रामायणम्

बालकाण्डम्

प्रथमः सर्गः श्रूयताम् रामायणम्/बालकाण्डम्

श्रीमद्वाल्मीकीयरामायणे बालकाण्डे प्रथमः सर्गः ॥१-१॥

तपःस्वाध्यायनिरतं तपस्वी वाग्विदां वरम् ।
नारदं परिपप्रच्छ वाल्मीकिर्मुनिपुङ्गवम् ॥१-१-१॥

को न्वस्मिन्साम्प्रतं लोके गुणवान्कश्च वीर्यवान् ।
धर्मज्ञश्च कृतज्ञश्च सत्यवाक्यो दृढव्रतः ॥१-१-२॥

चारित्रेण च को युक्तः सर्वभूतेषु को हितः ।
विद्वान्कः कः समर्थश्च कश्चैकप्रियदर्शनः ॥१-१-३॥

आत्मवान्को जितक्रोधो द्युतिमान्कोऽनसूयकः ।
कस्य बिभ्यति देवाश्च जातरोषस्य संयुगे ॥१-१-४॥

एतदिच्छाम्यहं श्रोतुं परं कौतूहलं हि मे ।
महर्षे त्वं समर्थोऽसि ज्ञातुमेवंविधं नरम् ॥१-१-५॥

श्रुत्वा चैतत्त्रिलोकज्ञो वाल्मीकेर्नारदो वचः ।
श्रूयतामिति चामन्त्र्य प्रहृष्टो वाक्यमब्रवीत् ॥१-१-६॥

बहवो दुर्लभाश्चैव ये त्वया कीर्तिता गुणाः ।
मुने वक्ष्याम्यहं बुद्ध्वा तैर्युक्तः श्रूयतां नरः ॥१-१-७॥

इक्ष्वाकुवंशप्रभवो रामो नाम जनैः श्रुतः ।
नियतात्मा महावीर्यो द्युतिमान्धृतिमान्वशी ॥१-१-८॥

बुद्धिमान्नीतिमान्वाग्मी श्रीमाञ्छत्रुनिबर्हणः ।
विपुलांसो महाबाहुः कम्बुग्रीवो महाहनुः ॥१-१-९॥

महोरस्को महेष्वासो गूढजत्रुररिन्दमः ।
आजानुबाहुः सुशिराः सुललाटः सुविक्रमः ॥१-१-१०॥

समः समविभक्ताङ्गः स्निग्धवर्णः प्रतापवान् ।
पीनवक्षा विशालाक्षो लक्ष्मीवाञ्छुभलक्षणः ॥१-१-११॥

धर्मज्ञः सत्यसन्धश्च प्रजानां च हिते रतः ।
यशस्वी ज्ञानसम्पन्नः शुचिर्वश्यः समाधिमान् ॥१-१-१२॥

प्रजापतिसमः श्रीमान् धाता रिपुनिषूदनः ।
रक्षिता जीवलोकस्य धर्मस्य परिरक्षिता॥१-१-१३॥

रक्षिता स्वस्य धर्मस्य स्वजनस्य च रक्षिता ।
वेदवेदाङ्गतत्त्वज्ञो धनुर्वेदे च निष्ठितः ॥१-१-१४॥

सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञो स्मृतिमान् प्रतिभानवान् ।
सर्वलोकप्रियः साधुरदीनात्मा विचक्षणः ॥१-१-१५॥

सर्वदाभिगतः सद्भिः समुद्र इव सिन्धुभिः ।
आर्यः सर्वसमश्चैव सदैव प्रियदर्शनः ॥१-१-१६॥

स च सर्व गुणोपेतः कौसल्यानन्दवर्धनः ।
समुद्र इव गाम्भीर्ये धैर्येण हिमवानिव ॥१-१-१७॥

विष्णुना सदृशो वीर्ये सोमवत्प्रियदर्शनः ।
कालाग्निसदृशः क्रोधे क्षमया पृथिवीसमः ॥१-१-१८॥

धनदेन समस्त्यागे सत्ये धर्म इवापरः ।
तमेवंगुणसम्पन्नं रामं सत्यपराक्रमम् ॥१-१-१९॥

ज्येष्ठं ज्येष्ठगुणैर्युक्तं प्रियं दशरथस्सुतम् ।
प्रकृतीनां हितैर्युक्तं प्रकृतिप्रियकाम्यया ॥१-१-२०॥

यौवराज्येन संयोक्तुम् ऐच्छत्प्रीत्या महीपतिः ।
तस्याभिषेकसम्भारान् दृष्ट्वा भार्याथ कैकयी ॥१-१-२१॥

पूर्वं दत्तवरा देवी वरमेनमयाचत ।
विवासनञ्च रामस्य भरतस्याभिषेचनम् ॥१-१-२२॥

स सत्यवचनाद्राजा धर्मपाशेन संयतः ।
विवासयामास सुतं रामं दशरथः प्रियम् ॥१-१-२३॥

स जगाम वनं वीरः प्रतिज्ञामनुपालयन् ।
पितुर्वचननिर्देशात् कैकेय्याः प्रियकारणात् ॥१-१-२४॥

तं व्रजन्तं प्रियो भ्राता लक्ष्मणोऽनुजगाम ह ।
स्नेहाद् विनयसम्पन्नः सुमित्रानन्दवर्धनः ॥१-१-२५॥

भ्रातरं दयितो भ्रातुः सौभ्रात्रमनुदर्शयन् ।
रामस्य दयिता भार्या नित्यं प्राणसमा हिता ॥१-१-२६॥

जनकस्य कुले जाता देवमायेव निर्मिता ।
सर्वलक्षणसम्पन्ना नारीणामुत्तमा वधूः ॥१-१-२७॥

सीताप्यनुगता रामं शशिनं रोहिणी यथा ।
पौरैरनुगतो दूरं पित्रा दशरथेन च ॥१-१-२८॥

शृङ्गवीरपुरे सूतं गङ्गाकूले व्यसर्जयत् ।
गुहमासाद्य धर्मात्मा निषादाधिपतिं प्रियम् ॥१-१-२९॥

गुहेन सहितो रामो लक्ष्मणेन च सीतया ।
ते वनेन वनङ्गत्वा नदीस्तीर्त्वा बहूदकाः ॥१-१-३०॥

चित्रकूटमनुप्राप्य भरद्वाजस्य शासनात् ।
रम्यमावसथं कृत्वा रममाणा वने त्रयः ॥१-१-३१॥

देवगन्धर्वसंकाशाः तत्र ते न्यवसन् सुखम् ।
चित्रकूटङ्गते रामे पुत्रशोकातुरस्तथा ॥१-१-३२॥

राजा दशरथस्स्वर्गं जगाम विलपन् सुतम् ।
गते तु तस्मिन् भरतो वसिष्ठप्रमुखैर्द्विजैः ॥१-१-३३॥

नियुज्यमानो राज्याय नैच्छत् राज्यं महाबलः ।
स जगाम वनं वीरो रामपादप्रसादकः ॥१-१-३४॥

गत्वा तु स महात्मानं रामं सत्यपराक्रमम् ।
अयाचद्भ्रातरं रामम् आर्यभावपुरस्कृतः ॥१-१-३५॥

त्वमेव राजा धर्मज्ञ इति रामं वचोऽब्रवीत् ।
रामोऽपि परमोदारः सुमुखस्सुमहायशाः ॥१-१-३६॥

न चैच्छत् पितुरादेशात् राज्यं रामो महाबलः ।
पादुके चास्य राज्याय न्यासं दत्त्वा पुनः पुनः ॥१-१-३७॥

निवर्तयामास ततो भरतं भरताग्रजः ।
स काममनवाप्यैव रामपादावुपस्पृशन् ॥१-१-३८॥

नन्दिग्रामेऽकरोद् राज्यं रामागमनकाङ्क्षया ।
गते तु भरते श्रीमान् सत्यसन्धो जितेन्द्रियः ॥१-१-३९॥

रामस्तु पुनरालक्ष्य नागरस्य जनस्य च ।
तत्रागमनमेकाग्रो दण्डकान् प्रविवेश ह ॥१-१-४०॥

प्रविश्य तु महारण्यं रामो राजीवलोचनः ।
विराधं राक्षसं हत्वा शरभङ्गं ददर्श ह ॥१-१-४१॥

सुतीक्ष्णं चाप्यगस्त्यं च अगस्त्यभ्रातरं तथा ।
अगस्त्यवचनाच्चैव जग्राहैन्द्रं शरासनम् ॥१-१-४२॥

खड्गञ्च परम प्रीतस्तूणी चाक्षयसायकौ ।
वसतस्तस्य रामस्य वने वनचरैः सह ॥१-१-४३॥

ऋषयोऽभ्यागमन् सर्वे वधायासुररक्षसाम् ।
स तेषां प्रतिशुश्राव राक्षसानां तदा वने ॥१-१-४४॥

प्रतिज्ञातश्च रामेण वधः संयति रक्षसाम् ।
ऋषीणामग्निकल्पानां दण्डकारण्यवासीनाम् ॥१-१-४५॥

तेन तत्रैव वसता जनस्थाननिवासिनी ।
विरूपिता शूर्पणखा राक्षसी कामरूपिणी ॥१-१-४६॥

ततः शूर्पणखावाक्यादुद्युक्तान् सर्वराक्षसान्।
खरं त्रिशिरसं चैव दूषणं चैव राक्षसम्॥१-१-४७॥

निजघान रणे रामस्तेषां चैव पदानुगान्।
वने तस्मिन् निवसता जनस्थाननिवासिनाम्॥१-१-४८॥

रक्षसां निहतान्यासन् सहस्राणि चतुर्दश।
ततो ज्ञातिवधं श्रुत्वा रावणः क्रोधमूर्छितः॥१-१-४९॥

सहायं वरयामास मारीचं नाम राक्षसम्।
वार्यमाणः सुबहुशो मारीचेन स रावणः॥१-१-५०॥

न विरोधो बलवता क्षमो रावण तेन ते।
अनादृत्य तु तद्वाक्यं रावणः कालचोदितः॥१-१-५१॥

जगाम सहमारीचस्तस्याश्रमपदं तदा।
तेन मायाविना दूरमपवाह्य नृपात्मजौ॥१-१-५२॥

जहार भार्यां रामस्य गृध्रं हत्वा जटायुषम्।
गृध्रञ्च निहतं दृष्ट्वा हृतां श्रुत्वा च मैथिलीम्॥१-१-५३॥

राघवः शोकसंतप्तो विललापाकुलेन्द्रियः।
ततस्तेनैव शोकेन गृध्रं दग्ध्वा जटायुषम् ॥१-१-५४॥

मार्गमाणो वने सीतां राक्षसं सन्ददर्श ह।
कबन्धं नाम रूपेण विकृतं घोरदर्शनम् ॥१-१-५५॥

तन्निहत्य महाबाहुर्ददाह स्वर्गतश्च सः।
स चास्य कथयामास शबरीं धर्मचारिणीम् ॥१-१-५६॥

श्रमणां धर्मनिपुणामभिगच्छेति राघव।
सोऽभ्य गच्छन्महातेजाः शबरीं शत्रुसूदनः ॥१-१-५७॥

शबर्या पूजितः सम्यग् रामो दशरथात्मजः।
पम्पातीरे हनुमता सङ्गतो वानरेण ह ॥१-१-५८॥

हनुमद्वचनाच्चैव सुग्रीवेण समागतः।
सुग्रीवाय च तत्सर्वं शंसद्रामो महाबलः ॥१-१-५९॥

आदितस्तद् यथावृत्तं सीतायाश्च विशेषतः।
सुग्रीवश्चापि तत्सर्वं श्रुत्वा रामस्य वानरः ॥१-१-६०॥

चकार सख्यं रामेण प्रीतश्चैवाग्निसाक्षिकम् ।
ततो वानरराजेन वैरानुकथनं प्रति ॥१-१-६१॥

रामायावेदितं सर्वं प्रणयात् दु:खितेन च ।
प्रतिज्ञातञ्च रामेण तदा वालिवधं प्रति ॥१-१-६२॥

वालिनश्च बलं तत्र कथयामास वानरः ।
सुग्रीवः शङ्कितश्चासीन्नित्यं वीर्येण राघवे ॥१-१-६३॥

राघवप्रत्ययार्थं तु दुन्दुभेः कायमुत्तमम् ।
दर्शयामास सुग्रीवः महापर्वतसन्निभम् ॥१-१-६४॥

उत्स्मयित्वा महाबाहुः प्रेक्ष्य चास्ति महाबलः ।
पादाङ्गुष्ठेन चिक्षेप संपूर्णं दशयोजनम् ॥१-१-६५॥

बिभेद च पुनस्सालान् सप्तैकेन महेषुणा ।
गिरिं रसातलञ्चैव जनयन् प्रत्ययं तथा ॥१-१-६६॥

ततः प्रीतमनास्तेन विश्वस्तस्स महाकपिः ।
किष्किन्धां रामसहितो जगाम च गुहां तदा ॥१-१-६७॥

ततोऽगर्जद्धरिवरः सुग्रीवो हेमपिङ्गलः।
तेन नादेन महता निर्जगाम हरीश्वरः ॥१-१-६८॥

अनुमान्य तदा तारां सुग्रीवेण समागतः।
निजघान च तत्रैनं शरेणैकेन राघवः ॥१-१-६९॥

ततः सुग्रीववचनात् हत्वा वालिनमाहवे।
सुग्रीवमेव तद्राज्ये राघवः प्रत्यपादयत् ॥१-१-७०॥

स च सर्वान् समानीय वानरान् वानरर्षभः।
दिशः प्रस्थापयामास दिदृक्षुर्जनकात्मजाम् ॥१-१-७१॥

ततो गृध्रस्य वचनात् संपातेर्हनुमान् बली।
शतयोजनविस्तीर्णं पुप्लुवे लवणार्णवम् ॥१-१-७२॥

तत्र लङ्कां समासाद्य पुरीं रावणपालिताम्।
ददर्श सीतां ध्यायन्तीम् अशोकवनिकां गताम् ॥१-१-७३॥

निवेदयित्वाभिज्ञानं प्रवृत्तिं विनिवेद्य च।
समाश्वास्य च वैदेहीं मर्दयामास तोरणम् ॥१-१-७४॥

पञ्च सेनाग्रगान् हत्वा सप्त मन्त्रिसुतानपि ।
शूरमक्षं च निष्पिष्य ग्रहणं समुपागमत् ॥१-१-७५॥

अस्त्रेणोन्मुक्तमात्मानं ज्ञात्वा पैतामहाद् वरात् ।
मर्षयन् राक्षसान् वीरो यन्त्रिणस्तान् यदृच्छया ॥१-१-७६॥

ततो दग्ध्वा पुरीं लङ्काम् ऋते सीताञ्च मैथिलीम् ।
रामाय प्रियमाख्यातुं पुनरायान्महाकपिः ॥१-१-७७॥

सोऽभिगम्य महात्मानं कृत्वा रामं प्रदक्षिणम् ।
न्यवेदयदमेयात्मा दृष्टा सीतेति तत्त्वतः ॥१-१-७८॥

ततः सुग्रीवसहितो गत्वा तीरं महोदधेः ।
समुद्रं क्षोभयामास शरैरादित्यसन्निभैः ॥१-१-७९॥

दर्शयामास चात्मानं समुद्रः सरितां पतिः ।
समुद्रवचनाच्चैव नलं सेतुमकारयत् ॥१-१-८०॥

तेन गत्वा पुरीं लङ्कां हत्वा रावणमाहवे ।
रामः सीतामनुप्राप्य परां व्रीडामुपागमत् ॥१-१-८१॥

तामुवाच ततो रामः परुषं जनसंसदि।
अमृष्यमाणा सा सीता विवेश ज्वलनं सती ॥१-१-८२॥

ततोऽग्निवचनात् सीतां ज्ञात्वा विगतकल्मषाम्।
कर्मणा तेन महता त्रैलोक्यं सचराचरम् ॥१-१-८३॥

सदेवर्षिगणं तुष्टं राघवस्य महात्मनः॥

बभौ रामः सम्प्रहृष्टः पूजितः सर्वदेवतैः ॥१-१-८४॥

अभ्यषिच्य च लङ्कायां राक्षसेन्द्रं विभीषणम्।
कृतकृत्यस्तदा रामो विज्वरः प्रमुमोद ह ॥१-१-८५॥

देवताभ्यो वरं प्राप्य समुत्थाप्य च वानरान्।
अयोध्यां प्रस्थितो रामः पुष्पकेण सुहृद्वृतः ॥१-१-८६॥

भरद्वाजाश्रमं गत्वा रामः सत्यपराक्रमः।
भरतस्यान्तिके रामो हनूमन्तं व्यसर्जयत् ॥१-१-८७॥

पुनराख्यायिकां जल्पन् सुग्रीवसहितस्तदा।

पुष्पकं तत् समारुह्य नन्दिग्रामं ययौ तदा ॥१-१-८८॥

नन्दिग्रामे जटां हित्वा भ्रातृभिः सहितोऽनघः ।
रामः सीतामनुप्राप्य राज्यं पुनरवाप्तवान् ॥१-१-८९॥

प्रहृष्टमुदितो लोकस्तुष्टः पुष्टः सुधार्मिकः ।
निरामयो ह्यरोगश्च दुर्भिक्षभयवर्जितः ॥१-१-९०॥

न पुत्रमरणं केचित् द्रक्ष्यन्ति पुरुषाः क्वचित् ।
नार्यश्चाविधवा नित्यं भविष्यन्ति पतिव्रताः ॥१-१-९१॥

न चाग्निजं भयं किञ्चिन्नाप्सु मज्जन्ति जन्तवः ।
न वातजं भयं किञ्चित् नापि ज्वरकृतं तथा ॥१-१-९२॥

न चापि क्षुद्भयं तत्र न तस्करभयं तथा ।
नगराणि च राष्ट्राणि धनधान्ययुतानि च ॥१-१-९३॥

नित्यं प्रमुदिताः सर्वे यथा कृतयुगे तथा ।
अश्वमेधशतैरिष्ट्वा तथा बहुसुवर्णकैः ॥१-१-९४॥

गवां कोट्ययुतं दत्त्वा विद्वद्भ्यो विधिपूर्वकम् ।

असंख्येयं धनं दत्त्वा ब्राह्मणेभ्यो महायशाः ॥१-१-९५॥

राजवंशान् शतगुणान् स्थापयिष्यति राघवः ।
चातुर्वर्ण्यं च लोकेऽस्मिन् स्वे स्वे धर्मे नियोक्ष्यति ॥१-१-९६॥

दशवर्षसहस्राणि दशवर्षशतानि च ।
रामो राज्यमुपासित्वा ब्रह्मलोकं प्रयास्यति ॥१-१-९७॥

इदं पवित्रं पापघ्नं पुण्यं वेदैश्च सम्मितम् ।
यः पठेद् रामचरितं सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥१-१-९८॥

एतदाख्यानमायुष्यं पठन् रामायणं नरः ।
सपुत्रपौत्रः सगणः प्रेत्य स्वर्गे महीयते ॥१-१-९९॥

पठन् द्विजो वागृषभत्वमीयात् ।

स्यात् क्षत्रियो भूमिपतित्वमीयात् ॥

वणिक् जनः पण्यफलत्वमीयात् ।
जनश्च शूद्रोऽपि महत्त्वमीयात् ॥१-१-१००॥

इति श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे प्रथमः सर्गः ॥१-१॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे द्वितीयः सर्गः ॥१-२॥

नारदस्य तु तद्वाक्यं श्रुत्वा वाक्यविशारदः ।
पूजयामास धर्मात्मा सहशिष्यो महामुनिम् ॥१-२-१॥

यथावत्पूजितस्तेन देवर्षिर्नारदस्तदा ।
आपृष्ट्वैवाभ्यनुज्ञातः स जगाम विहायसम् ॥१-२-२॥

स मुहूर्तं गते तस्मिन् देवलोकं मुनिस्तदा ।
जगाम तमसातीरं जाह्नव्यास्त्वविदूरतः ॥१-२-३॥

स तु तीरं समासाद्य तमसाया मुनिस्तदा ।
शिष्यमाह स्थितं पार्श्वे दृष्ट्वा तीर्थमकर्दमम् ॥१-२-४॥

अकर्दममिदं तीर्थं भरद्वाज निशामय।
रमणीयं प्रसन्नाम्बु सन्मनुष्यमनो यथा ॥१-२-५॥

न्यस्यतां कलशस्तात दीयतां वल्कलं मम।
इदमेवावगाहिष्ये तमसातीर्थमुत्तमम् ॥१-२-६॥

एवमुक्तो भरद्वाजो वाल्मीकेन महात्मना।
प्रायच्छत मुनेस्तस्य वल्कलं नियतो गुरोः ॥१-२-७॥

स शिष्यहस्तादादाय वल्कलं नियतेन्द्रियः।
विचचार ह पश्यंस्तत् सर्वतो विपुलं वनम् ॥१-२-८॥

तस्याभ्याशे तु मिथुनं चरन्तमनपायिनम्।
ददर्श भगवांस्तत्र क्रौञ्चयोश्चारुनिःस्वनम् ॥१-२-९॥

तस्मात् तु मिथुनादेकं पुमांसं पापनिश्चयः।
जघान वैरनिलयो निषादस्तस्य पश्यतः ॥१-२-१०॥

तं शोणितपरीताङ्गं चेष्टमानं महीतले।
भार्या तु निहतं दृष्ट्वा रुराव करुणां गिरम् ॥१-२-११॥

वियुक्ता पतिना तेन द्विजेन सहचारिणा ।
ताम्रशीर्षेण मत्तेन पत्त्रिणा सहितेन वै ॥१-२-१२॥

तथाविधं द्विजं दृष्ट्वा निषादेन निपातितम् ।
ऋषेर्धर्मात्मनस्तस्य कारुण्यं समपद्यत ॥१-२-१३॥

ततः करुणवेदित्वादधर्मोऽयमिति द्विजः ।
निशाम्य रुदतीं क्रौञ्चीमिदं वचनमब्रवीत् ॥१-२-१४॥

मा निषाद प्रतिष्ठां त्वमगमः शाश्वतीः समाः ।
यत् क्रौञ्चमिथुनादेकमवधीः काममोहितम् ॥१-२-१५॥

तस्यैवं ब्रुवतश्चिन्ता बभूव हृदि वीक्षतः ।
शोकार्तेनास्य शकुनेः किमिदं व्याहृतं मया ॥१-२-१६॥

चिन्तयन् स महाप्राज्ञश्चकार मतिमान्मतिम् ।
शिष्यं चैवाब्रवीद् वाक्यमिदं स मुनिपुङ्गवः ॥१-२-१७॥

पादबद्धोऽक्षरसमस्तन्त्रीलयसमन्वितः ।
शोकार्तस्य प्रवृत्तो मे श्लोको भवतु नान्यथा ॥१-२-१८॥

शिष्यस्तु तस्य ब्रुवतो मुनेर्वाक्यमनुत्तमम्।
प्रतिजग्राह संहृष्टस्तस्य तुष्टोऽभवद्गुरुः॥१-२-१९॥

सोऽभिषेकं ततः कृत्वा तीर्थे तस्मिन् यथाविधि।
तमेव चिन्तयन्नर्थमुपावर्तत वै मुनिः॥१-२-२०॥

भरद्वाजस्ततः शिष्यो विनीतः श्रुतवान् गुरोः।
कलशं पूर्णमादाय पृष्ठतोऽनुजगाम ह॥१-२-२१॥

स प्रविश्याश्रमपदं शिष्येण सह धर्मवित्।
उपविष्टः कथाश्चान्याश्चकार ध्यानमास्थितः॥१-२-२२॥

आजगाम ततो ब्रह्मा लोककर्ता स्वयं प्रभुः।
चतुर्मुखो महातेजा द्रष्टुं तं मुनिपुङ्गवम्॥१-२-२३॥

वाल्मीकिरथ तं दृष्ट्वा सहसोत्थाय वाग्यतः।
प्राञ्जलिः प्रयतो भूत्वा तस्थौ परमविस्मितः॥१-२-२४॥

पूजयामास तं देवं पाद्यार्घ्यासनवन्दनैः।
प्रणम्य विधिवच्चैनं पृष्ट्वा चैव निरामयम्॥१-२-२५॥

अथोपविश्य भगवानासने परमार्चिते ।
वाल्मीकये च ऋषये संदिदेशासनं ततः ॥१-२-२६॥

ब्रह्मणा समनुज्ञातः सोऽप्युपाविशदासने ।
उपविष्टे तदा तस्मिन् साक्षाल्लोकपितामहे ।॥१-२-२७॥

तद्गतेनैव मनसा वाल्मीकिर्ध्यानमास्थितः ।
पापात्मना कृतं कष्टं वैरग्रहणबुद्धिना ।॥१-२-२८॥

यत् तादृशं चारुरवं क्रौञ्चं हन्यादकारणात् ।
शोचन्नेव पुनः क्रौञ्चीमुपश्लोकमिमं जगौ ॥१-२-२९॥

पुनरन्तर्गतमना भूत्वा शोकपरायणः ।
तमुवाच ततो ब्रह्मा प्रहसन् मुनिपुङ्गवम् ॥१-२-३०॥

श्लोक एवास्त्वयं बद्धो नात्र कार्या विचारणा ।
मच्छन्दादेव ते ब्रह्मन् प्रवृत्तेयं सरस्वती ॥१-२-३१॥

रामस्य चरितं कृत्स्नं कुरु त्वमृषिसत्तम ।
धर्मात्मनो भगवतो लोके रामस्य धीमतः ॥१-२-३२॥

वृत्तं कथय धीरस्य यथा ते नारदाच्छ्रुतम् ।
रहस्यं च प्रकाशं च यद् वृत्तं तस्य धीमतः ॥१-२-३३॥

रामस्य सहसौमित्रे राक्षसानां च सर्वशः ।
वैदेह्याश्चैव यद् वृत्तं प्रकाशं यदि वा रहः ॥१-२-३४॥

तच्चाप्यविदितं सर्वं विदितं ते भविष्यति ।
न ते वागनृता काव्ये काचिदत्र भविष्यति ॥१-२-३५॥

कुरु रामकथां पुण्यां श्लोकबद्धां मनोरमाम् ।
यावत् स्थास्यन्ति गिरयः सरितश्च महीतले ॥१-२-३६॥

तावद् रामायणकथा लोकेषु प्रचरिष्यति ।
यावद् रामस्य च कथा त्वत्कृता प्रचरिष्यति ॥१-२-३७॥

तावदूर्ध्वमधश्च त्वं मल्लोकेषु निवत्स्यसि ।

इत्युक्त्वा भगवान् ब्रह्मा तत्रैवान्तरधीयत ।
ततः सशिष्यो भगवान् मुर्निर्विस्मयमाययौ ॥१-२-३८॥

तस्य शिष्यास्ततः सर्वे जगुः श्लोकमिमं पुनः ।
मुहुर्मुहुः प्रीयमाणाः प्राहुश्च भृशविस्मिताः ॥१-२-३९॥

समाक्षरैश्चतुर्भिर्यः पादैर्गीतो महर्षिणा ।
सोऽनुव्याहरणाद् भूयः शोकः श्लोकत्वमागतः ॥१-२-४०॥

तस्य बुद्धिरियं जाता वाल्मीकेर्भावितात्मनः ।
कृत्स्नं रामायणं काव्यमीदृशैः करवाण्यहम् ॥१-२-४१॥

उदारवृत्तार्थपदैर्मनोरमै-

स्तदास्य रामस्य चकार कीर्तिमान् ।

समाक्षरैः श्लोकशतैर्यशस्विनो

यशस्करं काव्यमुदारदर्शनः ॥१-२-४२॥

तदुपगतसमाससंधियोगं

सममधुरोपनतार्थवाक्यबद्धम् ।

रघुवरकरितं मुनिप्रणीतं

दशशिरसश्क वधं निशामयध्वम् ॥१-२-४३॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
द्वितीयः सर्गः ॥१-२॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे तृतीयः सर्गः ॥१-३॥

श्रुत्वा वस्तु समग्रं तद्धर्मार्थसहितं हितम् ।
व्यक्तमन्वेषते भूयो यद् वृत्तं तस्य धीमतः ॥१-३-१॥

उपस्पृश्योदकं सम्यङ्मुनिः स्थित्वा कृताञ्जलिः ।
प्राचीनाग्रेषु दर्भेषु धर्मेणान्वेषते गतिम् ॥१-३-२॥

रामलक्ष्मणसीताभी राज्ञा दशरथेन च ।

सभार्येण सराष्ट्रेण यत् प्राप्तं तत्र तत्त्वतः ॥१-३-३॥

हसितं भाषितं चैव गतिर्यावच्च चेष्टितम् ।
तत् सर्वं धर्मवीर्येण यथावत् संप्रपश्यति ॥१-३-४॥

स्त्रीतृतीयेन च तथा यत् प्राप्तं चरता वने ।
सत्यसन्धेन रामेण तत् सर्वं चान्ववैक्षत ॥१-३-५॥

ततः पश्यति धर्मात्मा तत् सर्वं योगमास्थितः ।
पुरा यत् तत्र निर्वृत्तं पाणावामलकं यथा ॥१-३-६॥

तत् सर्वं तत्त्वतो दृष्ट्वा धर्मेण स महामतिः ।
अभिरामस्य रामस्य तत् सर्वं कर्तुमुद्यतः ॥१-३-७॥

कामार्थगुणसंयुक्तं धर्मार्थगुणविस्तरम् ।
समुद्रमिव रत्नाढ्यं सर्वश्रुतिमनोहरम् ॥१-३-८॥

स यथा कथितं पूर्वं नारदेन महात्मना ।
रघुवंशस्य चरितं चकार भगवान् मुनिः ॥१-३-९॥

जन्म रामस्य सुमहद्वीर्यं सर्वानुकूलताम् ।

लोकस्य प्रियतां क्षान्तिं सौम्यतां सत्यशीलताम् ॥१-३-१०॥

नाना चित्राः कथाश्चान्या विश्वामित्रसहायने ।
जानक्याश्च विवाहं च धनुषश्च विभेदनम् ॥१-३-११॥

रामरामविवादं च गुणान् दाशरथेस्तथा ।
तथाभिषेकं रामस्य कैकेय्या दुष्टभावताम् ॥१-३-१२॥

विघातं चाभिषेकस्य रामस्य च विवासनम् ।
राज्ञः शोकं विलापं च परलोकस्य चाश्रयम् ॥१-३-१३॥

प्रकृतीनां विषादं च प्रकृतीनां विसर्जनम् ।
निषादाधिपसंवादं सूतोपावर्तनं तथा ॥१-३-१४॥

गङ्गायाश्चापि संतारं भरद्वाजस्य दर्शनम् ।
भरद्वाजाभ्यनुज्ञानाच्चित्रकूटस्य दर्शनम् ॥१-३-१५॥

वास्तुकर्म निवेशं च भरतागमनं तथा ।
प्रसादनं च रामस्य पितुश्च सलिलक्रियाम् ॥१-३-१६॥

पादुकाग्र्याभिषेकं च नन्दिग्रामनिवासनम् ।

दण्डकारण्यगमनं विराधस्य वधं तथा ॥१-३-१७॥

दर्शनं शरभङ्गस्य सुतीक्ष्णेन समागमम्

अनसूयासमाख्यां च अङ्गरागस्य चार्पणम् ॥१-३-१८॥

दर्शनं चाप्यगस्त्यस्य धनुषो ग्रहणं तथा ।
शूर्पणख्याश्च संवादं विरूपकरणं तथा ॥१-३-१९॥

वधं खरत्रिशिरसोरुत्थानं रावणस्य च ।
मारीचस्य वधं चैव वैदेह्या हरणं तथा ॥१-३-२०॥

राघवस्य विलापं च गृध्रराजनिबर्हणम् ।
कबन्धदर्शनं चैव पम्पायाश्चापि दर्शनम् ॥१-३-२१॥

शबरीदर्शनं चैव फलमूलाशनं तथा ।
प्रलापं चैव पम्पायां हनूमद्दर्शनं तथा ॥१-३-२२॥

ऋष्यमूकस्य गमनं सुग्रीवेण समागमम् ।
प्रत्ययोत्पादनं सख्यं वालिसुग्रीवविग्रहम् ॥१-३-२३॥

वालिप्रमथनं चैव सुग्रीवप्रतिपादनम्

ताराविलापं समयं वर्षरात्रनिवासनम् ॥१-३-२४॥

कोपं राघवसिंहस्य बलानामुपसंग्रहम्

दिशः प्रस्थापनं चैव पृथिव्याश्च निवेदनम् ॥१-३-२५॥

अङ्गुलीयकदानं च ऋक्षस्य बिलदर्शनम्

प्रायोपवेशनं चैव संपातेश्चापि दर्शनम् ॥१-३-२६॥

पर्वतारोहणं चैव सागरस्यापि लङ्घनम्

समुद्रवचनाच्चैव मैनाकस्य च दर्शनम् ॥१-३-२७॥

राक्षसीतर्जनं चैव च्छायाग्राहस्य दर्शनम्

सिंहिकायाश्च निधनं लङ्कामलयदर्शनम् ॥१-३-२८॥

रात्रौ लङ्काप्रवेशं च एकस्यापि विचिन्तनम्

आपानभूमिगमनमवरोधस्य दर्शनम् ॥१-३-२९॥

दर्शनं रावणस्यापि पुष्पकस्य च दर्शनम्

अशोकवनिकायानं सीतायाश्चापि दर्शनम् ॥१-३-३०॥

अभिज्ञानप्रदानं च सीतायाश्चापि भाषणम्

राक्षसीतर्जनं चैव त्रिजटास्वप्नदर्शनम् ॥१-३-३१॥

मणिप्रदानं सीताया वृक्षभङ्गं तथैव च

राक्षसीविद्रवं चैव किंकराणां निबर्हणम् ॥१-३-३२॥

ग्रहणं वायुसूनोश्च लङ्कादाहाभिगर्जनम्

प्रतिप्लवनमेवाथ मधूनां हरणं तथा ॥१-३-३३॥

राघवाश्वासनं चैव मणिनिर्यातनं तथा

संगमं च समुद्रेण नलसेतोश्च बन्धनम् ॥१-३-३४॥

प्रतारं च समुद्रस्य रात्रौ लङ्कावरोधनम्

विभीषणेन संसर्गं वधोपायनिवेदनम् ॥१-३-३५॥

कुम्भकर्णस्य निधनं मेघनादनिबर्हणम्

रावणस्य विनाशं च सीतावाप्तिमरेः पुरे ॥१-३-३६॥

बिभीषणाभिषेकं च पुष्पकस्य च दर्शनम्

अयोध्यायाश्च गमनं भरद्वाजसमागमम् ॥१-३-३७॥

प्रेषणं वायुपुत्रस्य भरतेन समागमम्

रामाभिषेकाभ्युदयं सर्वसैन्यविसर्जनम्

स्वराष्ट्ररञ्जनं चैव वैदेह्याश्च विसर्जनम् ॥१-३-३८॥

अनागतं च यत् किंचिद् रामस्य वसुधातले

तच्चकारोत्तरे काव्ये वाल्मीकिर्भगवानृषिः ॥१-३-३९॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
तृतीयः सर्गः ॥१-३॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे चतुर्थः सर्गः ॥१-४॥

प्राप्तराज्यस्य रामस्य वाल्मीकिर्भगवानृषिः ।
चकार चरितं कृत्स्नं विचित्रपदमर्थवत् ॥१-४-१॥

चतुर्विंशत्सहस्राणि श्लोकानामुक्तवानृषिः ।
तथा सर्गशतान् पञ्च षट्काण्डानि तथोत्तरम् ॥१-४-२॥

कृत्वा तु तन्महाप्राज्ञः सभविष्यं सहोत्तरम् ।
चिन्तयामास को न्वेतत् प्रयुञ्जीयादिति प्रभुः ॥१-४-३॥

तस्य चिन्तयमानस्य महर्षेर्भावितात्मनः ।
अगृह्णीतां ततः पादौ मुनिवेषौ कुशीलवौ ॥१-४-४॥

कुशीलवौ तु धर्मज्ञौ राजपुत्रौ यशस्विनौ ।
भ्रातरौ स्वरसंपन्नौ ददर्शाश्रमवासिनौ ॥१-४-५॥

स तु मेधाविनौ दृष्ट्वा वेदेषु परिनिष्ठितौ ।
वेदोपबृंह्मणार्थाय तावग्राहयत प्रभुः ॥१-४-६॥

काव्यं रामायणं कृत्स्नं सीतायाश्चरितं महत् ।
पौलस्त्यवधमित्येवं चकार चरितव्रतः ॥१-४-७॥

पाठ्ये गेये च मधुरं प्रमाणैस्त्रिभिरन्वितम् ।
जातिभिः सप्तभिर्युक्तं तन्त्रीलयसमन्वितम् ॥१-४-८॥

रसैः शृङ्गारकरुणहास्यरौद्रभयानकैः ।
वीरादिभी रसैर्युक्तं काव्यमेतदगायताम् ॥१-४-९॥

तौ तु गान्धर्वतत्त्वज्ञौ स्थानमूर्च्छनकोविदौ ।
भ्रातरौ स्वरसम्पन्नौ गन्धर्वाविव रूपिणौ ॥१-४-१०॥

रूपलक्षणसम्पन्नौ मधुरस्वरभाषिणौ ।
बिम्बादिवोत्थितौ बिम्बौ रामदेहात् तथापरौ ॥१-४-११॥

तौ राजपुत्रौ कार्त्स्न्येन धर्म्यमाख्यानमुत्तमम् ।
वाचोविधेयं तत्सर्वं कृत्वा काव्यमनिन्दितौ ॥१-४-१२॥

ऋषीणां च द्विजातीनां साधूनां च समागमे ।
यथोपदेशं तत्त्वज्ञौ जगतुः सुसमाहितौ ॥१-४-१३॥

महात्मानौ महाभागौ सर्वलक्षणलक्षितौ ।
तौ कदाचित् समेतानामृषीणां भावितात्मनाम् ॥१-४-१४॥

मध्ये सभं समीपस्थाविदं काव्यमगायताम् ।
तच्छ्रुत्वा मुनयः सर्वे बाष्पपर्याकुलेक्षणाः ॥१-४-१५॥

साधु साध्विति तावूचुः परं विस्मयमागताः ।
ते प्रीतमनसः सर्वे मुनयो धर्मवत्सलाः ॥१-४-१६॥

प्रशशंसुः प्रशस्तव्यौ गायमानौ कुशीलवौ ।
अहो गीतस्य माधुर्यं श्लोकानां च विशेषतः ॥१-४-१७॥

चिरनिर्वृत्तमप्येतत् प्रत्यक्षमिव दर्शितम् ।
प्रविश्य तावुभौ सुष्ठु तथाभावमगायताम् ॥१-४-१८॥

सहितौ मधुरं रक्तं सम्पन्नं स्वरसंपदा ।
एवं प्रशस्यमानौ तौ तपः श्लाघ्यैर्महर्षिभिः ॥१-४-१९॥

संरक्ततरमत्यर्थं मधुरं तावगायताम् ।
प्रीतः कश्चिन्मुनिस्ताभ्यां संस्थितः कलशं ददौ ॥१-४-२०॥

प्रसन्नो वल्कलं कश्चिद् ददौ ताभ्यां महायशाः ।
अन्यः कृष्णाजिनमदाद् यज्ञसूत्रं तथापरः ॥१-४-२१॥

कश्चित् कमण्डलुं प्रादान्मौञ्जीमन्यो महामुनिः ।
बृसीमन्यस्तदा प्रादात् कौपीनमपरो मुनिः ॥१-४-२२॥

ताभ्यां ददौ तदा हृष्टः कुठारमपरो मुनिः ।
काषायमपरो वस्त्रं चीरमन्यो ददौ मुनिः ॥१-४-२३॥

जटाबन्धनमन्यस्तु काष्ठरज्जुं मुदान्वितः ।
यज्ञभाण्डमृषिः कश्चित् काष्ठभारं तथा परः ॥१-४-२४॥

औदुम्बरीं ब्रुसीमन्यः स्वस्ति केचित् तदावदन्।
आयुष्यमपरे प्राहुर्मुदा तत्र महर्षयः ॥१-४-२५॥

ददुश्चैवं वरान् सर्वे मुनयः सत्यवादिनः।
आश्चर्यमिदमाख्यानं मुनिना सम्प्रकीर्तितम् ॥१-४-२६॥

परं कवीनामाधारं समाप्तं च यथाक्रमम्।
अभिगीतमिदं गीतं सर्वगीतेषु कोविदौ ॥१-४-२७॥

आयुष्यं पुष्टिजननं सर्वश्रुतिमनोहरम्।
प्रशस्यमानौ सर्वत्र कदाचित् तत्र गायकौ ॥१-४-२८॥

रथ्यासु राजमार्गेषु ददर्श भरताग्रजः।
स्ववेश्म चानीय ततो भ्रातरौ स कुशीलवौ ॥१-४-२९॥

पूजयामास पूजार्हौ रामः शत्रुनिबर्हणः।
आसीनः काञ्चने दिव्ये स च सिंहासने प्रभुः ॥१-४-३०॥

उपोपविष्टैः सचिवैर्भ्रातृभिश्च समन्वितः।
दृष्ट्वा तु रूपसम्पन्नौ विनीतौ भ्रातरावुभौ ॥१-४-३१॥

उवाच लक्ष्मणं रामः शत्रुघ्नं भरतं तथा।
श्रूयतामेतदाख्यानमनयोर्देववर्चसोः ॥१-४-३२॥

विचित्रार्थपदं सम्यग्गायकौ समचोदयत्।
तौ चापि मधुरं रक्तं स्वचित्तायतनिःस्वनम् ॥१-४-३३॥

तन्त्रीलयवदत्यर्थं विश्रुतार्थमगायताम्।

ह्लादयत् सर्वगात्राणि मनांसि हृदयानि च।
श्रोत्राश्रयसुखं गेयं तद् बभौ जनसंसदि ॥१-४-३४॥

इमौ मुनी पार्थिवलक्षणान्वितौ।

कुशीलवौ चैव महातपस्विनौ।

ममापि तद् भूतिकरं प्रचक्षते।
महानुभावं चरितं निबोधत ॥१-४-३५॥

ततस्तु तौ रामवचः प्रचोदिता-

वगायतां मार्गविधानसम्पदा।

स चापि रामः परिषद्गतः शनै-

र्बुभूषयासक्तमना बभूव ह ॥१-४-३६॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे चतुर्थः सर्गः ॥१-४॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे पञ्चमः सर्गः ॥१-५॥

सर्वा पूर्वमियं येषामासीत् कृत्स्ना वसुंधरा।
प्रजापतिमुपादाय नृपाणां जयशालिनाम् ॥१-५-१॥

येषां स सगरो नाम सागरो येन खानितः।
षष्टिपुत्रसहस्त्राणि यं यान्तं पर्यवारयन् ॥१-५-२॥

इक्ष्वाकूणामिदं तेषां राज्ञां वंशे महात्मनाम् ।
महदुत्पन्नमाख्यानं रामायणमिति श्रुतम् ॥१-५-३॥

तदिदं वर्तयिष्याव: सर्वं निखिलमादित: ।
धर्मकामार्थसहितं श्रोतव्यमनसूयता ॥१-५-४॥

कोसलो नाम मुदित: स्फीतो जनपदो महान् ।
निविष्ट: सरयूतीरे प्रभूतधनधान्यवान् ॥१-५-५॥

अयोध्या नाम नगरी तत्रासील्लोकविश्रुता ।
मनुना मानवेन्द्रेण या पुरी निर्मिता स्वयम् ॥१-५-६॥

आयता दश च द्वे च योजनानि महापुरी ।
श्रीमती त्रीणि विस्तीर्णा सुविभक्तमहापथा ॥१-५-७॥

राजमार्गेण महता सुविभक्तेन शोभिता ।
मुक्तपुष्पावकीर्णेन जलसिक्तेन नित्यश: ॥१-५-८॥

तां तु राजा दशरथो महाराष्ट्रविवर्धन: ।
पुरीमावासयामास दिवि देवपतिर्यथा ॥१-५-९॥

कपाटतोरणवतीं सुविभक्तान्तरापणाम् ।
सर्वयन्त्रायुधवतीमुषितां सर्वशिल्पिभिः ॥१-५-१०॥

सूतमागधसम्बाधां श्रीमतीमतुलप्रभाम् ।
उच्चाट्टालध्वजवतीं शतघ्नीशतसंकुलाम् ॥१-५-११॥

वधूनाटकसङ्घैश्च संयुक्तां सर्वतः पुरीम् ।
उद्यानाम्रवणोपेतां महतीं सालमेखलाम् ॥१-५-१२॥

दुर्गगम्भीरपरिखां दुर्गामन्यैर्दुरासदाम् ।
वाजिवारणसम्पूर्णां गोभिरुष्ट्रैः खरैस्तथा ॥१-५-१३॥

सामन्तराजसङ्घैश्च बलिकर्मभिरावृताम् ।
नानादेशनिवासैश्च वणिग्भिरुपशोभिताम् ॥१-५-१४॥

प्रासादै रत्नविकृतैः पर्वतैरिव शोभिताम् ।
कूटागारैश्च सम्पूर्णामिन्द्रस्येवामरावतीम् ॥१-५-१५॥

चित्रामष्टापदाकारां वरनारीगणायुताम् ।
सर्वरत्नसमाकीर्णां विमानगृहशोभिताम् ॥१-५-१६॥

गृहगाढामविच्छिद्रां समभूमौ निवेशिताम् ।
शालितण्डुलसम्पूर्णामिक्षुकाण्डरसोदकाम् ॥१-५-१७॥

दुन्दुभीभिर्मृदङ्गैश्च वीणाभिः पणवैस्तथा ।
नादितां भृशमत्यर्थं पृथिव्यां तामनुत्तमाम् ॥१-५-१८॥

विमानमिव सिद्धानां तपसाधिगतं दिवि ।
सुनिवेशितवेश्मान्तां नरोत्तमसमावृताम् ॥१-५-१९॥

ये च बाणैर्न विध्यन्ति विविक्तमपरापरम् ।
शब्दवेध्यं च विततं लघुहस्ता विशारदाः ॥१-५-२०॥

सिंहव्याघ्रवराहाणां मत्तानां नदतां वने ।
हन्तारो निशितैः शस्त्रैर्बलाद् बाहुबलैरपि ॥१-५-२१॥

तादृशानां सहस्रैस्तामभिपूर्णां महारथैः ।
पुरीमावासयामास राजा दशरथस्तदा ॥१-५-२२॥

तामग्निमद्भिर्गुणवद्भिरावृतां

द्विजोत्तमैर्वेदषडङ्गपारगैः ।

सहस्त्रदैः सत्यरतैर्महात्मभि-

र्महर्षिकल्पैर्ऋषिभिश्च केवलैः ॥१-५-२३॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
पञ्चमः सर्गः ॥१-५॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे षष्ठः सर्गः ॥१-६॥

तस्यां पुर्यामयोध्यायां वेदवित् सर्वसंग्रहः ।
दीर्घदर्शी महातेजाः पौरजानपदप्रियः ॥१-६-१॥

इक्ष्वाकूणामतिरथो यज्वा धर्मपरो वशी ।
महर्षिकल्पो राजर्षिस्त्रिषु लोकेषु विश्रुतः ॥१-६-२॥

बलवान् निहतामित्रो मित्रवान् विजितेन्द्रियः।
धनैश्च संचयैश्चान्यैः शक्रवैश्रवणोपमः ॥१-६-३॥

यथा मनुर्महातेजा लोकस्य परिरक्षिता।
तथा दशरथो राजा लोकस्य परिरक्षिता ॥१-६-४॥

तेन सत्याभिसंधेन त्रिवर्गमनुतिष्ठता।
पालिता सा पुरी श्रेष्ठा इन्द्रेणेवामरावती ॥१-६-५॥

तस्मिन् पुरवरे हृष्टा धर्मात्मानो बहुश्रुताः।
नरास्तुष्टा धनैः स्वैः स्वैरलुब्धाः सत्यवादिनः ॥१-६-६॥

नाल्पसंनिचयः कश्चिदासीत् तस्मिन् पुरोत्तमे।
कुटुम्बी यो ह्यसिद्धार्थोऽगवाश्वधनधान्यवान् ॥१-६-७॥

कामी वा न कदर्यो वा नृशंसः पुरुषः क्वचित्।
द्रष्टुं शक्यमयोध्यायां नाविद्वान् न च नास्तिकः ॥१-६-८॥

सर्वे नराश्च नार्यश्च धर्मशीलाः सुसंयताः।
मुदिताः शीलवृत्ताभ्यां महर्षय इवामलाः ॥१-६-९॥

नाकुण्डली नामुकुटी नास्त्रग्वी नाल्पभोगवान्।
नामृष्टो न नलिप्ताङ्गो नासुगन्धश्च विद्यते ॥१-६-१०॥

नामृष्टभोजी नादाता नाप्यनङ्गदनिष्कधृक्।
नाहस्ताभरणो वापि दृश्यते नाप्यनात्मवान् ॥१-६-११॥

नानाहिताग्निर्नायज्वा न क्षुद्रो वा न तस्करः।
कश्चिदासीदयोध्यायां न चावृत्तो न संकरः ॥१-६-१२॥

स्वकर्मनिरता नित्यं ब्राह्मणा विजितेन्द्रियाः।
दानाध्ययनशीलाश्च संयताश्च प्रतिग्रहे ॥१-६-१३॥

नास्तिको नानृती वापि न कश्चिदबहुश्रुतः।
नासूयको न चाशक्तो नाविद्वान् विद्यते क्वचित् ॥१-६-१४॥

नाषडङ्गविदत्रास्ति नाव्रतो नासहस्त्रदः।
न दीनः क्षिप्तचित्तो वा व्यथितो वापि कश्चन ॥१-६-१५॥

कश्चिन्नरो वा नारी वा नाश्रीमान् नाप्यरूपवान्।
द्रष्टुं शक्यमयोध्यायां नापि राजन्यभक्तिमान् ॥१-६-१६॥

वर्णेष्वग्र्यचतुर्थेषु देवतातिथिपूजकाः ।
कृतज्ञाश्च वदान्याश्च शूरा विक्रमसंयुताः ॥१-६-१७॥

दीर्घायुषो नराः सर्वे धर्मं सत्यं च संश्रिताः ।
सहिताः पुत्रपौत्रैश्च नित्यं स्त्रीभिः पुरोत्तमे ॥१-६-१८॥

क्षत्रं ब्रह्ममुखं चासीद् वैश्याः क्षत्रमनुव्रताः ।
शूद्राः स्वधर्मनिरतास्त्रीन् वर्णानुपचारिणः ॥१-६-१९॥

सा तेनेक्ष्वाकुनाथेन पुरी सुपरिरक्षिता ।
यथा पुरस्तान्मनुना मानवेन्द्रेण धीमता ॥१-६-२०॥

योधानामग्निकल्पानां पेशलानाममर्षिणाम् ।
सम्पूर्णा कृतविद्यानां गुहा केसरिणामिव ॥१-६-२१॥

काम्बोजविषये जातैर्बाह्लीकैश्च हयोत्तमैः ।
वनायुजैर्नदीजैश्च पूर्णा हरिहयोत्तमैः ॥१-६-२२॥

विन्ध्यपर्वतजैर्मत्तैः पूर्णा हैमवतैरपि ।
मदान्वितैरतिबलैर्मातङ्गैः पर्वतोपमैः ॥१-६-२३॥

ऐरावतकुलीनैश्च महापद्मकुलैस्तथा ।
अञ्जनादपि निष्क्रान्तैर्वामनादपि च द्विपैः ॥१-६-२४॥

भद्रैर्मन्द्रैर्मृगैश्चैव भद्रमन्द्रमृगैस्तथा ।
भद्रमन्द्रैर्भद्रमृगैर्मृगमन्द्रैश्च सा पुरी ॥१-६-२५॥

नित्यमत्तैः सदा पूर्णा नागैरचलसंनिभैः ।

सा योजने द्वे च भूयः सत्यनामा प्रकाशते ।
यस्यां दशरथो राजा वसञ्जगदपालयत् ॥१-६-२६॥

तां पुरीं स महातेजा राजा दशरथो महान् ।
शशास शमितामित्रो नक्षत्राणीव चन्द्रमाः ॥१-६-२७॥

तां सत्यनामां दृढतोरणार्गलाम्

गृहैर्विचित्रैरुपशोभितां शिवाम् ।

पुरीमयोध्यां नृसहस्रसंकुलां

शशास वै शक्रसमो महीपतिः ॥१-६-२८॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे षष्ठः सर्गः ॥१-५॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे सप्तमः सर्गः ॥१-७॥

तस्यामात्या गुणैरासन्निक्ष्वाकोः सुमहात्मनः ।
मन्त्रज्ञाश्चेङ्गितज्ञाश्च नित्यं प्रियहिते रताः ॥१-७-१॥

अष्टौ बभूवुर्वीरस्य तस्यामात्या यशस्विनः ।
शुचयश्चानुरक्ताश्च राजकृत्येषु नित्यशः ॥१-७-२॥

धृष्टिर्जयन्तो विजयः सुराष्ट्रो राष्ट्रवर्धनः ।
अकोपो धर्मपालश्च सुमन्त्रश्चाष्टमोऽर्थवित् ॥१-७-३॥

ऋत्विजौ द्वावभिमतौ तस्यास्तामृषिसत्तमौ।
वसिष्ठो वामदेवश्च मन्त्रिणश्च तथापरे ॥१-७-४॥

सुयज्ञोऽप्यथ जाबालिः काश्यपोऽप्यथ गौतमः।
मार्कण्डेयस्तु दीर्घायुस्तथा कात्यायनो द्विजः ॥१-७-५॥

एतैर्ब्रह्मर्षिभिर्नित्यमृत्विजस्तस्य पौर्वकाः।
विद्याविनीता ह्रीमन्तः कुशला नियतेन्द्रियाः ॥१-७-६॥

श्रीमन्तश्च महात्मानः शास्त्रज्ञा दृढविक्रमाः।
कीर्तिमन्तः प्रणिहिता यथावचनकारिणः ॥१-७-७॥

तेजःक्षमायशःप्राप्ताः स्मितपूर्वाभिभाषिणः।
क्रोधात् कामार्थहेतोर्वा न ब्रूयुरनृतं वचः ॥१-७-८॥

तेषामविदितं किंचित् स्वेषु नास्ति परेषु वा।
क्रियमाणं कृतं वापि चारेणापि चिकीर्षितम् ॥१-७-९॥

कुशला व्यवहारेषु सौहृदेषु परीक्षिताः।
प्राप्तकालं यथा दण्डं धारयेयुः सुतेष्वपि ॥१-७-१०॥

कोशसंग्रहणे युक्ता बलस्य च परिग्रहे।
अहितं चापि पुरुषं न हिंस्युरविदूषकम् ॥१-७-११॥

वीराश्च नियतोत्साहा राजशास्त्रमनुष्ठिताः।

शुचीनां रक्षितारश्च नित्यं विषयवासिनाम् ॥१-७-१२॥

ब्रह्मक्षत्रमहिंसन्तस्ते कोशं समपूरयन्।
सुतीक्ष्णदण्डाः सम्प्रेक्ष्य पुरुषस्य बलाबलम् ॥१-७-१३॥

शुचीनामेकबुद्धीनां सर्वेषां सम्प्रजानताम्।
नासीत्पुरे वा राष्ट्रे वा मृषावादी नरः क्वचित् ॥१-७-१४॥

क्वचिन्न दुष्टस्तत्रासीत् परदाररतिर्नरः।
प्रशान्तं सर्वमेवासीद् राष्ट्रं पुरवरं च तत् ॥१-७-१५॥

सुवाससः सुवेशाश्च ते च सर्वे शुचिव्रताः।
हितार्थाश्च नरेन्द्रस्य जाग्रतो नयचक्षुषा ॥१-७-१६॥

गुरोर्गुणगृहीताश्च प्रख्याताश्च पराक्रमैः।
विदेशेष्वपि विज्ञाताः सर्वतो बुद्धिनिश्चयाः ॥१-७-१७॥

अभितो गुणवन्तश्च न चासन् गुणवर्जिताः ।
सन्धिविग्रहतत्वज्ञाः प्रकृत्या सम्पदान्विताः ॥१-७-१८॥

मंत्रसंवरणे शक्ताः शक्ताः सूक्ष्मासु बुद्धिषु ।
नीतिशास्त्रविशेषज्ञाः सततं प्रियवादिनः ॥१-७-१९॥

ईदृशैस्तैरमात्यैश्च राजा दशरथोऽनघः ।
उपपन्नो गुणोपेतैरन्वशासद् वसुन्धराम् ॥१-७-२०॥

अवेक्ष्यमाणश्चारेण प्रजा धर्मेण रक्षयन् ।
प्रजानां पालनं कुर्वन्नधर्मं परिवर्जयन् ॥१-७-२१॥

विश्रुतस्त्रिषु लोकेषु वदान्यः सत्यसंगरः ।
स तत्र पुरुषव्याघ्रः शशास पृथिवीमिमाम् ॥१-७-२२॥

नाध्यगच्छद्विशिष्टं वा तुल्यं वा शत्रुमात्मनः ।

मित्रवान्नतसामन्तः प्रतापहतकण्टकः ।
स शशास जगद् राजा दिवि देवपतिर्यथा ॥१-७-२३॥

तैर्मन्त्रिभिर्मन्त्रहितै निविष्टै-

र्वृतोऽनुरक्तैः कुशलैः समर्थैः ।

स पार्थिवो दीप्तिमवाप युक्त-

स्तेजोमयैर्गोभिरिवोदितोऽर्कः ॥१-७-२४॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे सप्तमः सर्गः ॥१-७॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे अष्टमः सर्गः ॥१-८॥

तस्य चैवं प्रभावस्य धर्मज्ञस्य महात्मनः ।
सुतार्थं तप्यमानस्य नासीद् वंशकरः सुतः ॥१-८-१॥

चिन्तयानस्य तस्यैवं बुद्धिरासीन्महात्मनः।
सुतार्थं वाजिमेधेन किमर्थं न यजाम्यहम् ॥१-८-२॥

स निश्चितां मतिं कृत्वा यष्टव्यमिति बुद्धिमान्।
मन्त्रिभिः सह धर्मात्मा सर्वैरेव कृतात्मभिः ॥१-८-३॥

ततोऽब्रवीन्महातेजाः सुमन्त्रं मन्त्रिसत्तम।
शीघ्रमानय मे सर्वान् गुरूंस्तान् सपुरोहितान् ॥१-८-४॥

ततः सुमन्त्रस्त्वरितं गत्वा त्वरितविक्रमः।
समानयत् स तान् सर्वान् समस्तान् वेदपारगान् ॥१-८-५॥

सुयज्ञं वामदेवं च जाबालिमथ काश्यपम्।
पुरोहितं वशिष्ठं च ये चाप्यन्ये द्विजोत्तमाः ॥१-८-६॥

तान् पूजयित्वा धर्मात्मा राजा दशरथस्तदा।
इदं धर्मार्थसहितं श्लक्ष्णं वचनमब्रवीत् ॥१-८-७॥

मम लालप्यमानस्य सुतार्थं नास्ति वै सुखम्।
तदर्थं हयमेधेन यक्ष्यामीति मतिर्मम ॥१-८-८॥

तदहं यष्टुमिच्छामि शास्त्रदृष्टेन कर्मणा।
कथं प्राप्स्याम्यहं कामं बुद्धिरत्रविचिन्त्यताम्॥१-८-९॥

ततः साध्विति तद्वाक्यं ब्राह्मणाः प्रत्यपूजयन्।
वसिष्ठप्रमुखाः सर्वे पार्थिवस्य मुखेरितम्॥१-८-१०॥

ऊचुश्च परमप्रीताः सर्वे दशरथं वचः।
सम्भाराः सम्भ्रियन्तां ते तुरगश्च विमुच्यताम्॥१-८-११॥

सरय्वाश्चोत्तरे तीरे यज्ञभूमिर्विधीयताम्।
सर्वथा प्राप्स्यसे पुत्रानभिप्रेतांश्च पार्थिव॥१-८-१२॥

यस्य ते धार्मिकी बुद्धिरियं पुत्रार्थमागता।
ततस्तुष्टोऽभवद् राजा श्रुत्वैतद् द्विजभाषितम्॥१-८-१३॥

अमात्यानब्रवीद् राजा हर्षव्याकुललोचनः।
सम्भाराः सम्भ्रियन्तां मे गुरूणां वचनादिह॥१-८-१४॥

समर्थाधिष्ठितश्चाश्वः सोपाध्यायो विमुच्यताम्।
सरय्वाश्चोत्तरे तीरे यज्ञभूमिर्विधीयताम्॥१-८-१५॥

शान्तयश्चापि वर्धन्तां यथाकल्पं यथाविधि ।
शक्यः प्राप्तुमयं यज्ञः सर्वेणापि महीक्षिता ॥१-८-१६॥

नापराधो भवेत् कष्टो यद्यस्मिन् क्रतुसत्तमे ।
च्छिद्रं हि मृगयन्ते स्म विद्वांसो ब्रह्मराक्षसाः ॥१-८-१७॥

विधिहीनस्य यज्ञस्य सद्यः कर्ता विनश्यति ।
तद्यथा विधिपूर्वं मे क्रतुरेष समाप्यते ॥१-८-१८॥

तथा विधानं क्रियतां समर्थाः साधनेष्विति ।
तथेति चाब्रुवन् सर्वे मंत्रिणः प्रतिपूजिताः ॥१-८-१९॥

पार्थिवेन्द्रस्य तद् वाक्यं यथापूर्वं निशम्य ते ।
तथा द्विजास्ते धर्मज्ञा वर्धयन्तो नृपोत्तमम् ॥१-८-२०॥

अनुज्ञातास्ततः सर्वे पुनर्जग्मुर्यथागतम् ।
विसर्जयित्वा तान् विप्रान् सचिवानिदमब्रवीत् ॥१-८-२१॥

ऋत्विग्भिरुपसंदिष्टो यथावत् क्रतुराप्यताम् ।
इत्युक्त्वा नृपशार्दूलः सचिवान् समुपस्थितान् ॥१-८-२२॥

विसर्जयित्वा स्वं वेश्म प्रविवेश महामतिः ।
ततः स गत्वा ताः पत्नीर्नरेन्द्रो हृदयंगमाः ॥१-८-२३॥

उवाच दीक्षां विशत यक्ष्येऽहं सुतकारणात् ।

तासां तेनातिकान्तेन वचनेन सुवर्चसाम् ।
मुखपद्मान्यशोभन्त पद्मानीव हिमात्यये ॥१-८-२४॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे अष्टमः सर्गः ॥१-८॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे नवमः सर्गः ॥१-९॥

एतच्छ्रुत्वा रहः सूतो राजानमिदमब्रवीत् ।
श्रूयतां तत् पुरावृत्तं पुराणे च मया श्रुतम् ॥१-९-१॥

ऋत्विग्भिरुपदिष्टोऽयं पुरावृत्तो मया श्रुतः ।
सनत्कुमारो भगवान् पूर्वं कथितवान् कथाम् ॥१-९-२॥

ऋषीणां संनिधौ राजंस्तव पुत्रागमं प्रति ।
काश्यपस्य च पुत्रोऽस्ति विभाण्डक इति श्रुतः ॥१-९-३॥

ऋश्यशृङ्ग इति ख्यातस्तस्य पुत्रो भविष्यति ।
स वने नित्यसंवृद्धो मुनिर्वनचरः सदा ॥१-९-४॥

नान्यं जानाति विप्रेन्द्रो नित्यं पित्रनुवर्तनात् ।
द्वैविध्यं ब्रह्मचर्यस्य भविष्यति महात्मनः ॥१-९-५॥

लोकेषु प्रथितं राजन् विप्रैश्च कथितं सदा ।
तस्यैवं वर्तमानस्य कालः समभिवर्तत ॥१-९-६॥

अग्निं शुश्रूषमाणस्य पितरं च यशस्विनम् ।
एतस्मिन्नेव काले तु रोमपादः प्रतापवान् ॥१-९-७॥

अङ्गेषु प्रथितो राजा भविष्यति महाबलः ।
तस्य व्यतिक्रमाद् राज्ञो भविष्यति सुदारुणा ॥१-९-८॥

अनावृष्टिः सुघोरा वै सर्वलोकभयावहा।
अनावृष्ट्यां तु वृत्तायां राजा दुःखसमन्वितः ॥१-९-९॥

ब्राह्मणाञ्छ्रुतसंवृद्धान् समानीय प्रवक्ष्यति व।
भवन्तः श्रुतकर्माणो लोकचारित्रवेदिनः ॥१-९-१०॥

समादिशन्तु नियमं प्रायश्चित्तं यथा भवेत्।
इत्युक्तास्ते ततो राज्ञा सर्वे ब्राह्मणसत्तमाः ॥१-९-११॥

वक्ष्यन्ति ते महीपालं ब्राह्मणा वेदपारगाः।
विभाण्डकसुतं राजन् सर्वोपायैरिहानय ॥१-९-१२॥

आनाय्य तु महीपाल ऋष्यशृङ्गं सुसत्कृतम्।

विभाण्डकसुतं राजन् ब्राह्मणं वेदपारगम्।
प्रयच्छ कन्यां शान्तां वै विधिना सुसमाहितः ॥१-९-१३॥

तेषां तु वचनं श्रुत्वा राजा चिन्तां प्रपत्स्यते।
केनोपायेन वै शक्यमिहानेतुं स वीर्यवान् ॥१-९-१४॥

ततो राजा विनिश्चित्य सह मन्त्रिभिरात्मवान्।

पुरोहितममात्यांश्च प्रेषयिष्यति सत्कृतान् ॥१-९-१५॥

ते तु राज्ञो वचः श्रुत्वा व्यथिता विनताननाः ।
न गच्छेम ऋषेर्भीता अनुनेष्यन्ति तं नृपम् ॥१-९-१६॥

वक्ष्यन्ति चिन्तयित्वा ते तस्योपायांश्च तान्क्षमान् ।
आनेष्यामो वयं विप्रं न च दोषो भविष्यति ॥१-९-१७॥

एवमङ्गाधिपेनैव गणिकाभिर्ऋषेः सुतः ।
आनीतोऽवर्षयद् देवः शान्ता चास्मै प्रदीयते ॥१-९-१८॥

ऋश्यशृङ्गस्तु जामाता पुत्रांस्तव विधास्यति ।
सनत्कुमारकथितमेतावद् व्याहृतं मया ॥१-९-१९॥

अथ हृष्टो दशरथः सुमन्त्रं प्रत्यभाषत।

यथर्ष्यशृङ्गस्त्वानीतो येनोपायेन सोच्यताम् ॥१-९-२०॥

इति श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे नवमः सर्गः ॥१-९॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे दशमः सर्गः ॥१-१०॥

सुमन्त्रश्चोदितो राज्ञा प्रोवाचेदं वचस्तदा

यथर्ष्यशृङ्गस्त्वानीतो येनोपायेन मन्त्रिभिः

तन्मे निगदितं सर्वं शृणु मे मन्त्रिभिः सह ॥१-१०-१॥

रोमपादमुवाचेदं सहामात्यः पुरोहितः

उपायो निरपायोऽयमस्माभिरभिचिन्तितः ॥१-१०-२॥

ऋष्यशृङ्गो वनचरस्तपःस्वाध्यायसंयुतः

अनभिज्ञस्तु नारीणां विषयाणां सुखस्य च ॥१-१०-३॥

इन्द्रियार्थैरभिमतैर्नरचित्तप्रमाथिभिः

पुरमानाययिष्यामः क्षिप्रं चाध्यवसीयताम् ॥१-१०-४॥

गणिकास्तत्र गच्छन्तु रूपवत्यः स्वलङ्कृताः

प्रलोभ्य विविधोपायैरानेष्यन्तीह सत्कृताः ॥१-१०-५॥

श्रुत्वा तथेति राजा च प्रत्युवाच पुरोहितम्

पुरोहितो मन्त्रिणश्च तथा चक्रुश्च ते तथा ॥१-१०-६॥

वारमुख्यास्तु तच्छ्रुत्वा वनं प्रविविशुर्महत्

आश्रमस्याविदूरेऽस्मिन् यत्नं कुर्वन्ति दर्शने ॥१-१०-७॥

ऋषेः पुत्रस्य धीरस्य नित्यमाश्रमवासिनः

पितुः स नित्यसन्तुष्टो नातिचक्राम चाश्रमात् ॥१-१०-८॥

न तेन जन्मप्रभृति दृष्टपूर्वं तपस्विना

स्त्री वा पुमान्वा यच्चान्यत् सत्त्वं नगरराष्ट्रजम् ॥१-१०-९॥

ततः कदाचित् तं देशमाजगाम यदृच्छया

विभाण्डकसुतस्तत्र ताश्चापश्यद् वराङ्गनाः ॥१-१०-१०॥

ताश्चित्रवेषाः प्रमदा गायन्त्यो मधुरस्वरम्

ऋषिपुत्रमुपागम्य सर्वा वचनमब्रुवन् ॥१-१०-११॥

कस्त्वं किं वर्तसे ब्रह्मञ्ज्ञातुमिच्छामहे वयम्

एकस्त्वं विजने घोरे वने चरसि शंस नः ॥१-१०-१२॥

अदृष्टरूपास्तास्तेन काम्यरूपा वने स्त्रियः

हार्दात्तस्य मतिर्जाता आख्यातुं पितरं स्वकम् ॥१-१०-१३॥

पिता विभाण्डकोऽस्माकं तस्याहं सुत औरसः

ऋष्यशृङ्ग इति ख्यातं नाम कर्म च मे भुवि ॥१-१०-१४॥

इहाश्रमपदोऽस्माकं समीपे शुभदर्शनाः

करिष्ये वोऽत्र पूजां वै सर्वेषां विधिपूर्वकम् ॥१-१०-१५॥

ऋषिपुत्रवचः श्रुत्वा सर्वासां मतिरास वै

तदाश्रमपदं द्रष्टुं जग्मुः सर्वास्ततोऽङ्गनाः ॥१-१०-१६॥

गतानां तु ततः पूजामृषिपुत्रश्चकार ह

इदमर्घ्यमिदं पाद्यमिदं मूलं फलं च नः ॥१-१०-१७॥

प्रतिगृह्य तु तां पूजां सर्वा एव समुत्सुकाः

ऋषेर्भीताश्च शीघ्रं तु गमनाय मतिं दधुः ॥१-१०-१८॥

अस्माकमपि मुख्यानि फलानीमानि हे द्विज

गृहाण विप्र भद्रं ते भक्षयस्व च मा चिरम् ॥१-१०-१९॥

ततस्तास्तं समालिङ्ग्य सर्वा हर्षसमन्विताः

मोदकान् प्रददुस्तस्मै भक्ष्यांश्च विविधाञ्छुभान् ॥१-१०-२०॥

तानि चास्वाद्य तेजस्वी फलानीति स्म मन्यते

अनास्वादितपूर्वाणि वने नित्यनिवासिनाम् ॥१-१०-२१॥

आपृच्छ्य च तदा विप्रं व्रतचर्यां निवेद्य च

गच्छन्ति स्मापदेशात्ता भीतास्तस्य पितुः स्त्रियः ॥१-१०-२२॥

गतासु तासु सर्वासु काश्यपस्यात्मजो द्विजः

अस्वस्थहृदयश्चासीद् दुःखाच्च परिवर्तते ॥१-१०-२३॥

ततोऽपरेद्युस्तं देशमाजगाम स वीर्यवान्

विभाण्डकसुतः श्रीमान् मनसाचिन्तयन्मुहुः ॥१-१०-२४॥

मनोज्ञा यत्र ता दृष्टा वारमुख्याः स्वलङ्कृताः

दृष्ट्वैव च ततो विप्रमायान्तं हृष्टमानसाः ॥१-१०-२५॥

उपसृत्य ततः सर्वास्तास्तमूचुरिदं वचः

एह्याश्रमपदं सौम्य अस्माकमिति चाब्रुवन् ॥१-१०-२६॥

चित्राण्यत्र बहूनि स्युर्मूलानि च फलानि च

तत्राप्येष विशेषेण विधिर्हि भविता ध्रुवम् ॥१-१०-२७॥

श्रुत्वा तु वचनं तासां सर्वासां हृदयङ्गमम्

गमनाय मतिं चक्रे तं च निन्युस्तदा स्त्रियः ॥१-१०-२८॥

तत्र चानीयमाने तु विप्रे तस्मिन् महात्मनि

ववर्ष सहसा देवो जगत् प्रह्लादयंस्तदा ॥१-१०-२९॥

वर्षेणैवागतं विप्रं तापसं स नराधिपः

प्रत्युद्गम्य मुनिं प्रह्वः शिरसा च महीं गतः ॥१-१०-३०॥

अर्घ्यं च प्रददौ तस्मै न्यायतः सुसमाहितः

वव्रे प्रसादं विप्रेन्द्रान्मा विप्रं मन्युराविशेत् ॥१-१०-३१॥

अन्तःपुरं प्रवेश्यास्मै कन्यां दत्त्वा यथाविधि

शान्तां शान्तेन मनसा राजा हर्षमवाप सः ॥१-१०-३२॥

एवं स न्यवसत् तत्र सर्वकामैः सुपूजितः

ऋष्यशृङ्गो महातेजाः शान्तया सह भार्यया ॥१-१०-३३॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे दशमः सर्गः ॥१-१०॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे एकादशः सर्गः ॥१-११॥

भूय एव हि राजेन्द्र शृणु मे वचनं हितम् ।
यथा स देवप्रवरः कथयामास बुद्धिमान् ॥१-११-१॥

इक्ष्वाकूणां कुले जातो भविष्यति सुधार्मिकः ।
नाम्ना दशरथो राजा श्रीमान् सत्यप्रतिश्रवः ॥१-११-२॥

अङ्गराजेन सख्यं च तस्य राज्ञो भविष्यति ।
कन्या चास्य महाभागा शान्ता नाम भविष्यति ॥१-११-३॥

पुत्रस्त्वङ्गस्य राज्ञस्तु रोमपाद इति श्रुतः ।
तं स राजा दशरथो गमिष्यति महायशाः ॥१-११-४॥

अनपत्योऽस्मि धर्मात्मञ्छान्ताभर्ता मम क्रतुम् ।
आहरेत त्वयाज्ञप्तः संतानार्थं कुलस्य च ॥१-११-५॥

श्रुत्वा राज्ञोऽथ तद् वाक्यं मनसा स विचिन्त्य च ।
प्रदास्यते पुत्रवन्तं शान्ता भर्तारमात्मवान् ॥१-११-६॥

प्रतिगृह्य च तं विप्रं स राजा विगतज्वरः ।
आहरिष्यति तं यज्ञं प्रहृष्टेनान्तरात्मना ॥१-११-७॥

तं च राजा दशरथो यशस्कामः कृताञ्जलिः ।
ऋष्यशृङ्गं द्विजश्रेष्ठं वरयिष्यति धर्मवित् ॥१-११-८॥

यज्ञार्थं प्रसवार्थं च स्वर्गार्थं च नरेश्वरः ।
लभते च स तं कामं द्विजमुख्याद् विशाम्पतिः ॥१-११-९॥

पुत्राश्चास्य भविष्यन्ति चत्वारोऽमितविक्रमाः ।
वंशप्रतिष्ठानकराः सर्वभूतेषु विश्रुताः ॥१-११-१०॥

एवं स देवप्रवरः पूर्वं कथितवान् कथाम् ।
सनत्कुमारो भगवान् पुरा देवयुगे प्रभुः ॥१-११-११॥

स त्वं पुरुषशार्दूल समानय सुसत्कृतम् ।
स्वयमेव महाराज गत्वा सबलवाहनः ॥१-११-१२॥

सुमन्त्रस्य वचः श्रुत्वा हृष्टो दशरथोऽभवत् ।
अनुमान्य वसिष्ठं च सूतवाक्यं निशाम्य च ॥१-११-१३॥

सान्तःपुरः सहामात्यः प्रययौ यत्र स द्विजः।
वनानि सरितश्चैव व्यतिक्रम्य शनैः शनैः ॥१-११-१४॥

अभिचक्राम तं देशं यत्र वै मुनिपुङ्गवः।
आसाद्य तं द्विजश्रेष्ठं रोमपादसमीपगम् ॥१-११-१५॥

ऋषिपुत्रं ददर्शाथो दीप्यमानमिवानलम्।
ततो राजा यथायोग्यं पूजां चक्रे विशेषतः ॥१-११-१६॥

सखित्वात्तस्य वै राज्ञः प्रहृष्टेनान्तरात्मना।
रोमपादेन चाख्यातमृषिपुत्राय धीमते ॥१-११-१७॥

सख्यं सम्बन्धकं चैव तदा तं प्रत्यपूजयत्।
एवं सुसत्कृतस्तेन सहोषित्वा नरर्षभः ॥१-११-१८॥

सप्ताष्टदिवसान् राजा राजानमिदमब्रवीत्।
शान्ता तव सुता राजन् सह भर्त्रा विशाम्पते ॥१-११-१९॥

मदीयं नगरं यातु कार्यं हि महदुद्यतम्।
तथेति राजा संश्रुत्य गमनं तस्य धीमतः ॥१-११-२०॥

उवाच वचनं विप्रं गच्छ त्वं सह भार्यया ।
ऋषिपुत्रः प्रतिश्रुत्य तथेत्याह नृपं तदा ॥१-११-२१॥

स नृपेणाभ्यनुज्ञातः प्रययौ सह भार्यया ।
तावन्योन्याञ्जलिं कृत्वा स्नेहात्संश्लिष्य चोरसा ॥१-११-२२॥

ननन्दतुर्दशरथो रोमपादश्च वीर्यवान् ।
ततः सुहृदमापृच्छ्य प्रस्थितो रघुनन्दनः ॥१-११-२३॥

पौरेषु प्रेषयामास दूतान् वै शीघ्रगामिनः ।
क्रियतां नगरं सर्वं क्षिप्रमेव स्वलंकृतम् ॥१-११-२४॥

धूपितं सिक्तसम्मृष्टं पताकाभिरलंकृतम् ।
ततः प्रहृष्टाः पौरास्ते श्रुत्वा राजानमागतम् ॥१-११-२५॥

तथा चक्रुश्च तत् सर्वं राज्ञा यत् प्रेषितं तदा ।
ततः स्वलंकृतं राजा नगरं प्रविवेश ह ॥१-११-२६॥

शङ्खदुन्दुभिनिर्ह्रादैः पुरस्कृत्वा द्विजर्षभम् ।
ततः प्रमुदिताः सर्वे दृष्ट्वा वै नागरा द्विजम् ॥१-११-२७॥

प्रवेश्यमानं सत्कृत्य नरेन्द्रेणेन्द्रकर्मणा।
यथा दिवि सुरेन्द्रेण सहस्राक्षेण काश्यपम् ॥१-११-२८॥

अन्तःपुरं प्रवेश्यैनं पूजां कृत्वा तु शास्त्रतः।
कृतकृत्यं तदात्मानं मेने तस्योपवाहनात् ॥१-११-२९॥

अन्तःपुराणि सर्वाणि शान्तां दृष्ट्वा तथागताम्।
सह भर्त्रा विशालाक्षीं प्रीत्यानन्दमुपागमन् ॥१-११-३०॥

पूज्यमाना तु ताभिः सा राज्ञा चैव विशेषतः।
उवास तत्र सुखिता कञ्चित् कालं सहद्विजा ॥१-११-३१॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
एकादशः सर्गः ॥१-११॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे द्वादशः सर्गः ॥१-१२॥

ततः काले बहुतिथे कस्मिंश्चित् सुमनोहरे ।
वसन्ते समनुप्राप्ते राज्ञो यष्टुं मनोऽभवत् ॥१-१२-१॥

ततः प्रणम्य शिरसा तं विप्रं देववर्णिनम् ।
यज्ञाय वरयामास संतानार्थं कुलस्य च ॥१-१२-२॥

तथेति च स राजानमुवाच वसुधाधिपम् ।
सम्भाराः सम्भ्रियन्तां ते तुरगश्च विमुच्यताम् ॥१-१२-३॥

सरय्वाश्चोत्तरे तीरे यज्ञभूमिर्विधीयताम् ।
ततोऽब्रवीनृपो वाक्यं ब्राह्मणान् वेदपारगान् ॥१-१२-४॥

सुमन्त्रावाहय क्षिप्रमृत्विजो ब्रह्मवादिनः ।
सुयज्ञं वामदेवं च जाबालिमथ काश्यपम् ॥१-१२-५॥

पुरोहितं वसिष्ठं च ये चान्ये द्विजसत्तमाः ।
ततः सुमन्त्रस्त्वरितं गत्वा त्वरितविक्रमः ॥१-१२-६॥

समानयत् स तान् सर्वान् समस्तान् वेदपारगान् ।

तान् पूजयित्वा धर्मात्मा राजा दशरथस्तदा ॥१-१२-७॥

धर्मार्थसहितं युक्तं श्लक्ष्णं वचनमब्रवीत् ।
मम तातप्यमानस्य पुत्रार्थं नास्ति वै सुखम् ॥१-१२-८॥

पुत्रार्थं हयमेधेन यक्ष्यामीति मतिर्मम ।
तदहं यष्टुमिच्छामि हयमेधेन कर्मणा ॥१-१२-९॥

ऋषिपुत्रप्रभावेण कामान् प्राप्स्यामि चाप्यहम् ।
ततः साध्विति तद्वाक्यं ब्राह्मणाः प्रत्यपूजयन् ॥१-१२-१०॥

वसिष्ठप्रमुखाः सर्वे पार्थिवस्य मुखाच्च्युतम् ।
ऋष्यशृङ्गपुरोगाश्च प्रत्यूचुर्नृपतिं तदा ॥१-१२-११॥

सम्भाराः सम्भ्रियन्तां ते तुरगश्च विमुच्यताम् ।
सरय्वाश्चोत्तरे तीरे यज्ञभूमिर्विधीयताम् ॥१-१२-१२॥

सर्वथा प्राप्यसे पुत्रांश्चतुरोऽमितविक्रमान् ।
यस्य ते धार्मिकी बुद्धिरियं पुत्रार्थमागता ॥१-१२-१३॥

ततः प्रीतोऽभवद् राजा श्रुत्वा तु द्विजभाषितम् ।

अमात्यानब्रवीद् राजा हर्षेणेदं शुभाक्षरम् ॥१-१२-१४॥

गुरूणां वचनाच्छीघ्रं सम्भाराः सम्भ्रियन्तु मे ।
समर्थाधिष्ठितश्चाश्वः सोपाध्यायो विमुच्यताम् ॥१-१२-१५॥

सरय्वाश्चोत्तरे तीरे यज्ञभूमिर्विधीयताम् ।
शान्तयश्चाभिवर्धन्तां यथाकल्पं यथाविधि ॥१-१२-१६॥

शक्यः कर्तुमयं यज्ञः सर्वेणापि महीक्षिता ।
नापराधो भवेत् कष्टो यद्यस्मिन् क्रतुसत्तमे ॥१-१२-१७॥

छिद्रं हि मृगयन्त्येते विद्वांसो ब्रह्मराक्षसाः ।
विधिहीनस्य यज्ञस्य सद्यः कर्ता विनश्यति ॥१-१२-१८॥

तद् यथा विधिपूर्वं मे क्रतुरेष समाप्यते ।
तथा विधानं क्रियतां समर्थाः करणेष्विह ॥१-१२-१९॥

तथेति च ततः सर्वे मन्त्रिणः प्रत्यपूजयन् ।
पार्थिवेन्द्रस्य तद् वाक्यं यथाज्ञप्तमकुर्वत ॥१-१२-२०॥

ततो द्विजास्ते धर्मज्ञमस्तुवन् पार्थिवर्षभम् ।

अनुज्ञातास्ततः सर्वे पुनर्जग्मुर्यथागतम् ॥१-१२-२१॥

गतेषु तेषु विप्रेषु मन्त्रिणस्तान् नराधिपः ।
विसर्जयित्वा स्वं वेश्म प्रविवेश महामतिः ॥१-१२-२२॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
द्वादशः सर्गः ॥१-१२॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे त्रयोदशः सर्गः ॥१-१३॥

पुनः प्राप्ते वसन्ते तु पूर्णः संवत्सरोऽभवत् ।
प्रसवार्थं गतो यष्टुं हयमेधेन वीर्यवान् ॥१-१३-१॥

अभिवाद्य वसिष्ठं च न्यायतः प्रतिपूज्य च ।
अब्रवीत् प्रश्रितं वाक्यं प्रसवार्थं द्विजोत्तमम् ॥१-१३-२॥

यज्ञो मे क्रियतां ब्रह्मन् यथोक्तं मुनिपुङ्गव।
यथा न विघ्नाः क्रियन्ते यज्ञाङ्गेषु विधीयताम्॥१-१३-३॥

भवान् स्निग्धः सुहृन्मह्यं गुरुश्च परमो महान्।
वोढव्यो भवता चैव भारो यज्ञस्य चोद्यतः॥१-१३-४॥

तथेति च स राजानमब्रवीद् द्विजसत्तमः।
करिष्ये सर्वमेवैतद् भवता यत् समर्थितम्॥१-१३-५॥

ततोऽब्रवीद् द्विजान् वृद्धान् यज्ञकर्मसुनिष्ठितान्।
स्थापत्ये निष्ठितांश्चैव वृद्धान् परमधार्मिकान्॥१-१३-६॥

कर्मान्तिकाञ्शिल्पकारान् वर्धकीन् खनकानपि।
गणकाञ्शिल्पिनश्चैव तथैव नटनर्तकान्॥१-१३-७॥

तथा शुचीञ्शास्त्रविदः पुरुषान् सुबहुश्रुतान्।
यज्ञकर्म समीहन्तां भवन्तो राजशासनात्॥१-१३-८॥

इष्टका बहुसाहस्त्री शीघ्रमानीयतामिति।
उपकार्याः क्रियन्तां च राज्ञो बहुगुणान्विताः॥१-१३-९॥

ब्राह्मणावसथाश्चैव कर्तव्याः शतशः शुभाः।
भक्ष्यान्नपानैर्बहुभिः समुपेताः सुनिष्ठिताः ॥१-१३-१०॥

तथा पौरजनस्यापि कर्तव्याश्च सुविस्तराः।
आगतानां सुदूराच्च पार्थिवानां पृथक् पृथक् ॥१-१३-११॥

वाजिवारणशालाश्च तथा शय्यागृहाणि च।
भटानां महदावासा वैदेशिकनिवासिनाम् ॥१-१३-१२॥

आवासा बहुभक्ष्या वै सर्वकामैरुपस्थिताः।
तथा पौरजनस्यापि जनस्य बहुशोभनम् ॥१-१३-१३॥

दातव्यमन्नं विधिवत् सत्कृत्य न तु लीलया।
सर्वे वर्णा यथा पूजां प्राप्नुवन्ति सुसत्कृताः ॥१-१३-१४॥

न चावज्ञा प्रयोक्तव्या कामक्रोधवशादपि।
यज्ञकर्मसु ये व्यग्राः पुरुषाः शिल्पिनस्तथा ॥१-१३-१५॥

तेषामपि विशेषेण पूजा कार्या यथाक्रमम्।
ये स्युः सम्पूजिताः सर्वे वसुभिर्भोजनेन च ॥१-१३-१६॥

यथा सर्वं सुविहितं न किंचित् परिहीयते ।
तथा भवन्तः कुर्वन्तु प्रीतियुक्तेन चेतसा ॥१-१३-१७॥

ततः सर्वे समागम्य वसिष्ठमिदमब्रुवन् ।
यथेष्टं तत् सुविहितं न किंचित् परिहीयते ॥१-१३-१८॥

यथोक्तं तत् करिष्यामो न किंचित् परिहास्यते ।
ततः सुमन्त्रमाहूय वसिष्ठो वाक्यमब्रवीत् ॥१-१३-१९॥

निमन्त्रयस्व नृपतीन् पृथिव्यां ये च धार्मिकाः ।
ब्राह्मणान् क्षत्रियान् वैश्याञ्शूद्रांश्चैव सहस्त्रशः ॥१-१३-२०॥

समानयस्व सत्कृत्य सर्वदेशेषु मानवान् ।
मिथिलाधिपतिं शूरं जनकं सत्यवादिनम् ॥१-१३-२१॥

तमानय महाभागं स्वयमेव सुसत्कृतम् ।
पूर्वं सम्बन्धिनं ज्ञात्वा ततः पूर्वं ब्रवीमि ते ॥१-१३-२२॥

तथा काशिपतिं स्निग्धं सततं प्रियवादिनम् ।
सद्वृत्तं देवसंकाशं स्वयमेवानयस्व ह ॥१-१३-२३॥

तथा केकयराजानं वृद्धं परमधार्मिकम् ।
श्वशुरं राजसिंहस्य सपुत्रं तमिहानय ॥१-१३-२४॥

अङ्गेश्वरं महेष्वासं रोमपादं सुसत्कृतम् ।
वयस्यं राजसिंहस्य सपुत्रं तमिहानय ॥१-१३-२५॥

तथा कोसलराजानं भानुमन्तं सुसंस्कृतम् ।
मगधाधिपतिं शूरं सर्वशास्त्रविशारदम् ॥१-१३-२६॥

प्राप्तिज्ञं परमोदारं सत्कृतं पुरुषर्षभम् ।

राज्ञः शासनमादाय चोदयस्व नृपर्षभान् ।
प्राचीनान् सिन्धुसौवीरान् सौराष्ट्रेयांश्च पार्थिवान् ॥१-१३-२७॥

दाक्षिणात्यान् नरेन्द्रांश्च समस्तानानयस्व ह ।
सन्ति स्निग्धाश्च ये चान्ये राजानः पृथिवीतले ॥१-१३-२८॥

तानानय यथा क्षिप्रं सानुगान् सहबान्धवान् ।
एतान् दूतैर्महाभागैरानयस्व नृपाज्ञया ॥१-१३-२९॥

वसिष्ठवाक्यं तच्छ्रुत्वा सुमन्त्रस्त्वरितं तदा ।

व्यादिशत् पुरुषांस्तत्र राज्ञामानयने शुभान् ॥१-१३-३०॥

स्वयमेव हि धर्मात्मा प्रयातो मुनिशासनात् ।
सुमन्त्रस्त्वरितो भूत्वा समानेतुं महामतिः ॥१-१३-३१॥

ते च कर्मान्तिकाः सर्वे वसिष्ठाय महर्षये ।
सर्वं निवेदयन्ति स्म यज्ञे यदुपकल्पितम् ॥१-१३-३२॥

ततः प्रीतो द्विजश्रेष्ठस्तान् सर्वान् मुनिरब्रवीत् ।
अवज्ञया न दातव्यं कस्यचिल्लीलयापि वा ॥१-१३-३३॥

अवज्ञया कृतं हन्याद् दातारं नात्र संशयः ।
ततः कैश्चिदहोरात्रैरुपयाता महीक्षितः ॥१-१३-३४॥

बहूनि रत्नान्यादाय राज्ञो दशरथस्य ह ।
ततो वसिष्ठः सुप्रीतो राजानमिदमब्रवीत् ॥१-१३-३५॥

उपयाता नरव्याघ्र राजानस्तव शासनात् ।
मयापि सत्कृताः सर्वे यथार्हं राजसत्तमाः ॥१-१३-३६॥

यज्ञियं च कृतं सर्वं पुरुषैः सुसमाहितैः ।

निर्यातु च भवान् यष्टुं यज्ञायतनमन्तिकात् ॥१-१३-३७॥

सर्वकामैरुपहृतैरुपेतं वै समन्ततः ।
द्रष्टुमर्हसि राजेन्द्र मनसेव विनिर्मितम् ॥१-१३-३८॥

तथा वसिष्ठवचनादृशष्यशृङ्गस्य चोभयोः ।
दिवसे शुभनक्षत्रे निर्यातो जगतीपतिः ॥१-१३-३९॥

ततो वसिष्ठप्रमुखाः सर्व एव द्विजोत्तमाः ।
ऋष्यशृङ्गं पुरस्कृत्य यज्ञकर्मारभंस्तदा ॥१-१३-४०॥

यज्ञवाटं गताः सर्वे यथाशास्त्रं यथाविधि ।
श्रीमांश्च सह पत्नीभी राजा दीक्षामुपाविशत् ॥१-१३-४१॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
त्रयोदशः सर्गः ॥१-१३॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे चतुर्दशः सर्गः ॥१-१४॥

अथ संवत्सरे पूर्णे तस्मिन् प्राप्ते तुरङ्गमे ।
सरय्वाश्चोत्तरे तीरे राज्ञो यज्ञोऽभ्यवर्तत ॥१-१४-१॥

ऋष्यशृङ्गं पुरस्कृत्य कर्म चक्रुर्द्विजर्षभाः ।
अश्वमेधे महायज्ञे राज्ञोऽस्य सुमहात्मनः ॥१-१४-२॥

कर्म कुर्वन्ति विधिवद् याजका वेदपारगाः ।
यथाविधि यथान्यायं परिक्रामन्ति शास्त्रतः ॥१-१४-३॥

प्रवर्ग्यं शास्त्रतः कृत्वा तथैवोपसदं द्विजाः ।
चक्रुश्च विधिवत् सर्वमधिकं कर्म शास्त्रतः ॥१-१४-४॥

अभिपूज्य ततो हृष्टाः सर्वे चक्रुर्यथाविधि ।
प्रातःसवनपूर्वाणि कर्माणि मुनिपुङ्गवाः ॥१-१४-५॥

ऐन्द्रश्च विधिवत् दत्तो राजा चाभिषुतोऽनघः ।
मध्यन्दिनं च सवनं प्रावर्तत यथाक्रमम् ॥१-१४-६॥

तृतीयसवनं चैव राज्ञोऽस्य सुमहात्मनः ।
चक्रुस्ते शास्त्रतो दृष्ट्वा यथा ब्राह्मणपुङ्गवाः ॥१-१४-७॥

आह्वायाञ्चक्रिरे तत्र शक्रादीन् विबुधोत्तमान् ।
ऋष्यशृङ्गादयो मन्त्रैः शिक्षाक्षरसमन्वितैः ॥१-१४-८॥

गीतिभिर्मधुरैः स्निग्धैर्मन्त्राह्वानैर्यथार्हतः ।
होतारो ददुरावाह्य हविर्भागान् दिवौकसाम् ॥१-१४-९॥

न चाहुतमभूत् तत्र स्खलितं वा न किञ्चन ।
दृश्यते ब्रह्मवत् सर्वं क्षेमयुक्तं हि चक्रिरे ॥१-१४-१०॥

न तेष्वहःसु श्रान्तो वा क्षुधितो वा न दृश्यते ।
नाविद्वान् ब्राह्मणः कश्चिन्नाशतानुचरस्तथा ॥१-१४-११॥

ब्राह्मणा भुञ्जते नित्यं नाथवन्तश्च भुञ्जते ।
तापसा भुञ्जते चापि श्रमणाश्चैव भुञ्जते ॥१-१४-१२॥

वृद्धाश्च व्याधिताश्चैव स्त्रीबालाश्च तथैव च ।
अनिशं भुञ्जमानानां न तृप्तिरुपलभ्यते ॥१-१४-१३॥

दीयतां दीयतामन्नं वासांसि विविधानि च।
इति संचोदितास्तत्र तथा चक्रुरनेकशः ॥१-१४-१४॥

अन्नकूटाश्च दृश्यन्ते बहवः पर्वतोपमाः।
दिवसे दिवसे तत्र सिद्धस्य विधिवत् तदा ॥१-१४-१५॥

नानादेशादनुप्राप्ताः पुरुषाः स्त्रीगणास्तथा।
अन्नपानैः सुविहितास्तस्मिन् यज्ञे महात्मनः ॥१-१४-१६॥

अन्नं हि विधिवत्स्वादु प्रशंसन्ति द्विजर्षभाः।
अहो तृप्ताः स्म भद्रं ते इति शुश्राव राघवः ॥१-१४-१७॥

स्वलंकृताश्च पुरुषा ब्राह्मणान् पर्यवेषयन्।
उपासन्ते च तानन्ये सुमृष्टमणिकुण्डलाः ॥१-१४-१८॥

कर्मान्तरे तदा विप्रा हेतुवादान् बहूनपि।
प्राहुः सुवाग्मिनो धीराः परस्परजिगीषया ॥१-१४-१९॥

दिवसे दिवसे तत्र संस्तरे कुशला द्विजाः।
सर्वकर्माणि चक्रुस्ते यथाशास्त्रं प्रचोदिताः ॥१-१४-२०॥

नाषडङ्गविदत्रासीन्नाव्रतो नाबहुश्रुतः ।
सदस्यास्तस्य वै राज्ञो नावादकुशलो द्विजः ॥१-१४-२१॥

प्राप्ते यूपोच्छ्रये तस्मिन् षड् बैल्वाः खादिरास्तथा ।
तावन्तो बिल्वसहिताः पर्णिनश्च तथा परे ॥१-१४-२२॥

श्लेष्मातकमयो दिष्टो देवदारुमयस्तथा ।
द्वावेव तत्र विहितौ बाहुव्यस्तपरिग्रहौ ॥१-१४-२३॥

कारिताः सर्व एवैते शास्त्रज्ञैर्यज्ञकोविदैः ।
शोभार्थं तस्य यज्ञस्य काञ्चनालंकृता भवन् ॥१-१४-२४॥

एकविंशतियूपास्ते एकविंशत्यरत्नयः ।
वासोभिरेकविंशद्भिरेकैकं समलंकृताः ॥१-१४-२५॥

विन्यस्ता विधिवत् सर्वे शिल्पिभिः सुकृता दृढाः ।
अष्टाश्रयः सर्व एव श्लक्ष्णरूपसमन्विताः ॥१-१४-२६॥

आच्छादितास्ते वासोभिः पुष्पैर्गन्धैश्च पूजिताः ।
सप्तर्षयो दीप्तिमन्तो विराजन्ते यथा दिवि ॥१-१४-२७॥

इष्टकाश्च यथान्यायं कारिताश्च प्रमाणतः ।
चितोऽग्निर्ब्राह्मणैस्तत्र कुशलैः शुल्बकर्मणि ॥१-१४-२८॥

स चित्यो राजसिंहस्य संचितः कुशलैर्द्विजैः ।
गरुडो रुक्मपक्षो वै त्रिगुणोऽष्टादशात्मकः ॥१-१४-२९॥

नियुक्तास्तत्र पशवस्तत्तदुद्दिश्य दैवतम् ।
उरगाः पक्षिणश्चैव यथाशास्त्रं प्रचोदिताः ॥१-१४-३०॥

शामित्रे तु हयस्तत्र तथा जलचराश्च ये ।
ऋषिभिः सर्वमेवैतन्नियुक्तं शास्त्रतस्तदा ॥१-१४-३१॥

पशूनां त्रिशतं तत्र यूपेषु नियतं तदा ।
अश्वरत्नोत्तमं तत्र राज्ञो दशरथस्य ह ॥१-१४-३२॥

कौसल्या तं हयं तत्र परिचर्य समन्ततः ।
कृपाणैर्विससारैनं त्रिभिः परमया मुदा ॥१-१४-३३॥

पतत्रिणा तदा सार्धं सुस्थितेन च चेतसा ।
अवसद् रजनीमेकां कौसल्या धर्मकाम्यया ॥१-१४-३४॥

होताध्वर्युस्तथोद्गाता हस्तेन समयोजयन्।
महिष्या परिवृत्त्याथ वावातामपरां तथा ॥१-१४-३५॥

पतत्रिणस्तस्य वपामुद्धृत्य नियतेन्द्रियः।
ऋत्विक्परमसम्पन्नः श्रपयामास शास्त्रतः ॥१-१४-३६॥

धूमगन्धं वपायास्तु जिघ्रति स्म नराधिपः।
यथाकालं यथान्यायं निर्णुदन् पापमात्मनः ॥१-१४-३७॥

हयस्य यानि चाङ्गानि तानि सर्वाणि ब्राह्मणाः।
अग्नौ प्रास्यन्ति विधिवत् समस्ताः षोडशर्त्विजः ॥१-१४-३८॥

प्लक्षशाखासु यज्ञानामन्येषां क्रियते हविः।
अश्वमेधस्य चैकस्य वैतसो भाग इष्यते ॥१-१४-३९॥

त्र्यहोऽश्वमेधः संख्यातः कल्पसूत्रेण ब्राह्मणैः।
चतुष्टोममहस्तस्य प्रथमं परिकल्पितम् ॥१-१४-४०॥

उक्थ्यं द्वितीयं संख्यातमतिरात्रं तथोत्तरम्।
कारितास्तत्र बहवो विहिताः शास्त्रदर्शनात् ॥१-१४-४१॥

ज्योतिष्टोमायुषी चैवमतिरात्रौ च निर्मितौ ।
अभिजिद्विश्वजिच्चैवमाप्तोर्यामौ महाक्रतुः ॥१-१४-४२॥

प्राचीं होत्रे ददौ राजा दिशं स्वकुलवर्धनः ।
अध्वर्यवे प्रतीचीं तु ब्रह्मणे दक्षिणां दिशम् ॥१-१४-४३॥

उद्गात्रे तु तथोदीचीं दक्षिणैषा विनिर्मिता ।
अश्वमेधे महायज्ञे स्वयम्भूविहिते पुरा ॥१-१४-४४॥

क्रतुं समाप्य तु तदा न्यायतः पुरुषर्षभः ।
ऋत्विग्भ्यो हि ददौ राजा धरां तां कुलवर्धनः ॥१-१४-४५॥

एवम् दत्त्वा प्रहृष्टोऽभूच्छ्रीमानिक्ष्वाकुनन्दनः ।
ऋत्विजस्त्वब्रुवन् सर्वे राजानं गतकिल्बिषम् ॥१-१४-४६॥

भवानेव महीं कृत्स्नामेको रक्षितुमर्हति ।
न भूम्या कार्यमस्माकं नहि शक्ताः स्म पालने ॥१-१४-४७॥

रताः स्वाध्यायकरणे वयं नित्यं हि भूमिप ।
निष्क्रयं किञ्चिदेवेह प्रयच्छतु भवानिति ॥१-१४-४८॥

मणिरत्नं सुवर्णं वा गावो यद्वा समुद्यतम् ।
तत् प्रयच्छ नरश्रेष्ठ धरण्या न प्रयोजनम् ॥१-१४-४९॥

एवमुक्तो नरपतिर्ब्राह्मणैर्वेदपारगैः ।
गवां शतसहस्राणि दश तेभ्यो ददौ नृपः ॥१-१४-५०॥

दशकोटिं सुवर्णस्य रजतस्य चतुर्गुणम् ।
ऋत्विजस्तु ततः सर्वे प्रददुः सहिता वसु ॥१-१४-५१॥

ऋष्यशृङ्गाय मुनये वसिष्ठाय च धीमते ।
ततस्ते न्यायतः कृत्वा प्रविभागं द्विजोत्तमाः ॥१-१४-५२॥

सुप्रीतमनसः सर्वे प्रत्यूचुर्मुदिता भृशम् ।
ततः प्रसर्पकेभ्यस्तु हिरण्यं सुसमाहितः ॥१-१४-५३॥

जाम्बूनदं कोटिसंख्यं ब्राह्मणेभ्यो ददौ तदा ।
दरिद्राय द्विजायथ हस्ताभरणमुत्तमम् ॥१-१४-५४॥

कस्मैचित् याचमानाय ददौ राघवनन्दनः ।
ततः प्रीतेषु विधिवत् द्विजेषु द्विजवत्सलः ॥१-१४-५५॥

प्रणाममकरोत् तेषां हर्षव्याकुलितेन्द्रियः ।
तस्याशिषोऽथ विविधा ब्राह्मणैः समुदाहृताः ॥१-१४-५६॥

उदारस्य नृवीरस्य धरण्यां पतितस्य च ।
ततः प्रीतमना राजा प्राप्य यज्ञमनुत्तमम् ॥१-१४-५७॥

पापापहं स्वर्नयनं दुस्तरं पार्थिवर्षभैः ।
ततोऽब्रवीदृशष्यशृङ्गं राजा दशरथस्तदा ॥१-१४-५८॥

कुलस्य वर्धनं तत् तु कर्तुमर्हसि सुव्रत

तथेति च स राजानमुवाच द्विजसत्तमः

भविष्यन्ति सुता राजंश्चत्वारस्ते कुलोद्वहाः ॥१-१४-५९॥

स तस्य वाक्यं मधुरं निशम्य

प्रणम्य तस्मै प्रयतो नृपेन्द्रः ।

जगाम हर्षं परमं महात्मा

तमृष्यशृङ्गं पुनरप्युवाच ॥१-१४-६०॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
चतुर्दशः सर्गः ॥१-१४॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे पञ्चदशः सर्गः ॥१-१५॥

मेधावी तु ततो ध्यात्वा स किञ्चिदिदमुत्तरम् ।
लब्धसंज्ञस्ततस्तं तु वेदज्ञो नृपमब्रवीत् ॥१-१५-१॥

इष्टिं तेऽहं करिष्यामि पुत्रीयां पुत्रकारणात् ।
अथर्वशिरसि प्रोक्तैर्मन्त्रैः सिद्धां विधानतः ॥१-१५-२॥

ततः प्राक्रमदिष्टिं तां पुत्रीयां पुत्रकारणात् ।
जुहावाग्नौ च तेजस्वी मन्त्रदृष्टेन कर्मणा ॥१-१५-३॥

ततो देवाः सगन्धर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः ।
भागप्रतिग्रहार्थं वै समवेता यथाविधि ॥१-१५-४॥

ताः समेत्य यथान्यायं तस्मिन् सदसि देवताः ।
अब्रुवँल्लोककर्तारं ब्रह्माणं वचनं ततः ॥१-१५-५॥

भगवंस्त्वत्प्रसादेन रावणो नाम राक्षसः ।
सर्वान् नो बाधते वीर्याच्छासितुं तं न शक्नुमः ॥१-१५-६॥

त्वया तस्मै वरो दत्तः प्रीतेन भगवंस्तदा ।
मानयन्तश्च तं नित्यं सर्वं तस्य क्षमामहे ॥१-१५-७॥

उद्वेजयति लोकांस्त्रीनुच्छ्रितान् द्वेष्टि दुर्मतिः ।
शक्रं त्रिदशराजानं प्रधर्षयितुमिच्छति ॥१-१५-८॥

ऋषीन् यक्षान् सगन्धर्वान् ब्राह्मणानसुरांस्तदा ।
अतिक्रामति दुर्धर्षो वरदानेन मोहितः ॥१-१५-९॥

नैनं सूर्यः प्रतपति पार्श्वे वाति न मारुतः ।
चलोर्मिमाली तं दृष्ट्वा समुद्रोऽपि न कम्पते ॥१-१५-१०॥

तन्महन्नो भयं तस्माद् राक्षसाद् घोरदर्शनात् ।
वधार्थं तस्य भगवन्नुपायं कर्तुमर्हसि ॥१-१५-११॥

एवमुक्तः सुरैः सर्वैश्चिन्तयित्वा ततोऽब्रवीत् ।
हन्तायं विदितस्तस्य वधोपायो दुरात्मनः ॥१-१५-१२॥

तेन गन्धर्वयक्षाणां देवदानवरक्षसाम् ।
अवध्योऽस्मीति वागुक्ता तथेत्युक्तं च तन्मया ॥१-१५-१३॥

नाकीर्तयदवज्ञानात् तद् रक्षो मानुषांस्तदा ।
तस्मात् स मानुषाद् वध्यो मृत्युर्नान्योऽस्य विद्यते ॥१-१५-१४॥

एतच्छ्रुत्वा प्रियं वाक्यं ब्रह्मणा समुदाहृतम् ।
देवा महर्षयः सर्वे प्रहृष्टास्तेऽभवंस्तदा ॥१-१५-१५॥

एतस्मिन्नन्तरे विष्णुरुपयातो महाद्युतिः ।
शङ्खचक्रगदापाणिः पीतवासा जगत्पतिः ॥१-१५-१६॥

वैनतेयं समारुह्य भास्करस्तोयदम् यथा ।
तप्तहाटककेयूरो वन्द्यमानः सुरोत्तमैः ॥१-१५-१७॥

ब्रह्मणा च समागत्य तत्र तस्थौ समाहितः।
तमब्रुवन् सुराः सर्वे समभिष्टूय संनताः ॥१-१५-१८॥

त्वां नियोक्ष्यामहे विष्णो लोकानां हितकाम्यया।
राज्ञो दशरथस्य त्वमयोध्याधिपतेर्विभो ॥१-१५-१९॥

धर्मज्ञस्य वदान्यस्य महर्षिसमतेजसः।
तस्य भार्यासु तिसृषु ह्रीश्रीकीर्त्युपमासु च ॥१-१५-२०॥

विष्णो पुत्रत्वमागच्छ कृत्वाऽऽत्मानं चतुर्विधम्।
तत्र त्वं मानुषो भूत्वा प्रवृद्धं लोककण्टकम् ॥१-१५-२१॥

अवध्यं दैवतैर्विष्णो समरे जहि रावणम्।
स हि देवान् सगन्धर्वान् सिद्धांश्च ऋषिसत्तमान् ॥१-१५-२२॥

राक्षसो रावणो मूर्खो वीर्योद्रेकेण बाधते।
ऋषयश्च ततस्तेन गन्धर्वाप्सरसस्तथा ॥१-१५-२३॥

क्रीडन्तो नन्दनवने रौद्रेण विनिपातिताः।
वधार्थं वयमायातास्तस्य वै मुनिभिः सह ॥१-१५-२४॥

सिद्धगन्धर्वयक्षाश्च ततस्त्वां शरणं गताः।
त्वं गतिः परमा देव सर्वेषाम् नः परंतपः ॥१-१५-२५॥

वधाय देवशत्रूणां नृणां लोके मनः कुरु।
एवं स्तुतस्तु देवेशो विष्णुस्त्रिदशपुंगवः ॥१-१५-२६॥

पितामहपुरोगांस्तान् सर्वलोकनमस्कृतः।
अब्रवीत् त्रिदशान् सर्वान् समेतान् धर्मसंहितान् ॥१-१५-२७॥

भयं त्यजत भद्रं वो हितार्थं युधि रावणम्।
सपुत्रपौत्रं सामात्यं समन्त्रिज्ञातिबान्धवम् ॥१-१५-२८॥

हत्वा क्रूरं दुराधर्षं देवर्षीणां भयावहम्।
दशवर्षसहस्राणि दशवर्षशतानि च ॥१-१५-२९॥

वत्स्यामि मानुषे लोके पालयन् पृथिवीमिमाम्।
एवं दत्त्वा वरं देवो देवानां विष्णुरात्मवान् ॥१-१५-३०॥

मानुष्ये चिन्तयामास जन्मभूमिमथात्मनः।
ततः पद्मपलाशाक्षः कृत्वात्मानं चतुर्विधम् ॥१-१५-३१॥

पितरं रोचयामास तदा दशरथं नृपम्।

ततो देवर्षिगन्धर्वाः सरुद्राः साप्सरोगणाः।
स्तुतिभिर्दिव्यरूपाभिस्तुष्टुवुर्मधुसूदनम्॥१-१५-३२॥

तमुद्धतं रावणमुग्रतेजसं

प्रवृद्धदर्पं त्रिदशेश्वरद्विषम्।

विरावणं साधु तपस्विकण्टकं

तपस्विनामुद्धर तं भयावहम्॥१-१५-३३॥

तमेव हत्वा सबलं सबान्धवम्

विरावणं रावणमुग्रपौरुषम्।

स्वर्लोकमागच्छ गतज्वरश्चिरं

सुरेन्द्रगुप्तं गतदोषकल्मषम्॥१-१५-३४॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे पञ्चदशः सर्गः ॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे षोडशः सर्गः ॥१-१६॥

ततो नारायणो विष्णुर्नियुक्तः सुरसत्तमैः ।
जानन्नपि सुरानेवं श्लक्ष्णं वचनमब्रवीत् ॥१-१६-१॥

उपायः को वधे तस्य राक्षसाधिपतेः सुराः ।
यमहं तं समास्थाय निहन्यामृषिकण्टकम् ॥१-१६-२॥

एवमुक्ताः सुराः सर्वे प्रत्यूचुर्विष्णुमव्ययम् ।
मानुषं रूपमास्थाय रावणं जहि संयुगे ॥१-१६-३॥

स हि तेपे तपस्तीव्रं दीर्घकालमरिन्दमः ।
येन तुष्टोऽभवद् ब्रह्मा लोककृल्लोकपूर्वजः ॥१-१६-४॥

संतुष्टः प्रददौ तस्मै राक्षसाय वरं प्रभुः ।
नानाविधेभ्यो भूतेभ्यो भयं नान्यत्र मानुषात् ॥१-१६-५॥

अवज्ञाताः पुरा तेन वरदाने हि मानवाः ।
एवं पितामहात् तस्मात् वरदानेन गर्वितः ॥१-१६-६॥

उत्सादयति लोकांस्त्रीन् स्त्रियश्चाप्युपकर्षति ।
तस्मात् तस्य वधो दृष्टो मानुषेभ्यः परंतप ॥१-१६-७॥

इत्येतद् वचनं श्रुत्वा सुराणां विष्णुरात्मवान् ।
पितरं रोचयामास तदा दशरथं नृपम् ॥१-१६-८॥

स चाप्यपुत्रो नृपतिस्तस्मिन् काले महाद्युतिः ।
अयजत् पुत्रियामिष्टिं पुत्रेप्सुररिसूदनः ॥१-१६-९॥

स कृत्वा निश्चयं विष्णुरामन्त्र्य च पितामहम् ।
अन्तर्धानं गतो देवैः पूज्यमानो महर्षिभिः ॥१-१६-१०॥

ततो वै यजमानस्य पावकादतुलप्रभम् ।
प्रादुर्भूतं महद् भूतं महावीर्यं महाबलम् ॥१-१६-११॥

कृष्णं रक्ताम्बरधरं रक्तास्यं दुन्दुभिस्वनम् ।
स्निग्धहर्यक्षतनुजश्मश्रुप्रवरमूर्धजम् ॥१-१६-१२॥

शुभलक्षणसम्पन्नं दिव्याभरणभूषितम् ।
शैलशृङ्गसमुत्सेधं दृप्तशार्दूलविक्रमम् ॥१-१६-१३॥

दिवाकरसमाकारं दीप्तानलशिखोपमम् ।
तप्तजाम्बूनदमयीं राजतान्तपरिच्छदाम् ॥१-१६-१४॥

दिव्यपायससम्पूर्णां पात्रीं पत्नीमिव प्रियाम् ।
प्रगृह्य विपुलां दोर्भ्यां स्वयं मायामयीमिव ॥१-१६-१५॥

समवेक्ष्याब्रवीद् वाक्यमिदं दशरथं नृपम् ।
प्राजापत्यं नरं विद्धि मामिहाभ्यागतं नृप ॥१-१६-१६॥

ततः परं तदा राजा प्रत्युवाच कृताञ्जलिः ।
भगवन् स्वागतं तेऽस्तु किमहं करवाणि ते ॥१-१६-१७॥

अथो पुनरिदं वाक्यं प्राजापत्यो नरोऽब्रवीत् ।
राजन्नर्चयता देवानद्य प्राप्तमिदं त्वया ॥१-१६-१८॥

इदं तु नरशार्दूल पायसं देवनिर्मितम् ।
प्रजाकरं गृहाण त्वं धन्यमारोग्यवर्धनम् ॥१-१६-१९॥

भार्याणामनुरूपाणामश्नीतेति प्रयच्छ वै ।
तासु त्वं लप्स्यसे पुत्रान् यदर्थं यजसे नृप ॥१-१६-२०॥

तथेति नृपतिः प्रीतः शिरसा प्रतिगृह्य ताम् ।
पात्रीं देवान्नसम्पूर्णां देवदत्तां हिरण्मयीम् ॥१-१६-२१॥

अभिवाद्य च तद्भूतमद्भुतं प्रियदर्शनम् ।
मुदा परमया युक्तश्चकाराभिप्रदक्षिणम् ॥१-१६-२२॥

ततो दशरथः प्राप्य पायसं देवनिर्मितम् ।
बभूव परमप्रीतः प्राप्य वित्तमिवाधनः ॥१-१६-२३॥

ततस्तदद्भुतप्रख्यं भूतं परमभास्वरम् ।
संवर्तयित्वा तत् कर्म तत्रैवान्तरधीयत ॥१-१६-२४॥

हर्षरश्मिभिरुद्द्योतं तस्यान्तःपुरमाबभौ ।
शारदस्याभिरामस्य चन्द्रस्येव नभोंऽशुभिः ॥१-१६-२५॥

सोऽन्तःपुरं प्रविश्यैव कौसल्यामिदमब्रवीत्।
पायसं प्रतिगृह्णीष्व पुत्रीयं त्विदमात्मनः ॥१-१६-२६॥

कौसल्यायै नरपतिः पायसार्धं ददौ तदा।
अर्धादर्धं ददौ चापि सुमित्रायै नराधिपः ॥१-१६-२७॥

कैकेय्यै चावशिष्टार्धं ददौ पुत्रार्थकारणात्।
प्रददौ चावशिष्टार्धं पायसस्यामृतोपमम् ॥१-१६-२८॥

अनुचिन्त्य सुमित्रायै पुनरेव महामतिः।
एवं तासां ददौ राजा भार्याणां पायसं पृथक् ॥१-१६-२९॥

ताश्चैवं पायसं प्राप्य नरेन्द्रस्योत्तमस्त्रियः।
सम्मानं मेनिरे सर्वाः प्रहर्षोदितचेतसः ॥१-१६-३०॥

ततस्तु ताः प्राश्य तमुत्तमस्त्रियो

महीपतेरुत्तमपायसं पृथक्।

हुताशनादित्यसमानतेजसो-

ऽचिरेण गर्भान् प्रतिपेदिरे तदा ॥१-१६-३१॥

ततस्तु राजा प्रतिवीक्ष्य ताः स्त्रियः

प्ररूढगर्भाः प्रतिलब्धमानसः ।

बभूव हृष्टस्त्रिदिवे यथा हरिः

सुरेन्द्रसिद्धर्षिगणाभिपूजितः ॥१-१६-३२॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे षोडशः सर्गः ॥१-१६॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे सप्तदशः सर्गः ॥१-१७॥

पुत्रत्वं तु गते विष्णौ राज्ञस्तस्य महात्मनः ।
उवाच देवताः सर्वाः स्वयम्भूर्भगवानिदम् ॥१-१७-१॥

सत्यसंधस्य वीरस्य सर्वेषां नो हितैषिणः ।
विष्णोः सहायान् बलिनः सृजध्वं कामरूपिणः ॥१-१७-२॥

मायाविदश्च शूरांश्च वायुवेगसमान् जवे ।
नयज्ञान् बुद्धिसम्पन्नान् विष्णुतुल्यपराक्रमान् ॥१-१७-३॥

असंहार्यानुपायज्ञान् दिव्यसंहननान्वितान् ।
सर्वास्त्रगुणसम्पन्नानमृतप्राशनानिव ॥१-१७-४॥

अप्सरस्सु च मुख्यासु गन्धर्वीणां तनूषु च ।
यक्षपन्नगकन्यासु ऋक्षविद्याधरीषु च ॥१-१७-५॥

किन्नरीणां च गात्रेषु वानरीणां तनूषु च ।
सृजध्वं हरिरूपेण पुत्रांस्तुल्यपराक्रमान् ॥१-१७-६॥

पूर्वम् एव मया सृष्टो जाम्बवान् ऋक्ष पुङ्गवः ।
जृम्भमाणस्य सहसा मम वक्त्रात् अजायत ॥१-१७-७॥

ते तथोक्ता भगवता तत् प्रतिश्रुत्य शासनम् ।
जनयामासुरेवं ते पुत्रान् वानररूपिणः ॥१-१७-८॥

ऋषयश्च महात्मानः सिद्धविद्याधरोरगाः ।
चारणाश्च सुतान् वीरान् ससृजुर्वनचारिणः ॥१-१७-९॥

वानरेन्द्रं महेन्द्राभमिन्द्रो वालिनमात्मजम् ।
सुग्रीवं जनयामास तपनस्तपतां वरः ॥१-१७-१०॥

बृहस्पतिस्त्वजनयत् तारं नाम महाकपिम् ।
सर्ववानरमुख्यानां बुद्धिमन्तमनुत्तमम् ॥१-१७-११॥

धनदस्य सुतः श्रीमान् वानरो गन्धमादनः ।
विश्वकर्मा त्वजनयन्नलं नाम महाकपिम् ॥१-१७-१२॥

पावकस्य सुतः श्रीमान् नीलोऽग्निसदृशप्रभः ।
तेजसा यशसा वीर्यादत्यरिच्यत वीर्यवान् ॥१-१७-१३॥

रूपद्रविणसम्पन्नावश्विनौ रूपसम्मतौ ।
मैन्दं च द्विविदं चैव जनयामासतुः स्वयम् ॥१-१७-१४॥

वरुणो जनयामास सुषेणं नाम वानरम्।
शरभं जनयामास पर्जन्यस्तु महाबलः ॥१-१७-१५॥

मारुतस्यौरसः श्रीमान् हनुमान् नाम वानरः।
वज्रसंहननोपेतो वैनतेयसमो जवे ॥१-१७-१६॥

सर्ववानरमुख्येषु बुद्धिमान् बलवानपि।
ते सृष्टा बहुसाहस्रा दशग्रीववधोद्यताः ॥१-१७-१७॥

अप्रमेयबला वीरा विक्रान्ताः कामरूपिणः।
ते गजाचलसंकाशा वपुष्मन्तो महाबलाः ॥१-१७-१८॥

ऋक्षवानरगोपुच्छाः क्षिप्रमेवाभिजज्ञिरे।
यस्य देवस्य यद्रूपं वेषो यश्च पराक्रमः ॥१-१७-१९॥

अजायत समं तेन तस्य तस्य पृथक् पृथक्।
गोलाङ्गूलीषु चोत्पन्नाः किंचिदुन्नतविक्रमाः ॥१-१७-२०॥

ऋक्षीषु च तथा जाता वानराः किन्नरीषु च।
देवा महर्षिगन्धर्वास्तार्क्ष्ययक्षा यशस्विनः ॥१-१७-२१॥

नागाः किम्पुरुषाश्चैव सिद्धविद्याधरोरगाः।
बहवो जनयामासुर्हृष्टास्तत्र सहस्रशः ॥१-१७-२२॥

चारणाश्च सुतान् वीरान् ससृजुर्वनचारिणः।
वानरान् सुमहाकायान् सर्वान् वै वनचारिणः ॥१-१७-२३॥

अप्सरस्सु च मुख्यासु तथा विद्याधरीषु च।

नागकन्यासु च तदा गन्धर्वीणां तनूषु च।
कामरूपबलोपेता यथाकामविचारिणः ॥१-१७-२४॥

सिंहशार्दूलसदृशा दर्पेण च बलेन च।
शिलाप्रहरणाः सर्वे सर्वे पादपयोधिनः ॥१-१७-२५॥

नखदंष्ट्रायुधाः सर्वे सर्वे सर्वास्त्रकोविदाः।
विचालयेयुः शैलेन्द्रान् भेदयेयुः स्थिरान् द्रुमान् ॥१-१७-२६॥

क्षोभयेयुश्च वेगेन समुद्रं सरितां पतिम्।
दारयेयुः क्षितिं पद्भ्यामाप्लवेयुर्महार्णवान् ॥१-१७-२७॥

नभस्तलं विशेयुश्च गृह्णीयुरपि तोयदान्।

गृह्णीयुरपि मातङ्गान् मत्तान् प्रव्रजतो वने ॥१-१७-२८॥

नर्दमानांश्च नादेन पातयेयुर्विहङ्गमान् ।
ईदृशानां प्रसूतानि हरीणां कामरूपिणाम् ॥१-१७-२९॥

शतं शतसहस्राणि यूथपानां महात्मनाम् ।
ते प्रधानेषु यूथेषु हरीणां हरियूथपाः ॥१-१७-३०॥

बभूवुर्यूथपश्रेष्ठान् वीरांश्चाजनयन् हरीन् ।
अन्ये ऋक्षवतः प्रस्थानुपतस्थुः सहस्रशः ॥१-१७-३१॥

अन्ये नानाविधाञ्छैलान् काननानि च भेजिरे ।
सूर्यपुत्रं च सुग्रीवं शक्रपुत्रं च वालिनम् ॥१-१७-३२॥

भ्रातरावुपतस्थुस्ते सर्वे च हरियूथपाः ।
नलं नीलं हनूमन्तमन्यांश्च हरियूथपान् ॥१-१७-३३॥

ते तार्क्ष्यबलसम्पन्नाः सर्वे युद्धविशारदाः ।
विचरन्तोऽर्दयन् सर्वान् सिंहव्याघ्रमहोरगान् ॥१-१७-३४॥

महाबलो महाबाहुर्वाली विपुलविक्रमः ।

जुगोप भुजवीर्येण ऋक्षगोपुच्छवानरान् ॥१-१७-३५॥

तैरियं पृथिवी शूरैः सपर्वतवनार्णवा।
कीर्णा विविधसंस्थानैर्नानाव्यञ्जनलक्षणैः ॥१-१७-३६॥

तैर्मेघवृन्दाचलकूटसंनिभै-

र्महाबलैर्वानरयूथपाधिपैः

बभूव भूर्भीमशरीररूपैः

समावृता रामसहायहेतोः ॥१-१७-३७॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
सप्तदशः सर्गः ॥१-१७॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे अष्टादशः सर्गः ॥१-१८॥

निर्वृत्ते तु क्रतौ तस्मिन् हयमेधे महात्मनः ।
प्रतिगृह्यमरा भागान् प्रतिजग्मुर्यथागतम् ॥१-१८-१॥

समाप्तदीक्षानियमः पत्नीगणसमन्वितः ।
प्रविवेश पुरीं राजा सभृत्यबलवाहनः ॥१-१८-२॥

यथार्हं पूजितास्तेन राज्ञा वै पृथिवीश्वराः ।
मुदिताः प्रययुर्देशान् प्रणम्य मुनिपुंगवम् ॥१-१८-३॥

श्रीमतां गच्छतां तेषां स्वगृहाणि पुरात् ततः ।
बलानि राज्ञां शुभ्राणि प्रहृष्टानि चकाशिरे ॥१-१८-४॥

गतेषु पृथिवीशेषु राजा दशरथः पुनः ।
प्रविवेश पुरीं श्रीमान् पुरस्कृत्य द्विजोत्तमान् ॥१-१८-५॥

शान्तया प्रययौ सार्धमृशष्यशृङ्गः सुपूजितः ।
अमुगम्यमानो राज्ञा च सानुयात्रेण धीमता ॥१-१८-६॥

एवं विसृज्य तान् सर्वान् राजा सम्पूर्णमानसः ।

उवास सुखितस्तत्र पुत्रोत्पत्तिं विचिन्तयन् ॥१-१८-७॥

ततो यज्ञे समाप्ते तु ऋतूनां षट् समत्ययुः ।
ततश्च द्वादशे मासे चैत्रे नावमिके तिथौ ॥१-१८-८॥

नक्षत्रेऽदितिदैवत्ये स्वोच्चसंस्थेषु पञ्चसु ।
ग्रहेषु कर्कटे लग्ने वाक्पताविन्दुना सह ॥१-१८-९॥

प्रोद्यमाने जगन्नाथं सर्वलोकनमस्कृतम् ।
कौसल्याजनयद् रामं दिव्यलक्षणसंयुतम् ॥१-१८-१०॥

विष्णोरर्धं महाभागं पुत्रमैक्ष्वाकुनन्दनम् ।
लोहिताक्षं महाबाहुं रक्तोष्ठं दुन्दुभिस्वनम् ॥१-१८-११॥

कौसल्या शुशुभे तेन पुत्रेणामिततेजसा ।
यथा वरेण देवानामदितिर्वज्रपाणिना ॥१-१८-१२॥

भरतो नाम कैकेय्यां जज्ञे सत्यपराक्रमः ।
साक्षाद् विष्णोश्चतुर्भागः सर्वैः समुदितो गुणैः ॥१-१८-१३॥

अथ लक्ष्मणशत्रुघ्नौ सुमित्राजनयत् सुतौ ।

वीरौ सर्वास्त्रकुशलौ विष्णोरर्धसमन्वितौ ॥१-१८-१४॥

पुष्ये जातस्तु भरतो मीनलग्ने प्रसन्नधीः ।
सार्पे जातौ तु सौमित्री कुलीरेऽभ्युदिते रवौ ॥१-१८-१५॥

राज्ञः पुत्रा महात्मानश्चत्वारो जज्ञिरे पृथक् ।
गुणवन्तोऽनुरूपाश्च रुच्या प्रोष्ठपदोपमाः ॥१-१८-१६॥

जगुः कलं च गन्धर्वा ननृतुश्चाप्सरोगणाः ।
देवदुन्दुभयो नेदुः पुष्पवृष्टिश्च खात् पतत् ॥१-१८-१७॥

उत्सवश्च महानासीदयोध्यायां जनाकुलः ।
रथ्याश्च जनसम्बाधा नटनर्तकसंकुलाः ॥१-१८-१८॥

गायनैश्च विराविण्यो वादनैश्च तथापरैः ।
विरेजुर्विपुलास्तत्र सर्वरत्नसमन्विताः ॥१-१८-१९॥

प्रदेयांश्च ददौ राजा सूतमागधवन्दिनाम् ।
ब्राह्मणेभ्यो ददौ वित्तम् गोधनानि सहस्त्रशः ॥१-१८-२०॥

अतीत्यैकादशाहं तु नामकर्म तथाकरोत् ।

ज्येष्ठं रामं महात्मानं भरतं कैकयीसुतम् ॥१-१८-२१॥

सौमित्रिं लक्ष्मणमिति शत्रुघ्नमपरं तथा।
वसिष्ठः परमप्रीतो नामानि कुरुते तदा ॥१-१८-२२॥

ब्राह्मणान् भोजयामास पौराजानपदानपि।
अददद् ब्राह्मणानां च रत्नौघमलं बहु ॥१-१८-२३॥

तेषां जन्मक्रियादीनि सर्वकर्माण्यकारयत्।
तेषां केतुरिव ज्येष्ठो रामो रतिकरः पितुः ॥१-१८-२४॥

बभूव भूयो भूतानां स्वयम्भूरिव सम्मतः।
सर्वे वेदविदः शूराः सर्वे लोकहिते रताः ॥१-१८-२५॥

सर्वे ज्ञानोपसम्पन्नाः सर्वे समुदिता गुणैः।
तेषामपि महातेजा रामः सत्यपराक्रमः ॥१-१८-२६॥

इष्टः सर्वस्य लोकस्य शशाङ्क इव निर्मलः।
गजस्कन्धेऽश्वपृष्ठे च रथचर्यासु सम्मतः ॥१-१८-२७॥

धनुर्वेदे च निरतः पितुः शुश्रूषणे रतः।

बाल्यात् प्रभृति सुस्निग्धो लक्ष्मणो लक्ष्मिवर्धनः ॥१-१८-२८॥

रामस्य लोकरामस्य भ्रातुर्ज्येष्ठस्य नित्यशः।
सर्वप्रियकरस्तस्य रामस्यापि शरीरतः ॥१-१८-२९॥

लक्ष्मणो लक्ष्मिसम्पन्नो बहिःप्राण इवापरः।
न च तेन विना निद्रां लभते पुरुषोत्तमः ॥१-१८-३०॥

मृष्टमन्नमुपानीतमश्नाति न हि तं विना।
यदा हि हयमारूढो मृगयां याति राघवः ॥१-१८-३१॥

अथैनं पृष्ठतोऽभ्येति सधनुः परिपालयन्।
भरतस्यापि शत्रुघ्नो लक्ष्मणावरजो हि सः ॥१-१८-३२॥

प्राणैः प्रियतरो नित्यं तस्य चासीत् तथा प्रियः।
स चतुर्भिर्महाभागैः पुत्रैर्दशरथः प्रियैः ॥१-१८-३३॥

बभूव परमप्रीतो देवैरिव पितामहः।
ते यदा ज्ञानसंपन्नाः सर्वे समुदिता गुणैः ॥१-१८-३४॥

ह्रीमन्तः कीर्तिमन्तश्च सर्वज्ञा दीर्घदर्शिनः।

तेषामेवंप्रभावाणां सर्वेषां दीप्ततेजसाम् ॥१-१८-३५॥

पिता दशरथो हृष्टो ब्रह्मा लोकाधिपो यथा ।
ते चापि मनुजव्याघ्रा वैदिकाध्ययने रताः ॥१-१८-३६॥

पितृशुश्रूषणरता धनुर्वेदे च निष्ठिताः ।
अथ राजा दशरथस्तेषां दारक्रियां प्रति ॥१-१८-३७॥

चिन्तयामास धर्मात्मा सोपाध्यायः सबान्धवः ।
तस्य चिन्तयमानस्य मन्त्रिमध्ये महात्मनः ॥१-१८-३८॥

अभ्यागच्छन्महातेजो विश्वामित्रो महामुनिः ।
स राज्ञो दर्शनाकाङ्क्षी द्वाराध्यक्षानुवाच ह ॥१-१८-३९॥

शीघ्रमाख्यात मां प्राप्तं कौशिकं गाधिनः सुतम् ।
तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य राज्ञो वेश्म प्रदुद्रुवुः ॥१-१८-४०॥

संभ्रान्तमनसः सर्वे तेन वाक्येन चोदिताः ।
ते गत्वा राजभवनं विश्वामित्रमृषिं तदा ॥१-१८-४१॥

प्राप्तमावेदयामासुर्नृपायेक्ष्वाकवे तदा ।

तेषां तद्वचनं श्रुत्वा सपुरोधाः समाहितः ॥१-१८-४२॥

प्रत्युज्जगाम संहृष्टो ब्रह्माणमिव वासवः ।
स दृष्ट्वा ज्वलितं दीप्त्या तापसं संशितव्रतम् ॥१-१८-४३॥

प्रहृष्टवदनो राजा ततोऽर्घ्यमुपहारयत् ।
स राज्ञः प्रतिगृह्यार्घ्यं शास्त्रदृष्टेन कर्मणा ॥१-१८-४४॥

कुशलं चाव्ययं चैव पर्यपृच्छन्नराधिपम् ।
पुरे कोशे जनपदे बान्धवेषु सुहृत्सु च ॥१-१८-४५॥

कुशलं कौशिको राज्ञः पर्यपृच्छत् सुधार्मिकः ।
अपि ते संनताः सर्वे सामन्तरिपवो जिताः ॥१-१८-४६॥

दैवं च मानुषं चैव कर्म ते साध्वनुष्ठितम् ।
वसिष्ठं च समागम्य कुशलं मुनिपुङ्गवः ॥१-१८-४७॥

ऋषींश्च तान् यथान्यायं महाभाग उवाच ह ।
ते सर्वे हृष्टमनसस्तस्य राज्ञो निवेशनम् ॥१-१८-४८॥

विविशुः पूजितास्तेन निषेदुश्च यथार्हतः ।

अथ हृष्टमना राजा विश्वामित्रं महामुनिम् ॥१-१८-४९॥

उवाच परमोदारो हृष्टस्तमभिपूजयन् ।
यथामृतस्य सम्प्राप्तिर्यथा वर्षमनूदके ॥१-१८-५०॥

यथा सदृशदारेषु पुत्रजन्माप्रजस्य वै ।
प्रणष्टस्य यथा लाभो यथा हर्षो महोदयः ॥१-१८-५१॥

तथैवागमनं मन्ये स्वागतं ते महामुने ।
कं च ते परमं कामं करोमि किमु हर्षितः ॥१-१८-५२॥

पात्रभूतोऽसि मे विप्र दिष्ट्या प्राप्तोऽसि मानद ।
अद्य मे सफलं जन्म जीवितं च सुजीवितम् ॥१-१८-५३॥

यस्माद् विप्रेन्द्रमद्राक्षं सुप्रभाता निशा मम ।
पूर्वं राजर्षिशब्देन तपसा द्योतितप्रभः ॥१-१८-५४॥

ब्रह्मर्षित्वमनुप्राप्तः पूज्योऽसि बहुधा मया ।
तदद्भुतमभूद् विप्र पवित्रं परमं मम ॥१-१८-५५॥

शुभक्षेत्रगतश्चाहं तव संदर्शनात् प्रभो ।

ब्रूहि यत् प्रार्थितं तुभ्यं कार्यमागमनं प्रति ॥१-१८-५६॥

इच्छाम्यनुगृहीतोऽहं त्वदर्थं परिवृद्धये ।
कार्यस्य न विमर्शं च गन्तुमर्हसि सुव्रत ॥१-१८-५७॥

कर्ता चाहमशेषेण दैवतं हि भवान् मम ।

मम च अयमनुप्राप्तो महानभ्युदयो द्विज ।
तवागमनजः कृत्स्नो धर्मश्चानुत्तमो द्विज ॥१-१८-५८॥

इति हृदयसुखं निशम्य वाक्यं

श्रुतिसुखमात्मवता विनीतमुक्तम् ।

प्रथितगुणयशा गुणैर्विशिष्टः

परमऋषिः परमं जगाम हर्षम् ॥१-१८-५९॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
अष्टादशः सर्गः ॥१-१८॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे एकोनविंशः सर्गः ॥१-१९॥

तच्छ्रुत्वा राजसिंहस्य वाक्यमद्भुतविस्तरम् ।
हृष्टरोमा महातेजा विश्वामित्रोऽभ्यभाषत ॥१-१९-१॥

सदृशं राजशार्दूल तवैवं भुवि नान्यतः ।
महावंशप्रसूतस्य वसिष्ठव्यपदेशिनः ॥१-१९-२॥

यत्तु मे हृद्गतं वाक्यं तस्य कार्यस्य निश्चयम् ।
कुरुष्व राजशार्दूल भव सत्यप्रतिश्रवः ॥१-१९-३॥

अहं नियममातिष्ठे सिद्ध्यर्थं पुरुषर्षभ ।
तस्य विघ्नकरौ द्वौ तु राक्षसौ कामरूपिणौ ॥१-१९-४॥

व्रते तु बहुशश्चीर्णे समाप्त्यां राक्षसाविमौ ।

मारीचश्च सुबाहुश्च वीर्यवन्तौ सुशिक्षितौ ॥१-१९-५॥

तौ मांसरुधिरौघेण वेदिं तामभ्यवर्षताम् ।
अवधूते तथाभूते तस्मिन् नियमनिश्चये ॥१-१९-६॥

कृतश्रमो निरुत्साहस्तस्माद् देशादपाक्रमे ।
न च मे क्रोधमुत्स्रष्टुं बुद्धिर्भवति पार्थिव ॥१-१९-७॥

तथाभूता हि सा चर्या न शापस्तत्र मुच्यते ।
स्वपुत्रं राजशार्दूल रामं सत्यपराक्रमम् ॥१-१९-८॥

काकपक्षधरं शूरं ज्येष्ठं मे दातुमर्हसि ।
शक्तो ह्येष मया गुप्तो दिव्येन स्वेन तेजसा ॥१-१९-९॥

राक्षसा ये विकर्तारस्तेषामपि विनाशने ।
श्रेयश्चास्मै प्रदास्यामि बहुरूपं न संशयः ॥१-१९-१०॥

त्रयाणामपि लोकानां येन ख्यातिं गमिष्यति ।
न च तौ राममासाद्य शक्तौ स्थातुं कथञ्चन ॥१-१९-११॥

न च तौ राघवादन्यो हन्तुमुत्सहते पुमान् ।

वीर्योत्सिक्तौ हि तौ पापौ कालपाशवशं गतौ ॥१-१९-१२॥

रामस्य राजशार्दूल न पर्याप्तौ महात्मनः ।
न च पुत्रगतं स्नेहं कर्तुमर्हसि पार्थिव ॥१-१९-१३॥

अहं ते प्रतिजानामि हतौ तौ विद्धि राक्षसौ ।
अहं वेद्मि महात्मानं रामं सत्यपराक्रमम् ॥१-१९-१४॥

वसिष्ठोऽपि महातेजा ये चेमे तपसि स्थिताः ।
यदि ते धर्मलाभं च यशश्च परमं भुवि ॥१-१९-१५॥

स्थिरमिच्छसि राजेन्द्र रामं मे दातुमर्हसि ।
यद्यभ्यनुज्ञां काकुत्स्थ ददते तव मन्त्रिणः ॥१-१९-१६॥

वसिष्ठप्रमुखाः सर्वे ततो रामं विसर्जय ।
अभिप्रेतमसंसक्तमात्मजं दातुमर्हसि ॥१-१९-१७॥

दशरात्रं हि यज्ञस्य रामं राजीवलोचनम् ।
नात्येति कालो यज्ञस्य यथायं मम राघव ॥१-१९-१८॥

तथा कुरुष्व भद्रं ते मा च शोके मनः कृथाः ।

इत्येवमुक्त्वा धर्मात्मा धर्मार्थसहितं वचः ॥१-१९-१९॥

विरराम महातेजा विश्वामित्रो महामतिः ।
स तन्निशम्य राजेन्द्रो विश्वामित्रवचः शुभम् ॥१-१९-२०॥

शोकेन महताविष्टश्चचाल च मुमोह च ।
लब्धसंज्ञस्तदोत्थाय व्यषीदत भयान्वितः ॥१-१९-२१॥

इति हृदयमनोविदारणं

मुनिवचनं तदतीव शुश्रुवान् ।

नरपतिरभवन्महान् महात्मा

व्यथितमनाः प्रचचाल चासनात् ॥१-१९-२२॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
एकोनविंशः सर्गः ॥१-१९॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे विंशः सर्गः ॥१-२०॥

तच्छ्रुत्वा राजशार्दूलो विश्वामित्रस्य भाषितम्।
मुहूर्तमिव निःसंज्ञः संज्ञावानिदमब्रवीत् ॥१-२०-१॥

ऊनषोडशवर्षो मे रामो राजीवलोचनः।
न युद्धयोग्यतामस्य पश्यामि सह राक्षसैः ॥१-२०-२॥

इयमक्षौहिणी सेना यस्याहं पतिरीश्वरः।
अनया सहितो गत्वा योद्धाहं तैर्निशाचरैः ॥१-२०-३॥

इमे शूराश्च विक्रान्ता भृत्या मेऽस्त्रविशारदाः।
योग्या रक्षोगणैर्योद्धुं न रामं नेतुमर्हसि ॥१-२०-४॥

अहमेव धनुष्पाणिर्गोप्ता समरमूर्धनि।
यावत् प्राणान् धरिष्यामि तावद् योत्स्ये निशाचरैः ॥१-२०-५॥

निर्विघ्ना व्रतचर्या सा भविष्यति सुरक्षिता।

अहं तत्र गमिष्यामि न रामं नेतुमर्हसि ॥१-२०-६॥

बालो ह्यकृतविद्यश्च न च वेत्ति बलाबलम् ।
न चास्त्रबलसंयुक्तो न च युद्धविशारदः ॥१-२०-७॥

न चासौ रक्षसां योग्यः कूटयुद्धा हि राक्षसाः ।
विप्रयुक्तो हि रामेण मुहूर्तमपि नोत्सहे ॥१-२०-८॥

जीवितुं मुनिशार्दूल न रामं नेतुमर्हसि ।
यदि वा राघवं ब्रह्मन् नेतुमिच्छसि सुव्रत ॥१-२०-९॥

चतुरङ्गसमायुक्तं मया सह च तं नय ।
षष्टिर्वर्षसहस्राणि जातस्य मम कौशिक ॥१-२०-१०॥

कृच्छ्रेणोत्पादितश्चायं न रामं नेतुमर्हसि ।
चतुर्णामात्मजानां हि प्रीतिः परमिका मम ॥१-२०-११॥

ज्येष्ठे धर्मप्रधानेच न रामं नेतुमर्हसि ।
किंवीर्या राक्षसास्ते च कस्य पुत्राश्च के च ते ॥१-२०-१२॥

कथं प्रमाणाः के चैतान् रक्षन्ति मुनिपुंगव ।

कथं च प्रतिकर्तव्यं तेषां रामेण रक्षसाम् ॥१-२०-१३॥

मामकैर्वा बलैर्ब्रह्मन् मया वा कूटयोधिनाम्।
सर्वं मे शंस भगवन् कथं तेषां मया रणे ॥१-२०-१४॥

स्थातव्यं दुष्टभावानां वीर्योत्सिक्ता हि राक्षसाः।
तस्य तद् वचनं श्रुत्वा विश्वामित्रोऽभ्यभाषत ॥१-२०-१५॥

पौलस्त्यवंशप्रभवो रावणो नाम राक्षसः।
स ब्रह्मणा दत्तवरस्त्रैलोक्यं बाधते भृशम् ॥१-२०-१६॥

महाबलो महावीर्यो राक्षसैर्बहुभिर्वृतः।
श्रूयते च महाराज रावणो राक्षसाधिपः ॥१-२०-१७॥

साक्षाद्वैश्रवणभ्राता पुत्रो विश्रवसो मुनेः।
यदा न खलु यज्ञस्य विघ्नकर्ता महाबलः ॥१-२०-१८॥

तेन संचोदितौ तौ तु राक्षसौ सुमहाबलौ।
मारीचश्च सुबाहुश्च यज्ञविघ्नं करिष्यतः ॥१-२०-१९॥

इत्युक्तो मुनिना तेन राजोवाच मुनिं तदा।

नहि शक्तोऽस्मि संग्रामे स्थातुं तस्य दुरात्मनः ॥१-२०-२०॥

स त्वं प्रसादं धर्मज्ञ कुरुष्व मम पुत्रके।
मम चैवाल्पभाग्यस्य दैवतं हि भवान् गुरुः ॥१-२०-२१॥

देवदानवगन्धर्वा यक्षाः पतगपन्नगाः।
न शक्ता रावणं सोढुं किं पुनर्मानवा युधि ॥१-२०-२२॥

स तु वीर्यवतां वीर्यमादत्ते युधि रावणः।
तेन चाहं न शक्तोऽस्मि संयोद्धुं तस्य वा बलैः ॥१-२०-२३॥

सबलो वा मुनिश्रेष्ठ सहितो वा ममात्मजैः।
कथमप्यमरप्रख्यं संग्रामाणामकोविदम् ॥१-२०-२४॥

बालं मे तनयं ब्रह्मन् नैव दास्यामि पुत्रकम्।
अथ कालोपमौ युद्धे सुतौ सुन्दोपसुन्दयोः ॥१-२०-२५॥

यज्ञविघ्नकरौ तौ ते नैव दास्यामि पुत्रकम्।
मारीचश्च सुबाहुश्च वीर्यवन्तौ सुशिक्षितौ ॥१-२०-२६॥

तयोरन्यतरं योद्धुं यास्यामि ससुहृद्गणः।

अन्यथा त्वनुनेष्यामि भवन्तं सहबान्धवः ॥१-२०-२७॥

इति नरपतिजल्पनात् द्विजेन्द्रं

कुशिकसुतं सुमहान् विवेश मन्युः ।

सुहुत इव मखेऽग्निराज्यसिक्तः

समभवदुज्ज्वलितो महर्षिवह्निः ॥१-२०-२८॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे विंशः सर्गः ॥१-२०॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे एकविंशः सर्गः ॥१-२१॥

तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य स्नेहपर्याकुलाक्षरम् ।

समन्युः कौशिको वाक्यं प्रत्युवाच महीपतिम् ॥१-२१-१॥

पूर्वमर्थं प्रतिश्रुत्य प्रतिज्ञां हातुमिच्छसि ।
राघवाणामयुक्तोऽयं कुलस्यास्य विपर्ययः ॥१-२१-२॥

यदीदं ते क्षमं राजन् गमिष्यामि यथागतम् ।
मिथ्याप्रतिज्ञः काकुत्स्थ सुखी भव सुहृद्वृतः ॥१-२१-३॥

तस्य रोषपरीतस्य विश्वामित्रस्य धीमतः ।
चचाल वसुधा कृत्स्ना देवानां च भयं महत् ॥१-२१-४॥

त्रस्तरूपं तु विज्ञाय जगत्सर्वं महानृषिः ।
नृपतिं सुव्रतो धीरो वसिष्ठो वाक्यमब्रवीत् ॥१-२१-५॥

इक्ष्वाकूणां कुले जातः साक्षाद् धर्म इवापरः ।
धृतिमान् सुव्रतः श्रीमान् न धर्मं हातुमर्हसि ॥१-२१-६॥

त्रिषु लोकेषु विख्यातो धर्मात्मा इति राघवः ।
स्वधर्मं प्रतिपद्यस्व नाधर्मं वोढुमर्हसि ॥१-२१-७॥

प्रतिश्रुत्य करिष्येति उक्तं वाक्यमकुर्वतः ।

इष्टापूर्तवधो भूयात् तस्माद् रामं विसर्जय ॥१-२१-८॥

कृतास्त्रमकृतास्त्रं वा नैनं शक्ष्यन्ति राक्षसाः ।
गुप्तं कुशिकपुत्रेण ज्वलनेनामृतं यथा ॥१-२१-९॥

एष विग्रहवान् धर्म एष वीर्यवतां वरः ।
एष विद्याधिको लोके तपसश्च परायणम् ॥१-२१-१०॥

एषोऽस्त्रान् विविधान् वेत्ति त्रैलोक्ये सचराचरे ।
नैनमन्यः पुमान् वेत्ति न च वेत्स्यन्ति केचन ॥१-२१-११॥

न देवा नर्षयः केचिन्नामरा न च राक्षसाः ।
गन्धर्वयक्षप्रवराः सकिन्नरमहोरगाः ॥१-२१-१२॥

सर्वास्त्राणि कृशाश्वस्य पुत्राः परमधार्मिकाः ।
कौशिकाय पुरा दत्ता यदा राज्यं प्रशासति ॥१-२१-१३॥

तेऽपि पुत्राः कृशाश्वस्य प्रजापतिसुतासुताः ।
नैकरूपा महावीर्या दीप्तिमन्तो जयावहाः ॥१-२१-१४॥

जया च सुप्रभा चैव दक्षकन्ये सुमध्यमे ।

ते सुवातेऽस्त्रशस्त्राणि शतं परमभास्वरम् ॥१-२१-१५॥

पञ्चाशतं सुताँल्लेभे जया लब्धवरा वरान् ।
वधायासुरसैन्यानामप्रमेयानुरूपिणः ॥१-२१-१६॥

सुप्रभाजनयच्चापि पुत्रान् पञ्चाशतं पुनः ।
संहारान् नाम दुर्धर्षान् दुराक्रामान् बलीयसः ॥१-२१-१७॥

तानि चास्त्राणि वेत्त्येष यथावत् कुशिकात्मजः ।
अपूर्वाणां च जनने शक्तो भूयश्च धर्मवित् ॥१-२१-१८॥

तेनास्य मुनिमुख्यस्य धर्मज्ञस्य महात्मनः ।
न किञ्चिदस्त्यविदितं भूतं भव्यम् च राघव ॥१-२१-१९॥

एवंवीर्यो महातेजा विश्वामित्रो महायशाः ।
न रामगमने राजन् संशयं गन्तुमर्हसि ॥१-२१-२०॥

तेषां निग्रहणे शक्तः स्वयं च कुशिकात्मजः ।
तव पुत्रहितार्थाय त्वामुपेत्याभियाचते ॥१-२१-२१॥

इति मुनिवचनात् प्रसन्नचित्तो

रघुवृषभः च मुमोद पार्थिवाग्र्यः ।

गमनमभिरुरोच राघवस्य

प्रथितयशाः कुशिकात्मजाय बुद्ध्या ॥१-२१-२२॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे एकविंशः सर्गः ॥१-२१॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे द्वाविंशः सर्गः ॥१-२२॥

तथा वसिष्ठे ब्रुवति राजा दशरथः स्वयम् ।
प्रहृष्टवदनो राममाजुहाव सलक्ष्मणम् ॥१-२२-१॥

कृतस्वस्त्ययनं मात्रा पित्रा दशरथेन च ।

पुरोधसा वसिष्ठेन मङ्गलैरभिमन्त्रितम् ॥१-२२-२॥

स पुत्रं मूर्ध्न्युपाघ्राय राजा दशरस्तदा ।
ददौ कुशिकपुत्राय सुप्रीतेनान्तरात्मना ॥१-२२-३॥

ततो वायुः सुखस्पर्शो नीरजस्को ववौ तदा ।
विश्वामित्रगतं रामं दृष्ट्वा राजीवलोचनम् ॥१-२२-४॥

पुष्पवृष्टिर्महत्यासीद् देवदुन्दुभिनिस्वनैः ।
शङ्खदुन्दुभिनिर्घोषः प्रयाते तु महात्मनि ॥१-२२-५॥

विश्वामित्रो ययावग्रे ततो रामो महायशाः ।
काकपक्षधरो धन्वी तं च सौमित्रिरन्वगात् ॥१-२२-६॥

कलापिनौ धनुष्पाणी शोभयानौ दिशो दश ।
विश्वामित्रं महात्मानं त्रिशीर्षाविव पन्नगौ ॥१-२२-७॥

अनुजग्मतुरक्षुद्रौ पितामहमिवाश्विनौ ।
अनुयातौ श्रिया दीप्तौ शोभयेतावनिन्दितौ ॥१-२२-८॥

तदा कुशिकपुत्रं तु धनुष्पाणी स्वलंकृतौ ।

बद्धगोधाङ्गुलित्राणौ खड्गवन्तौ महाद्युती ॥१-२२-९॥

कुमारौ चारुवपुषौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
अनुयातौ श्रिया दीप्तौ शोभयेतावनिन्दितौ ॥१-२२-१०॥

स्थाणुं देवमिवाचिन्त्यं कुमाराविव पावकी ।
अध्यर्धयोजनं गत्वा सरय्वा दक्षिणे तटे ॥१-२२-११॥

रामेति मधुरां वाणीं विश्वामित्रोऽभ्यभाषत ।
गृहाण वत्स सलिलं मा भूत्कालस्य पर्ययः ॥१-२२-१२॥

मन्त्रग्रामं गृहाण त्वं बलामतिबलां तथा ।
न श्रमो न ज्वरो वा ते न रूपस्य विपर्ययः ॥१-२२-१३॥

न च सुप्तं प्रमत्तं वा धर्षयिष्यन्ति नैर्ऋताः ।
न बाह्वोः सदृशो वीर्ये पृथिव्यामस्ति कश्चन ॥१-२२-१४॥

त्रिषु लोकेषु वा राम न भवेत्सदृशस्तव ।
बलामतिबलां चैव पठतस्तात राघव ॥१-२२-१५॥

न सौभाग्ये न दाक्षिण्ये न ज्ञाने बुद्धिनिश्चये ।

नोत्तरे प्रतिवक्तव्ये समो लोके तवानघ ॥१-२२-१६॥

एतद्विद्याद्वये लब्धे न भवेत् सदृशस्तव ।
बला चातिबला चैव सर्वज्ञानस्य मातरौ ॥१-२२-१७॥

क्षुत्पिपासे न ते राम भविष्येते नरोत्तम ।
बलामतिबलां चैव पठस्तात राघव ॥१-२२-१८॥

गृहाण सर्वलोकस्य गुप्तये रघुनन्दन ।

विद्याद्वयमधीयाने यशश्चाथ भवेद् भुवि ।
पितामहसुते ह्येते विद्ये तेजःसमन्विते ॥१-२२-१९॥

प्रदातुं तव काकुत्स्थ सदृशस्त्वं हि पार्थिव ।
कामं बहुगुणाः सर्वे त्वय्येते नात्र संशयः ॥१-२२-२०॥

तपसा संभृते चैते बहुरूपे भविष्यतः ।
ततो रामो जलं स्पृष्ट्वा प्रहृष्टवदनः शुचिः ॥१-२२-२१॥

प्रतिजग्राह ते विद्ये महर्षेर्भावितात्मनः ।
विद्यासमुदितो रामः शुशुभे भूरिविक्रमः ॥१-२२-२२॥

सहस्त्ररश्मिर्भगवाञ्शरदीव दिवाकरः ।

गुरुकार्याणि सर्वाणि नियुज्य कुशिकात्मजे ।
ऊषुस्तां रजनीं तत्र सरय्वां सुसुखं त्रयः ॥१-२२-२३॥

दशरथनृपसूनुसत्तमाभ्यां

तृणशयनेऽनुचिते तदोषिताभ्याम् ।

कुशिकसुतवचोऽनुलालिताभ्याम्

सुखमिव सा विबभौ विभावरी च ॥१-२२-२४॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
द्वाविंशः सर्गः ॥१-२२॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे त्रयोविंशः सर्गः ॥१-२३॥

प्रभातायां तु शर्वर्यां विश्वामित्रो महामुनिः ।
अभ्यभाषत काकुत्स्थं शयानं पर्णसंस्तरे ॥१-२३-१॥

कौसल्या सुप्रजा राम पूर्वा संध्या प्रवर्तते ।
उत्तिष्ठ नरशार्दूल कर्तव्यं दैवमाह्निकम् ॥१-२३-२॥

तस्यर्षेः परमोदारं वचः श्रुत्वा नरोत्तमौ ।
स्नात्वा कृतोदकौ वीरौ जेपतुः परमं जपम् ॥१-२३-३॥

कृताह्निकौ महावीर्यौ विश्वामित्रं तपोधनम् ।
अभिवाद्यातिसंहृष्टौ गमनायाभितस्थतुः ॥१-२३-४॥

तौ प्रयान्तौ महावीर्यौ दिव्यां त्रिपथगां नदीम् ।
ददृशाते ततस्तत्र सरय्वाः संगमे शुभे ॥१-२३-५॥

तत्राश्रमपदं पुण्यमृषीणां भावितात्मनाम् ।
बहुवर्षसहस्राणि तप्यतां परमं तपः ॥१-२३-६॥

तं दृष्ट्वा परमप्रीतौ राघवौ पुण्यमाश्रमम्।
ऊचतुस्तं महात्मानं विश्वामित्रमिदं वचः ॥१-२३-७॥

कस्यायमाश्रमः पुण्यः को न्वस्मिन्वसते पुमान्।
भगवञ्श्रोतुमिच्छावः परं कौतूहलं हि नौ ॥१-२३-८॥

तयोस्तद्वचनं श्रुत्वा प्रहस्य मुनिपुङ्गवः।
अब्रवीच्छ्रूयतां राम यस्यायं पूर्व आश्रमः ॥१-२३-९॥

कन्दर्पो मूर्तिमानासीत्काम इत्युच्यते बुधैः।
तपस्यन्तमिह स्थाणुं नियमेन समाहितम् ॥१-२३-१०॥

कृतोद्वाहं तु देवेशं गच्छन्तं समरुद्गणम्।
धर्षयामास दुर्मेधा हुंकृतश्च महात्मना ॥१-२३-११॥

अवध्यातश्च रुद्रेण चक्षुषा रघुनन्दन।
व्यशीर्यन्त शरीरात् स्वात् सर्वगात्राणि दुर्मतेः ॥१-२३-१२॥

तस्य गात्रं हतं तत्र निर्दग्धस्य महात्मना।
अशरीरः कृतः कामः क्रोधाद् देवेश्वरेण ह ॥१-२३-१३॥

अनङ्ग इति विख्यातस्तदा प्रभृति राघव ।
स चाङ्गविषयः श्रीमान् यत्राङ्गं स मुमोच ह ॥१-२३-१४॥

तस्यायमाश्रमः पुण्यस्तस्येमे मुनयः पुरा ।
शिष्या धर्मपरा वीर तेषां पापं न विद्यते ॥१-२३-१५॥

इहाद्य रजनीं राम वसेम शुभदर्शन ।
पुण्ययोः सरितोर्मध्ये श्वस्तरिष्यामहे वयम् ॥१-२३-१६॥

अभिगच्छामहे सर्वे शुचयः पुण्यमाश्रमम् ।
इह वासः परोऽस्माकं सुखं वस्त्यामहे निशाम् ॥१-२३-१७॥

स्नाताश्च कृतजप्याश्च हुतहव्या नरोत्तम ।
तेषां संवदतां तत्र तपोदीर्घेण चक्षुषा ॥१-२३-१८॥

विज्ञाय परमप्रीता मुनयो हर्षमागमन् ।
अर्घ्यं पाद्यं तथाऽऽतिथ्यं निवेद्य कुशिकात्मजे ॥१-२३-१९॥

रामलक्ष्मणयोः पश्चादकुर्वन्नतिथिक्रियाम् ।
सत्कारं समनुप्राप्य कथाभिरभिरञ्जयन् ॥१-२३-२०॥

यथार्हमजपन् संध्यामृषयस्ते समाहिताः ।
तत्र वासिभिरानीता मुनिभिः सुव्रतैः सह ॥१-२३-२१॥

न्यवसन् सुसुखं तत्र कामाश्रमपदे तथा ।

कथाभिरभिरामभिरभिरमौ नृपात्मजौ ।
रमयामास धर्मात्मा कौशिको मुनिपुङ्गवः ॥१-२३-२२॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
त्रयोविंशः सर्गः ॥१-२३॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे चतुर्विंशः सर्गः ॥१-२४॥

ततः प्रभाते विमले कृताह्निकमरिन्दमौ ।
विश्वामित्रं पुरस्कृत्य नद्यास्तीरमुपागतौ ॥१-२४-१॥

ते च सर्वे महात्मानो मुनयः संशितव्रताः ।
उपस्थाप्य शुभां नावं विश्वामित्रमथाब्रुवन् ॥१-२४-२॥

आरोहतु भवान् नावं राजपुत्रपुरस्कृतः ।
अरिष्टं गच्छ पन्थानं मा भूत् कालस्य पर्ययः ॥१-२४-३॥

विश्वामित्रस्तथेत्युक्त्वा तानृषीन् प्रतिपूज्य च ।
ततार सहितस्ताभ्यां सरितं सागरङ्गमाम् ॥१-२४-४॥

तत्र शुश्राव वै शब्दं तोयसंरम्भवर्धितम् ।
मध्यमागम्य तोयस्य तस्य शब्दस्य निश्चयम् ॥१-२४-५॥

ज्ञातुकामो महातेजाः सह रामः कनीयसा ।
अथ रामः सरिन्मध्ये पप्रच्छ मुनिपुङ्गवम् ॥१-२४-६॥

वारिणो भिद्यमानस्य किमयं तुमुलो ध्वनिः ।
राघवस्य वचः श्रुत्वा कौतूहलसमन्वितम् ॥१-२४-७॥

कथयामास धर्मात्मा तस्य शब्दस्य निश्चयम् ।
कैलासपर्वते राम मनसा निर्मितं परम् ॥१-२४-८॥

ब्रह्मणा नरशार्दूल तेनेदं मानसं सरः ।
तस्मात् सुस्राव सरसः सायोध्यामुपगूहते ॥१-२४-९॥

सरःप्रवृत्ता सरयूः पुण्या ब्रह्मसरश्च्युता ।
तस्यायमतुलः शब्दो जाह्नवीमभिवर्तते ॥१-२४-१०॥

वारिसंक्षोभजो राम प्रणामं नियतः कुरु ।
ताभ्यां तु तावुभौ कृत्वा प्रणाममतिधार्मिकौ ॥१-२४-११॥

तीरं दक्षिणमासाद्य जग्मतुर्लघुविक्रमौ ।
स वनं घोरसंकाशं दृष्ट्वा नरवरात्मजः ॥१-२४-१२॥

अविप्रहतमैक्ष्वाकः पप्रच्छ मुनिपुङ्गवम् ।
अहो वनमिदं दुर्गं झिल्लिकागणसंयुतम् ॥१-२४-१३॥

भैरवैः श्वापदैः कीर्णं शकुन्तैर्दारुणारवैः ।
नानाप्रकारैः शकुनैर्वाश्यद्भिर्भैरवस्वनैः ॥१-२४-१४॥

सिंहव्याघ्रवराहैश्च वारणैश्चापि शोभितम् ।
धवाश्वकर्णककुभैर्बिल्वतिन्दुकपाटलैः ॥१-२४-१५॥

संकीर्णं बदरीभिश्च किं न्विदं दारुणं वनम्।
तमुवाच महातेजा विश्वामित्रो महामुनिः ॥१-२४-१६॥

श्रूयतां वत्स काकुत्स्थ यस्यैतद् दारुणं वनम्।
एतौ जनपदौ स्फीतौ पूर्वमास्तां नरोत्तम ॥१-२४-१७॥

मलदाश्च करूषाश्च देवनिर्माणनिर्मितौ।
पुरा वृत्रवधे राम मलेन समभिप्लुतम् ॥१-२४-१८॥

क्षुधा चैव सहस्राक्षं ब्रह्महत्या समाविशत्।
तमिन्द्रं मलिनं देवा ऋषयश्च तपोधनाः ॥१-२४-१९॥

कलशैः स्नापयामासुर्मलं चास्य प्रमोचयन्।
इह भूम्यां मलं दत्त्वा देवाः कारूषमेव च ॥१-२४-२०॥

शरीरजं महेन्द्रस्य ततो हर्षं प्रपेदिरे।
निर्मलो निष्करूषश्च शुद्ध इन्द्रो यथाभवत् ॥१-२४-२१॥

ददौ देशस्य सुप्रीतो वरं प्रादातनुत्तमम्।
इमौ जनपदौ स्फीतौ ख्यातिं लोके गमिष्यतः ॥१-२४-२२॥

मलदाश्च करूषाश्च ममाङ्गमलधारिणौ ।
साधु साध्विति तं देवाः पाकशासनमब्रुवन् ॥१-२४-२३॥

देशस्य पूजां तां दृष्ट्वा कृतां शक्रेण धीमता ।
एतौ जनपदौ स्फीतौ दीर्घकालमरिंदम ॥१-२४-२४॥

मलदाश्च करूषाश्च मुदिता धनधान्यतः ।
कस्यचित्त्वथ कालस्य यक्षिणी कामरूपिणी ॥१-२४-२५॥

बलं नागसहस्रस्य धारयन्ती तदा ह्यभूत् ।
ताटका नाम भद्रं ते भार्या सुन्दस्य धीमतः ॥१-२४-२६॥

मारीचो राक्षसः पुत्रो यस्याः शक्रपराक्रमः ।
वृत्तबाहुर्महाशीर्षो विपुलास्यतनुर्महान् ॥१-२४-२७॥

राक्षसो भैरवाकारो नित्यं त्रासयते प्रजाः ।
इमौ जनपदौ नित्यं विनाशयति राघव ॥१-२४-२८॥

मलदांश्च करूषांश्च ताटका दुष्टचारिणी ।
सेयं पन्थानमावृत्य वसत्यत्यर्धयोजने ॥१-२४-२९॥

अत एव च गन्तव्यं ताटकाया वनं यतः ।
स्वबाहुबलमाश्रित्य जहीमां दुष्टचारिणीम् ॥१-२४-३०॥

मन्नियोगादिमं देशं कुरु निष्कण्टकं पुनः ।
नहि कश्चिदिमं देशं शक्तो ह्यागन्तुमीदृशम् ॥१-२४-३१॥

यक्षिण्या घोरया राम उत्सादितमसह्यया ।

एतत्ते सर्वमाख्यातं यथैतद् दारुणं वनम् ।
यक्ष्या चोत्सादितं सर्वमद्यापि न निवर्तते ॥१-२४-३२॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
चतुर्विंशः सर्गः ॥१-२४॥

विश्वामित्रस्य यागस्य रहस्यम्

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे पञ्चविंशः सर्गः ॥१-२५॥

अथ तस्याप्रमेयस्य मुनेर्वचनमुत्तमम्।

श्रुत्वा पुरुषशार्दूलः प्रत्युवाच शुभां गिरम् ॥१-२५-१॥

अल्पवीर्या यदा यक्षी श्रूयते मुनिपुङ्गव।
कथं नागसहस्रस्य धारयत्यबला बलम् ॥१-२५-२॥

इत्युक्तं वचनं श्रुत्वा राघवस्यामितौजसः।
हर्षयञ्श्लक्ष्णया वाचा सलक्ष्मणमरिन्दमम् ॥१-२५-३॥

विश्वामित्रोऽब्रवीद् वाक्यं शृणु येन बलोत्कटा।
वरदानकृतं वीर्यं धारयत्यबला बलम् ॥१-२५-४॥

पूर्वमासीन्महायक्षः सुकेतुर्नाम वीर्यवान्।
अनपत्यः शुभाचारः स च तेपे महत्तपः ॥१-२५-५॥

पितामहस्तु सुप्रीतस्तस्य यक्षपतेस्तदा।
कन्यारत्नं ददौ राम ताटकां नाम नामतः ॥१-२५-६॥

ददौ नागसहस्रस्य बलं चास्याः पितामहः ।
न त्वेव पुत्रं यक्षाय ददौ चासौ महायशाः ॥१-२५-७॥

तां तु बालां विवर्धन्तीं रूपयौवनशालिनीम् ।
जम्भपुत्राय सुन्दाय ददौ भार्यां यशस्विनीम् ॥१-२५-८॥

कस्यचित्त्वथ कालस्य यक्षी पुत्रं व्यजायत ।
मारीचं नाम दुर्धर्षं यः शापाद् राक्षसोऽभवत् ॥१-२५-९॥

सुन्दे तु निहते राम अगस्त्यमृषिसत्तमम् ।
ताटका सहपुत्रेण प्रधर्षयितुमिच्छति ॥१-२५-१०॥

भक्षार्थं जातसंरम्भा गर्जन्ती साभ्यधावत ।
आपतन्तीं तु तां दृष्ट्वा अगस्त्यो भगवानृषिः ॥१-२५-११॥

राक्षसत्वं भजस्वेति मारीचं व्याजहार सः ।
अगस्त्यः परमामर्षस्ताटकामपि शप्तवान् ॥१-२५-१२॥

पुरुषादी महायक्षी विकृता विकृतानना ।
इदं रूपम् विहायाशु दारुणं रूपमस्तु ते ॥१-२५-१३॥

सैषा शापकृतामर्षा ताटका क्रोधमूर्छिता ।
देशमुत्सादयत्येनमगस्त्याचरितं शुभम् ॥१-२५-१४॥

एनां राघव दुर्वृत्तां यक्षीं परमदारुणाम् ।
गोब्राह्मणहितार्थाय जहि दुष्टपराक्रमाम् ॥१-२५-१५॥

नह्येनां शापसंसृष्टां कश्चिदुत्सहते पुमान् ।
निहन्तुं त्रिषु लोकेषु त्वामृते रघुनन्दन ॥१-२५-१६॥

नहि ते स्त्रीवधकृते घृणा कार्या नरोत्तम ।
चातुर्वर्ण्यहितार्थं कर्तव्यं राजसूनुना ॥१-२५-१७॥

नृशंसमनृशंसं वा प्रजारक्षणकारणात् ।
पातकं वा सदोषं वा कर्तव्यं रक्षता सदा ॥१-२५-१८॥

राज्यभारनियुक्तानामेष धर्मः सनातनः ।
अधर्म्यां जहि काकुत्स्थ धर्मो ह्यस्यां न विद्यते ॥१-२५-१९॥

श्रूयते हि पुरा शक्रो विरोचनसुतां नृप ।
पृथिवीं हन्तुमिच्छन्तीं मन्थरामभ्यसूदयत् ॥१-२५-२०॥

विष्णुना च पुरा राम भृगुपत्नी पतिव्रता।
अनिन्द्रं लोकमिच्छन्ती काव्यमाता निषूदिता ॥१-२५-२१॥

एतैश्चान्यैश्च बहुभी राजपुत्रैर्महात्मभिः ।

अधर्मसहिता नार्यो हताः पुरुषसत्तमैः ।
तस्मादेनां घृणां त्यक्त्वा जहि मच्छासनान्नृप ॥१-२५-२२॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
पञ्चविंशः सर्गः ॥

श्रीमद्वाल्मीकीयरामायणे बालकाण्डे षड्विंशः सर्गः ॥१-२६॥

मुनेर्वचनमक्लीबं श्रुत्वा नरवरात्मजः ।
राघवः प्राञ्जलिर्भूत्वा प्रत्युवाच दृढव्रतः ॥१-२६-१॥

पितुर्वचननिर्देशात् पितुर्वचनगौरवात् ।
वचनं कौशिकस्येति कर्तव्यमविशङ्कया ॥१-२६-२॥

अनुशिष्टोऽस्म्ययोध्यायां गुरुमध्ये महात्मना।

पित्रा दशरथेनाहं नावज्ञेयं हि तद्वचः ॥१-२६-१३

सोऽहं पितुर्वचः श्रुत्वा शासनाद् ब्रह्मवादिनः ।
करिष्यामि न संदेहस्ताटकावधमुत्तमम् ॥१-२६-४॥

गोब्राह्मणहितार्थाय देशस्य च हिताय च ।
तव चैवाप्रमेयस्य वचनं कर्तुमुद्यतः ॥१-२६-५॥

एवमुक्त्वा धनुर्मध्ये बद्ध्वा मुष्टिमरिन्दमः ।
ज्याघोषमकरोत् तीव्रं दिशः शब्देन नादयन् ॥१-२६-६॥

तेन शब्देन वित्रस्तास्ताटकावनवासिनः ।
ताटका च सुसंक्रुद्धा तेन शब्देन मोहिता ॥१-२६-७॥

तं शब्दमभिनिध्याय राक्षसी क्रोधमूर्छिता ।
श्रुत्वा चाभ्यद्रवत् क्रुद्धा यत्र शब्दो विनिःसृतः ॥१-२६-८॥

तां दृष्ट्वा राघवः क्रुद्धां विकृतां विकृताननाम् ।
प्रमाणेनातिवृद्धां च लक्ष्मणं सोऽभ्यभाषत ॥१-२६-९॥

पश्य लक्ष्मण यक्षिण्या भैरवं दारुणं वपुः ।

भिद्येरन् दर्शनादस्या भीरूणां हृदयानि च ॥१-२६-१०॥

एतां पश्य दुराधर्षां मायाबलसमन्विताम् ।
विनिवृत्तां करोम्यद्य हृतकर्णाग्रनासिकाम् ॥१-२६-११॥

न ह्येनामुत्सहे हन्तुं स्त्रीस्वभावेन रक्षिताम् ।
वीर्यं चास्या गतिं चैव हन्यामिति हि मे मतिः ॥१-२६-१२॥

एवं ब्रुवाणे रामे तु ताटका क्रोधमूर्छिता ।
उद्यम्य बाहू गर्जन्ती राममेवाभ्यधावत ॥१-२६-१३॥

विश्वामित्रस्तु ब्रह्मर्षिर्हुंकारेणाभिभर्त्स्य ताम् ।
स्वस्ति राघवयोरस्तु जयं चैवाभ्यभाषत ॥१-२६-१४॥

उद्धुन्वाना रजो घोरं ताटका राघवावुभौ ।
रजोमेघेन महता मुहूर्तं सा व्यमोहयत् ॥१-२६-१५॥

ततो मायां समास्थाय शिलावर्षेण राघवौ ।
अवाकिरत् सुमहता ततश्चुक्रोध राघवः ॥१-२६-१६॥

शिलावर्षं महत् तस्याः शरवर्षेण राघवः ।

प्रतिवार्योपधावन्त्याः करौ चिच्छेद पत्रिभिः ॥१-२६-१७॥

ततश्छिन्नभुजां श्रान्तामभ्याशे परिगर्जतीम् ।
सौमित्रिरकरोत् क्रोधाद्धृतकर्णाग्रनासिकाम् ॥१-२६-१८॥

कामरूपधरा सा तु कृत्वा रूपाण्यनेकशः ।
अन्तर्धानं गता यक्षी मोहयन्ती स्वमायया ॥१-२६-१९॥

अश्मवर्षं विमुञ्चन्ती भैरवं विचचार सा ॥

ततस्तावश्मवर्षेण कीर्यमाणौ समन्ततः ॥१-२६-२०॥

दृष्ट्वा गाधिसुतः श्रीमानिदं वचनमब्रवीत् ।
अलं ते घृणया राम पापैषा दुष्टचारिणी ॥१-२६-२१॥

यज्ञविघ्नकरी यक्षी पुरा वर्धेत मायया ।
वध्यतां तावदेवैषा पुरा संध्या प्रवर्तते ॥१-२६-२२॥

रक्षांसि संध्याकाले तु दुर्धर्षाणि भवन्ति हि ।
इत्युक्तः स तु तां यक्षीमश्मवृष्ट्याभिवर्षणीम् ॥१-२६-२३॥

दर्शयञ्शब्दवेधित्वं तां रुरोध स सायकैः ।
सा रुद्धा बाणजालेन मायाबलसमन्विता ॥१-२६-२४॥

अभिदुद्राव काकुत्स्थं लक्ष्मणं च विनेषुदी ।
तामापतन्तीं वेगेन विक्रान्तामशनीमिव ॥१-२६-२५॥

शरेणोरसि विव्याध सा पपात ममार च ।
तां हतां भीमसंकाशां दृष्ट्वा सुरपतिस्तदा ॥१-२६-२६॥

साधु साध्विति काकुत्स्थं सुराश्चाप्यभिपूजयन् ।
उवाच परमप्रीतः सहस्राक्षः पुरन्दरः ॥१-२६-२७॥

सुराश्च सर्वे संहृष्टा विश्वामित्रमथाब्रुवन् ।
मुने कौशिक भद्रं ते सेन्द्राः सर्वे मरुद्गणाः ॥१-२६-२८॥

तोषिताः कर्मणानेन स्नेहं दर्शय राघवे ।
प्रजापतेः कृशाश्वस्य पुत्रान् सत्यपराक्रमान् ॥१-२६-२९॥

तपोबलभृतो ब्रह्मन् राघवाय निवेदय ।
पात्रभूतश्च ते ब्रह्मंस्तवानुगमने रतः ॥१-२६-३०॥

कर्तव्यं सुमहत् कर्म सुराणां राजसूनुना।
एवमुक्त्वा सुराः सर्वे जग्मुर्हृष्टा विहायसम् ॥१-२६-३१॥

विश्वामित्रं पूजयन्तस्ततः संध्या प्रवर्तते।
ततो मुनिवरः प्रीतस्ताटकावधतोषितः ॥१-२६-३२॥

मूर्ध्नि राममुपाघ्राय इदं वचनमब्रवीत्।
इहाद्य रजनीं राम वसाम शुभदर्शन ॥१-२६-३३॥

श्वः प्रभाते गमिष्यामस्तदाश्रमपदं मम।
विश्वामित्रवचः श्रुत्वा हृष्टो दशरथात्मजः ॥१-२६-३४॥

उवास रजनीं तत्र ताटकाया वने सुखम्।

मुक्तशापं वनं तच्च तस्मिन्नेव तदाहनि।
रमणीयं विबभ्राज यथा चैत्ररथं वनम् ॥१-२६-३५॥

निहत्य तां यक्षसुतां स रामः

प्रशस्यमानः सुरसिद्धसङ्घैः।

उवास तस्मिन् मुनिना सहैव

प्रभातवेलां प्रतिबोध्यमानः ॥१-२६-३६॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
षड्विंशः सर्गः ॥१-२६॥

श्रीमद्वाल्मीकीयरामायणे बालकाण्डे सप्तविंशः सर्गः ॥१-२७॥

अथ तां रजनीमुष्य विश्वामित्रो महायशाः ।
प्रहस्य राघवं वाक्यमुवाच मधुरस्वरम् ॥१-२७-१॥

परितुष्टोऽस्मि भद्रं ते राजपुत्र महायशः ।
प्रीत्या परमया युक्तो ददाम्यस्त्राणि सर्वशः ॥१-२७-२॥

देवासुरगणान् वापि सगन्धर्वोरगान् भुवि ।
यैरमित्रान् प्रसह्याजौ वशीकृत्य जयिष्यसि ॥१-२७-३॥

तानि दिव्यानि भद्रं ते ददाम्यस्त्राणि सर्वशः ।
दण्डचक्रं महद् दिव्यं तव दास्यामि राघव ॥१-२७-४॥

धर्मचक्रं ततो वीर कालचक्रं तथैव च ।
विष्णुचक्रं तथात्युग्रमैन्द्रं चक्रं तथैव च ॥१-२७-५॥

वज्रमस्त्रं नरश्रेष्ठ शैवं शूलवरं तथा ।
अस्त्रं ब्रह्मशिरश्चैव ऐषीकमपि राघव ॥१-२७-६॥

ददामि ते महाबाहो ब्राह्ममस्त्रमनुत्तमम् ।
गदे द्वे चैव काकुत्स्थ मोदकीशिखरी शुभे ॥१-२७-७॥

प्रदीप्ते नरशार्दूल प्रयच्छामि नृपात्मज ।
धर्मपाशमहं राम कालपाशं तथैव च ॥१-२७-८॥

वारुणं पाशमस्त्रं च ददान्यहमनुत्तमम् ।
अशनी द्वे प्रयच्छामि शुष्कार्द्रे रघुनन्दन ॥१-२७-९॥

ददामि चास्त्रं पैनाकमस्त्रं नारायणं तथा ।
आग्नेयमस्त्रं दयितं शिखरं नाम नामतः ॥१-२७-१०॥

वायव्यं प्रथमं नाम ददामि तव चानघ ।
अस्त्रं हयशिरो नाम क्रौञ्चमस्त्रं तथैव च ॥१-२७-११॥

शक्तिद्वयं च काकुत्स्थ ददामि तव राघव।
कङ्कालं मुसलं घोरं कापालमथ किङ्किणीम् ॥१-२७-१२॥

वधार्थं रक्षसां यानि ददाम्येतानि सर्वशः।
वैद्याधरं महास्त्रं च नन्दनं नाम नामतः ॥१-२७-१३॥

असिरत्नं महाबाहो ददामि नृवरात्मज।
गान्धर्वमस्त्रं दयितं मोहनं नाम नामतः ॥१-२७-१४॥

प्रस्वापनं प्रशमनं दद्मि सौम्यं च राघव।
वर्षणं शोषणं चैव संतापनविलापने ॥१-२७-१५॥

मादनं चैव दुर्धर्षं कन्दर्पदयितं तथा।
गान्धर्वमस्त्रं दयितं मानवं नाम नामतः ॥१-२७-१६॥

पैशाचमस्त्रं दयितं मोहनं नाम नामतः।
प्रतीच्छ नरशार्दूल राजपुत्र महायशः ॥१-२७-१७॥

तामसं नरशार्दूल सौमनं च महाबलम्।
संवर्तं चैव दुर्धर्षं मौसलं च नृपात्मज ॥१-२७-१८॥

सत्यमस्त्रं महाबाहो तथा मायामयं परम्।
सौरं तेजःप्रभं नाम परतेजोऽपकर्षणम्॥१-२७-१९॥

सोमास्त्रं शिशिरं नाम त्वाष्ट्रमस्त्रं सुदारुणम्।
दारुणं च भगस्यापि शीतेषुमथ मानवम्॥१-२७-२०॥

एतान् राम महाबाहो कामरूपान् महाबलान्।
गृहाण परमोदारान् क्षिप्रमेव नृपात्मज॥१-२७-२१॥

स्थितस्तु प्राङ्मुखो भूत्वा शुचिर्मुनिवरस्तदा।
ददौ रामाय सुप्रीतो मन्त्रग्राममनुत्तमम्॥१-२७-२२॥

सर्वसंग्रहणं येषां दैवतैरपि दुर्लभम्।
तान्यस्त्राणि तदा विप्रो राघवाय न्यवेदयत्॥१-२७-२३॥

जपतस्तु मुनेस्तस्य विश्वामित्रस्य धीमतः।
उपतस्थुर्महार्हाणि सर्वाण्यस्त्राणि राघवम्॥१-२७-२४॥

ऊचुश्च मुदिता रामं सर्वे प्राञ्जलयस्तदा।
इमे च परमोदार किंकरास्तव राघव॥१-२७-२५॥

यद्यदिच्छसि भद्रं ते तत्सर्वं करवाम वै ।
ततो रामः प्रसन्नात्मा तैरित्युक्तो महाबलैः ॥१-२७-२६॥

प्रतिगृह्य च काकुत्स्थः समालभ्य च पाणिना ।
मनसा मे भविष्यध्वमिति तान्यभ्यचोदयत् ॥१-२७-२७॥

ततः प्रीतमना रामो विश्वामित्रं महामुनिम्।

अभिवाद्य महातेजा गमनायोपचक्रमे ॥१-२७-२८॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
सप्तविंशः सर्गः ॥१-२७॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे अष्टाविंशः सर्गः ॥१-२८॥

प्रतिगृह्य ततोऽस्त्राणि प्रहृष्टवदनः शुचिः ।

गच्छन्नेव च काकुत्स्थो विश्वामित्रमथाब्रवीत् ॥१-२८-१॥

गृहीतास्त्रोऽस्मि भगवन् दुराधर्षः सुरैरपि ।
अस्त्राणां त्वहमिच्छामि संहारान् मुनिपुङ्गव ॥१-२८-२॥

एवं ब्रुवति काकुत्स्थे विश्वामित्रो महातपाः ।
संहारान् व्याजहाराथ धृतिमान् सुव्रतः शुचिः ॥१-२८-३॥

सत्यवन्तं सत्यकीर्तिं धृष्टं रभसमेव च ।
प्रतिहारतरं नाम पराङ्मुखमवाङ्मुखम् ॥१-२८-४॥

लक्ष्यालक्ष्याविमौ चैव दृढनाभसुनाभकौ ।
दशाक्षशतवक्त्रौ च दशशीर्षशतोदरौ ॥१-२८-५॥

पद्मनाभमहानाभौ दुन्दुनाभसुनाभकौ ।
ज्योतिषं शकुनं चैव नैरास्यविमलावुभौ ॥१-२८-६॥

यौगन्धरविनिद्रौ च दैत्यप्रमथनौ तथा ।

शुचिबाहुर्महाबाहुर्निष्कलिर्विरुचस्तथा ।
सार्चिर्माली धृतिमाली वृत्तिमान् रुचिरस्तथा ॥१-२८-७॥

पित्र्यः सौमनसश्चैव विधूतमकरावुभौ ।
परवीरं रतिं चैव धनधान्यौ च राघव ॥१-२८-८॥

कामरूपं कामरुचिं मोहमावरणं तथा ।
जृम्भकं सर्वनाभं च पन्थनवरुणौ तथा ॥१-२८-९॥

कृशाश्वतनयान् राम भास्वरान् कामरूपिणः ।
प्रतीच्छ मम भद्रं ते पात्रभूतोऽसि राघव ॥१-२८-१०॥

बाढमित्येव काकुत्स्थः प्रहृष्टेनान्तरात्मना ।
दिव्यभास्वरदेहाश्च मूर्तिमन्तः सुखप्रदाः ॥१-२८-११॥

केचिदङ्गारसदृशाः केचिद् धूमोपमास्तथा ।
चन्द्रार्कसदृशाः केचित् प्रह्वाञ्जलिपुटास्तथा ॥१-२८-१२॥

रामं प्राञ्जलयो भूत्वाब्रुवन् मधुरभाषिणः ।
इमे स्म नरशार्दूल शाधि किं करवाम ते ॥१-२८-१३॥

गम्यतामिति तानाह यथेष्टं रघुनन्दनः ।
मानसाः कार्यकालेषु साहाय्यं मे करिष्यथ ॥१-२८-१४॥

अथ ते राममामन्त्र्य कृत्वा चापि प्रदक्षिणम् ।
एवमस्त्विति काकुत्स्थमुक्त्वा जग्मुर्यथागतम् ॥१-२८-१५॥

स च तान् राघवो ज्ञात्वा विश्वामित्रं महामुनिम् ।
गच्छन्नेवाथ मधुरं श्लक्ष्णं वचनमब्रवीत् ॥१-२८-१६॥

किमेतन्मेघसंकाशं पर्वतस्याविदूरतः ।
वृक्षखण्डमितो भाति परं कौतूहलं हि मे ॥१-२८-१७॥

दर्शनीयं मृगाकीर्णं मनोहरमतीव च ।
नानाप्रकारैः शकुनैर्वल्गुभाषैरलङ्कृतम् ॥१-२८-१८॥

निःसृताःस्मो मुनिश्रेष्ठ कान्ताराद् रोमहर्षणात् ।
अनया त्ववगच्छामि देशस्य सुखवत्तया ॥१-२८-१९॥

सर्वं मे शंस भगवन् कस्याश्रमपदं त्विदम् ।
संप्राप्ता यत्र ते पापा ब्रह्मघ्ना दुष्टचारिणः ॥१-२८-२०॥

तव यज्ञस्य विघ्नाय दुरात्मानो महामुने ।
भगवंस्तस्य को देशः सा यत्र तव याज्ञिकी ॥१-२८-२१॥

रक्षितव्या क्रिया ब्रह्मन् मया वध्याश्च राक्षसाः ।
एतत् सर्वं मुनिश्रेष्ठ श्रोतुमिच्छाम्यहं प्रभो ॥१-२८-२१॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
अष्टाविंशः सर्गः ॥१-२८॥

← सर्गः २८ रामायणम्/बालकाण्डम्

बालकाण्डम्

वाल्मीकिः सर्गः ३० →

एकोनत्रिंशः सर्गः श्रूयताम्

रामायणम्/बालकाण्डम्

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे एकोनत्रिंशः सर्गः ॥१-२९॥

अथ तस्याप्रमेयस्य वचनं परिपृच्छतः ।
विश्वामित्रो महातेजा व्याख्यातुमुपचक्रमे ॥१-२९-२५॥

इह राम महाबाहो विष्णुर्देवनमस्कृतः ।
वर्षाणि सुबहूनीह तथा युगशतानि च ॥१-२९-२॥

तपश्चरणयोगार्थमुवास सुमहातपाः ।
एष पूर्वाश्रमो राम वामनस्य महात्मनः ॥१-२९-२५॥

सिद्धाश्रम इति ख्यातः सिद्धो ह्यत्र महातपाः ।
एतस्मिन्नेव काले तु राजा वैरोचनिर्बलिः ॥१-२९-२५॥

निर्जित्य दैवतगणान् सेन्द्रान् सहमरुद्गणान् ।
कारयामास तद्राज्यं त्रिषु लोकेषु विश्रुतः ॥१-२९-२५॥

यज्ञं चकार सुमहानसुरेन्द्रो महाबलः ।

बलेस्तु यजमानस्य देवाः साग्निपुरोगमाः ।

समागम्य स्वयं चैव विष्णुमूचुरिहाश्रमे ॥१-२९-२५॥

बलिर्वैरोचनिर्विष्णो यजते यज्ञमुत्तमम् ।
असमाप्तव्रते तस्मिन् स्वकार्यमभिपद्यताम् ॥१-२९-२५॥

ये चैनमभिवर्तन्ते याचितार इतस्ततः ।
यच्च यत्र यथावच्च सर्वं तेभ्यः प्रयच्छति ॥१-२९-२५॥

स त्वं सुरहितार्थाय मायायोगमुपाश्रितः ।
वामनत्वं गतो विष्णो कुरु कल्याणमुत्तमम् ॥१-२९-२५॥

एतस्मिन्नन्तरे राम कश्यपोग्निसमप्रभः ।
अदित्या सहितो राम दीप्यमान इवौजसा ॥१-२९-१०॥

देवीसहायो भगवान् दिव्यं वर्षसहस्त्रकम् ।
व्रतं समाप्य वरदं तुष्टाव मधुसूदनम् ॥१-२९-११॥

तपोमयं तपोराशिं तपोमूर्तिं तपात्मकम् ।
तपसा त्वां सुतप्तेन पश्यामि पुरुषोत्तमम् ॥१-२९-१२॥

शरीरे तव पश्यामि जगत् सर्वमिदं प्रभो ।

त्वमनादिरनिर्देश्यस्त्वामहं शरणं गतः ॥१-२९-१३॥

तमुवाच हरिः प्रीतः कश्यपं गतकल्मषम्।
वरं वरय भद्रं ते वरार्होऽसि मतो मम ॥१-२९-१४॥

तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य मारीचः कश्यपोऽब्रवीत्।
अदित्या देवतानां च मम चैवानुयाचितम्॥१-२९-१५॥

वरं वरद सुप्रीतो दातुमर्हसि सुव्रत।
पुत्रत्वं गच्छ भगवन्नदित्या मम चानघ ॥१-२९-१६॥

भ्राता भव यवीयांस्त्वं शक्रस्यासुरसूदन।
शोकार्तानां तु देवानां साहाय्यं कर्तुमर्हसि ॥१-२९-१७॥

अयं सिद्धाश्रमो नाम प्रसादात् ते भविष्यति।
सिद्धे कर्मणि देवेश उत्तिष्ठ भगवन्नितः ॥१-२९-२५॥

अथ विष्णुर्महातेजा अदित्यां समजायत।
वामनं रूपमास्थाय वैरोचनिमुपागमत्॥१-२९-२५॥

त्रीन् पदानथ भिक्षित्वा प्रतिगृह्य च मेदिनीम्।

आक्रम्य लोकाँल्लोकार्थी सर्वलोकहिते रतः ॥१-२९-२५॥

महेन्द्राय पुनः प्रादान्नियम्य बलिमोजसा।
त्रैलोक्यं स महातेजाश्चक्रे शक्रवशं पुनः ॥१-२९-२५॥

तेनैव पूर्वमाक्रान्त आश्रमः श्रमनाशनः।
मयापि भक्त्या तस्यैव वामनस्योपभुज्यते ॥१-२९-२५॥

एनमाश्रममायान्ति राक्षसा विघ्नकारिणः।
अत्र ते पुरुषव्याघ्र हन्तव्या दुष्टचारिणः ॥१-२९-२५॥

अद्य गच्छामहे राम सिद्धाश्रममनुत्तमम्।
तदाश्रमपदं तात तवाप्येतद् यथा मम ॥१-२९-२५॥

इत्युक्त्वा परमप्रीतो गृह्य रामं सलक्ष्मणम्।

प्रविशन्नाश्रमपदं व्यरोचत महामुनिः।
शशीव गतनीहारः पुनर्वसुसमन्वितः ॥१-२९-२५॥

तं दृष्ट्वा मुनयः सर्वे सिद्धाश्रमनिवासिनः।
उत्पत्योत्पत्य सहसा विश्वामित्रमपूजयन् ॥१-२९-२५॥

यथार्हं चक्रिरे पूजां विश्वामित्राय धीमते।
तथैव राजपुत्राभ्यामकुर्वन्नतिथिक्रियाम् ॥१-२९-२५॥

मुहूर्तमथ विश्रान्तौ राजपुत्रावरिंदमौ।
प्राञ्जली मुनिशार्दूलमूचतू रघुनन्दनौ ॥१-२९-२५॥

अद्यैव दीक्षां प्रविश भद्रं ते मुनिपुङ्गव।
सिद्धाश्रमोऽयं सिद्धः स्यात् सत्यमस्तु वचस्तव ॥१-२९-२५॥

एवमुक्तो महातेजा विश्वामित्रो महानृषिः।
प्रविवेश तदा दीक्षां नियतो नियतेन्द्रियः ॥१-२९-२५॥

कुमारावपि तां रात्रिमुषित्वा सुसमाहितौ।
प्रभातकाले चोत्थाय पूर्वां संध्यामुपास्य च ॥१-२९-२५॥

प्रशुची परमं जाप्यं समाप्य नियमेन च।
हुताग्निहोत्रमासीनं विश्वामित्रमवन्दताम् ॥१-२९-२५॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
एकोनत्रिंशः सर्गः ॥१-२९॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे त्रिंशः सर्गः ॥१-३०॥

अथ तौ देशकालज्ञौ राजपुत्रावरिंदमौ ।
देशे काले च वाक्यज्ञावब्रूतां कौशिकं वचः ॥१-३०-१॥

भगवञ्छ्रोतुमिच्छावो यस्मिन् काले निशाचरौ ।
संरक्षणीयौ तौ ब्रूहि नातिवर्तेत तत्क्षणम् ॥१-३०-२॥

एवं ब्रुवाणौ काकुत्स्थौ त्वरमाणौ युयुत्सया ।
सर्वे ते मुनयः प्रीताः प्रशशंसुर्नृपात्मजौ ॥१-३०-३॥

अद्यप्रभृति षड्रात्रं रक्षतां राघवौ युवाम् ।
दीक्षां गतो ह्येष मुनिर्मौनित्वं च गमिष्यति ॥१-३०-४॥

तौ तु तद्वचनं श्रुत्वा राजपुत्रौ यशस्विनौ ।

अनिद्रं षडहोरात्रं तपोवनमरक्षताम् ॥१-३०-५॥

उपासांचक्रतुर्वीरौ यत्तौ परमधन्विनौ ।
ररक्षतुर्मुनिवरं विश्वामित्रमरिंदमौ ॥१-३०-६॥

अथ काले गते तस्मिन् षष्ठेऽहनि तदागते ।
सौमित्रिमब्रवीद् रामो यत्तो भव समाहितः ॥१-३०-७॥

रामस्यैवं ब्रुवाणस्य त्वरितस्य युयुत्सया ।
प्रजज्वाल ततो वेदिः सोपाध्यायपुरोहिता ॥१-३०-८॥

सदर्भचमसस्त्रुक्का स समित्कुसुमोच्चया ।
विश्वामित्रेण सहिता वेदिर्जज्वाल सर्त्विजा ॥१-३०-९॥

मन्त्रवच्च यथान्यायं यज्ञोऽसौ सम्प्रवर्तते ।
आकाशे च महाञ्छब्दः प्रादुरासीद् भयानकः ॥१-३०-१०॥

आवार्य गगनं मेघो यथा प्रावृषि दृश्यते ।
तथा मायां विकुर्वाणौ राक्षसावभ्यधावताम् ॥१-३०-११॥

मारीचश्च सुबाहुश्च तयोरनुचरास्तथा ।

आगम्य भीमसंकाशा रुधिरौघानवासृजन् ॥१-३०-१२॥

ताम् तेन रुधिरौघेण वेदीं वीक्ष्य समुक्षिताम् ।
सहसाभिद्रुतो रामस्तानपश्यत् ततो दिवि ॥१-३०-१३॥

तावापतन्तौ सहसा दृष्ट्वा राजीवलोचनः ।
लक्ष्मणं त्वभिसम्प्रेक्ष्य रामो वचनमब्रवीत् ॥१-३०-१४॥

पश्य लक्ष्मण दुर्वृत्तान् राक्षसान् पिशिताशनान् ।
मानवास्त्रसमाधूताननिलेन यथा घनान् ॥१-३०-१५॥

करिष्यामि न संदेहो नोत्सहे हन्तुमीदृशान् ।
इत्युक्त्वा वचनं रामश्चापे संधाय वेगवान् ॥१-३०-१६॥

मानवं परमोदारमस्त्रं परमभास्वरम् ।
चिक्षेप परमक्रुद्धो मारीचोरसि राघवः ॥१-३०-१७॥

स तेन परमास्त्रेण मानवेन समाहतः ।
सम्पूर्णं योजनशतं क्षिप्तः सागरसम्प्लवे ॥१-३०-१८॥

विचेतनं विघूर्णन्तं शीतेषुबलपीडितम् ।

निरस्तं दृश्य मारीचं रामो लक्ष्मणमब्रवीत् ॥१-३०-१९॥

पश्य लक्ष्मण शीतेषुं मानवं मनुसंहितम् ।
मोहयित्वा नयत्येनं न च प्राणैर्वियुज्यते ॥१-३०-२०॥

इमानपि वधिष्यामि निर्घृणान् दुष्टचारिणः ।
राक्षसान् पापकर्मस्थान् यज्ञघ्नान् रुधिराशनान् ॥१-३०-२१॥

इत्युक्त्वा लक्ष्मणं चाशु लाघवं दर्शयन्निव ।
विगृह्य सुमहच्चास्त्रमाग्नेयं रघुनन्दनः ॥१-३०-२२॥

सुबाहूरसि चिक्षेप स विद्धः प्रापतद् भुवि ।

शेषान् वायव्यमादाय निजघान महायशाः ।
राघवः परमोदारो मुनीनां मुदमावहन् ॥१-३०-२३॥

स हत्वा राक्षसान् सर्वान् यज्ञघ्नान् रघुनन्दनः ।
ऋषिभिः पूजितस्तत्र यथेन्द्रो विजये पुरा ॥१-३०-२४॥

अथ यज्ञे समाप्ते तु विश्वामित्रो महामुनिः ।
निरीतिका दिशो दृष्ट्वा काकुत्स्थमिदमब्रवीत् ॥१-३०-२५॥

कृतार्थोऽस्मि महाबाहो कृतं गुरुवचस्त्वया।

सिद्धाश्रममिदं सत्यं कृतं वीर महायशः।
स हि रामं प्रशस्यैवं ताभ्यां संध्यामुपागमत् ॥१-३०-२६॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे त्रिंशः सर्गः ॥१-३०॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे एकत्रिंशः सर्गः ॥१-३१॥

अथ तां रजनीं तत्र कृतार्थौ रामलक्ष्मणौ।
ऊषतुर्मुदितौ वीरौ प्रहृष्टेनान्तरात्मना ॥१-३१-१॥

प्रभातायां तु शर्वर्यां कृतपौर्वाह्णिकक्रियौ।
विश्वामित्रमृषींश्चान्यान्सहितावभिजग्मतुः ॥१-३१-२॥

अभिवाद्य मुनिश्रेष्ठं ज्वलन्तमिव पावकम् ।
ऊचतुर्परमोदारं वाक्यं मधुरभाषिणौ ॥१-३१-३॥

इमौ स्म मुनिशार्दूल किङ्करौ समुपागतौ ।
आज्ञापय मुनिश्रेष्ठ शासनं करवाव किम् ॥१-३१-४॥

एवमुक्ते तयोर्वाक्ये सर्व एव महर्षयः ।
विश्वामित्रं पुरस्कृत्य रामं वचनमब्रुवन् ॥१-३१-५॥

मैथिलस्य नरश्रेष्ठ जनकस्य भविष्यति ।
यज्ञः परमधर्मिष्ठस्तत्र यास्यामहे वयम् ॥१-३१-६॥

त्वं चैव नरशार्दूल सहास्माभिर्गमिष्यसि ।
अद्भुतं च धनूरत्नं तत्र त्वं द्रष्टुमर्हसि ॥१-३१-७॥

तद्धि पूर्वं नरश्रेष्ठ दत्तं सदसि दैवतैः ।
अप्रमेयबलं घोरं मखे परमभास्वरम् ॥१-३१-८॥

नास्य देवा न गन्धर्वा नासुरा न च राक्षसाः ।
कर्तुमारोपणं शक्ता न कथञ्चन मानुषाः ॥१-३१-९॥

धनुषस्तस्य वीर्यं हि जिज्ञासन्तो महीक्षितः।
न शेकुरारोपयितुं राजपुत्रा महाबलाः ॥१-३१-१०॥

तद्धनुर्नरशार्दूल मैथिलस्य महात्मनः।
तत्र द्रक्ष्यसि काकुत्स्थ यज्ञं च परमाद्भुतम् ॥१-३१-११॥

तद्धि यज्ञफलं तेन मैथिलेनोत्तमं धनुः।
याचितं नरशार्दूल सुनाभं सर्वदैवतैः ॥१-३१-१२॥

आयागभूतं नृपतेस्तस्य वेश्मनि राघव।

अर्चितं विविधैर्गन्धैर्धूपैश्चागुरुगन्धिभिः ॥१-३१-१३

एवमुक्त्वा मुनिवरः प्रस्थानमकरोत् तदा।
सर्षिसङ्घः सकाकुत्स्थ आमन्त्र्य वनदेताः ॥१-३१-१४॥

स्वस्ति वोऽस्तु गमिष्यामि सिद्धः सिद्धाश्रमादहम्।
उत्तरे जाह्नवीतीरे हिमवन्तं शिलोच्चयम् ॥१-३१-१५॥

इत्युक्त्वा मुनिशार्दूलः कौशिकः स तपोधनः।

उत्तरां दिशमुद्दिश्य प्रस्थातुमुपचक्रमे ॥१-३१-१६॥

तं व्रजन्तं मुनिवरमन्वगादनुसारिणाम् ।
शकटीशतमात्रं तु प्रयाणे ब्रह्मवादिनाम् ॥१-३१-१७॥

मृगपक्षिगणाश्चैव सिद्धाश्रमनिवासिनः ।
अनुजग्मुर्महात्मानं विश्वामित्रं तपोधनम् ॥१-३१-१८॥

निवर्तयामास ततः स ऋषि सन्घः स पक्षिणः ।
ते गत्वा दूरम् अध्वानम् लम्बमाने दिवाकरे ॥१-३१-१९॥

ते गत्वा दूरमध्वानं लम्बमाने दिवाकरे ।
वासं चक्रुर्मुनिगणाः शोणाकूले समाहिताः ॥१-३१-१९॥

तेऽस्तं गते दिनकरे स्नात्वा हुतहुताशनाः ।
विश्वामित्रं पुरस्कृत्य निषेदुरमितौजसः ॥१-३१-२०॥

रामोऽपि सहसौमित्रिर्मुनींस्तानभिपूज्य च ।
अग्रतो निषसादाथ विश्वामित्रस्य धीमतः ॥१-३१-२१॥

अथ रामो महातेजा विश्वामित्रं तपोधनम् ।

पप्रच्छ मुनिशार्दूलं कौतूहलसमन्वितम् ॥१-३१-२२॥

भगवन् को न्वयं देशः समृद्धवनशोभितः ।
श्रोतुमिच्छामि भद्रं ते वक्तुमर्हसि तत्त्वतः ॥१-३१-२३॥

चोदितो रामवाक्येन कथयामास सुव्रतः ।
तस्य देशस्य निखिलमृषिमध्ये महातपाः ॥१-३१-२४॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे एकत्रिंशः सर्गः ॥१-३१॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे द्वात्रिंशः सर्गः ॥१-३२॥

ब्रह्मयोनिर्महानासीत् कुशो नाम महातपाः ।
अक्लिष्टव्रतधर्मज्ञः सज्जनप्रतिपूजकः ॥१-३२-१॥

स महात्मा कुलीनायां युक्तायां सुमहाबलान्।
वैदर्भ्यां जनयामास चतुरः सदृशान् सुतान्॥१-३२-२॥

कुशाम्बं कुशनाभं च असूर्तरजसं वसुम्।
दीप्तियुक्तान् महोत्साहान् क्षत्रधर्मचिकीर्षया॥१-३२-३॥

तानुवाच कुशः पुत्रान् धर्मिष्ठान् सत्यवादिनः।
क्रियतां पालनं पुत्रा धर्मं प्राप्स्यथ पुष्कलम्॥१-३२-४॥

कुशस्य वचनं श्रुत्वा चत्वारो लोकसत्तमाः।
निवेशं चक्रिरे सर्वे पुराणां नृवरास्तदा॥१-३२-५॥

कुशाम्बस्तु महातेजाः कौशाम्बीमकरोत् पुरीम्।
कुशनाभस्तु धर्मात्मा पुरं चक्रे महोदयम्॥१-३२-६॥

असूर्तरजसो नाम धर्मारण्यं महीपतिः।
चक्रे पुरवरं राजा वसुनाम गिरिव्रजम्॥१-३२-७॥

एषा वसुमती राम वसोस्तस्य महात्मनः।
एते शैलवराः पञ्च प्रकाशन्ते समन्ततः॥१-३२-८॥

सुमागधी नदी रम्या मागधान् विश्रुताऽऽययौ ।
पञ्चानां शैलमुख्यानां मध्ये मालेव शोभते ॥१-३२-९॥

सैषा हि मागधी राम वसोस्तस्य महात्मनः ।
पूर्वाभिचरिता राम सुक्षेत्रा सस्यमालिनी ॥१-३२-१०॥

कुशनाभस्तु राजर्षिः कन्याशतमनुत्तमम् ।
जनयामास धर्मात्मा घृताच्यां रघुनन्दन ॥१-३२-११॥

तास्तु यौवनशालिन्यो रूपवत्यः स्वलङ्कृताः ।
उद्यानभूमिमागम्य प्रावृषीव शतह्रदाः ॥१-३२-१२॥

गायन्त्यो नृत्यमानाश्च वादयन्त्यस्तु राघव ।
आमोदं परमं जग्मुर्वराभरणभूषिताः ॥१-३२-१३॥

अथ ताश्चारुसर्वाङ्ग्यो रूपेणाप्रतिमा भुवि ।
उद्यानभूमिमागम्य तारा इव घनान्तरे ॥१-३२-१४॥

ताः सर्वा गुणसम्पन्ना रूपयौवनसंयुताः ।
दृष्ट्वा सर्वात्मको वायुरिदं वचनमब्रवीत् ॥१-३२-१५॥

अहं वः कामये सर्वा भार्या मम भविष्यथ।
मानुषस्त्यज्यतां भावो दीर्घमायुरवाप्स्यथ ॥१-३२-१६॥

चलं हि यौवनं नित्यं मानुषेषु विशेषतः।
अक्षयं यौवनं प्राप्ता अमर्यश्च भविष्यथ ॥१-३२-१७॥

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा वायोरक्लिष्टकर्मणः।
अपहास्य ततो वाक्यं कन्याशतमथाब्रवीत् ॥१-३२-१८॥

अन्तश्चरसि भूतानां सर्वेषां सुरसत्तम।
प्रभावज्ञाश्च ते सर्वाः किमर्थमवमन्यसे ॥१-३२-१९॥

कुशनाभसुता देव सर्वाः समस्ताः सुरसत्तम।
स्थानाच्च्यावयितुं देवं रक्षामस्तु तपो वयम् ॥१-३२-२०॥

मा भूत् स कालो दुर्मेधः पितरं सत्यवादिनम्।
अवमन्य स्वधर्मेण स्वयं वरमुपास्महे ॥१-३२-२१॥

पिता हि प्रभुरस्माकं दैवतं परमं च सः।
यस्य नो दास्यति पिता स नो भर्ता भविष्यति ॥१-३२-२२॥

तासां तु वचनं श्रुत्वा हरिः परमकोपनः।
प्रविश्य सर्वगात्राणि बभञ्ज भगवान् प्रभुः॥१-३२-२३॥

अरत्निमात्राकृतयो भग्नगात्रा भयार्दिताः।

ताः कन्या वायुना भग्ना विविशुर्नृपतेर्गृहम्।
प्रविश्य च सुसम्भ्रान्ताः सलज्जाः सास्रलोचनाः॥१-३२-२४॥

स च ता दयिता भग्नाः कन्याः परमशोभनाः।
दृष्ट्वा दीनास्तदा राजा सम्भ्रान्त इदमब्रवीत्॥१-३२-२५॥

किमिदं कथ्यतां पुत्र्यः को धर्ममवमन्यते।

कुब्जाः केन कृताः सर्वाश्चेष्टन्त्यो नाभिभाषथ।
एवं राजा विनिःश्वस्य समाधिं संदधे ततः॥१-३२-२६॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
द्वात्रिंशः सर्गः॥१-३२॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे त्रयस्त्रिंशः सर्गः ॥१-३३॥

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा कुशनाभस्य धीमतः ।
शिरोभिश्चरणौ स्पृष्ट्वा कन्याशतमभाषत ॥१-३३-१॥

वायुः सर्वात्मको राजन् प्रधर्षयितुमिच्छति ।
अशुभं मार्गमास्थाय न धर्मं प्रत्यवेक्षते ॥१-३३-२॥

पितृमत्यः स्म भद्रं ते स्वच्छन्दे न वयं स्थिताः ।
पितरं नो वृणीष्व त्वं यदि नो दास्यते तव ॥१-३३-३॥

तेन पापानुबन्धेन वचनं न प्रतीच्छता ।
एवं ब्रुवन्त्यः सर्वाः स्म वायुनाभिहता भृशम् ॥१-३३-४॥

तासां तु वचनं श्रुत्वा राजा परमधार्मिकः ।
प्रत्युवाच महातेजाः कन्याशतमनुत्तमम् ॥१-३३-५॥

क्षान्तं क्षमावतां पुत्र्यः कर्तव्यं सुमहत् कृतम् ।

ऐकमत्यमुपागम्य कुलं चावेक्षितं मम ॥१-३३-६॥

अलङ्कारो हि नारीणां क्षमा तु पुरुषस्य वा।
दुष्करं तच्च वै क्षान्तं त्रिदशेषु विशेषतः ॥१-३३-७॥

यादृशी वः क्षमा पुत्र्यः सर्वासामविशेषतः।
क्षमा दानं क्षमा सत्यं क्षमा यज्ञाश्च पुत्रिकाः ॥१-३३-८॥

क्षमा यशः क्षमा धर्मः क्षमायां विष्ठितं जगत्।
विसृज्य कन्याः काकुत्स्थ राजा त्रिदशविक्रमः ॥१-३३-९॥

मन्त्रज्ञो मन्त्रयामास प्रदानं सह मन्त्रिभिः।
देशे काले च कर्तव्यं सदृशे प्रतिपादनम् ॥१-३३-१०॥

एतस्मिन्नेव काले तु चूली नाम महाद्युतिः

ऊर्ध्वरेताः शुभाचारो ब्राह्मं तप उपागमत् ॥१-३३-११॥

तपस्यन्तमृषिं तत्र गन्धर्वी पर्युपासते।
सोमदा नाम भद्रं ते ऊर्मिलातनया तदा ॥१-३३-१२॥

सा च तं प्रणता भूत्वा शुश्रूषणपरायणा।
उवास काले धर्मिष्ठा तस्यास्तुष्टोऽभवद् गुरुः ॥१-३३-१३॥

स च तां कालयोगेन प्रोवाच रघुनन्दन।
परितुष्टोऽस्मि भद्रं ते किं करोमि तव प्रियम् ॥१-३३-१४॥

परितुष्टं मुनिं ज्ञात्वा गन्धर्वी मधुरस्वरम्।
उवाच परमप्रीता वाक्यज्ञा वाक्यकोविदम् ॥१-३३-१५॥

लक्ष्म्या समुदितो ब्राह्म्या ब्रह्मभूतो महातपाः।
ब्राह्मेण तपसा युक्तं पुत्रमिच्छामि धार्मिकम् ॥१-३३-१६॥

अपतिश्चास्मि भद्रं ते भार्या चास्मि न कस्यचित्।
ब्राह्मेणोपगतायाश्च दातुमर्हसि मे सुतम् ॥१-३३-१७॥

तस्याः प्रसन्नो ब्रह्मर्षिर्ददौ ब्राह्ममनुत्तमम्।
ब्रह्मदत्त इति ख्यातं मानसं चूलिनः सुतम् ॥१-३३-१८॥

स राजा ब्रह्मदत्तस्तु पुरीमध्यवसत् तदा।
काम्पिल्यां परया लक्ष्म्या देवराजो यथा दिवम् ॥१-३३-१९॥

स बुद्धिं कृतवान् राजा कुशनाभः सुधार्मिकः ।
ब्रह्मदत्ताय काकुत्स्थ दातुं कन्याशतं तदा ॥१-३३-२०॥

तमाहूय महातेजा ब्रह्मदत्तं महीपतिः ।
ददौ कन्याशतं राजा सुप्रीतेनान्तरात्मना ॥१-३३-२१॥

यथाक्रमं तदा पाणिं जग्राह रघुनन्दन ।
ब्रह्मदत्तो महीपालस्तासां देवपतिर्यथा ॥१-३३-२२॥

स्पृष्टमात्रे तदा पाणौ विकुब्जा विगतज्वराः ।
युक्तं परमया लक्ष्म्या बभौ कन्याशतं तदा ॥१-३३-२३॥

स दृष्ट्वा वायुना मुक्ताः कुशनाभो महीपतिः ।
बभूव परमप्रीतो हर्षं लेभे पुनः पुनः ॥१-३३-२४॥

कृतोद्वाहं तु राजानं ब्रह्मदत्तं महीपतिम् ।
सदारं प्रेषयामास सोपाध्यायगणं तदा ॥१-३३-२५॥

सोमदापि सुतं दृष्ट्वा पुत्रस्य सदृशीं क्रियाम् ।

यथान्यायं च गन्धर्वी स्नुषास्ताः प्रत्यनन्दत ।

स्पृष्ट्वा स्पृष्ट्वा च ताः कन्याः कुशनाभं प्रशस्य च ॥१-३३-२६॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
त्रयस्त्रिंशः सर्गः ॥१-३२॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे चतुस्त्रिंशः सर्गः ॥१-३४॥

कृतोद्वाहे गते तस्मिन् ब्रह्मदत्ते च राघव ।
अपुत्रः पुत्रलाभाय पौत्रीमिष्टिमकल्पयत् ॥१-३४-१॥

इष्ट्यां तु वर्तमानायां कुशनाभं महीपतिम् ।
उवाच परमोदारः कुशो ब्रह्मसुतस्तदा ॥१-३४-२॥

पुत्रस्ते सदृशः पुत्र भविष्यति सुधार्मिकः ।
गाधिं प्राप्स्यसि तेन त्वं कीर्तिं लोके च शाश्वतीम् ॥१-३४-३॥

एवमुक्त्वा कुशो राम कुशनाभं महीपतिम् ।
जगामाकाशमाविश्य ब्रह्मलोकं सनातनम् ॥१-३४-४॥

कस्यचित् त्वथ कालस्य कुशनाभस्य धीमतः ।
जज्ञे परमधर्मिष्ठो गाधिरित्येव नामतः ॥१-३४-५॥

स पिता मम काकुत्स्थ गाधिः परमधार्मिकः ।
कुशवंशप्रसूतोऽस्मि कौशिको रघुनन्दन ॥१-३४-६॥

पूर्वजा भगिनी चापि मम राघव सुव्रता ।
नाम्ना सत्यवती नाम ऋचीके प्रतिपादिता ॥१-३४-७॥

सशरीरा गता स्वर्गं भर्तारमनुवर्तिनी ।
कौशिकी परमोदारा सा प्रवृत्ता महानदी ॥१-३४-८॥

दिव्या पुण्योदका रम्या हिमवन्तमुपाश्रिता

लोकस्य हितकार्यार्थं प्रवृत्ता भगिनी मम ॥१-३४-९॥

ततोऽहं हिमवत्पार्श्वे वसामि नियतः सुखम्

भगिन्यां स्नेहसंयुक्तः कौशिक्यां रघुनन्दन ॥१-३४-१०॥

सा तु सत्यवती पुण्या सत्ये धर्मे प्रतिष्ठिता

पतिव्रता महाभागा कौशिकी सरितां वरा ॥१-३४-११॥

अहं हि नियमाद्राम हित्वा तां समुपागतः

सिद्धाश्रममनुप्राप्तः सिद्धोऽस्मि तव तेजसा ॥१-३४-१२॥

एषा राम ममोत्पत्तिः स्वस्य वंशस्य कीर्तिता

देशस्य च महाबाहो यन्मां त्वं परिपृच्छसि ॥१-३४-१३॥

गतोऽर्धरात्रः काकुत्स्थ कथाः कथयतो मम ।
निद्रामभ्येहि भद्रं ते मा भूद् विघ्नोऽध्वनीह नः ॥१-३४-१४॥

निष्पन्दास्तरवः सर्वे निलीना मृगपक्षिणः ।
नैशेन तमसा व्याप्ता दिशश्च रघुनन्दन ॥१-३४-१५॥

शनैर्विसृज्यते संध्या नभो नेत्रैरिवावृतम् ।

नक्षत्रतारागहनं ज्योतिर्भिरवभासते ॥ १६ ॥१-३४-१६॥

उत्तिष्ठते च शीतांशुः शशी लोकतमोनुदः ।
ह्लादयन् प्राणिनां लोके मनांसि प्रभया स्वया ॥१-३४-१७॥

नैशानि सर्वभूतानि प्रचरन्ति ततस्ततः ।
यक्षराक्षससंघाश्च रौद्राश्च पिशिताशनाः ॥॥१-३४-१८॥

एवमुक्त्वा महातेजा विरराम महामुनिः ।
साधुसाध्विति तं सर्वे मुनयो ह्यभ्यपूजयन् ॥१-३४-१९॥

कुशिकानामयं वंशो महान् धर्मपरः सदा ।
ब्रह्मोपमा महात्मानः कुशवंश्या नरोत्तमाः ॥१-३४-२०॥

विशेषेण भवानेव विश्वामित्र महायशः ।
कौशिकी सरितां श्रेष्ठा कुलोद्योतकरी तव ॥१-३४-२१॥

मुदितैर्मुनिशार्दूलैः प्रशस्तः कुशिकात्मजः ।
निद्रामुपागमच्छ्रीमानस्तंगत इवांशुमान् ॥१-३४-२२॥

रामोऽपि सहसौमित्रिः किञ्चिदागतविस्मयः ।

प्रशस्य मुनिशार्दूलं निद्रां समुपसेवते ॥१-३४-२३॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
चतुस्त्रिंशः सर्गः ॥१-३२॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे पञ्चत्रिंशः सर्गः ॥१-३५॥

उपास्य रात्रिशेषं तु शोणाकूले महर्षिभिः ।
निशायां सुप्रभातायां विश्वामित्रोऽभ्यभाषत ॥१-३५-१॥

सुप्रभाता निशा राम पूर्वा संध्या प्रवर्तते ।
उत्तिष्ठोत्तिष्ठ भद्रं ते गमनायाभिरोचय ॥१-३५-२॥

तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य कृतपूर्वाह्णिकक्रियः ।
गमनं रोचयामास वाक्यं चेदमुवाच ह ॥१-३५-३॥

अयं शोणः शुभजलोऽगाधः पुलिनमण्डितः ।
कतरेण पथा ब्रह्मन् संतरिष्यामहे वयम् ॥१-३५-४॥

एवमुक्तस्तु रामेण विश्वामित्रोऽब्रवीदिदम् ।
एष पन्था मयोद्दिष्टो येन यान्ति महर्षयः ॥१-३५-५॥

एवमुक्ता महर्षयो विश्वामित्रेण धीमता ।
पश्यन्तस्ते प्रयाता वै वनानि विविधानि च ॥१-३५-०६॥

ते गत्वा दूरमध्वानं गतेऽर्धदिवसे तदा ।
जाह्नवीं सरितां श्रेष्ठां ददृशुर्मुनिसेविताम् ॥१-३५-७॥

तां दृष्ट्वा पुण्यसलिलां हंससारससेविताम् ।
बभूवुर्मुनयः सर्वे मुदिताः सहराघवाः ॥१-३५-८॥

तस्यास्तीरे तदा सर्वे चक्रुर्वासपरिग्रहम् ।
ततः स्नात्वा यथान्यायं संतर्प्य पितृदेवताः ॥१-३५-९॥

हुत्वा चैवाग्निहोत्राणि प्राश्य चामृतवद्धविः ।
विविशुर्जाह्नवीतीरे शुभा मुदितमानसाः ॥१-३५-१०॥

विश्वामित्रं महात्मानं परिवार्य समन्ततः ।

विष्ठिताश्च यथान्यायं राघवौ च यथार्हतः ।
संप्रहृष्टमना रामो विश्वामित्रमथाब्रवीत् ॥१-३५-११॥

भगवञ्छ्रोतुमिच्छामि गङ्गां त्रिपथगां नदीम् ।
त्रैलोक्यं कथमाक्रम्य गता नदनदीपतिम् ॥१-३५-१२॥

चोदितो रामवाक्येन विश्वामित्रो महामुनिः ।
वृद्धिं जन्म च गङ्गाया वक्तुमेवोपचक्रमे ॥१-३५-१३॥

शैलेन्द्रो हिमवान् राम धातूनामाकरो महान् ।
तस्य कन्याद्वयं राम रूपेणाप्रतिमं भुवि ॥१-३५-१४॥

या मेरुदुहिता राम तयोर्माता सुमध्यमा ।
नाम्ना मेना मनोज्ञा वै पत्नी हिमवतः प्रिया ॥१-३५-१५॥

तस्यां गङ्गेयमभवज्ज्येष्ठा हिमवतः सुता ।
उमा नाम द्वितीयाभूत् कन्या तस्यैव राघव ॥१-३५-१६॥

अथ ज्येष्ठां सुराः सर्वे देवकार्यचिकीर्षया ।

शैलेन्द्रं वरयामासुर्गङ्गां त्रिपथगां नदीम् ॥१-३५-१७॥

ददौ धर्मेण हिमवांस्तनयां लोकपावनीम् ।
स्वच्छन्दपथगां गङ्गां त्रैलोक्यहितकाम्यया ॥१-३५-१८॥

प्रतिगृह्य त्रिलोकार्थं त्रिलोकहितकांक्षिणः ।
गङ्गामादाय तेऽगच्छन् कृतार्थेनान्तरात्मना ॥१-३५-१९॥

या चान्या शैलदुहिता कन्याऽसीद् रघुनन्दन ।
उग्रं सुव्रतमास्थाय तपस्तेपे तपोधना ॥१-३५-२०॥

उग्रेण तपसा युक्तां ददौ शैलवरः सुताम् ।
रुद्रायाप्रतिरूपाय उमां लोकनमस्कृताम् ॥१-३५-२१॥

एते ते शैलराजस्य सुते लोकनमस्कृते ।
गङ्गा च सरितां श्रेष्ठा उमादेवी च राघव ॥१-३५-२२॥

एतत् ते सर्वमाख्यातं यथा त्रिपथगामिनी ।
खं गता प्रथमं तात गतिं गतिमतां वर ॥१-३५-२३॥

सैषा सुरनदी रम्या शैलेन्द्रतनया तदा ।

सुरलोकं समारूढा विपापा जलवाहिनी ॥१-३५-२४॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
पञ्चत्रिंशः सर्गः ॥१-३५॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे षट्त्रिंशः सर्गः ॥१-३६॥

उक्तवाक्ये मुनौ तस्मिन्नुभौ राघवलक्ष्मणौ ।
प्रतिनन्द्य कथां वीरावूचतुर्मुनिपुङ्गवम् ॥१-३६-१॥

धर्मयुक्तमिदं ब्रह्मन् कथितं परमं त्वया ।

दुहितुः शैलराजस्य ज्येष्ठाया वक्तुमर्हसि ।
विस्तरं विस्तरज्ञोऽसि दिव्यमानुषसम्भवम् ॥१-३६-२॥

त्रीन् पथो हेतुना केन प्लावयेल्लोकपावनी ।

कथं गङ्गां त्रिपथगा विश्रुता सरिदुत्तमा ॥१-३६-३॥

त्रिषु लोकेषु धर्मज्ञ कर्मभिः कैः समन्विता ।
तथा ब्रुवति काकुत्स्थे विश्वामित्रस्तपोधनः ॥१-३६-४॥

निखिलेन कथां सर्वामृषिमध्ये न्यवेदयत् ।
पुरा राम कृतोद्वाहः शितिकण्ठो महातपाः ॥१-३६-५॥

दृष्ट्वा च भगवान् देवीं मैथुनायोपचक्रमे ।

तस्य संक्रीडमानस्य महादेवस्य धीमतः ।
शितिकण्ठस्य देवस्य दिव्यं वर्षशतं गतम् ॥१-३६-६॥

न चापि तनयो राम तस्यामासीत् परंतप ।
सर्वे देवाः समुद्युक्ताः पितामहपुरोगमाः ॥१-३६-७॥

यदिहोत्पद्यते भूतं कस्तत् प्रतिसहिष्यति ।
अभिगम्य सुराः सर्वे प्रणिपत्येदमब्रुवन् ॥१-३६-८॥

देवदेव महादेव लोकस्यास्य हिते रत ।
सुराणां प्रणिपातेन प्रसादं कर्तुमर्हसि ॥१-३६-९॥

न लोका धारयिष्यन्ति तव तेजः सुरोत्तम ।
ब्राह्मेण तपसा युक्तो देव्या सह तपश्चर ॥१-३६-१०॥

त्रैलोक्यहितकामार्थं तेजस्तेजसि धारय ।
रक्ष सर्वानिमाँल्लोकान् नालोकं कर्तुमर्हसि ॥१-३६-११॥

देवतानां वचः श्रुत्वा सर्वलोकमहेश्वरः ।
बाढमित्यब्रवीत् सर्वान् पुनश्चेदमुवाच ह ॥१-३६-१२॥

धारयिष्याम्यहं तेजस्तेजसैव सहोमया ।
त्रिदशाः पृथिवी चैव निर्वाणमधिगच्छतु ॥१-३६-१३॥

यदिदं क्षुभितं स्थानान्मम तेजो ह्यनुत्तमम् ।
धारयिष्यति कस्तन्मे ब्रुवन्तु सुरसत्तमाः ॥१-३६-१४॥

एवमुक्तास्ततो देवाः प्रत्यूचुर्वृषभध्वजम् ।
यत्तेजः क्षुभितं ह्यद्य तद्धरा धारयिष्यति ॥१-३६-१५॥

एवमुक्तः सुरपतिः प्रमुमोच महाबलः ।
तेजसा पृथिवी येन व्याप्ता सगिरिकानना ॥१-३६-१६॥

ततो देवाः पुनरिदमूचुश्चापि हुताशनम्।
आविश त्वं महातेजो रौद्रं वायुसमन्वितः ॥१-३६-१७॥

तदग्निना पुनर्व्याप्तं संजातं श्वेतपर्वतम्।
दिव्यं शरवणं चैव पावकादित्यसंनिभम् ॥१-३६-१८॥

यत्र जातो महातेजाः कार्तिकेयोऽग्निसम्भवः।
अथोमां च शिवं चैव देवाः सर्षिगणास्तदा ॥१-३६-१९॥

पूजयामासुरत्यर्थं सुप्रीतमनसस्तदा।
अथ शैलसुता राम त्रिदशानिदमब्रवीत् ॥१-३६-२०॥

समन्युरशपत् सर्वान् क्रोधसंरक्तलोचना।
यस्मान्निवारिता चाहं संगता पुत्रकाम्यया ॥१-३६-२१॥

अपत्यं स्वेषु दारेषु नोत्पादयितुमर्हथ।
अद्यप्रभृति युष्माकमप्रजाः सन्तु पत्नयः ॥१-३६-२२॥

एवमुक्त्वा सुरान् सर्वाञ्शशाप पृथिवीमपि।
अवने नैकरूपा त्वं बहुभार्या भविष्यसि ॥१-३६-२३॥

न च पुत्रकृतां प्रीतिं मत्क्रोधकलुषीकृता।
प्राप्स्यसि त्वं सुदुर्मेधो मम पुत्रमनिच्छती ॥१-३६-२४॥

तान् सर्वान् पीडितान् दृष्ट्वा सुरान् सुरपतिस्तदा।
गमनायोपचक्राम दिशं वरुणपालिताम् ॥१-३६-२५॥

स गत्वा तप आतिष्ठत् पार्श्वे तस्योत्तरे गिरेः।
हिमवत्प्रभवे शृङ्गे सह देव्या महेश्वरः ॥१-३६-२६॥

एष ते विस्तरो राम शैलपुत्र्या निवेदितः

गङ्गायाः प्रभवं चैव शृणु मे सहलक्ष्मण ॥१-३६-२७॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
षट्त्रिंशः सर्गः ॥१-३६॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे सप्तत्रिंशः सर्गः ॥१-३७॥

तप्यमाने तपो देवे देवाः सर्षिगणाः पुरा ।
सेनापतिमभीप्सन्तः पितामहमुपागमन् ॥१-३७-१॥

ततोऽब्रुवन्सुराः सर्वे भगवन्तं पितामहम् ।
प्रणिपत्य शुभं वाक्यं सेन्द्राः साग्निपुरोगमाः ॥१-३७-२॥

यो नः सेनापतिर्देव दत्तो भगवता पुरा ।
स तपः परमास्थाय तप्यते स्म सहोमया ॥१-३७-३॥

यदत्रानन्तरं कार्यं लोकानां हितकाम्यया ।
संविधत्स्व विधानज्ञ त्वं हि नः परमा गतिः ॥१-३७-४॥

देवतानां वचः श्रुत्वा सर्वलोकपितामहः ।
सान्त्वयन् मधुरैर्वाक्यैस्त्रिदशानिदमब्रवीत् ॥१-३७-५॥

शैलपुत्र्या यदुक्तं तन्न प्रजाः स्वासु पत्निषु ।
तस्या वचनमक्लिष्टं सत्यमेव न संशयः ॥१-३७-६॥

इयमाकाशगङ्गा च यस्यां पुत्रं हुताशनः ।
जनयिष्यति देवानां सेनापतिमरिंदमम् ॥१-३७-७॥

ज्येष्ठा शैलेन्द्रदुहिता मानयिष्यति तं सुतम् ।
उमायास्तद्बहुमतं भविष्यति न संशयः ॥१-३७-८॥

तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य कृतार्था रघुनन्दन ।
प्रणिपत्य सुराः सर्वे पितामहमपूजयन् ॥१-३७-९॥

ते गत्वा परमं राम कैलासं धातुमण्डितम् ।
अग्निं नियोजयामासुः पुत्रार्थं सर्वदेवताः ॥१-३७-१०॥

देवकार्यमिदं देव समाधत्स्व हुताशन ।
शैलपुत्र्यां महातेजो गङ्गायां तेज उत्सृज ॥१-३७-११॥

देवतानां प्रतिज्ञाय गङ्गामभ्येत्य पावकः ।
गर्भं धारय वै देवि देवतानामिदं प्रियम् ॥१-३७-१२॥

इत्येतद् वचनं श्रुत्वा दिव्यं रूपमधारयत् ।
स तस्या महिमां दृष्ट्वा समन्तादवशीर्यत ॥१-३७-१३॥

समन्ततस्तदा देवीमभ्यषिञ्चत पावकः ।
सर्वस्त्रोतांसि पूर्णानि गङ्गाया रघुनन्दन ॥१-३७-१४॥

तमुवाच ततो गङ्गा सर्वदेवपुरोगमम् ।
अशक्ता धारणे देव तेजस्तव समुद्धतम् ॥१-३७-१५॥

दह्यमानाग्निना तेन सम्प्रव्यथितचेतना ।
अथाब्रवीदिदं गङ्गां सर्वदेवहुताशनः ॥१-३७-१६॥

इह हैमवते पार्श्वे गर्भोऽयं संनिवेश्यताम् ।
श्रुत्वा त्वग्निवचो गङ्गा तं गर्भमतिभास्वरम् ॥१-३७-१७॥

उत्ससर्ज महातेजाः स्त्रोतोभ्यो हि तदानघ ।
यदस्या निर्गतं तस्मात् तप्तजाम्बूनदप्रभम् ॥१-३७-१८॥

काञ्चनं धरणीं प्राप्तं हिरण्यमतुलप्रभम् ।
ताम्रं कार्ष्णायसं चैव तैक्ष्ण्यादेवाभिजायत ॥१-३७-१९॥

मलं तस्याभवत् तत्र त्रपु सीसकमेव च ।
तदेतद्धरणीं प्राप्य नानाधातुरवर्धत ॥१-३७-२०॥

निक्षिप्तमात्रे गर्भे तु तेजोभिरभिरञ्जितम्।
सर्वं पर्वतसंनद्धं सौवर्णमभवद् वनम्॥१-३७-२१॥

जातरूपमिति ख्यातं तदाप्रभृति राघव।

सुवर्णं पुरुषव्याघ्र हुताशनसमप्रभम्।
तृणवृक्षलतागुल्मं सर्वं भवति काञ्चनम्॥१-३७-२२॥

तं कुमारं ततो जातं सेन्द्राः सह मरुद्गणाः।
क्षीरसम्भावनार्थाय कृत्तिकाः समयोजयन्॥१-३७-२३॥

ताः क्षीरं जातमात्रस्य कृत्वा समयमुत्तमम्।
ददुः पुत्रोऽयमस्माकं सर्वासामिति निश्चिताः॥१-३७-२४॥

ततस्तु देवताः सर्वाः कार्तिकेय इति ब्रुवन्।
पुत्रस्त्रैलोक्यविख्यातो भविष्यति न संशयः॥१-३७-२५॥

तेषां तद् वचनं श्रुत्वा स्कन्नं गर्भपरिस्रवे।
स्नापयन् परया लक्ष्म्या दीप्यमानं यथानलम्॥१-३७-२६॥

स्कन्द इत्यब्रुवन् देवाः स्कन्नं गर्भपरिस्रवे।

कार्तिकेयं महाभागं काकुत्स्थज्वलनोपमम् ॥१-३७-२७॥

प्रादुर्भूतं ततः क्षीरं कृत्तिकानामनुत्तमम् ।
षण्णां षडाननो भूत्वा जग्राह स्तनजं पयः ॥१-३७-२८॥

गृहीत्वा क्षीरमेकाह्ना सुकुमार वपुस्तदा ।
अजयत्स्वेन वीर्येण दैत्यसैन्यगणान्विभुः ॥१-३७-२९॥

सुरसेनागणपतिं ततस्तममलद्युतिम् ।
अभ्यषिञ्चन्सुरगणाः समेत्याग्निपुरोगमाः ॥१-३७-३०॥

एष ते राम गङ्गाया विस्तरोऽभिहितो मया ।
कुमारसंभवश्चैव धन्यः पुण्यस्तथैव च ॥१-३७-३१॥

तप्यमाने तदा देवे स इन्द्राः स अग्नि पुरोगमाः ।
सेनापतिम् अभीप्सन्तः पितामहम् उपागमन् ॥१-३७-१॥

ततो अब्रुवन् सुराः सर्वे भगवंतम् पितामहम् ।
प्रणिपत्य सुराः राम स इन्द्राः स अग्नि पुरोगमाः ॥१-३७-२॥

येन सेनापतिः देव दत्तो भगवता पुरा ।

स तपः परम् आस्थाय तप्यते स्म सह उमया ॥१-३७-३॥

यत् अत्र अनंतरम् कार्यम् लोकानाम् हित काम्यया ।
संविधत्स्व विधानज्ञ त्वम् हि नः परमा गतिः ॥१-३७-४॥

देवतानाम् वचः श्रुत्वा सर्व लोक पितामहः ।
सान्त्वयन् मधुरैः वाक्यैः त्रिदशान् इदम् अब्रवीत् ॥१-३७-५॥

शैल पुत्र्या यत् उक्तम् तत् न प्रजाः स्वासु पत्निषु ।
तस्या वचनम् अक्लिष्टम् सत्यम् एव न संशयः ॥१-३७-६॥

इयम् आकाश गंगा यस्याम् पुत्रम् हुताशनः ।
जनयिष्यति देवानाम् सेनापतिम् अरिंदमम् ॥१-३७-७॥

ज्येष्ठा शैलेन्द्र दुहिता मानयिष्यति तम् सुतम् ।
उमायाः तत् बहुमतम् भविष्यति न संशयः ॥१-३७-८॥

तत् श्रुत्वा वचनम् तस्य कृतार्था रघुनन्दन ।
प्रणिपत्य सुराः सर्वे पितामहम् अपूजयन् ॥१-३७-९॥

ते गत्वा परमम् राम कैलासम् धातु मण्डितम् ।

अग्निम् नियोजयामासुः पुत्रार्थम् सर्व देवताः ॥१-३७-१०॥

देव कार्यम् इदम् देव समाधत्स्व हुताशन ।
शैल पुत्र्याम् महातेजो गंगायाम् तेज उत्सृज ॥१-३७-११॥

देवतानाम् प्रतिज्ञाय गंगाम् अभ्येत्य पावकः ।
गर्भम् धारय वै देवि देवतानाम् इदम् प्रियम् ॥१-३७-१२॥

इति एतत् वचनम् श्रुत्वा दिव्यम् रूपम् अधारयत् ।
स तस्या महिमाम् दृष्ट्वा समंतात् अवकीर्यत ॥१-३७-१३॥

समंततः तदा देवीम् अभ्यषिंचत पावकः ।
सर्व स्त्रोतांसि पूर्णानि गंगाया रघुनन्दन ॥१-३७-१४॥

तम् उवाच ततो गंगा सर्व देव पुरोगमम् ।
अशक्ता धारणे देव तेजः तव समुद्धतम् ॥१-३७-१५॥

दह्यमाना अग्निना तेन संप्रव्यथित चेतना ।
अथ अब्रवीत् इदम् गंगाम् सर्व देव हुताशनः ॥१-३७-१६॥

इह हैमवते पार्श्वे गर्भो अयम् संनिवेश्यताम् ।

श्रुत्वा तु अग्नि वचो गंगा तम् गर्भम् अतिभास्वरम् ॥१-३७-१७॥

उत्ससर्ज महातेजाः स्त्रोतोभ्यो हि तदा अनघ ।
यत् अस्या निर्गतम् तस्मात् तप्त जांबूनद प्रभम् ॥१-३७-१८॥

कांचनम् धरणीम् प्राप्तम् हिरण्यम् अतुल प्रभम् ।
ताम्रम् कार्ष्णायसम् चैव तैक्ष्ण्यात् एव अभिजायत ॥१-३७-१९॥

मलम् तस्य अभवत् तत्र त्रपु सीसकम् एव च ।
तत् एतत् धरणीम् प्राप्य नाना धातुः अवर्धत ॥१-३७-२०॥

निक्षिप्त मात्रे गर्भे तु तेजोभिः अभिरंजितम् ।
सर्वम् पर्वत संनद्धम् सौवर्णम् अभवत् वनम् ॥१-३७-२१॥

जातरूपम् इति ख्यातम् तदा प्रभृति राघव ।

सुवर्णम् पुरुषव्याघ्र हुताशन सम प्रभम् ।
तृण वृक्ष लता गुल्मम् सर्वम् भवति कांचनम् ॥१-३७-२२॥

तम् कुमारम् ततो जातम् स इन्द्राः सह मरुद् गणाः ।
क्षीर संभावन अर्थाय कृत्तिकाः समयोजयन् ॥१-३७-२३॥

ताः क्षीरम् जात मात्रस्य कृत्वा समयम् उत्तमम् ।
ददुः पुत्रो अयम् अस्माकम् सर्वासाम् इति निश्चिताः ॥१-३७-२४॥

ततः तु देवताः सर्वाः कार्तिकेय इति ब्रुवन् ।
पुत्रः त्रैलोक्य विख्यातो भविष्यति न संशयः ॥१-३७-२५॥

तेषाम् तत् वचनम् श्रुत्वा स्कन्नम् गर्भ परिस्त्रवे ।
स्नापयन् परया लक्ष्म्या दीप्यमानम् यथा अनलम् ॥१-३७-२६॥

स्कंद इति अब्रुवन् देवाः स्कन्नम् गर्भ परिस्त्रवात् ।
कार्तिकेयम् महाबाहुम् काकुत्स्थ ज्वलन उपमम् ॥१-३७-२७॥

प्रादुर्भूतम् ततः क्षीरम् कृत्तिकानाम् अनुत्तमम् ।
षण्णाम् षड् आननो भूत्वा जग्राह स्तनजम् पयः ॥१-३७-२८॥

गृहीत्वा क्षीरम् एक अह्ना सुकुमार वपुः तदा ।
अजयत् स्वेन वीर्येण दैत्य सैन्य गणान् विभुः ॥१-३७-२९॥

सुर सेना गण पतिम् अभ्यषिंचत् महाद्युतिम् ।

ततः तम् अमराः सर्वे समेत्य अग्नि पुरोगमाः ॥१-३७-३०॥

एष ते राम गंगाया विस्तरो अभिहितो मया।
कुमार संभवः चैव धन्यः पुण्यः तथैव च ॥१-३७-३१॥

भक्तः च यः कार्तिकेये काकुत्स्थ भुवि मानवः।
आयुष्मान् पुत्र पौत्रः च स्कन्द सालोक्यताम् व्रजते ॥१-३७-३२॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे सप्तत्रिंशः सर्गः ॥१-३७॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे अष्टात्रिंशः सर्गः ॥१-३८॥

ताम् कथाम् कौशिको रामे निवेद्य मधुर अक्षरम्।
पुनः एव अपरम् वाक्यम् काकुत्स्थम् इदम् अब्रवीत् ॥१-३८-१॥

अयोध्या अधिपतिः वीरः पूर्वम् आसीत् नराधिपः ।
सगरो नाम धर्मात्मा प्रजाकामः स च अप्रजः ॥१-३८-२॥

वैदर्भ दुहिता राम केशिनी नाम नामतः ।
ज्येष्ठा सगर पत्नी सा धर्मिष्ठा सत्य वादिनी ॥१-३८-३॥

अरिष्ठनेमि दुहिता सुपर्ण भगिनी तु सा ।
द्वितीया सगरस्य आसीत् पत्नी सुमति संज्ञिता ॥१-३८-४॥

ताभ्याम् सह महाराजा पत्नीभ्याम् तप्तवान् तपः ।
हिमवंतम् समासाद्य भृगु प्रस्त्रवणे गिरौ ॥१-३८-५॥

अथ वर्ष शते पूर्णे तपसा आराधितो मुनिः ।
सगराय वरम् प्रादाद् भृगुः सत्यवताम् वरः ॥१-३८-६॥

अपत्य लाभः सुमहान् भविष्यति तव अनघ ।
कीर्तिम् च अप्रतिमाम् लोके प्राप्स्यसे पुरुषर्षभ ॥१-३८-७॥

एका जनयिता तात पुत्रम् वंशकरम् तव ।
षष्टिम् पुत्र सहस्राणि अपरा जनयिष्यति ॥१-३८-८॥

भाषमाणम् महात्मानम् राज पुत्र्यौ प्रसाद्य तम् ।
ऊचतुः परम प्रीते कृतांजलि पुटे तदा ॥१-३८-९॥

एकः कस्याः सुतो ब्रह्मन् का बहून् जनयिष्यति ।
श्रोतुम् इच्छावहे ब्रह्मन् सत्यम् अस्तु वचः तव ॥१-३८-१०॥

तयोः तत् वचनम् श्रुत्वा भृगुः परमधार्मिकः ।
उवाच परमाम् वाणीम् स्वच्छन्दो अत्र विधीयताम् ॥१-३८-११॥

एको वंश करो वा अस्तु बहवो वा महाबलाः ।
कीर्तिमन्तो महोत्साहाः का वा कम् वरम् इच्छति ॥१-३८-१२॥

मुनेः तु वचनम् श्रुत्वा केशिनी रघुनंदन ।
पुत्रम् वंश करम् राम जग्राह नृप संनिधौ ॥१-३८-१३॥

षष्टिम् पुत्र सहस्त्राणि सुपर्ण भगिनी तदा ।
महोत्साहान् कीर्तिमतो जग्राह सुमतिः सुतान् ॥१-३८-१४॥

प्रदक्षिणम् ऋषिम् कृत्वा शिरसा अभिप्रणम्य च ।
जगाम स्व पुरम् राजा सभार्या रघु नन्दन ॥१-३८-१५॥

अथ काले गते तस्मिन् ज्येष्ठा पुत्रम् व्यजायत।
असमंज इति ख्यातम् केशिनी सगरात्मजम् ॥१-३८-१६॥

सुमतिः तु नरव्याघ्र गर्भ तुंबम् व्यजायत।
षष्टिः पुत्र सहस्त्राणि तुंब भेदात् विनिःसृताः ॥१-३८-१७॥

घृत पूर्णेषु कुंभेषु धात्र्यः तान् समवर्धयन्।
कालेन महता सर्वे यौवनम् प्रतिपेदिरे ॥१-३८-१८॥

अथ दीर्घेण कालेन रूप यौवनशालिनः।
षष्टिः पुत्र सहस्त्राणि सगरस्य अभवन् तदा ॥१-३८-१९॥

स च ज्येष्ठो नरश्रेष्ठ सगरस्य आत्म संभवः।
बालान् गृहीत्वा तु जले सरय्वा रघुनंदन ॥१-३८-२०॥

प्रक्षिप्य प्रहसन् नित्यम् मज्जतस् तान् निरीक्ष्य वै।
एवम् पाप समाचारः सज्जन प्रतिबाधकः ॥१-३८-२१॥

पौराणाम् अहिते युक्तः पित्रा निर्वासितः पुरात्।
तस्य पुत्रो अंशुमान् नाम असमंजस्य वीर्यवान् ॥१-३८-२२॥

सम्मतः सर्व लोकस्य सर्वस्य अपि प्रियम् वदः ।
ततः कालेन महता मतिः समभिजायत ॥१-३८-२३॥

सगरस्य नरश्रेष्ठ यजेयम् इति निश्चिता ।

स कृत्वा निश्चयम् राजा स उपाध्याय गणः तदा ।
यज्ञ कर्मणि वेदज्ञो यष्टुम् समुपचक्रमे ॥१-३८-२४॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे अष्टात्रिंशः सर्गः ॥१-३८॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे एकोनचत्वारिंशः सर्गः ॥१-३९॥

विश्वामित्र वचः श्रुत्वा कथान्ते रघुनंदन ।
उवाच परम प्रीतो मुनिम् दीप्तम् इव अनलम् ॥१-३९-१॥

श्रोतुम् इच्छामि भद्रम् ते विस्तरेण कथाम् इमाम् ।
पूर्वजो मे कथम् ब्रह्मन् यज्ञम् वै समुपाहरत् ॥१-३९-२॥

तस्य तत् वचनम् श्रुत्वा कौतूहल समन्वितः ।
विश्वामित्रः तु काकुत्स्थम् उवाच प्रहसन्निव ॥१-३९-३॥

श्रूयताम् विस्तरो राम सगरस्य महात्मनः ।
शंकर श्वशुरो नाम हिमवान् इति विश्रुतः ॥१-३९-४॥

विंध्य पर्वतम् आसाद्य निरीक्षेते परस्परम् ।
तयोर् मध्ये संभवत् यज्ञः स पुरुषोत्तम॥१-३९-५॥

स हि देशो नरव्याघ्र प्रशस्तो यज्ञ कर्मणि।

तस्य अश्व चर्याम् काकुत्स्थ दृढ धन्वा महारथः ॥१-३९-६॥

अंशुमान् अकरोत् तात सगरस्य मते स्थितः ।

तस्य पर्वणि तम् यज्ञम् यजमानस्य वासवः १-३९-७

राक्षसीम् तनुम् आस्थाय यज्ञिय अश्वम् अपाहरत् ।
ह्रियमाणे तु काकुत्स्थ तस्मिन् अश्वे महात्मनः ॥१-३९-७॥

उपाध्याय गणाः सर्वे यजमानम् अथ अब्रुवन् ।
अयम् पर्वणि वेगेन यज्ञिय अश्वो अपनीयते ॥१-३९-८॥

हर्तारम् जहि काकुत्स्थ हयः च एव उपनीयताम् ।
यज्ञः च्छिद्रम् भवति एतत् सर्वेषाम् अशिवाय नः ॥१-३९-९॥

तत् तथा क्रियताम् राजन् यज्ञो अच्छिद्रः क्रुतो भवेत् ।
सो उपाध्याय वचः श्रुत्वा तस्मिन् सदसि पार्थिवः ॥१-३९-१०॥

षष्टिम् पुत्र सहस्राणि वाक्यम् एतत् उवाच ह ।
गतिम् पुत्रा न पश्यामि रक्षसाम् पुरुषर्षभाः ॥१-३९-११॥

मंत्र पूतैः महाभागैः आस्थितो हि महाक्रतुः ।
तत् गच्छत विचिन्वध्वम् पुत्रका भद्रम् अस्तु वः ॥१-३९-१२॥

समुद्र मालिनीम् सर्वाम् पृथिवीम् अनुगच्छत ।
एक एकम् योजनम् पुत्रा विस्तारम् अभिगच्छत ॥१-३९-१३॥

यावत् तुरग संदर्शः तावत् खनत मेदिनीम् ।
तम् एव हय हर्तारम् मार्गमाणा मम आज्ञया ॥१-३९-१४॥

दीक्षितः पौत्र सहितः स उपाध्याय गणः तु अहम् ।
इह स्थास्यामि भद्रम् वो यावत् तुरग दर्शनम् ॥१-३९-१५॥

ते सर्वे हृष्टमनसो राज पुत्रा महाबलाः ।
जग्मुर् मही तलम् राम पितुर् वचन यंत्रिताः ॥१-३९-१६॥

गत्व तु पृथिवीम् सर्वम् अदृष्टा तम् महबलाः ।

योजनायाम् अविस्तारम् एकैको धरणी तलम् ।
बिभिदुः पुरुषव्याघ्र वज्र स्पर्श समैः भुजैः ॥१-३९-१७॥

शूलैः अशनि कल्पैः च हलैः च अपि सुदारुणैः ।
भिद्यमाना वसुमती ननाद रघुनंदन ॥१-३९-१८॥

नागानाम् वध्यमानानाम् असुराणाम् च राघव ।
राक्षसानाम् च दुर्धर्षः सत्त्वानाम् निनदो अभवत् ॥१-३९-१९॥

योजनानाम् सहस्राणि षष्टिम् तु रघुनंदन ।

बिभिदुर् धरणीम् राम रसा तलम् अनुत्तमम् ॥१-३९-२०॥

एवम् पर्वत संबाधम् जम्बू द्वीपम् नृपात्मजाः ।
खनन्तो नृपशार्दूल सर्वतः परिचक्रमुः ॥१-३९-२१॥

ततो देवाः स गंधर्वाः स असुराः सह पन्नगाः ।
संभ्रांत मनसः सर्वे पितामहम् उपागमन् ॥१-३९-२२॥

ते प्रसाद्य महात्मानम् विषण्ण वदनाः तदा ।
ऊचुः परम संत्रस्ताः पितामहम् इदम् वचः ॥१-३९-२३॥

भगवन् पृथिवी सर्वा खन्यते सगर आत्मजैः ।
बहवः च महात्मानो वध्यन्ते जल चारिणः ॥१-३९-२४॥

अयम् यज्ञ हरो अस्माकम् अनेन अश्वो अपनीयते ।
इति ते सर्व भूतानि हिंसन्ति सगर आत्मजः ॥१-३९-२५॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे
एकोनचत्वारिंशः सर्गः ॥१-३९॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे चत्वारिंशः सर्गः ॥१-४०॥

देवतानाम् वचः श्रुत्वा भगवान् वै पितामहः ।
प्रत्युवाच सुसंत्रस्तान् कृतान्त बल मोहितान् ॥१-४०-१॥

यस्य इयम् वसुधा कृत्स्ना वासुदेवस्य धीमतः।

महिषी माधवसय स एषा स एव भगवन् प्रभुः॥१-४०-२॥

कापिलम् रूपम् आस्थाय धारयत्य अनिशम् धराम् ।
तस्य कोपाग्निना दग्धा भविष्यंति नृपात्मजा ॥१-४०-३॥

पृथिव्याः च अपि निर्भेदो दृष्ट एव सनातनः ।
सगरस्य च पुत्राणाम् विनाशो दीर्घ दर्शिनाम् ॥१-४०-४॥

पितामह वचः श्रुत्वा त्रयः त्रिंशत् अरिन्दमः ।
देवाः परम संहृष्टाः पुनर् जग्मुर् यथा आगतम् ॥१-४०-५॥

सगरस्य च पुत्राणाम् प्रादुर् आसीत् महास्वनः ।
पृथिव्याम् भिद्यमानायाम् निर्घात सम निःवनः ॥१-४०-६॥

ततो भित्त्वा महीम् सर्वाम् कृत्वा च अपि प्रदक्षिणम् ।
सहिताः सगराः सर्वे पितरम् वाक्यम् अब्रुवन् ॥१-४०-७॥

परिक्रांता मही सर्वा सत्त्ववन्तः च सूदिताः ।
देव दानव रक्षांसि पिशाच उरग पन्नगाः ॥१-४०-८॥

न च पश्यामहे अश्वम् ते अश्व हर्तारम् एव च ।
किम् करिष्याम भद्रम् ते बुद्धिः अत्र विचार्यताम् ॥१-४०-९॥

तेषाम् तत् वचनम् श्रुत्वा पुत्राणाम् राज सत्तमः ।
समन्युः अब्रवीत् वाक्यम् सगरो रघुनंदन ॥१-४०-१०॥

भूयः खनत भद्रम् वो विभेद्य वसुधा तलम्

अश्व हर्तारम् आसाद्य कृतार्थाः च निवर्तत ॥१-४०-११॥

पितुर् वचनम् आसाद्य सगरस्य महात्मनः ।

षष्टिः पुत्र सहस्त्राणि रसातलम् अभिद्रवन् ॥१-४०-१२॥

खन्यमाने ततः तस्मिन् ददृशुः पर्वत उपमम् ।
दिशा गजम् विरूपाक्षम् धारयंतम् महीतलम् ॥१-४०-१३॥

स पर्वत वनाम् कृत्स्नाम् पृथिवीम् रघुनंदन ।
धारयामास शिरसा विरूपाक्षो महागजः ॥१-४०-१४॥

यदा पर्वणि काकुत्स्थ विश्रमार्थम् महागजः ।
खेदात् चालयते शीर्षम् भूमि कम्पः तदा भवेत् ॥१-४०-१५॥

ते तम् प्रदक्षिणम् कृत्वा दिशा पालम् महागजम् ।
मानयन्तो हि ते राम जग्मुर् भित्त्वा रसातलम् ॥१-४०-१६॥

ततः पूर्वाम् दिशम् भित्त्वा दक्षिणाम् बिभिदुः पुनः ।
दक्षिणस्याम् अपि दिशि ददृशुः ते महागजम् ॥१-४०-१७॥

महा पद्मम् महात्मानम् सुमहा पर्वतोपमम् ।
शिरसा धारयंतम् गाम् विस्मयम् जग्मुर् उत्तमम् ॥१-४०-१८॥

ते तम् प्रदक्षिणम् कृत्वा सगरस्य महात्मनः ।

षष्टिः पुत्र सहस्त्राणि पश्चिमाम् बिभिदुर् दिशम् ॥१-४०-१९॥

पश्चिमायाम् अपि दिशि महांतम् अचलोपमम् ।
दिशा गजम् सौमनसम् ददृशुः ते महा बलाः ॥१-४०-२०॥

ते तम् प्रदक्षिणम् कृत्वा पृष्ट्वा च अपि निरामयम् ।
खनंतः समुपक्रांता दिशम् सोमवतीम् तदा ॥१-४०-२१॥

उत्तरस्याम् रघुश्रेष्ठ ददृशुर् हिम पाण्डुरम् ।
भद्रम् भद्रेण वपुषा धारयंतम् महीम् इमाम् ॥१-४०-२२॥

समालभ्य ततः सर्वे कृत्वा च एनम् प्रदक्षिणम् ।
षष्टिः पुत्र सहस्त्राणि बिभिदुर् वसुधा तलम् ॥१-४०-२३॥

ततः प्राक् उत्तराम् गत्वा सागराः प्रथिताम् दिशम् ।
रोषात् अभ्यखनन् सर्वे पृथिवीम् सगर आत्मजाः ॥१-४०-२४॥

ते तु सर्वे महत्मानो भिमवेग महबलाः ।
ददृशुः कपिलम् तत्र वासुदेवम् सनातनम् ॥१-४०-२५॥

हयम् च तस्य देवस्य चरन्तम् अविदूरतः ।

प्रहर्षम् अतुलम् प्रप्ताः सर्वे ते रघुनंदन ॥१-४०-२६॥

ते तम् हय हरम् ज्ञात्वा क्रोध पर्याकुल ईक्षणाः ।
खनित्र लांगला धर नाना वृक्ष शिला धराः ॥१-४०-२७॥

अभ्यधावन्त संक्रुद्धाः तिष्ठ तिष्ठ इति च अब्रुवन् ।
अस्माकम् त्वम् हि तुरगम् यज्ञियम् हृतवान् असि ॥१-४०-२८॥

दुर्मेधः त्वम् हि संप्राप्तान् विद्धि नः सगरात्मजान् ।
श्रुत्वा तत् वचनम् तेषाम् कपिलो रघुनंदन ॥१-४०-२९॥

रोषेण महता आविष्टो हुम् कारम् अकरोत् तदा ।

ततः तेन अप्रमेयेण कपिलेन महात्मना ।
भस्म राशी कृताः सर्वे काकुत्स्थ सगरात्मजाः ॥१-४०-३०॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे चत्वारिंशः सर्गः ॥१-४०॥

}}

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे एकचत्वारिंशः सर्गः ॥१-४१॥

पुत्रांश्चिरगताञ्ज्ञात्वा सगरो रघुनन्दन।

नप्तारमब्रवीद्राजा दीप्यमानं स्वतेजसा॥१-४१-१॥

शूरश्च कृतविद्यश्च पूर्वैस्तुल्योऽसि तेजसा।

पितृणां गतिमन्विच्छ येन चाश्वोऽपहारितः॥१-४१-२॥

अन्तर्भौमानि सत्त्वानि वीर्यवन्ति महान्ति च।

तेषां त्वं प्रतिघातार्थं सासिं गृह्णीष्व कार्मुकम्॥१-४१-३॥

अभिवाद्याभिवाद्यांस्त्वं हत्वा विघ्नकरानपि।

सिद्धार्थः संनिवर्तस्व मम यज्ञस्य पारगः॥१-४१-४॥

एवमुक्तोंऽशुमान्सम्यक्सगरेण महात्मना।

धनुरादाय खड्गं च जगाम लघुविक्रमः॥१-४१-५॥

स खातं पितृभिर्मार्गमन्तर्भौमं महात्मभिः।

प्रापद्यत नरश्रेष्ठ तेन राज्ञाभिचोदितः॥१-४१-६॥

दैत्यदानवरक्षोभिः पिशाचपतगोरगैः।

पूज्यमानं महातेजा दिशागजमपश्यत॥१-४१-७॥

स तं प्रदक्षिणं कृत्वा पृष्ट्वा चैव निरामयम्।

पितॄन्स परिपप्रच्छ वाजिहर्तारमेव च॥१-४१-८॥

दिशागजस्तु तच्छ्रुत्वा प्रीत्याहांशुमतो वचः।

आसमञ्जकृतार्थस्त्वं सहाश्वः शीघ्रमेष्यसि॥१-४१-९॥

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा सर्वानेव दिशागजान्।

यथाक्रमं यथान्यायं प्रष्टुं समुपचक्रमे॥१-४१-१०॥

तैश्च सर्वैर्दिशापालैर्वाक्यज्ञैर्वाक्यकोविदैः।

पूजितः सहयश्चैव गन्तासीत्यभिचोदितः॥१-४१-११॥

तेषां तद्वचनं श्रुत्वा जगाम लघुविक्रमः।

भस्मराशीकृता यत्र पितरस्तस्य सागराः॥१-४१-१२॥

स दुःखवशमापन्नस्त्वसमञ्जसुतस्तदा।

चुक्रोश परमार्तस्तु वधात्तेषां सुदुःखितः॥१-४१-१३॥

यज्ञियं च हयं तत्र चरन्तमविदूरतः।

ददर्श पुरुषव्याघ्रो दुःखशोकसमन्वितः॥१-४१-१४॥

ददर्श पुरुषव्याघ्रो कर्तुकामो जलक्रियाम्।

सलिलार्थी महातेजा न चापश्यज्जलाशयम्॥१-४१-१५॥

विसार्य निपुणां दृष्टिं ततोऽपश्यत्खगाधिपम्।

पितृणां मातुलं राम सुपर्णमनिलोपमम्॥१-४१-१६॥

स चैनमब्रवीद्वाक्यं वैनतेयो महाबलः।

मा शुचः पुरुषव्याघ्र वधोऽयं लोकसंमतः॥१-४१-१७॥

कपिलेनाप्रमेयेन दग्धा हीमे महाबलाः।

सलिलं नार्हसि प्राज्ञ दातुमेषां हि लौकिकम्॥१-४१-१८॥

गङ्गा हिमवतो ज्येष्ठा दुहिता पुरुषर्षभ।

भस्मराशीकृतानेतान्पावयेल्लोकपावनी॥१-४१-१९॥

तया क्लिन्नमिदं भस्म गङ्गया लोककान्तया।

षष्टिं पुत्रसहस्त्राणि स्वर्गलोकं नयिष्यति॥१-४१-२०॥

गच्छ चाश्वं महाभाग संगृह्य पुरुषर्षभ।

यज्ञं पैतामहं वीर निर्वर्तयितुमर्हसि॥१-४१-२१॥

सुपर्णवचनं श्रुत्वा सोंऽशुमानतिवीर्यवान्।

त्वरितं हयमादाय पुनरायान्महायशाः॥१-४१-२२॥

ततो राजानमासाद्य दीक्षितं रघुनन्दन।

न्यवेदयद्यथावृत्तं सुपर्णवचनं तथा॥१-४१-२३॥

तच्छ्रुत्वा घोरसंकाशं वाक्यमंशुमतो नृपः।

यज्ञं निर्वर्तयामास यथाकल्पं यथाविधि॥१-४१-२४॥

स्वपुरं चागमच्छ्रीमानिष्टयज्ञो महीपतिः।

गङ्गायाश्चागमे राजा निश्चयं नाध्यगच्छत॥१-४१-२५॥

अगत्वा निश्चयं राजा कालेन महता महान्।

त्रिंशद्वर्षसहस्राणि राज्यं कृत्वा दिवं गतः॥१-४१-२६॥

पुत्रान् चिर गतान् ज्ञात्वा सगरो रघुनंदन।
नप्तारम् अब्रवीत् राजा दीप्यमानम् स्व तेजसा ॥१-४१-१॥

शूरः च कृत विद्यः च पूर्वैः तुल्यो असि तेजसा।
पितृणाम् गतिम् अन्विच्छ येन च अश्वो अपहारितः ॥१-४१-२॥

अन्तर् भौमानि सत्त्वानि वीर्यवन्ति महान्ति च।
तेषाम् त्वम् प्रतिघात अर्थम् स असिम् गृह्णीष्व कार्मुकम् ॥१-४१-३॥

अभिवाद्य अभिवाद्यान् त्वम् हत्वा विघ्न करान् अपि।
सिद्धार्थः संनिवर्तस्व मम यज्ञस्य पारगः ॥१-४१-४॥

एवम् उक्तो अंशुमान् सम्यक् सगरेण महात्मना।

धनुर् आदाय खड्गम् च जगाम लघुविक्रमः ॥१-४१-५॥

स खातम् पितृभिः मार्गम् अन्तर् भौमम् महात्मभिः ।
प्रापद्यत नरश्रेष्ठ तेन राज्ञा अभिचोदितः ॥१-४१-६॥

देव दानव रक्षोभिः पिशाच पतग उरगैः ।
पूज्यमानम् महातेजा दिशा गजम् अपश्यत ॥१-४१-७॥

स तम् प्रदक्षिणम् कृत्वा पृष्ट्वा चैव निरामयम् ।
पितृइन् स परिपप्रच्छ वाजि हर्तारम् एव च ॥१-४१-८॥

दिशा गजः तु तत् श्रुत्वा प्रत्युवाच महामतिः ।
आसमंज कृतार्थः त्वम् सह अश्वः शीघ्रम् एष्यसि ॥१-४१-९॥

तस्य तद् वचनम् श्रुत्वा सर्वान् एव दिशा गजान् ।
यथा क्रमम् यथा न्यायम् प्रष्टुम् समुपचक्रमे ॥१-४१-१०॥

तैः च सर्वैः दिशा पालैः वाक्यज्ञैः वाक्यकोविदैः ।
पूजितः स हयः चैव गन्ता असि इति अभिचोदितः ॥१-४१-११॥

तेषाम् तत् वचनम् श्रुत्वा जगाम लघुविक्रमः ।

भस्म राशी कृता यत्र पितरः तस्य सागराः ॥१-४१-१२॥

स दुःख वशम् आपन्नः तु असमंज सुतः तदा ।
चुक्रोश परम आर्तः तु वधात् तेषाम् सुदुःखितः ॥१-४१-१३॥

यज्ञियम् च हयम् तत्र चरन्तम् अविदूरतः ।
ददर्श पुरुषव्याघ्रो दुःख शोक समन्वितः ॥१-४१-१४॥

स तेषाम् राज पुत्राणाम् कर्तु कामो जल क्रियाम् ।
स जलार्थम् महातेजा न च अपश्यत् जल आशयम् ॥१-४१-१५॥

विसार्य निपुणाम् दृष्टिम् ततो अपश्यत् खग अधिपम् ।
पितृणाम् मातुलम् राम सुपर्णम् अनिल उपमम् ॥१-४१-१६॥

स च एनम् अब्रवीत् वाक्यम् वैनतेयो महाबलः ।
मा शुचः पुरुषव्याघ्र वधो अयम् लोक सम्मतः ॥१-४१-१७॥

कपिलेन अप्रमेयेण दग्धा हि इमे महाबलाः ।
सलिलम् न अर्हसि प्राज्ञ दातुम् एषाम् हि लौकिकम् ॥१-४१-१८॥

गंगा हिमवतो ज्येष्ठा दुहिता पुरुषर्षभ ।
तस्याम् कुरु महाबाहो पितॄणाम् तु जल क्रियाम् ॥१-४१-१९॥

भस्म राशी कृतान् एतान् पावयेत् लोक कांतया ।

तया क्लिन्नम् इदम् भस्म गंगया लोक कान्तया ।
षष्टिम् पुत्र सहस्राणि स्वर्ग लोकम् गमिष्यति ॥१-४१-२०॥

निर्गच्छ च अश्वम् महाभाग संगृह्य पुरुषर्षभ ।
यज्ञम् पैतामहम् वीर निर्वर्तयितुम् अर्हसि ॥१-४१-२१॥

सुपर्ण वचनम् श्रुत्वा सः अंशुमान् अतिवीर्यवान् ।
त्वरितम् हयम् आदाय पुनर् आयात् महायशाः ॥१-४१-२२॥

ततो राजानम् आसाद्य दीक्षितम् रघुनंदन ।
न्यवेदयत् यथा वृत्तम् सुपर्ण वचनम् तथा ॥१-४१-२३॥

तत् श्रुत्वा घोर संकाशम् वाक्यम् अंशुमतो नृपः ।
यज्ञम् निर्वर्तयामास यथा कल्पम् यथा विधि ॥१-४१-२४॥

स्व पुरम् च अगमत् श्रीमान् इष्ट यज्ञो महीपतिः ।
गंगायाः च आगमे राजा निश्चयम् न अध्यगच्छत ॥१-४१-२५॥

अगत्वा निश्चयम् राजा कालेन महता महान् ।
त्रिंशत् वर्ष सहस्त्राणि राज्यम् कृत्वा दिवम् गतः ॥१-४१-२६॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे एकचत्वारिंशः सर्गः ॥१-४१॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे द्विचत्वारिंशः सर्गः ॥१-४२॥

कालधर्मम् गते राम सगरे प्रकृती जनाः ।
राजानम् रोचयामासुर् अम्शुमन्तम् सुधार्मिकम् ॥१-४२-१॥

स राजा सुमहान् आसीत् अंशुमान् रघुनंदन ।

तस्य पुत्रो महान् आसीत् दिलीप इति विश्रुतः ॥१-४२-२॥

तस्मै राज्यम् समादिश्य दिलीपे रघुनंदन ।
हिमवत् शिखरे रम्ये तपः तेपे सुदारुणम् ॥१-४२-३॥

द्वा त्रिंशत् सहस्राम् वर्षाणि सुमहा यशाः ।
तपोवन गतो राजा स्वर्गम् लेभे तपोधनः ॥१-४२-४॥

दिलीपः तु महातेजाः श्रुत्वा पैतामहम् वधम् ।
दुःख उपहतया बुद्ध्या निश्चयम् न अध्यगच्छत ॥१-४२-५॥

कथम् गंगा अवतरणम् कथम् तेषां जलक्रिया ।
तारयेयम् कथम् च एतान् इति चिंतापरो अभवत् ॥१-४२-६॥

तस्य चिंतयतो नित्यम् धर्मेण विदित आत्मनः ।
पुत्रो भगीरथो नाम जज्ञे परम धार्मिकः ॥१-४२-७॥

दिलीपः तु महातेजा यज्ञैः बहुभिः इष्टवान् ।
त्रिंशत् वर्ष सहस्राणि राजा राज्यम् अकारयत् ॥१-४२-८॥

अगत्वा निश्चयम् राजा तेषाम् उद्धरणम् प्रति ।

व्याधिना नर शार्दूल काल धर्मम् उपेयिवान् ॥१-४२-९॥

इन्द्रलोकम् गतो राजा स्व अर्जितेन एव कर्मणा।
रज्ये भगीरथम् पुत्रम् अभिषिच्य नरर्षभः ॥१-४२-१०॥

भगीरथः तु राजर्षिः धार्मिको रघुनंदन।
अनपत्यो महारजाः प्रजा कामः स च प्रजाः ॥१-४२-११॥

मंत्रिषु आधाय तत् रज्यम् गङ्ग अवतरणे रतः।

तपो दीर्घम् समातिष्ठत् गोकर्णे रघुनंदन ॥१-४२-१२॥

ऊर्ध्व बाहुः पंच तपा मास आहारो जितेइन्द्रियः।
तस्य वर्ष सहस्त्राणि घोरे तपसि तिष्ठतः ॥१-४२-१३॥

अतीतानि महबहो तस्य राज्ञो महात्मनः।
सुप्रीतो भगवान् ब्रह्मा प्रजानाम् पतिः ईश्वरः ॥१-४२-१४॥

ततः सुर गणैः सार्धम् उपागम्य पितामहः।
भगीरथम् महात्मानम् तप्यमानम् अथ अब्रवीत् ॥१-४२-१५॥

भगीरथ महाराज प्रीतः ते अहम् जनाधिप ।
तपसा च सुतप्तेन वरम् वरय सुव्रत ॥१-४२-१६॥

तम् उवाच महातेजाः सर्वलोक पितामहम् ।
भगीरथो महाबाहुः कृत अंजलिपुटः स्थितः ॥१-४२-१७॥

यदि मे भगवान् प्रीतो यदि अस्ति तपसः फलम् ।
सगरस्य आत्मजाः सर्वे मत्तः सलिलम् आप्नुयुः ॥१-४२-१८॥

गन्गायाः सलिल क्लिन्ने भस्मनि एषाम् महात्मनाम् ।
स्वर्गम् गच्छेयुर् अत्यंतम् सर्वे मे प्रपितामहाः ॥१-४२-१९॥

देव याचे ह संतत्यै न अवसीदेत् कुलम् च नः ।
इक्ष्वाकूणाम् कुले देव एष मे अस्तु वरः परः ॥१-४२-२०॥

उक्त वाक्यम् तु राजानम् सर्वलोक पितामहः ।
प्रत्युवाच शुभाम् वाणीम् मधुरम् मधुर अक्षराम् ॥१-४२-२१॥

मनोरथो महान् एष भगीरथ महारथ ।
एवम् भवतु भद्रम् ते इक्ष्वाकु कुल वर्धन ॥१-४२-२२॥

इयम् हैमवती ज्येष्ठा गंगा हिमवतः सुता ।
ताम् वै धारयितुम् राजन् हरः तत्र नियुज्यताम् ॥१-४२-२३॥

गंगायाः पतनम् राजन् पृथिवी न सहिष्यते ।
ताम् वै धारयितुम् राजन् न अन्यम् पश्यामि शूलिनः ॥१-४२-२४॥

तम् एवम् उक्त्वा राजानम् गंगाम् च आभाष्य लोककृत् ।
जगाम त्रिदिवम् देवैः सर्वैः सह मरुत् गणैः ॥१-४२-२५॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे द्विचत्वारिंशः सर्गः ॥१-४२॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे त्रिचत्वारिंशः सर्गः ॥१-४३॥

देव देवे गते तस्मिन् सो अंगुष्ठ अग्र निपीडिताम् ।
कृत्वा वसुमतीम् राम वत्सरम् समुपासत ॥१-४३-१॥

अथ संवत्सरे पूर्णे सर्व लोक नमस्कृतः ।
उमापतिः पशुपती राजानम् इदम् अब्रवीत् ॥१-४३-२॥

प्रीतः ते अहम् नरश्रेष्ठ करिष्यामि तव प्रियम् ।
शिरसा धारयिष्यामि शैलराज सुताम् अहम् ॥१-४३-३॥

ततो हैमवती ज्येष्ठा सर्व लोक नमस्कृता ।
तदा सा अति महत् रूपम् कृत्वा वेगम् च दुःसहम् ॥१-४३-४॥

आकाशात् अपतत् राम शिवे शिव शिरस्य् उत ।
अचिन्तयः च सा देवी गंग परम दुर्धरा ॥१-४३-५॥

विशामि अहम् हि पातालम् स्त्रोतसा गृह्य शंकरम् ।
तस्याः वलेपनम् ज्ञत्व क्रुद्धः तु भगवन् हरः ॥१-४३-६॥

तिरोभावयितुम् बुद्धिम् चक्रे त्रिनयनः तदा ।
सा तस्मिन् पतिता पुण्या पुण्ये रुद्रस्य मूर्धनि॥१-४३-७॥

हिमवत् प्रतिमे राम जटा मण्डल गह्वरे ।
सा कथंचित् महीम् गंतुम् न अशक्नोत् यत्नम् आस्थिता ॥१-४३-८॥

न एव सा निर्गमम् लेभे जटा मण्डल अंततः ।
तत्र एव आबंभ्रमत् देवी संवत्सर गणान् बहून् ॥१-४३-९॥

ताम् अपश्यन् पुनः तत्र तपः परमम् आस्थितः ।
स तेन तोषितः च असीत् अत्यंतम् रघुनंदन ॥१-४३-१०॥

विससर्ज ततो गंगाम् हरो बिन्दु सरः प्रति ।
तस्यम् विसृउज्यमानायाम् सप्त स्त्रोतंसि जज्ञिरे ॥१-४३-११॥

ह्लादिनी पावनी चैव नलिनी च तथा एव च ।
तिस्त्रः प्राचीम् दिशम् जग्मुः गंगाः शिव जलाः शुभाः ॥१-४३-१२॥

सुचक्षुः च एव सीता च सिन्धुः च एव महानदी ।
तिस्त्रः एता दिशम् जग्मुः प्रतीचीम् तु शुभ उदकाः ॥१-४३-१३॥

सप्तमी च अन्वगात् तासम् भगीरथ रथम् तदा ।

भगीरथो अपि रजर्षि दिव्यम् स्यंदनम् आस्थितः ॥१-४३-१४॥

प्रायात् अग्रे महातेजा गंग तम् च अपि अनुव्रजत् ।
गगनात् शंकर शिरः ततो धरणिम् आगता ॥१-४३-१५॥

असर्पत जलम् तत्र तीव्र शब्द पुरस्कृतम् ।
मत्स्य कच्छप संघैः च शिशुमार गणैः तथा ॥१-४३-१६॥

पतद्भिः पतितैः च एव व्यरोचत वसुंधरा ।
ततो देव ऋषि गंधर्वा यक्ष सिद्ध गणाः तथा ॥१-४३-१७॥

व्यलोकयन्त ते तत्र गगनात् गाम् गताम् तदा ।
विमानैः नगर आकारैः हयैः गज वरैः तथा ॥१-४३-१८॥

पारिप्लव गताः च अपि देवताः तत्र विष्ठिताः ।
तत् अद्भुततमम् लोके गंगा अवतरम् उत्तमम् ॥१-४३-१९॥

दिदृक्षवो देव गणाः समीयुः अमित ओजसः ।
संपतद्भिः सुर गणैः तेषाम् च आभरण ओजसा ॥१-४३-२०॥

शत आदित्यम् इव आभाति गगनम् गत तोयदम् ।

शिंशुमार उरग गणैः मीनैः अपि च चंचलैः ॥१-४३-२१॥

विद्युद्भिः इव विक्षिप्तैः आकाशम् अभवत् तदा ।
पाण्डुरैः सलिल उत्पीडैः कीर्यमाणैः सहस्रधा ॥१-४३-२२॥

शारद अभ्रैः इव आक्रीणम् गगनम् हंस संप्लवैः ।
क्वचित् द्रुततरम् याति कुटिलम् क्वचित् आयतम् ॥१-४३-२३॥

विनतम् क्वचित् उद्भूतम् क्वचित् याति शनैः शनैः ।
सलिलेन एव सलिलम् क्वचित् अभ्याहतम् पुनः ॥१-४३-२४॥

मुहुर् ऊर्ध्व पथम् गत्वा पपात वसुधाम् पुनः ।
तत् शंकर शिरो भ्रष्टम् भ्रष्टम् भूमि तले पुनः ॥१-४३-२५॥

व्यरोचत तदा तोयम् निर्मलम् गत कल्मषम् ।

तत्र ऋषि गण गन्धर्वा वसुधा तल वासिनः १-४३-२६

भव अंग पतितम् तोयम् पवित्रम् इति पस्पृशुः ।
शापात् प्रपतिता ये च गगनात् वसुधा तलम् ॥१-४३-२६॥

कृत्वा तत्र अभिषेकम् ते बभूवुः गत कल्मषाः ।
धूत पापाः पुनः तेन तोयेन अथ शुभ अन्विता ॥१-४३-२७॥

पुनः आकाशम् आविश्य स्वान् लोकान् प्रतिपेदिरे ।
मुमुदे मुदितो लोकः तेन तोयेन भास्वता ॥१-४३-२८॥

कृत अभिषेको गंगायाम् बभूव गत कल्मषः ।
भगीरथो राजर्षिः दिव्यम् स्यंदनम् आस्थितः ॥१-४३-२९॥

प्रायात् अग्रे महाराजाः तम् गंगा पृष्ठतो अन्वगात् ।
देवाः स ऋषि गणाः सर्वे दैत्य दानव राक्षसाः ॥१-४३-३०॥

गन्धर्व यक्ष प्रवराः स किंनर महोरगाः ।
सर्पाः च अप्सरसो राम भगीरथ रथ अनुगाः ॥१-४३-३१॥

गंगाम् अन्वगमन् प्रीताः सर्वे जल चराः च ये ।
यतो भगीरथो राजा ततो गंगा यशस्विनी ॥१-४३-३२॥

जगाम सरिताम् श्रेष्ठा सर्व पाप प्रणाशिनी ।
ततो हि यजमानस्य जह्नोः अद्भुत कर्मणः ॥१-४३-३३॥

गंग संप्लावयामास यज्ञ वाटम् महत्मनः ।
तसया वलेपनम् ज्ञत्व कृद्धो जह्नुः च राघव ॥१-४३-३४॥

अपिबत् तु जलम् सर्वम् गंगयाः परम अद्भुतम् ।
ततो देवाः स गंघर्व ऋषयः च सु विस्मिताः ॥१-४३-३५॥

पूजयन्ति महत्मनम् जह्नुम् पुरुष सत्तमम् ।
गंगम् च अपि नयन्ति स्म दुहितृत्वे महात्मनः ॥१-४३-३६॥

ततः तुष्टः महातेजाः श्रोत्राभ्याम् असृउजत् प्रभुः ।
तस्मात् जह्नु सुता गंग प्रोच्यते जाह्नवी इति च ॥१-४३-३७॥

जगाम च पुनः गंग भगीरथ रथ अनुगा ।
सागरम् च अपि संप्रप्ता सा सरित् प्रवरा तदा ॥१-४३-३८॥

रसातलम् उपागच्छत् सिद्ध्यर्थम् तस्य कर्मणः ।
भगीरथो अपि रजार्षि गंगम् आदाय यत्नतः ॥१-४३-३९॥

पितमहान् भस्म क्रुतम् अपश्यत् गत चेतनः ।

अथ तत् भस्मनाम् राशिम् गंग सलिलम् उत्तमम् ।

प्लावयत् पूत पाप्मानः स्वर्गम् प्रप्ता रघु उत्तम ॥१-४३-४०॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे त्रिचत्वारिंशः सर्गः ॥१-४३॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे चतुश्चत्वारिंशः सर्गः ॥१-४४॥

स गत्वा सागरम् राजा गंगया अनुगतस् तदा ।
प्रविवेश तलम् भूमेः यत्र ते भस्मसात् कृताः ॥१-४४-१॥

भस्मनि अथ आप्लुते राम गंगाइआः सलिलेन वै ।
सर्व लोक प्रभुः ब्रह्मा राजानम् इदम् अब्रवीत् ॥१-४४-२॥

तारिता नरशार्दूल दिवम् याताः च देववत् ।
षष्टिः पुत्र सहस्त्राणि सगरस्य महात्मनः ॥१-४४-३॥

सागरस्य जलम् लोके यावत् स्थास्यति पार्थिव।
सगरस्य आत्मजाः सर्वे दिवि स्थास्यन्ति देववत् ॥१-४४-४॥

इयम् च दुहिता ज्येष्ठा तव गंगा भविष्यति।
त्वत् कृतेन च नाम्ना अथ लोके स्थास्यति विश्रुता ॥१-४४-५॥

गंगा त्रिपथगा नाम दिव्या भागीरथी इति च।
त्रीन् पथो भावयन्ति इति तस्मत् त्रिपथगा स्मृता ॥१-४४-६॥

पितामहानाम् सर्वेषाम् त्वम् अत्र मनुजाधिप।
कुरुष्व सलिलम् राजन् प्रतिज्ञाम् अपवर्जय ॥१-४४-७॥

पूर्वकेण हि ते राजन् तेन अतियशसा तदा।
धर्मिणाम् प्रवरेण अथ न एष प्राप्तो मनोरथः ॥१-४४-८॥

तथैव अंशुमता वत्स लोके अप्रतिम तेजसा।
गंगाम् प्रार्थयता नेतुम् प्रतिज्ञा न अपवर्जिता ॥१-४४-९॥

राजर्षिणा गुणवता महर्षि सम तेजसा।
मत् तुल्य तपसा चैव क्षत्र धर्म स्थितेन च ॥१-४४-१०॥

दिलीपेन महाभाग तव पित्रा अतितेजसा ।
पुनर् न शकिता नेतुम् गंगाम् प्रार्थयत अनघ ॥१-४४-११॥

सा त्वया समतिक्रान्ता प्रतिज्ञा पुरुषर्षभ ।
प्राप्तो असि परमम् लोके यशः परम संमतम् ॥१-४४-१२॥

तत् च गंगा अवतरणम् त्वया कृतम् अरिन्दम ।
अनेन च भवान् प्राप्तो धर्मस्य आयतनम् महत् ॥१-४४-१३॥

प्लावयस्व त्वम् आत्मानम् नरोत्तम सदा उचिते ।
सलिले पुरुषश्रेष्ठ शुचिः पुण्यफलो भव ॥१-४४-१४॥

पितामहानाम् सर्वेषाम् कुरुष्व सलिलक्रियाम् ।
स्वस्ति ते अस्तु गमिष्यामि स्वम् लोकम् गम्यताम् नृप ॥१-४४-१५॥

इति एवम् उक्त्वा देवेशः सर्वलोक पितामहः ।
यथा आगतम् तथा अगच्छत् देव लोकम् महायशाः ॥१-४४-१६॥

भगीरथः तु राजर्षिः कृत्वा सलिलम् उत्तमम् ।
यथाक्रमम् यथान्यायम् सागराणाम् महायशाः ॥१-४४-१७॥

कृतोदकः शुची राजा स्वपुरम् प्रविवेश ह ।
समृद्धार्थो नरश्रेष्ठ स्वराज्यम् प्रशशास ह ॥१-४४-१८॥

प्रमुमोद च लोकः तम् नृपम् आसाद्य राघव ।
नष्टशोकः समृद्धार्थो बभूव विगतज्वरः ॥१-४४-१९॥

एष ते राम गंगाया विस्तरो अभिहितो मया ।
स्वस्ति प्राप्नुहि भद्रम् ते संध्या कालो अतिवर्तते ॥१-४४-२०॥

धन्यम् यशस्यम् आयुष्यम् पुत्र्यम् स्वर्ग्यम् अथ अपि च ।
यः श्रावयति विप्रेषु क्षत्रियेषु इतेरेषु च ॥१-४४-२१॥

इदम् आKयनम् आयुश्यम् गंगा अवतरणम् शुभम् ॥१-४४-
२२॥

यः श्रुणोति च काकुत्स्थ सर्वान् कामान् अवाप्नुयात् ।
सर्वे पापाः प्रणश्यन्ति आयुः कीर्तिः च वर्धते ॥१-४४-२३॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे चतुश्चत्वारिंशः सर्गः ॥१-४४॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे पञ्चचत्वारिंशः सर्गः ॥१-४५॥

विश्वामित्र वचः श्रुत्वा राघवः सह लक्ष्मणः ।
विस्मयम् परमम् गत्वा विश्वामित्रम् अथ अब्रवीत् ॥१-४५-१॥

अति अद्भुतम् इदम् ब्रह्मन् कथितम् परमम् त्वया ।
गंगा अवतरणम् पुण्यम् सागरस्य अपि पूरणम् ॥१-४५-२॥

क्षण भूत इव नौ रात्रिः संवृत्त इयम् परंतप ।
इमाम् चिंतयतोः सर्वम् निखिलेन कथाम् तव ॥१-४५-३॥

तस्य सा शर्वरी सर्वा मम सौमित्रिणा सह ।

जगाम चिंतयान् अस्य विश्वामित्र कथाम् शुभाम् ॥१-४५-४॥

ततः प्रभाते विमले विश्वामित्रम् तपोधनम्।

उवाच राघवो वाक्यम् कृत आह्निकम् अरिन्दमः ॥१-४५-५॥

गता भगवती रात्रिः श्रोतव्यम् परमम् श्रुतम् ।
तराम सरितम् श्रेष्टम् पुण्यम् त्रि पथ गाम् नदीम् ॥१-४५-६॥

नौः एषा हि सुख आस्तीर्णा ऋषीणाम् पुण्य कर्मणाम् ।
भगवंतम् इह प्राप्तम् ज्ञात्वा त्वरितम् आगता ॥१-४५-७॥

तस्य तत् वचनम् श्रुत्वा राघवस्य महात्मनः ।
संतारम् कारयामास स ऋषि संघस्य कौशिकः ॥१-४५-८॥

उत्तरम् तीरम् आसाद्य संपूज्य ऋषि गणम् ततः ।
गंगा कूले निविष्टाः ते विशालाम् ददृशुः पुरीम् ॥१-४५-९॥

ततो मुनि वरः तूर्णम् जगाम सह राघवः ।
विशालाम् नगरीम् रम्याम् दिव्याम् स्वर्ग उपमाम् तदा ॥१-४५-
१०॥

अथ रामो महाप्राज्ञो विश्वामित्रम् महामुनिम् ।
पप्रच्छ प्रांजलिः भूत्वा विशालाम् उत्तमाम् पुरीम् ॥१-४५-११॥

कतमो राज वंशो अयम् विशालायाम् महामुने ।
श्रोतुम् इच्छामि भद्रम् ते परम् कौतूहलम् हि मे ॥१-४५-१२॥

तस्य तत् वचनम् श्रुत्वा रामस्य मुनिपुंगवः ।
आख्यातुम् तत् समारेभे विशालस्य पुरातनम् ॥१-४५-१३॥

श्रूयताम् राम शक्रस्य कथाम् कथयतः श्रुताम् ।
अस्मिन् देशे हि यत् वृत्तम् शृणु तत्त्वेन राघव ॥१-४५-१४॥

पूर्वम् कृत युगे राम दितेः पुत्रा महाबलाः ।
अदितेः च महाभागा वीर्यवन्तः सुधार्मिकाः ॥१-४५-१५॥

ततः तेषाम् नरव्याघ्रः बुद्धिः आसीत् महात्मनाम् ।
अमरा विर्जराः चैव कथम् स्यामो निरामयाः ॥१-४५-१६॥

तेषाम् चिंतयताम् तत्र बुद्धिः आसीत् विपश्चिताम् ।
क्षीर उद मथनम् कृत्वा रसम् प्राप्स्याम तत्र वै ॥१-४५-१७॥

ततो निश्चित्य मथनम् योक्त्रम् कृत्वा च वासुकिम् ।
मन्थानम् मन्दरम् कृत्वा ममन्थुर् अमित ओजसः ॥१-४५-१८॥

अथ वर्ष सहस्त्रेण योक्त्र सर्प शिरांसि च ।
वमन्तो अति विषम् तत्र ददंशुर् दशनैः शिलाः ॥१-४५-१९॥

उत्पपाताम् अग्नि संकाशम् हालाहल महाविषम् ।
तेन दग्धम् जगत् सर्वम् स देव असुर मानुषम् ॥१-४५-२०॥

अथ देवा महादेवम् शंकरम् शरणार्थिनः ।
जग्मुः पशुपतिम् रुद्रम् त्राहि त्राहि इति तुष्टुवुः ॥१-४५-२१॥

एवम् उक्{]तः ततो देवैः देवेश्वरः प्रभुः ।
प्रादुर् आसीत् ततो अत्र एव शंख चक्र धरो हरिः ॥१-४५-२२॥

उवाच एनम् स्मितम् कृत्वा रुद्रम् शूलधरम् हरिः ।
दैवतैः मध्यमानो तु तत् पूर्वम् समुपस्थितम् ॥१-४५-२३॥

तत् त्वदीयम् सुरश्रेष्ठः सुराणाम् अग्रतो हि यत् ।
अग्र पूजामि इह स्थित्वा गृहाण इदम् विषम् प्रभो ॥१-४५-२४॥

इति उक्त्वा च सुरश्रेष्ठः तत्र एव अंतर्धीयत।
देवतानाम् भयम् दृष्ट्वा श्रुत्वा वाक्यम् तु शारङ्गिणः ॥१-४५-२५॥

हालाहलम् विषम् घोरम् संजग्राह अमृत उपमम्।
देवान् विसृउज्य देवेशो जगाम भगवान् हरः ॥१-४५-२६॥

ततो देव असुराः सर्वे ममन्थू रघुनंदन।
प्रविवेश अथ पातालम् मन्थानः पर्वतोत्तमः ॥१-४५-२७॥

ततो देवाः स गन्धर्वाः तुष्टुवुः मधुसूदनम्।
त्वम् गतिः सर्व भूतानाम् विशेषेण दिवौकसाम् ॥१-४५-२८॥

पालय अस्मान् महाबाहो गिरिम् उद्धर्तुम् अर्हसि।
इति श्रुत्वा हृषीकेशः कामठम् रूपम् आस्थितः ॥१-४५-२९॥

पर्वतम् पृष्टतः कृत्वा शिश्ये तत्र उदधौ हरिः।
पर्वत अग्रम् तु लोकात्मा हस्तेन आक्रम्य केशवः ॥१-४५-३०॥

देवानाम् मध्यतः स्थित्वा ममन्थ पुरुषोत्तमः।

अथ वर्ष सहस्त्रेण आयुर्वेदमयः पुमान् ॥१-४५-३१॥

उदतिष्ठत् सुधर्मात्मा स दण्ड स कमण्दुलुः ।
पूर्वम् धन्वन्तरिर् नाम अप्सराः च सु वर्चसः ॥१-४५-३२॥

अप्सु निर्मथनात् एव रसात् तस्मात् वर स्त्रियः ।
उत्पेतुः मनुज श्रेष्ठ तस्मात् अप्सरसो अभवन् ॥१-४५-३३॥

षष्टिः कोट्यो अभवन् तासाम् अप्सराणाम् सुवर्चसाम् ।
असंख्येयाः तु काकुत्स्थ याः तासाम् परिचारिकाः ॥१-४५-३४॥

न ताः स्म प्रतिगृह्णन्ति सर्वे ते देव दानवाः ।
अप्रतिग्रहणात् एव ता वै साधारणाः स्मृताः ॥१-४५-३५॥

वरुणस्य ततः कन्या वारुणी रघुनंदन ।
उत्पपात महाभागा मार्गमाणा परिग्रहम् ॥१-४५-३६॥

दितेः पुत्रा न ताम् राम जगृहुर् वरुण आत्मजाम् ।
अदितेः तु सुता वीर जगृहुः ताम् अनिंदिताम् ॥१-४५-३७॥

असुराः तेन दैतेयाः सुराः तेन अदितेः सुताः ।

हृष्टाः प्रमुदिताः च आसन् वारुणी ग्रहणात् सुराः ॥१-४५-३८॥

उच्चैःश्रवा हय श्रेष्ठो मणि रत्नम् च कौस्तुभम् ।
उदतिष्ठन् नरश्रेष्ठ तथैव अमृतम् उत्तमम् ॥१-४५-३९॥

अथ तस्य कृते राम महान् आसीत् कुल क्षयः ।
अदितेः तु ततः पुत्रा दितेः पुत्रान् असूदयन् ॥१-४५-४०॥

एकताम् अगमन् सर्वे असुरा राक्षसैः सह ।
युद्धम् आसीत् महाघोरम् वीर त्रैलोक्य मोहनम् ॥१-४५-४१॥

यदा क्षयम् गतम् सर्वम् तदा विष्णुः महाबलः ।
अमृतम् सः अहरत् तूर्णम् मायाम् आस्थाय मोहिनीम् ॥१-४५-
४२॥

ये गता अभिमुखम् विष्णुम् अक्षरम् पुरुषोत्तमम् ।
संपिष्टाः ते तदा युद्धे बिष्णुना प्रभ विष्णुना ॥१-४५-४३॥

अदितेः आत्मजा वीरा दितेः पुत्रान् निजघ्निरे ।
अस्मिन् घोरे महायुद्धे दैतेया अदित्यायोः भृशम् ॥१-४५-४४॥

निहत्य दिति पुत्रान् तु राज्यम् प्राप्य पुरंदरः ।
शशास मुदितो लोकान् स ऋषि संघान् स चारणान् ॥१-४५-४५॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे पञ्चचत्वारिंशः सर्गः ॥१-४५॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे षट्चत्वारिंशः सर्गः ॥१-४६॥

हतेषु तेषु पुत्रेषु दितिः परम दुःखिता ।
मारीचम् काश्यपम् राम भर्तारम् इदम् अब्रवीत् ॥१-४६-१॥

हत पुत्रा अस्मि भगवन् तव पुत्रैः महाबलैः ।
शक्र हन्तारम् इच्छामि पुत्रम् दीर्घ तपो अर्जितम् ॥१-४६-२॥

सा अहम् तपः चरिष्यामि गर्भम् मे दातुम् अर्हसि ।
ईश्वरम् शक्र हन्तारम् त्वम् अनुज्ञातुम् अर्हसि ॥१-४६-३॥

तस्याः तत् वचनम् श्रुत्वा मारीचः काश्यपः तदा ।
प्रत्युवाच महातेजा दितिम् परम दुःखिताम् ॥१-४६-४॥

एवम् भवतु भद्रम् ते शुचिः भव तपोधने ।
जनयिष्यसि पुत्रम् त्वम् शक्र हन्तारम् आहवे ॥१-४६-५॥

पूर्णे वर्ष सहस्रे तु शुचिः यदि भविष्यसि ।
पुत्रम् त्रैलोक्य हन्तारम् मत्तः त्वम् जनयिष्यसि ॥१-४६-६॥

एवम् उक्त्वा महा तेजाः पाणिना स ममार्ज ताम् ।
तम् आलभ्य ततः स्वस्ति इति उक्त्वा तपसे ययौ ॥१-४६-७॥

गते तस्मिन् नरश्रेष्ठ दितिः परम हर्षिता ।
कुशप्लवम् समासाद्य तपः तेपे सुदारुणम् ॥१-४६-८॥

तपः तस्याम् हि कुर्वत्याम् परिचर्याम् चकार ह ।
सहस्राक्षो नरश्रेष्ठ परया गुण संपदा ॥१-४६-९॥

अग्निम् कुशान् काष्ठम् अपः फलम् मूलम् तथैव च ।
न्यवेदयत् सहस्राक्षो यच् च अन्यत् अपि कान्क्षितम् ॥१-४६-१०॥

गात्र संवाहनैः चैव श्रम अपनयनैः तथा ।
शक्रः सर्वेषु कालेषु दितिम् परिचचार ह ॥१-४६-११॥

पूर्णे वर्ष सहस्रे दश ऊने रघुनंदन ।
दितिः परम संहृष्टा सहस्राक्षम् अथ अब्रवीत् ॥१-४६-१२॥

तपः चरन्त्या वर्षाणि दश वीर्यवताम् वर ।
अवशिष्टानि भद्रम् ते भ्रातरम् द्रक्ष्यसे ततः ॥१-४६-१३॥

यम् अहम् त्वत् कृते पुत्र तम् आधास्ये जय उत्सुकम् ।
त्रैलोक्य विजयम् पुत्र सह भोक्ष्यसि विज्वरः ॥१-४६-१४॥

याचितेन सुरश्रेष्ट पित्रा तव माहात्मना ।
वरो वर्ष सस्त्र अन्ते मम दत्तः सुतम् प्रति ॥१-४६-१५॥

इति उक्त्वा च दितिः तत्र प्राप्ते मध्यन्दिन ईश्वरे ।
निद्रया पहृता देवी पादौ कृत्वाथ शीर्षतः ॥१-४६-१६॥

दृष्ट्वा ताम् अशुचिम् शक्रः पादयोः कृत मूर्धजाम् ।
शिरः स्थाने कृतौ पादौ जहास च मुमोद च ॥१-४६-१७॥

तस्याः शरीर विवरम् प्रविवेश पुरंदरः ।
गर्भम् च सप्तधा राम चिच्छेद परम आत्मवान् ॥१-४६-१८॥

भिद्यमानः ततो गर्भो वज्रेण शत पर्वणा ।
रुरोद सुस्वरम् राम ततो दितिः अबुध्यत ॥१-४६-१९॥

मा रुदो मा रुदः च इति गर्भम् शक्रो अभ्यभाषत ।
बिभेद च महातेजा रुदन्तम् अपि वासवः ॥१-४६-२०॥

न हन्तव्यम् न हन्तव्यम् इति एवम् दितिः अब्रवीत् ।
निष्पपात ततः शक्रो मातुर् वचन गौरवात् ॥१-४६-२१॥

प्रांजलिः वज्र सहितो दितिम् शक्रो अभ्यभाषत ।
अशुचिः देवि सुप्ता असि पादयोः कृत मूर्धजा॥१-४६-२२॥

तत् अन्तरम् अहम् लब्ध्वा शक्र हन्तारम् आहवे ।
अभिन्दम् सप्तधा देवि तन् मे त्वम् क्षन्तुम् अर्हसि ॥१-४६-२३॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे षट्चत्वारिंशः सर्गः ॥१-४६॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे सप्तचत्वारिंशः सर्गः ॥१-४७॥

सप्तधा तु कृते गर्भे दितिः परम दुःखिता ।
सहस्त्राक्षम् दुराधर्षम् वाक्यम् स अनुनया अब्रवीत् ॥१-४७-१॥

मम अपराधात् गर्भो अयम् सप्तधा शकली कृतः ।
न अपराधो हि देव ईश तव अत्र बलसूदन ॥१-४७-२॥

प्रियम् त्वत् कृतम् इच्छामि मम गर्भ विपर्यये ।
मरुताम् सप्त सप्तानाम् स्थानपाला भवन्तु ते ॥१-४७-३॥

वात स्कंधा इमे सप्त चरन्तु दिवि पुत्रक।
मारुता इति विख्याता दिव्यरूपा मम आत्मजाः ॥१-४७-४॥

ब्रह्म लोकम् चरतु एक इन्द्र लोकम् तथा अपरः ।
दिव्य वायुः इति ख्यातः तृतीयो अपि महायशाः ॥१-४७-५॥

चत्वारः तु सुरश्रेष्ठ दिशो वै तव शासनात्।
संचरिष्यन्ति भद्रम् ते कलेन हि मम आत्मजाः ॥१-४७-६॥

त्वत् कृतेन एव नाम्ना वै मारुता इति विश्रुताः ।
तस्याः तत् वचनम् श्रुत्वा सहस्राक्षः पुरंदरः ॥१-४७-७॥

उवाच प्रांजलिः वाक्यम् दितिम् बलसूदनः ।
सर्वम् एतत् यथा उक्तम् ते भविष्यति न संशयः ॥१-४७-८॥

विचरिष्यन्ति भद्रम् ते देवरूपाः तव आत्मजाः ।
एवम् तौ निश्चयम् कृत्वा माता पुत्रौ तपोवने ॥१-४७-९॥

जग्मतुः त्रिदिवम् राम कृतार्थौ इति नः श्रुतम्।
एष देशः स काकुत्स्थ महेन्द्रात् अध्युषितः पुरा ॥१-४७-१०॥

दितिम् यत्र तपः सिद्धाम् एवम् परिचचार सः ।
इक्ष्वाकोस्तु नरव्याघ्र पुत्रः परम धार्मिकः ॥१-४७-११॥

अलंबुषायाम् उत्पन्नो विशाल इति विश्रुतः ।
तेन च आसीत् इह स्थाने विशाले इति पुरी कृता ॥१-४७-१२॥

विशालस्य सुतो राम हेमचन्द्रो महाबलः ।
सुचन्द्र इति विख्यातो हेमचन्द्रात् अनंतरः ॥१-४७-१३॥

सुचन्द्र तनयो राम धूम्र अश्व इति विश्रुतः ।
धूम्राश्व तनयः च अपि सृंजयः समपद्यत ॥१-४७-१४॥

सृंजयस्य सुतः श्रीमान् सहदेवः प्रतापवान् ।
कुशाश्वः सहदेवस्य पुत्रः परम धार्मिकः ॥१-४७-१५॥

कुशाश्वस्य महातेजाः सोमदत्तः प्रतापवान् ।
सोमदत्तस्य पुत्रः तु काकुत्स्थ इति विश्रुतः ॥१-४७-१६॥

तस्य पुत्रो महातेजाः सम्प्रति एष पुरीम् इमाम् ।
आवसत् परम प्रख्यः सुमतिः नाम दुर्जयः ॥१-४७-१७॥

इक्ष्वाकोस्तु प्रसादेन सर्वे वैशालिका नृपाः ।
दीर्घ आयुषो महात्मानो वीर्यवन्तः सुधार्मिकाः ॥१-४७-१८॥

इह अद्य रजनीम् एकाम् सुखम् स्वप्स्यामहे वयम् ।
श्वः प्रभाते नरश्रेष्ठ जनकम् द्रष्टुम् अर्हसि ॥१-४७-१९॥

सुमतिः तु महातेजा विश्वामित्रम् उपागतम् ।
श्रुत्वा नर वर श्रेष्ठः प्रत्यागच्छन् महायशाः ॥१-४७-२०॥

पूजाम् च परमाम् कृत्वा स उपाध्यायः सबान्धवः ।
प्रांजलिः कुशलम् पृष्ट्वा विश्वामित्रम् अथ अब्रवीत् ॥१-४७-२१॥

धन्यो अस्मि अनुगृहीतो अस्मि यस्य मे विषयम् मुने ।
संप्राप्तो दर्शनम् चैव न अस्ति धन्यतरो मम ॥१-४७-२२॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे सप्तचत्वारिंशः सर्गः ॥१-४७॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे अष्टचत्वारिंशः सर्गः ॥१-४८॥

पृष्ट्वा तु कुशलम् तत्र परस्पर समागमे ।
कथाअन्ते सुमतिः वाक्यम् व्याजहार महामुनिम् ॥१-४८-१॥

इमौ कुमारौ भद्रम् ते देव तुल्य पराक्रमौ ।
गज सिंह गती वीरौ शार्दूल वृषभ उपमौ ॥१-४८-२॥

पद्म पत्र विशालाक्षौ खड्ग तूणी धनुर् धरौ ।
अश्विनौ इव रूपेण समुपस्थित यौवनौ ॥१-४८-३॥

यदृच्छया एव गाम् प्राप्तौ देवलोकात् इव अमरौ ।
कथम् पद्भ्याम् इह प्राप्तौ किम् अर्थम् कस्य वा मुने ॥१-४८-४॥

भूषयन्तौ इमम् देशम् चन्द्र सूर्यौ इव अंबरम् ।
परस्परेण सदृशौ प्रमाण इन्गित चेष्टितैः ॥१-४८-५॥

किम् अर्थम् च नर श्रेष्ठौ सम्प्राप्तौ दुर्गमे पथि ।

वर आयुध धरौ वीरौ श्रोतुम् इच्छामि तत्त्वतः ॥१-४८-६॥

तस्य तद् वचनम् श्रुत्वा यथा वृत्तम् न्यवेदयत् ।
सिद्ध आश्रम निवासम् च राक्षसानाम् वधम् तथा ॥१-४८-७॥

विश्वामित्र वचः श्रुत्वा राजा परम विस्मितः ॥१-४८-८॥

च्

अतिथी परमौ प्राप्तम् पुत्रौ दशरथस्य तौ ।
पूजयामास विधिवत् सत्कार अर्हौ महाबलौ ॥१-४८-९॥

ततः परम सत्कारम् सुमतेः प्राप्य राघवौ ।
उष्य तत्र निशाम् एकाम् जग्मतुः मिथिलाम् ततः ॥१-४८-१०॥

ताम् दृष्ट्वा मुनयः सर्वे जनकस्य पुरीम् शुभाम् ।
साधु साधु इति शंसन्तो मिथिलाम् समपूजयन् ॥१-४८-११॥

मिथिल उपवने तत्र आश्रमम् दृश्य राघवः ।
पुराणम् निर्जनम् रम्यम् पप्रच्छ मुनि पुंगवम् ॥१-४८-१२॥

इदम् आश्रम संकाशम् किम् नु इदम् मुनि वर्जितम् ।
श्रोतुम् इच्छामि भगवन् कस्य अयम् पूर्व आश्रमः ॥१-४८-१३॥

तत् श्रुता राघवेण उक्तम् वाक्यम् वाक्य विशारदः ।
प्रति उवाच महातेजा विश्वमित्रो महामुनिः ॥१-४८-१४॥

हन्त ते कथयिष्यामि शृणु तत्त्वेन राघव ।
यस्य एतत् आश्रम पदम् शप्तम् कोपान् महात्मना ॥१-४८-१५॥

गौतमस्य नरश्रेष्ठ पूर्वम् आसीत् महात्मनः ।
आश्रमो दिव्य संकाशः सुरैः अपि सुपूजितः ॥१-४८-१६॥

स च अत्र तप आतिष्ठत् अहल्या सहितः पुरा ।
वर्ष पूगानि अनेकानि राजपुत्र महायशः ॥१-४८-१७॥

तस्य अन्तरम् विदित्वा तु सहस्राक्षः शची पतिः ।
मुनि वेष धरो भूत्वा अहल्याम् इदम् अब्रवीत् ॥१-४८-१८॥

ऋतु कालम् प्रतीक्षन्ते न अर्थिनः सुसमाहिते ।
संगमम् तु अहम् इच्छामि त्वया सह सुमध्यमे ॥१-४८-१९॥

मुनि वेषम् सहस्त्राक्षम् विज्ञाय रघुनंदन ।
मतिम् चकार दुर्मेधा देव राज कुतूहलात् ॥१-४८-२०॥

अथ अब्रवीत् सुरश्रेष्ठम् कृतार्थेन अंतरात्मना ।
कृतार्था अस्मि सुरश्रेष्ठ गच्छ शीघ्रम् इतः प्रभो ॥१-४८-२१॥

आत्मानम् माम् च देवेश सर्वदा रक्ष गौतमात् ।
इन्द्रः तु प्रहसन् वाक्यम् अहल्याम् इदम् अब्रवीत् ॥१-४८-२२॥

सुश्रोणि परितुष्टो अस्मि गमिष्यामि यथा आगतम् ।
एवम् संगम्य तु तया निश्चक्राम उटजात् ततः ॥१-४८-२३॥

स संभ्रमात् त्वरन् राम शन्कितो गौतमम् प्रति ।
गौतमम् स ददर्श अथ प्रविशंतम् महामुनिम् ॥१-४८-२४॥

देव दानव दुर्धर्षम् तपो बल समन्वितम् ।
तीर्थ उदक परिक्लिन्नम् दीप्यमानम् इव अनलम् ॥१-४८-२५॥

गृहीत समिधम् तत्र स कुशम् मुनि पुंगवम् ।
दृष्ट्वा सुर पतिः त्रस्तो विषण्ण वदनो अभवत् ॥१-४८-२६॥

अथ दृष्ट्वा सहस्त्राक्षम् मुनि वेष धरम् मुनिः ।
दुर्वृत्तम् वृत्त संपन्नो रोषात् वचनम् अब्रवीत् ॥१-४८-२७॥

मम रूपम् समास्थाय कृतवान् असि दुर्मते ।
अकर्तव्यम् इदम् यस्मात् विफलः त्वम् भविष्यति ॥१-४८-२८॥

गौतमेन एवम् उक्तस्य स रोषेण महात्मना ।
पेततुः वृषणौ भूमौ सहस्त्राक्षस्य तत् क्षणात् ॥१-४८-२९॥

तथा शप्त्वा च वै शक्रम् भार्याम् अपि च शप्तवान् ।
इह वर्ष सहस्त्राणि बहूनि निवषिस्यसि ॥१-४८-३०॥

वायु भक्षा निराहारा तप्यन्ती भस्म शायिनी ।
अदृश्या सर्व भूतानाम् आश्रमे अस्मिन् वषिस्यसि ॥१-४८-३१॥

यदा तु एतत् वनम् घोरम् रामो दशरथ आत्मजः ।
आगमिष्यति दुर्धर्षः तदा पूता भविष्यसि ॥१-४८-३२॥

तस्य आतिथ्येन दुर्वृत्ते लोभ मोह विवर्जिता ।
मत् सकाशे मुदा युक्ता स्वम् वपुः धारयिष्यसि ॥१-४८-३३॥

एवम् उक्त्वा महातेजा गौतमो दुष्ट चारिणीम् ।

इमम् आश्रमम् उत्सृज्य सिद्ध चारण सेविते ।
हिमवत् शिखरे रम्ये तपः तेपे महातपाः ॥१-४८-३४॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे अष्टचत्वारिंशः सर्गः ॥१-४८॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे एकोनपञ्चाशः सर्गः ॥१-४९॥

अफलः तु ततः शक्रो देवान् अग्नि पुरोगमान् ।
अब्रवीत् त्रस्त नयनः सिद्ध गन्धव चारणान् ॥१-४९-१॥

कुर्वता तपसो विघ्नम् गौतमस्य महात्मनः ।
क्रोधम् उत्पाद्य हि मया सुर कार्यम् इदम् कृतम् ॥१-४९-२॥

अफलो अस्मि कृतः तेन क्रोधात् सा च निराकृता ।
शाप मोक्षेण महता तपो अस्य अपहृतम् मया ॥१-४९-३॥

तत् माम् सुरवराः सर्वे स ऋषि संघाः स चारणाः ।
सुर कार्य करम् यूयम् सफलम् कर्तुम् अर्हथ ॥१-४९-४॥

शतक्रतोः वचः श्रुत्वा देवाः स अग्नि पुरोगमाः ।
पितृ देवान् उपेत्य आहुः सह सर्वैः मरुत् गणैः ॥१-४९-५॥

अयम् मेषः सवृषणः शक्रो हि अवृषणः कृतः ।
मेषस्य वृषणौ गृह्य शक्राय आशु प्रयच्छत ॥१-४९-६॥

अफलः तु कृतो मेषः पराम् तुष्टिम् प्रदास्यति ।

भवताम् हर्षणार्थाय ये च दास्यन्ति मानवाः ।
अक्षयम् हि फलम् तेषाम् यूयम् दास्यथ पुष्कलम् ॥१-४९-७॥

अग्नेः तु वचनम् श्रुत्वा पितृ देवाः समागताः ।
उत्पाट्य मेष वृषणौ सहस्राक्षे न्यवेशयन् ॥१-४९-८॥

तदा प्रभृति काकुत्स्थ पितृ देवाः समागताः ।
अफलान् भुंजते मेषान् फलैः तेषाम् अयोजयन् ॥१-४९-९॥

इन्द्रः तु मेष वृषणः तदा प्रभृति राघव ।
गौतमस्य प्रभावेन तपसा च महात्मनः ॥१-४९-१०॥

तत् आगच्छ महातेज आश्रमम् पुण्य कर्मणः ।
तारय एनाम् महाभागाम् अहल्याम् देव रूपिणीम् ॥१-४९-११॥

विश्वामित्र वचः श्रुत्वा राघवः सह लक्ष्मणः ।
विश्वामित्रम् पुरस्कृत्य आश्रमम् प्रविवेश ह ॥१-४९-१२॥

ददर्श च महाभागाम् तपसा द्योतित प्रभाम् ।
लोकैः अपि समागम्य दुर्निरीक्ष्याम् सुर असुरैः ॥१-४९-१३॥

प्रयत्नात् निर्मिताम् धात्रा दिव्याम् मायामयीम् इव ।
धूमेन अभिपरीत अंगीम् दीप्ताअम् अग्नि सिखाम् इव ॥१-४९-
१४॥

स तुषार आवृताम् स अभ्राम् पूर्ण चन्द्र प्रभाम् इव ।
मध्ये अंभसो दुराधर्षाम् दीप्ताम् सूर्य प्रभाम् इव ॥१-४९-१५॥

सस् हि गौतम वाक्येन दुर्निरीक्ष्या बभूव ह ।
त्रयाणाम् अपि लोकानाम् यावत् रामस्य दर्शनम् ॥१-४९-१६॥

शापस्य अन्तम् उपागम्य तेषाम् दर्शनम् आगता ॥

राघवौ तु ततः तस्याः पादौ जगृहतुः मुदा ॥१-४९-१७॥

स्मरंती गौतम वचः प्रतिजग्राह सा च तौ ॥

पाद्यम् अर्घ्यम् तथा आतिथ्यम् चकार सुसमाहिता ।
प्रतिजग्राह काकुत्स्थो विधि दृष्टेन कर्मणा ॥१-४९-१८॥

पुष्प वृष्टिः महती आसीत् देव दुंदुभि निस्वनैः ।
गन्धर्व अप्सरसाम् च एव महान् आसीत् समुत्सवः ॥१-४९-
१९॥

साधु साधु इति देवाः ताम् अहल्याम् समपूजयन् ।
तपो बल विशुद्ध अंगीम् गौतमस्य वश अनुगाम् ॥१-४९-२०॥

गौतमो अपि महातेजा अहल्या सहितः सुखी ।

रामम् सम्पूज्य विधिवत् तपः तेपे महातपाः ॥१-४९-२१॥

रामो अपि परमाम् पूजाम् गौतमस्य महामुनेः ।
सकाशात् विधिवत् प्राप्य जगाम मिथिलाम् ततः ॥१-४९-२२॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे एकोनपञ्चाशः सर्गः ॥१-४९॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे पञ्चाशः सर्गः ॥१-५०॥

ततः प्राक् उत्तराम् गत्वा रामः सौमित्रिणा सह ।
विश्वामित्रम् पुरस्कृत्य यज्ञ वाटम् उपागमत् ॥१-५०-१॥

रामः तु मुनि शार्दूलम् उवाच सह लक्ष्मणः ।
साध्वी यज्ञ समृद्धिः हि जनकस्य महात्मनः ॥१-५०-२॥

बहूनि इह सहस्राणि नाना देश निवासिनाम् ।
ब्राह्मणानाम् महाभाग वेद अध्ययन शालिनाम् ॥१-५०-३॥

ऋषि वाटाः च दृश्यन्ते शकटी शत संकुलाः ।
देशो विधीयताम् ब्रह्मन् यत्र वत्स्यामहे वयम् ॥१-५०-४॥

रामस्य वचनम् श्रुत्वा विश्वामित्रो महामुनिः ।
निवेशम् अकरोत् देशे विविक्ते सलिल आयुते ॥१-५०-५॥

विश्वामित्रम् अनुप्राप्तम् श्रुत्वा नृपवरः तदा ।
शतानंदम् पुरस्कृत्य पुरोहितम् अनिन्दितम् ॥१-५०-६॥

प्रति उज्जगाम सहसा विनयेन समन्वितः ।
ऋत्विजो अपि महात्मानः तु अर्घ्यम् आदाय स त्वरम् ॥१-५०-७॥

विश्वामित्राय धर्मेण ददौ धर्म पुरस्कृतम् ।
प्रतिगृह्य तु ताम् पूजाम् जनकस्य महात्मनः ॥१-५०-८॥

पप्रच्छ कुशलम् राज्ञो यज्ञस्य च निरामयम् ।
स ताम् च अथ मुनीन् पृष्ट्वा स उपाध्याय पुरोधसः ॥१-५०-९॥

यथा अर्हम् ऋषिभिः सर्वैः समागच्छत् प्रहृष्टवत् ।
अथ राजा मुनि श्रेष्ठम् कृत अंजलिः अभाषत ॥१-५०-१०॥

आसने भगवान् आस्ताम् सह एभिः मुनि सत्तमैः ।
जनकस्य वचः श्रुत्वा निषसाद महामुनिः ॥१-५०-११॥

पुरोधा ऋत्विजः चैव राजा च सह मंत्रिभिः ।
आसनेषु यथा न्यायम् उपविष्टान् समन्ततः ॥१-५०-१२॥

दृष्ट्वा स नृपतिः तत्र विश्वामित्रम् अथ अब्रवीत् ।
अद्य यज्ञ समृद्धिः मे सफला दैवतैः कृता ॥१-५०-१३॥

अद्य यज्ञ फलम् प्राप्तम् भगवद् दर्शनात् मया ।
धन्यो अस्मि अनुगृहीतो अस्मि यस्य मे मुनि पुंगव ॥१-५०-१४॥

यज्ञ उपसदनम् ब्रह्मन् प्राप्तो असि मुनिभिः सह ।
द्वादश अहम् तु ब्रह्मर्षे दीक्षाम् आहुः मनीषिणः ॥१-५०-१५॥

ततो भाग अर्थिनो देवान् द्रष्टुम् अर्हसि कौशिक ।
इति उक्त्वा मुनि शार्दूलम् प्रहृष्ट वदनः तदा ॥१-५०-१६॥

पुनः तम् परिपप्रच्छ प्रांजलिः प्रयतो नृपः ।
इमौ कुमारौ भद्रम् ते देव तुल्य पराक्रमौ ॥१-५०-१७॥

गज तुल्य गती वीरौ शार्दूल वृषभ उपमौ ।

पद्म पत्र विशाल अक्षौ खड्ग तूणी धनुर् धरौ ।
अश्विनौ इव रूपेण समुपस्थित यौवनौ ॥१-५०-१८॥

यदृच्छया एव गाम् प्राप्तौ देव लोकात् इव अमरौ ।
कथम् पद्भ्याम् इह प्राप्तौ किम् अर्थम् कस्य वा मुने ॥१-५०-१९॥

वर आयुध धरौ वीरौ कस्य पुत्रौ महामुने ।
भूषयन्तौ इमम् देशम् चन्द्र सूर्यौ इव अंबरम् ॥१-५०-२०॥

परस्परस्य सदृशौ प्रमाण इन्गित चेष्टितैः ।
काक पक्ष धरौ वीरौ श्रोतुम् इच्छामि तत्त्वतः ॥१-५०-२१॥

तस्य तत् वचनम् श्रुत्वा जनकस्य महात्मनः ।
न्यवेदयत् अमेय आत्मा पुत्रौ दशरथस्य तौ ॥१-५०-२२॥

सिद्ध आश्रम निवासम् च राक्षसानाम् वधम् तथा ।
तत्र आगमनम् अव्यग्रम् विशालायाः च दर्शनम् ॥१-५०-२३॥

अहल्या दर्शनम् चैव गौतमेन समागमम् ।
महाधनुषि जिज्ञासाम् कर्तुम् आगमनम् तथा ॥१-५०-२४॥

एतत् सर्वम् महातेजा जनकाय महात्मने ।
निवेद्य विरराम अथ विश्वामित्रो महामुनिः ॥१-५०-२५॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे पञ्चाशः सर्गः ॥१-५०॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे एकपञ्चाशः सर्गः ॥१-५१॥

तस्य तत् वचनम् श्रुत्वा विश्वामित्रस्य धीमतः ।

हृष्ट रोमा महातेजाः शताअनन्दो महातपाः ॥१-५१-१॥

गौतमस्य सुतो ज्येष्ठः तपसा द्योतित प्रभः ।
राम संदर्शनात् एव परम् विस्मयम् आगतः ॥१-५१-२॥

एतौ निषण्णौ संप्रेक्ष्य सुख आसीनौ नृपात्मजौ ।
शताअनंदो मुनिश्रेष्ठम् विश्वामित्रम् अथ अब्रवीत् ॥१-५१-३॥

अपि ते मुनि शार्दूल मम माता यशस्विनी ।
दर्शिता राज पुत्राय तपो दीर्घम् उपागता ॥१-५१-४॥

अपि रामे महातेजो मम माता यशस्विनी ।
वन्यैः उपाहरत् पूजाम् पूजा अर्हे सर्व देहिनाम् ॥१-५१-५॥

अपि रामाय कथितम् यथा वृत्तम् पुरातनम् ।
मम मातुः महातेजो दैवेन दुरनुष्ठितम् ॥१-५१-६॥

अपि कौशिक भद्रम् ते गुरुणा मम संगता ।
माता मम मुनिश्रेष्ठ राम संदर्शनात् इतः ॥१-५१-७॥

अपि मे गुरुणा रामः पूजितः कुशिकात्मज ।

इह आगतो महातेजाः पूजाम् प्राप्य महात्मनः ॥१-५१-८॥

अपि शांतेन मनसा गुरुः मे कुशिकात्मज।
इह आगतेन रामेण पूजितेन अभिवादितः ॥१-५१-९॥

तत् श्रुत्वा वचनम् तस्य विश्वामित्रो महामुनिः।
प्रति उवाच शतानंदम् वाक्यज्ञो वाक्य कोविदम् ॥१-५१-१०॥

न अतिक्रान्तम् मुनिश्रेष्ठ यत् कर्तव्यम् कृतम् मया।
संगता मुनिना पत्नी भार्गवेण इव रेणुका ॥१-५१-११॥

तत् श्रुत्वा वचनम् तस्य विश्वामित्रस्य धीमतः।
शतानंदो महातेजा रामम् वचनम् अब्रवीत् ॥१-५१-१२॥

स्वागतम् ते नरश्रेष्ठ दिष्ट्या प्राप्तो असि राघव।
विश्वामित्रम् पुरस्कृत्य महर्षिम् अपराजितम् ॥१-५१-१३॥

अचिन्त्य कर्मा तपसा ब्रह्मर्षिः अमित प्रभः।
विश्वामित्रो महातेजा - वेद्म्य - वेत्सि एनम् परमाम् गतिम् ॥१-५१-१४॥

न अस्ति धन्यतरो राम त्वत्तो अन्यो भुवि कश्चन ।
गोप्ता कुशिक पुत्रः ते येन तप्तम् महत् तपः ॥१-५१-१५॥

श्रूयताम् च अभिधास्यामि कौशिकस्य महात्मनः ।
यथा बलम् यथा तत्त्वम् तत् मे निगदतः शृणु ॥१-५१-१६॥

राजा अभूत् एष धर्मात्मा दीर्घ कालम् अरिन्दमः ।
धर्मज्ञः कृत विद्यः च प्रजानाम् च हिते रतः ॥१-५१-१७॥

प्रजापति सुतः तु आसीत् कुशो नाम महीपतिः ।
कुशस्य पुत्रो बलवान् कुशनाभः सुधार्मिकः ॥१-५१-१८॥

कुशनाभ सुतः तु आसीत् गाधिः इति एव विश्रुतः ।
गाधेः पुत्रो महातेजा विश्वामित्रो महामुनिः ॥१-५१-१९॥

विश्वमित्रो महातेजाः पालयामास मेदिनीम् ।
बहु वर्ष सहस्राणि राजा राज्यम् अकारयत् ॥१-५१-२०॥

कदाचित् तु महातेजा योजयित्वा वरूथिनीम् ।
अक्षौहिणी परिवृतः परिचक्राम मेदिनीम् ॥१-५१-२१॥

नगराणि च राष्ट्रानि सरितः च तथा गिरीन् ।
आश्रमान् क्रमशो राजा विचरन् आजगाम ह ॥१-५१-२२॥

वसिष्ठस्य आश्रम पदम् नाना पुष्प लता द्रुमम् ।
नाना मृग गण आकीर्णम् सिद्ध चारण सेवितम् ॥१-५१-२३॥

देव दानव गन्धर्वैः किन्नरैः उपशोभितम् ।
प्रशांत हरिण आकीर्णम् द्विज संघ निषेवितम् ॥१-५१-२४॥

ब्रह्म ऋषि गण संकीर्णम् देव ऋषि गण सेवितम् ।
तपः चरण संसिद्धैः अग्नि कल्पैः महात्मभिः ॥१-५१-२५॥

सततम् संकुलम् श्रीमत् ब्रह्म कल्पैः महात्मभिः ।
अब् भक्षैः वायु भक्षैः च शीर्ण पर्ण अशनैः तथा ॥१-५१-२६॥

फलमूलाशनैर्दान्तैर्जितदोषैर्जितेन्द्रियैः - यद्वा -

फल मूल अशनैः दान्तैः जित दोषैः जित इन्द्रियैः ।
ऋषिभिः वालखिल्यैः च जप होम परायणैः ॥१-५१-२७॥

अन्यैः वैखानसैः चैव समंतात् उपशोभितम् ।

वसिष्ठस्य आश्रम पदम् ब्रह्म लोकम् इव अपरम् ।
ददर्श जयताम् श्रेष्ठ विश्वामित्रो महाबलः ॥१-५१-२८॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे एकपञ्चाशः सर्गः ॥१-५१॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे द्विपञ्चाशः सर्गः ॥१-५२॥

तम् दृष्ट्वा परम प्रीतो विश्वामित्रो महाबलः ।
प्रणतो विनयात् वीरो वसिष्ठम् जपताम् वरम् ॥१-५२-१॥

स्वागतम् तव च इति उक्तो वसिष्ठेन महात्मना ।
आसनम् च अस्य भगवान् वसिष्ठो व्यादिदेश ह ॥१-५२-२॥

उपविष्टाय च तदा विश्वामित्राय धीमते ।

यथा न्यायम् मुनि वरः फल मूलम् उपाहरत् ॥१-५२-३॥

प्रतिगृह्य तु ताम् पूजाम् वसिष्ठात् राज सत्तमः ।
तपो अग्नि होत्र शिष्येषु कुशलम् पर्यपृच्छत ॥१-५२-४॥

विश्वामित्रो महातेजा वनस्पति गणे तथा ।
सर्वत्र कुशलम् च आह वसिष्ठो राज सत्तमम् ॥१-५२-५॥

सुख उपविष्टम् राजानम् विश्वामित्रम् महातपाः ।
पप्रच्छ जपताम् श्रेष्ठो वसिष्ठो ब्रह्मणः सुतः ॥१-५२-६॥

कच्चित् ते कुशलम् राजन् कच्चित् धर्मेण रंजयन् ।
प्रजाः पालयसे राजन् राज वृत्तेन धार्मिक ॥१-५२-७॥

कच्चित् ते सुभृता भृत्याः कच्चित् तिष्ठन्ति शासने ।
कच्चित् ते विजिताः सर्वे रिपवो रिपु सूदन ॥१-५२-८॥

कच्चित् बले च कोशे च मित्रेषु च परंतप ।
कुशलम् ते नर व्याघ्र पुत्र पौत्रे तथा अनघ ॥१-५२-९॥

सर्वत्र कुशलम् राजा वसिष्ठम् प्रत्युदाहरत् ।

विश्वामित्रो महातेजा वसिष्ठम् विनय अन्वितम् ॥१-५२-१०॥

कृत्वा तौ सुचिरम् कालम् धर्मिष्ठौ ताः कथाः तदा ।
मुदा परमया युक्तौ प्रीयेताम् तौ परस्परम् ॥१-५२-११॥

ततो वसिष्ठो भगवान् कथा अन्ते रघुनंदन ।
विश्वामित्रम् इदम् वाक्यम् उवाच प्रहसन् इव ॥१-५२-१२॥

आतिथ्यम् कर्तुम् इच्छामि बलस्य अस्य महाबल ।
तव च एव अप्रमेयस्य यथा अर्हम् संप्रतीच्छ मे ॥१-५२-१३॥

सत्क्रियाम् तु भवान् एताम् प्रतीच्छतु मया कृताम् ।
राजन् त्वम् अतिथि श्रेष्ठः पूजनीयः प्रयत्नतः ॥१-५२-१४॥

एवम् उक्तो वसिष्ठेन विश्वामित्रो महामतिः ।
कृतम् इति अब्रवीत् राजा पूजा वाक्येन मे त्वया ॥१-५२-१५॥

फल मूलेन भगवन् विद्यते यत् तव आश्रमे ।
पाद्येन आचमनीयेन भगवद् दर्शनेन च ॥१-५२-१६॥

सर्वथा च महाप्राज्ञ पूजा अर्हेण सुपूजितः ।

नमस्ते अस्तु गमिष्यामि मैत्रेण ईक्षस्व चक्षुषा ॥१-५२-१७॥

एवम् ब्रुवन्तम् राजानम् वसिष्ठः पुनः एव हि ।
न्यमंत्रयत धर्मात्मा पुनः पुनः उदार धीः ॥१-५२-१८॥

बाढम् इति एव गाधेयो वसिष्ठम् प्रत्युवाच ह ।
यथा प्रियम् भगवतः तथा अस्तु मुनि सत्तम ॥१-५२-१९॥

एवम् उक्तः तथा तेन वसिष्ठो जपताम् वरः ।
आजुहाव ततः प्रीतः कल्माषीम् धूत कल्मषः ॥१-५२-२०॥

एहि एहि शबले क्षिप्रम् शृणु च अपि वचो मम ।

सबलस्य अस्य राजर्षेः कर्तुम् व्यवसितो अस्मि अहम् ।
भोजनेन महा अर्हेण सत्कारम् संविधत्स्व मे ॥१-५२-२१॥

यस्य यस्य यथा कामम् षड् रसेषु अभिपूजितम् ।
तत् सर्वम् काम धुक् दिव्ये अभिवर्ष कृते मम ॥१-५२-२२॥

रसेन अन्नेन पानेन लेह्य चोष्येण संयुतम् ।
अन्नानाम् निचयम् सर्वम् सृजस्व शबले त्वर ॥१-५२-२३॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे द्विपञ्चाशः सर्गः ॥१-५२॥

← सर्गः ५२ रामायणम्/बालकाण्डम्

बालकाण्डम्

वाल्मीकिः सर्गः ५४ →

[[File:Kanda 1 BK-052- Vasista Vishvamithrayoh Samvadhaha.ogg|thumb|द्विपञ्चाशः

त्रिपञ्चाशः सर्गः श्रूयताम् रामायणम्/बालकाण्डम्

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे त्रिपञ्चाशः सर्गः ॥१-५३॥

एवमुक्ता वसिष्ठेन शबला शत्रुसूदन १.०५३.००१

विदधे कामधुक्कामान् यस्य यस्य यथेप्सितम् १.०५३.००१

इक्षून्मधूंस्तथा लाजान्मैरेयांश्च वरासवान् १.०५३.००२

पानानि च महार्हाणि भक्ष्यांश्चोच्चावचांस्तथा १.०५३.००२

उष्णाढ्यस्यौदनस्यापि राशयः पर्वतोपमाः १.०५३.००३

मृष्टान्नानि च सूपाश्च दधिकुल्यास्तथैव च १.०५३.००३

नानास्वादुरसानां च षाडवानां तथैव च १.०५३.००४

भाजनानि सुपूर्णानि गौडानि च सहस्रशः १.०५३.००४

सर्वमासीत्सुसंतुष्टं हृष्टपुष्टजनाकुलम् १.०५३.००५

विश्वामित्रबलं राम वसिष्ठेनाभितर्पितम् १.०५३.००५

विश्वामित्रोऽपि राजर्षिर्हृष्टपुष्टस्तदाभवत् १.०५३.००६

सान्तः पुरवरो राजा सब्राह्मणपुरोहितः   १.०५३.००६

सामात्यो मन्त्रिसहितः सभृत्यः पूजितस्तदा   १.०५३.००७

युक्तः परेण हर्षेण वसिष्ठमिदमब्रवीत्   १.०५३.००७

पूजितोऽहं त्वया ब्रह्मन् पूजार्हेण सुसत्कृतः   १.०५३.००८

श्रूयतामभिधास्यामि वाक्यं वाक्यविशारद   १.०५३.००८

गवां शतसहस्रेण दीयतां शबला मम   १.०५३.००९

रत्नं हि भगवन्नेतद्रत्नहारी च पार्थिवः   १.०५३.००९

तस्मान्मे शबलां देहि ममैषा धर्मतो द्विज १.०५३.००९

एवमुक्तस्तु भगवान् वसिष्ठो मुनिसत्तमः १.०५३.०१०

विश्वामित्रेण धर्मात्मा प्रत्युवाच महीपतिम्   १.०५३.०१०

नाहं शतसहस्त्रेण नापि कोटिशतैर्गवाम् १.०५३.०११

राजन् दास्यामि शबलां राशिभी रजतस्य वा १.०५३.०११

न परित्यागमर्हेयं मत्सकाशादरिंदम १.०५३.०१२

शाश्वती शबला मह्यं कीर्तिरात्मवतो यथा   १.०५३.०१२

अस्यां हव्यं च कव्यं च प्राणयात्रा तथैव च   १.०५३.०१३

आयत्तमग्निहोत्रं च बलिर्होमस्तथैव च   १.०५३.०१३

स्वाहाकारवषट्कारौ विद्याश्च विविधास्तथा १.०५३.०१४

आयत्तमत्र राजर्षे सर्वमेतन्न संशयः १.०५३.०१४

सर्व स्वमेतत्सत्येन मम तुष्टिकरी सदा   १.०५३.०१५

कारणैर्बहुभी राजन्न दास्ये शबलां तव   १.०५३.०१५

वसिष्ठेनैवमुक्तस्तु विश्वामित्रोऽब्रवीत्ततः १.०५३.०१६

संरब्धतरमत्यर्थं वाक्यं वाक्यविशारदः १.०५३.०१६

हैरण्यकक्ष्याग्रैवेयान् सुवर्णाङ्कुशभूषितान् १.०५३.०१७

ददामि कुञ्जराणां ते सहस्त्राणि चतुर्दश १.०५३.०१७

हैरण्यानां रथानां च श्वेताश्वानां चतुर्युजाम् १.०५३.०१८

ददामि ते शतान्यष्टौ किङ्किणीकविभूषितान् १.०५३.०१८

हयानां देशजातानां कुलजानां महौजसाम् १.०५३.०१९

सहस्त्रमेकं दश च ददामि तव सुव्रत१.०५३.०१९

नानावर्णविभक्तानां वयःस्थानां तथैव च १.०५३.०२०

ददाम्येकां गवां कोटिं शबला दीयतां मम १.०५३.०२०

एवमुक्तस्तु भगवान् विश्वामित्रेण धीमता १.०५३.०२१

न दास्यामीति शबलां प्राह राजन् कथं चन १.०५३.०२१

एतदेव हि मे रत्नमेतदेव हि मे धनम् १.०५३.०२२

एतदेव हि सर्वस्वमेतदेव हि जीवितम् १.०५३.०२२

दर्शश्च पूर्णमासश्च यज्ञाश्चैवाप्तदक्षिणाः १.०५३.०२३

एतदेव हि मे राजन् विविधाश्च क्रियास्तथा १.०५३.०२३

अदोमूलाः क्रियाः सर्वा मम राजन्न संशयः १.०५३.०२४

बहूनां किं प्रलापेन न दास्ये कामदोहिनीम् १.०५३.०२४

एवम् उक्ता वसिष्ठेन शबला शत्रु सूदन ।
विदधे कामधुक् कामान् यस्य यस्य ईप्सितम् यथा ॥१-५३-१॥

इक्षून् मधून् तथा लाजान् मैरेयान् च वर आसवान् ।

पानानि च महाअर्हाणि भक्ष्यान् च उच्च अवचान् तथा ॥१-५३-२॥

उष्ण आढ्यस्य ओदनस्य अपि राशयः पर्वतोपमाः ।
मृष्ट अन्नानि च सूपाः च दधि कुल्याः तथैव च ॥१-५३-३॥

नाना स्वादु रसानाम् च खाण्डवनाम् - षाडबानाम् - तथैव च ।
भाजनानि -भोजनानि - सुपूर्णानि गौडानि च सहस्त्रशः ॥१-५३-४॥

सर्वम् आसीत् सुसंतुष्टम् हृष्ट पुष्ट जन आयुतम् ।
विश्वामित्र बलम् राम वसिष्ठेन सुतर्पितम् ॥१-५३-५॥

विश्वामित्रो अपि राजर्षिः हृष्ट पुष्टः तदा अभवत् ।
स अन्तः पुर वरो राजा स ब्राह्मण पुरोहितः ॥१-५३-६॥

स अमात्यो मंत्रि सहितः स भृत्यः पूजितः तदा ।
युक्तः परम हर्षेण वसिष्ठम् इदम् अब्रवीत् ॥१-५३-७॥

पूजितो अहम् त्वया ब्रह्मन् पूज अर्हेण सुसत्कृतः ।
श्रूयताम् अभिधास्यामि वाक्यम् वाक्य विशारद ॥१-५३-८॥

गवाम् शत सहस्रेण दीयताम् शबला मम ।
रत्नम् हि भगवन् एतत् रत्न हारी च पार्थिवः ॥१-५३-९॥

तस्मात् मे शबलाम् देहि मम एषा धर्मतो द्विज ।
एवम् उक्तः तु भगवान् वसिष्ठो मुनि सत्तमः ॥१-५३-१०॥

विश्वामित्रेण धर्मात्मा प्रत्युवाच महीपतिम् ।
न अहम् शत सहस्रेण न अपि कोटि शतैः गवाम् ॥१-५३-११॥

राजन् दास्यामि शबलाम् राशिभी रजतस्य वा ।
न परित्यागम् अर्हा इयम् मत् सकाशात् अरिन्दम ॥१-५३-१२॥

शाश्वती शबला मह्यम् कीर्तिर् आत्मवतो यथा ।
अस्याम् हव्यम् च कव्यम् च प्राण यात्रा तथैव च ॥१-५३-१३॥

आयत्तम् अग्नि होत्रम् च बलिः होमः तथैव च ।
स्वाहा कार वषट् कारौ विद्याः च विविधाः तथा ॥१-५३-१४॥

आयत्तम् अत्र राज ऋषे सर्वम् एतन् न संशयः ।
सर्वस्वम् एतत् सत्येन मम तुष्टि करी तथा ॥१-५३-१५॥

कारणैः बहुभी राजन् न दास्ये शबलाम् तव ।
वसिष्ठेन एवम् उक्तः तु विश्वामित्रो अब्रवीत् तदा ॥१-५३-१६॥

संरब्धतरम् अत्यर्थम् वाक्यम् वाक्य विशारदः ।
हैरण्य कक्ष्या ग्रैवेयान् सुवर्ण अंकुश भूषितान् ॥१-५३-१७॥

ददामि कुंजराणाम् ते सहस्राणि चतुर् दश ।
हैरण्यानाम् रथानाम् च श्वेत अश्वानाम् चतुर् युजाम् ॥१-५३-१८॥

ददामि ते शतानि अष्टौ किन्किणीक विभूषितान् ।

हयानाम् देश जातानाम् कुल जानाम् महौजसाम् ।
सहस्रम् एकम् दश च ददामि तव सुव्रत ॥१-५३-१९॥

नाना वर्ण विभक्तानाम् वयःस्थानाम् तथैव च ।
ददामि एकाम् गवाम् कोटिम् शबला दीयताम् मम ॥१-५३-२०॥

यावत् इच्छसि रत्नानि हिरण्यम् वा द्विजोत्तम ।
तावत् ददामि ते सर्वम् दीयताम् शबला मम ॥१-५३-२१॥

एवम् उक्तः तु भगवान् विश्वामित्रेण धीमता ।
न दास्यामि इति शबलाम् प्राह राजन् कथंचन ॥१-५३-२२॥

एतदेव हि मे रत्नम् एतदेव हि मे धनम् ।
एतदेव हि सर्वस्वम् एतदेव हि जीवितम् ॥१-५३-२३॥

दर्शः च पौर्ण मासः च यज्ञाः चैव आप्त दक्षिणाः ।
एतदेव हि मे राजन् विविधाः च क्रियाः तथा ॥१-५३-२४॥

अतो मूलाः क्रियाः सर्वा मम राजन् न संशयः ।
बहूना किम् प्रलापेन न दास्ये काम दोहिनीम् ॥१-५३-२५॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे त्रिपञ्चाशः
सर्गः ॥१-५३॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे चतु:पञ्चाशः सर्गः ॥१-५४॥

तदास्य शबलां राम विश्वामित्रोऽन्वकर्षत १.०५४.००१

नीयमाना तु शबला राम राज्ञा महात्मना १.०५४.००२

दु:खिता चिन्तयामास रुदन्ती शोककर्शिता १.०५४.००२

परित्यक्ता वसिष्ठेन किमहं सुमहात्मना १.०५४.००३

याहं राजभृतैर्दीना ह्रियेयं भृशदु:खिता १.०५४.००३

किं मयापकृतं तस्य महर्षेर्भावितात्मन: १.०५४.००४

यन्मामनागसं भक्तामिष्टां त्यजति धार्मिक: १.०५४.००४

इति सा चिन्तयित्वा तु नि:श्वस्य च पुन: पुन:१.०५४.००५

जगाम वेगेन तदा वसिष्ठं परमौजसं १.०५४.००५

निर्धूय तांस्तदा भृत्याञ्शतशः शत्रुसूदन १.०५४.००६

जगामानिलवेगेन पादमूलं महात्मनः १.०५४.००६

शबला सा रुदन्ती च क्रोशन्ती चेदमब्रवीत् १.०५४.००७

वसिष्ठस्याग्रतः स्थित्वा मेघदुन्दुभिराविणी १.०५४.००७

भगवन् किं परित्यक्ता त्वयाहं ब्रह्मणः सुत १.०५४.००८

यस्माद्राजभृता मां हि नयन्ते त्वत्सकाशतः १.०५४.००८

एवमुक्तस्तु ब्रह्मर्षिरिदं वचनमब्रवीत् १.०५४.००९

शोकसंतप्तहृदयां स्वसारमिव दुःखिताम् १.०५४.००९

न त्वां त्यजामि शबले नापि मेऽपकृतं त्वया १.०५४.०१०

एष त्वां नयते राजा बलान्मत्तो महाबलः १.०५४.०१०

न हि तुल्यं बलं मह्यं राजा त्वद्य विशेषतः १.०५४.०११

बली राजा क्षत्रियश्च पृथिव्याः पतिरेव च १.०५४.०११

इयमक्षौहिणीपूर्णा सवाजिरथसंकुला १.०५४.०१२

हस्तिध्वजसमाकीर्णा तेनासौ बलवत्तरः १.०५४.०१२

एवमुक्ता वसिष्ठेन प्रत्युवाच विनीतवत् १.०५४.०१३

वचनं वचनज्ञा सा ब्रह्मर्षिममितप्रभम् १.०५४.०१३

न बलं क्षत्रियस्याहुर्ब्राह्मणो बलवत्तरः १.०५४.०१४

ब्रह्मन् ब्रह्मबलं दिव्यं क्षत्रात्तु बलवत्तरम्१.०५४.०१४

अप्रमेयबलं तुभ्यं न त्वया बलवत्तरः १.०५४.०१५

विश्वामित्रो महावीर्यस्तेजस्तव दुरासदम् १.०५४.०१५

नियुङ्क्ष्व मां महातेजस्त्वद्ब्रह्मबलसंभृताम् १.०५४.०१६

तस्य दर्पं बलं यत्तन्नाशयामि दुरात्मनः १.०५४.०१६

इत्युक्तस्तु तया राम वसिष्ठः सुमहायशाः १.०५४.०१७

सृजस्वेति तदोवाच बलं परबलारुजम् १.०५४.०१७

तस्या हुम्भारवोत्सृष्टाः पह्लवाः शतशो नृप १.०५४.०१८

नाशयन्ति बलं सर्वं विश्वामित्रस्य पश्यतः १.०५४.०१८

स राजा परमक्रुद्धः क्रोधविस्फारितेक्षणः १.०५४.०१९

पह्लवान्नाशयामास शस्त्रैरुच्चावचैरपि १.०५४.०१९

विश्वामित्रार्दितान् दृष्ट्वा पह्लवाञ्शतशस्तदा १.०५४.०२०

भूय एवासृजद्घोराञ्शकान् यवनमिश्रितान् १.०५४.०२०

तैरासीत्संवृता भूमिः शकैर्यवनमिश्रितैः १.०५४.०२१

प्रभावद्भिर्महावीर्यैर्हेमकिञ्जल्कसंनिभैः १.०५४.०२१

दीर्घासिपट्टिशधरैर्हेमवर्णाम्बरावृतैः १.०५४.०२२

निर्दग्धं तद्बलं सर्वं प्रदीप्तैरिव पावकैः   १.०५४.०२२

ततोऽस्त्राणि महातेजा विश्वामित्रो मुमोच ह   १.०५४.०२३

कामधेनुम् वसिष्ठो अपि यदा न त्यजते मुनिः ।
तदा अस्य शबलाम् राम विश्वामित्रो अन्वकर्षत ॥१-५४-१॥

नीयमाना तु शबला राम राज्ञा महात्मना ।
दुःखिता चिन्तयामास रुदंती शोक कर्शिता ॥१-५४-२॥

परित्यक्ता वसिष्ठेन किम् अहम् सुमहात्मना ।
या अहम् राज भृतैः दीना ह्रियेयम् भृश दुःखिता ॥१-५४-३॥

किम् मया अपकृतम् तस्य महर्षेः भावित आत्मनः ।
यन् माम् अनागसम् भक्ताम् इष्टाम् त्यजति धार्मिकः ॥१-५४-४॥

इति संचिन्तयित्वा तु निःश्वस्य च पुनः पुनः ।
जगाम वेगेन तदा वसिष्ठम् परम ओजसम् ॥१-५४-५॥

निर्धूय ताम् तदा भृत्यान् शतशः शत्रुसूदन ।
जगाम अनिल वेगेन पाद मूलम् महात्मनः ॥१-५४-६॥

शबला सा रुदन्ती च क्रोशन्ती च इदम् अब्रवीत् ।
वसिष्ठस्य अग्रतः स्थित्वा मेघ निःस्वना ॥१-५४-७॥

भगवन् किम् परित्यक्ता त्वया अहम् ब्रह्मणः सुत ।
यस्मात् राज भटा माम् हि नयन्ते त्वत् सकाशतः ॥१-५४-८॥

एवम् उक्तः तु ब्रह्मर्षिर् इदम् वचनम् अब्रवीत् ।
शोक संतप्त हृदयाम् स्व सारम् इव दुःखिताम् ॥१-५४-९॥

न त्वाम् त्यजामि शबले न अपि मे अपकृतम् त्वया ।
एष त्वाम् नयते राजा बलात् मत्तः महाबलः ॥१-५४-१०॥

न हि तुल्यम् बलम् मह्यम् राजा तु अद्य विशेषतः ।
बली राजा क्षत्रियः च पृथिव्याः पतिः एव च ॥१-५४-११॥

इयम् अक्षौहिणी पूर्णा गज वाजि रथ आकुला ।
हस्ति ध्वज समाकीर्णा तेन असौ बलवत्तरः ॥१-५४-१२॥

एवम् उक्ता वसिष्ठेन प्रत्युवाच विनीतवत् ।
वचनम् वचनज्ञा सा ब्रह्मर्षिम् अतुल प्रभम् ॥१-५४-१३॥

न बलम् क्षत्रियस्य आहुः ब्राह्मणो बलवत्तरः ।
ब्रह्मन् ब्रह्म बलम् दिव्यम् क्षत्रात् तु बलवत्तरम् ॥१-५४-१४॥

अप्रमेय बलम् तुभ्यम् न त्वया बलवत्तरः ।
विश्वामित्रो महावीर्यः तेजः तव दुरासदम् ॥१-५४-१५॥

नियुङ्क्ष्व माम् महातेजः त्वत् ब्रह्म बल संभृताम् ।
तस्य दर्पम् बलम् यत्नम् नाशयामि दुरात्मनः ॥१-५४-१६॥

इति उक्तः तु तया राम वसिष्ठः सुमहायशाः ।
सृजस्व इति तदा उवाच बलम् पर बल अर्दनम् ॥१-५४-१७॥

तस्य तत् वचनम् श्रुत्वा सुरभिः सा असृजत् तदा ।
तस्या हुंभा रव उत्सृष्टाः पह्लवाः शतशो नृप ॥१-५४-१८॥

नाशयन्ति बलम् सर्वम् विश्वामित्रस्य पश्यतः ।
स राजा परम क्रुद्धः क्रोध विस्फारित ईक्षणः ॥१-५४-१९॥

पह्लवान् नाशयामास शस्त्रैः उच्चावचैः अपि ।
विश्वामित्र अर्दितान् दृष्ट्वा पह्लवान् शतशः तदा ॥१-५४-२०॥

भूय एव असृजत् घोरान् शकान् यवन मिश्रितान् ।
तैः आसीत् संवृता भूमिः शकैः यवन मिश्रितैः ॥१-५४-२१॥

प्रभावद्भिर्महावीर्यैर्हेमकिंजल्कसन्निभैः ।

यद्वा -

प्रभावद्भिः महावीर्यैः हेम किंजल्क संनिभैः ।

दीर्घासिपट्टिशधरैर्हेमवर्णाम्बराअवृतैः ॥

यद्वा -

दीर्घ असि पट्टिश धरैः हेम वर्ण अंबर आवृतैः ॥१-५४-२२॥

निर्दग्धम् तत् बलम् सर्वम् प्रदीप्तैः इव पावकैः ।

ततो अस्त्राणि महातेजा विश्वामित्रो मुमोच ह।
तैः तैः यवन कांभोजा बर्बराः च अकुली कृताः ॥१-५४-२३॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे चतुःपञ्चाशः सर्गः ॥१-५४॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे पञ्चपञ्चाशः सर्गः ॥१-५५॥

ततः तान् आकुलान् दृष्ट्वा विश्वामित्र अस्त्र मोहितान्।
वसिष्ठः चोदयामास काम धुक् सृज योगतः ॥१-५५-१॥

तस्या हुंकारतो जाताः कांबोजा रवि सन्निभाः।
ऊधसः तु अथ संजाताः पह्लवाः शस्त्र पाणयः ॥१-५५-२॥

योनि देशात् च यवनः शकृ देशात् शकाः तथा।
रोम कूपेषु म्लेच्छाः च हारीताः स किरातकाः ॥१-५५-३॥

तैः तत् निषूदितम् सैन्यम् विश्वमित्रस्य तत् क्षणात् ।
स पदाति गजम् स अश्वम् स रथम् रघुनंदन ॥१-५५-४॥

दृष्ट्वा निषूदितम् सैन्यम् वसिष्ठेन महात्मना ।
विश्वामित्र सुतानाम् तु शतम् नाना विध आयुधम् ॥१-५५-५॥

अभ्यधावत् सुसंक्रुद्धम् वसिष्ठम् जपताम् वरम् ।
हुम् कारेण एव तान् सर्वान् निर्ददाह महान् ऋषिः ॥१-५५-६॥

ते स अश्व रथ पादाता वसिष्ठेन महात्मना ।
भस्मी कृता मुहूर्तेन विश्वामित्र सुताः तदा ॥१-५५-७॥

दृष्ट्वा विनाशितान् पुत्रान् बलम् च सुमहा यशाः ।
स व्रीडः चिंतया आविष्टो विश्वामित्रो अभवत् तदा ॥१-५५-८॥

समुद्र इव निर्वेगो भग्न दंष्ट्र इव उरगः ।
उपरक्त इव आदित्यः सद्यो निष्प्रभताम् गतः ॥१-५५-९॥

हत पुत्र बलो दीनो लून पक्ष इव द्विजः ।
हत सर्व बल उत्साहो निर्वेदम् समपद्यत ॥१-५५-१०॥

स पुत्रम् एकम् राज्याय पालय इति नियुज्य च ।
पृथिवीम् क्षत्र धर्मेण वनम् एव अन्वपद्यत ॥१-५५-११॥

स गत्वा हिमवत् पार्श्वम् किंनर उरग सेवितम् ।
महादेव प्रसाद अर्थम् तपः तेपे महातपाः ॥१-५५-१२॥

केनचित् तु अथ कालेन देवेशो वृषभ ध्वजः ।
दर्शयामास वरदो विश्वामित्रम् महामुनिम् ॥१-५५-१३॥

किम् अर्थम् तप्यसे राजन् ब्रूहि यत् ते विवक्षितम् ।
वरदो अस्मि वरो यः ते कांक्षितः सो अभिधीयताम् ॥१-५५-
१४॥

एवम् उक्तः तु देवेन विश्वामित्रो महातपाः ।
प्रणिपत्य महादेवम् विश्वामित्रो अब्रवीत् इदम् ॥१-५५-१५॥

यदि तुष्टो महादेव धनुर् वेदो मम अनघ ।
सा अंग उप अंग उपनिषदः स रहस्यः प्रदीयताम् ॥१-५५-१६॥

यानि देवेषु च अस्त्राणि दानवेषु महर्षिषु ।

गंधर्व यक्ष रक्षस्सु प्रतिभांतु मम अनघ ॥१-५५-१७॥

तव प्रसादात् भवतु देवदेव मम ईप्सितम् ।
एवम् अस्तु इति देवेशो वाक्यम् उक्त्वा गतः तदा ॥१-५५-१८॥

प्राप्य च अस्त्राणि देवेशात् विश्वामित्रो महाबलः ।
दर्पेण महता युक्तो दर्पपूर्णो अभवत् तदा ॥१-५५-१९॥

विवर्धमानो वीर्येण समुद्र इव पर्वणि ।
हतम् मेने तदा राम वसिष्ठम् ऋषि सत्तमम् ॥१-५५-२०॥

ततो गत्वा आश्रमपदम् मुमोच अस्त्राणि पार्थिवः ।
यैः तत् तपो वनम् सर्वम् निर्दग्धम् च अस्त्र तेजसा ॥१-५५-२१॥

उदीर्यमाणम् अस्त्रम् तत् विश्वामित्रस्य धीमतः ।
दृष्ट्वा विप्रद्रुता भीता मुनयः शतशो दिशः ॥१-५५-२२॥

वसिष्ठस्य च ये शिष्याः ये च वै मृग पक्षिणः ।
विद्रवन्ति भयात् भीता नाना दिक्भ्यः सहस्त्रशः ॥१-५५-२३॥

वसिष्ठस्य आश्रमपदम् शून्यम् आसीत् महात्मनः ।

मुहूर्तम् इव निःशब्दम् आसीत् ईरिण संनिभम् ॥१-५५-२४॥

वदतो वै वसिष्ठस्य मा भै इति मुहुर्मुहुः ।
नाशयामि अद्य गाधेयम् नीहारम् इव भास्करः ॥१-५५-२५॥

एवम् उक्त्वा महातेजा वसिष्ठो जपताम् वरः ।
विश्वामित्रम् तदा वाक्यम् स रोषम् इदम् अब्रवीत् ॥१-५५-२६॥

आश्रमम् चिर संवृद्धम् यत् विनाशितवान् असि ।
दुराचारो हि यत् मूढ तस्मात् त्वम् न भविष्यसि ॥१-५५-२७॥

इति उक्त्वा परम क्रुद्धो दण्डम् उद्यम्य सत्वरः ।
विधूम इव काल अग्निः यम दण्डम् इव अपरम् ॥१-५५-२८॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे पञ्चपञ्चाशः सर्गः ॥१-५५॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे षट्पञ्चाशः सर्गः ॥१-५६॥

एवम् उक्तो वसिष्ठेन विश्वामित्रो महाबलः ।
आग्नेयम् अस्त्रम् उत्क्षिप्य तिष्ठ तिष्ठ इति च अब्रवीत् ॥१-५६-१॥

ब्रह्मदण्डम् समुद्यम्य काल दण्डम् इव अपरम् ।
वसिष्ठो भगवान् क्रोधात् इदम् वचनम् अब्रवीत् ॥१-५६-२॥

क्षत्र बन्धो स्थितो अस्मि एष यद् बलम् तद् विदर्शय ।
नाशयामि अद्य ते दर्पम् शस्त्रस्य तव गाधिज ॥१-५६-३॥

क्क च ते क्षत्रिय बलम् क्क च ब्रह्म बलम् महत् ।
पश्य ब्रह्म बलम् दिव्यम् मम क्षत्रिय पांसन ॥१-५६-४॥

तस्य अस्त्रम् गाधि पुत्रस्य घोरम् आग्नेयम् उत्तमम् ।
ब्रह्म दण्डेन तत् शांतम् अग्नेः वेग इव अंभसा ॥१-५६-५॥

वारुणम् चैव रौद्रम् च ऐन्द्रम् पाशुपतम् तथा ।
ऐषीकम् च अपि चिक्षेप रुषितो गाधि नंदनः ॥१-५६-६॥

मानवम् मोहनम् चैव गांधर्वम् स्वापनम् तथा।
जृंभणम् मदानम् चैव संतापन विलापने ॥१-५६-७॥

शोषणम् दारणम् चैव वज्रम् अस्त्रम् सुदुर्जयम्।
ब्रह्म पाशम् काल पाशम् वारुणम् पाशम् एव च ॥१-५६-८॥

पिनाकम् अस्त्रम् च दयितम् शुष्क आर्द्रे अशनी तथा।
दण्ड अस्त्रम् अथ पैशाचम् क्रौन्चम् अस्त्रम् तथैव च ॥१-५६-९॥

धर्म चक्रम् काल चक्रम् विष्णु चक्रम् तथैव च।
वायव्यम् मथनम् चैव अस्त्रम् हय शिरः तथा ॥१-५६-१०॥

शक्ति द्वयम् च चिक्षेप कंकालम् मुसलम् तथा।
वैद्याधरम् महाअस्त्रम् च कालास्त्रम् अथ दारुणम् ॥१-५६-११॥

त्रिशूलम् अस्त्रम् घोरम् च कापालम् अथ कंकणम्।
एतानि अस्त्राणि चिक्षेप सर्वाणि रघु नंदन ॥१-५६-१२॥

वसिष्ठे जपताम् श्रेष्ठे तद् अद्भुतम् इव अभवत्।
तानि सर्वाणि दण्डेन ग्रसते ब्रह्मणः सुतः ॥१-५६-१३॥

तेषु शांतेषु ब्रह्मास्त्रम् क्षिप्तवान् गाधि नंदनः ।
तत् अस्त्रम् उद्यतम् दृष्ट्वा देवाः स अग्नि पुरोगमाः ॥१-५६-१४॥

देव ऋषयः च संभ्रांता गंधर्वाः स महा उरगाः ।
त्रैलोक्यम् आसीत् संत्रस्तम् ब्रह्मास्त्रे समुदीरिते ॥१-५६-१५॥

तत् अपि अस्त्रम् महाघोरम् ब्राह्मम् ब्राह्मेण तेजसा ।
वसिष्ठो ग्रसते सर्वम् ब्रह्म दण्डेन राघव ॥१-५६-१६॥

ब्रह्म अस्त्रम् ग्रसमानस्य वसिष्ठस्य महात्मनः ।
त्रैलोक्य मोहनम् रौद्रम् रूपम् आसीत् सुदारुणम् ॥१-५६-१७॥

रोम कूपेषु सर्वेषु वसिष्ठस्य महात्मनः ।
मरीच्य इव निष्पेतुः अग्नेः धूम आकुल अर्चिषः ॥१-५६-१८॥

प्राज्वलत् ब्रह्म दण्डः च वसिष्ठस्य कर उद्यतः ।
विधूम इव काल अग्निः यम दण्ड इव अपरः ॥१-५६-१९॥

ततो अस्तुवन् मुनि गणा वसिष्ठम् जपताम् वरम् ।
अमोघम् ते बलम् ब्रह्मन् तेजो धारय तेजसा ॥१-५६-२०॥

निगृहीतः त्वया ब्रह्मन् विश्वामित्रो महातपाः ।
प्रसीद जपताम् श्रेष्ठ लोकाः सन्तु गत व्यथाः ॥१-५६-२१॥

एवम् उक्तो महातेजाः शमम् चक्रे महातपाः ।
विश्वामित्रो अपि निकृतो विनिःश्वस्य इदम् अब्रवीत् ॥१-५६-२२॥

धिक् बलम् क्षत्रिय बलम् ब्रह्म तेजो बलम् बलम् ।
एकेन ब्रह्म दण्डेन सर्व अस्त्राणि हतानि मे ॥१-५६-२३॥

तत् एतत् समवेक्ष्य अहम् प्रसन्न इन्द्रिय मानसः ।
तपो महत् समास्थास्ये यत् वै ब्रह्मत्व कारणम् ॥१-५६-२४॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे षट्पञ्चाशः सर्गः ॥१-५६॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे सप्तपञ्चाशः सर्गः ॥१-५७॥

ततः संतप्त हृदयः स्मरन् निग्रहम् आत्मनः ।
विनिःश्वस्य विनिःश्वस्य कृत वैरो महात्मना ॥१-५७-१॥

स दक्षिणाम् दिशम् गत्वा महिष्या सह राघव ।
ततापं परमम् घोरम् विश्वामित्रो महातपाः ॥१-५७-२॥

फल मूल अशनो दान्तैः चचार महत् तपः ।
अथ अस्य जज्ञिरे पुत्राः सत्य धर्म परायणाः ॥१-५७-३॥

हविष्पन्दो मधुष्यन्दो दृढनेत्रो महारथः ।
पूर्णे वर्ष सहस्रे तु ब्रह्मा लोक पितामहः ॥१-५७-४॥

अब्रवीत् मधुरम् वाक्यम् विश्वामित्रम् तपो धनम् ।
जिता राजर्षि लोकाः ते तपसा कुशिक आत्मज ॥१-५७-५॥

अनेन तपसा त्वाम् हि राज ऋषिर् इति विद्महे ।
एवम् उक्त्वा महातेजा जगाम सह दैवतैः ॥१-५७-६॥

त्रिविष्टपम् ब्रह्म लोकम् लोकानाम् परम ईश्वरः ।
विश्वामित्रो अपि तत् श्रुत्वा ह्रिया किंचित् अवाङ्मुखः ॥१-५७-७॥

दुःखेन महता आविष्टः स मन्युः इदम् अब्रवीत् ।
तपः च सुमहत् तप्तम् राज ऋषिर् इति माम् विदुः ॥१-५७-८॥

देवाः स ऋषि गणाः सर्वे न अस्ति मन्ये तपः फलम् ।
एवम् निश्चित्य मनसा भूय एव महातपाः ॥१-५७-९॥

तपः चचार काकुत्स्थ परमम् परम आत्मवान् ।
एतस्मिन् एव काले तु सत्य वादी जित इन्द्रियः ॥१-५७-१०॥

त्रिशंकुः इति विख्यात इक्ष्वाकु कुल वर्धनः ।
तस्य बुद्धिः समुत्पन्ना यजेयम् इति राघव ॥१-५७-११॥

गच्छेयम् स्व शरीरेण देवानाम् परमाम् गतिम् ।
वसिष्ठम् स समाहूय कथयामास चिन्तितम् ॥१-५७-१२॥

अशक्यम् इति च अपि उक्तो वसिष्ठेन महात्मना ।
प्रत्याख्यातो वसिष्ठेन स ययौ दक्षिणाम् दिशम् ॥१-५७-१३॥

ततः तत् कर्म सिद्धि अर्थम् पुत्रान् तस्य गतो नृपः ।
वासिष्ठा दीर्घ तपसः तपो यत्र हि तेपिरे ॥१-५७-१४॥

त्रिशंकुः सुमहातेजाः शतम् परम भास्वरम् ।
वसिष्ठ पुत्रान् ददृशे तप्यमानान् यशस्विनः ॥१-५७-१५॥

सो अभिगम्य महात्मानः सर्वान् एव गुरोः सुतान् ।
अभिवाद्य आनुपूर्व्येण ह्रिया किंचित् अवाङ्मुखः ॥१-५७-१६॥

अब्रवीत् स महात्मनः सर्वान् एव कृतांजलिः ।
शरणम् वः प्रपद्ये अहम् शरण्यान् शरणागतः ॥१-५७-१७॥

प्रत्याख्यातो अस्मि भद्रम् वो वसिष्ठेन महात्मना ।
यष्टु कामो महायज्ञम् तत् अनुज्ञातुम् अर्थथ ॥१-५७-१८॥

गुरु पुत्रान् अहम् सर्वान् नमस् कृत्य प्रसादये ।
शिरसा प्रणतो याचे ब्राह्मणान् तपसि स्थितान् ॥१-५७-१९॥

ते माम् भवन्तः सिद्धि अर्थम् याजयंतु समाहिताः ।
स शरीरो यथा अहम् वै देव लोकम् अवाप्नुयाम् ॥१-५७-२०॥

प्रत्याख्यातो वसिष्ठेन गतिम् अन्याम् तपो धनाः ।
गुरु पुत्रान् ऋते सर्वान् न अहम् पश्यामि कांचन ॥१-५७-२१॥

इक्ष्वाकूणाम् हि सर्वेषाम् पुरोधाः परमा गतिः ।
तस्मात् अनंतरम् सर्वे भवन्तो दैवतम् मम ॥१-५७-२२॥

इति वाल्मीकिरामायणे आदिकाव्ये बालकाण्डे सप्तपञ्चाशः सर्गः ॥१-५७॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे अष्टपञ्चाशः सर्गः ॥१-५८॥

ततः त्रिशंकोः वचनम् श्रुत्वा क्रोध समन्वितम् ।
ऋषि पुत्र शतम् राम राजानम् इदम् अब्रवीत् ॥१-५८-१॥

प्रत्याख्यातो असि दुर्बुद्धे गुरुणा सत्य वादिना ।
तम् कथम् समतिक्रम्य शाखा अन्तरम् उपेयिवान् ॥१-५८-२॥

इक्ष्वाकूणाम् हि सर्वेषाम् पुरोधाः परमा गतिः ।
न च अतिक्रमितुम् शक्यम् वचनम् सत्य वादिनः ॥१-५८-३॥

अशक्यम् इति स उवाच वसिष्ठो भगवान् ऋषिः ।
तम् वयम् वै समाहर्तुम् क्रतुम् शक्ताः कथंचन ॥१-५८-४॥

बालिशः त्वम् नर श्रेष्ठ गम्यताम् स्व पुरम् पुनः ।
याजने भगवान् शक्तः त्रैलोक्यस्य अपि पार्थिव ॥१-५८-५॥

अवमानम् कथम् कर्तुम् तस्य शक्षायामहे वयम् ।
तेषाम् तद् वचनम् श्रुत्वा क्रोध पर्याकुल अक्षरम् ॥१-५८-६॥

स राजा पुनः एव एतान् इदम् वचनम् अब्रवीत् ।
प्रत्याख्यातो भगवता गुरु पुत्रैः तथैव हि ॥१-५८-७॥

अन्याम् गतिम् गमिष्यामि स्वस्ति वो अस्तु तपो धनाः ।
ऋषि पुत्राः तु तत् श्रुत्वा वाक्यम् घोर अभिसंहितम् ॥१-५८-८॥

शेपुः परम संक्रुद्धाः चण्डालत्वम् गमिष्यसि ।

इति उक्त्वा ते महात्मानो विविशुः स्वम् स्वम् आश्रमम् ॥१-५८-९॥

अथ रात्र्याम् व्यतीतायाम् राजा चण्डालताम् गतः ।
नील वस्त्र धरो नीलः परुषो ध्वस्त मूर्धजः ॥१-५८-१०॥

चित्य माल्य अनुलेपः च आयस आभरणो अभवत् ।
तम् दृष्ट्वा मंत्रिणः सर्वे त्यज्य चण्डाल रूपिणम् ॥१-५८-११॥

प्राद्रवन् सहिता राम पौरा ये अस्य अनुगामिनः ।
एको हि राजा काकुत्स्थ जगाम परम आत्मवान् ॥१-५८-१२॥

दह्यमानो दिवा रात्रम् विश्वामित्रम् तपो धनम् ।
विश्वामित्रः तु तम् दृष्ट्वा राजानम् विफली कृतम् ॥१-५८-१३॥

चण्डाल रूपिणम् राम मुनिः कारुण्यम् आगतः ।
कारुण्यात् स महातेजा वाक्यम् परम धार्मिकः ॥१-५८-१४॥

इदम् जगाद भद्रम् ते राजानम् घोर दर्शनम् ।
किम् आगमन कार्यम् ते राजपुत्र महाबल ॥१-५८-१५॥

अयोध्या अधिपते वीर शापात् चण्डालताम् गतः ।
अथ तत् वाक्यम् आकर्ण्य राजा चण्डालताम् गतः ॥१-५८-१६॥

अब्रवीत् प्रांजलिः वाक्यम् वाक्यज्ञो वाक्य कोविदम् ।
प्रत्याख्यातो अस्मि गुरुणा गुरु पुत्रैः तथा एव च ॥१-५८-१७॥

अनवाप्य एव तम् कामम् मया प्राप्तो विपर्ययः ।
स शरीरो दिवम् यायामि इति मे सौम्य दर्शन ॥१-५८-१८॥

मया च इष्टम् क्रतु शतम् तत् च न अवाप्यते फलम् ।
अनृतम् न उक्त पूर्वम् मे न च वक्ष्ये कदाचन ॥१-५८-१९॥

कृच्छ्रेषु अपि गतः सौम्य क्षत्र धर्मेण ते शपे ।
यज्ञैः बहु विधैः इष्टम् प्रजा धर्मेण पालिताः ॥१-५८-२०॥

गुरवः च महात्मानः शील वृत्तेन तोषिताः ।
धर्मे प्रयतमानस्य यज्ञम् च आहर्तुम् इच्छतः ॥१-५८-२१॥

परितोषम् न गच्छन्ति गुरवो मुनिपुंगव ।
दैवम् एव परम् मन्ये पौरुषम् तु निरर्थकम् ॥१-५८-२२॥

दैवेन आक्रम्यते सर्वम् दैवम् हि परमा गतिः ।

तस्य मे परम आर्तस्य प्रसादम् अभिकांक्षतः ।
कर्तुम् अर्हसि भद्रम् ते दैव उपहत कर्मणः ॥१-५८-२३॥

न अन्याम् गतिम् गमिष्यामि न अन्यः शरणम् अस्ति मे ।
दैवम् पुरुष कारेण निवर्तयितुम् अर्हसि ॥१-५८-२४॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे अष्टपञ्चाशः सर्गः ॥१-५८॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे एकोनषष्ठितमः सर्गः ॥१-५९॥

उक्त वाक्यम् तु राजानम् कृपया कुशिक आत्मजः ।

अब्रवीत् मधुरम् वाक्यम् साक्षात् चण्डालताम् गतम् ॥१-५९-१॥

इक्ष्वाको स्वागतम् वत्स जानामि त्वाम् सुधार्मिकम् ।
शरणम् ते भविष्यामि मा भैषीः नृप पुंगव ॥१-५९-२॥

अहम् आमंत्रये सर्वान् महर्षीन् पुण्य कर्मणः ।
यज्ञ साह्य करान् राजन् ततो यक्ष्यसि निर्वृतः ॥१-५९-३॥

गुरु शाप कृतम् रूपम् यत् इदम् त्वयि वर्तते ।
अनेन सह रूपेण स शरीरो गमिष्यसि ॥१-५९-४॥

हस्त प्राप्तम् अहम् मन्ये स्वर्गम् तव नरेश्वर ।
यः त्वम् कौशिकम् आगम्य शरण्यम् शरणागतः ॥१-५९-५॥

एवम् उक्त्वा महातेजाः पुत्रान् परम धार्मिकान् ।
व्यादिदेश महाप्राज्ञान् यज्ञ संभार कारणात् ॥१-५९-६॥

सर्वान् शिष्यान् समाहूय वाक्यम् एतत् उवाच ह ।
सर्वान् ऋषि वरान् वशिष्ठान् आनयध्वम् मम आज्ञया ॥१-५९-७॥

स शिष्यान् सुहृदः चैव स ऋत्विजः सुबहु श्रुतान् ।
यत् अन्यो वचनम् ब्रूयात् मत् वाक्य बल चोदितः ॥१-५९-८॥

तत् सर्वम् अखिलेन उक्तम् मम आख्येयम् अनादृतम् ।
तस्य तत् वचनम् श्रुत्वा दिशो जग्मुः तत् आज्ञया ॥१-५९-९॥

आजग्मुः अथ देशेभ्यः सर्वेभ्यो ब्रह्म वादिनः ।
ते च शिष्याः समागम्य मुनिम् ज्वलित तेजसम् ॥१-५९-१०॥

ऊचुः च वचनम् सर्वे सर्वेषाम् ब्रह्म वादिनाम् ।
श्रुत्वा ते वचनम् सर्वे समायान्ति द्विजातयः ॥१-५९-११॥

सर्व देशेषु च अगच्छन् वर्जयित्वा महाउदयम् ।
वासिष्ठम् तत् शतम् सर्वम् क्रोध पर्याकुल अक्षरम् ॥१-५९-१२॥

यथा आह वचनम् सर्वम् शृणु त्वम् मुनि पुंगव ।
क्षत्रियो याजको यस्य चण्डालस्य विशेषतः ॥१-५९-१३॥

कथम् सदसि भोक्तारो हविः तस्य सुर ऋषयः ।
ब्राह्मणा वा महात्मानो भुक्त्वा चण्डाल भोजनम् ॥१-५९-१४॥

कथम् स्वर्गम् गमिष्यन्ति विश्वामित्रेण पालिताः ।
एतत् वचनम् नैष्ठुर्यम् ऊचुः संरक्त लोचनाः ॥१-५९-१५॥

वासिष्ठा मुनि शार्दूल सर्वे सह महोदयाः ।
तेषाम् तत् वचनम् श्रुत्वा सर्वेषाम् मुनि पुंगवः ॥१-५९-१६॥

क्रोध संरक्त नयनः स रोषम् इदम् अब्रवीत् ।
यत् दूषयन्ति अदुष्टम् माम् तप उग्रम् संआस्थितम् ॥१-५९-१७॥

भस्मी भूता दुरात्मानो भविष्यन्ति न संशयः ।
अद्य ते काल पाशेन नीता वैवस्तव क्षयम् ॥१-५९-१८॥

सप्त जाति शतानि एव मृतपाः सन्तु सर्वशः ।
श्व मांस नियत आहारा मुष्टिका नाम निर्घृणाः ॥१-५९-१९॥

विकृताः च विरूपाः च लोकान् अनुचरन्तु इमान् ।
महोदयः च दुर्बुद्धिः माम् अदूष्यम् हि अदूषयत् ॥१-५९-२०॥

दूषितः सर्व लोकेषु निषादत्वम् गमिष्यति ।
प्राण अतिपात निरतो निरनुक्रोशताम् गतः ॥१-५९-२१॥

दीर्घ कालम् मम क्रोधात् दुर्गतिम् वर्तयिष्यति ।

एतावत् उक्त्वा वचनम् विश्वामित्रो महातपाः ।
विरराम महातेजा ऋषि मध्ये महामुनिः ॥१-५९-२२॥

इति वाल्मीकिरामायणे आदिकाव्ये बालकाण्डे एकोनषष्ठितमः सर्गः ॥१-५९॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे षष्ठितमः सर्गः ॥१-६०॥

तपो बल हतान् ज्ञात्वा वासिष्ठान् स महोदयान् ।
ऋषि मध्ये महातेजा विह्वामित्रो अभ्यभाषत ॥१-६०-१॥

अयम् इक्ष्वाकु दायादः त्रिशंकुः इति विश्रुतः ।
धर्मिष्ठः च वदान्यः च माम् चैव शरणम् गतः ॥१-६०-२॥

स्वेन अनेन शरीरेण देव लोक जिगीषया ।
यथा अयम् स्व शरीरेण देव लोकम् गमिष्यति ॥१-६०-३॥

तथा प्रवर्त्यताम् यज्ञो भवद्भिः च मया सह ।
विश्वामित्र वचः श्रुत्वा सर्व एव महर्षयः ॥१-६०-४॥

ऊचुः समेताः सहसा धर्मज्ञा धर्म संहितम् ।
अयम् कुशिक दायादो मुनिः परम कोपनः ॥१-६०-५॥

यत् आह वचनम् सम्यक् एतत् कार्यम् न संशयः ।
अग्नि कल्पो हि भगवान् शापम् दास्यति रोषितः ॥१-६०-६॥

तस्मात् प्रवर्त्यताम् यज्ञः स शरीरो यथा दिवम् ।
गच्छेत् इक्ष्वाकु दायादो विश्वामित्रस्य तेजसा ॥१-६०-७॥

ततः प्रवर्त्यताम् यज्ञः सर्वे समधितिष्ठत ।
एवम् उक्त्वा महर्षयः संजह्रुः ताः क्रियाः तदा ॥१-६०-८॥

याजकः च महातेजा विश्वामित्रो अभवत् क्रतौ ।
ऋत्विजः च आनुपूर्व्येण मंत्रवत् मंत्र कोविदाः ॥१-६०-९॥

चक्रुः सर्वाणि कर्माणि यथा कल्पम् यथा विधि ।
ततः कालेन महता विश्वामित्रो महातपाः ॥१-६०-१०॥

चकार आवाहनम् तत्र भाग अर्थम् सर्व देवताः ।
न अभ्यागमन् तदा भाग अर्थम् सर्व देवताः ॥१-६०-११॥

ततः कोप समाविष्टो विश्वमित्रो महामुनिः ।
स्त्रुवम् उद्यम्य स क्रोधः त्रिशंकुम् इदम् अब्रवीत् ॥१-६०-१२॥

पश्य मे तपसो वीर्यम् स्व आर्जितस्य नर ईश्वर ।
एष त्वाम् स्व शरीरेण नयामि स्वर्गम् ओजसा ॥१-६०-१३॥

दुष्प्रापम् स्व शरीरेण दिवम् गच्छ नर अधिप ।
स्वार्जितम् किंचित् अपि अस्ति मया हि तपसः फलम् ॥१-६०-१४॥

राजन् त्वम् तेजसा तस्य स शरीरो दिवम् व्रज ।
उक्त वाक्ये मुनौ तस्मिन् स शरीरो नर ईश्वरः ॥१-६०-१५॥

दिवम् जगाम काकुत्स्थ मुनीनाम् पश्यताम् तदा ।

स्वर्ग लोकम् गतम् दृष्ट्वा त्रिशंकुम् पाक शासनः ॥१-६०-१६॥

सह सर्वैः सुर गणैः इदम् वचनम् अब्रवीत् ।
त्रिशंको गच्छ भूयः त्वम् न असि स्वर्ग कृत आलयः ॥१-६०-१७॥

गुरु शाप हतो मूढ पत भूमिम् अवाग् शिराः ।
एवम् उक्तो महेन्द्रेण त्रिशंकुः अपतत् पुनः ॥१-६०-१८॥

विक्रोशमानः त्राहि इति विश्वामित्रम् तपो धनम् ।
तत् श्रुत्वा वचनम् तस्य क्रोशमानस्य कौशिकः ॥१-६०-१९॥

रोषम् आहारयत् तीव्रम् तिष्ठ तिष्ठ इति च अब्रवीत् ।
ऋषि मध्ये स तेजस्वी प्रजापतिः इव अपरः ॥१-६०-२०॥

सृजन् दक्षिण मार्गस्थान् सप्त ऋषीन् अपरान् पुनः ।
नक्षत्र वंश परंपरम् असृजत् क्रोध मूर्छितः ॥१-६०-२१॥

दक्षिणाम् दिशम् आस्थाय मुनि मध्ये महायशाः ।
सृष्ट्वा नक्षत्र वंशम् च क्रोधेन कलुषी कृतः ॥१-६०-२२॥

अन्यम् इंद्रम् करिष्यामि लोको वा स्यात् अनिंद्रकः ।
दैवतानि अपि स क्रोधात् स्त्रष्टुम् समुपचक्रमे ॥१-६०-२३॥

ततः परम संभ्रान्ताः स ऋषि संघाः सुर असुराः ।
विश्वामित्रम् महात्मानम् ऊचुः स अनुनयम् वचः ॥१-६०-२४॥

अयम् राजा महाभाग गुरु शाप परिक्षतः ।
स शरीरो दिवम् यातुम् न अर्हति एव तपो धन ॥१-६०-२५॥

तेषाम् तत् वचनम् श्रुत्वा देवानाम् मुनि पुंगवः ।
अब्रवीत् सु महत् वाक्यम् कौशिकः सर्व देवताः ॥१-६०-२६॥

स शरीरस्य भद्रम् वः त्रिहन्कोः अस्य भूपतेः ।
आरोहणम् प्रतिज्ञातम् न अनृतम् कर्तुम् उत्सहे ॥१-६०-२७॥

स्वर्गो अस्तु स शरीरस्य त्रिशंकोः अस्य शाश्वतः ।
नक्षत्राणि च सर्वाणि मामकानि ध्रुवाणि अथ ॥१-६०-२८॥

यावत् लोका धरिष्यन्ति तिष्ठन्ति एतानि सर्वशः ।
यत् कृतानि सुराः सर्वे तत् अनुज्ञातुम् अर्हथ ॥१-६०-२९॥

एवम् उक्ताः सुराः सर्वे प्रति ऊचुः मुनि पुंगवम् ।
एवम् भवतु भद्रम् ते तिष्ठन्तु एतानि सर्वशः ॥१-६०-३०॥

गगने तानि अनेकानि वैश्वानर पथात् बहिः ।
नक्षत्राणि मुनि श्रेष्ठ तेषु ज्योतिःषु जाज्वलन् ॥१-६०-३१॥

अवाग् शिराः त्रिशंकुः च तिष्ठतु अमर संनिभः ।
अनुयास्यन्ति च एतानि ज्योतीन्षि नृप सत्तमम् ॥१-६०-३२॥

कृतार्थम् कीर्तिमन्तम् च स्वर्ग लोक गतम् यथा ।
विश्वामित्रः तु धर्मात्मा सर्व देवैः अभिष्टुतः ॥१-६०-३३॥

ऋषि मध्ये महातेजा बाढम् इति आह देवताः ।

ततो देवा महात्मानो ऋषयः च तपो धनाः ।
जग्मुः यथा आगतम् सर्वे यज्ञस्य अन्ते नरोत्तम ॥१-६०-३४॥

इति वाल्मीकिरामायणे आदिकाव्ये बालकाण्डे षष्ठितमः सर्गः ॥१-६०॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे एकषष्ठितमः सर्गः ॥१-६१॥

विश्वामित्रो महातेजाः प्रस्थितान् वीक्ष्य तान् ऋषीन्।
अब्रवीत् नरशार्दूल सर्वान् तान् वन वासिनः ॥१-६१-१॥

महाविघ्नः प्रवृत्तो अयम् दक्षिणाम् आस्थितो दिशम्।
दिशम् अन्याम् प्रपत्स्यामः तत्र तप्स्यामहे तपः ॥१-६१-२॥

पश्चिमायाम् विशालायाम् पुष्करेषु महात्मनः।
सुखम् तपः चरिष्यामः परम् तत् हि तपो वनम् ॥१-६१-३॥

एवम् उक्त्वा महातेजाः पुष्करेषु महामुनिः।
तप उग्रम् दुराधर्षम् तेपे मूल फल अशनः ॥१-६१-४॥

एतस्मिन् एव काले तु अयोध्या अधिपतिः महान्।
अंबरीष इति ख्यातो यष्टुम् समुपचक्रमे ॥१-६१-५॥

तस्य वै यजमानस्य पशुम् इन्द्रो जहार ह ।
प्रणष्टे तु पशौ विप्रो राजानम् इदम् अब्रवीत् ॥१-६१-६॥

पशुः अभ्याहृतः राजन् प्रणष्टः तव दुर्नयात् ।
अरक्षितारम् राजानम् घ्नन्ति दोषा नरेश्वर ॥१-६१-७॥

प्रायः चित्तम् महत् हि एतत् नरम् वा पुरुषर्षभ ।
आनयस्व पशुम् शीघ्रम् यावत् कर्म प्रवर्तते ॥१-६१-८॥

उपाध्याय वचः श्रुत्वा स राजा पुरुषर्षभ ।
अन्वियेष महाबुद्धिः पशुम् गोभिः सहस्रशः ॥१-६१-९॥

देशान् जनपदान् तान् तान् नगराणि वनानि च ।
आश्रमाणि च पुण्यानि मार्गमाणो महीपतिः ॥१-६१-१०॥

स पुत्र सहितम् तात स भार्यम् रघुनंदन ।
भृगुतुंगे समासीनम् ऋचीकम् संददर्श ह ॥१-६१-११॥

तम् उवाच महातेजाः प्रणम्य अभिप्रसाद्य च ।
महर्षिम् तपसा दीप्तम् राजर्षिः अमित प्रभः ॥१-६१-१२॥

पृष्ट्वा सर्वत्र कुशलम् ऋचीकम् तम् इदम् वचः ।
गवाम् शत सहस्त्रेण विक्रीणीषे सुतम् यदि ॥१-६१-१३॥

पशोः अर्थे महाभाग कृत कृत्यो अस्मि भार्गव ।
सर्वे परिगता देशा यज्ञियम् न लभे पशुम् ॥१-६१-१४॥

दातुम् अर्हसि मूल्येन सुतम् एकम् इतो मम ।
एवम् उक्तो महातेजा ऋचीकः तु अब्रवीत् वचः ॥१-६१-१५॥

न अहम् ज्येष्ठम् नर श्रेष्ठ विक्रीणीयाम् कथंचन ।
ऋचीकस्य वचः श्रुत्वा तेषाम् माता महात्मनाम् ॥१-६१-१६॥

उवाच नर शार्दूलम् अंबरीषम् इदम् वचः ।
अविक्रेयम् सुतम् ज्येष्ठम् भगवान् आह भार्गवः ॥१-६१-१७॥

मम अपि दयितम् विद्धि कनिष्ठम् शुनकम् प्रभो ।
तस्मात् कनीयसम् पुत्रम् न दास्ये तव पार्थिव ॥१-६१-१८॥

प्रायेण हि नरश्रेष्ठ ज्येष्ठाः पितृषु वल्लभाः ।
मातृणाम् च कनीयांसः तस्मात् रक्षे कनीयसम् ॥१-६१-१९॥

उक्त वाक्ये मुनौ तस्मिन् मुनि पत्न्याम् तथैव च ।
शुनःशेपः स्वयम् राम मध्यमो वाक्यम् अब्रवीत् ॥१-६१-२०॥

पिता ज्येष्ठम् अविक्रेयम् माता च आह कनीयसम् ।
विक्रेतम् मध्यमम् मन्ये राजपुत्र नयस्व माम् ॥१-६१-२१॥

अथ राजा महाबाहो वाक्य अन्ते ब्रह्म वादिनः ।
हिरण्यस्य सुवर्णस्य कोटिभी रत्न राशिभिः ॥१-६१-२२॥

गवाम् शत सहस्रेण शुनःशेपम् नरेश्वरः ।
गृहीत्वा परम प्रीतो जगाम रघुनंदन ॥१-६१-२३॥

अंबरीषः तु राजर्षी रथम् आरोप्य सत्वरः ।
शुनःशेपम् महातेजा जगाम आशु महायशाः ॥१-६१-२४॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे एकषष्ठितमः सर्गः ॥१-६१॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे द्विषष्ठितमः सर्गः ॥१-६२॥

पूर्णे वर्षसहस्रे तु व्रतस्नातं महामुनिम्   ०१

अभ्यागच्छन् सुराः सर्वे तपःफलचिकीर्षवः ०१

अब्रवीत्सुमहातेजा ब्रह्मा सुरुचिरं वचः ०२

ऋषिस्त्वमसि भद्रं ते स्वार्जितैः कर्मभिः शुभैः   ०२

तमेवमुक्त्वा देवेशस्त्रिदिवं पुनरभ्यगात् ०३

विश्वामित्रो महातेजा भूयस्तेपे महत्तपः ०३

ततः कालेन महता मेनका परमाप्सराः ०४

पुष्करेषु नरश्रेष्ठ स्नातुं समुपचक्रमे ०४

तां ददर्श महातेजा मेनकां कुशिकात्मजः ०५

रूपेणाप्रतिमां तत्र विद्युतं जलदे यथा ०५

दृष्ट्वा कन्दर्पवशगो मुनिस्तामिदमब्रवीत् ०६

अप्सरः स्वागतं तेऽस्तु वस चेह ममाश्रमे ०६

अनुगृह्णीष्व भद्रं ते मदनेन सुमोहितम् ०६

इत्युक्ता सा वरारोहा तत्रावासमथाकरोत् ०७

तपसो हि महाविघ्नो विश्वामित्रमुपागतः ०७

तस्यां वसन्त्यां वर्षाणि पञ्च पञ्च च राघव ०८

विश्वामित्राश्रमे सौम्य सुखेन व्यतिचक्रमुः ०८

अथ काले गते तस्मिन् विश्वामित्रो महामुनिः ०९

सव्रीड इव संवृत्तश्चिन्ताशोकपरायणः ०९

बुद्धिर्मुनेः समुत्पन्ना सामर्षा रघुनन्दन १०

सर्वं सुराणां कर्मैतत्तपोऽपहरणं महत् १०

अहोरात्रापदेशेन गताः संवत्सरा दश ११

काममोहाभिभूतस्य विघ्नोऽयं प्रत्युपस्थितः ११

विनिःश्वसन्मुनिवरः पश्चात्तापेन दुःखितः १२

भीतामप्सरसं दृष्ट्वा वेपन्तीं प्राञ्जलिं स्थिताम् १३

मेनकां मधुरैर्वाक्यैर्विसृज्य कुशिकात्मजः १३

उत्तरं पर्वतं राम विश्वामित्रो जगाम ह १३

स कृत्वा नैष्ठिकीं बुद्धिं जेतुकामो महायशाः १४

कौशिकीतीरमासाद्य तपस्तेपे सुदारुणम् १४

तस्य वर्षसहस्त्रं तु घोरं तप उपासतः १५

उत्तरे पर्वते राम देवतानामभूद्भयम् १५

अमन्त्रयन् समागम्य सर्वे सर्षिगणाः सुराः १६

महर्षिशब्दं लभतां साध्वयं कुशिकात्मजः १६

देवतानां वचः श्रुत्वा सर्वलोकपितामहः १७

अब्रवीन्मधुरं वाक्यं विश्वामित्रं तपोधनम् १७

महर्षे स्वागतं वत्स तपसोग्रेण तोषितः १८

महत्त्वमृषिमुख्यत्वं ददामि तव कौशिक १८

ब्रह्मणः स वचः श्रुत्वा विश्वामित्रस्तपोधनः १९

प्राञ्जलिः प्रणतो भूत्वा प्रत्युवाच पितामहम् १९

ब्रह्मर्षि शब्दमतुलं स्वार्जितैः कर्मभिः शुभैः २०

यदि मे भगवानाह ततोऽहं विजितेन्द्रियः २०

तमुवाच ततो ब्रह्मा न तावत्त्वं जितेन्द्रियः २१

यतस्व मुनिशार्दूल इत्युक्त्वा त्रिदिवं गतः २१

विप्रस्थितेषु देवेषु विश्वामित्रो महामुनिः २२

ऊर्ध्वबाहुर्निरालम्बो वायुभक्षस्तपश्चरन् २२

घर्मे पञ्चतपा भूत्वा वर्षास्वाकाशसंश्रयः २३

शिशिरे सलिलस्थायी रात्र्यहानि तपोधनः २३

एवं वर्षसहस्रं हि तपो घोरमुपागमत् २४

तस्मिन् संतप्यमाने तु विश्वामित्रे महामुनौ २४

संभ्रमः सुमहानासीत्सुराणां वासवस्य च २५

रम्भामप्सरसं शक्रः सह सर्वैर्मरुद्गणैः २५

उवाचात्महितं वाक्यमहितं कौशिकस्य च २६

शुनःशेपम् नरश्रेष्ठ गृहीत्वा तु महायशाः ।
व्यश्रामत् पुष्करे राजा मध्याह्ने रघुनंदन ॥१-६२-१॥

तस्य विश्रममाणस्य शुनःशेपो महायशाः ।
पुष्करम् ज्येष्ठम् आगम्य विश्वामित्रम् ददर्श ह ॥१-६२-२॥

तप्यन्तम् ऋषिभिः सार्थम् मातुलम् परम आतुरः ।
विषण्ण वदनो दीनः तृष्णाया च श्रमेण च ॥१-६२-३॥

पपात अन्के मुने राम वाक्यम् च इदम् उवाच ह ।
न मे अस्ति माता न पिता ज्ञातयो बान्धवाः कुतः ॥१-६२-४॥

त्रातुम् अर्हसि माम् सौम्य धर्मेण मुनिपुंगव ।
त्राता त्वम् हि नरश्रेष्ठ सर्वेषाम् त्वम् हि भावनः ॥१-६२-५॥

राजा च कृतकार्यः स्यात् अहम् दीर्घ आयुः अव्ययः ।
स्वर्ग लोकम् उपाश्नीयाम् तपः तप्त्वा हि अनुत्तमम् ॥१-६२-६॥

स मे नाथो हि अनाथस्य भव भव्येन चेतसा ।
पिता इव पुत्रम् धर्माअत्मन् त्रातुम् अर्हसि किल्बिषात् ॥१-६२-७॥

तस्य तत् वचनम् श्रुत्वा विश्वामित्रो महातपाः ।
सान्त्वयित्वा बहु विधम् पुत्रान् इदम् उवाच ह ॥१-६२-८॥

यत् कृते पितरः पुत्रान् जनयन्ति शुभ अर्थिनः ।
पर लोक हित अर्थाय तस्य कालो अयम् आगतः ॥१-६२-९॥

अयम् मुनि सुतो बालो मत्तः शरणम् इच्छति ।
अस्य जीवित मात्रेण प्रियम् कुरुत पुत्रकाः ॥१-६२-१०॥

सर्वे सुकृत कर्माणः सर्वे धर्म परायणाः ।
पशु भूता नरेन्द्रस्य तृप्तिम् अग्नेः प्रयच्छत ॥१-६२-११॥

नाथनान् च शुनःशेपो यज्ञः च अविघ्नतो भवेत् ।
देवताः तर्पिताः च स्युः मम च अपि कृतम् वचः ॥१-६२-१२॥

मुनेः तु वचनम् श्रुत्वा मधुष्यन्द आदयः सुताः ।

स अभिमानम् नरश्रेष्ठ स लीलम् इदम् अब्रुवन् ॥१-६२-१३॥

कथम् आत्म सुतान् हित्वा त्रायसे अन्य सुतम् विभो ।
अकार्यम् इव पश्यामः श्व मांसम् इव भोजने ॥१-६२-१४॥

तेषाम् तत् वचनम् श्रुत्वा पुत्राणाम् मुनिपुंगवः ।
क्रोध संरक्त नयनो व्याहर्तुम् उपचक्रमे ॥१-६२-१५॥

निःसाध्वसम् इदम् प्रोक्तम् धर्मात् अपि विगर्हितम् ।
अतिक्रम्य तु मत् वाक्यम् दारुणम् रोम हर्षणम् ॥१-६२-१६॥

श्व मांस भोजिनः सर्वे वासिष्ठा इव जातिषु ।
पूर्णम् वर्ष सहस्रम् तु पृथिव्याम् अनुवत्स्यथ ॥१-६२-१७॥

कृत्वा शाप समायुक्तान् पुत्रान् मुनिवरः तदा ।
शुनःशेपम् उवाच आर्तम् कृत्वा रक्षाम् निरामयाम् ॥१-६२-१८॥

पवित्र पाशैर् बद्धो रक्त माल्य अनुलेपनः ।
वैष्णवम् यूपम् आसाद्य वाग्भिः अग्निम् उदाहर ॥१-६२-१९॥

इमे च गाथे द्वे दिव्ये गायेथा मुनि पुत्रक ।

अंबरीषस्य यज्ञे अस्मिन् ततः सिद्धिम् अवाप्स्यसि ॥१-६२-२०॥

शुनःशेपो गृहीत्वा ते द्वे गाथे सुसमाहितः ।
त्वरया राज सिंहम् तम् अंबरीषम् उवाच ह ॥१-६२-२१॥

राज सिंह महाबुद्धे शीघ्रम् गच्छावहे वयम् ।
निवर्तयस्व राजेन्द्र दीक्षाम् च समुदाहर ॥१-६२-२२॥

तत् वाक्यम् ऋषि पुत्रस्य श्रुत्वा हर्ष समन्वितः ।
जगाम नृपतिः शीघ्रम् यज्ञ वाटम् अतन्द्रितः ॥१-६२-२३॥

सदस्य अनुमते राजा पवित्र कृत लक्षणम् ।
पशुम् रक्त अंबरम् कृत्वा यूपे तम् समबन्धयत् ॥१-६२-२४॥

स बद्धो वाग्भिः अग्र्याभिः अभितुष्टाव वै सुरौ ।
इन्द्रम् इन्द्र अनुजम् चैव यथावत् मुनि पुत्रकः ॥१-६२-२५॥

ततः प्रीतः सहस्त्र अक्षो रहस्य स्तुति तोषितः ।
दीर्घम् आयुः तदा प्रादात् शुनःशेपाय राघव ॥१-६२-२६॥

स च राजा नरश्रेष्ठ यज्ञस्य च समाप्तवान् ।

फलम् बहु गुणम् राम सहस्राक्ष प्रसादजम् ॥१-६२-२७॥

विश्वामित्रो अपि धर्मात्मा भूयः तेपे महातपाः ।
पुष्करेषु नरश्रेष्ठ दश वर्ष शतानि च ॥१-६२-२८॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे द्विषष्ठितमः सर्गः ॥१-६२॥

<poem>

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे त्रिषष्ठितमः सर्गः ॥१-६३॥

पूर्णे वर्ष सहस्रे तु व्रत स्नातम् महामुनिम् ।
अभ्यागच्चन् सुराः सर्वे तपः फल चिकीर्षवः ॥१-६३-१॥

अब्रवीत् सु महातेजा ब्रह्मा सु रुचिरम् वचः ।
ऋषिः त्वम् असि भद्रम् ते स्व अर्जितैः कर्मभिः शुभैः ॥१-६३-२॥

तम् एवम् उक्त्वा देवेशः त्रिदिवम् पुनः अभ्यगात् ।
विश्वामित्रो महातेजा भूयः तेपे महत् तपः ॥१-६३-३॥

ततः कालेन महता मेनका परम अप्सराः ।
पुष्करेषु नर श्रेष्ठ स्नातुम् समुपचक्रमे ॥१-६३-४॥

ताम् ददर्श महातेजा मेनकाम् कुशिक आत्मजः ।
रूपेण अप्रतिमाम् तत्र विद्युतम् जलदे यथा ॥१-६३-५॥

दृष्ट्वा कन्दर्प वशगो मुनिः ताम् इदम् अब्रवीत् ।
अप्सरः स्वागतम् ते अस्तु वस च इह मम आश्रमे ॥१-६३-६॥

अनुगृह्णीष्व भद्रम् ते मदनेन सु मोहितम् ।
इति उक्ता सा वरारोहा तत्र वासम् अथ अकरोत् ॥१-६३-७॥

तपसो हि महाविघ्नो विश्वामित्रम् उपागतम् ।
तस्याम् वसन्त्याम् वर्षाणि पंच पंच च राघव ॥१-६३-८॥

विश्वामित्र आश्रमे सौम्य सुखेन व्यतिचक्रमुः ।
अथ काले गते तस्मिन् विश्वामित्रो महामुनिः ॥१-६३-९॥

स व्रीड इव संवृत्तः चिन्ता शोक परायणः ।
बुद्धिर् मुनेः समुत्पन्ना स अमर्षा रघुनंदन ॥१-६३-१०॥

सर्वम् सुराणाम् कर्म एतत् तपो अपहरणम् महत् ।
अहो रात्रा अपदेशेन गताः संवत्सरा दश ॥१-६३-११॥

काम मोह अभिभूतस्य विघ्नो अयम् प्रत्युपस्थितः ।
स विनिःश्वसन् मुनिवरः पश्चात्तापेन दुःखितः ॥१-६३-१२॥

भीताम् अप्सरसम् दृष्ट्वा वेपन्तीम् प्रांजलिम् स्थिताम् ।
मेनकाम् मधुरैः वाक्यैः विसृज्य कुशिक आत्मजः ॥१-६३-१३॥

उत्तरम् पर्वतम् राम विश्वामित्रो जगाम ह ।
स कृत्वा नैष्ठिकीम् बुद्धिम् जेतु कामो महायशाः ॥१-६३-१४॥

कौशिकी तीरम् आसाद्य तपः तेपे दुरासदम् ।
तस्य वर्ष सहस्राणि घोरम् तप उपासतः ॥१-६३-१५॥

उत्तरे पर्वते राम देवतानाम् अभूत् भयम् ।
अमंत्रयन् समागम्य सर्वे स ऋषि गणाः सुराः ॥१-६३-१६॥

महर्षि शब्दम् लभताम् साधु अयम् कुशिक आत्मजः ।
देवतानाम् वचः श्रुत्वा सर्व लोक पितामहः ॥१-६३-१७॥

अब्रवीत् मधुरम् वाक्यम् विश्वामित्रम् तपो धनम् ।
महर्षे स्वागतम् वत्स तपसा उग्रेण तोषितः ॥१-६३-१८॥

महत्त्वम् ऋषि मुख्यत्वम् ददामि तव कौशिक ।
ब्रह्मणः स वचः श्रुत्वा विश्वामित्रः तपो धनः ॥१-६३-१९॥

प्रांजलिः प्रणतो भूत्वा प्रत्युवाच पितामहम् ।
ब्रह्मर्षि शब्दम् अतुलम् स्व अर्जितैः कर्मभिः शुभैः ॥१-६३-२०॥

यदि मे भगवान् आह ततो अहम् विजित इन्द्रियः ।
तम् उवाच ततो ब्रह्मा न तावत् त्वम् जित इन्द्रियः ॥१-६३-२१॥

यतस्व मुनि शार्दूल इति उक्त्वा त्रिदिवम् गतः ।
विप्रस्थितेषु देवेषु विश्वामित्रो महामुनिः ॥१-६३-२२॥

ऊर्ध्व बाहुः निरालंबो वायु भक्षः तपः चरन् ।
धर्मे पंच तपा भूत्वा वर्षासु आकाश संश्रयः ॥१-६३-२३॥

शिशिरे सलिले शायी रात्रि अहानि तपो धनः।
एवम् वर्ष सहस्त्रम् हि तपो घोरम् उपागमत् ॥१-६३-२४॥

तस्मिन् संतप्यमाने तु विश्वामित्रे महामुनौ।
संतापः सुमहान् आसीत् सुराणाम् वासवस्य च ॥१-६३-२५॥

रंभाम् अप्सरसम् शक्रः सह सर्वैः मरुत् गणैः।
उवाच आत्म हितम् वाक्यम् अहितम् कौशिकस्य च ॥१-६३-२६॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे त्रिषष्ठितमः सर्गः ॥१-६३॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे चतुःषष्ठितमः सर्गः ॥१-६४॥

सुरकार्यमिदं रम्भे कर्तव्यं सुमहत्त्वया १.०६४.००१

लोभनं कौशिकस्येह काममोहसमन्वितम् १.०६४.००१

तथोक्ता साप्सरा राम सहस्राक्षेण धीमता १.०६४.००२

व्रीडिता प्राञ्जलिर्भूत्वा प्रत्युवाच सुरेश्वरम् १.०६४.००२

अयं सुरपते घोरो विश्वामित्रो महामुनिः १.०६४.००३

क्रोधमुत्स्रक्ष्यते घोरं मयि देव न संशयः १.०६४.००३

ततो हि मे भयं देव प्रसादं कर्तुमर्हसि १.०६४.००३

तामुवाच सहस्राक्षो वेपमानां कृताञ्जलिम् १.०६४.००४

मा भैषि रम्भे भद्रं ते कुरुष्व मम शासनम् १.०६४.००४

कोकिलो हृदयग्राही माधवे रुचिरद्रुमे १.०६४.००५

अहं कन्दर्पसहितः स्थास्यामि तव पार्श्वतः १.०६४.००५

त्वं हि रूपं बहुगुणं कृत्वा परमभास्वरम् १.०६४.००६

तमृषिं कौशिकं रम्भे भेदयस्व तपस्विनम् १.०६४.००६

सा श्रुत्वा वचनं तस्य कृत्वा रूपमनुत्तमम् १.०६४.००७

लोभयामास ललिता विश्वामित्रं शुचिस्मिता १.०६४.००७

कोकिलस्य तु शुश्राव वल्गु व्याहरतः स्वनम् १.०६४.००८

संप्रहृष्टेन मनसा तत एनामुदैक्षत १.०६४.००८

अथ तस्य च शब्देन गीतेनाप्रतिमेन च १.०६४.००९

दर्शनेन च रम्भाया मुनिः संदेहमागतः १.०६४.००९

सहस्त्राक्षस्य तत्कर्म विज्ञाय मुनिपुंगवः १.०६४.०१०

रम्भां क्रोधसमाविष्टः शशाप कुशिकात्मजः १.०६४.०१०

यन्मां लोभयसे रम्भे कामक्रोधजयैषिणम्   १.०६४.०११

दशवर्षसहस्राणि शैली स्थास्यसि दुर्भगे १.०६४.०११

ब्राह्मणः सुमहातेजास्तपोबलसमन्वितः १.०६४.०१२

उद्धरिष्यति रम्भे त्वां मत्क्रोधकलुषीकृताम् १.०६४.०१२

एवमुक्त्वा महातेजा विश्वामित्रो महामुनिः   १.०६४.०१३

अशक्नुवन् धारयितुं कोपं संतापमागतः १.०६४.०१३

तस्य शापेन महता रम्भा शैली तदाभवत्   १.०६४.०१४

वचः श्रुत्वा च कन्दर्पो महर्षेः स च निर्गतः   १.०६४.०१४

कोपेन स महातेजास्तपोऽपहरणे कृते   १.०६४.०१५

इन्द्रियैरजितै राम न लेभे शान्तिमात्मनः १.०६४.०१५

बभूव अस्य मनः चिंता तपो अपहरणे कृते ।
न एव क्रोधम् गमिष्यामि न च वक्ष्ये कथंचन ॥१-६४-१७॥

अथवा न उच्छ्वासिष्यामि संवत्स्त्र शतानि अपि ।
अहम् हि शोषयिष्यामि आत्मानम् विजितेन्द्रियः ॥१-६४-१८॥

तावत् यावत् हि मे प्राप्तम् ब्राह्मण्यम् तपसा आर्जितम् ।
अनुच्छ्वसन् अभुंजाः तिष्ठेयम् शाश्वती समाः ॥१-६४-१९॥

न हि मे तप्यमानस्य क्षयम् यास्यन्ति मूर्तयः ।

एवम् वेअर्ष शस्त्रस्य दीक्षाम् स मुनिपुंगवः ।
चकार प्रतिमाम् लोके प्रतिज्ञाम् रघुनंदन ॥१-६४-२०॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे चतुःषष्ठितमः सर्गः ॥१-६४॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे पञ्चषष्ठितमः सर्गः ॥१-६५॥

अथ हैमवतीम् राम दिशम् त्यक्त्वा महामुनिः ।
पूर्वाम् दिशम् अनुप्राप्य तपः तेपे सुदारुणम् ॥१-६५-१॥

मौनम् वर्ष सहस्त्रस्य कृत्वा व्रतम् अनुत्तमम् ।
चकार अप्रतिमम् राम तपः परम दुष्करम् ॥१-६५-२॥

पूर्णे वर्ष सहस्त्रे तु काष्ठ भूतम् महामुनिम् ।
विघ्नैः बहुभिः आधूतम् क्रोधो न अंतरम् आविशत् ॥१-६५-३॥

सः कृत्वा निश्चयम् राम तप आतिष्टत् अव्ययम् ।
तस्य वर्ष सहस्त्रस्य व्रते पूर्णे महाव्रतः ॥१-६५-४॥

भोक्तुम् आरब्धवान् अन्नम् तस्मिन् काले रघूत्तम ।
इन्द्रो द्विजातिः भूत्वा तम् सिद्ध अन्नम् अयाचत् ॥१-६५-५॥

तस्मैः दत्त्वा तदा सिद्धम् सर्वम् विप्राय निश्चितः ।
निःषेषिते अन्ने भगवान् अभुक्त्वा इव महातपाः ॥१-६५-६॥

न किंचित् अवदत् विप्रम् मौन व्रतम् उपास्थितः ।
तथा एव आसीत् पुनः मौनम् अनुच्छ्वासम् चकार ह ॥१-६५-७॥

अथ वर्ष सहस्त्रम् च न उच्छ्वसन् मुनिपुंगवः ।
तस्य अनुच्छ्वसमानस्य मूर्ध्नि धूमो व्यजायत ॥१-६५-८॥

त्रै लोक्यम् येन संभ्रांतम् आतापितम् इव अभवत् ।
ततो देवर्षि गन्धर्वाः पन्नग उरग राक्षसाः ॥१-६५-९॥

मोहिता तपसा तस्य तेजसा मंदरश्मयः ।
कश्मल उपहताः सर्वे पितामहम् अथ अब्रुवन् ॥१-६५-१०॥

बहुभिः कारणैः देव विश्वामित्रो महामुनिः ।
लोभितः क्रोधितः चैव तपसा च अभिवर्धते ॥१-६५-११॥

न हि अस्य वृजिनम् किंचित् दृश्यते सूक्ष्मम् अपि अथ ।
न दीयते यदि तु अस्य मनसा यत् अभीप्सितम् ॥१-६५-१२॥

विनाशयति त्रैलोक्यम् तपसा स चर अचरम् ।
व्याकुलाः च दिशः सर्वा न च किंचित् प्रकाशते ॥१-६५-१३॥

सागराः क्षुभिताः सर्वे विशीर्यन्ते च पर्वताः ।
प्रकंपते च वसुधा वायुः वाति इह संकुलः ॥१-६५-१४॥

ब्रह्मन् नप्रतिजानीमो नास्तिको जायते जनः ।
सम्मूढम् इव त्रैलोक्यम् संप्रक्षुभित मानसम् ॥१-६५-१५॥

भास्करो निष्प्रभः चैव महर्षेः तस्य तेजसा ।
बुद्धिम् न कुरुते यावत् नाशे देव महामुनिः ॥१-६५-१६॥

तावत् प्रसादो भगवान् अग्नि रूपो महाद्युतिः ।
काल अग्निना यथा पूर्वम् त्रैलोक्यम् दह्यते अखिलम् ॥१-६५-१७॥

देव राज्यम् चिकीर्षेत दीयताम् अस्य यत् मतम् ।
ततः सुर गणाः सर्वे पितामह पुरोगमाः ॥१-६५-१८॥

विश्वामित्रम् महात्मानम् वाक्यम् मधुरम् अब्रुवन् ।
ब्रह्मर्षे स्वागतम् ते अस्तु तपसा स्म सु तोषिताः ॥१-६५-१९॥

ब्राह्मण्यम् तपसा उग्रेण प्राप्तवान् असि कौशिक ।

दीर्घम् आयुः च ते ब्रह्मन् ददामि स मरुद् गणः ॥१-६५-२०॥

स्वस्ति प्राप्नुहि भद्रम् ते गच्छ सौम्य यथा सुखम् ।
पितामह वचः श्रुत्वा सर्वेषाम् त्रिदिव ओकसाम् ॥१-६५-२१॥

कृत्वा प्रणामम् मुदितो व्याजहार महामुनिः ।
ब्राह्मण्यम् यदि मे प्राप्तम् दीर्घम् आयुः तथैव च ॥१-६५-२२॥

आऊं कारो अथ वषट् कारो वेदाः च वरयन्तु माम् ।
क्षत्र वेदविदाम् श्रेष्ठो ब्रह्म वेदविदाम् अपि ॥१-६५-२३॥

ब्रह्म पुत्रो वसिष्ठो माम् एवम् वदतु देवताः ।
यदि अयम् परमः कामः कृतो यान्तु सुरर्षभाः ॥१-६५-२४॥

ततः प्रसादितो देवैः वसिष्ठो जपताम् वरः ।
सख्यम् चकार ब्रह्मर्षिः एवम् अस्तु इति च अब्रवीत् ॥१-६५-२५॥

ब्रह्मर्षिः त्वम् न संदेहः सर्वम् संपद्यते तव ।
इति उक्त्वा देवताः च अपि सर्वा जग्मुः यथा आगतम् ॥१-६५-२६॥

विश्वामित्रो अपि धर्मात्मा लब्ध्वा ब्राह्मण्यम् उत्तमम् ।
पूजयामास ब्रह्मर्षिम् वसिष्ठम् जपताम् वरम् ॥१-६५-२७॥

कृत कामो महीम् सर्वाम् चचार तपसि स्थितः ।
एवम् तु अनेन ब्राह्मण्यम् प्राप्तम् राम महात्मना ॥१-६५-२८॥

एष राम मुनि श्रेष्ठ एष विग्रहवान् तपः ।
एष धर्मः परो नित्यम् वीर्यस्य एष परायणम् ॥१-६५-२९॥

एवम् उक्त्वा महातेजा विरराम द्विजोत्तमः ।
शतानंद वचः श्रुत्वा राम लक्ष्मण संनिधौ ॥१-६५-३०॥

जनकः प्रांजलिः वाक्यम् उवाच कुशिकाअत्मजम् ।
धन्यो अस्मि अनुगृहीतो अस्मि यस्य मे मुनिपुंगव ॥१-६५-३१॥

यज्ञम् काकुत्स्थ सहितः प्राप्तवान् असि कौशिक ।
पावितो अहम् त्वया ब्रह्मन् दर्शनेन महामुने ॥१-६५-३२॥

गुणा बहु विधाः प्राप्ताः तव संदर्शनात् मया ।
विस्तरेण च वै ब्रह्मन् कीर्त्यमानम् महत्तपः ॥१-६५-३३॥

श्रुतम् मया महातेजो रामेण च महात्मना ।
सदस्यैः प्राप्य च सदः श्रुताः ते बहवो गुणाः ॥१-६५-३४॥

अप्रमेयम् तपः तुभ्यम् अप्रमेयम् च ते बलम् ।
अप्रमेया गुणाः चैव नित्यम् ते कुशिकात्मज ॥१-६५-३५॥

तृप्तिः आश्चर्य भूतानाम् कथानाम् न अस्ति मे विभो ।
कर्म कालो मुनि श्रेष्ठ लम्बते रवि मण्डलम् ॥१-६५-३६॥

श्वः प्रभाते महातेजो द्रष्टुम् अर्हसि माम् पुनः ।
स्वागतम् जपताम् श्रेष्ठ माम् अनुज्ञातुम् अर्हसि ॥१-६५-३७॥

एवम् उक्तो मुनिवरः प्रशस्य पुरुषर्षभम् ।
विससर्ज आशु जनकम् प्रीतम् प्रीतिमान् तदाअ ॥१-६५-३८॥

एवम् उक्त्वा मुनि श्रेष्ठम् वैदेहो मिथिला अधिपः ।
प्रदक्षिणम् चकार आशु स उपाध्यायः स बांधवः ॥१-६५-३९॥

विश्वामित्रो अपि धर्मात्मा सह रामः स लक्ष्मणः ।
स्वम् वासम् अभिचक्राम पूज्यमानो महर्षिभिः ॥१-६५-४०॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे पञ्चषष्ठितमः सर्गः ॥१-६५॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे षट्षष्ठितमः सर्गः ॥१-६६॥

ततः प्रभाते विमले कृत कर्मा नराधिपः ।
विश्वामित्रम् महात्मानम् आजुहाव स राघवम् ॥१-६६-१॥

तम् अर्चयित्वा धर्माअत्मा शास्त्र दृष्टेन कर्मणा ।
राघवौ च महात्मानौ तदा वाक्यम् उवाच ह ॥१-६६-२॥

भगवन् स्वागतम् ते अस्तु किम् करोमि तव अनघ ।
भवान् आज्ञापयतु माम् आज्ञाप्यो भवता हि अहम् ॥१-६६-३॥

एवम् उक्तः स धर्मात्मा जनकेन महात्मना ।

प्रत्युवाच मुनिर् वीरम् वाक्यम् वाक्य विशारदः ॥१-६६-४॥

पुत्रौ दशरथस्य इमौ क्षत्रियौ लोक विश्रुतौ ।
द्रष्टु कामौ धनुः श्रेष्ठम् यत् एतत् त्वयि तिष्ठति ॥१-६६-५॥

एतत् दर्शय भद्रम् ते कृत कामौ नृप आत्मजौ ।
दर्शनात् अस्य धनुषो यथा इष्टम् प्रतियास्यतः ॥१-६६-६॥

एवम् उक्तः तु जनकः प्रत्युवाच महामुनिम् ।
श्रूयताम् अस्य धनुषो यत् अर्थम् इह तिष्ठति ॥१-६६-७॥

देवरात इति ख्यातो निमेः ज्येष्ठो मही पतिः ।
न्यासो अयम् तस्य भगवन् हस्ते दत्तो महात्मना ॥१-६६-८॥

दक्ष यज्ञ वधे पूर्वम् धनुः आयम्य वीर्यवान् ।
रुद्रः तु त्रिदशान् रोषात् स लीलम् इदम् अब्रवीत् ॥१-६६-९॥

यस्मात् भाग अर्थिनो भागान् न अकल्पयत मे सुराः ।
वर अंगानि महाअर्हाणि धनुषा शातयामि वः ॥१-६६-१०॥

ततो विमनसः सर्वे देवा वै मुनिपुंगव ।

प्रसादयन्ति देवेशम् तेषाम् प्रीतो अभवत् भवः ॥१-६६-११॥

प्रीति युक्तः तु सर्वेषाम् ददौ तेषाम् महात्मनाम् ।
तत् एतत् देवदेवस्य धनू रत्नम् महात्मनः ॥१-६६-१२॥

न्यासभूतम् तदा न्यस्तम् अस्माकम् पूर्वजे विभो ।
अथ मे कृषतः क्षेत्रम् लांगलात् उत्थिता मम ॥१-६६-१३॥

क्षेत्रम् शोधयता लब्ध्वा नाम्ना सीता इति विश्रुता ।
भू तलात् उत्थिता सा तु व्यवर्धत मम आत्मजा ॥१-६६-१४॥

वीर्य शुल्का इति मे कन्या स्थापिता इयम् अयोनिजा ।
भूतलात् उत्थिताम् ताम् तु वर्धमानाम् मम आत्मजाम् ॥१-६६-१५॥

वरयामासुः आगम्य राजानो मुनिपुंगव ।
तेषाम् वरयताम् कन्याम् सर्वेषाम् पृथिवीक्षिताम् ॥१-६६-१६॥

वीर्य शुल्का इति भगवन् न ददामि सुताम् अहम् ।
ततः सर्वे नृपतयः समेत्य मुनिपुंगव ॥१-६६-१७॥

मिथिलाम् अभ्युपागम्य वीर्यम् जिज्ञासवः तदा ।
तेषाम् जिज्ञासमानानाम् शैवम् धनुः उपाहृतम् ॥१-६६-१८॥

न शेकुः ग्रहणे तस्य धनुषः तोलने अपि वा ।
तेषाम् वीर्यवताम् वीर्यम् अल्पम् ज्ञात्वा महामुने ॥१-६६-१९॥

प्रत्याख्याता नृपतयः तन् निबोध तपोधन ।
ततः परम कोपेन राजानो मुनिपुंगव ॥१-६६-२०॥

अरुन्धन् मिथिलाम् सर्वे वीर्य संदेहम् आगताः ।
आत्मानम् अवधूतम् ते विज्ञाय मुनिपुंगव ॥१-६६-२१॥

रोषेण महता आविष्टाः पीडयन् मिथिलाम् पुरीम् ।
ततः संवत्सरे पूर्णे क्षयम् यातानि सर्वशः ॥१-६६-२२॥

साधनानि मुनिश्रेष्ठ ततो अहम् भृश दुःखितः ।
ततो देव गणान् सर्वान् तपसा अहम् प्रसादयम् ॥१-६६-२३॥

ददुः च परम प्रीताः चतुरंग बलम् सुराः ।
ततो भग्ना नृपतयो हन्यमाना दिशो ययुः ॥१-६६-२४॥

अवीर्या वीर्य संदिग्धा स अमात्याः पाप कारिणः ।
तत् एतत् मुनिशार्दूल धनुः परम भास्वरम् ॥१-६६-२५॥

राम लक्ष्मणयोः च अपि दर्शयिष्यामि सुव्रत ।

यदि अस्य धनुषो रामः कुर्यात् आरोपणम् मुने ।
सुताम् अयोनिजाम् सीताम् दद्याम् दाशरथेः अहम् ॥१-६६-२६॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे षट्षष्ठितमः सर्गः ॥१-६६॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे सप्तषष्ठितमः सर्गः ॥१-६७॥

जनकस्य वचः श्रुत्वा विश्वामित्रो महामुनिः ।
धनुर् दर्शय रामाय इति ह उवाच पार्थिवम् ॥१-६७-१॥

ततः स राजा जनकः सचिवान् व्यादिदेश ह।
धनुर् आनीयताम् दिव्यम् गन्ध माल्य अनुलेपितम् ॥१-६७-२॥

जनकेन समादिष्ठाः सचिवाः प्राविशन् पुरम्।
तत् धनुः पुरतः कृत्वा निर्जग्मुः अमित औजसः ॥१-६७-३॥

नृणाम् शतानि पंचाशत् व्यायतानाम् महात्मनाम्।
मंजूषाम् अष्ट चक्राम् ताम् समूहुः ते कथंचन ॥१-६७-४॥

ताम् आदाय तु मंजूषाम् आयसीम् यत्र तत् धनुः।
सुरोपमम् ते जनकम् ऊचुः नृपति मन्त्रिणः ॥१-६७-५॥

इदम् धनुर् वरम् राजन् पूजितम् सर्व राजभिः।
मिथिला अधिप राज इन्द्र दर्शनीयम् यत् इच्छसि ॥१-६७-६॥

तेषाम् नृपो वचः श्रुत्वा कृत अंजलिः अभाषत।
विश्वामित्रम् महात्मानम् तौ उभौ राम लक्ष्मणौ ॥१-६७-७॥

इदम् धनुर् वरम् ब्रह्मन् जनकैः अभिपूजितम्।
राजभिः च महा वीर्यैः अशक्तैः पूरितम् तदा ॥१-६७-८॥

न एतत् सुर गणाः सर्वे स असुरा न च राक्षसाः ।
गंधर्व यक्ष प्रवराः स किन्नर महोरगाः ॥१-६७-९॥

क्क गतिः मानुषाणाम् च धनुषो अस्य प्रपूरणे ।
आरोपणे समायोगे वेपने तोलने अपि वा ॥१-६७-१०॥

तत् एतत् धनुषाम् श्रेष्ठम् आनीतम् मुनिपुंगव ।
दर्शय एतत् महाभाग अनयोः राज पुत्रयोः ॥१-६७-११॥

विश्वामित्रः स रामः तु श्रुत्वा जनक भाषितम् ।
वत्स राम धनुः पश्य इति राघवम् अब्रवीत् ॥१-६७-१२॥

महर्षेः वचनात् रामो यत्र तिष्ठति तत् धनुः ।
मंजूषाम् ताम् अपावृत्य दृष्ट्वा धनुः अथ अब्रवीत् ॥१-६७-१३॥

इदम् धनुर्वरम् ब्रह्मन् संस्पृशामि इह पाणिना ।
यत्नवान् च भविष्यामि तोलने पूरणे अपि वा ॥१-६७-१४॥

बाढम् इति एव तम् राजा मुनिः च समभाषत ।
लीलया स धनुर् मध्ये जग्राह वचनात् मुनेः ॥१-६७-१५॥

पश्यताम् नृ सहस्त्राणाम् बहूनाम् रघुनंदनः ।
आरोपयत् स धर्मात्मा स लीलम् इव तत् धनुः ॥१-६७-१६॥

आरोपयित्वा मौर्वीम् च पूरयामास वीर्यवान् ।
तत् बभंज धनुर् मध्ये नरश्रेष्ठो महायशाः ॥१-६७-१७॥

तस्य शब्दो महान् आसीत् निर्घात सम निःस्वनः ।
भूमि कंपः च सुमहान् पर्वतस्य इव दीर्यतः ॥१-६७-१८॥

निपेतुः च नराः सर्वे तेन शब्देन मोहिताः ।
व्रजयित्वा मुनि वरम् राजानम् तौ च राघवौ ॥१-६७-१९॥

प्रति आश्वस्तो जने तस्मिन् राजा विगत साध्वसः ।
उवाच प्रांजलिः वाक्यम् वाक्यज्ञो मुनिपुंगवम् ॥१-६७-२०॥

भगवन् दृष्ट वीर्यो मे रामो दशरथ आत्मजः ।
अति अद्भुतम् अचिंत्यम् च अतर्कितम् इदम् मया ॥१-६७-२१॥

जनकानाम् कुले कीर्तिम् आहरिष्यति मे सुता ।
सीता भर्तारम् आसाद्य रामम् दशरथ आत्मजम् ॥१-६७-२२॥

मम सत्या प्रतिज्ञा सा वीर्य शुल्का इति कौशिक।
सीता प्राणैः बहुमता देया रामाय मे सुता॥१-६७-२३॥

भवतो अनुमते ब्रह्मन् शीघ्रम् गच्छंतु मंत्रिणः।
मम कौशिक भद्रम् ते अयोध्याम् त्वरिता रथैः॥१-६७-२४॥

राजानम् प्रश्रितैः वाक्यैः आनयंतु पुरम् मम।
प्रदानम् वीर्य शुक्लायाः कथयंतु च सर्वशः॥१-६७-२५॥

मुनि गुप्तौ च काकुत्स्थौ कथयंतु नृपाय वै।
प्रीति युक्तम् तु राजानम् आनयंतु सु शीघ्र गाः॥१-६७-२६॥

कौशिकः च तथा इति आह राजा च आभाष्य मंत्रिणः।

अयोध्याम् प्रेषयामास धर्मात्मा कृत शासनान्।
यथा वृत्तम् समाख्यातुम् आनेतुम् च नृपम् तथा॥१-६७-२७॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे सप्तषष्ठितमः सर्गः॥१-६७॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे अष्टषष्ठितमः सर्गः ॥१-६८॥

जनकेन समादिष्टा दूताः ते क्लान्त वाहनाः ।
त्रि रात्रम् उषिता मार्गे ते अयोध्याम् प्राविशन् पुरीम् ॥१-६८-१॥

ते राज वचनात् गत्वा राजवेश्म प्रवेशिताः ।
ददृशुः देव संकाशम् वृद्धम् दशरथम् नृपम् ॥१-६८-२॥

बद्ध अंजलि पुटाः सर्वे दूता विगत साध्वसाः ।
राजानम् प्रश्रितम् वाक्यम् अब्रुवन् मधुर अक्षरम् ॥१-६८-३॥

मैथिलो जनको राजा स अग्नि होत्र पुरस्कृतः ।
मुहुर् मुहुर् मधुरया स्नेह संरक्तया गिरा ॥१-६८-४॥

कुशलम् च अव्ययम् चैव स उपाध्याय पुरोहितम् ।

जनकः त्वाम् महाराज पृच्छते स पुरः सरम् ॥१-६८-५॥

पृष्ट्वा कुशलम् अव्यग्रम् वैदेहो मिथिलाधिपः ।
कौशिक अनुमते वाक्यम् भवन्तम् इदम् अब्रवीत् ॥१-६८-६॥

पूर्वम् प्रतिज्ञा विदिता वीर्य शुल्का मम आत्मजा ।
राजानः च कृत अमर्षा निर्वीर्या विमुखी कृताः ॥१-६८-७॥

सा इयम् मम सुता राजन् विश्वामित्र पुरस्कृतैः ।
यदृच्छया आगतैः वीरैः निर्जिता तव पुत्रकैः ॥१-६८-८॥

तत् च रत्नम् धनुर् दिव्यम् मध्ये भग्नम् महात्मना ।
रामेण हि महाबाहो महत्याम् जन संसदि ॥१-६८-९॥

अस्मै देया मया सीता वीर्य शुल्का महात्मने ।
प्रतिज्ञाम् तर्तुम् इच्छामि तत् अनुज्ञातुम् अर्हसि ॥१-६८-१०॥

स उपाध्यायो महाराज पुरोहित पुरस्कृतः ।
शीघ्रम् आगच्छ भद्रम् ते द्रष्टुम् अर्हसि राघवौ ॥१-६८-११॥

प्रतिज्ञाम् मम राजेन्द्र निर्वर्तयितुम् अर्हसि ।

पुत्रयोः उभयोः एव प्रीतिम् त्वम् अपि लप्स्यसे ॥१-६८-१२॥

एवम् विदेह अधिपतिः मधुरम् वाक्यम् अब्रवीत् ।
विश्वामित्र अभ्यनुज्ञातः शताअनन्द मते स्थितः ॥१-६८-१३॥

दूत वाक्यम् तु तत् श्रुत्वा राजा परम हर्षितः ।
वसिष्ठम् वामदेवम् च मंत्रिणः च एवम् अब्रवीत् ॥१-६८-१४॥

गुप्तः कुशिक पुत्रेण कौसल्य आनन्द वर्धनः ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा विदेहेषु वसति असौ ॥१-६८-१५॥

दृष्ट वीर्यः तु काकुत्स्थो जनकेन महात्मना ।
संप्रदानम् सुतायाः तु राघवे कर्तुम् इच्छति ॥१-६८-१६॥

यदि वो रोचते वृत्तम् जनकस्य महात्मनः ।
पुरीम् गच्छामहे शीघ्रम् मा भूत् कालस्य पर्ययः ॥१-६८-१७॥

मंत्रिणो बाढम् इति आहुः सह सर्वैः महर्षिभिः ।
सु प्रीतः च अब्रवीत् राजा श्वः यात्रा इति च मंत्रिणः ॥१-६८-१८॥

मंत्रिणः तु नरेन्द्रस्य रात्रिम् परम सत्कृताः ।
ऊषुः प्रमुदिताः सर्वे गुणैः सर्वैः समन्विताः ॥१-६८-१९॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे अष्टषष्ठितमः सर्गः ॥१-६८॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे एकोनसप्ततितमः सर्गः ॥१-६९॥

ततो रात्र्याम् व्यतीतायाम् स उपाध्यायः स बान्धवः ।
राजा दशरथो हृष्टः सुमंत्रम् इदम् अब्रवीत् ॥१-६९-१॥

अद्य सर्वे धन अध्यक्षा धनम् आदाय पुष्कलम् ।
व्रजंति अग्रे सु विहिता नाना रत्न समन्विताः ॥१-६९-२॥

चतुरंग बलम् च अपि शीघ्रम् निर्यातु सर्वशः ।

मम आज्ञा समकालम् च यानम् युग्मम् अनुत्तमम् ॥१-६९-३॥

वसिष्ठो वामदेवः च जाबालिः अथ काश्यपः ।
मार्कण्डेयः च दीर्घायुः ऋषिः कात्यायनः तथा ॥१-६९-४॥

एते द्विजाः प्रयान्तु अग्रे स्यंदनम् योजयस्व मे ।
यथा काल अत्ययो न स्यात् दूता हि त्वरयन्ति माम् ॥१-६९-५॥

वचनात् च नरेन्द्रस्य सेना च चतुरंगिणी ।
राजानम् ऋषिभिः सार्धम् व्रजंतम् पृष्ठतो अन्वगात् ॥१-६९-६॥

गत्वा चतुर् अहम् मार्गम् विदेहान् अभ्युपेयिवान् ।
राजा तु जनकः श्रीमान् श्रुत्वा पूजाम् अकल्पयत् ॥१-६९-७॥

ततो राजानम् आसाद्य वृद्धम् दशरथम् नृपम् ।
जनको मुदितो राजा हर्षम् च परमम् ययौ ॥१-६९-८॥

उवाच वचनम् श्रेष्ठो नरश्रेष्ठम् मुदा अन्वितम् ।
स्वागतम् ते नरश्रेष्ठः दिष्ट्या प्राप्तो असि राघव ॥१-६९-९॥

पुत्रयोः उभयोः प्रीतिम् लप्स्यसे वीर्य निर्जिताम् ।

दिष्ट्या प्राप्तो महातेजा वसिष्ठो भगवान् ऋषिः ॥१-६९-१०॥

सह सर्वैः द्विज श्रेष्ठैः देवैः इव शतक्रतुः ।
दिष्ट्या मे निर्जिता विघ्ना दिष्ट्या मे पूजितम् कुलम् ॥१-६९-११॥

राघवैः सह संबंधात् वीर्य श्रेष्ठैः महात्मभिः ।
श्वः प्रभाते नरेन्द्र त्वम् सम्वर्तयितुम् अर्हसि ॥१-६९-१२॥

यज्ञस्य अन्ते नरश्रेष्ठ विवाहम् ऋषि सत्तमैः ।
तस्य तत् वचनम् श्रुत्वा ऋषि मध्ये नराधिपः ॥१-६९-१३॥

वाक्यम् वाक्यविदाम् श्रेष्ठः प्रत्युवाच महीपतिम् ।
प्रतिग्रहो दातृ वशः श्रुतम् एतत् मया पुरा ॥१-६९-१४॥

यथा वक्ष्यसि धर्मज्ञ तत् करिष्यामहे वयम् ।
तत् धर्मिष्ठम् यशस्यम् च वचनम् सत्य वादिनः ॥१-६९-१५॥

श्रुत्वा विदेह अधिपतिः परम् विस्मयम् आगतः ।
ततः सर्वे मुनि गणाः परस्पर समागमे ॥१-६९-१६॥

हर्षेण महता युक्ताः ताम् निशाम् अवसन् सुखम् ।
अथ रामो महातेजा लक्ष्मणेन समम् ययौ ॥१-६९-१७॥

विश्वामित्रम् पुरस्कृत्य पितुः पादौ उपस्पृशन् ।
राजा च राघवौ पुत्रौ निशाम्य परिहर्षितः ॥१-६९-१८॥

उवास परम प्रीतो जनकेन सुपूजितः ।

जनको अपि महातेजाः क्रिया धर्मेण तत्त्ववित् ।
यज्ञस्य च सुताभ्याम् च कृत्वा रात्रिम् उवास ह ॥१-६९-१९॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे
एकोनसप्ततितमः सर्गः ॥१-६९॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे सप्ततितमः सर्गः ॥१-७०॥

ततः प्रभाते जनकः कृत कर्मा महर्षिभिः ।
उवाच वाक्यम् वाक्यज्ञः शतानंदम् पुरोहितम् ॥१-७०-१॥

भ्राता मम महातेजा यवीयान् अतिधार्मिकः ।
कुशध्वज इति ख्यातः पुरीम् अध्यवसत् शुभाम् ॥१-७०-२॥

वार्या फलक पर्यन्ताम् पिबन् इक्षुमतीम् नदीम् ।
सांकाश्याम् पुण्य संकाशाम् विमानम् इव पुष्पकम् ॥१-७०-३॥

तम् अहम् द्रष्टुम् इच्छामि यज्ञ गोप्ता स मे मतः ।
प्रीतिम् सो अपि महातेजा इमाम् भोक्ता मया सह ॥१-७०-४॥

एवम् उक्तो तु वचने शतानंदस्य संनिधौ ।
आगताः केचिद् अव्यग्रा जनकः तान् समादिशत् ॥१-७०-५॥

शासनात् तु नरेन्द्रस्य प्रययुः शीघ्र वाजिभिः ।
समानेतुम् नरव्याघ्रम् विष्णुम् इन्द्र आज्ञया यथा ॥१-७०-६॥

संकास्याम् ते समागम्य ददृशुः च कुशध्वजम् ।
न्यवेदयन् यथा वृत्तम् जनकस्य च चिन्तितम् ॥१-७०-७॥

तद् वृत्तम् नृपतिः श्रुत्वा दूत श्रेष्ठैः महा जवैः ।
आज्ञया तु नरेन्द्रस्य आजगाम कुशध्वजः ॥१-७०-८॥

स ददर्श महात्मानम् जनकम् धर्म वत्सलम् ।
सो अभिवाद्य शतानंदम् जनकम् च अति धार्मिकम् ॥१-७०-९॥

राज अर्हम् परमम् दिव्यम् आसनम् च अध्यरोहत ।
उपविष्टौ उभौ तौ तु भ्रातरौ अमित ओजसौ ॥१-७०-१०॥

प्रेषयामासतुः वीरौ मन्त्रि श्रेष्ठम् सुदामनम् ।
गच्छ मंत्रि पते शीघ्रम् इक्ष्वाकम् अमित प्रभम् ॥१-७०-११॥

आत्मजैः सह दुर्धर्षम् आनयस्व स मंत्रिणम् ।
औपकार्याम् स गत्वा तु रघूणाम् कुल वर्धनम् ॥१-७०-१२॥

ददर्श शिरसा च एनम् अभिवाद्य इदम् अब्रवीत् ।
अयोध्या अधिपते वीर वैदेहो मिथिला अधिपः ॥१-७०-१३॥

स त्वाम् द्रष्टुम् व्यवसितः स उपाध्याय पुरोहितम् ।
मंत्रि श्रेष्ठ वचः श्रुत्वा राजा स ऋषि गणः तदा ॥१-७०-१४॥

स बन्धुः अगमत् तत्र जनको यत्र वर्तते ।
राजा च मंत्रि सहितः स उपाध्यायः स बांधवः ॥१-७०-१५॥

वाक्यम् वाक्य विदाम् श्रेष्ठो वैदेहम् इदम् अब्रवीत् ।
विदितम् ते महाराज इक्ष्वाकु कुल दैवतम् ॥१-७०-१६॥

वक्ता सर्वेषु कृत्येषु वसिष्ठो भगवान् ऋषिः ।
विश्वामित्र अभ्यनुज्ञातः सह सर्वैः महर्षिभिः ॥१-७०-१७॥

एष वक्ष्यति धर्मात्मा वसिष्ठो मे यथा क्रमम् ।
तूष्णीम् भूते दशरथे वसिष्ठो भगवान् ऋषिः ॥१-७०-१८॥

उवाच वाक्यम् वाक्यज्ञो वैदेहम् स पुरोधसाम् ।
अव्यक्त प्रभवो ब्रह्मा शाश्वतो नित्य अव्ययः ॥१-७०-१९॥

तस्मात् मरीचिः संजज्ञे मरीचेः कश्यपः सुतः ।
विवस्वान् कश्यपात् जज्ञे मनुर् वैवस्वतः स्मृतः ॥१-७०-२०॥

मनुः प्रजापतिः पूर्वम् इक्ष्वाकुः च मनोः सुतः ।
तम् इक्ष्वाकुम् अयोध्यायाम् राजानम् विद्धि पूर्वकम् ॥१-७०-२१॥

इक्ष्वाकोः तु सुतः श्रीमान् कुक्षिः इति एव विश्रुतः ।
कुक्षेः अथ आत्मजः श्रीमान् विकुक्षिः उपपद्यत ॥१-७०-२२॥

विकुक्षेः तु महातेजा बाणः पुत्रः प्रतापवान् ।
बाणस्य तु महातेजा अनरण्यः प्रतापवान् ॥१-७०-२३॥

अनरण्यात् पृथुः जज्ञे त्रिशंकुः तु पृथोः सुतः ।
त्रिशंकोः अभवत् पुत्रो धुन्धुमारः महायशाः ॥१-७०-२४॥

धुन्धुमारात् महातेजा युवनाश्वो महारथः ।
युवनाश्व सुतः असीत् मान्धाता पृथिवी पतिः ॥१-७०-२५॥

मान्धातुः तु सुतः श्रीमान् सुसन्धिः उदपद्यत ।
सुसंधेः अपि पुत्रौ द्वौ ध्रुवसंधिः प्रसेनजित् ॥१-७०-२६॥

यशस्वी ध्रुवसंधेः तु भरतो नाम नामतः ।
भरतात् तु महातेजा असितो नाम जायत ॥१-७०-२७॥

यस्य एते प्रति राजन उदपत्यन्त शात्रवः ।
हैहय तालजंघाः च शूराः च शशबिंद्वः ॥१-७०-२८॥

तान् च स प्रति युद्ध्यन् वै युद्धे राजा प्रवासितः।
हिमवन्तम् उपागम्य भार्याभ्याम् सहितः तदा॥१-७०-२९॥

असितो अल्प बलो राजा काल धर्मम् उपेयिवान्।
द्वे च अस्य भार्ये गर्भिण्यै बभूवतुः इति श्रुति॥१-७०-३०॥

एका गर्भ विनाश अर्थम् सपत्नै सगरम् ददौ।
ततः शैलवरे रम्ये बभूव अभिरतो मुनिः॥१-७०-३१॥

भार्गव च्यवनो नाम हिमवंतम् उपाश्रितः।
तत्र च एका महाभागा भार्गवम् देव वर्चसम्॥१-७०-३२॥

ववन्दे पद्म पत्राक्षी कांक्षन्ती सुतम् उत्तमम्।
तम् ऋषिम् सा अभ्युपगम्य कालिन्दी च अभ्यवादत॥१-७०-३३॥

स ताम् अभ्यवदत् विप्रः पुत्र ईप्सुम् पुत्र जन्मनि।
तव कुक्षौ महाभागे सु पुत्रः सु महाबलः॥१-७०-३४॥

महावीर्यो महातेजा अचिरात् संजनिष्यति।

गरेण सहितः श्रीमान् मा शुचः कमलेक्षणे ॥१-७०-३५॥

च्यवनम् च नमस्कृत्य राजपुत्री पतिव्रता ।
पत्या विरहिता तस्मात् पुत्रम् देवी व्यजायत ॥१-७०-३६॥

सपत्न्या तु गरः तस्यैः दत्तो गर्भ जिघांसया ।
सह तेन गरेण एव संजातः सगरोइ अभवत् ॥१-७०-३७॥

सगरस्य अस्य असमंजः तु असमंजात् अथ अंशुमान् ।
दिलीपो अंशुमतः पुत्रो दिलीपस्य भगीरथः ॥१-७०-३८॥

भगीरथात् ककुत्स्थः च ककुत्स्थस्य रघुः तथा ।
रघोः तु पुत्रः तेजस्वी प्रवृद्धः पुरुषादकः ॥१-७०-३९॥

कल्माषपादो हि अभवत् तस्मात् जातः तु शङ्खणः ।
सुदर्शनः शंखणस्य अग्निवर्णः सुदर्शनात् ॥१-७०-४०॥

शीघ्रगः तु अग्निवर्णस्य शीघ्रगस्य मरुः सुतः ।
मरोः प्रशुश्रुकः तु आसीत् अंबरीषः प्रशुश्रुकात् ॥१-७०-४१॥

अंबरीषस्य पुत्रो अभूत् नहुषः च महीपतिः ।

नहुषस्य ययातिः तु नाभागः तु ययाति जः ॥१-७०-४२॥

नाभागस्य भभूव अज अजात् दशरथो अभवत् ।
अस्मात् दशरथात् जातौ भ्रातरौ राम लक्ष्मणौ ॥१-७०-४३॥

आदि वंश विशुद्धानाम् राज्ञाम् परम धर्मिणाम् ।
इक्ष्वाकु कुल जातानाम् वीराणाम् सत्य वादिनाम् ॥१-७०-४४॥

राम लक्ष्मणयोः अर्थे त्वत् सुते वरये नृप ।
सदृशाभ्याम् नरश्रेष्ठ सदृशे दातुम् अर्हसि ॥१-७०-४५॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे सप्ततितमः सर्गः ॥१-७०॥

<poem>

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे एकसप्ततितमः सर्गः ॥१-७१॥

एवम् ब्रुवाणम् जनकः प्रत्युवाच कृतांजलिः ।
श्रोतुम् अर्हसि भद्रम् ते कुलम् नः परिकीर्तितम् ॥१-७१-१॥

प्रदाने हि मुनि श्रेष्ठ कुलम् निरवशेषतः ।
वक्तव्यम् कुल जातेन तन् निबोध महामुने ॥१-७१-२॥

राजा अभूत् त्रिषु लोकेषु विश्रुतः स्वेन कर्मणा ।
निमिः परम धर्मात्मा सर्व सत्त्ववताम् वरः ॥१-७१-३॥

तस्य पुत्रो मिथिः नाम जनको मिथि पुत्रकः ।
प्रथमो जनको नाम जनकात् अपि उदावसुः ॥१-७१-४॥

उदावसोः तु धर्मात्मा जातो वै नन्दिवर्धनः ।
नन्दिवर्धन पुत्रः तु सुकेतुः नाम नामतः ॥१-७१-५॥

सुकेतोः अपि धर्मात्मा देवरातो महाबलः ।
देवरातस्य राजर्षेः बृहद्रथ इति स्मृउतः ॥१-७१-६॥

बृहद्रथस्य शूरो अभूत् महावीरः प्रतापवान् ।
महावीरस्य धृतिमान् सुधृतिः सत्य विक्रमः ॥१-७१-७॥

सुधृतेः अपि धर्मात्मा धृष्टकेतुः सु धार्मिकः ।
धृष्टकेतोः च राजर्षेः हर्यश्व इति विश्रुतः ॥१-७१-८॥

हर्यश्वस्य मरुः पुत्रो मरोः पुत्रः प्रतीन्धकः ।
प्रतीन्धकस्य धर्मात्मा राजा कीर्तिरथः सुतः ॥१-७१-९॥

पुत्रः कीर्तिरथस्य अपि देवमीढ इति स्मृतः ।
देवमीढस्य विबुधो विबुधस्य महीध्रकः ॥१-७१-१०॥

महीध्रक सुतो राजा कीर्तिरातो महाबलः ।
कीर्ति रातस्य राजऋषेः महारोमा व्यजायत ॥१-७१-११॥

महारोम्णः तु धर्मात्मा स्वर्णरोमा व्यजायत ।
स्वर्णरोम्णः तु राजर्षेः ह्रस्वरोमा व्यजायत ॥१-७१-१२॥

तस्य पुत्र द्वयम् जज्ञे धर्मज्ञस्य महात्मनः ।
ज्येष्ठो अहम् अनुजो भ्राता मम वीरः कुशध्वज ॥१-७१-१३॥

माम् तु ज्येष्ठम् पिता राज्ये सो अभिषिच्य नराधिप ।
कुशध्वजम् समावेश्य भारम् मयि वनम् गतः ॥१-७१-१४॥

वृद्धे पितरि स्वर् याते धर्मेण धुरम् आवहम् ।
भ्रातरम् देव संकाशम् स्नेहात् पश्यन् कुशध्वजम् ॥१-७१-१५॥

कस्यचित् तु अथ कालस्य सांकाश्यात् अगमत् पुरात् ।
सुधन्वा वीर्यवान् राजा मिथिलाम् अवरोधकः ॥१-७१-१६॥

स च मे प्रेषयामास शैवम् धनुः अनुत्तमम् ।
सीता कन्या च पद्माक्षी मह्यम् वै दीयताम् इति ॥१-७१-१७॥

तस्य अप्रदानात् ब्रह्मर्षे युद्धम् आसीत् मया सह ।
स हतो अभिमुखो राजा सुधन्वा तु मया रणे ॥१-७१-१८॥

निहत्य तम् मुनिश्रेष्ठ सुधन्वानम् नराधिपम् ।
सांकाश्ये भ्रातरम् शूरम् अभ्यषिंचम् कुशध्वजम् ॥१-७१-१९॥

कनीयान् एष मे भ्राता अहम् ज्येष्ठो महामुने ।
ददामि परम प्रीतो वध्वौ ते मुनिपुंगव ॥१-७१-२०॥

सीताम् रामाय भद्रम् ते ऊर्मिलाम् लक्ष्मणाय वै ।

वीर्य शुल्काम् मम सुताम् सीताम् सुर सुत उपमाम् ॥१-७१-२१॥

द्वितीयाम् ऊर्मिलाम् चैव त्रिः वदामि न संशयः ।
ददामि परम प्रीतो वध्वौ ते मुनिपुंगव ॥१-७१-२२॥

राम लक्ष्मणयो राजन् गो दानम् कारयस्व ह ।
पितृ कार्यम् च भद्रम् ते ततो वैवाहिकम् कुरु ॥१-७१-२३॥

मघा हि अद्य महाबाहो तृतीये दिवसे प्रभो ।

फल्गुन्याम् उत्तरे राजन् तस्मिन् वैवाहिकम् कुरु ।
राम लक्ष्मणयोः अर्थे दानम् कार्यम् सुखोदयम् ॥१-७१-२४॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे एकसप्ततितमः सर्गः ॥१-७१॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे द्विसप्ततितमः सर्गः ॥१-७२॥

तम् उक्तवंतम् वैदेहम् विश्वामित्रो महामुनिः ।
उवाच वचनम् वीरम् वसिष्ठ सहितो नृपम् ॥१-७२-१॥

अचिंत्यानि अप्रमेयाणि कुलानि नरपुंगव ।
इक्ष्वाकूणाम् विदेहानाम् न एषाम् तुल्यो अस्ति कश्चन ॥१-७२-२॥

सदृशो धर्म संबन्धः सदृशो रूप संपदा ।
राम लक्ष्मणयो राजन् सीता च ऊर्मिलया सह ॥१-७२-३॥

वक्तव्यम् च नर श्रेष्ठ श्रूयताम् वचनम् मम ।
भ्राता यवीयान् धर्मज्ञ एष राजा कुशध्वजः ॥१-७२-४॥

अस्य धर्मात्मनो राजन् रूपेण अप्रतिमम् भुवि ।
सुता द्वयम् नरश्रेष्ठ पत्नि अर्थम् वरयामहे ॥१-७२-५॥

भरतस्य कुमारस्य शत्रुघ्नस्य च धीमतः ।

वरयेम सुते राजन् तयोः अर्थे महात्मनोः ॥१-७२-६॥

पुत्रा दशरथस्य इमे रूप यौवन शालिनः ।
लोक पाल समाः सर्वे देव तुल्य पराक्रमाः ॥१-७२-७॥

उभयोः अपि राजेन्द्र संबन्धेन अनुबध्यताम् ।
इक्ष्वाकु कुलम् अव्यग्रम् भवतः पुण्य कर्मणः ॥१-७२-८॥

विश्वामित्र वचः श्रुत्वा वसिष्ठस्य मते तदा ।
जनकः प्रांजलिः वाक्यम् उवाच मुनिपुंगवौ ॥१-७२-९॥

कुलम् धन्यम् इदम् मन्ये येषाम् तौ मुनिपुंगवौ ।
सदृशम् कुल संबन्धम् यत् आज्ञापयथः स्वयम् ॥१-७२-१०॥

एवम् भवतु भद्रम् वः कुशध्वज सुते इमे ।
पत्न्यौ भजेताम् सहितौ शत्रुघ्न भरतौ उभौ ॥१-७२-११॥

एक अह्ना राज पुत्रीणाम् चतसृणाम् महामुने ।
पाणीन् गृह्णन्तु चत्वारो राज पुत्रा महाबलाः ॥१-७२-१२॥

उत्तरे दिवसे ब्रह्मन् फल्गुनीभ्याम् मनीषिणः ।

वैवाहिकम् प्रशंसन्ति भगो यत्र प्रजापतिः ॥१-७२-१३॥

एवम् उक्त्वा वचः सौम्यम् प्रत्युत्थाय कृतांजलिः ।
उभौ मुनि वरौ राजा जनको वाक्यम् अब्रवीत् ॥१-७२-१४॥

परो धर्मः कृतो मह्यम् शिष्यो अस्मि भवतोः सदा ।
इमानि आसन मुख्यानि आस्यताम् मुनिपुंगवौ ॥१-७२-१५॥

यथा दशरथस्य इयम् तथा अयोध्या पुरी मम ।
प्रभुत्वे न अस्ति सन्देहो यथा अर्हम् कर्तुम् अर्हथः ॥१-७२-१६॥

तथा ब्रुवति वैदेहे जनके रघु नंदनः ।
राजा दशरथो हृष्टः प्रत्युवाच मही पतिम् ॥१-७२-१७॥

युवाम् असंख्येय गुणौ भ्रातरौ मिथिलेश्वरौ ।
ऋषयो राज संघाः च भवद्भ्याम् अभिपूजिताः ॥१-७२-१८॥

स्वस्ति प्राप्नुहि भद्रम् ते गमिष्यामः स्वम् आलयम् ।
श्राद्ध कर्माणि विधिवत् विधास्य इति च अब्रवीत् ॥१-७२-१९॥

तम् आपृष्ट्वा नर पतिम् राजा दशरथः तदा ।

मुनीन्द्रौ तौ पुरस्कृत्य जगाम आशु महायशाः ॥१-७२-२०॥

स गत्वा निलयम् राजा श्राद्धम् कृत्वा विधानतः ।
प्रभाते काल्यम् उत्थाय चक्रे गो दानम् उत्तमम् ॥१-७२-२१॥

गवाम् शत सहस्रम् च ब्राह्मणेभ्यो नराधिपः ।
एक एकशो ददौ राजा पुत्रान् उद्धिश्य धर्मतः ॥१-७२-२२॥

सुवर्ण शृंगयः संपन्नाः स वत्साः काम्स्य दोहनाः ।
गवाम् शत सहस्राणि चत्वारि पुरुष ऋषभः ॥१-७२-२३॥

वित्तम् अन्यत् च सु बहु द्विजेभ्यो रघु नंदनः ।
ददौ गो दानम् उद्दिश्य पुत्राणाम् पुत्र वत्सलः ॥१-७२-२४॥

स सुतैः कृत गो दानैः वृतः सः नृपतिः तदा ।
लोक पालैः इव आभाति वृतः सौम्यः प्रजापतिः ॥१-७२-२५॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे द्विसप्ततितमः
सर्गः ॥१-७२॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे त्रिसप्ततितमः सर्गः ॥१-७३॥

यस्मिन् तु दिवसे राजा चक्रे गो दानम् उत्तमम् ।
तस्मिन् तु दिवसे शूरो युधाजित् समुपेयिवान् ॥१-७३-१॥

पुत्रः केकय राजस्य साक्षात् भरत मातुलः ।
दृष्ट्वा पृष्ट्वा च कुशलम् राजानम् इदम् अब्रवीत् ॥१-७३-२॥

केकय अधिपती राजा स्नेहात् कुशलम् अब्रवीत् ।
येषाम् कुशलकामो असि तेषाम् संप्रति अनामयम् ॥१-७३-३॥

स्वस्त्रीयम् मम राजेन्द्र द्रष्टु कामो महीपतिः ।
तत् अर्थम् उपयातो अहम् अयोध्याम् रघुनंदन ॥१-७३-४॥

श्रुत्वा तु अहम् अयोध्यायाम् विवाह अर्थम् तव आत्मजान् ।
मिथिलाम् उपयातान् तु त्वया सह महीपते ॥१-७३-५॥

त्वरया अभुपयातो अहम् द्रष्टु कामः स्वसुः सुतम् ।
अथ राजा दशरथः प्रिय अतिथिम् उपस्थितम् ॥१-७३-६॥

दृष्ट्वा परम सत्कारैः पूजार्हम् समपूजयत् ।
ततः ताम् उषितो रात्रिम् सह पुत्रैः महात्मभिः ॥१-७३-७॥

प्रभाते पुनः उत्थाय कृत्वा कर्माणि तत्त्ववित् ।
ऋषीन् तदा पुरस्कृत्य यज्ञ वाटम् उपागमत् ॥१-७३-८॥

युक्ते मुहूर्ते विजये सर्व आभरण भूषितैः ।
भ्रातृभिः सहितो रामः कृत कौतुक मंगलः ॥१-७३-९॥

वसिष्ठम् पुरतः कृत्वा महर्षीन् अपरान् अपि ।
वशिष्टःओ भगवान् एत्य वैदेहम् इदम् अब्रवीत् ॥१-७३-१०॥

राजा दशरथो राजन् कृत कौतुक मन्गलैः ।
पुत्रैः नर वर श्रेष्ठ दातारम् अभिकांक्षते ॥१-७३-११॥

दातृ प्रतिग्रहीतृभ्याम् सर्व अर्थाः संभवन्ति हि ।
स्वधर्मम् प्रतिपद्यस्व कृत्वा वैवाह्यम् उत्तमम् ॥१-७३-१२॥

इति उक्तः परम उदारो वसिष्ठेन महात्मना ।
प्रत्युवाच महातेजा वाक्यम् परम धर्मवित् ॥१-७३-१३॥

कः स्थितः प्रतिहारो मे कस्य आज्ञा संप्रतीक्ष्यते ।
स्व गृहे को विचारो अस्ति यथा राज्यम् इदम् तव ॥१-७३-१४॥

कृत कौतुक सर्वस्वा वेदि मूलम् उपागताः ।
मम कन्या मुनिश्रेष्ठ दीप्ता वह्नेः इव अर्चिषः ॥१-७३-१५॥

सद्यो अहम् त्वत् प्रतीक्षो अस्मि वेद्याम् अस्याम् प्रतिषितः ।
अविघ्नम् कुरुताम् राजा किम् अर्थम् हि विलम्ब्यते ॥१-७३-
१६॥

तत् वाक्यम् जनकेन उक्तम् श्रुत्वा दशरथः तदा ।
प्रवेशयामास सुतान् सर्वान् ऋषि गणान् अपि ॥१-७३-१७॥

ततो राजा विदेहानाम् वशिष्ठम् इदम् अब्रवीत् ।
कारयस्व ऋषे सर्वान् ऋषिभिः सह धार्मिक ॥१-७३-१८॥

रामस्य लोक रामस्य क्रियाम् वैवाहिकीम् प्रभो ।

तथा इति उक्त्वा तु जनकम् वशिष्ठःओ भगवान् ऋषिः ॥१-७३-१९॥

विश्वामित्रम् पुरस्कृत्य शतानंदम् च धार्मिकम् ।
प्रपा मध्ये तु विधिवत् वेदीम् कृत्वा महातपाः ॥१-७३-२०॥

अलम् चकार ताम् वेदीम् गन्ध पुष्पैः समंततः ।
सुवर्ण पालिकाभिः च चित्र कुम्भैः च स अंकुरैः ॥१-७३-२१॥

अंकुर आढ्यैः शरावैः च धूप पात्रैः स धूपकैः ।
शंख पात्रैः श्रुवैः स्त्रुग्भिः पात्रैः अर्घ्यादि पूजितैः ॥१-७३-२२॥

लाज पूर्णैः च पात्रीभिः रक्षितैः अपि संस्कृतैः ।
दर्भैः समैः समास्तीर्य विधिवत् मंत्र पुरस्कृतम् ॥१-७३-२३॥

अग्निम् आधाय तम् वेद्याम् विधि मंत्र पूर्वकम् ।
जुहाव अग्नौ महातेजा वशिष्ठो मुनिपुंगव ॥१-७३-२४॥

ततः सीताम् समानीय सर्व आभरण भुषिताम् ।
समक्षम् अग्नेः संस्थाप्य राघव अभिमुखे तदा ॥१-७३-२५॥

अब्रवीत् जनको राजा कौसल्य आनंद वर्धनम् ।
इयम् सीता मम सुता सह धर्म चरी तव ॥१-७३-२६॥

प्रतीच्छ च एनाम् भद्रम् ते पाणिम् गृह्णीष्व पाणिना ।
पतिव्रता महभागा छाय इव अनुगता सदा ॥१-७३-२७॥

इति उक्त्वा प्राक्षिपत् राजा मंत्र पूतम् जलम् तदा ।
साधु साधु इति देवानाम् ऋषीणाम् वदताम् तदा ॥१-७३-२८॥

देव दुंदुभि निर्घोषः पुष्प वर्षम् महान् अभूत् ।
एवम् दत्त्वा सुताम् सीताम् मंत्र उदक पुरस्कृताम् ॥१-७३-२९॥

अब्रवीत् जनको राजा हर्षेण अभिपरिप्लुत ।
लक्ष्मण आगच्छ भद्रम् ते ऊर्मिलाम् उद्यताम् मया ॥१-७३-३०॥

प्रतीच्छ पाणिम् गृह्णीष्व मा भूत् कालस्य पर्ययः ।
तम् एवम् उक्त्वा जनको भरतम् च अभ्यभाषत ॥१-७३-३१॥

गृहाण पाणिम् माण्डव्याः पाणिना रघुनंदन ।
शत्रुघ्नम् च अपि धर्माअत्मा अब्रवीत् मिथिलेश्वरः ॥१-७३-३२॥

श्रुतकीर्तेः महाबाहो पाणिम् गृह्णीष्व पाणिना ।
सर्वे भवन्तः सौम्याः च सर्वे सुचरित व्रताः ॥१-७३-३३॥

पत्नीभिः सन्तु काकुत्स्था मा भूत् कालस्य पर्ययः ।
जनकस्य वचः श्रुत्वा पाणीन् पाणिभिः अस्पृशन् ॥१-७३-३४॥

चत्वारः ते चतसृणाम् वसिष्ठस्य मते स्थिताः ।
अग्निम् प्रदक्षिणम् कृत्वा वेदिम् राजानम् एव च ॥१-७३-३५॥

ऋषीन् चैव महात्मानः सह भार्या रघु उद्वहाः ।
यथा उक्तेन तथा चक्रुः विवाहम् विधि पूर्वकम् ॥१-७३-३६॥

पुष्पवृष्टिर्महत्यासीदन्तरिक्षात्सुभास्वरा ।

दिव्यदुन्दुभिनिर्घोषैर्गीतवादित्रनिःस्वनैः ॥

यद्वा -

पुष्प वृष्टिः महति आसीत् अंतरिक्षात् सु भास्वरा ।
दिव्य दुन्दुभि निर्घोषैः गीत वादित्र निःस्वनैः ॥१-७३-३७॥

ननृतुः च अप्सरः संघा गन्धर्वाः च जगुः कलम्।
विवाहे रघु मुख्यानाम् तद् अद्भुतम् अदृश्यत ॥१-७३-३८॥

ईदृशे वर्तमाने तु तूर्य उद्घुष्ट निनादिते।
त्रिः अग्निम् ते परिक्रम्य ऊहुः भार्या महौजसः ॥१-७३-३९॥

अथ उपकार्याम् जग्मुः ते स दारा रघुनंदनाः।
राजा अपि अनुययौ पश्यन् स ऋषि संघः स बान्धवः ॥१-७३-४०॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे त्रिसप्ततितमः सर्गः ॥१-७३॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे चतुःसप्ततितमः सर्गः ॥१-७४॥

अथ रात्र्याम् व्यतीतायाम् विश्वामित्रो महामुनिः ।
आपृष्ट्वा तौ च राजानौ जगाम उत्तर पर्वतम् ॥१-७४-१॥

विश्वामित्रो गते राजा वैदेहम् मिथिला अधिपम् ।
आपृष्ट्व इव जगाम आशु राजा दशरथः पुरीम् ॥१-७४-२॥

अथ राजा विदेहानाम् ददौ कन्या धनम् बहु ।
गवाम् शत सहस्त्राणि बहूनि मिथिलेश्वरः ॥१-७४-३॥

कंबलानाम् च मुख्यानाम् क्षौमान् कोटि अंबराणि च ।
हस्ति अश्व रथ पादातम् दिव्य रूपम् स्वलंकृतम् ॥१-७४-४॥

ददौ कन्या शतम् तासाम् दासी दासम् अनुत्तमम् ।
हिरण्यस्य सुवर्णस्य मुक्तानाम् विद्रुमस्य च ॥१-७४-५॥

ददौ राजा सुसंहृष्टः कन्या धनम् अनुत्तमम् ।
दत्त्वा बहु विधम् राजा समनुज्ञाप्य पार्थिवम् ॥१-७४-६॥

प्रविवेश स्व निलयम् मिथिलाम् मिथिलेश्वरः ।
राजा अपि अयोध्या अधिपतिः सह पुत्रैः महात्मभिः ॥१-७४-७॥

ऋषीन् सर्वान् पुरस्कृत्य जगाम स बल अनुगः ।
गच्छंतम् तु नरव्याघ्रम् स ऋषि संघम् स राघवम् ॥१-७४-८॥

घोराः तु पक्षिणो वाचो व्याहरन्ति समंततः ।
भौमाः चैव मृगाः सर्वे गच्छन्ति स्म प्रदक्षिणम् ॥१-७४-९॥

तान् दृष्ट्वा राज शार्दूलो वसिष्ठम् पर्यपृच्छत ।
असौम्याः पक्षिणो घोरा मृगाः च अपि प्रदक्षिणाः ॥१-७४-१०॥

किम् इदम् हृदय उत्कम्पि मनो मम विषीदति ।
राज्ञो दशरथस्य एतत् श्रुत्वा वाक्यम् महान् ऋषिः ॥१-७४-११॥

उवाच मधुराम् वाणीम् श्रूयताम् अस्य यत् फलम् ।
उपस्थितम् भयम् घोरम् दिव्यम् पक्षि मुखात् च्युतम् ॥१-७४-१२॥

मृगाः प्रशमयन्ति एते संतापः त्यज्यताम् अयम् ।
तेषाम् संवदताम् तत्र वायुः प्रादुर् बभूव ह ॥१-७४-१३॥

कम्पयन् मेदिनीम् सर्वाम् पातयन् च महान् द्रुमान् ।
तमसा संवृतः सूर्यः सर्वे न वेदिषुर् दिशः ॥१-७४-१४॥

भस्मना च आवृतम् सर्वम् सम्मूढम् इव तत् बलम् ।
वसिष्ठ ऋषयः च अन्ये राजा च ससुतः तदा ॥१-७४-१५॥

स संज्ञा इव तत्र आसन् सर्वम् अन्यत् विचेतनम् ।
तस्मिन् तमसि घोरे तु भस्म छन्न इव सा चमूः ॥१-७४-१६॥

ददर्श भीम संकाशम् जटा मण्डल धारिणम् ।
भार्गवम् जमदग्ने अयम् राजा राज विमर्दनम् ॥१-७४-१७॥

कैलासम् इव दुर्धर्षम् काल अग्निम् इव दुःसहम् ।
ज्वलंतम् इव तेजोभिः दुर् निरीक्ष्यम् पृथक् जनैः ॥१-७४-१८॥

स्कन्धे च आसज्य परशुम् धनुः विद्युत् गण उपमम् ।
प्रगृह्य शरम् उग्रम् च त्रि पुर घ्नम् यथा शिवम् ॥१-७४-१९॥

तम् दृष्ट्वा भीम संकाशम् ज्वलंतम् इव पावकम् ।
वसिष्ठ प्रमुखा विप्रा जप होम परायणाः ॥१-७४-२०॥

संगता मुनयः सर्वे संजजल्पुः अथो मिथः ।
कच्चित् पितृ वध अमर्षी क्षत्रम् न उत्सादयिष्यति ॥१-७४-२१॥

पूर्वम् क्षत्र वधम् कृत्वा गत मन्युः गत ज्वरः ।
क्षत्रस्य उत्सादनम् भूयो न खलु अस्य चिकीर्षितम् ॥१-७४-२२॥

एवम् उक्त्वा अर्घ्यम् आदाय भार्गवम् भीम दर्शनम् ।
ऋषयो राम राम इति मधुरम् वाक्यम् अब्रुवन् ॥१-७४-२३॥

प्रतिगृह्य तु ताम् पूजाम् ऋषि दत्ताम् प्रतापवान् ।
रामम् दाशरथिम् रामो जामदग्न्यो अभ्यभाषत ॥१-७४-२४॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे
चतु:सप्ततितमः सर्गः ॥१-७४॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे पञ्चसप्ततितमः सर्गः ॥१-
७५॥

राम दाशरथे वीर वीर्यम् ते श्रूयते अद्भुतम् ।
धनुषो भेदनम् चैव निखिलेन मया श्रुतम् ॥१-७५-१॥

तत् अद्भुतम् अचिंत्यम् च भेदनम् धनुषः तथा ।
तत् श्रुत्वा अहम् अनुप्राप्तो धनुर् गृह्य अपरम् शुभम् ॥१-७५-२॥

तत् इदम् घोर संकाशम् जामदग्न्यम् महत् धनुः ।
पूरयस्व शरेण एव स्व बलम् दर्शयस्व च ॥१-७५-३॥

तत् अहम् ते बलम् दृष्ट्वा धनुषो अपि अस्य पूरणे ।
द्वंद्व युद्धम् प्रदास्यामि वीर्य श्लाघ्यम् अहम् तव ॥१-७५-४॥

तस्य तत् वचनम् श्रुत्वा राजा दशरथः तदा ।
विषण्ण वदनो दीनः प्रांजलिः वाक्यम् अब्रवीत् ॥१-७५-५॥

क्षत्र रोषात् प्रशांतः त्वम् ब्राह्मणः च महातपाः ।
बालानाम् मम पुत्राणाम् अभयम् दातुम् अर्हसि ॥१-७५-६॥

भार्गवाणाम् कुले जातः स्वाध्याय व्रत शालिनाम् ।
सहस्राक्षे प्रतिज्ञाय शस्त्रम् प्रक्षिप्तद् इप्तवान् असि ॥१-७५-७॥

स त्वम् धर्म परो भूत्वा काश्यपाय वसुंधराम् ।
दत्त्वा वनम् उपागम्य महेन्द्र कृत केतनः ॥१-७५-८॥

मम सर्व विनाशाय संप्राप्तः त्वम् महामुने ।
न च एकस्मिन् हते रामे सर्वे जीवामहे वयम् ॥१-७५-९॥

ब्रुवति एवम् दशरथे जामदग्न्यः प्रतापवान् ।
अनादृत्य तु तत् वाक्यम् रामम् एव अभ्यभाषत ॥१-७५-१०॥

इमे द्वे धनुषी श्रेष्ठे दिव्ये लोक अभिपूजिते ।
दृढे बलवती मुख्ये सुकृते विश्वकर्मणा ॥१-७५-११॥

अनिसृष्टम् सुरैः एकम् त्र्यम्बकाय युयुत्सवे ।
त्रिपुर घ्नम् नरश्रेष्ठ भग्नम् काकुत्स्थ यत् त्वया ॥१-७५-१२॥

इदम् द्वितीयम् दुर्धर्षम् विष्णोर् दत्तम् सुरोत्तमैः ।
तत् इदम् वैष्णवम् राम धनुः पर पुरम् जयम् ॥१-७५-१३॥

समान सारम् काकुत्स्थ रौद्रेण धनुषा तु इदम् ।
तदा तु देवताः सर्वाः पृच्छन्ति स्म पितामहम् ॥१-७५-१४॥

शिति कण्ठस्य विष्णोः च बल अबल निरीक्षया ।
अभिप्रायम् तु विज्ञाय देवतानाम् पितामहः ॥१-७५-१५॥

विरोधम् जनयामास तयोः सत्यवताम् वरः ।
विरोधे तु महत् युद्धम् अभवत् रोम हर्षणम् ॥१-७५-१६॥

शिति कण्ठस्य विष्णोः च परस्पर जय एषिणोः ।
तदा तु जृम्भितम् शैवम् धनुः भीम पराक्रमम् ॥१-७५-१७॥

हुम् कारेण महादेवः स्तम्भितो अथ त्रिलोचनः ।
देवैः तदा समागम्य स ऋषि सन्घैः स चारणैः ॥१-७५-१८॥

याचितौ प्रशमम् तत्र जग्मतुः तौ सुर उत्तमौ ।
जृम्भितम् तत् धनुः दृष्ट्वा शैवम् विष्णु पराक्रमैः ॥१-७५-१९॥

अधिकम् मेनिरे विष्णुम् देवाः स ऋषि गणाः तदा ।
धनू रुद्रः तु संक्रुद्धो विदेहेषु महायशाः ॥१-७५-२०॥

देवरातस्य राज ऋषेः ददौ हस्ते स सायकम् ।
इदम् च वैष्णवम् राम धनुः पर पुरम् जयम् ॥१-७५-२१॥

ऋचीके भार्गवे प्रादात् विष्णुः स न्यासम् उत्तमम् ।
ऋचीकः तु महातेजाः पुत्रस्य अप्रतिकर्मणः ॥१-७५-२२॥

पितुः मम ददौ दिव्यम् जमदग्नेः महात्मनः ।
न्यस्त शस्त्रे पितरि मे तपो बल समन्विते ॥१-७५-२३॥

अर्जुनो विदधे मृत्युम् प्राकृताम् बुद्धिम् आस्थितः ।

वधम् अप्रतिरूपम् तु पितुः श्रुत्वा सु दारुणम् ।
क्षत्रम् उत्सादयन् रोषात् जातम् जातम् अनेकशः ॥१-७५-२४॥

पृथिवीम् च अखिलाम् प्राप्य काश्यपाय महात्मने ।
यज्ञस्य अन्ते तदा राम दक्षिणाम् पुण्य कर्मणे ॥१-७५-२५॥

दत्त्वा महेन्द्र निलयः तपो बल समन्वितः ।
श्रुत्वा तु धनुषो भेदम् ततो अहम् द्रुतम् आगतः ॥१-७५-२६॥

तत् एवम् वैष्णवम् राम पितृ पैतामहम् महत् ।
क्षत्र धर्मम् पुरस् कृत्य गृह्णीष्व धनुर् उत्तमम् ॥१-७५-२७॥

योजयस्व धनुः श्रेष्ठे शरम् पर पुरम् जयम् ।

यदि शक्तः असि काकुत्स्थ द्वन्द्वम् दास्यामि ते ततः ॥१-७५-२८॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे पञ्चसप्ततितमः सर्गः ॥१-७५॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे षट्सप्ततितमः सर्गः ॥१-७६॥

श्रुत्वा तत् जामदग्न्यस्य वाक्यम् दाशरथिः तदा ।
गौरवात् यंत्रित कथः पितू रामम् अथ अब्रवीत् ॥१-७६-१॥

कृतवान् अस्मि यत् कर्म श्रुतवान् असि भार्गव ।
अनुरुन्ध्यामहे ब्रह्मन् पितुर् आनृण्यम् आस्थितः ॥१-७६-२॥

वीर्य हीनम् इव अशक्तम् क्षत्र धर्मेण भार्गव ।
अवजानासि मे तेजः पश्य मे अद्य पराक्रमम् ॥१-७६-३॥

इति उक्त्वा राघवः क्रुद्धो भार्गवस्य वर आयुधम् ।
शरम् च प्रतिजग्राह हस्तात् लघु पराक्रमः ॥१-७६-४॥

आरोप्य स धनू रामः शरम् सज्यम् चकार ह ।
जामदग्न्यम् ततो रामम् रामः क्रुद्धो अब्रवीत् इदम् ॥१-७६-५॥

ब्राह्मणो असि इति पूज्यो मे विश्वामित्र कृतेन च ।
तस्मात् शक्तो न ते राम मोक्तुम् प्राण हरम् शरम् ॥१-७६-६॥

इमाम् वा त्वत् गतिम् राम तपो बल समार्जितान् ।
लोकान् अप्रतिमान् वा अपि हनिष्यामि यत् इच्छसि ॥१-७६-७॥

न हि अयम् वैष्णवो दिव्यः शरः पर पुरंजयः ।
मोघः पतति वीर्येण बल दर्प विनाशनः ॥१-७६-८॥

वर आयुध धरम् रामम् द्रष्टुम् स ऋषि गणाः सुराः ।
पितामहम् पुरस्कृत्य समेताः तत्र सर्वशः ॥१-७६-९॥

गंधर्व अप्सरसः चैव सिद्ध चारण किन्नराः ।
यक्ष राक्षस नागाः च तत् द्रष्टुम् महत् अद्भुतम् ॥१-७६-१०॥

जडी कृते तदा लोके रामे वर धनुर् धरे ।
निर्वीर्यो जामदग्न्यो असौ रमो रामम् उदैक्षत ॥१-७६-११॥

तेजोभिः हत वीर्यत्वात् जामदग्न्यो जडी कृतः ।
रामम् कमल पत्र अक्षम् मन्दम् मन्दम् उवाच ह ॥१-७६-१२॥

काश्यपाय मया दत्ता यदा पूर्वम् वसुंधरा ।
विषये मे न वस्तव्यम् इति माम् काश्यपो अब्रवीत् ॥१-७६-१३॥

सो अहम् गुरु वचः कुर्वन् पृथिव्याम् न वसे निशाम् ।
तदा प्रभृति काकुत्स्थ कृता मे काश्यपस्य ह ॥१-७६-१४॥

तम् इमाम् मत् गतिम् वीर हन्तुम् न अर्हसि राघव ।
मनो जवम् गमिष्यामि महेन्द्रम् पर्वत उत्तमम् ॥१-७६-१५॥

लोकाः तु अप्रतिमा राम निर्जिताः तपसा मया ।
जहि तान् शर मुख्येन मा भूत् कालस्य पर्ययः ॥१-७६-१६॥

अक्षय्यम् मधु हन्तारम् जानामि त्वाम् सुरेश्वरम् ।
धनुषो अस्य परामर्शात् स्वस्ति ते अस्तु परंतप ॥१-७६-१७॥

एते सुर गणाः सर्वे निरीक्षन्ते समागताः ।
त्वाम् अप्रतिम कर्माणम् अप्रतिद्वन्द्वम् आहवे ॥१-७६-१८॥

न च इयम् तव काकुत्स्थ व्रीडा भवितुम् अर्हति ।
त्वया त्रैलोक्य नाथेन यत् अहम् विमुखी कृतः ॥१-७६-१९॥

शरम् अप्रतिमम् राम मोक्तुम् अर्हसि सु व्रत ।
शर मोक्षे गमिष्यामि महेन्द्रम् पर्वतोत्तमम् ॥१-७६-२०॥

तथा ब्रुवति रामे तु जामदग्न्ये प्रतापवान् ।
रामो दाशरथिः श्रीमान् चिक्षेप शरम् उत्तमम् ॥१-७६-२१॥

स हतान् दृश्य रामेण स्वान् लोकान् तपसा आर्जितान् ।
जामदग्न्यो जगाम आशु महेन्द्रम् पर्वतोत्तमम् ॥१-७६-२२॥

ततो वि तिमिराः सर्वा दिशा च उपदिशः तथा ।
सुराः स ऋषि गणाः रामम् प्रशशंसुः उदायुधम् ॥१-७६-२३॥

रामम् दाशरथिम् रामो जामदग्न्यः प्रशस्य च ।
ततः प्रदक्षिणी कृत्य जगाम आत्म गतिम् प्रभुः ॥१-७६-२४॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे षट्सप्ततितमः सर्गः ॥१-७६॥

<poem>

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे सप्तसप्ततितमः सर्गः ॥१-७७॥

गते रामे प्रशांत आत्मा रामो दाशरथिः धनुः ।
वरुणाय अप्रमेयाय ददौ हस्ते महायशाः ॥१-७७-१॥

अभिवाद्य ततो रामो वसिष्ठ प्रमुखान् ऋषीन् ।
पितरम् विह्वलम् दृष्ट्वा प्रोवाच रघुनंदनः ॥१-७७-२॥

जामदग्न्यो गतो रामः प्रयातु चतुर् अङ्गिणी ।
अयोध्या अभिमुखी सेना त्वया नाथेन पालिता ॥१-७७-३॥

रामस्य वचनम् श्रुत्वा राजा दशरथः सुतम् ।
बाहुभ्याम् सम्परिष्वज्य मूर्ध्नि उपाघ्राय राघवम् ॥१-७७-४॥

गतो राम इति श्रुत्वा हृष्टः प्रमुदितो नृपः ।
पुनर्जातम् तदा मेने पुत्रम् आत्मानम् एव च ॥१-७७-५॥

चोदयामास ताम् सेनाम् जगाम आशु ततः पुरीम् ।
पताका ध्वजिनीम् रम्याम् तूर्य उद् घुष्ट निनादिताम् ॥१-७७-६॥

सिक्त राज पथा रम्याम् प्रकीर्ण कुसुम उत्कराम् ।
राज प्रवेश सुमुखैः पौरैः मंगल पाणिभिः ॥१-७७-७॥

सम्पूर्णाम् प्राविशत् राजा जन ओघैः समलम्कृताम् ।
पौरैः प्रति उद्गतो दूरम् द्विजैः च पुर वासिभिः ॥१-७७-८॥

पुत्रैः अनुगतः श्रीमान् श्रीमद्भिः च महायशाः ।
प्रविवेश गृहम् राजा हिमवत् सदृशम् प्रियम् ॥१-७७-९॥

ननन्द स्वजनैः राजा गृहे कामैः सुपूजितः ।
कौसल्या च सुमित्रा च कैकेयी च सुमध्यमा ॥१-७७-१०॥

वधू प्रतिग्रहे युक्ता याः च अन्या राज योषितः ।
ततः सीताम् महाभागाम् ऊर्मिलाम् च यशस्विनीम् ॥१-७७-११॥

कुशध्वज सुते च उभे जगृहुः नृप योषितः ।
मंगल आलापनैः होमैः शोभिताः क्षौम वाससः ॥१-७७-१२॥

देवत आयतनानि आशु सर्वाः ताः प्रत्यपूजयन् ।
अभिवाद्य अभिवाद्यान् च सर्वा राज सुताः तदा ॥१-७७-१३॥

रेमिरे मुदिताः सर्वा भर्तृभिः सहिता रहः ।
कृत दाराः कृत अस्त्राः च स धनाः स सुहृत् जनाः ॥१-७७-१४॥

शुश्रूषमाणाः पितरम् वर्तयन्ति नरर्षभाः ।
कस्यचित् अथ कालस्य राजा दशरथः सुतम् ॥१-७७-१५॥

भरतम् कैकेयी पुत्रम् अब्रवीत् रघुनंदन ।
अयम् केकय राजस्य पुत्रो वसति पुत्रक ॥१-७७-१६॥

त्वाम् नेतुम् आगतो वीरो युधाजित् मातुलः तव ।
श्रुत्वा दशरथस्य एतत् भरतः कैकेयि सुतः ॥१-७७-१७॥

गमनाय अभिचक्राम शत्रुघ्न सहितः तदा ।
आपृच्छ्य पितरम् शूरो रामम् च अक्लिष्ट कर्मणम् ॥१-७७-१८॥

मातॄः च अपि नरश्रेष्ट शत्रुघ्न सहितो ययौ ।
युधाजित् प्राप्य भरतम् स शत्रुघ्नम् प्रहर्षितः ॥१-७७-१९॥

स्व पुरम् प्रविवेशत् वीरः पिता तस्य तुतोष ह ।
गते च भरते रामो लक्ष्मणः च महाबलः ॥१-७७-२०॥

पितरम् देव संकाशम् पूजयामासतुः तदा ।
पितुः आज्ञाम् पुरस्कृत्य पौर कार्याणि सर्वशः ॥१-७७-२१॥

चकार रामः सर्वाणि प्रियाणि च हितानि च ।
मातृभ्यो मातृ कार्याणि कृत्वा परम यंत्रितः ॥१-७७-२२॥

गुरूणाम् गुरु कार्याणि काले काले अन्ववैक्षत ।
एवम् दशरथः प्रीतो ब्राह्मणा नैगमाः तथा ॥१-७७-२३॥

रामस्य शील वृत्तेन सर्वम् विषय वासिनः ।
तेषाम् अति यशा लोके रामः सत्य पराक्रमः ॥१-७७-२४॥

स्वयम्भूः इव भूतानाम् बभूव गुणवत्तरः ।
रामः च सीतया सार्धम् विजहार बहून् ऋतून् ॥१-७७-२५॥

मनस्वी तद् गतमानस्य तस्या हृदि समर्पितः ।
प्रिया तु सीता रामस्य दाराः पितृ कृता इति ॥१-७७-२६॥

गुणात् रूप गुणात् च अपि प्रीतिः भूयो अभिवर्धते ।
तस्याः च भर्ता द्विगुणम् हृदये परिवर्तते ॥१-७७-२७॥

अन्तर् गतम् अपि व्यक्तम् आख्याति हृदयम् हृदा ।

तस्य भूयो विशेषेण मैथिली जनक आत्मजा ।
देवताभिः समा रूपे सीता श्रीः इव रूपिणी ॥१-७७-२८॥

तया स राज ऋषि सुतो अभिकामयासमेयिवान् उत्तम राज कन्यया ।
अतीव रामः शुशुभे मुदा अन्वितोविभुः श्रिया विष्णुः इव अमर ईश्वरः ॥१-७७-२९॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे सप्तसप्ततितमः सर्गः ॥१-७७॥

रामायणम्/बालकाण्डम्

बालकाण्डम्

वाल्मीकिः अयोध्याकाण्डम् →

रामायणम्/बालकाण्डम्

बालकाण्डम्

वाल्मीकिः सर्गः २ →

प्रथमः सर्गः श्रूयताम् रामायणम्/बालकाण्डम्

श्रीमद्वाल्मीकीयरामायणे बालकाण्डे प्रथमः सर्गः ॥१-१॥

तपःस्वाध्यायनिरतं तपस्वी वाग्विदां वरम् ।
नारदं परिपप्रच्छ वाल्मीकिर्मुनिपुङ्गवम् ॥१-१-१॥

को न्वस्मिन्साम्प्रतं लोके गुणवान्कश्च वीर्यवान्।
धर्मज्ञश्च कृतज्ञश्च सत्यवाक्यो दृढव्रतः ॥१-१-२॥

चारित्रेण च को युक्तः सर्वभूतेषु को हितः।
विद्वान्कः कः समर्थश्च कश्चैकप्रियदर्शनः ॥१-१-३॥

आत्मवान्को जितक्रोधो द्युतिमान्कोऽनसूयकः।
कस्य बिभ्यति देवाश्च जातरोषस्य संयुगे ॥१-१-४॥

एतदिच्छाम्यहं श्रोतुं परं कौतूहलं हि मे।
महर्षे त्वं समर्थोऽसि ज्ञातुमेवंविधं नरम् ॥१-१-५॥

श्रुत्वा चैतत्त्रिलोकज्ञो वाल्मीकेर्नारदो वचः।
श्रूयतामिति चामन्त्र्य प्रहृष्टो वाक्यमब्रवीत् ॥१-१-६॥

बहवो दुर्लभाश्चैव ये त्वया कीर्तिता गुणाः।
मुने वक्ष्याम्यहं बुद्ध्वा तैर्युक्तः श्रूयतां नरः ॥१-१-७॥

इक्ष्वाकुवंशप्रभवो रामो नाम जनैः श्रुतः।
नियतात्मा महावीर्यो द्युतिमान्धृतिमान्वशी ॥१-१-८॥

बुद्धिमान्नीतिमान्वाग्मी श्रीमाञ्छ्त्रुनिबर्हणः ।
विपुलांसो महाबाहुः कम्बुग्रीवो महाहनुः ॥१-१-९॥

महोरस्को महेष्वासो गूढजत्रुररिन्दमः ।
आजानुबाहुः सुशिराः सुललाटः सुविक्रमः ॥१-१-१०॥

समः समविभक्ताङ्गः स्निग्धवर्णः प्रतापवान् ।
पीनवक्षा विशालाक्षो लक्ष्मीवाञ्छुभलक्षणः ॥१-१-११॥

धर्मज्ञः सत्यसन्धश्च प्रजानां च हिते रतः ।
यशस्वी ज्ञानसम्पन्नः शुचिर्वश्यः समाधिमान् ॥१-१-१२॥

प्रजापतिसमः श्रीमान् धाता रिपुनिषूदनः ।
रक्षिता जीवलोकस्य धर्मस्य परिरक्षिता॥१-१-१३॥

रक्षिता स्वस्य धर्मस्य स्वजनस्य च रक्षिता ।
वेदवेदाङ्गतत्त्वज्ञो धनुर्वेदे च निष्ठितः ॥१-१-१४॥

सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञो स्मृतिमान् प्रतिभानवान् ।
सर्वलोकप्रियः साधुरदीनात्मा विचक्षणः ॥१-१-१५॥

सर्वदाभिगतः सद्भिः समुद्र इव सिन्धुभिः ।
आर्यः सर्वसमश्चैव सदैव प्रियदर्शनः ॥१-१-१६॥

स च सर्व गुणोपेतः कौसल्यानन्दवर्धनः ।
समुद्र इव गाम्भीर्ये धैर्येण हिमवानिव ॥१-१-१७॥

विष्णुना सदृशो वीर्ये सोमवत्प्रियदर्शनः ।
कालाग्निसदृशः क्रोधे क्षमया पृथिवीसमः ॥१-१-१८॥

धनदेन समस्त्यागे सत्ये धर्म इवापरः ।
तमेवंगुणसम्पन्नं रामं सत्यपराक्रमम् ॥१-१-१९॥

ज्येष्ठं ज्येष्ठगुणैर्युक्तं प्रियं दशरथस्सुतम् ।
प्रकृतीनां हितैर्युक्तं प्रकृतिप्रियकाम्यया ॥१-१-२०॥

यौवराज्येन संयोक्तुम् ऐच्छत्प्रीत्या महीपतिः ।
तस्याभिषेकसम्भारान् दृष्ट्वा भार्याथ कैकयी ॥१-१-२१॥

पूर्वं दत्तवरा देवी वरमेनमयाचत ।
विवासनञ्च रामस्य भरतस्याभिषेचनम् ॥१-१-२२॥

स सत्यवचनाद्राजा धर्मपाशेन संयतः ।
विवासयामास सुतं रामं दशरथः प्रियम् ॥१-१-२३॥

स जगाम वनं वीरः प्रतिज्ञामनुपालयन् ।
पितुर्वचननिर्देशात् कैकेय्याः प्रियकारणात् ॥१-१-२४॥

तं व्रजन्तं प्रियो भ्राता लक्ष्मणोऽनुजगाम ह ।
स्नेहाद् विनयसम्पन्नः सुमित्रानन्दवर्धनः ॥१-१-२५॥

भ्रातरं दयितो भ्रातुः सौभ्रात्रमनुदर्शयन् ।
रामस्य दयिता भार्या नित्यं प्राणसमा हिता ॥१-१-२६॥

जनकस्य कुले जाता देवमायेव निर्मिता ।
सर्वलक्षणसम्पन्ना नारीणामुत्तमा वधूः ॥१-१-२७॥

सीताप्यनुगता रामं शशिनं रोहिणी यथा ।
पौरैरनुगतो दूरं पित्रा दशरथेन च ॥१-१-२८॥

शृङ्गवीरपुरे सूतं गङ्गाकूले व्यसर्जयत् ।
गुहमासाद्य धर्मात्मा निषादाधिपतिं प्रियम् ॥१-१-२९॥

गुहेन सहितो रामो लक्ष्मणेन च सीतया ।
ते वनेन वनङ्गत्वा नदीस्तीर्त्वा बहूदकाः ॥१-१-३०॥

चित्रकूटमनुप्राप्य भरद्वाजस्य शासनात् ।
रम्यमावसथं कृत्वा रममाणा वने त्रयः ॥१-१-३१॥

देवगन्धर्वसंकाशाः तत्र ते न्यवसन् सुखम् ।
चित्रकूटङ्गते रामे पुत्रशोकातुरस्तथा ॥१-१-३२॥

राजा दशरथस्स्वर्गं जगाम विलपन् सुतम् ।
गते तु तस्मिन् भरतो वसिष्ठप्रमुखैर्द्विजैः ॥१-१-३३॥

नियुज्यमानो राज्याय नैच्छत् राज्यं महाबलः ।
स जगाम वनं वीरो रामपादप्रसादकः ॥१-१-३४॥

गत्वा तु स महात्मानं रामं सत्यपराक्रमम् ।
अयाचद्भ्रातरं रामम् आर्यभावपुरस्कृतः ॥१-१-३५॥

त्वमेव राजा धर्मज्ञ इति रामं वचोऽब्रवीत् ।
रामोऽपि परमोदारः सुमुखस्सुमहायशाः ॥१-१-३६॥

न चैच्छत् पितुरादेशात् राज्यं रामो महाबलः।
पादुके चास्य राज्याय न्यासं दत्त्वा पुनः पुनः ॥१-१-३७॥

निवर्तयामास ततो भरतं भरताग्रजः।
स काममनवाप्यैव रामपादावुपस्पृशन् ॥१-१-३८॥

नन्दिग्रामेऽकरोद् राज्यं रामागमनकाङ्क्षया।
गते तु भरते श्रीमान् सत्यसन्धो जितेन्द्रियः ॥१-१-३९॥

रामस्तु पुनरालक्ष्य नागरस्य जनस्य च।
तत्रागमनमेकाग्रो दण्डकान् प्रविवेश ह ॥१-१-४०॥

प्रविश्य तु महारण्यं रामो राजीवलोचनः।
विराधं राक्षसं हत्वा शरभङ्गं ददर्श ह ॥१-१-४१॥

सुतीक्ष्णं चाप्यगस्त्यं च अगस्त्यभ्रातरं तथा।
अगस्त्यवचनाच्चैव जग्राहैन्द्रं शरासनम् ॥१-१-४२॥

खड्गञ्च परम प्रीतस्तूणी चाक्षयसायकौ।
वसतस्तस्य रामस्य वने वनचरैः सह ॥१-१-४३॥

ऋषयोऽभ्यागमन् सर्वे वधायासुररक्षसाम् ।
स तेषां प्रतिशुश्राव राक्षसानां तदा वने ॥१-१-४४॥

प्रतिज्ञातश्च रामेण वधः संयति रक्षसाम् ।
ऋषीणामग्निकल्पानां दण्डकारण्यवासीनाम् ॥१-१-४५॥

तेन तत्रैव वसता जनस्थाननिवासिनी ।
विरूपिता शूर्पणखा राक्षसी कामरूपिणी ॥१-१-४६॥

ततः शूर्पणखावाक्यादुद्युक्तान् सर्वराक्षसान् ।
खरं त्रिशिरसं चैव दूषणं चैव राक्षसम् ॥१-१-४७॥

निजघान रणे रामस्तेषां चैव पदानुगान् ।
वने तस्मिन् निवसता जनस्थाननिवासिनाम् ॥१-१-४८॥

रक्षसां निहतान्यासन् सहस्राणि चतुर्दश ।
ततो ज्ञातिवधं श्रुत्वा रावणः क्रोधमूर्छितः ॥१-१-४९॥

सहायं वरयामास मारीचं नाम राक्षसम् ।
वार्यमाणः सुबहुशो मारीचेन स रावणः ॥१-१-५०॥

न विरोधो बलवता क्षमो रावण तेन ते ।
अनादृत्य तु तद्वाक्यं रावणः कालचोदितः ॥१-१-५१॥

जगाम सहमारीचस्तस्याश्रमपदं तदा ।
तेन मायाविना दूरमपवाह्य नृपात्मजौ ॥१-१-५२॥

जहार भार्यां रामस्य गृध्रं हत्वा जटायुषम् ।
गृध्रञ्च निहतं दृष्ट्वा हृतां श्रुत्वा च मैथिलीम् ॥१-१-५३॥

राघवः शोकसंतप्तो विललापाकुलेन्द्रियः ।
ततस्तेनैव शोकेन गृध्रं दग्ध्वा जटायुषम् ॥१-१-५४॥

मार्गमाणो वने सीतां राक्षसं सन्ददर्श ह ।
कबन्धं नाम रूपेण विकृतं घोरदर्शनम् ॥१-१-५५॥

तन्निहत्य महाबाहुर्ददाह स्वर्गतश्च सः ।
स चास्य कथयामास शबरीं धर्मचारिणीम् ॥१-१-५६॥

श्रमणां धर्मनिपुणामभिगच्छेति राघव ।
सोऽभ्य गच्छन्महातेजाः शबरीं शत्रुसूदनः ॥१-१-५७॥

शबर्या पूजितः सम्यग् रामो दशरथात्मजः।
पम्पातीरे हनुमता सङ्गतो वानरेण ह ॥१-१-५८॥

हनुमद्वचनाच्चैव सुग्रीवेण समागतः।
सुग्रीवाय च तत्सर्वं शंसद्रामो महाबलः ॥१-१-५९॥

आदितस्तद् यथावृत्तं सीतायाश्च विशेषतः।
सुग्रीवश्चापि तत्सर्वं श्रुत्वा रामस्य वानरः ॥१-१-६०॥

चकार सख्यं रामेण प्रीतश्चैवाग्निसाक्षिकम्।
ततो वानरराजेन वैरानुकथनं प्रति ॥१-१-६१॥

रामायावेदितं सर्वं प्रणयात् दुःखितेन च।
प्रतिज्ञातञ्च रामेण तदा वालिवधं प्रति ॥१-१-६२॥

वालिनश्च बलं तत्र कथयामास वानरः।
सुग्रीवः शङ्कितश्चासीन्नित्यं वीर्येण राघवे ॥१-१-६३॥

राघवप्रत्ययार्थं तु दुन्दुभेः कायमुत्तमम्।
दर्शयामास सुग्रीवः महापर्वतसन्निभम् ॥१-१-६४॥

उत्स्मयित्वा महाबाहुः प्रेक्ष्य चास्ति महाबलः ।
पादाङ्गुष्ठेन चिक्षेप संपूर्णं दशयोजनम् ॥१-१-६५॥

बिभेद च पुनस्सालान् सप्तैकेन महेषुणा ।
गिरिं रसातलञ्चैव जनयन् प्रत्ययं तथा ॥१-१-६६॥

ततः प्रीतमनास्तेन विश्वस्तस्स महाकपिः ।
किष्किन्धां रामसहितो जगाम च गुहां तदा ॥१-१-६७॥

ततोऽगर्जद्धरिवरः सुग्रीवो हेमपिङ्गलः ।
तेन नादेन महता निर्जगाम हरीश्वरः ॥१-१-६८॥

अनुमान्य तदा तारां सुग्रीवेण समागतः ।
निजघान च तत्रैनं शरेणैकेन राघवः ॥१-१-६९॥

ततः सुग्रीववचनात् हत्वा वालिनमाहवे ।
सुग्रीवमेव तद्राज्ये राघवः प्रत्यपादयत् ॥१-१-७०॥

स च सर्वान् समानीय वानरान् वानरर्षभः ।
दिशः प्रस्थापयामास दिदृक्षुर्जनकात्मजाम् ॥१-१-७१॥

ततो गृध्रस्य वचनात् संपातेर्हनुमान् बली।
शतयोजनविस्तीर्णं पुप्लुवे लवणार्णवम्॥१-१-७२॥

तत्र लङ्कां समासाद्य पुरीं रावणपालिताम्।
ददर्श सीतां ध्यायन्तीम् अशोकवनिकां गताम्॥१-१-७३॥

निवेदयित्वाभिज्ञानं प्रवृत्तिं विनिवेद्य च।
समाश्वास्य च वैदेहीं मर्दयामास तोरणम्॥१-१-७४॥

पञ्च सेनाग्रगान् हत्वा सप्त मन्त्रिसुतानपि।
शूरमक्षं च निष्पिष्य ग्रहणं समुपागमत्॥१-१-७५॥

अस्त्रेणोन्मुक्तमात्मानं ज्ञात्वा पैतामहाद् वरात्।
मर्षयन् राक्षसान् वीरो यन्त्रिणस्तान् यदृच्छया॥१-१-७६॥

ततो दग्ध्वा पुरीं लङ्काम् ऋते सीताञ्च मैथिलीम्।
रामाय प्रियमाख्यातुं पुनरायान्महाकपिः॥१-१-७७॥

सोऽभिगम्य महात्मानं कृत्वा रामं प्रदक्षिणम्।
न्यवेदयदमेयात्मा दृष्टा सीतेति तत्त्वतः॥१-१-७८॥

ततः सुग्रीवसहितो गत्वा तीरं महोदधेः ।
समुद्रं क्षोभयामास शरैरादित्यसन्निभैः ॥१-१-७९॥

दर्शयामास चात्मानं समुद्रः सरितां पतिः ।
समुद्रवचनाच्चैव नलं सेतुमकारयत् ॥१-१-८०॥

तेन गत्वा पुरीं लङ्कां हत्वा रावणमाहवे ।
रामः सीतामनुप्राप्य परां व्रीडामुपागमत् ॥१-१-८१॥

तामुवाच ततो रामः परुषं जनसंसदि ।
अमृष्यमाणा सा सीता विवेश ज्वलनं सती ॥१-१-८२॥

ततोऽग्निवचनात् सीतां ज्ञात्वा विगतकल्मषाम् ।
कर्मणा तेन महता त्रैलोक्यं सचराचरम् ॥१-१-८३॥

सदेवर्षिगणं तुष्टं राघवस्य महात्मनः ॥

बभौ रामः सम्प्रहृष्टः पूजितः सर्वदेवतैः ॥१-१-८४॥

अभ्यषिच्य च लङ्कायां राक्षसेन्द्रं विभीषणम् ।

कृतकृत्यस्तदा रामो विज्वरः प्रमुमोद ह ॥१-१-८५॥

देवताभ्यो वरं प्राप्य समुत्थाप्य च वानरान् ।
अयोध्यां प्रस्थितो रामः पुष्पकेण सुहृद्वृतः ॥१-१-८६॥

भरद्वाजाश्रमं गत्वा रामः सत्यपराक्रमः ।
भरतस्यान्तिके रामो हनूमन्तं व्यसर्जयत् ॥१-१-८७॥

पुनराख्यायिकां जल्पन् सुग्रीवसहितस्तदा ।
पुष्पकं तत् समारुह्य नन्दिग्रामं ययौ तदा ॥१-१-८८॥

नन्दिग्रामे जटां हित्वा भ्रातृभिः सहितोऽनघः ।
रामः सीतामनुप्राप्य राज्यं पुनरवाप्तवान् ॥१-१-८९॥

प्रहृष्टमुदितो लोकस्तुष्टः पुष्टः सुधार्मिकः ।
निरामयो ह्यरोगश्च दुर्भिक्षभयवर्जितः ॥१-१-९०॥

न पुत्रमरणं केचित् द्रक्ष्यन्ति पुरुषाः क्वचित् ।
नार्यश्चाविधवा नित्यं भविष्यन्ति पतिव्रताः ॥१-१-९१॥

न चाग्निजं भयं किञ्चिन्नाप्सु मज्जन्ति जन्तवः ।

न वातजं भयं किञ्चित् नापि ज्वरकृतं तथा ॥१-१-९२॥

न चापि क्षुद्भयं तत्र न तस्करभयं तथा ।
नगराणि च राष्ट्राणि धनधान्ययुतानि च ॥१-१-९३॥

नित्यं प्रमुदिताः सर्वे यथा कृतयुगे तथा ।
अश्वमेधशतैरिष्ट्वा तथा बहुसुवर्णकैः ॥१-१-९४॥

गवां कोट्ययुतं दत्त्वा विद्वद्भ्यो विधिपूर्वकम् ।
असंख्येयं धनं दत्त्वा ब्राह्मणेभ्यो महायशाः ॥१-१-९५॥

राजवंशान् शतगुणान् स्थापयिष्यति राघवः ।
चातुर्वर्ण्यं च लोकेऽस्मिन् स्वे स्वे धर्मे नियोक्ष्यति ॥१-१-९६॥

दशवर्षसहस्राणि दशवर्षशतानि च ।
रामो राज्यमुपासित्वा ब्रह्मलोकं प्रयास्यति ॥१-१-९७॥

इदं पवित्रं पापघ्नं पुण्यं वेदैश्च सम्मितम् ।
यः पठेद् रामचरितं सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥१-१-९८॥

एतदाख्यानमायुष्यं पठन् रामायणं नरः ।

सपुत्रपौत्रः सगणः प्रेत्य स्वर्गे महीयते ॥१-१-९९॥

पठन् द्विजो वागृषभत्वमीयात् ।

स्यात् क्षत्रियो भूमिपतित्वमीयात् ॥

वणिक् जनः पण्यफलत्वमीयात् ।
जनश्च शूद्रोऽपि महत्त्वमीयात् ॥१-१-१००॥

इति श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे प्रथमः सर्गः ॥१-१॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे द्वितीयः सर्गः ॥१-२॥

नारदस्य तु तद्वाक्यं श्रुत्वा वाक्यविशारदः ।
पूजयामास धर्मात्मा सहशिष्यो महामुनिम् ॥१-२-१॥

यथावत्पूजितस्तेन देवर्षिर्नारदस्तदा।
आपृष्ट्वैवाभ्यनुज्ञातः स जगाम विहायसम् ॥१-२-२॥

स मुहूर्तं गते तस्मिन् देवलोकं मुनिस्तदा।
जगाम तमसातीरं जाह्नव्यास्त्वविदूरतः ॥१-२-३॥

स तु तीरं समासाद्य तमसाया मुनिस्तदा।
शिष्यमाह स्थितं पार्श्वे दृष्ट्वा तीर्थमकर्दमम् ॥१-२-४॥

अकर्दममिदं तीर्थं भरद्वाज निशामय।
रमणीयं प्रसन्नाम्बु सन्मनुष्यमनो यथा ॥१-२-५॥

न्यस्यतां कलशस्तात दीयतां वल्कलं मम।
इदमेवावगाहिष्ये तमसातीर्थमुत्तमम् ॥१-२-६॥

एवमुक्तो भरद्वाजो वाल्मीकेन महात्मना।
प्रायच्छत मुनेस्तस्य वल्कलं नियतो गुरोः ॥१-२-७॥

स शिष्यहस्तादादाय वल्कलं नियतेन्द्रियः।
विचचार ह पश्यंस्तत् सर्वतो विपुलं वनम् ॥१-२-८॥

तस्याभ्याशे तु मिथुनं चरन्तमनपायिनम् ।
ददर्श भगवांस्तत्र क्रौञ्चयोश्चारुनिःस्वनम् ॥१-२-९॥

तस्मात् तु मिथुनादेकं पुमांसं पापनिश्चयः ।
जघान वैरनिलयो निषादस्तस्य पश्यतः ॥१-२-१०॥

तं शोणितपरीताङ्गं चेष्टमानं महीतले ।
भार्या तु निहतं दृष्ट्वा रुराव करुणां गिरम् ॥१-२-११॥

वियुक्ता पतिना तेन द्विजेन सहचारिणा ।
ताम्रशीर्षेण मत्तेन पत्त्रिणा सहितेन वै ॥१-२-१२॥

तथाविधं द्विजं दृष्ट्वा निषादेन निपातितम् ।
ऋषेर्धर्मात्मनस्तस्य कारुण्यं समपद्यत ॥१-२-१३॥

ततः करुणवेदित्वादधर्मोऽयमिति द्विजः ।
निशाम्य रुदतीं क्रौञ्चीमिदं वचनमब्रवीत् ॥१-२-१४॥

मा निषाद प्रतिष्ठां त्वमगमः शाश्वतीः समाः ।
यत् क्रौञ्चमिथुनादेकमवधीः काममोहितम् ॥१-२-१५॥

तस्यैवं ब्रुवतश्चिन्ता बभूव हृदि वीक्षतः ।
शोकार्तेनास्य शकुनेः किमिदं व्याहृतं मया ॥१-२-१६॥

चिन्तयन् स महाप्राज्ञश्चकार मतिमान्मतिम् ।
शिष्यं चैवाब्रवीद् वाक्यमिदं स मुनिपुङ्गवः ॥१-२-१७॥

पादबद्धोऽक्षरसमस्तन्त्रीलयसमन्वितः ।
शोकार्तस्य प्रवृत्तो मे श्लोको भवतु नान्यथा ॥१-२-१८॥

शिष्यस्तु तस्य ब्रुवतो मुनेर्वाक्यमनुत्तमम् ।
प्रतिजग्राह संहृष्टस्तस्य तुष्टोऽभवद्गुरुः ॥१-२-१९॥

सोऽभिषेकं ततः कृत्वा तीर्थे तस्मिन् यथाविधि ।
तमेव चिन्तयन्नर्थमुपावर्तत वै मुनिः ॥१-२-२०॥

भरद्वाजस्ततः शिष्यो विनीतः श्रुतवान् गुरोः ।
कलशं पूर्णमादाय पृष्ठतोऽनुजगाम ह ॥१-२-२१॥

स प्रविश्याश्रमपदं शिष्येण सह धर्मवित् ।
उपविष्टः कथाश्चान्याश्चकार ध्यानमास्थितः ॥१-२-२२॥

आजगाम ततो ब्रह्मा लोककर्ता स्वयं प्रभुः ।
चतुर्मुखो महातेजा द्रष्टुं तं मुनिपुङ्गवम् ॥१-२-२३॥

वाल्मीकिरथ तं दृष्ट्वा सहसोत्थाय वाग्यतः ।
प्राञ्जलिः प्रयतो भूत्वा तस्थौ परमविस्मितः ॥१-२-२४॥

पूजयामास तं देवं पाद्यार्घ्यासनवन्दनैः ।
प्रणम्य विधिवच्चैनं पृष्ट्वा चैव निरामयम् ॥१-२-२५॥

अथोपविश्य भगवानासने परमार्चिते ।
वाल्मीकये च ऋषये संदिदेशासनं ततः ॥१-२-२६॥

ब्रह्मणा समनुज्ञातः सोऽप्युपाविशदासने ।
उपविष्टे तदा तस्मिन् साक्षाल्लोकपितामहे ।॥१-२-२७॥

तद्गतेनैव मनसा वाल्मीकिर्ध्यानमास्थितः ।
पापात्मना कृतं कष्टं वैरग्रहणबुद्धिना ।॥१-२-२८॥

यत् तादृशं चारुरवं क्रौञ्चं हन्यादकारणात् ।
शोचन्नेव पुनः क्रौञ्चीमुपश्लोकमिमं जगौ ॥१-२-२९॥

पुनरन्तर्गतमना भूत्वा शोकपरायणः।
तमुवाच ततो ब्रह्मा प्रहसन् मुनिपुङ्गवम् ॥१-२-३०॥

श्लोक एवास्त्वयं बद्धो नात्र कार्या विचारणा।
मच्छन्दादेव ते ब्रह्मन् प्रवृत्तेयं सरस्वती ॥१-२-३१॥

रामस्य चरितं कृत्स्नं कुरु त्वमृषिसत्तम।
धर्मात्मनो भगवतो लोके रामस्य धीमतः ॥१-२-३२॥

वृत्तं कथय धीरस्य यथा ते नारदाच्छ्रुतम्।
रहस्यं च प्रकाशं च यद् वृत्तं तस्य धीमतः ॥१-२-३३॥

रामस्य सहसौमित्रे राक्षसानां च सर्वशः।
वैदेह्याश्चैव यद् वृत्तं प्रकाशं यदि वा रहः ॥१-२-३४॥

तच्चाप्यविदितं सर्वं विदितं ते भविष्यति।
न ते वागनृता काव्ये काचिदत्र भविष्यति ॥१-२-३५॥

कुरु रामकथां पुण्यां श्लोकबद्धां मनोरमाम्।
यावत् स्थास्यन्ति गिरयः सरितश्च महीतले ॥१-२-३६॥

तावद् रामायणकथा लोकेषु प्रचरिष्यति।
यावद् रामस्य च कथा त्वत्कृता प्रचरिष्यति ॥१-२-३७॥

तावदूर्ध्वमधश्च त्वं मल्लोकेषु निवत्स्यसि।

इत्युक्त्वा भगवान् ब्रह्मा तत्रैवान्तरधीयत।
ततः सशिष्यो भगवान् मुनिर्विस्मयमाययौ ॥१-२-३८॥

तस्य शिष्यास्ततः सर्वे जगुः श्लोकमिमं पुनः।
मुहुर्मुहुः प्रीयमाणाः प्राहुश्च भृशविस्मिताः ॥१-२-३९॥

समाक्षरैश्चतुर्भिर्यः पादैर्गीतो महर्षिणा।
सोऽनुव्याहरणाद् भूयः शोकः श्लोकत्वमागतः ॥१-२-४०॥

तस्य बुद्धिरियं जाता वाल्मीकेर्भावितात्मनः।
कृत्स्नं रामायणं काव्यमीदृशैः करवाण्यहम् ॥१-२-४१॥

उदारवृत्तार्थपदैर्मनोरमै-

स्तदास्य रामस्य चकार कीर्तिमान्।

समाक्षरैः श्लोकशतैर्यशस्विनो

यशस्करं काव्यमुदारदर्शनः ॥१-२-४२॥

तदुपगतसमाससंधियोगं

सममधुरोपनतार्थवाक्यबद्धम् ।

रघुवरकरितं मुनिप्रणीतं

दशशिरसश्क वधं निशामयध्वम् ॥१-२-४३॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे द्वितीयः सर्गः ॥१-२॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे तृतीयः सर्गः ॥१-३॥

श्रुत्वा वस्तु समग्रं तद्धर्मार्थसहितं हितम् ।
व्यक्तमन्वेषते भूयो यद् वृत्तं तस्य धीमतः ॥१-३-१॥

उपस्पृश्योदकं सम्यङ्मुनिः स्थित्वा कृताञ्जलिः ।
प्राचीनाग्रेषु दर्भेषु धर्मेणान्वेषते गतिम् ॥१-३-२॥

रामलक्ष्मणसीताभी राज्ञा दशरथेन च ।
सभार्येण सराष्ट्रेण यत् प्राप्तं तत्र तत्त्वतः ॥१-३-३॥

हसितं भाषितं चैव गतिर्यावच्च चेष्टितम् ।
तत् सर्वं धर्मवीर्येण यथावत् संप्रपश्यति ॥१-३-४॥

स्त्रीतृतीयेन च तथा यत् प्राप्तं चरता वने ।
सत्यसन्धेन रामेण तत् सर्वं चान्ववैक्षत ॥१-३-५॥

ततः पश्यति धर्मात्मा तत् सर्वं योगमास्थितः ।
पुरा यत् तत्र निर्वृत्तं पाणावामलकं यथा ॥१-३-६॥

तत् सर्वं तत्त्वतो दृष्ट्वा धर्मेण स महामतिः ।

अभिरामस्य रामस्य तत् सर्वं कर्तुमुद्यतः ॥१-३-७॥

कामार्थगुणसंयुक्तं धर्मार्थगुणविस्तरम् ।
समुद्रमिव रत्नाढ्यं सर्वश्रुतिमनोहरम् ॥१-३-८॥

स यथा कथितं पूर्वं नारदेन महात्मना ।
रघुवंशस्य चरितं चकार भगवान् मुनिः ॥१-३-९॥

जन्म रामस्य सुमहद्वीर्यं सर्वानुकूलताम् ।
लोकस्य प्रियतां क्षान्तिं सौम्यतां सत्यशीलताम् ॥१-३-१०॥

नाना चित्राः कथाश्चान्या विश्वामित्रसहायने ।
जानक्याश्च विवाहं च धनुषश्च विभेदनम् ॥१-३-११॥

रामरामविवादं च गुणान् दाशरथेस्तथा ।
तथाभिषेकं रामस्य कैकेय्या दुष्टभावताम् ॥१-३-१२॥

विघातं चाभिषेकस्य रामस्य च विवासनम् ।
राज्ञः शोकं विलापं च परलोकस्य चाश्रयम् ॥१-३-१३॥

प्रकृतीनां विषादं च प्रकृतीनां विसर्जनम् ।

निषादाधिपसंवादं सूतोपावर्तनं तथा ॥१-३-१४॥

गङ्गायाश्चापि संतारं भरद्वाजस्य दर्शनम् ।
भरद्वाजाभ्यनुज्ञानाच्चित्रकूटस्य दर्शनम् ॥१-३-१५॥

वास्तुकर्म निवेशं च भरतागमनं तथा ।
प्रसादनं च रामस्य पितुश्च सलिलक्रियाम् ॥१-३-१६॥

पादुकाग्र्याभिषेकं च नन्दिग्रामनिवासनम् ।
दण्डकारण्यगमनं विराधस्य वधं तथा ॥१-३-१७॥

दर्शनं शरभङ्गस्य सुतीक्ष्णेन समागमम्

अनसूयासमाख्यां च अङ्गरागस्य चार्पणम् ॥१-३-१८॥

दर्शनं चाप्यगस्त्यस्य धनुषो ग्रहणं तथा ।
शूर्पणख्याश्च संवादं विरूपकरणं तथा ॥१-३-१९॥

वधं खरत्रिशिरसोरुत्थानं रावणस्य च ।
मारीचस्य वधं चैव वैदेह्या हरणं तथा ॥१-३-२०॥

राघवस्य विलापं च गृध्रराजनिबर्हणम् ।
कबन्धदर्शनं चैव पम्पायाश्चापि दर्शनम् ॥१-३-२१॥

शबरीदर्शनं चैव फलमूलाशनं तथा ।
प्रलापं चैव पम्पायां हनूमद्दर्शनं तथा ॥१-३-२२॥

ऋष्यमूकस्य गमनं सुग्रीवेण समागमम् ।
प्रत्ययोत्पादनं सख्यं वालिसुग्रीवविग्रहम् ॥१-३-२३॥

वालिप्रमथनं चैव सुग्रीवप्रतिपादनम्

ताराविलापं समयं वर्षरात्रनिवासनम् ॥१-३-२४॥

कोपं राघवसिंहस्य बलानामुपसंग्रहम्

दिशः प्रस्थापनं चैव पृथिव्याश्च निवेदनम् ॥१-३-२५॥

अङ्गुलीयकदानं च ऋक्षस्य बिलदर्शनम्

प्रायोपवेशनं चैव संपातेश्चापि दर्शनम् ॥१-३-२६॥

पर्वतारोहणं चैव सागरस्यापि लङ्घनम्

समुद्रवचनाच्चैव मैनाकस्य च दर्शनम् ॥१-३-२७॥

राक्षसीतर्जनं चैव च्छायाग्राहस्य दर्शनम्

सिंहिकायाश्च निधनं लङ्कामलयदर्शनम् ॥१-३-२८॥

रात्रौ लङ्काप्रवेशं च एकस्यापि विचिन्तनम्

आपानभूमिगमनमवरोधस्य दर्शनम् ॥१-३-२९॥

दर्शनं रावणस्यापि पुष्पकस्य च दर्शनम्

अशोकवनिकायानं सीतायाश्चापि दर्शनम् ॥१-३-३०॥

अभिज्ञानप्रदानं च सीतायाश्चापि भाषणम्

राक्षसीतर्जनं चैव त्रिजटास्वप्नदर्शनम् ॥१-३-३१॥

मणिप्रदानं सीताया वृक्षभङ्गं तथैव च

राक्षसीविद्रवं चैव किंकराणां निबर्हणम् ॥१-३-३२॥

ग्रहणं वायुसूनोश्च लङ्कादाहाभिगर्जनम्

प्रतिप्लवनमेवाथ मधूनां हरणं तथा ॥१-३-३३॥

राघवाश्वासनं चैव मणिनिर्यातनं तथा

संगमं च समुद्रेण नलसेतोश्च बन्धनम् ॥१-३-३४॥

प्रतारं च समुद्रस्य रात्रौ लङ्कावरोधनम्

विभीषणेन संसर्गं वधोपायनिवेदनम् ॥१-३-३५॥

कुम्भकर्णस्य निधनं मेघनादनिबर्हणम्

रावणस्य विनाशं च सीतावाप्तिमरेः पुरे ॥१-३-३६॥

बिभीषणाभिषेकं च पुष्पकस्य च दर्शनम्

अयोध्यायाश्च गमनं भरद्वाजसमागमम् ॥१-३-३७॥

प्रेषणं वायुपुत्रस्य भरतेन समागमम्

रामाभिषेकाभ्युदयं सर्वसैन्यविसर्जनम्

स्वराष्ट्ररञ्जनं चैव वैदेह्याश्च विसर्जनम् ॥१-३-३८॥

अनागतं च यत् किंचिद् रामस्य वसुधातले

तच्चकारोत्तरे काव्ये वाल्मीकिर्भगवानृषिः ॥१-३-३९॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
तृतीयः सर्गः ॥१-३॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे चतुर्थः सर्गः ॥१-४॥

प्राप्तराज्यस्य रामस्य वाल्मीकिर्भगवानृषिः ।
चकार चरितं कृत्स्नं विचित्रपदमर्थवत् ॥१-४-१॥

चतुर्विंशत्सहस्राणि श्लोकानामुक्तवानृषिः ।
तथा सर्गशतान् पञ्च षट्काण्डानि तथोत्तरम् ॥१-४-२॥

कृत्वा तु तन्महाप्राज्ञः सभविष्यं सहोत्तरम् ।
चिन्तयामास को न्वेतत् प्रयुञ्जीयादिति प्रभुः ॥१-४-३॥

तस्य चिन्तयमानस्य महर्षेर्भावितात्मनः ।
अगृह्णीतां ततः पादौ मुनिवेषौ कुशीलवौ ॥१-४-४॥

कुशीलवौ तु धर्मज्ञौ राजपुत्रौ यशस्विनौ ।
भ्रातरौ स्वरसंपन्नौ ददर्शाश्रमवासिनौ ॥१-४-५॥

स तु मेधाविनौ दृष्ट्वा वेदेषु परिनिष्ठितौ ।
वेदोपबृंह्मणार्थाय तावग्राहयत प्रभुः ॥१-४-६॥

काव्यं रामायणं कृत्स्नं सीतायाश्चरितं महत् ।
पौलस्त्यवधमित्येवं चकार चरितव्रतः ॥१-४-७॥

पाठ्ये गेये च मधुरं प्रमाणैस्त्रिभिरन्वितम् ।
जातिभिः सप्तभिर्युक्तं तन्त्रीलयसमन्वितम् ॥१-४-८॥

रसैः शृङ्गारकरुणहास्यरौद्रभयानकैः ।
वीरादिभी रसैर्युक्तं काव्यमेतदगायताम् ॥१-४-९॥

तौ तु गान्धर्वतत्त्वज्ञौ स्थानमूर्च्छनकोविदौ ।
भ्रातरौ स्वरसम्पन्नौ गन्धर्वाविव रूपिणौ ॥१-४-१०॥

रूपलक्षणसम्पन्नौ मधुरस्वरभाषिणौ ।
बिम्बादिवोत्थितौ बिम्बौ रामदेहात् तथापरौ ॥१-४-११॥

तौ राजपुत्रौ कार्त्स्न्येन धर्म्यमाख्यानमुत्तमम् ।
वाचोविधेयं तत्सर्वं कृत्वा काव्यमनिन्दितौ ॥१-४-१२॥

ऋषीणां च द्विजातीनां साधूनां च समागमे ।
यथोपदेशं तत्त्वज्ञौ जगतुः सुसमाहितौ ॥१-४-१३॥

महात्मानौ महाभागौ सर्वलक्षणलक्षितौ ।
तौ कदाचित् समेतानामृषीणां भावितात्मनाम् ॥१-४-१४॥

मध्ये सभं समीपस्थाविदं काव्यमगायताम् ।
तच्छ्रुत्वा मुनयः सर्वे बाष्पपर्याकुलेक्षणाः ॥१-४-१५॥

साधु साध्विति तावूचुः परं विस्मयमागताः ।
ते प्रीतमनसः सर्वे मुनयो धर्मवत्सलाः ॥१-४-१६॥

प्रशशंसुः प्रशस्तव्यौ गायमानौ कुशीलवौ ।
अहो गीतस्य माधुर्यं श्लोकानां च विशेषतः ॥१-४-१७॥

चिरनिर्वृत्तमप्येतत् प्रत्यक्षमिव दर्शितम् ।
प्रविश्य तावुभौ सुष्ठु तथाभावमगायताम् ॥१-४-१८॥

सहितौ मधुरं रक्तं सम्पन्नं स्वरसंपदा ।
एवं प्रशस्यमानौ तौ तपः श्लाघ्यैर्महर्षिभिः ॥१-४-१९॥

संरक्ततरमत्यर्थं मधुरं तावगायताम् ।
प्रीतः कश्चिन्मुनिस्ताभ्यां संस्थितः कलशं ददौ ॥१-४-२०॥

प्रसन्नो वल्कलं कश्चिद् ददौ ताभ्यां महायशाः ।
अन्यः कृष्णाजिनमदाद् यज्ञसूत्रं तथापरः ॥१-४-२१॥

कश्चित् कमण्डलुं प्रादान्मौञ्जीमन्यो महामुनिः ।
बृसीमन्यस्तदा प्रादात् कौपीनमपरो मुनिः ॥१-४-२२॥

ताभ्यां ददौ तदा हृष्टः कुठारमपरो मुनिः ।
काषायमपरो वस्त्रं चीरमन्यो ददौ मुनिः ॥१-४-२३॥

जटाबन्धनमन्यस्तु काष्ठरज्जुं मुदान्वितः ।
यज्ञभाण्डमृषिः कश्चित् काष्ठभारं तथा परः ॥१-४-२४॥

औदुम्बरीं ब्रुसीमन्यः स्वस्ति केचित् तदावदन् ।
आयुष्यमपरे प्राहुर्मुदा तत्र महर्षयः ॥१-४-२५॥

ददुश्चैवं वरान् सर्वे मुनयः सत्यवादिनः ।
आश्चर्यमिदमाख्यानं मुनिना सम्प्रकीर्तितम् ॥१-४-२६॥

परं कवीनामाधारं समाप्तं च यथाक्रमम् ।
अभिगीतमिदं गीतं सर्वगीतेषु कोविदौ ॥१-४-२७॥

आयुष्यं पुष्टिजननं सर्वश्रुतिमनोहरम् ।
प्रशस्यमानौ सर्वत्र कदाचित् तत्र गायकौ ॥१-४-२८॥

रथ्यासु राजमार्गेषु ददर्श भरताग्रजः ।
स्ववेश्म चानीय ततो भ्रातरौ स कुशीलवौ ॥१-४-२९॥

पूजयामास पूजार्हौ रामः शत्रुनिबर्हणः ।
आसीनः काञ्चने दिव्ये स च सिंहासने प्रभुः ॥१-४-३०॥

उपोपविष्टैः सचिवैर्भ्रातृभिश्च समन्वितः ।
दृष्ट्वा तु रूपसम्पन्नौ विनीतौ भ्रातरावुभौ ॥१-४-३१॥

उवाच लक्ष्मणं रामः शत्रुघ्नं भरतं तथा ।
श्रूयतामेतदाख्यानमनयोर्देववर्चसोः ॥१-४-३२॥

विचित्रार्थपदं सम्यग्गायकौ समचोदयत् ।
तौ चापि मधुरं रक्तं स्वचित्तायतनिःस्वनम् ॥१-४-३३॥

तन्त्रीलयवदत्यर्थं विश्रुतार्थमगायताम् ।

ह्लादयत् सर्वगात्राणि मनांसि हृदयानि च ।
श्रोत्राश्रयसुखं गेयं तद् बभौ जनसंसदि ॥१-४-३४॥

इमौ मुनी पार्थिवलक्षणान्वितौ।

कुशीलवौ चैव महातपस्विनौ।

ममापि तद् भूतिकरं प्रचक्षते।
महानुभावं चरितं निबोधत ॥१-४-३५॥

ततस्तु तौ रामवचः प्रचोदिता-

वगायतां मार्गविधानसम्पदा।

स चापि रामः परिषद्गतः शनै-

र्बुभूषयासक्तमना बभूव ह ॥१-४-३६॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
चतुर्थः सर्गः ॥१-४॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे पञ्चमः सर्गः ॥१-५॥

सर्वा पूर्वमियं येषामासीत् कृत्स्ना वसुंधरा ।
प्रजापतिमुपादाय नृपाणां जयशालिनाम् ॥१-५-१॥

येषां स सगरो नाम सागरो येन खानितः ।
षष्टिपुत्रसहस्त्राणि यं यान्तं पर्यवारयन् ॥१-५-२॥

इक्ष्वाकूणामिदं तेषां राज्ञां वंशे महात्मनाम् ।
महदुत्पन्नमाख्यानं रामायणमिति श्रुतम् ॥१-५-३॥

तदिदं वर्तयिष्यावः सर्वं निखिलमादितः ।
धर्मकामार्थसहितं श्रोतव्यमनसूयता ॥१-५-४॥

कोसलो नाम मुदितः स्फीतो जनपदो महान् ।
निविष्टः सरयूतीरे प्रभूतधनधान्यवान् ॥१-५-५॥

अयोध्या नाम नगरी तत्रासील्लोकविश्रुता ।
मनुना मानवेन्द्रेण या पुरी निर्मिता स्वयम् ॥१-५-६॥

आयता दश च द्वे च योजनानि महापुरी ।
श्रीमती त्रीणि विस्तीर्णा सुविभक्तमहापथा ॥१-५-७॥

राजमार्गेण महता सुविभक्तेन शोभिता ।
मुक्तपुष्पावकीर्णेन जलसिक्तेन नित्यशः ॥१-५-८॥

तां तु राजा दशरथो महाराष्ट्रविवर्धनः ।
पुरीमावासयामास दिवि देवपतिर्यथा ॥१-५-९॥

कपाटतोरणवतीं सुविभक्तान्तरापणाम् ।
सर्वयन्त्रायुधवतीमुषितां सर्वशिल्पिभिः ॥१-५-१०॥

सूतमागधसम्बाधां श्रीमतीमतुलप्रभाम् ।
उच्चाट्टालध्वजवतीं शतघ्नीशतसंकुलाम् ॥१-५-११॥

वधूनाटकसङ्घैश्च संयुक्तां सर्वतः पुरीम् ।
उद्यानाम्रवणोपेतां महतीं सालमेखलाम् ॥१-५-१२॥

दुर्गगम्भीरपरिखां दुर्गामन्यैर्दुरासदाम् ।
वाजिवारणसम्पूर्णां गोभिरुष्ट्रैः खरैस्तथा ॥१-५-१३॥

सामन्तराजसङ्घैश्च बलिकर्मभिरावृताम्।
नानादेशनिवासैश्च वणिग्भिरुपशोभिताम्॥१-५-१४॥

प्रासादै रत्नविकृतैः पर्वतैरिव शोभिताम्।
कूटागारैश्च सम्पूर्णामिन्द्रस्येवामरावतीम्॥१-५-१५॥

चित्रामष्टापदाकारां वरनारीगणायुताम्।
सर्वरत्नसमाकीर्णां विमानगृहशोभिताम्॥१-५-१६॥

गृहगाढामविच्छिद्रां समभूमौ निवेशिताम्।
शालितण्डुलसम्पूर्णामिक्षुकाण्डरसोदकाम्॥१-५-१७॥

दुन्दुभीभिर्मृदङ्गैश्च वीणाभिः पणवैस्तथा।
नादितां भृशमत्यर्थं पृथिव्यां तामनुत्तमाम्॥१-५-१८॥

विमानमिव सिद्धानां तपसाधिगतं दिवि।
सुनिवेशितवेश्मान्तां नरोत्तमसमावृताम्॥१-५-१९॥

ये च बाणैर्न विध्यन्ति विविक्तमपरापरम्।
शब्दवेध्यं च विततं लघुहस्ता विशारदाः॥१-५-२०॥

सिंहव्याघ्रवराहाणां मत्तानां नदतां वने ।
हन्तारो निशितैः शस्त्रैर्बलाद् बाहुबलैरपि ॥१-५-२१॥

तादृशानां सहस्रैस्तामभिपूर्णां महारथैः ।
पुरीमावासयामास राजा दशरथस्तदा ॥१-५-२२॥

तामग्निमद्भिर्गुणवद्भिरावृतां

द्विजोत्तमैर्वेदषडङ्गपारगैः ।

सहस्रदैः सत्यरतैर्महात्मभि-

र्महर्षिकल्पैर्ऋषिभिश्च केवलैः ॥१-५-२३॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
पञ्चमः सर्गः ॥१-५॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे षष्ठः सर्गः ॥१-६॥

तस्यां पुर्यामयोध्यायां वेदवित् सर्वसंग्रहः ।
दीर्घदर्शी महातेजाः पौरजानपदप्रियः ॥१-६-१॥

इक्ष्वाकूणामतिरथो यज्वा धर्मपरो वशी ।
महर्षिकल्पो राजर्षिस्त्रिषु लोकेषु विश्रुतः ॥१-६-२॥

बलवान् निहतामित्रो मित्रवान् विजितेन्द्रियः ।
धनैश्च संचयैश्चान्यैः शक्रवैश्रवणोपमः ॥१-६-३॥

यथा मनुर्महातेजा लोकस्य परिरक्षिता ।
तथा दशरथो राजा लोकस्य परिरक्षिता ॥१-६-४॥

तेन सत्याभिसंधेन त्रिवर्गमनुतिष्ठता ।
पालिता सा पुरी श्रेष्ठा इन्द्रेणेवामरावती ॥१-६-५॥

तस्मिन् पुरवरे हृष्टा धर्मात्मानो बहुश्रुताः ।
नरास्तुष्टा धनैः स्वैः स्वैरलुब्धाः सत्यवादिनः ॥१-६-६॥

नाल्पसंनिचयः कश्चिदासीत् तस्मिन् पुरोत्तमे ।
कुटुम्बी यो ह्यसिद्धार्थोऽगवाश्वधनधान्यवान् ॥१-६-७॥

कामी वा न कदर्यो वा नृशंसः पुरुषः क्वचित् ।
द्रष्टुं शक्यमयोध्यायां नाविद्वान् न च नास्तिकः ॥१-६-८॥

सर्वे नराश्च नार्यश्च धर्मशीलाः सुसंयताः ।
मुदिताः शीलवृत्ताभ्यां महर्षय इवामलाः ॥१-६-९॥

नाकुण्डली नामुकुटी नास्रग्वी नाल्पभोगवान् ।
नामृष्टो न नलिप्ताङ्गो नासुगन्धश्च विद्यते ॥१-६-१०॥

नामृष्टभोजी नादाता नाप्यनङ्गदनिष्कधृक् ।
नाहस्ताभरणो वापि दृश्यते नाप्यनात्मवान् ॥१-६-११॥

नानाहिताग्निर्नायज्वा न क्षुद्रो वा न तस्करः ।
कश्चिदासीदयोध्यायां न चावृत्तो न संकरः ॥१-६-१२॥

स्वकर्मनिरता नित्यं ब्राह्मणा विजितेन्द्रियाः ।
दानाध्ययनशीलाश्च संयताश्च प्रतिग्रहे ॥१-६-१३॥

नास्तिको नानृती वापि न कश्चिदबहुश्रुतः ।
नासूयको न चाशक्तो नाविद्वान् विद्यते क्वचित् ॥१-६-१४॥

नाषडङ्गविदत्रास्ति नाव्रतो नासहस्रदः ।
न दीनः क्षिप्तचित्तो वा व्यथितो वापि कश्चन ॥१-६-१५॥

कश्चिन्नरो वा नारी वा नाश्रीमान् नाप्यरूपवान् ।
द्रष्टुं शक्यमयोध्यायां नापि राजन्यभक्तिमान् ॥१-६-१६॥

वर्णेष्वग्र्यचतुर्थेषु देवतातिथिपूजकाः ।
कृतज्ञाश्च वदान्याश्च शूरा विक्रमसंयुताः ॥१-६-१७॥

दीर्घायुषो नराः सर्वे धर्मं सत्यं च संश्रिताः ।
सहिताः पुत्रपौत्रैश्च नित्यं स्त्रीभिः पुरोत्तमे ॥१-६-१८॥

क्षत्रं ब्रह्ममुखं चासीद् वैश्याः क्षत्रमनुव्रताः ।
शूद्राः स्वधर्मनिरतास्त्रीन् वर्णानुपचारिणः ॥१-६-१९॥

सा तेनेक्ष्वाकुनाथेन पुरी सुपरिरक्षिता ।
यथा पुरस्तान्मनुना मानवेन्द्रेण धीमता ॥१-६-२०॥

योधानामग्निकल्पानां पेशलानाममर्षिणाम् ।
सम्पूर्णा कृतविद्यानां गुहा केसरिणामिव ॥१-६-२१॥

काम्बोजविषये जातैर्बाह्लीकैश्च हयोत्तमैः ।
वनायुजैर्नदीजैश्च पूर्णा हरिहयोत्तमैः ॥१-६-२२॥

विन्ध्यपर्वतजैर्मत्तैः पूर्णा हैमवतैरपि ।
मदान्वितैरतिबलैर्मातङ्गैः पर्वतोपमैः ॥१-६-२३॥

ऐरावतकुलीनैश्च महापद्मकुलैस्तथा ।
अञ्जनादपि निष्क्रान्तैर्वामनादपि च द्विपैः ॥१-६-२४॥

भद्रैर्मन्द्रैर्मृगैश्चैव भद्रमन्द्रमृगैस्तथा ।
भद्रमन्द्रैर्भद्रमृगैर्मृगमन्द्रैश्च सा पुरी ॥१-६-२५॥

नित्यमत्तैः सदा पूर्णा नागैरचलसंनिभैः ।

सा योजने द्वे च भूयः सत्यनामा प्रकाशते ।
यस्यां दशरथो राजा वसञ्जगदपालयत् ॥१-६-२६॥

तां पुरीं स महातेजा राजा दशरथो महान् ।
शशास शमितामित्रो नक्षत्राणीव चन्द्रमाः ॥१-६-२७॥

तां सत्यनामां दृढतोरणार्गलाम्

गृहैर्विचित्रैरुपशोभितां शिवाम् ।

पुरीमयोध्यां नृसहस्रसंकुलां

शशास वै शक्रसमो महीपतिः ॥१-६-२८॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे षष्ठः सर्गः ॥१-५॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे सप्तमः सर्गः ॥१-७॥

तस्यामात्या गुणैरासन्निक्ष्वाकोः सुमहात्मनः।
मन्त्रज्ञाश्चेङ्गितज्ञाश्च नित्यं प्रियहिते रताः ॥१-७-१॥

अष्टौ बभूवुर्वीरस्य तस्यामात्या यशस्विनः।
शुचयश्चानुरक्ताश्च राजकृत्येषु नित्यशः ॥१-७-२॥

धृष्टिर्जयन्तो विजयः सुराष्ट्रो राष्ट्रवर्धनः।
अकोपो धर्मपालश्च सुमन्त्रश्चाष्टमोऽर्थवित् ॥१-७-३॥

ऋत्विजौ द्वावभिमतौ तस्यास्तामृषिसत्तमौ।
वसिष्ठो वामदेवश्च मन्त्रिणश्च तथापरे ॥१-७-४॥

सुयज्ञोऽप्यथ जाबालिः काश्यपोऽप्यथ गौतमः।
मार्कण्डेयस्तु दीर्घायुस्तथा कात्यायनो द्विजः ॥१-७-५॥

एतैर्ब्रह्मर्षिभिर्नित्यमृत्विजस्तस्य पौर्वकाः।
विद्याविनीता ह्रीमन्तः कुशला नियतेन्द्रियाः ॥१-७-६॥

श्रीमन्तश्च महात्मानः शास्त्रज्ञा दृढविक्रमाः।
कीर्तिमन्तः प्रणिहिता यथावचनकारिणः ॥१-७-७॥

तेजःक्षमायशःप्राप्ताः स्मितपूर्वाभिभाषिणः ।
क्रोधात् कामार्थहेतोर्वा न ब्रूयुरनृतं वचः ॥१-७-८॥

तेषामविदितं किंचित् स्वेषु नास्ति परेषु वा ।
क्रियमाणं कृतं वापि चारेणापि चिकीर्षितम् ॥१-७-९॥

कुशला व्यवहारेषु सौहृदेषु परीक्षिताः ।
प्राप्तकालं यथा दण्डं धारयेयुः सुतेष्वपि ॥१-७-१०॥

कोशसंग्रहणे युक्ता बलस्य च परिग्रहे ।
अहितं चापि पुरुषं न हिंस्युरविदूषकम् ॥१-७-११॥

वीराश्च नियतोत्साहा राजशास्त्रमनुष्ठिताः।

शुचीनां रक्षितारश्च नित्यं विषयवासिनाम् ॥१-७-१२॥

ब्रह्मक्षत्रमहिंसन्तस्ते कोशं समपूरयन् ।
सुतीक्ष्णदण्डाः सम्प्रेक्ष्य पुरुषस्य बलाबलम् ॥१-७-१३॥

शुचीनामेकबुद्धीनां सर्वेषां सम्प्रजानताम् ।
नासीत्पुरे वा राष्ट्रे वा मृषावादी नरः क्वचित् ॥१-७-१४॥

क्वचिन्न दुष्टस्तत्रासीत् परदाररतिर्नरः ।
प्रशान्तं सर्वमेवासीद् राष्ट्रं पुरवरं च तत् ॥१-७-१५॥

सुवाससः सुवेशाश्च ते च सर्वे शुचिव्रताः ।
हितार्थाश्च नरेन्द्रस्य जाग्रतो नयचक्षुषा ॥१-७-१६॥

गुरोर्गुणगृहीताश्च प्रख्याताश्च पराक्रमैः ।
विदेशेष्वपि विज्ञाताः सर्वतो बुद्धिनिश्चयाः ॥१-७-१७॥

अभितो गुणवन्तश्च न चासन् गुणवर्जिताः ।
सन्धिविग्रहतत्वज्ञाः प्रकृत्या सम्पदान्विताः ॥१-७-१८॥

मंत्रसंवरणे शक्ताः शक्ताः सूक्ष्मासु बुद्धिषु ।
नीतिशास्त्रविशेषज्ञाः सततं प्रियवादिनः ॥१-७-१९॥

ईदृशैस्तैरमात्यैश्च राजा दशरथोऽनघः ।
उपपन्नो गुणोपेतैरन्वशासद् वसुन्धराम् ॥१-७-२०॥

अवेक्ष्यमाणश्चारेण प्रजा धर्मेण रक्षयन् ।
प्रजानां पालनं कुर्वन्नधर्मं परिवर्जयन् ॥१-७-२१॥

विश्रुतस्त्रिषु लोकेषु वदान्यः सत्यसंगरः ।
स तत्र पुरुषव्याघ्रः शशास पृथिवीमिमाम् ॥१-७-२२॥

नाध्यगच्छद्विशिष्टं वा तुल्यं वा शत्रुमात्मनः ।

मित्रवान्नतसामन्तः प्रतापहतकण्टकः ।
स शशास जगद् राजा दिवि देवपतिर्यथा ॥१-७-२३॥

तैर्मन्त्रिभिर्मन्त्रहिते निविष्टै-

र्वृतोऽनुरक्तैः कुशलैः समर्थैः ।

स पार्थिवो दीप्तिमवाप युक्त-

स्तेजोमयैर्गोभिरिवोदितोऽर्कः ॥१-७-२४॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे सप्तमः सर्गः ॥१-७॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे अष्टमः सर्गः ॥१-८॥

तस्य चैवं प्रभावस्य धर्मज्ञस्य महात्मनः ।
सुतार्थं तप्यमानस्य नासीद् वंशकरः सुतः ॥१-८-१॥

चिन्तयानस्य तस्यैवं बुद्धिरासीन्महात्मनः ।
सुतार्थं वाजिमेधेन किमर्थं न यजाम्यहम् ॥१-८-२॥

स निश्चितां मतिं कृत्वा यष्टव्यमिति बुद्धिमान् ।
मन्त्रिभिः सह धर्मात्मा सर्वैरेव कृतात्मभिः ॥१-८-३॥

ततोऽब्रवीन्महातेजाः सुमन्त्रं मन्त्रिसत्तम ।
शीघ्रमानय मे सर्वान् गुरूंस्तान् सपुरोहितान् ॥१-८-४॥

ततः सुमन्त्रस्त्वरितं गत्वा त्वरितविक्रमः ।
समानयत् स तान् सर्वान् समस्तान् वेदपारगान् ॥१-८-५॥

सुयज्ञं वामदेवं च जाबालिमथ काश्यपम् ।
पुरोहितं वशिष्ठं च ये चाप्यन्ये द्विजोत्तमाः ॥१-८-६॥

तान् पूजयित्वा धर्मात्मा राजा दशरथस्तदा ।
इदं धर्मार्थसहितं श्लक्ष्णं वचनमब्रवीत् ॥१-८-७॥

मम लालप्यमानस्य सुतार्थं नास्ति वै सुखम् ।
तदर्थं हयमेधेन यक्ष्यामीति मतिर्मम ॥१-८-८॥

तदहं यष्टुमिच्छामि शास्त्रदृष्टेन कर्मणा ।
कथं प्राप्स्याम्यहं कामं बुद्धिरत्रविचिन्त्यताम् ॥१-८-९॥

ततः साध्विति तद्वाक्यं ब्राह्मणाः प्रत्यपूजयन् ।
वसिष्ठप्रमुखाः सर्वे पार्थिवस्य मुखेरितम् ॥१-८-१०॥

ऊचुश्च परमप्रीताः सर्वे दशरथं वचः ।
सम्भाराः सम्भ्रियन्तां ते तुरगश्च विमुच्यताम् ॥१-८-११॥

सरय्वाश्चोत्तरे तीरे यज्ञभूमिर्विधीयताम् ।
सर्वथा प्राप्स्यसे पुत्रानभिप्रेतांश्च पार्थिव ॥१-८-१२॥

यस्य ते धार्मिकी बुद्धिरियं पुत्रार्थमागता।
ततस्तुष्टोऽभवद् राजा श्रुत्वैतद् द्विजभाषितम् ॥१-८-१३॥

अमात्यानब्रवीद् राजा हर्षव्याकुललोचनः।
सम्भाराः सम्भ्रियन्तां मे गुरूणां वचनादिह ॥१-८-१४॥

समर्थाधिष्ठितश्चाश्वः सोपाध्यायो विमुच्यताम्।
सरय्वाश्चोत्तरे तीरे यज्ञभूमिर्विधीयताम् ॥१-८-१५॥

शान्तयश्चापि वर्धन्तां यथाकल्पं यथाविधि।
शक्यः प्राप्तुमयं यज्ञः सर्वेणापि महीक्षिता ॥१-८-१६॥

नापराधो भवेत् कष्टो यद्यस्मिन् क्रतुसत्तमे।
च्छिद्रं हि मृगयन्ते स्म विद्वांसो ब्रह्मराक्षसाः ॥१-८-१७॥

विधिहीनस्य यज्ञस्य सद्यः कर्ता विनश्यति।
तद्यथा विधिपूर्वं मे क्रतुरेष समाप्यते ॥१-८-१८॥

तथा विधानं क्रियतां समर्थाः साधनेष्विति।
तथेति चाब्रुवन् सर्वे मंत्रिणः प्रतिपूजिताः ॥१-८-१९॥

पार्थिवेन्द्रस्य तद् वाक्यं यथापूर्वं निशम्य ते।
तथा द्विजास्ते धर्मज्ञा वर्धयन्तो नृपोत्तमम् ॥१-८-२०॥

अनुज्ञातास्ततः सर्वे पुनर्जग्मुर्यथागतम्।
विसर्जयित्वा तान् विप्रान् सचिवानिदमब्रवीत् ॥१-८-२१॥

ऋत्विग्भिरुपसंदिष्टो यथावत् क्रतुराप्यताम्।
इत्युक्त्वा नृपशार्दूलः सचिवान् समुपस्थितान् ॥१-८-२२॥

विसर्जयित्वा स्वं वेश्म प्रविवेश महामतिः।
ततः स गत्वा ताः पत्नीर्नरेन्द्रो हृदयंगमाः ॥१-८-२३॥

उवाच दीक्षां विशत यक्ष्येऽहं सुतकारणात्।

तासां तेनातिकान्तेन वचनेन सुवर्चसाम्।
मुखपद्मान्यशोभन्त पद्मानीव हिमात्यये ॥१-८-२४॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे अष्टमः सर्गः ॥१-८॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे नवमः सर्गः ॥१-९॥

एतच्छ्रुत्वा रहः सूतो राजानमिदमब्रवीत् ।
श्रूयतां तत् पुरावृत्तं पुराणे च मया श्रुतम् ॥१-९-१॥

ऋत्विग्भिरुपदिष्टोऽयं पुरावृत्तो मया श्रुतः ।
सनत्कुमारो भगवान् पूर्वं कथितवान् कथाम् ॥१-९-२॥

ऋषीणां संनिधौ राजंस्तव पुत्रागमं प्रति ।
काश्यपस्य च पुत्रोऽस्ति विभाण्डक इति श्रुतः ॥१-९-३॥

ऋश्यशृङ्ग इति ख्यातस्तस्य पुत्रो भविष्यति ।
स वने नित्यसंवृद्धो मुनिर्वनचरः सदा ॥१-९-४॥

नान्यं जानाति विप्रेन्द्रो नित्यं पित्रनुवर्तनात् ।
द्वैविध्यं ब्रह्मचर्यस्य भविष्यति महात्मनः ॥१-९-५॥

लोकेषु प्रथितं राजन् विप्रैश्च कथितं सदा ।
तस्यैवं वर्तमानस्य कालः समभिवर्तत ॥१-९-६॥

अग्निं शुश्रूषमाणस्य पितरं च यशस्विनम् ।
एतस्मिन्नेव काले तु रोमपादः प्रतापवान् ॥१-९-७॥

अङ्गेषु प्रथितो राजा भविष्यति महाबलः ।
तस्य व्यतिक्रमाद् राज्ञो भविष्यति सुदारुणा ॥१-९-८॥

अनावृष्टिः सुघोरा वै सर्वलोकभयावहा ।
अनावृष्ट्यां तु वृत्तायां राजा दुःखसमन्वितः ॥१-९-९॥

ब्राह्मणाञ्छ्रुतसंवृद्धान् समानीय प्रवक्ष्यति व ।
भवन्तः श्रुतकर्माणो लोकचारित्रवेदिनः ॥१-९-१०॥

समादिशन्तु नियमं प्रायश्चित्तं यथा भवेत् ।
इत्युक्तास्ते ततो राज्ञा सर्वे ब्राह्मणसत्तमाः ॥१-९-११॥

वक्ष्यन्ति ते महीपालं ब्राह्मणा वेदपारगाः ।
विभाण्डकसुतं राजन् सर्वोपायैरिहानय ॥१-९-१२॥

आनाय्य तु महीपाल ऋष्यशृङ्गं सुसत्कृतम् ।

विभाण्डकसुतं राजन् ब्राह्मणं वेदपारगम् ।
प्रयच्छ कन्यां शान्तां वै विधिना सुसमाहितः ॥१-९-१३॥

तेषां तु वचनं श्रुत्वा राजा चिन्तां प्रपत्स्यते ।
केनोपायेन वै शक्यमिहानेतुं स वीर्यवान् ॥१-९-१४॥

ततो राजा विनिश्चित्य सह मन्त्रिभिरात्मवान् ।
पुरोहितममात्यांश्च प्रेषयिष्यति सत्कृतान् ॥१-९-१५॥

ते तु राज्ञो वचः श्रुत्वा व्यथिता विनताननाः ।
न गच्छेम ऋषेर्भीता अनुनेष्यन्ति तं नृपम् ॥१-९-१६॥

वक्ष्यन्ति चिन्तयित्वा ते तस्योपायांश्च तान्क्षमान् ।
आनेष्यामो वयं विप्रं न च दोषो भविष्यति ॥१-९-१७॥

एवमङ्गाधिपेनैव गणिकाभिर्ऋषेः सुतः ।
आनीतोऽवर्षयद् देवः शान्ता चास्मै प्रदीयते ॥१-९-१८॥

ऋश्यशृङ्गस्तु जामाता पुत्रांस्तव विधास्यति ।

सनत्कुमारकथितमेतावद् व्याहृतं मया ॥१-९-१९॥

अथ हृष्टो दशरथः सुमन्त्रं प्रत्यभाषत।

यथर्ष्यशृङ्गस्त्वानीतो येनोपायेन सोच्यताम् ॥१-९-२०॥

इति श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे नवमः सर्गः ॥१-९॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे दशमः सर्गः ॥१-१०॥

सुमन्त्रश्चोदितो राज्ञा प्रोवाचेदं वचस्तदा

यथर्ष्यशृङ्गस्त्वानीतो येनोपायेन मन्त्रिभिः

तन्मे निगदितं सर्वं शृणु मे मन्त्रिभिः सह ॥१-१०-१॥

रोमपादमुवाचेदं सहामात्यः पुरोहितः

उपायो निरपायोऽयमस्माभिरभिचिन्तितः ॥१-१०-२॥

ऋष्यशृङ्गो वनचरस्तपःस्वाध्यायसंयुतः

अनभिज्ञस्तु नारीणां विषयाणां सुखस्य च ॥१-१०-३॥

इन्द्रियार्थैरभिमतैर्नरचित्तप्रमाथिभिः

पुरमानाययिष्यामः क्षिप्रं चाध्यवसीयताम् ॥१-१०-४॥

गणिकास्तत्र गच्छन्तु रूपवत्यः स्वलङ्कृताः

प्रलोभ्य विविधोपायैरानेष्यन्तीह सत्कृताः ॥१-१०-५॥

श्रुत्वा तथेति राजा च प्रत्युवाच पुरोहितम्

पुरोहितो मन्त्रिणश्च तथा चक्रुश्च ते तथा ॥१-१०-६॥

वारमुख्यास्तु तच्छ्रुत्वा वनं प्रविविशुर्महत्

आश्रमस्याविदूरेऽस्मिन् यत्नं कुर्वन्ति दर्शने ॥१-१०-७॥

ऋषेः पुत्रस्य धीरस्य नित्यमाश्रमवासिनः

पितुः स नित्यसन्तुष्टो नातिचक्राम चाश्रमात् ॥१-१०-८॥

न तेन जन्मप्रभृति दृष्टपूर्वं तपस्विना

स्त्री वा पुमान्वा यच्चान्यत् सत्त्वं नगरराष्ट्रजम् ॥१-१०-९॥

ततः कदाचित् तं देशमाजगाम यदृच्छया

विभाण्डकसुतस्तत्र ताश्चापश्यद् वराङ्गनाः ॥१-१०-१०॥

ताश्चित्रवेषाः प्रमदा गायन्त्यो मधुरस्वरम्

ऋषिपुत्रमुपागम्य सर्वा वचनमब्रुवन् ॥१-१०-११॥

कस्त्वं किं वर्तसे ब्रह्मञ्ज्ञातुमिच्छामहे वयम्

एकस्त्वं विजने घोरे वने चरसि शंस नः ॥१-१०-१२॥

अदृष्टरूपास्तास्तेन काम्यरूपा वने स्त्रियः

हार्दात्तस्य मतिर्जाता आख्यातुं पितरं स्वकम् ॥१-१०-१३॥

पिता विभाण्डकोऽस्माकं तस्याहं सुत औरसः

ऋष्यशृङ्ग इति ख्यातं नाम कर्म च मे भुवि ॥१-१०-१४॥

इहाश्रमपदोऽस्माकं समीपे शुभदर्शनाः

करिष्ये वोऽत्र पूजां वै सर्वेषां विधिपूर्वकम् ॥१-१०-१५॥

ऋषिपुत्रवचः श्रुत्वा सर्वासां मतिरास वै

तदाश्रमपदं द्रष्टुं जग्मुः सर्वास्ततोऽङ्गनाः ॥१-१०-१६॥

गतानां तु ततः पूजामृषिपुत्रश्चकार ह

इदमर्घ्यमिदं पाद्यमिदं मूलं फलं च नः ॥१-१०-१७॥

प्रतिगृह्य तु तां पूजां सर्वा एव समुत्सुकाः

ऋषेर्भीताश्च शीघ्रं तु गमनाय मतिं दधुः ॥१-१०-१८॥

अस्माकमपि मुख्यानि फलानीमानि हे द्विज

गृहाण विप्र भद्रं ते भक्षयस्व च मा चिरम् ॥१-१०-१९॥

ततस्तास्तं समालिङ्ग्य सर्वा हर्षसमन्विताः

मोदकान् प्रददुस्तस्मै भक्ष्यांश्च विविधाञ्छुभान् ॥१-१०-२०॥

तानि चास्वाद्य तेजस्वी फलानीति स्म मन्यते

अनास्वादितपूर्वाणि वने नित्यनिवासिनाम् ॥१-१०-२१॥

आपृच्छ्य च तदा विप्रं व्रतचर्यां निवेद्य च

गच्छन्ति स्मापदेशात्ता भीतास्तस्य पितुः स्त्रियः ॥१-१०-२२॥

गतासु तासु सर्वासु काश्यपस्यात्मजो द्विजः

अस्वस्थहृदयश्चासीद् दुःखाच्च परिवर्तते ॥१-१०-२३॥

ततोऽपरेद्युस्तं देशमाजगाम स वीर्यवान्

विभाण्डकसुतः श्रीमान् मनसाचिन्तयन्मुहुः ॥१-१०-२४॥

मनोज्ञा यत्र ता दृष्टा वारमुख्याः स्वलङ्कृताः

दृष्ट्वैव च ततो विप्रमायान्तं हृष्टमानसाः ॥१-१०-२५॥

उपसृत्य ततः सर्वास्तास्तमूचुरिदं वचः

एह्याश्रमपदं सौम्य अस्माकमिति चाब्रुवन् ॥१-१०-२६॥

चित्राण्यत्र बहूनि स्युर्मूलानि च फलानि च

तत्राप्येष विशेषेण विधिर्हि भविता ध्रुवम् ॥१-१०-२७॥

श्रुत्वा तु वचनं तासां सर्वासां हृदयङ्गमम्

गमनाय मतिं चक्रे तं च निन्युस्तदा स्त्रियः ॥१-१०-२८॥

तत्र चानीयमाने तु विप्रे तस्मिन् महात्मनि

ववर्ष सहसा देवो जगत् प्रह्लादयंस्तदा ॥१-१०-२९॥

वर्षेणैवागतं विप्रं तापसं स नराधिपः

प्रत्युद्गम्य मुनिं प्रह्वः शिरसा च महीं गतः ॥१-१०-३०॥

अर्घ्यं च प्रददौ तस्मै न्यायतः सुसमाहितः

वव्रे प्रसादं विप्रेन्द्रान्मा विप्रं मन्युराविशेत् ॥१-१०-३१॥

अन्तःपुरं प्रवेश्यास्मै कन्यां दत्त्वा यथाविधि

शान्तां शान्तेन मनसा राजा हर्षमवाप सः ॥१-१०-३२॥

एवं स न्यवसत् तत्र सर्वकामैः सुपूजितः

ऋष्यशृङ्गो महातेजाः शान्तया सह भार्यया ॥१-१०-३३॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे दशमः सर्गः ॥१-१०॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे एकादशः सर्गः ॥१-११॥

भूय एव हि राजेन्द्र शृणु मे वचनं हितम् ।
यथा स देवप्रवरः कथयामास बुद्धिमान् ॥१-११-१॥

इक्ष्वाकूणां कुले जातो भविष्यति सुधार्मिकः ।
नाम्ना दशरथो राजा श्रीमान् सत्यप्रतिश्रवः ॥१-११-२॥

अङ्गराजेन सख्यं च तस्य राज्ञो भविष्यति ।
कन्या चास्य महाभागा शान्ता नाम भविष्यति ॥१-११-३॥

पुत्रस्त्वङ्गस्य राज्ञस्तु रोमपाद इति श्रुतः ।
तं स राजा दशरथो गमिष्यति महायशाः ॥१-११-४॥

अनपत्योऽस्मि धर्मात्मञ्छान्ताभर्ता मम क्रतुम् ।
आहरेत त्वयाज्ञप्तः संतानार्थं कुलस्य च ॥१-११-५॥

श्रुत्वा राज्ञोऽथ तद् वाक्यं मनसा स विचिन्त्य च ।
प्रदास्यते पुत्रवन्तं शान्ता भर्तारमात्मवान् ॥१-११-६॥

प्रतिगृह्य च तं विप्रं स राजा विगतज्वरः ।
आहरिष्यति तं यज्ञं प्रहृष्टेनान्तरात्मना ॥१-११-७॥

तं च राजा दशरथो यशस्कामः कृताञ्जलिः ।
ऋष्यशृङ्गं द्विजश्रेष्ठं वरयिष्यति धर्मवित् ॥१-११-८॥

यज्ञार्थं प्रसवार्थं च स्वर्गार्थं च नरेश्वरः ।
लभते च स तं कामं द्विजमुख्याद् विशाम्पतिः ॥१-११-९॥

पुत्राश्चास्य भविष्यन्ति चत्वारोऽमितविक्रमाः ।
वंशप्रतिष्ठानकराः सर्वभूतेषु विश्रुताः ॥१-११-१०॥

एवं स देवप्रवरः पूर्वं कथितवान् कथाम् ।
सनत्कुमारो भगवान् पुरा देवयुगे प्रभुः ॥१-११-११॥

स त्वं पुरुषशार्दूल समानय सुसत्कृतम् ।
स्वयमेव महाराज गत्वा सबलवाहनः ॥१-११-१२॥

सुमन्त्रस्य वचः श्रुत्वा हृष्टो दशरथोऽभवत् ।
अनुमान्य वसिष्ठं च सूतवाक्यं निशाम्य च ॥१-११-१३॥

सान्तःपुरः सहामात्यः प्रययौ यत्र स द्विजः ।
वनानि सरितश्चैव व्यतिक्रम्य शनैः शनैः ॥१-११-१४॥

अभिचक्राम तं देशं यत्र वै मुनिपुङ्गवः ।
आसाद्य तं द्विजश्रेष्ठं रोमपादसमीपगम् ॥१-११-१५॥

ऋषिपुत्रं ददर्शाथो दीप्यमानमिवानलम् ।
ततो राजा यथायोग्यं पूजां चक्रे विशेषतः ॥१-११-१६॥

सखित्वात्तस्य वै राज्ञः प्रहृष्टेनान्तरात्मना ।
रोमपादेन चाख्यातमृषिपुत्राय धीमते ॥१-११-१७॥

सख्यं सम्बन्धकं चैव तदा तं प्रत्यपूजयत्।
एवं सुसत्कृतस्तेन सहोषित्वा नरर्षभः ॥१-११-१८॥

सप्ताष्टदिवसान् राजा राजानमिदमब्रवीत्।
शान्ता तव सुता राजन् सह भर्त्रा विशाम्पते ॥१-११-१९॥

मदीयं नगरं यातु कार्यं हि महदुद्यतम्।
तथेति राजा संश्रुत्य गमनं तस्य धीमतः ॥१-११-२०॥

उवाच वचनं विप्रं गच्छ त्वं सह भार्यया।
ऋषिपुत्रः प्रतिश्रुत्य तथेत्याह नृपं तदा ॥१-११-२१॥

स नृपेणाभ्यनुज्ञातः प्रययौ सह भार्यया।
तावन्योन्याञ्जलिं कृत्वा स्नेहात्संश्लिष्य चोरसा ॥१-११-२२॥

ननन्दतुर्दशरथो रोमपादश्च वीर्यवान्।
ततः सुहृदमापृच्छ्य प्रस्थितो रघुनन्दनः ॥१-११-२३॥

पौरेषु प्रेषयामास दूतान् वै शीघ्रगामिनः।
क्रियतां नगरं सर्वं क्षिप्रमेव स्वलंकृतम् ॥१-११-२४॥

धूपितं सिक्तसम्मृष्टं पताकाभिरलंकृतम् ।
ततः प्रहृष्टाः पौरास्ते श्रुत्वा राजानमागतम् ॥१-११-२५॥

तथा चक्रुश्च तत् सर्वं राज्ञा यत् प्रेषितं तदा ।
ततः स्वलंकृतं राजा नगरं प्रविवेश ह ॥१-११-२६॥

शङ्खदुन्दुभिनिर्ह्रादैः पुरस्कृत्वा द्विजर्षभम् ।
ततः प्रमुदिताः सर्वे दृष्ट्वा वै नागरा द्विजम् ॥१-११-२७॥

प्रवेश्यमानं सत्कृत्य नरेन्द्रेणेन्द्रकर्मणा ।
यथा दिवि सुरेन्द्रेण सहस्राक्षेण काश्यपम् ॥१-११-२८॥

अन्तःपुरं प्रवेश्यैनं पूजां कृत्वा तु शास्त्रतः ।
कृतकृत्यं तदात्मानं मेने तस्योपवाहनात् ॥१-११-२९॥

अन्तःपुराणि सर्वाणि शान्तां दृष्ट्वा तथागताम् ।
सह भर्त्रा विशालाक्षीं प्रीत्यानन्दमुपागमन् ॥१-११-३०॥

पूज्यमाना तु ताभिः सा राज्ञा चैव विशेषतः ।
उवास तत्र सुखिता कञ्चित् कालं सहद्विजा ॥१-११-३१॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे एकादशः सर्गः ॥१-११॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे द्वादशः सर्गः ॥१-१२॥

ततः काले बहुतिथे कस्मिंश्चित् सुमनोहरे ।
वसन्ते समनुप्राप्ते राज्ञो यष्टुं मनोऽभवत् ॥१-१२-१॥

ततः प्रणम्य शिरसा तं विप्रं देववर्णिनम् ।
यज्ञाय वरयामास संतानार्थं कुलस्य च ॥१-१२-२॥

तथेति च स राजानमुवाच वसुधाधिपम् ।
सम्भाराः सम्भ्रियन्तां ते तुरगश्च विमुच्यताम् ॥१-१२-३॥

सरय्वाश्चोत्तरे तीरे यज्ञभूमिर्विधीयताम् ।

ततोऽब्रवीनृपो वाक्यं ब्राह्मणान् वेदपारगान् ॥१-१२-४॥

सुमन्त्रावाहय क्षिप्रमृत्विजो ब्रह्मवादिनः ।
सुयज्ञं वामदेवं च जाबालिमथ काश्यपम् ॥१-१२-५॥

पुरोहितं वसिष्ठं च ये चान्ये द्विजसत्तमाः ।
ततः सुमन्त्रस्त्वरितं गत्वा त्वरितविक्रमः ॥१-१२-६॥

समानयत् स तान् सर्वान् समस्तान् वेदपारगान् ।
तान् पूजयित्वा धर्मात्मा राजा दशरथस्तदा ॥१-१२-७॥

धर्मार्थसहितं युक्तं श्लक्ष्णं वचनमब्रवीत् ।
मम तातप्यमानस्य पुत्रार्थं नास्ति वै सुखम् ॥१-१२-८॥

पुत्रार्थं हयमेधेन यक्ष्यामीति मतिर्मम ।
तदहं यष्टुमिच्छामि हयमेधेन कर्मणा ॥१-१२-९॥

ऋषिपुत्रप्रभावेण कामान् प्राप्स्यामि चाप्यहम् ।
ततः साध्विति तद्वाक्यं ब्राह्मणाः प्रत्यपूजयन् ॥१-१२-१०॥

वसिष्ठप्रमुखाः सर्वे पार्थिवस्य मुखाच्च्युतम् ।

ऋष्यशृङ्गपुरोगाश्च प्रत्यूचुर्नृपतिं तदा ॥१-१२-११॥

सम्भाराः सम्भ्रियन्तां ते तुरगश्च विमुच्यताम् ।
सरय्वाश्चोत्तरे तीरे यज्ञभूमिर्विधीयताम् ॥१-१२-१२॥

सर्वथा प्राप्यसे पुत्रांश्चतुरोऽमितविक्रमान् ।
यस्य ते धार्मिकी बुद्धिरियं पुत्रार्थमागता ॥१-१२-१३॥

ततः प्रीतोऽभवद् राजा श्रुत्वा तु द्विजभाषितम् ।
अमात्यानब्रवीद् राजा हर्षेणेदं शुभाक्षरम् ॥१-१२-१४॥

गुरूणां वचनाच्छीघ्रं सम्भाराः सम्भ्रियन्तु मे ।
समर्थाधिष्ठितश्चाश्वः सोपाध्यायो विमुच्यताम् ॥१-१२-१५॥

सरय्वाश्चोत्तरे तीरे यज्ञभूमिर्विधीयताम् ।
शान्तयश्चाभिवर्धन्तां यथाकल्पं यथाविधि ॥१-१२-१६॥

शक्यः कर्तुमयं यज्ञः सर्वेणापि महीक्षिता ।
नापराधो भवेत् कष्टो यद्यस्मिन् क्रतुसत्तमे ॥१-१२-१७॥

छिद्रं हि मृगयन्त्येते विद्वांसो ब्रह्मराक्षसाः ।

विधिहीनस्य यज्ञस्य सद्यः कर्ता विनश्यति ॥१-१२-१८॥

तद् यथा विधिपूर्वं मे क्रतुरेष समाप्यते।
तथा विधानं क्रियतां समर्थाः करणेष्विह ॥१-१२-१९॥

तथेति च ततः सर्वे मन्त्रिणः प्रत्यपूजयन्।
पार्थिवेन्द्रस्य तद् वाक्यं यथाज्ञप्तमकुर्वत ॥१-१२-२०॥

ततो द्विजास्ते धर्मज्ञमस्तुवन् पार्थिवर्षभम्।
अनुज्ञातास्ततः सर्वे पुनर्जग्मुर्यथागतम् ॥१-१२-२१॥

गतेषु तेषु विप्रेषु मन्त्रिणस्तान् नराधिपः।
विसर्जयित्वा स्वं वेश्म प्रविवेश महामतिः ॥१-१२-२२॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
द्वादशः सर्गः ॥१-१२॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे त्रयोदशः सर्गः ॥१-१३॥

पुनः प्राप्ते वसन्ते तु पूर्णः संवत्सरोऽभवत्।
प्रसवार्थं गतो यष्टुं हयमेधेन वीर्यवान्॥१-१३-१॥

अभिवाद्य वसिष्ठं च न्यायतः प्रतिपूज्य च।
अब्रवीत् प्रश्रितं वाक्यं प्रसवार्थं द्विजोत्तमम्॥१-१३-२॥

यज्ञो मे क्रियतां ब्रह्मन् यथोक्तं मुनिपुङ्गव।
यथा न विघ्नाः क्रियन्ते यज्ञाङ्गेषु विधीयताम्॥१-१३-३॥

भवान् स्निग्धः सुहृन्मह्यं गुरुश्च परमो महान्।
वोढव्यो भवता चैव भारो यज्ञस्य चोद्यतः॥१-१३-४॥

तथेति च स राजानमब्रवीद् द्विजसत्तमः।
करिष्ये सर्वमेवैतद् भवता यत् समर्थितम्॥१-१३-५॥

ततोऽब्रवीद् द्विजान् वृद्धान् यज्ञकर्मसुनिष्ठितान्।
स्थापत्ये निष्ठितांश्चैव वृद्धान् परमधार्मिकान्॥१-१३-६॥

कर्मान्तिकाञ्शिल्पकारान् वर्धकीन् खनकानपि ।
गणकाञ्शिल्पिनश्चैव तथैव नटनर्तकान् ॥१-१३-७॥

तथा शुचीञ्शास्त्रविदः पुरुषान् सुबहुश्रुतान् ।
यज्ञकर्म समीहन्तां भवन्तो राजशासनात् ॥१-१३-८॥

इष्टका बहुसाहस्त्री शीघ्रमानीयतामिति ।
उपकार्याः क्रियन्तां च राज्ञो बहुगुणान्विताः ॥१-१३-९॥

ब्राह्मणावसथाश्चैव कर्तव्याः शतशः शुभाः ।
भक्ष्यान्नपानैर्बहुभिः समुपेताः सुनिष्ठिताः ॥१-१३-१०॥

तथा पौरजनस्यापि कर्तव्याश्च सुविस्तराः ।
आगतानां सुदूराच्च पार्थिवानां पृथक् पृथक् ॥१-१३-११॥

वाजिवारणशालाश्च तथा शय्यागृहाणि च ।
भटानां महदावासा वैदेशिकनिवासिनाम् ॥१-१३-१२॥

आवासा बहुभक्ष्या वै सर्वकामैरुपस्थिताः ।
तथा पौरजनस्यापि जनस्य बहुशोभनम् ॥१-१३-१३॥

दातव्यमन्नं विधिवत् सत्कृत्य न तु लीलया।
सर्वे वर्णा यथा पूजां प्राप्नुवन्ति सुसत्कृताः ॥१-१३-१४॥

न चावज्ञा प्रयोक्तव्या कामक्रोधवशादपि।
यज्ञकर्मसु ये व्यग्राः पुरुषाः शिल्पिनस्तथा ॥१-१३-१५॥

तेषामपि विशेषेण पूजा कार्या यथाक्रमम्।
ये स्युः सम्पूजिताः सर्वे वसुभिर्भोजनेन च ॥१-१३-१६॥

यथा सर्वं सुविहितं न किंचित् परिहीयते।
तथा भवन्तः कुर्वन्तु प्रीतियुक्तेन चेतसा ॥१-१३-१७॥

ततः सर्वे समागम्य वसिष्ठमिदमब्रुवन्।
यथेष्टं तत् सुविहितं न किंचित् परिहीयते ॥१-१३-१८॥

यथोक्तं तत् करिष्यामो न किंचित् परिहास्यते।
ततः सुमन्त्रमाहूय वसिष्ठो वाक्यमब्रवीत् ॥१-१३-१९॥

निमन्त्रयस्व नृपतीन् पृथिव्यां ये च धार्मिकाः।
ब्राह्मणान् क्षत्रियान् वैश्याञ्शूद्रांश्चैव सहस्रशः ॥१-१३-२०॥

समानयस्व सत्कृत्य सर्वदेशेषु मानवान् ।
मिथिलाधिपतिं शूरं जनकं सत्यवादिनम् ॥१-१३-२१॥

तमानय महाभागं स्वयमेव सुसत्कृतम् ।
पूर्वं सम्बन्धिनं ज्ञात्वा ततः पूर्वं ब्रवीमि ते ॥१-१३-२२॥

तथा काशिपतिं स्निग्धं सततं प्रियवादिनम् ।
सद्वृत्तं देवसंकाशं स्वयमेवानयस्व ह ॥१-१३-२३॥

तथा केकयराजानं वृद्धं परमधार्मिकम् ।
श्वशुरं राजसिंहस्य सपुत्रं तमिहानय ॥१-१३-२४॥

अङ्गेश्वरं महेष्वासं रोमपादं सुसत्कृतम् ।
वयस्यं राजसिंहस्य सपुत्रं तमिहानय ॥१-१३-२५॥

तथा कोसलराजानं भानुमन्तं सुसंस्कृतम् ।
मगधाधिपतिं शूरं सर्वशास्त्रविशारदम् ॥१-१३-२६॥

प्राप्तिज्ञं परमोदारं सत्कृतं पुरुषर्षभम् ।

राज्ञः शासनमादाय चोदयस्व नृपर्षभान् ।

प्राचीनान् सिन्धुसौवीरान् सौराष्ट्रेयांश्च पार्थिवान् ॥१-१३-२७॥

दाक्षिणात्यान् नरेन्द्रांश्च समस्तानानयस्व ह ।
सन्ति स्निग्धाश्च ये चान्ये राजानः पृथिवीतले ॥१-१३-२८॥

तानानय यथा क्षिप्रं सानुगान् सहबान्धवान् ।
एतान् दूतैर्महाभागैरानयस्व नृपाज्ञया ॥१-१३-२९॥

वसिष्ठवाक्यं तच्छ्रुत्वा सुमन्त्रस्त्वरितं तदा ।
व्यादिशत् पुरुषांस्तत्र राज्ञामानयने शुभान् ॥१-१३-३०॥

स्वयमेव हि धर्मात्मा प्रयातो मुनिशासनात् ।
सुमन्त्रस्त्वरितो भूत्वा समानेतुं महामतिः ॥१-१३-३१॥

ते च कर्मान्तिकाः सर्वे वसिष्ठाय महर्षये ।
सर्वं निवेदयन्ति स्म यज्ञे यदुपकल्पितम् ॥१-१३-३२॥

ततः प्रीतो द्विजश्रेष्ठस्तान् सर्वान् मुनिरब्रवीत् ।
अवज्ञया न दातव्यं कस्यचिल्लीलयापि वा ॥१-१३-३३॥

अवज्ञया कृतं हन्याद् दातारं नात्र संशयः ।

ततः कैश्चिदहोरात्रैरुपयाता महीक्षितः ॥१-१३-३४॥

बहूनि रत्नान्यादाय राज्ञो दशरथस्य ह ।
ततो वसिष्ठः सुप्रीतो राजानमिदमब्रवीत् ॥१-१३-३५॥

उपयाता नरव्याघ्र राजानस्तव शासनात् ।
मयापि सत्कृताः सर्वे यथार्हं राजसत्तमाः ॥१-१३-३६॥

यज्ञियं च कृतं सर्वं पुरुषैः सुसमाहितैः ।
निर्यातु च भवान् यष्टुं यज्ञायतनमन्तिकात् ॥१-१३-३७॥

सर्वकामैरुपहृतैरुपेतं वै समन्ततः ।
द्रष्टुमर्हसि राजेन्द्र मनसेव विनिर्मितम् ॥१-१३-३८॥

तथा वसिष्ठवचनादृशष्यशृङ्गस्य चोभयोः ।
दिवसे शुभनक्षत्रे निर्यातो जगतीपतिः ॥१-१३-३९॥

ततो वसिष्ठप्रमुखाः सर्व एव द्विजोत्तमाः ।
ऋष्यशृङ्गं पुरस्कृत्य यज्ञकर्मारभंस्तदा ॥१-१३-४०॥

यज्ञवाटं गताः सर्वे यथाशास्त्रं यथाविधि ।

श्रीमांश्च सह पत्नीभी राजा दीक्षामुपाविशत् ॥१-१३-४१॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
त्रयोदशः सर्गः ॥१-१३॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे चतुर्दशः सर्गः ॥१-१४॥

अथ संवत्सरे पूर्णे तस्मिन् प्राप्ते तुरङ्गमे ।
सरय्वाश्चोत्तरे तीरे राज्ञो यज्ञोऽभ्यवर्तत ॥१-१४-१॥

ऋष्यशृङ्गं पुरस्कृत्य कर्म चक्रुर्द्विजर्षभाः ।
अश्वमेधे महायज्ञे राज्ञोऽस्य सुमहात्मनः ॥१-१४-२॥

कर्म कुर्वन्ति विधिवद् याजका वेदपारगाः ।
यथाविधि यथान्यायं परिक्रामन्ति शास्त्रतः ॥१-१४-३॥

प्रवर्ग्यं शास्त्रतः कृत्वा तथैवोपसदं द्विजाः ।
चक्रुश्च विधिवत् सर्वमधिकं कर्म शास्त्रतः ॥१-१४-४॥

अभिपूज्य ततो हृष्टाः सर्वे चक्रुर्यथाविधि ।
प्रातःसवनपूर्वाणि कर्माणि मुनिपुङ्गवाः ॥१-१४-५॥

ऐन्द्रश्च विधिवत् दत्तो राजा चाभिषुतोऽनघः ।
मध्यन्दिनं च सवनं प्रावर्तत यथाक्रमम् ॥१-१४-६॥

तृतीयसवनं चैव राज्ञोऽस्य सुमहात्मनः ।
चक्रुस्ते शास्त्रतो दृष्ट्वा यथा ब्राह्मणपुङ्गवाः ॥१-१४-७॥

आह्वायाञ्चक्रिरे तत्र शक्रादीन् विबुधोत्तमान् ।
ऋष्यशृङ्गादयो मन्त्रैः शिक्षाक्षरसमन्वितैः ॥१-१४-८॥

गीतिभिर्मधुरैः स्निग्धैर्मन्त्राह्वानैर्यथार्हतः ।
होतारो ददुरावाह्य हविर्भागान् दिवौकसाम् ॥१-१४-९॥

न चाहुतमभूत् तत्र स्खलितं वा न किञ्चन ।
दृश्यते ब्रह्मवत् सर्वं क्षेमयुक्तं हि चक्रिरे ॥१-१४-१०॥

न तेष्वहःसु श्रान्तो वा क्षुधितो वा न दृश्यते।
नाविद्वान् ब्राह्मणः कश्चिन्नाशतानुचरस्तथा ॥१-१४-११॥

ब्राह्मणा भुञ्जते नित्यं नाथवन्तश्च भुञ्जते।
तापसा भुञ्जते चापि श्रमणाश्चैव भुञ्जते ॥१-१४-१२॥

वृद्धाश्च व्याधिताश्चैव स्त्रीबालाश्च तथैव च।
अनिशं भुञ्जमानानां न तृप्तिरुपलभ्यते ॥१-१४-१३॥

दीयतां दीयतामन्नं वासांसि विविधानि च।
इति संचोदितास्तत्र तथा चक्रुरनेकशः ॥१-१४-१४॥

अन्नकूटाश्च दृश्यन्ते बहवः पर्वतोपमाः।
दिवसे दिवसे तत्र सिद्धस्य विधिवत् तदा ॥१-१४-१५॥

नानादेशादनुप्राप्ताः पुरुषाः स्त्रीगणास्तथा।
अन्नपानैः सुविहितास्तस्मिन् यज्ञे महात्मनः ॥१-१४-१६॥

अन्नं हि विधिवत्स्वादु प्रशंसन्ति द्विजर्षभाः।
अहो तृप्ताः स्म भद्रं ते इति शुश्राव राघवः ॥१-१४-१७॥

स्वलंकृताश्च पुरुषा ब्राह्मणान् पर्यवेषयन् ।
उपासन्ते च तानन्ये सुमृष्टमणिकुण्डलाः ॥१-१४-१८॥

कर्मान्तरे तदा विप्रा हेतुवादान् बहूनपि ।
प्राहुः सुवाग्मिनो धीराः परस्परजिगीषया ॥१-१४-१९॥

दिवसे दिवसे तत्र संस्तरे कुशला द्विजाः ।
सर्वकर्माणि चक्रुस्ते यथाशास्त्रं प्रचोदिताः ॥१-१४-२०॥

नाषडङ्गविदत्रासीन्नाव्रतो नाबहुश्रुतः ।
सदस्यास्तस्य वै राज्ञो नावादकुशलो द्विजः ॥१-१४-२१॥

प्राप्ते यूपोच्छ्रये तस्मिन् षड् बैल्वाः खादिरास्तथा ।
तावन्तो बिल्वसहिताः पर्णिनश्च तथा परे ॥१-१४-२२॥

श्लेष्मातकमयो दिष्टो देवदारुमयस्तथा ।
द्वावेव तत्र विहितौ बाहुव्यस्तपरिग्रहौ ॥१-१४-२३॥

कारिताः सर्व एवैते शास्त्रज्ञैर्यज्ञकोविदैः ।
शोभार्थं तस्य यज्ञस्य काञ्चनालंकृता भवन् ॥१-१४-२४॥

एकविंशतियूपास्ते एकविंशत्यरत्नय: ।
वासोभिरेकविंशद्भिरेकैकं समलंकृता: ॥१-१४-२५॥

विन्यस्ता विधिवत् सर्वे शिल्पिभि: सुकृता दृढा: ।
अष्टाश्रय: सर्व एव श्लक्ष्णरूपसमन्विता: ॥१-१४-२६॥

आच्छादितास्ते वासोभि: पुष्पैर्गन्धैश्च पूजिता: ।
सप्तर्षयो दीप्तिमन्तो विराजन्ते यथा दिवि ॥१-१४-२७॥

इष्टकाश्च यथान्यायं कारिताश्च प्रमाणत: ।
चितोऽग्निर्ब्राह्मणैस्तत्र कुशलै: शुल्बकर्मणि ॥१-१४-२८॥

स चित्यो राजसिंहस्य संचित: कुशलैर्द्विजै: ।
गरुडो रुक्मपक्षो वै त्रिगुणोऽष्टादशात्मक: ॥१-१४-२९॥

नियुक्तास्तत्र पशवस्तत्तदुद्दिश्य दैवतम् ।
उरगा: पक्षिणश्चैव यथाशास्त्रं प्रचोदिता: ॥१-१४-३०॥

शामित्रे तु हयस्तत्र तथा जलचराश्च ये ।
ऋषिभि: सर्वमेवैतन्नियुक्तं शास्त्रतस्तदा ॥१-१४-३१॥

पशूनां त्रिशतं तत्र यूपेषु नियतं तदा ।
अश्वरत्नोत्तमं तत्र राज्ञो दशरथस्य ह ॥१-१४-३२॥

कौसल्या तं हयं तत्र परिचर्य समन्ततः ।
कृपाणैर्विससारैनं त्रिभिः परमया मुदा ॥१-१४-३३॥

पतत्रिणा तदा सार्धं सुस्थितेन च चेतसा ।
अवसद् रजनीमेकां कौसल्या धर्मकाम्यया ॥१-१४-३४॥

होताध्वर्युस्तथोद्गाता हस्तेन समयोजयन् ।
महिष्या परिवृत्त्याथ वावातामपरां तथा ॥१-१४-३५॥

पतत्रिणस्तस्य वपामुद्धृत्य नियतेन्द्रियः ।
ऋत्विक्परमसम्पन्नः श्रपयामास शास्त्रतः ॥१-१४-३६॥

धूमगन्धं वपायास्तु जिघ्रति स्म नराधिपः ।
यथाकालं यथान्यायं निर्णुदन् पापमात्मनः ॥१-१४-३७॥

हयस्य यानि चाङ्गानि तानि सर्वाणि ब्राह्मणाः ।
अग्नौ प्रास्यन्ति विधिवत् समस्ताः षोडशर्त्विजः ॥१-१४-३८॥

प्लक्षशाखासु यज्ञानामन्येषां क्रियते हविः ।
अश्वमेधस्य चैकस्य वैतसो भाग इष्यते ॥१-१४-३९॥

त्र्यहोऽश्वमेधः संख्यातः कल्पसूत्रेण ब्राह्मणैः ।
चतुष्टोममहस्तस्य प्रथमं परिकल्पितम् ॥१-१४-४०॥

उक्थ्यं द्वितीयं संख्यातमतिरात्रं तथोत्तरम् ।
कारितास्तत्र बहवो विहिताः शास्त्रदर्शनात् ॥१-१४-४१॥

ज्योतिष्टोमायुषी चैवमतिरात्रौ च निर्मितौ ।
अभिजिद्विश्वजिच्चैवमाप्तोर्यामौ महाक्रतुः ॥१-१४-४२॥

प्राचीं होत्रे ददौ राजा दिशं स्वकुलवर्धनः ।
अध्वर्यवे प्रतीचीं तु ब्रह्मणे दक्षिणां दिशम् ॥१-१४-४३॥

उद्गात्रे तु तथोदीचीं दक्षिणैषा विनिर्मिता ।
अश्वमेधे महायज्ञे स्वयम्भूविहिते पुरा ॥१-१४-४४॥

क्रतुं समाप्य तु तदा न्यायतः पुरुषर्षभः ।
ऋत्विग्भ्यो हि ददौ राजा धरां तां कुलवर्धनः ॥१-१४-४५॥

एवम् दत्त्वा प्रहृष्टोऽभूच्छ्रीमानिक्ष्वाकुनन्दनः ।
ऋत्विजस्त्वब्रुवन् सर्वे राजानं गतकिल्बिषम् ॥१-१४-४६॥

भवानेव महीं कृत्स्नामेको रक्षितुमर्हति ।
न भूम्या कार्यमस्माकं नहि शक्ताः स्म पालने ॥१-१४-४७॥

रताः स्वाध्यायकरणे वयं नित्यं हि भूमिप ।
निष्क्रयं किञ्चिदेवेह प्रयच्छतु भवानिति ॥१-१४-४८॥

मणिरत्नं सुवर्णं वा गावो यद्वा समुद्यतम् ।
तत् प्रयच्छ नरश्रेष्ठ धरण्या न प्रयोजनम् ॥१-१४-४९॥

एवमुक्तो नरपतिर्ब्राह्मणैर्वेदपारगैः ।
गवां शतसहस्राणि दश तेभ्यो ददौ नृपः ॥१-१४-५०॥

दशकोटिं सुवर्णस्य रजतस्य चतुर्गुणम् ।
ऋत्विजस्तु ततः सर्वे प्रददुः सहिता वसु ॥१-१४-५१॥

ऋष्यशृङ्गाय मुनये वसिष्ठाय च धीमते ।
ततस्ते न्यायतः कृत्वा प्रविभागं द्विजोत्तमाः ॥१-१४-५२॥

सुप्रीतमनसः सर्वे प्रत्यूचुर्मुदिता भृशम्।
ततः प्रसर्पकेभ्यस्तु हिरण्यं सुसमाहितः॥१-१४-५३॥

जाम्बूनदं कोटिसंख्यं ब्राह्मणेभ्यो ददौ तदा।
दरिद्राय द्विजायथ हस्ताभरणमुत्तमम्॥१-१४-५४॥

कस्मैचित् याचमानाय ददौ राघवनन्दनः।
ततः प्रीतेषु विधिवत् द्विजेषु द्विजवत्सलः॥१-१४-५५॥

प्रणाममकरोत् तेषां हर्षव्याकुलितेन्द्रियः।
तस्याशिषोऽथ विविधा ब्राह्मणैः समुदाहृताः॥१-१४-५६॥

उदारस्य नृवीरस्य धरण्यां पतितस्य च।
ततः प्रीतमना राजा प्राप्य यज्ञमनुत्तमम्॥१-१४-५७॥

पापापहं स्वर्नयनं दुस्तरं पार्थिवर्षभैः।
ततोऽब्रवीदृशष्यशृङ्गं राजा दशरथस्तदा॥१-१४-५८॥

कुलस्य वर्धनं तत् तु कर्तुमर्हसि सुव्रत

तथेति च स राजानमुवाच द्विजसत्तमः

भविष्यन्ति सुता राजंश्चत्वारस्ते कुलोद्वहाः ॥१-१४-५९॥

स तस्य वाक्यं मधुरं निशम्य

प्रणम्य तस्मै प्रयतो नृपेन्द्रः ।

जगाम हर्षं परमं महात्मा

तमृष्यशृङ्गं पुनरप्युवाच ॥१-१४-६०॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे चतुर्दशः सर्गः ॥१-१४॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे पञ्चदशः सर्गः ॥१-१५॥

मेधावी तु ततो ध्यात्वा स किञ्चिदिदमुत्तरम्।
लब्धसंज्ञस्ततस्तं तु वेदज्ञो नृपमब्रवीत्॥१-१५-१॥

इष्टिं तेऽहं करिष्यामि पुत्रीयां पुत्रकारणात्।
अथर्वशिरसि प्रोक्तैर्मन्त्रैः सिद्धां विधानतः॥१-१५-२॥

ततः प्राक्रमदिष्टिं तां पुत्रीयां पुत्रकारणात्।
जुहावाग्नौ च तेजस्वी मन्त्रदृष्टेन कर्मणा॥१-१५-३॥

ततो देवाः सगन्धर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः।
भागप्रतिग्रहार्थं वै समवेता यथाविधि॥१-१५-४॥

ताः समेत्य यथान्यायं तस्मिन् सदसि देवताः।
अब्रुवँल्लोककर्तारं ब्रह्माणं वचनं ततः॥१-१५-५॥

भगवंस्त्वत्प्रसादेन रावणो नाम राक्षसः।
सर्वान् नो बाधते वीर्याच्छासितुं तं न शक्नुमः॥१-१५-६॥

त्वया तस्मै वरो दत्तः प्रीतेन भगवंस्तदा।
मानयन्तश्च तं नित्यं सर्वं तस्य क्षमामहे॥१-१५-७॥

उद्वेजयति लोकांस्त्रीनुच्छ्रितान् द्वेष्टि दुर्मतिः ।
शक्रं त्रिदशराजानं प्रधर्षयितुमिच्छति ॥१-१५-८॥

ऋषीन् यक्षान् सगन्धर्वान् ब्राह्मणानसुरांस्तदा ।
अतिक्रामति दुर्धर्षो वरदानेन मोहितः ॥१-१५-९॥

नैनं सूर्यः प्रतपति पार्श्वे वाति न मारुतः ।
चलोर्मिमाली तं दृष्ट्वा समुद्रोऽपि न कम्पते ॥१-१५-१०॥

तन्महन्नो भयं तस्माद् राक्षसाद् घोरदर्शनात् ।
वधार्थं तस्य भगवन्नुपायं कर्तुमर्हसि ॥१-१५-११॥

एवमुक्तः सुरैः सर्वैश्चिन्तयित्वा ततोऽब्रवीत् ।
हन्तायं विदितस्तस्य वधोपायो दुरात्मनः ॥१-१५-१२॥

तेन गन्धर्वयक्षाणां देवदानवरक्षसाम् ।
अवध्योऽस्मीति वागुक्ता तथेत्युक्तं च तन्मया ॥१-१५-१३॥

नाकीर्तयदवज्ञानात् तद् रक्षो मानुषांस्तदा ।
तस्मात् स मानुषाद् वध्यो मृत्युर्नान्योऽस्य विद्यते ॥१-१५-१४॥

एतच्छ्रुत्वा प्रियं वाक्यं ब्रह्मणा समुदाहृतम्।
देवा महर्षयः सर्वे प्रहृष्टास्तेऽभवंस्तदा ॥१-१५-१५॥

एतस्मिन्नन्तरे विष्णुरुपयातो महाद्युतिः।
शङ्खचक्रगदापाणिः पीतवासा जगत्पतिः ॥१-१५-१६॥

वैनतेयं समारुह्य भास्करस्तोयदम् यथा।
तप्तहाटककेयूरो वन्द्यमानः सुरोत्तमैः ॥१-१५-१७॥

ब्रह्मणा च समागत्य तत्र तस्थौ समाहितः।
तमब्रुवन् सुराः सर्वे समभिष्टूय संनताः ॥१-१५-१८॥

त्वां नियोक्ष्यामहे विष्णो लोकानां हितकाम्यया।
राज्ञो दशरथस्य त्वमयोध्याधिपतेर्विभो ॥१-१५-१९॥

धर्मज्ञस्य वदान्यस्य महर्षिसमतेजसः।
तस्य भार्यासु तिसृषु ह्रीश्रीकीर्त्युपमासु च ॥१-१५-२०॥

विष्णो पुत्रत्वमागच्छ कृत्वाऽऽत्मानं चतुर्विधम्।
तत्र त्वं मानुषो भूत्वा प्रवृद्धं लोककण्टकम् ॥१-१५-२१॥

अवध्यं दैवतैर्विष्णो समरे जहि रावणम् ।
स हि देवान् सगन्धर्वान् सिद्धांश्च ऋषिसत्तमान् ॥१-१५-२२॥

राक्षसो रावणो मूर्खो वीर्योद्रेकेण बाधते ।
ऋषयश्च ततस्तेन गन्धर्वाप्सरसस्तथा ॥१-१५-२३॥

क्रीडन्तो नन्दनवने रौद्रेण विनिपातिताः ।
वधार्थं वयमायातास्तस्य वै मुनिभिः सह ॥१-१५-२४॥

सिद्धगन्धर्वयक्षाश्च ततस्त्वां शरणं गताः ।
त्वं गतिः परमा देव सर्वेषाम् नः परंतपः ॥१-१५-२५॥

वधाय देवशत्रूणां नृणां लोके मनः कुरु ।
एवं स्तुतस्तु देवेशो विष्णुस्त्रिदशपुंगवः ॥१-१५-२६॥

पितामहपुरोगांस्तान् सर्वलोकनमस्कृतः ।
अब्रवीत् त्रिदशान् सर्वान् समेतान् धर्मसंहितान् ॥१-१५-२७॥

भयं त्यजत भद्रं वो हितार्थं युधि रावणम् ।
सपुत्रपौत्रं सामात्यं समन्त्रिज्ञातिबान्धवम् ॥१-१५-२८॥

हत्वा क्रूरं दुराधर्षं देवर्षीणां भयावहम् ।
दशवर्षसहस्राणि दशवर्षशतानि च ॥१-१५-२९॥

वत्स्यामि मानुषे लोके पालयन् पृथिवीमिमाम् ।
एवं दत्त्वा वरं देवो देवानां विष्णुरात्मवान् ॥१-१५-३०॥

मानुष्ये चिन्तयामास जन्मभूमिमथात्मनः ।
ततः पद्मपलाशाक्षः कृत्वात्मानं चतुर्विधम् ॥१-१५-३१॥

पितरं रोचयामास तदा दशरथं नृपम् ।

ततो देवर्षिगन्धर्वाः सरुद्राः साप्सरोगणाः ।
स्तुतिभिर्दिव्यरूपाभिस्तुष्टुवुर्मधुसूदनम् ॥१-१५-३२॥

तमुद्धतं रावणमुग्रतेजसं

प्रवृद्धदर्पं त्रिदशेश्वरद्विषम् ।

विरावणं साधु तपस्विकण्टकं

तपस्विनामुद्धर तं भयावहम् ॥१-१५-३३॥

तमेव हत्वा सबलं सबान्धवम्

विरावणं रावणमुग्रपौरुषम्।

स्वर्लोकमागच्छ गतज्वरश्चिरं

सुरेन्द्रगुप्तं गतदोषकल्मषम्॥१-१५-३४॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे पञ्चदशः सर्गः॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे षोडशः सर्गः॥१-१६॥

ततो नारायणो विष्णुर्नियुक्तः सुरसत्तमैः।
जानन्नपि सुरानेवं श्लक्ष्णं वचनमब्रवीत्॥१-१६-१॥

उपायः को वधे तस्य राक्षसाधिपतेः सुराः ।
यमहं तं समास्थाय निहन्यामृषिकण्टकम् ॥१-१६-२॥

एवमुक्ताः सुराः सर्वे प्रत्यूचुर्विष्णुमव्ययम् ।
मानुषं रूपमास्थाय रावणं जहि संयुगे ॥१-१६-३॥

स हि तेपे तपस्तीव्रं दीर्घकालमरिन्दमः ।
येन तुष्टोऽभवद् ब्रह्मा लोककृल्लोकपूर्वजः ॥१-१६-४॥

संतुष्टः प्रददौ तस्मै राक्षसाय वरं प्रभुः ।
नानाविधेभ्यो भूतेभ्यो भयं नान्यत्र मानुषात् ॥१-१६-५॥

अवज्ञाताः पुरा तेन वरदाने हि मानवाः ।
एवं पितामहात् तस्मात् वरदानेन गर्वितः ॥१-१६-६॥

उत्सादयति लोकांस्त्रीन् स्त्रियश्चाप्युपकर्षति ।
तस्मात् तस्य वधो दृष्टो मानुषेभ्यः परंतप ॥१-१६-७॥

इत्येतद् वचनं श्रुत्वा सुराणां विष्णुरात्मवान् ।
पितरं रोचयामास तदा दशरथं नृपम् ॥१-१६-८॥

स चाप्यपुत्रो नृपतिस्तस्मिन् काले महाद्युतिः ।
अयजत् पुत्रियामिष्टिं पुत्रेप्सुररिसूदनः ॥१-१६-९॥

स कृत्वा निश्चयं विष्णुरामन्त्र्य च पितामहम् ।
अन्तर्धानं गतो देवैः पूज्यमानो महर्षिभिः ॥१-१६-१०॥

ततो वै यजमानस्य पावकादतुलप्रभम् ।
प्रादुर्भूतं महद् भूतं महावीर्यं महाबलम् ॥१-१६-११॥

कृष्णं रक्ताम्बरधरं रक्तास्यं दुन्दुभिस्वनम् ।
स्निग्धहर्यक्षतनुजश्मश्रुप्रवरमूर्धजम् ॥१-१६-१२॥

शुभलक्षणसम्पन्नं दिव्याभरणभूषितम् ।
शैलशृङ्गसमुत्सेधं दृप्तशार्दूलविक्रमम् ॥१-१६-१३॥

दिवाकरसमाकारं दीप्तानलशिखोपमम् ।
तप्तजाम्बूनदमयीं राजतान्तपरिच्छदाम् ॥१-१६-१४॥

दिव्यपायससम्पूर्णां पात्रीं पत्नीमिव प्रियाम् ।
प्रगृह्य विपुलां दोर्भ्यां स्वयं मायामयीमिव ॥१-१६-१५॥

समवेक्ष्याब्रवीद् वाक्यमिदं दशरथं नृपम् ।
प्राजापत्यं नरं विद्धि मामिहाभ्यागतं नृप ॥१-१६-१६॥

ततः परं तदा राजा प्रत्युवाच कृताञ्जलिः ।
भगवन् स्वागतं तेऽस्तु किमहं करवाणि ते ॥१-१६-१७॥

अथो पुनरिदं वाक्यं प्राजापत्यो नरोऽब्रवीत् ।
राजन्नर्चयता देवानद्य प्राप्तमिदं त्वया ॥१-१६-१८॥

इदं तु नरशार्दूल पायसं देवनिर्मितम् ।
प्रजाकरं गृहाण त्वं धन्यमारोग्यवर्धनम् ॥१-१६-१९॥

भार्याणामनुरूपाणामश्नीतेति प्रयच्छ वै ।
तासु त्वं लप्स्यसे पुत्रान् यदर्थं यजसे नृप ॥१-१६-२०॥

तथेति नृपतिः प्रीतः शिरसा प्रतिगृह्य ताम् ।
पात्रीं देवान्नसम्पूर्णां देवदत्तां हिरण्मयीम् ॥१-१६-२१॥

अभिवाद्य च तद्भूतमद्भुतं प्रियदर्शनम् ।
मुदा परमया युक्तश्चकाराभिप्रदक्षिणम् ॥१-१६-२२॥

ततो दशरथः प्राप्य पायसं देवनिर्मितम् ।
बभूव परमप्रीतः प्राप्य वित्तमिवाधनः ॥१-१६-२३॥

ततस्तदद्भुतप्रख्यं भूतं परमभास्वरम् ।
संवर्तयित्वा तत् कर्म तत्रैवान्तरधीयत ॥१-१६-२४॥

हर्षरश्मिभिरुद्द्योतं तस्यान्तःपुरमाबभौ ।
शारदस्याभिरामस्य चन्द्रस्येव नभोंऽशुभिः ॥१-१६-२५॥

सोऽन्तःपुरं प्रविश्यैव कौसल्यामिदमब्रवीत् ।
पायसं प्रतिगृह्णीष्व पुत्रीयं त्विदमात्मनः ॥१-१६-२६॥

कौसल्यायै नरपतिः पायसार्धं ददौ तदा ।
अर्धादर्धं ददौ चापि सुमित्रायै नराधिपः ॥१-१६-२७॥

कैकेय्यै चावशिष्टार्धं ददौ पुत्रार्थकारणात् ।
प्रददौ चावशिष्टार्धं पायसस्यामृतोपमम् ॥१-१६-२८॥

अनुचिन्त्य सुमित्रायै पुनरेव महामतिः ।
एवं तासां ददौ राजा भार्याणां पायसं पृथक् ॥१-१६-२९॥

ताश्चैवं पायसं प्राप्य नरेन्द्रस्योत्तमस्त्रियः ।
सम्मानं मेनिरे सर्वाः प्रहर्षोदितचेतसः ॥१-१६-३०॥

ततस्तु ताः प्राश्य तमुत्तमस्त्रियो

महीपतेरुत्तमपायसं पृथक् ।

हुताशनादित्यसमानतेजसो-

ऽचिरेण गर्भान् प्रतिपेदिरे तदा ॥१-१६-३१॥

ततस्तु राजा प्रतिवीक्ष्य ताः स्त्रियः

प्ररूढगर्भाः प्रतिलब्धमानसः ।

बभूव हृष्टस्त्रिदिवे यथा हरिः

सुरेन्द्रसिद्धर्षिगणाभिपूजितः ॥१-१६-३२॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे षोडशः सर्गः ॥१-१६॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे सप्तदशः सर्गः ॥१-१७॥

पुत्रत्वं तु गते विष्णौ राज्ञस्तस्य महात्मनः ।
उवाच देवताः सर्वाः स्वयम्भूर्भगवानिदम् ॥१-१७-१॥

सत्यसंधस्य वीरस्य सर्वेषां नो हितैषिणः ।
विष्णोः सहायान् बलिनः सृजध्वं कामरूपिणः ॥१-१७-२॥

मायाविदश्च शूरांश्च वायुवेगसमान् जवे ।
नयज्ञान् बुद्धिसम्पन्नान् विष्णुतुल्यपराक्रमान् ॥१-१७-३॥

असंहार्यानुपायज्ञान् दिव्यसंहननान्वितान् ।
सर्वास्त्रगुणसम्पन्नानमृतप्राशनानिव ॥१-१७-४॥

अप्सरस्सु च मुख्यासु गन्धर्वीणां तनूषु च।
यक्षपन्नगकन्यासु ऋक्षविद्याधरीषु च ॥१-१७-५॥

किन्नरीणां च गात्रेषु वानरीणां तनूषु च।
सृजध्वं हरिरूपेण पुत्रांस्तुल्यपराक्रमान् ॥१-१७-६॥

पूर्वम् एव मया सृष्टो जाम्बवान् ऋक्ष पुङ्गवः।
जृम्भमाणस्य सहसा मम वक्रात् अजायत ॥१-१७-७॥

ते तथोक्ता भगवता तत् प्रतिश्रुत्य शासनम्।
जनयामासुरेवं ते पुत्रान् वानररूपिणः ॥१-१७-८॥

ऋषयश्च महात्मानः सिद्धविद्याधरोरगाः।
चारणाश्च सुतान् वीरान् ससृजुर्वनचारिणः ॥१-१७-९॥

वानरेन्द्रं महेन्द्राभमिन्द्रो वालिनमात्मजम्।
सुग्रीवं जनयामास तपनस्तपतां वरः ॥१-१७-१०॥

बृहस्पतिस्त्वजनयत् तारं नाम महाकपिम्।
सर्ववानरमुख्यानां बुद्धिमन्तमनुत्तमम् ॥१-१७-११॥

धनदस्य सुतः श्रीमान् वानरो गन्धमादनः ।
विश्वकर्मा त्वजनयन्नलं नाम महाकपिम् ॥१-१७-१२॥

पावकस्य सुतः श्रीमान् नीलोऽग्निसदृशप्रभः ।
तेजसा यशसा वीर्यादत्यरिच्यत वीर्यवान् ॥१-१७-१३॥

रूपद्रविणसम्पन्नावश्विनौ रूपसम्मतौ ।
मैन्दं च द्विविदं चैव जनयामासतुः स्वयम् ॥१-१७-१४॥

वरुणो जनयामास सुषेणं नाम वानरम् ।
शरभं जनयामास पर्जन्यस्तु महाबलः ॥१-१७-१५॥

मारुतस्यौरसः श्रीमान् हनुमान् नाम वानरः ।
वज्रसंहननोपेतो वैनतेयसमो जवे ॥१-१७-१६॥

सर्ववानरमुख्येषु बुद्धिमान् बलवानपि ।
ते सृष्टा बहुसाहस्रा दशग्रीववधोद्यताः ॥१-१७-१७॥

अप्रमेयबला वीरा विक्रान्ताः कामरूपिणः ।
ते गजाचलसंकाशा वपुष्मन्तो महाबलाः ॥१-१७-१८॥

ऋक्षवानरगोपुच्छाः क्षिप्रमेवाभिजज्ञिरे ।
यस्य देवस्य यद्रूपं वेषो यश्च पराक्रमः ॥१-१७-१९॥

अजायत समं तेन तस्य तस्य पृथक् पृथक् ।
गोलाङ्गूलीषु चोत्पन्नाः किंचिदुन्नतविक्रमाः ॥१-१७-२०॥

ऋक्षीषु च तथा जाता वानराः किन्नरीषु च ।
देवा महर्षिगन्धर्वास्तार्क्ष्ययक्षा यशस्विनः ॥१-१७-२१॥

नागाः किम्पुरुषाश्चैव सिद्धविद्याधरोरगाः ।
बहवो जनयामासुर्हृष्टास्तत्र सहस्रशः ॥१-१७-२२॥

चारणाश्च सुतान् वीरान् ससृजुर्वनचारिणः ।
वानरान् सुमहाकायान् सर्वान् वै वनचारिणः ॥१-१७-२३॥

अप्सरस्सु च मुख्यासु तथा विद्याधरीषु च ।

नागकन्यासु च तदा गन्धर्वीणां तनूषु च ।
कामरूपबलोपेता यथाकामविचारिणः ॥१-१७-२४॥

सिंहशार्दूलसदृशा दर्पेण च बलेन च।
शिलाप्रहरणाः सर्वे सर्वे पादपयोधिनः ॥१-१७-२५॥

नखदंष्ट्रायुधाः सर्वे सर्वे सर्वास्त्रकोविदाः।
विचालयेयुः शैलेन्द्रान् भेदयेयुः स्थिरान् द्रुमान् ॥१-१७-२६॥

क्षोभयेयुश्च वेगेन समुद्रं सरितां पतिम्।
दारयेयुः क्षितिं पद्भ्यामाप्लवेयुर्महार्णवान् ॥१-१७-२७॥

नभस्तलं विशेयुश्च गृह्णीयुरपि तोयदान्।
गृह्णीयुरपि मातङ्गान् मत्तान् प्रव्रजतो वने ॥१-१७-२८॥

नर्दमानांश्च नादेन पातयेयुर्विहङ्गमान्।
ईदृशानां प्रसूतानि हरीणां कामरूपिणाम् ॥१-१७-२९॥

शतं शतसहस्त्राणि यूथपानां महात्मनाम्।
ते प्रधानेषु यूथेषु हरीणां हरियूथपाः ॥१-१७-३०॥

बभूवुर्यूथपश्रेष्ठान् वीरांश्चाजनयन् हरीन्।
अन्ये ऋक्षवतः प्रस्थानुपतस्थुः सहस्त्रशः ॥१-१७-३१॥

अन्ये नानाविधाञ्छैलान् काननानि च भेजिरे।
सूर्यपुत्रं च सुग्रीवं शक्रपुत्रं च वालिनम् ॥१-१७-३२॥

भ्रातरावुपतस्थुस्ते सर्वे च हरियूथपाः।
नलं नीलं हनूमन्तमन्यांश्च हरियूथपान् ॥१-१७-३३॥

ते तार्क्ष्यबलसम्पन्नाः सर्वे युद्धविशारदाः।
विचरन्तोऽर्दयन् सर्वान् सिंहव्याघ्रमहोरगान् ॥१-१७-३४॥

महाबलो महाबाहुर्वाली विपुलविक्रमः।
जुगोप भुजवीर्येण ऋक्षगोपुच्छवानरान् ॥१-१७-३५॥

तैरियं पृथिवी शूरैः सपर्वतवनार्णवा।
कीर्णा विविधसंस्थानैर्नानाव्यञ्जनलक्षणैः ॥१-१७-३६॥

तैर्मेघवृन्दाचलकूटसंनिभै-

र्महाबलैर्वानरयूथपाधिपैः

बभूव भूर्भीमशरीररूपैः

समावृता रामसहायहेतोः ॥१-१७-३७॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
सप्तदशः सर्गः ॥१-१७॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे अष्टादशः सर्गः ॥१-१८॥

निर्वृत्ते तु क्रतौ तस्मिन् हयमेधे महात्मनः ।
प्रतिगृह्यामरा भागान् प्रतिजग्मुर्यथागतम् ॥१-१८-१॥

समाप्तदीक्षानियमः पत्नीगणसमन्वितः ।
प्रविवेश पुरीं राजा सभृत्यबलवाहनः ॥१-१८-२॥

यथार्हं पूजितास्तेन राज्ञा वै पृथिवीश्वराः ।
मुदिताः प्रययुर्देशान् प्रणम्य मुनिपुंगवम् ॥१-१८-३॥

श्रीमतां गच्छतां तेषां स्वगृहाणि पुरात् ततः ।
बलानि राज्ञां शुभ्राणि प्रहृष्टानि चकाशिरे ॥१-१८-४॥

गतेषु पृथिवीशेषु राजा दशरथः पुनः ।
प्रविवेश पुरीं श्रीमान् पुरस्कृत्य द्विजोत्तमान् ॥१-१८-५॥

शान्तया प्रययौ सार्धमृशष्यशृङ्गः सुपूजितः ।
अमुगम्यमानो राज्ञा च सानुयात्रेण धीमता ॥१-१८-६॥

एवं विसृज्य तान् सर्वान् राजा सम्पूर्णमानसः ।
उवास सुखितस्तत्र पुत्रोत्पत्तिं विचिन्तयन् ॥१-१८-७॥

ततो यज्ञे समाप्ते तु ऋतूनां षट् समत्ययुः ।
ततश्च द्वादशे मासे चैत्रे नावमिके तिथौ ॥१-१८-८॥

नक्षत्रेऽदितिदैवत्ये स्वोच्चसंस्थेषु पञ्चसु ।
ग्रहेषु कर्कटे लग्ने वाक्पताविन्दुना सह ॥१-१८-९॥

प्रोद्यमाने जगन्नाथं सर्वलोकनमस्कृतम् ।
कौसल्याजनयद् रामं दिव्यलक्षणसंयुतम् ॥१-१८-१०॥

विष्णोरर्धं महाभागं पुत्रमैक्ष्वाकुनन्दनम् ।
लोहिताक्षं महाबाहुं रक्तोष्ठं दुन्दुभिस्वनम् ॥१-१८-११॥

कौसल्या शुशुभे तेन पुत्रेणामिततेजसा ।
यथा वरेण देवानामदितिर्वज्रपाणिना ॥१-१८-१२॥

भरतो नाम कैकेय्यां जज्ञे सत्यपराक्रमः ।
साक्षाद् विष्णोश्चतुर्भागः सर्वैः समुदितो गुणैः ॥१-१८-१३॥

अथ लक्ष्मणशत्रुघ्नौ सुमित्राजनयत् सुतौ ।
वीरौ सर्वास्त्रकुशलौ विष्णोरर्धसमन्वितौ ॥१-१८-१४॥

पुष्ये जातस्तु भरतो मीनलग्ने प्रसन्नधीः ।
सार्पे जातौ तु सौमित्री कुलीरेऽभ्युदिते रवौ ॥१-१८-१५॥

राज्ञः पुत्रा महात्मानश्चत्वारो जज्ञिरे पृथक् ।
गुणवन्तोऽनुरूपाश्च रुच्या प्रोष्ठपदोपमाः ॥१-१८-१६॥

जगुः कलं च गन्धर्वा ननृतुश्चाप्सरोगणाः ।
देवदुन्दुभयो नेदुः पुष्पवृष्टिश्च खात् पतत् ॥१-१८-१७॥

उत्सवश्च महानासीदयोध्यायां जनाकुलः ।
रथ्याश्च जनसम्बाधा नटनर्तकसंकुलाः ॥१-१८-१८॥

गायनैश्च विराविण्यो वादनैश्च तथापरैः ।
विरेजुर्विपुलास्तत्र सर्वरत्नसमन्विताः ॥१-१८-१९॥

प्रदेयांश्च ददौ राजा सूतमागधवन्दिनाम् ।
ब्राह्मणेभ्यो ददौ वित्तम् गोधनानि सहस्त्रशः ॥१-१८-२०॥

अतीत्यैकादशाहं तु नामकर्म तथाकरोत् ।
ज्येष्ठं रामं महात्मानं भरतं कैकयीसुतम् ॥१-१८-२१॥

सौमित्रिं लक्ष्मणमिति शत्रुघ्नमपरं तथा ।
वसिष्ठः परमप्रीतो नामानि कुरुते तदा ॥१-१८-२२॥

ब्राह्मणान् भोजयामास पौराजानपदानपि ।
अददद् ब्राह्मणानां च रत्नौघमलं बहु ॥१-१८-२३॥

तेषां जन्मक्रियादीनि सर्वकर्माण्यकारयत् ।
तेषां केतुरिव ज्येष्ठो रामो रतिकरः पितुः ॥१-१८-२४॥

बभूव भूयो भूतानां स्वयम्भूरिव सम्मतः ।
सर्वे वेदविदः शूराः सर्वे लोकहिते रताः ॥१-१८-२५॥

सर्वे ज्ञानोपसम्पन्नाः सर्वे समुदिता गुणैः ।
तेषामपि महातेजा रामः सत्यपराक्रमः ॥१-१८-२६॥

इष्टः सर्वस्य लोकस्य शशाङ्क इव निर्मलः ।
गजस्कन्धेऽश्वपृष्ठे च रथचर्यासु सम्मतः ॥१-१८-२७॥

धनुर्वेदे च निरतः पितुः शुश्रूषणे रतः ।
बाल्यात् प्रभृति सुस्निग्धो लक्ष्मणो लक्ष्मिवर्धनः ॥१-१८-२८॥

रामस्य लोकरामस्य भ्रातुर्ज्येष्ठस्य नित्यशः ।
सर्वप्रियकरस्तस्य रामस्यापि शरीरतः ॥१-१८-२९॥

लक्ष्मणो लक्ष्मिसम्पन्नो बहिःप्राण इवापरः ।
न च तेन विना निद्रां लभते पुरुषोत्तमः ॥१-१८-३०॥

मृष्टमन्नमुपानीतमश्नाति न हि तं विना ।
यदा हि हयमारूढो मृगयां याति राघवः ॥१-१८-३१॥

अथैनं पृष्ठतोऽभ्येति सधनुः परिपालयन्।
भरतस्यापि शत्रुघ्नो लक्ष्मणावरजो हि सः ॥१-१८-३२॥

प्राणैः प्रियतरो नित्यं तस्य चासीत् तथा प्रियः।
स चतुर्भिर्महाभागैः पुत्रैर्दशरथः प्रियैः ॥१-१८-३३॥

बभूव परमप्रीतो देवैरिव पितामहः।
ते यदा ज्ञानसंपन्नाः सर्वे समुदिता गुणैः ॥१-१८-३४॥

ह्रीमन्तः कीर्तिमन्तश्च सर्वज्ञा दीर्घदर्शिनः।
तेषामेवंप्रभावाणां सर्वेषां दीप्ततेजसाम् ॥१-१८-३५॥

पिता दशरथो हृष्टो ब्रह्मा लोकाधिपो यथा।
ते चापि मनुजव्याघ्रा वैदिकाध्ययने रताः ॥१-१८-३६॥

पितृशुश्रूषणरता धनुर्वेदे च निष्ठिताः।
अथ राजा दशरथस्तेषां दारक्रियां प्रति ॥१-१८-३७॥

चिन्तयामास धर्मात्मा सोपाध्यायः सबान्धवः।
तस्य चिन्तयमानस्य मन्त्रिमध्ये महात्मनः ॥१-१८-३८॥

अभ्यागच्छन्महातेजो विश्वामित्रो महामुनिः ।
स राज्ञो दर्शनाकाङ्क्षी द्वाराध्यक्षानुवाच ह ॥१-१८-३९॥

शीघ्रमाख्यात मां प्राप्तं कौशिकं गाधिनः सुतम् ।
तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य राज्ञो वेश्म प्रदुद्रुवुः ॥१-१८-४०॥

संभ्रान्तमनसः सर्वे तेन वाक्येन चोदिताः ।
ते गत्वा राजभवनं विश्वामित्रमृषिं तदा ॥१-१८-४१॥

प्राप्तमावेदयामासुर्नृपायेक्ष्वाकवे तदा ।
तेषां तद्वचनं श्रुत्वा सपुरोधाः समाहितः ॥१-१८-४२॥

प्रत्युज्जगाम संहृष्टो ब्रह्माणमिव वासवः ।
स दृष्ट्वा ज्वलितं दीप्त्या तापसं संशितव्रतम् ॥१-१८-४३॥

प्रहृष्टवदनो राजा ततोऽर्घ्यमुपहारयत् ।
स राज्ञः प्रतिगृह्यार्घ्यं शास्त्रदृष्टेन कर्मणा ॥१-१८-४४॥

कुशलं चाव्ययं चैव पर्यपृच्छन्नराधिपम् ।
पुरे कोशे जनपदे बान्धवेषु सुहृत्सु च ॥१-१८-४५॥

कुशलं कौशिको राज्ञः पर्यपृच्छत् सुधार्मिकः ।
अपि ते संनताः सर्वे सामन्तरिपवो जिताः ॥१-१८-४६॥

दैवं च मानुषं चैव कर्म ते साध्वनुष्ठितम् ।
वसिष्ठं च समागम्य कुशलं मुनिपुङ्गवः ॥१-१८-४७॥

ऋषींश्च तान् यथान्यायं महाभाग उवाच ह ।
ते सर्वे हृष्टमनसस्तस्य राज्ञो निवेशनम् ॥१-१८-४८॥

विविशुः पूजितास्तेन निषेदुश्च यथार्हतः ।
अथ हृष्टमना राजा विश्वामित्रं महामुनिम् ॥१-१८-४९॥

उवाच परमोदारो हृष्टस्तमभिपूजयन् ।
यथामृतस्य सम्प्राप्तिर्यथा वर्षमनूदके ॥१-१८-५०॥

यथा सदृशदारेषु पुत्रजन्माप्रजस्य वै ।
प्रणष्टस्य यथा लाभो यथा हर्षो महोदयः ॥१-१८-५१॥

तथैवागमनं मन्ये स्वागतं ते महामुने ।
कं च ते परमं कामं करोमि किमु हर्षितः ॥१-१८-५२॥

पात्रभूतोऽसि मे विप्र दिष्ट्या प्राप्तोऽसि मानद ।
अद्य मे सफलं जन्म जीवितं च सुजीवितम् ॥१-१८-५३॥

यस्माद् विप्रेन्द्रमद्राक्षं सुप्रभाता निशा मम ।
पूर्वं राजर्षिशब्देन तपसा द्योतितप्रभः ॥१-१८-५४॥

ब्रह्मर्षित्वमनुप्राप्तः पूज्योऽसि बहुधा मया ।
तदद्भुतमभूद् विप्र पवित्रं परमं मम ॥१-१८-५५॥

शुभक्षेत्रगतश्चाहं तव संदर्शनात् प्रभो ।
ब्रूहि यत् प्रार्थितं तुभ्यं कार्यमागमनं प्रति ॥१-१८-५६॥

इच्छाम्यनुगृहीतोऽहं त्वदर्थं परिवृद्धये ।
कार्यस्य न विमर्शं च गन्तुमर्हसि सुव्रत ॥१-१८-५७॥

कर्ता चाहमशेषेण दैवतं हि भवान् मम ।

मम च अयमनुप्राप्तो महानभ्युदयो द्विज ।
तवागमनजः कृत्स्नो धर्मश्चानुत्तमो द्विज ॥१-१८-५८॥

इति हृदयसुखं निशम्य वाक्यं

श्रुतिसुखमात्मवता विनीतमुक्तम्।

प्रथितगुणयशा गुणैर्विशिष्टः

परमऋषिः परमं जगाम हर्षम् ॥१-१८-५९॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे अष्टादशः सर्गः ॥१-१८॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे एकोनविंशः सर्गः ॥१-१९॥

तच्छ्रुत्वा राजसिंहस्य वाक्यमद्भुतविस्तरम्।
हृष्टरोमा महातेजा विश्वामित्रोऽभ्यभाषत ॥१-१९-१॥

सदृशं राजशार्दूल तवैवं भुवि नान्यतः ।
महावंशप्रसूतस्य वसिष्ठव्यपदेशिनः ॥१-१९-२॥

यत्तु मे हृद्गतं वाक्यं तस्य कार्यस्य निश्चयम् ।
कुरुष्व राजशार्दूल भव सत्यप्रतिश्रवः ॥१-१९-३॥

अहं नियममातिष्ठे सिद्ध्यर्थं पुरुषर्षभ ।
तस्य विघ्नकरौ द्वौ तु राक्षसौ कामरूपिणौ ॥१-१९-४॥

व्रते तु बहुशश्चीर्णे समाप्त्यां राक्षसाविमौ ।
मारीचश्च सुबाहुश्च वीर्यवन्तौ सुशिक्षितौ ॥१-१९-५॥

तौ मांसरुधिरौघेण वेदिं तामभ्यवर्षताम् ।
अवधूते तथाभूते तस्मिन् नियमनिश्चये ॥१-१९-६॥

कृतश्रमो निरुत्साहस्तस्माद् देशादपाक्रमे ।
न च मे क्रोधमुत्स्रष्टुं बुद्धिर्भवति पार्थिव ॥१-१९-७॥

तथाभूता हि सा चर्या न शापस्तत्र मुच्यते ।
स्वपुत्रं राजशार्दूल रामं सत्यपराक्रमम् ॥१-१९-८॥

काकपक्षधरं शूरं ज्येष्ठं मे दातुमर्हसि।
शक्तो ह्येष मया गुप्तो दिव्येन स्वेन तेजसा ॥१-१९-९॥

राक्षसा ये विकर्तारस्तेषामपि विनाशने।
श्रेयश्चास्मै प्रदास्यामि बहुरूपं न संशयः ॥१-१९-१०॥

त्रयाणामपि लोकानां येन ख्यातिं गमिष्यति।
न च तौ राममासाद्य शक्तौ स्थातुं कथञ्चन ॥१-१९-११॥

न च तौ राघवादन्यो हन्तुमुत्सहते पुमान्।
वीर्योत्सिक्तौ हि तौ पापौ कालपाशवशं गतौ ॥१-१९-१२॥

रामस्य राजशार्दूल न पर्याप्तौ महात्मनः।
न च पुत्रगतं स्नेहं कर्तुमर्हसि पार्थिव ॥१-१९-१३॥

अहं ते प्रतिजानामि हतौ तौ विद्धि राक्षसौ।
अहं वेद्मि महात्मानं रामं सत्यपराक्रमम् ॥१-१९-१४॥

वसिष्ठोऽपि महातेजा ये चेमे तपसि स्थिताः।
यदि ते धर्मलाभं च यशश्च परमं भुवि ॥१-१९-१५॥

स्थिरमिच्छसि राजेन्द्र रामं मे दातुमर्हसि।
यद्यभ्यनुज्ञां काकुत्स्थ ददते तव मन्त्रिणः ॥१-१९-१६॥

वसिष्ठप्रमुखाः सर्वे ततो रामं विसर्जय।
अभिप्रेतमसंसक्तमात्मजं दातुमर्हसि ॥१-१९-१७॥

दशरात्रं हि यज्ञस्य रामं राजीवलोचनम्।
नात्येति कालो यज्ञस्य यथायं मम राघव ॥१-१९-१८॥

तथा कुरुष्व भद्रं ते मा च शोके मनः कृथाः।
इत्येवमुक्त्वा धर्मात्मा धर्मार्थसहितं वचः ॥१-१९-१९॥

विरराम महातेजा विश्वामित्रो महामतिः।
स तन्निशम्य राजेन्द्रो विश्वामित्रवचः शुभम्॥१-१९-२०॥

शोकेन महताविष्टश्चचाल च मुमोह च।
लब्धसंज्ञस्तदोत्थाय व्यषीदत भयान्वितः ॥१-१९-२१॥

इति हृदयमनोविदारणं

मुनिवचनं तदतीव शुश्रुवान्।

नरपतिरभवन्महान् महात्मा

व्यथितमनाः प्रचचाल चासनात् ॥१-१९-२२॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
एकोनविंशः सर्गः ॥१-१९॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे विंशः सर्गः ॥१-२०॥

तच्छ्रुत्वा राजशार्दूलो विश्वामित्रस्य भाषितम् ।
मुहूर्तमिव निःसंज्ञः संज्ञावानिदमब्रवीत् ॥१-२०-१॥

ऊनषोडशवर्षो मे रामो राजीवलोचनः ।
न युद्धयोग्यतामस्य पश्यामि सह राक्षसैः ॥१-२०-२॥

इयमक्षौहिणी सेना यस्याहं पतिरीश्वरः।
अनया सहितो गत्वा योद्धाहं तैर्निशाचरैः ॥१-२०-३॥

इमे शूराश्च विक्रान्ता भृत्या मेऽस्त्रविशारदाः।
योग्या रक्षोगणैर्योद्धुं न रामं नेतुमर्हसि ॥१-२०-४॥

अहमेव धनुष्पाणिर्गोप्ता समरमूर्धनि।
यावत् प्राणान् धरिष्यामि तावद् योत्स्ये निशाचरैः ॥१-२०-५॥

निर्विघ्ना व्रतचर्या सा भविष्यति सुरक्षिता।
अहं तत्र गमिष्यामि न रामं नेतुमर्हसि ॥१-२०-६॥

बालो ह्यकृतविद्यश्च न च वेत्ति बलाबलम्।
न चास्त्रबलसंयुक्तो न च युद्धविशारदः ॥१-२०-७॥

न चासौ रक्षसां योग्यः कूटयुद्धा हि राक्षसाः।
विप्रयुक्तो हि रामेण मुहूर्तमपि नोत्सहे ॥१-२०-८॥

जीवितुं मुनिशार्दूल न रामं नेतुमर्हसि।
यदि वा राघवं ब्रह्मन् नेतुमिच्छसि सुव्रत ॥१-२०-९॥

चतुरङ्गसमायुक्तं मया सह च तं नय।
षष्टिर्वर्षसहस्राणि जातस्य मम कौशिक ॥१-२०-१०॥

कृच्छ्रेणोत्पादितश्चायं न रामं नेतुमर्हसि।
चतुर्णामात्मजानां हि प्रीतिः परमिका मम ॥१-२०-११॥

ज्येष्ठे धर्मप्रधानेच न रामं नेतुमर्हसि।
किंवीर्या राक्षसास्ते च कस्य पुत्राश्च के च ते ॥१-२०-१२॥

कथं प्रमाणाः के चैतान् रक्षन्ति मुनिपुंगव।
कथं च प्रतिकर्तव्यं तेषां रामेण रक्षसाम् ॥१-२०-१३॥

मामकैर्वा बलैर्ब्रह्मन् मया वा कूटयोधिनाम्।
सर्वं मे शंस भगवन् कथं तेषां मया रणे ॥१-२०-१४॥

स्थातव्यं दुष्टभावानां वीर्योत्सिक्ता हि राक्षसाः।
तस्य तद् वचनं श्रुत्वा विश्वामित्रोऽभ्यभाषत ॥१-२०-१५॥

पौलस्त्यवंशप्रभवो रावणो नाम राक्षसः।
स ब्रह्मणा दत्तवरस्त्रैलोक्यं बाधते भृशम् ॥१-२०-१६॥

महाबलो महावीर्यो राक्षसैर्बहुभिर्वृतः ।
श्रूयते च महाराज रावणो राक्षसाधिपः ॥१-२०-१७॥

साक्षाद्वैश्रवणभ्राता पुत्रो विश्रवसो मुनेः ।
यदा न खलु यज्ञस्य विघ्नकर्ता महाबलः ॥१-२०-१८॥

तेन संचोदितौ तौ तु राक्षसौ सुमहाबलौ ।
मारीचश्च सुबाहुश्च यज्ञविघ्नं करिष्यतः ॥१-२०-१९॥

इत्युक्तो मुनिना तेन राजोवाच मुनिं तदा ।
नहि शक्तोऽस्मि संग्रामे स्थातुं तस्य दुरात्मनः ॥१-२०-२०॥

स त्वं प्रसादं धर्मज्ञ कुरुष्व मम पुत्रके ।
मम चैवाल्पभाग्यस्य दैवतं हि भवान् गुरुः ॥१-२०-२१॥

देवदानवगन्धर्वा यक्षाः पतगपन्नगाः ।
न शक्ता रावणं सोढुं किं पुनर्मानवा युधि ॥१-२०-२२॥

स तु वीर्यवतां वीर्यमादत्ते युधि रावणः ।
तेन चाहं न शक्तोऽस्मि संयोद्धुं तस्य वा बलैः ॥१-२०-२३॥

सबलो वा मुनिश्रेष्ठ सहितो वा ममात्मजैः ।
कथमप्यमरप्रख्यं संग्रामाणामकोविदम् ॥१-२०-२४॥

बालं मे तनयं ब्रह्मन् नैव दास्यामि पुत्रकम् ।
अथ कालोपमौ युद्धे सुतौ सुन्दोपसुन्दयोः ॥१-२०-२५॥

यज्ञविघ्नकरौ तौ ते नैव दास्यामि पुत्रकम् ।
मारीचश्च सुबाहुश्च वीर्यवन्तौ सुशिक्षितौ ॥१-२०-२६॥

तयोरन्यतरं योद्धुं यास्यामि ससुहृद्गणः ।
अन्यथा त्वनुनेष्यामि भवन्तं सहबान्धवः ॥१-२०-२७॥

इति नरपतिजल्पनात् द्विजेन्द्रं

कुशिकसुतं सुमहान् विवेश मन्युः ।

सुहुत इव मखेऽग्निराज्यसिक्तः

समभवदुज्ज्वलितो महर्षिवह्निः ॥१-२०-२८॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे विंशः सर्गः ॥१-२०॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे एकविंशः सर्गः ॥१-२१॥

तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य स्नेहपर्याकुलाक्षरम्।
समन्युः कौशिको वाक्यं प्रत्युवाच महीपतिम्॥१-२१-१॥

पूर्वमर्थं प्रतिश्रुत्य प्रतिज्ञां हातुमिच्छसि।
राघवाणामयुक्तोऽयं कुलस्यास्य विपर्ययः॥१-२१-२॥

यदीदं ते क्षमं राजन् गमिष्यामि यथागतम्।
मिथ्याप्रतिज्ञः काकुत्स्थ सुखी भव सुहृद्वृतः॥१-२१-३॥

तस्य रोषपरीतस्य विश्वामित्रस्य धीमतः।
चचाल वसुधा कृत्स्ना देवानां च भयं महत्॥१-२१-४॥

त्रस्तरूपं तु विज्ञाय जगत्सर्वं महानृषिः ।
नृपतिं सुव्रतो धीरो वसिष्ठो वाक्यमब्रवीत् ॥१-२१-५॥

इक्ष्वाकूणां कुले जातः साक्षाद् धर्म इवापरः ।
धृतिमान् सुव्रतः श्रीमान् न धर्मं हातुमर्हसि ॥१-२१-६॥

त्रिषु लोकेषु विख्यातो धर्मात्मा इति राघवः ।
स्वधर्मं प्रतिपद्यस्व नाधर्मं वोढुमर्हसि ॥१-२१-७॥

प्रतिश्रुत्य करिष्येति उक्तं वाक्यमकुर्वतः ।
इष्टापूर्तवधो भूयात् तस्माद् रामं विसर्जय ॥१-२१-८॥

कृतास्त्रमकृतास्त्रं वा नैनं शक्ष्यन्ति राक्षसाः ।
गुप्तं कुशिकपुत्रेण ज्वलनेनामृतं यथा ॥१-२१-९॥

एष विग्रहवान् धर्म एष वीर्यवतां वरः ।
एष विद्याधिको लोके तपसश्च परायणम् ॥१-२१-१०॥

एषोऽस्त्रान् विविधान् वेत्ति त्रैलोक्ये सचराचरे ।
नैनमन्यः पुमान् वेत्ति न च वेत्स्यन्ति केचन ॥१-२१-११॥

न देवा नर्षयः केचिन्नामरा न च राक्षसाः ।
गन्धर्वयक्षप्रवराः सकिन्नरमहोरगाः ॥१-२१-१२॥

सर्वास्त्राणि कृशाश्वस्य पुत्राः परमधार्मिकाः ।
कौशिकाय पुरा दत्ता यदा राज्यं प्रशासति ॥१-२१-१३॥

तेऽपि पुत्राः कृशाश्वस्य प्रजापतिसुतासुताः ।
नैकरूपा महावीर्या दीप्तिमन्तो जयावहाः ॥१-२१-१४॥

जया च सुप्रभा चैव दक्षकन्ये सुमध्यमे ।
ते सुवातेऽस्त्रशस्त्राणि शतं परमभास्वरम् ॥१-२१-१५॥

पञ्चाशतं सुताँल्लेभे जया लब्धवरा वरान् ।
वधायासुरसैन्यानामप्रमेयानुरूपिणः ॥१-२१-१६॥

सुप्रभाजनयच्चापि पुत्रान् पञ्चाशतं पुनः ।
संहारान् नाम दुर्धर्षान् दुराक्रामान् बलीयसः ॥१-२१-१७॥

तानि चास्त्राणि वेत्त्येष यथावत् कुशिकात्मजः ।
अपूर्वाणां च जनने शक्तो भूयश्च धर्मवित् ॥१-२१-१८॥

तेनास्य मुनिमुख्यस्य धर्मज्ञस्य महात्मनः ।
न किञ्चिदस्त्यविदितं भूतं भव्यम् च राघव ॥१-२१-१९॥

एवंवीर्यो महातेजा विश्वामित्रो महायशाः ।
न रामगमने राजन् संशयं गन्तुमर्हसि ॥१-२१-२०॥

तेषां निग्रहणे शक्तः स्वयं च कुशिकात्मजः ।
तव पुत्रहितार्थाय त्वामुपेत्याभियाचते ॥१-२१-२१॥

इति मुनिवचनात् प्रसन्नचित्तो

रघुवृषभः च मुमोद पार्थिवाग्र्यः ।

गमनमभिरुरोच राघवस्य

प्रथितयशाः कुशिकात्मजाय बुद्ध्या ॥१-२१-२२॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
एकविंशः सर्गः ॥१-२१॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे द्वाविंशः सर्गः ॥१-२२॥

तथा वसिष्ठे ब्रुवति राजा दशरथः स्वयम् ।
प्रहृष्टवदनो राममाजुहाव सलक्ष्मणम् ॥१-२२-१॥

कृतस्वस्त्ययनं मात्रा पित्रा दशरथेन च ।
पुरोधसा वसिष्ठेन मङ्गलैरभिमन्त्रितम् ॥१-२२-२॥

स पुत्रं मूर्ध्न्युपाघ्राय राजा दशरस्तदा ।
ददौ कुशिकपुत्राय सुप्रीतेनान्तरात्मना ॥१-२२-३॥

ततो वायुः सुखस्पर्शो नीरजस्को ववौ तदा ।
विश्वामित्रगतं रामं दृष्ट्वा राजीवलोचनम् ॥१-२२-४॥

पुष्पवृष्टिर्महत्यासीद् देवदुन्दुभिनिस्वनैः ।
शङ्खदुन्दुभिनिर्घोषः प्रयाते तु महात्मनि ॥१-२२-५॥

विश्वामित्रो ययावग्रे ततो रामो महायशाः।
काकपक्षधरो धन्वी तं च सौमित्रिरन्वगात् ॥१-२२-६॥

कलापिनौ धनुष्पाणी शोभयानौ दिशो दश।
विश्वामित्रं महात्मानं त्रिशीर्षाविव पन्नगौ ॥१-२२-७॥

अनुजग्मतुरक्षुद्रौ पितामहमिवाश्विनौ।
अनुयातौ श्रिया दीप्तौ शोभयेतावनिन्दितौ ॥१-२२-८॥

तदा कुशिकपुत्रं तु धनुष्पाणी स्वलंकृतौ।
बद्धगोधाङ्गुलित्राणौ खड्गवन्तौ महाद्युती ॥१-२२-९॥

कुमारौ चारुवपुषौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ।
अनुयातौ श्रिया दीप्तौ शोभयेतावनिन्दितौ ॥१-२२-१०॥

स्थाणुं देवमिवाचिन्त्यं कुमाराविव पावकी।
अध्यर्धयोजनं गत्वा सरय्वा दक्षिणे तटे ॥१-२२-११॥

रामेति मधुरां वाणीं विश्वामित्रोऽभ्यभाषत।
गृहाण वत्स सलिलं मा भूत्कालस्य पर्ययः ॥१-२२-१२॥

मन्त्रग्रामं गृहाण त्वं बलामतिबलां तथा ।
न श्रमो न ज्वरो वा ते न रूपस्य विपर्ययः ॥१-२२-१३॥

न च सुप्तं प्रमत्तं वा धर्षयिष्यन्ति नैरृताः ।
न बाह्वोः सदृशो वीर्ये पृथिव्यामस्ति कश्चन ॥१-२२-१४॥

त्रिषु लोकेषु वा राम न भवेत्सदृशस्तव ।
बलामतिबलां चैव पठतस्तात राघव ॥१-२२-१५॥

न सौभाग्ये न दाक्षिण्ये न ज्ञाने बुद्धिनिश्चये ।
नोत्तरे प्रतिवक्तव्ये समो लोके तवानघ ॥१-२२-१६॥

एतद्विद्याद्वये लब्धे न भवेत् सदृशस्तव ।
बला चातिबला चैव सर्वज्ञानस्य मातरौ ॥१-२२-१७॥

क्षुत्पिपासे न ते राम भविष्येते नरोत्तम ।
बलामतिबलां चैव पठस्तात राघव ॥१-२२-१८॥

गृहाण सर्वलोकस्य गुप्तये रघुनन्दन ।

विद्याद्वयमधीयाने यशश्चाथ भवेद् भुवि।
पितामहसुते ह्येते विद्ये तेजःसमन्विते ॥१-२२-१९॥

प्रदातुं तव काकुत्स्थ सदृशस्त्वं हि पार्थिव।
कामं बहुगुणाः सर्वे त्वय्येते नात्र संशयः ॥१-२२-२०॥

तपसा संभृते चैते बहुरूपे भविष्यतः।
ततो रामो जलं स्पृष्ट्वा प्रहृष्टवदनः शुचिः ॥१-२२-२१॥

प्रतिजग्राह ते विद्ये महर्षेर्भावितात्मनः।
विद्यासमुदितो रामः शुशुभे भूरिविक्रमः ॥१-२२-२२॥

सहस्त्ररश्मिर्भगवाञ्शरदीव दिवाकरः।

गुरुकार्याणि सर्वाणि नियुज्य कुशिकात्मजे।
ऊषुस्तां रजनीं तत्र सरय्वां सुसुखं त्रयः ॥१-२२-२३॥

दशरथनृपसूनुसत्तमाभ्यां

तृणशयनेऽनुचिते तदोषिताभ्याम्।

कुशिकसुतवचोऽनुलालिताभ्याम्

सुखमिव सा विबभौ विभावरी च ॥१-२२-२४॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
द्वाविंशः सर्गः ॥१-२२॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे त्रयोविंशः सर्गः ॥१-२३॥

प्रभातायां तु शर्वर्यां विश्वामित्रो महामुनिः ।
अभ्यभाषत काकुत्स्थं शयानं पर्णसंस्तरे ॥१-२३-१॥

कौसल्या सुप्रजा राम पूर्वा संध्या प्रवर्तते ।
उत्तिष्ठ नरशार्दूल कर्तव्यं दैवमाह्निकम् ॥१-२३-२॥

तस्यर्षेः परमोदारं वचः श्रुत्वा नरोत्तमौ ।

स्नात्वा कृतोदकौ वीरौ जेपतुः परमं जपम् ॥१-२३-३॥

कृताह्निकौ महावीर्यौ विश्वामित्रं तपोधनम् ।
अभिवाद्यातिसंहृष्टौ गमनायाभितस्थतुः ॥१-२३-४॥

तौ प्रयान्तौ महावीर्यौ दिव्यां त्रिपथगां नदीम् ।
ददृशाते ततस्तत्र सरय्वाः संगमे शुभे ॥१-२३-५॥

तत्राश्रमपदं पुण्यमृषीणां भावितात्मनाम् ।
बहुवर्षसहस्राणि तप्यतां परमं तपः ॥१-२३-६॥

तं दृष्ट्वा परमप्रीतौ राघवौ पुण्यमाश्रमम् ।
ऊचतुस्तं महात्मानं विश्वामित्रमिदं वचः ॥१-२३-७॥

कस्यायमाश्रमः पुण्यः को न्वस्मिन्वसते पुमान् ।
भगवञ्श्रोतुमिच्छावः परं कौतूहलं हि नौ ॥१-२३-८॥

तयोस्तद्वचनं श्रुत्वा प्रहस्य मुनिपुङ्गवः ।
अब्रवीच्छ्रूयतां राम यस्यायं पूर्व आश्रमः ॥१-२३-९॥

कन्दर्पो मूर्तिमानासीत्काम इत्युच्यते बुधैः ।

तपस्यन्तमिह स्थाणुं नियमेन समाहितम् ॥१-२३-१०॥

कृतोद्वाहं तु देवेशं गच्छन्तं समरुद्गणम् ।
धर्षयामास दुर्मेधा हुंकृतश्च महात्मना ॥१-२३-११॥

अवध्यातश्च रुद्रेण चक्षुषा रघुनन्दन ।
व्यशीर्यन्त शरीरात् स्वात् सर्वगात्राणि दुर्मतेः ॥१-२३-१२॥

तस्य गात्रं हतं तत्र निर्दग्धस्य महात्मना ।
अशरीरः कृतः कामः क्रोधाद् देवेश्वरेण ह ॥१-२३-१३॥

अनङ्ग इति विख्यातस्तदा प्रभृति राघव ।
स चाङ्गविषयः श्रीमान् यत्राङ्गं स मुमोच ह ॥१-२३-१४॥

तस्यायमाश्रमः पुण्यस्तस्येमे मुनयः पुरा ।
शिष्या धर्मपरा वीर तेषां पापं न विद्यते ॥१-२३-१५॥

इहाद्य रजनीं राम वसेम शुभदर्शन ।
पुण्ययोः सरितोर्मध्ये श्वस्तरिष्यामहे वयम् ॥१-२३-१६॥

अभिगच्छामहे सर्वे शुचयः पुण्यमाश्रमम् ।

इह वासः परोऽस्माकं सुखं वस्त्यामहे निशाम् ॥१-२३-१७॥

स्नाताश्च कृतजप्याश्च हुतहव्या नरोत्तम ।
तेषां संवदतां तत्र तपोदीर्घेण चक्षुषा ॥१-२३-१८॥

विज्ञाय परमप्रीता मुनयो हर्षमागमन् ।
अर्घ्यं पाद्यं तथाऽऽतिथ्यं निवेद्य कुशिकात्मजे ॥१-२३-१९॥

रामलक्ष्मणयोः पश्चादकुर्वन्नतिथिक्रियाम् ।
सत्कारं समनुप्राप्य कथाभिरभिरञ्जयन् ॥१-२३-२०॥

यथार्हमजपन् संध्यामृषयस्ते समाहिताः ।
तत्र वासिभिरानीता मुनिभिः सुव्रतैः सह ॥१-२३-२१॥

न्यवसन् सुसुखं तत्र कामाश्रमपदे तथा ।

कथाभिरभिरामभिरभिरमौ नृपात्मजौ ।
रमयामास धर्मात्मा कौशिको मुनिपुङ्गवः ॥१-२३-२२॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
त्रयोविंशः सर्गः ॥१-२३॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे चतुर्विंशः सर्गः ॥१-२४॥

ततः प्रभाते विमले कृताह्निकमरिन्दमौ ।
विश्वामित्रं पुरस्कृत्य नद्यास्तीरमुपागतौ ॥१-२४-१॥

ते च सर्वे महात्मानो मुनयः संशितव्रताः ।
उपस्थाप्य शुभां नावं विश्वामित्रमथाब्रुवन् ॥१-२४-२॥

आरोहतु भवान् नावं राजपुत्रपुरस्कृतः ।
अरिष्टं गच्छ पन्थानं मा भूत् कालस्य पर्ययः ॥१-२४-३॥

विश्वामित्रस्तथेत्युक्त्वा तानृषीन् प्रतिपूज्य च ।
ततार सहितस्ताभ्यां सरितं सागरङ्गमाम् ॥१-२४-४॥

तत्र शुश्राव वै शब्दं तोयसंरम्भवर्धितम् ।

मध्यमागम्य तोयस्य तस्य शब्दस्य निश्चयम् ॥१-२४-५॥

ज्ञातुकामो महातेजाः सह रामः कनीयसा ।
अथ रामः सरिन्मध्ये पप्रच्छ मुनिपुङ्गवम् ॥१-२४-६॥

वारिणो भिद्यमानस्य किमयं तुमुलो ध्वनिः ।
राघवस्य वचः श्रुत्वा कौतूहलसमन्वितम् ॥१-२४-७॥

कथयामास धर्मात्मा तस्य शब्दस्य निश्चयम् ।
कैलासपर्वते राम मनसा निर्मितं परम् ॥१-२४-८॥

ब्रह्मणा नरशार्दूल तेनेदं मानसं सरः ।
तस्मात् सुस्राव सरसः सायोध्यामुपगूहते ॥१-२४-९॥

सरःप्रवृत्ता सरयूः पुण्या ब्रह्मसरश्च्युता ।
तस्यायमतुलः शब्दो जाह्नवीमभिवर्तते ॥१-२४-१०॥

वारिसंक्षोभजो राम प्रणामं नियतः कुरु ।
ताभ्यां तु तावुभौ कृत्वा प्रणाममतिधार्मिकौ ॥१-२४-११॥

तीरं दक्षिणमासाद्य जग्मतुर्लघुविक्रमौ ।

स वनं घोरसंकाशं दृष्ट्वा नरवरात्मजः ॥१-२४-१२॥

अविप्रहतमैक्ष्वाकः पप्रच्छ मुनिपुङ्गवम् ।
अहो वनमिदं दुर्गं झिल्लिकागणसंयुतम् ॥१-२४-१३॥

भैरवैः श्वापदैः कीर्णं शकुन्तैर्दारुणारवैः ।
नानाप्रकारैः शकुनैर्वाश्यद्भिर्भैरवस्वनैः ॥१-२४-१४॥

सिंहव्याघ्रवराहैश्च वारणैश्चापि शोभितम् ।
धवाश्वकर्णककुभैर्बिल्वतिन्दुकपाटलैः ॥१-२४-१५॥

संकीर्णं बदरीभिश्च किं न्विदं दारुणं वनम् ।
तमुवाच महातेजा विश्वामित्रो महामुनिः ॥१-२४-१६॥

श्रूयतां वत्स काकुत्स्थ यस्यैतद् दारुणं वनम् ।
एतौ जनपदौ स्फीतौ पूर्वमास्तां नरोत्तम ॥१-२४-१७॥

मलदाश्च करूषाश्च देवनिर्माणनिर्मितौ ।
पुरा वृत्रवधे राम मलेन समभिप्लुतम् ॥१-२४-१८॥

क्षुधा चैव सहस्त्राक्षं ब्रह्महत्या समाविशत् ।

तमिन्द्रं मलिनं देवा ऋषयश्च तपोधनाः ॥१-२४-१९॥

कलशैः स्नापयामासुर्मलं चास्य प्रमोचयन्।
इह भूम्यां मलं दत्त्वा देवाः कारूषमेव च ॥१-२४-२०॥

शरीरजं महेन्द्रस्य ततो हर्षं प्रपेदिरे।
निर्मलो निष्करूषश्च शुद्ध इन्द्रो यथाभवत्॥१-२४-२१॥

ददौ देशस्य सुप्रीतो वरं प्रादातनुत्तमम्।
इमौ जनपदौ स्फीतौ ख्यातिं लोके गमिष्यतः ॥१-२४-२२॥

मलदाश्च करूषाश्च ममाङ्गमलधारिणौ।
साधु साध्विति तं देवाः पाकशासनमब्रुवन्॥१-२४-२३॥

देशस्य पूजां तां दृष्ट्वा कृतां शक्रेण धीमता।
एतौ जनपदौ स्फीतौ दीर्घकालमरिंदम ॥१-२४-२४॥

मलदाश्च करूषाश्च मुदिता धनधान्यतः।
कस्यचित्त्वथ कालस्य यक्षिणी कामरूपिणी ॥१-२४-२५॥

बलं नागसहस्त्रस्य धारयन्ती तदा ह्यभूत्।

ताटका नाम भद्रं ते भार्या सुन्दस्य धीमतः ॥१-२४-२६॥

मारीचो राक्षसः पुत्रो यस्याः शक्रपराक्रमः ।
वृत्तबाहुर्महाशीर्षो विपुलास्यतनुर्महान् ॥१-२४-२७॥

राक्षसो भैरवाकारो नित्यं त्रासयते प्रजाः ।
इमौ जनपदौ नित्यं विनाशयति राघव ॥१-२४-२८॥

मलदांश्च करूषांश्च ताटका दुष्टचारिणी ।
सेयं पन्थानमावृत्य वसत्यत्यर्धयोजने ॥१-२४-२९॥

अत एव च गन्तव्यं ताटकाया वनं यतः ।
स्वबाहुबलमाश्रित्य जहीमां दुष्टचारिणीम् ॥१-२४-३०॥

मन्नियोगादिमं देशं कुरु निष्कण्टकं पुनः ।
नहि कश्चिदिमं देशं शक्तो ह्यागन्तुमीदृशम् ॥१-२४-३१॥

यक्षिण्या घोरया राम उत्सादितमसह्यया ।

एतत्ते सर्वमाख्यातं यथैतद् दारुणं वनम् ।
यक्ष्या चोत्सादितं सर्वमद्यापि न निवर्तते ॥१-२४-३२॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे चतुर्विंशः सर्गः ॥१-२४॥

विश्वामित्रस्य यागस्य रहस्यम्

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे पञ्चविंशः सर्गः ॥१-२५॥

अथ तस्याप्रमेयस्य मुनेर्वचनमुत्तमम्।

श्रुत्वा पुरुषशार्दूलः प्रत्युवाच शुभां गिरम् ॥१-२५-१॥

अल्पवीर्या यदा यक्षी श्रूयते मुनिपुङ्गव।
कथं नागसहस्रस्य धारयत्यबला बलम् ॥१-२५-२॥

इत्युक्तं वचनं श्रुत्वा राघवस्यामितौजसः।

हर्षयञ्श्लक्ष्णया वाचा सलक्ष्मणमरिन्दमम् ॥१-२५-३॥

विश्वामित्रोऽब्रवीद् वाक्यं शृणु येन बलोत्कटा ।
वरदानकृतं वीर्यं धारयत्यबला बलम् ॥१-२५-४॥

पूर्वमासीन्महायक्षः सुकेतुर्नाम वीर्यवान् ।
अनपत्यः शुभाचारः स च तेपे महत्तपः ॥१-२५-५॥

पितामहस्तु सुप्रीतस्तस्य यक्षपतेस्तदा ।
कन्यारत्नं ददौ राम ताटकां नाम नामतः ॥१-२५-६॥

ददौ नागसहस्रस्य बलं चास्याः पितामहः ।
न त्वेव पुत्रं यक्षाय ददौ चासौ महायशाः ॥१-२५-७॥

तां तु बालां विवर्धन्तीं रूपयौवनशालिनीम् ।
जम्भपुत्राय सुन्दाय ददौ भार्यां यशस्विनीम् ॥१-२५-८॥

कस्यचित्त्वथ कालस्य यक्षी पुत्रं व्यजायत ।
मारीचं नाम दुर्धर्षं यः शापाद् राक्षसोऽभवत् ॥१-२५-९॥

सुन्दे तु निहते राम अगस्त्यमृषिसत्तमम् ।

ताटका सहपुत्रेण प्रधर्षयितुमिच्छति ॥१-२५-१०॥

भक्षार्थं जातसंरम्भा गर्जन्ती साभ्यधावत ।
आपतन्तीं तु तां दृष्ट्वा अगस्त्यो भगवानृषिः ॥१-२५-११॥

राक्षसत्वं भजस्वेति मारीचं व्याजहार सः ।
अगस्त्यः परमामर्षस्ताटकामपि शप्तवान् ॥१-२५-१२॥

पुरुषादी महायक्षी विकृता विकृतानना ।
इदं रूपम् विहायाशु दारुणं रूपमस्तु ते ॥१-२५-१३॥

सैषा शापकृतामर्षा ताटका क्रोधमूर्छिता ।
देशमुत्सादयत्येनमगस्त्याचरितं शुभम् ॥१-२५-१४॥

एनां राघव दुर्वृत्तां यक्षीं परमदारुणाम् ।
गोब्राह्मणहितार्थाय जहि दुष्टपराक्रमाम् ॥१-२५-१५॥

नह्येनां शापसंसृष्टां कश्चिदुत्सहते पुमान् ।
निहन्तुं त्रिषु लोकेषु त्वामृते रघुनन्दन ॥१-२५-१६॥

नहि ते स्त्रीवधकृते घृणा कार्या नरोत्तम ।

चातुर्वर्ण्यहितार्थं कर्तव्यं राजसूनुना ॥१-२५-१७॥

नृशंसमनृशंसं वा प्रजारक्षणकारणात् ।
पातकं वा सदोषं वा कर्तव्यं रक्षता सदा ॥१-२५-१८॥

राज्यभारनियुक्तानामेष धर्मः सनातनः ।
अधर्म्यां जहि काकुत्स्थ धर्मो ह्यस्यां न विद्यते ॥१-२५-१९॥

श्रूयते हि पुरा शक्रो विरोचनसुतां नृप ।
पृथिवीं हन्तुमिच्छन्तीं मन्थरामभ्यसूदयत् ॥१-२५-२०॥

विष्णुना च पुरा राम भृगुपत्नी पतिव्रता ।
अनिन्द्रं लोकमिच्छन्ती काव्यमाता निषूदिता ॥१-२५-२१॥

एतैश्चान्यैश्च बहुभी राजपुत्रैर्महात्मभिः ।

अधर्मसहिता नार्यो हताः पुरुषसत्तमैः ।
तस्मादेनां घृणां त्यक्त्वा जहि मच्छासनान्नृप ॥१-२५-२२॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
पञ्चविंशः सर्गः ॥

श्रीमद्वाल्मीकीयरामायणे बालकाण्डे षड्विंशः सर्गः ॥१-२६॥

मुनेर्वचनमक्लीबं श्रुत्वा नरवरात्मजः ।
राघवः प्राञ्जलिर्भूत्वा प्रत्युवाच दृढव्रतः ॥१-२६-१॥

पितुर्वचननिर्देशात् पितुर्वचनगौरवात् ।
वचनं कौशिकस्येति कर्तव्यमविशङ्कया ॥१-२६-२॥

अनुशिष्टोऽस्म्ययोध्यायां गुरुमध्ये महात्मना ।

पित्रा दशरथेनाहं नावज्ञेयं हि तद्वचः ॥१-२६-१३

सोऽहं पितुर्वचः श्रुत्वा शासनाद् ब्रह्मवादिनः ।
करिष्यामि न संदेहस्ताटकावधमुत्तमम् ॥१-२६-४॥

गोब्राह्मणहितार्थाय देशस्य च हिताय च ।
तव चैवाप्रमेयस्य वचनं कर्तुमुद्यतः ॥१-२६-५॥

एवमुक्त्वा धनुर्मध्ये बद्ध्वा मुष्टिमरिन्दमः ।
ज्याघोषमकरोत् तीव्रं दिशः शब्देन नादयन् ॥१-२६-६॥

तेन शब्देन वित्रस्तास्ताटकावनवासिनः ।
ताटका च सुसंक्रुद्धा तेन शब्देन मोहिता ॥१-२६-७॥

तं शब्दमभिनिध्याय राक्षसी क्रोधमूर्छिता ।
श्रुत्वा चाभ्यद्रवत् क्रुद्धा यत्र शब्दो विनिःसृतः ॥१-२६-८॥

तां दृष्ट्वा राघवः क्रुद्धां विकृतां विकृताननाम् ।
प्रमाणेनातिवृद्धां च लक्ष्मणं सोऽभ्यभाषत ॥१-२६-९॥

पश्य लक्ष्मण यक्षिण्या भैरवं दारुणं वपुः ।
भिद्येरन् दर्शनादस्या भीरूणां हृदयानि च ॥१-२६-१०॥

एतां पश्य दुराधर्षां मायाबलसमन्विताम् ।
विनिवृत्तां करोम्यद्य हृतकर्णाग्रनासिकाम् ॥१-२६-११॥

न ह्येनामुत्सहे हन्तुं स्त्रीस्वभावेन रक्षिताम् ।
वीर्यं चास्या गतिं चैव हन्यामिति हि मे मतिः ॥१-२६-१२॥

एवं ब्रुवाणे रामे तु ताटका क्रोधमूर्छिता ।
उद्यम्य बाहू गर्जन्ती राममेवाभ्यधावत ॥१-२६-१३॥

विश्वामित्रस्तु ब्रह्मर्षिर्हुंकारेणाभिभर्त्स्य ताम्।
स्वस्ति राघवयोरस्तु जयं चैवाभ्यभाषत ॥१-२६-१४॥

उद्धुन्वाना रजो घोरं ताटका राघवावुभौ।
रजोमेघेन महता मुहूर्तं सा व्यमोहयत् ॥१-२६-१५॥

ततो मायां समास्थाय शिलावर्षेण राघवौ।
अवाकिरत् सुमहता ततश्चुक्रोध राघवः ॥१-२६-१६॥

शिलावर्षं महत् तस्याः शरवर्षेण राघवः।
प्रतिवार्योपधावन्त्याः करौ चिच्छेद पत्रिभिः ॥१-२६-१७॥

ततश्छिन्नभुजां श्रान्तामभ्याशे परिगर्जतीम्।
सौमित्रिरकरोत् क्रोधाद्धृतकर्णाग्रनासिकाम् ॥१-२६-१८॥

कामरूपधरा सा तु कृत्वा रूपाण्यनेकशः।
अन्तर्धानं गता यक्षी मोहयन्ती स्वमायया ॥१-२६-१९॥

अश्मवर्षं विमुञ्चन्ती भैरवं विचचार सा॥

ततस्तावश्मवर्षेण कीर्यमाणौ समन्ततः ॥१-२६-२०॥

दृष्ट्वा गाधिसुतः श्रीमानिदं वचनमब्रवीत्।
अलं ते घृणया राम पापैषा दुष्टचारिणी ॥१-२६-२१॥

यज्ञविघ्नकरी यक्षी पुरा वर्धेत मायया।
वध्यतां तावदेवैषा पुरा संध्या प्रवर्तते ॥१-२६-२२॥

रक्षांसि संध्याकाले तु दुर्धर्षाणि भवन्ति हि।
इत्युक्तः स तु तां यक्षीमश्मवृष्ट्याभिवर्षणीम् ॥१-२६-२३॥

दर्शयञ्शब्दवेधित्वं तां रुरोध स सायकैः।
सा रुद्धा बाणजालेन मायाबलसमन्विता ॥१-२६-२४॥

अभिदुद्राव काकुत्स्थं लक्ष्मणं च विनेषुदी।
तामापतन्तीं वेगेन विक्रान्तामशनीमिव ॥१-२६-२५॥

शरेणोरसि विव्याध सा पपात ममार च।
तां हतां भीमसंकाशां दृष्ट्वा सुरपतिस्तदा ॥१-२६-२६॥

साधु साध्विति काकुत्स्थं सुराश्चाप्यभिपूजयन्।

उवाच परमप्रीतः सहस्राक्षः पुरन्दरः ॥१-२६-२७॥

सुराश्च सर्वे संहृष्टा विश्वामित्रमथाब्रुवन् ।
मुने कौशिक भद्रं ते सेन्द्राः सर्वे मरुद्गणाः ॥१-२६-२८॥

तोषिताः कर्मणानेन स्नेहं दर्शय राघवे ।
प्रजापतेः कृशाश्वस्य पुत्रान् सत्यपराक्रमान् ॥१-२६-२९॥

तपोबलभृतो ब्रह्मन् राघवाय निवेदय ।
पात्रभूतश्च ते ब्रह्मंस्तवानुगमने रतः ॥१-२६-३०॥

कर्तव्यं सुमहत् कर्म सुराणां राजसूनुना ।
एवमुक्त्वा सुराः सर्वे जग्मुर्हृष्टा विहायसम् ॥१-२६-३१॥

विश्वामित्रं पूजयन्तस्ततः संध्या प्रवर्तते ।
ततो मुनिवरः प्रीतस्ताटकावधतोषितः ॥१-२६-३२॥

मूर्ध्नि राममुपाघ्राय इदं वचनमब्रवीत् ।
इहाद्य रजनीं राम वसाम शुभदर्शन ॥१-२६-३३॥

श्वः प्रभाते गमिष्यामस्तदाश्रमपदं मम ।

विश्वामित्रवचः श्रुत्वा हृष्टो दशरथात्मजः ॥१-२६-३४॥

उवास रजनीं तत्र ताटकाया वने सुखम् ।

मुक्तशापं वनं तच्च तस्मिन्नेव तदाहनि ।
रमणीयं विबभ्राज यथा चैत्ररथं वनम् ॥१-२६-३५॥

निहत्य तां यक्षसुतां स रामः

प्रशस्यमानः सुरसिद्धसङ्घैः ।

उवास तस्मिन् मुनिना सहैव

प्रभातवेलां प्रतिबोध्यमानः ॥१-२६-३६॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
षड्विंशः सर्गः ॥१-२६॥

श्रीमद्वाल्मीकीयरामायणे बालकाण्डे सप्तविंशः सर्गः ॥१-२७॥

अथ तां रजनीमुष्य विश्वामित्रो महायशाः ।

प्रहस्य राघवं वाक्यमुवाच मधुरस्वरम् ॥१-२७-१॥

परितुष्टोऽस्मि भद्रं ते राजपुत्र महायशः ।
प्रीत्या परमया युक्तो ददाम्यस्त्राणि सर्वशः ॥१-२७-२॥

देवासुरगणान् वापि सगन्धर्वोरगान् भुवि ।
यैरमित्रान् प्रसह्याजौ वशीकृत्य जयिष्यसि ॥१-२७-३॥

तानि दिव्यानि भद्रं ते ददाम्यस्त्राणि सर्वशः ।
दण्डचक्रं महद् दिव्यं तव दास्यामि राघव ॥१-२७-४॥

धर्मचक्रं ततो वीर कालचक्रं तथैव च ।
विष्णुचक्रं तथात्युग्रमैन्द्रं चक्रं तथैव च ॥१-२७-५॥

वज्रमस्त्रं नरश्रेष्ठ शैवं शूलवरं तथा ।
अस्त्रं ब्रह्मशिरश्चैव ऐषीकमपि राघव ॥१-२७-६॥

ददामि ते महाबाहो ब्राह्ममस्त्रमनुत्तमम् ।
गदे द्वे चैव काकुत्स्थ मोदकीशिखरी शुभे ॥१-२७-७॥

प्रदीप्ते नरशार्दूल प्रयच्छामि नृपात्मज ।

धर्मपाशमहं राम कालपाशं तथैव च ॥१-२७-८॥

वारुणं पाशमस्त्रं च ददान्यहमनुत्तमम् ।
अशनी द्वे प्रयच्छामि शुष्कार्द्रे रघुनन्दन ॥१-२७-९॥

ददामि चास्त्रं पैनाकमस्त्रं नारायणं तथा ।
आग्नेयमस्त्रं दयितं शिखरं नाम नामतः ॥१-२७-१०॥

वायव्यं प्रथमं नाम ददामि तव चानघ ।
अस्त्रं हयशिरो नाम क्रौञ्चमस्त्रं तथैव च ॥१-२७-११॥

शक्तिद्वयं च काकुत्स्थ ददामि तव राघव ।
कङ्कालं मुसलं घोरं कापालमथ किङ्किणीम् ॥१-२७-१२॥

वधार्थं रक्षसां यानि ददाम्येतानि सर्वशः ।
वैद्याधरं महास्त्रं च नन्दनं नाम नामतः ॥१-२७-१३॥

असिरत्नं महाबाहो ददामि नृवरात्मज ।
गान्धर्वमस्त्रं दयितं मोहनं नाम नामतः ॥१-२७-१४॥

प्रस्वापनं प्रशमनं दद्मि सौम्यं च राघव ।

वर्षणं शोषणं चैव संतापनविलापने ॥१-२७-१५॥

मादनं चैव दुर्धर्षं कन्दर्पदयितं तथा ।
गान्धर्वमस्त्रं दयितं मानवं नाम नामतः ॥१-२७-१६॥

पैशाचमस्त्रं दयितं मोहनं नाम नामतः ।
प्रतीच्छ नरशार्दूल राजपुत्र महायशः ॥१-२७-१७॥

तामसं नरशार्दूल सौमनं च महाबलम् ।
संवर्तं चैव दुर्धर्षं मौसलं च नृपात्मज ॥१-२७-१८॥

सत्यमस्त्रं महाबाहो तथा मायामयं परम् ।
सौरं तेजःप्रभं नाम परतेजोऽपकर्षणम् ॥१-२७-१९॥

सोमास्त्रं शिशिरं नाम त्वाष्ट्रमस्त्रं सुदारुणम् ।
दारुणं च भगस्यापि शीतेषुमथ मानवम् ॥१-२७-२०॥

एतान् राम महाबाहो कामरूपान् महाबलान् ।
गृहाण परमोदारान् क्षिप्रमेव नृपात्मज ॥१-२७-२१॥

स्थितस्तु प्राङ्मुखो भूत्वा शुचिर्मुनिवरस्तदा ।

ददौ रामाय सुप्रीतो मन्त्रग्राममनुत्तमम् ॥१-२७-२२॥

सर्वसंग्रहणं येषां दैवतैरपि दुर्लभम् ।
तान्यस्त्राणि तदा विप्रो राघवाय न्यवेदयत् ॥१-२७-२३॥

जपतस्तु मुनेस्तस्य विश्वामित्रस्य धीमतः ।
उपतस्थुर्महार्हाणि सर्वाण्यस्त्राणि राघवम् ॥१-२७-२४॥

ऊचुश्च मुदिता रामं सर्वे प्राञ्जलयस्तदा ।
इमे च परमोदार किंकरास्तव राघव ॥१-२७-२५॥

यद्यदिच्छसि भद्रं ते तत्सर्वं करवाम वै ।
ततो रामः प्रसन्नात्मा तैरित्युक्तो महाबलैः ॥१-२७-२६॥

प्रतिगृह्य च काकुत्स्थः समालभ्य च पाणिना ।
मनसा मे भविष्यध्वमिति तान्यभ्यचोदयत् ॥१-२७-२७॥

ततः प्रीतमना रामो विश्वामित्रं महामुनिम्।

अभिवाद्य महातेजा गमनायोपचक्रमे ॥१-२७-२८॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे सप्तविंशः सर्गः ॥१-२७॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे अष्टाविंशः सर्गः ॥१-२८॥

प्रतिगृह्य ततोऽस्त्राणि प्रहृष्टवदनः शुचिः ।
गच्छन्नेव च काकुत्स्थो विश्वामित्रमथाब्रवीत् ॥१-२८-१॥

गृहीतास्त्रोऽस्मि भगवन् दुराधर्षः सुरैरपि ।
अस्त्राणां त्वहमिच्छामि संहारान् मुनिपुङ्गव ॥१-२८-२॥

एवं ब्रुवति काकुत्स्थे विश्वामित्रो महातपाः ।
संहारान् व्याजहाराथ धृतिमान् सुव्रतः शुचिः ॥१-२८-३॥

सत्यवन्तं सत्यकीर्तिं धृष्टं रभसमेव च ।
प्रतिहारतरं नाम पराङ्मुखमवाङ्मुखम् ॥१-२८-४॥

लक्ष्यालक्ष्याविमौ चैव दृढनाभसुनाभकौ ।
दशाक्षशतवक्त्रौ च दशशीर्षशतोदरौ ॥१-२८-५॥

पद्मनाभमहानाभौ दुन्दुनाभसुनाभकौ ।
ज्योतिषं शकुनं चैव नैरास्यविमलावुभौ ॥१-२८-६॥

यौगन्धरविनिद्रौ च दैत्यप्रमथनौ तथा ।

शुचिबाहुर्महाबाहुर्निष्कलिर्विरुचस्तथा ।
सार्चिर्माली धृतिमाली वृत्तिमान् रुचिरस्तथा ॥१-२८-७॥

पित्र्यः सौमनसश्चैव विधूतमकरावुभौ ।
परवीरं रतिं चैव धनधान्यौ च राघव ॥१-२८-८॥

कामरूपं कामरुचिं मोहमावरणं तथा ।
जृम्भकं सर्वनाभं च पन्थनवरुणौ तथा ॥१-२८-९॥

कृशाश्वतनयान् राम भास्वरान् कामरूपिणः ।
प्रतीच्छ मम भद्रं ते पात्रभूतोऽसि राघव ॥१-२८-१०॥

बाढमित्येव काकुत्स्थः प्रहृष्टेनान्तरात्मना ।
दिव्यभास्वरदेहाश्च मूर्तिमन्तः सुखप्रदाः ॥१-२८-११॥

केचिदङ्गारसदृशाः केचिद् धूमोपमास्तथा ।
चन्द्रार्कसदृशाः केचित् प्रह्वाञ्जलिपुटास्तथा ॥१-२८-१२॥

रामं प्राञ्जलयो भूत्वाब्रुवन् मधुरभाषिणः ।
इमे स्म नरशार्दूल शाधि किं करवाम ते ॥१-२८-१३॥

गम्यतामिति तानाह यथेष्टं रघुनन्दनः ।
मानसाः कार्यकालेषु साहाय्यं मे करिष्यथ ॥१-२८-१४॥

अथ ते राममामन्त्र्य कृत्वा चापि प्रदक्षिणम् ।
एवमस्त्विति काकुत्स्थमुक्त्वा जग्मुर्यथागतम् ॥१-२८-१५॥

स च तान् राघवो ज्ञात्वा विश्वामित्रं महामुनिम् ।
गच्छन्नेवाथ मधुरं श्लक्ष्णं वचनमब्रवीत् ॥१-२८-१६॥

किमेतन्मेघसंकाशं पर्वतस्याविदूरतः ।
वृक्षखण्डमितो भाति परं कौतूहलं हि मे ॥१-२८-१७॥

दर्शनीयं मृगाकीर्णं मनोहरमतीव च ।
नानाप्रकारैः शकुनैर्वल्गुभाषैरलङ्कृतम् ॥१-२८-१८॥

निःसृताःस्मो मुनिश्रेष्ठ कान्ताराद् रोमहर्षणात् ।
अनया त्ववगच्छामि देशस्य सुखवत्तया ॥१-२८-१९॥

सर्वं मे शंस भगवन् कस्याश्रमपदं त्विदम् ।
संप्राप्ता यत्र ते पापा ब्रह्मघ्ना दुष्टचारिणः ॥१-२८-२०॥

तव यज्ञस्य विघ्नाय दुरात्मानो महामुने ।
भगवंस्तस्य को देशः सा यत्र तव याज्ञिकी ॥१-२८-२१॥

रक्षितव्या क्रिया ब्रह्मन् मया वध्याश्च राक्षसाः ।
एतत् सर्वं मुनिश्रेष्ठ श्रोतुमिच्छाम्यहं प्रभो ॥१-२८-२१॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
अष्टाविंशः सर्गः ॥१-२८॥

← सर्गः २८ रामायणम्/बालकाण्डम्

बालकाण्डम्

वाल्मीकिः सर्गः ३० →

एकोनत्रिंशः सर्गः श्रूयताम्

रामायणम्/बालकाण्डम्

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे एकोनत्रिंशः सर्गः ॥१-२९॥

अथ तस्याप्रमेयस्य वचनं परिपृच्छतः ।
विश्वामित्रो महातेजा व्याख्यातुमुपचक्रमे ॥१-२९-२५॥

इह राम महाबाहो विष्णुर्देवनमस्कृतः ।
वर्षाणि सुबहूनीह तथा युगशतानि च ॥१-२९-२॥

तपश्चरणयोगार्थमुवास सुमहातपाः ।

एष पूर्वाश्रमो राम वामनस्य महात्मनः ॥१-२९-२५॥

सिद्धाश्रम इति ख्यातः सिद्धो ह्यत्र महातपाः ।
एतस्मिन्नेव काले तु राजा वैरोचनिर्बलिः ॥१-२९-२५॥

निर्जित्य दैवतगणान् सेन्द्रान् सहमरुद्गणान् ।
कारयामास तद्राज्यं त्रिषु लोकेषु विश्रुतः ॥१-२९-२५॥

यज्ञं चकार सुमहानसुरेन्द्रो महाबलः ।

बलेस्तु यजमानस्य देवाः साग्निपुरोगमाः ।
समागम्य स्वयं चैव विष्णुमूचुरिहाश्रमे ॥१-२९-२५॥

बलिर्वैरोचनिर्विष्णो यजते यज्ञमुत्तमम् ।
असमाप्तव्रते तस्मिन् स्वकार्यमभिपद्यताम् ॥१-२९-२५॥

ये चैनमभिवर्तन्ते याचितार इतस्ततः ।
यच्च यत्र यथावच्च सर्वं तेभ्यः प्रयच्छति ॥१-२९-२५॥

स त्वं सुरहितार्थाय मायायोगमुपाश्रितः ।
वामनत्वं गतो विष्णो कुरु कल्याणमुत्तमम् ॥१-२९-२५॥

एतस्मिन्नन्तरे राम कश्यपोग्निसमप्रभः ।
अदित्या सहितो राम दीप्यमान इवौजसा ॥१-२९-१०॥

देवीसहायो भगवान् दिव्यं वर्षसहस्त्रकम् ।
व्रतं समाप्य वरदं तुष्टाव मधुसूदनम् ॥१-२९-११॥

तपोमयं तपोराशिं तपोमूर्तिं तपात्मकम् ।
तपसा त्वां सुतप्तेन पश्यामि पुरुषोत्तमम् ॥१-२९-१२॥

शरीरे तव पश्यामि जगत् सर्वमिदं प्रभो ।
त्वमनादिरनिर्देश्यस्त्वामहं शरणं गतः ॥१-२९-१३॥

तमुवाच हरिः प्रीतः कश्यपं गतकल्मषम् ।
वरं वरय भद्रं ते वरार्होऽसि मतो मम ॥१-२९-१४॥

तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य मारीचः कश्यपोऽब्रवीत् ।
अदित्या देवतानां च मम चैवानुयाचितम् ॥१-२९-१५॥

वरं वरद सुप्रीतो दातुमर्हसि सुव्रत ।
पुत्रत्वं गच्छ भगवन्नदित्या मम चानघ ॥१-२९-१६॥

भ्राता भव यवीयांस्त्वं शक्रस्यासुरसूदन ।
शोकार्तानां तु देवानां साहाय्यं कर्तुमर्हसि ॥१-२९-१७॥

अयं सिद्धाश्रमो नाम प्रसादात् ते भविष्यति ।
सिद्धे कर्मणि देवेश उत्तिष्ठ भगवन्नितः ॥१-२९-२५॥

अथ विष्णुर्महातेजा अदित्यां समजायत ।
वामनं रूपमास्थाय वैरोचनिमुपागमत् ॥१-२९-२५॥

त्रीन् पदानथ भिक्षित्वा प्रतिगृह्य च मेदिनीम् ।
आक्रम्य लोकाँल्लोकार्थी सर्वलोकहिते रतः ॥१-२९-२५॥

महेन्द्राय पुनः प्रादान्नियम्य बलिमोजसा ।
त्रैलोक्यं स महातेजाश्चक्रे शक्रवशं पुनः ॥१-२९-२५॥

तेनैव पूर्वमाक्रान्त आश्रमः श्रमनाशनः ।
मयापि भक्त्या तस्यैव वामनस्योपभुज्यते ॥१-२९-२५॥

एनमाश्रममायान्ति राक्षसा विघ्नकारिणः ।
अत्र ते पुरुषव्याघ्र हन्तव्या दुष्टचारिणः ॥१-२९-२५॥

अद्य गच्छामहे राम सिद्धाश्रममनुत्तमम् ।
तदाश्रमपदं तात तवाप्येतद् यथा मम ॥१-२९-२५॥

इत्युक्त्वा परमप्रीतो गृह्य रामं सलक्ष्मणम् ।

प्रविशन्नाश्रमपदं व्यरोचत महामुनिः ।
शशीव गतनीहारः पुनर्वसुसमन्वितः ॥१-२९-२५॥

तं दृष्ट्वा मुनयः सर्वे सिद्धाश्रमनिवासिनः ।
उत्पत्योत्पत्य सहसा विश्वामित्रमपूजयन् ॥१-२९-२५॥

यथार्हं चक्रिरे पूजां विश्वामित्राय धीमते ।
तथैव राजपुत्राभ्यामकुर्वन्नतिथिक्रियाम् ॥१-२९-२५॥

मुहूर्तमथ विश्रान्तौ राजपुत्रावरिंदमौ ।
प्राञ्जली मुनिशार्दूलमूचतू रघुनन्दनौ ॥१-२९-२५॥

अद्यैव दीक्षां प्रविश भद्रं ते मुनिपुङ्गव ।
सिद्धाश्रमोऽयं सिद्धः स्यात् सत्यमस्तु वचस्तव ॥१-२९-२५॥

एवमुक्तो महातेजा विश्वामित्रो महानृषिः ।
प्रविवेश तदा दीक्षां नियतो नियतेन्द्रियः ॥१-२९-२५॥

कुमारावपि तां रात्रिमुषित्वा सुसमाहितौ ।
प्रभातकाले चोत्थाय पूर्वां संध्यामुपास्य च ॥१-२९-२५॥

प्रशुची परमं जाप्यं समाप्य नियमेन च ।
हुताग्निहोत्रमासीनं विश्वामित्रमवन्दताम् ॥१-२९-२५॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
एकोनत्रिंशः सर्गः ॥१-२९॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे त्रिंशः सर्गः ॥१-३०॥

अथ तौ देशकालज्ञौ राजपुत्रावरिंदमौ ।
देशे काले च वाक्यज्ञावब्रूतां कौशिकं वचः ॥१-३०-१॥

भगवञ्छ्रोतुमिच्छावो यस्मिन् काले निशाचरौ।
संरक्षणीयौ तौ ब्रूहि नातिवर्तेत तत्क्षणम् ॥१-३०-२॥

एवं ब्रुवाणौ काकुत्स्थौ त्वरमाणौ युयुत्सया।
सर्वे ते मुनयः प्रीताः प्रशशंसुर्नृपात्मजौ ॥१-३०-३॥

अद्यप्रभृति षड्रात्रं रक्षतां राघवौ युवाम्।
दीक्षां गतो ह्येष मुनिर्मौनित्वं च गमिष्यति ॥१-३०-४॥

तौ तु तद्वचनं श्रुत्वा राजपुत्रौ यशस्विनौ।
अनिद्रं षडहोरात्रं तपोवनमरक्षताम् ॥१-३०-५॥

उपासांचक्रतुर्वीरौ यत्तौ परमधन्विनौ।
ररक्षतुर्मुनिवरं विश्वामित्रमरिंदमौ ॥१-३०-६॥

अथ काले गते तस्मिन् षष्ठेऽहनि तदागते।
सौमित्रिमब्रवीद् रामो यत्तो भव समाहितः ॥१-३०-७॥

रामस्यैवं ब्रुवाणस्य त्वरितस्य युयुत्सया।
प्रजज्वाल ततो वेदिः सोपाध्यायपुरोहिता ॥१-३०-८॥

सदर्भचमसस्त्रुक्का स समित्कुसुमोच्चया ।
विश्वामित्रेण सहिता वेदिर्जज्वाल सर्त्विजा ॥१-३०-९॥

मन्त्रवच्च यथान्यायं यज्ञोऽसौ सम्प्रवर्तते ।
आकाशे च महाञ्छ्ब्दः प्रादुरासीद् भयानकः ॥१-३०-१०॥

आवार्य गगनं मेघो यथा प्रावृषि दृश्यते ।
तथा मायां विकुर्वाणौ राक्षसावभ्यधावताम् ॥१-३०-११॥

मारीचश्च सुबाहुश्च तयोरनुचरास्तथा ।
आगम्य भीमसंकाशा रुधिरौघानवासृजन् ॥१-३०-१२॥

ताम् तेन रुधिरौघेण वेदीं वीक्ष्य समुक्षिताम् ।
सहसाभिद्रुतो रामस्तानपश्यत् ततो दिवि ॥१-३०-१३॥

तावापतन्तौ सहसा दृष्ट्वा राजीवलोचनः ।
लक्ष्मणं त्वभिसम्प्रेक्ष्य रामो वचनमब्रवीत् ॥१-३०-१४॥

पश्य लक्ष्मण दुर्वृत्तान् राक्षसान् पिशिताशनान् ।
मानवास्त्रसमाधूताननिलेन यथा घनान् ॥१-३०-१५॥

करिष्यामि न संदेहो नोत्सहे हन्तुमीदृशान् ।
इत्युक्त्वा वचनं रामश्चापे संधाय वेगवान् ॥१-३०-१६॥

मानवं परमोदारमस्त्रं परमभास्वरम् ।
चिक्षेप परमक्रुद्धो मारीचोरसि राघवः ॥१-३०-१७॥

स तेन परमास्त्रेण मानवेन समाहतः ।
सम्पूर्णं योजनशतं क्षिप्तः सागरसम्प्लवे ॥१-३०-१८॥

विचेतनं विघूर्णन्तं शीतेषुबलपीडितम् ।
निरस्तं दृश्य मारीचं रामो लक्ष्मणमब्रवीत् ॥१-३०-१९॥

पश्य लक्ष्मण शीतेषुं मानवं मनुसंहितम् ।
मोहयित्वा नयत्येनं न च प्राणैर्वियुज्यते ॥१-३०-२०॥

इमानपि वधिष्यामि निर्घृणान् दुष्टचारिणः ।
राक्षसान् पापकर्मस्थान् यज्ञघ्नान् रुधिराशनान् ॥१-३०-२१॥

इत्युक्त्वा लक्ष्मणं चाशु लाघवं दर्शयन्निव ।
विगृह्य सुमहच्चास्त्रमाग्नेयं रघुनन्दनः ॥१-३०-२२॥

सुबाहूरसि चिक्षेप स विद्धः प्रापतद् भुवि ।

शेषान् वायव्यमादाय निजघान महायशाः ।
राघवः परमोदारो मुनीनां मुदमावहन् ॥१-३०-२३॥

स हत्वा राक्षसान् सर्वान् यज्ञघ्नान् रघुनन्दनः ।
ऋषिभिः पूजितस्तत्र यथेन्द्रो विजये पुरा ॥१-३०-२४॥

अथ यज्ञे समाप्ते तु विश्वामित्रो महामुनिः ।
निरीतिका दिशो दृष्ट्वा काकुत्स्थमिदमब्रवीत् ॥१-३०-२५॥

कृतार्थोऽस्मि महाबाहो कृतं गुरुवचस्त्वया ।

सिद्धाश्रममिदं सत्यं कृतं वीर महायशः ।
स हि रामं प्रशस्यैवं ताभ्यां संध्यामुपागमत् ॥१-३०-२६॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे त्रिंशः सर्गः ॥१-३०॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे एकत्रिंशः सर्गः ॥१-३१॥

अथ तां रजनीं तत्र कृतार्थौ रामलक्ष्मणौ।
ऊषतुर्मुदितौ वीरौ प्रहृष्टेनान्तरात्मना ॥१-३१-१॥

प्रभातायां तु शर्वर्यां कृतपौर्वाह्णिकक्रियौ।
विश्वामित्रमृषींश्चान्यान्सहितावभिजग्मतुः ॥१-३१-२॥

अभिवाद्य मुनिश्रेष्ठं ज्वलन्तमिव पावकम्।
ऊचतुर्परमोदारं वाक्यं मधुरभाषिणौ ॥१-३१-३॥

इमौ स्म मुनिशार्दूल किङ्करौ समुपागतौ।
आज्ञापय मुनिश्रेष्ठ शासनं करवाव किम् ॥१-३१-४॥

एवमुक्ते तयोर्वाक्ये सर्व एव महर्षयः।
विश्वामित्रं पुरस्कृत्य रामं वचनमब्रुवन् ॥१-३१-५॥

मैथिलस्य नरश्रेष्ठ जनकस्य भविष्यति।
यज्ञः परमधर्मिष्ठस्तत्र यास्यामहे वयम् ॥१-३१-६॥

त्वं चैव नरशार्दूल सहास्माभिर्गमिष्यसि।
अद्भुतं च धनूरत्नं तत्र त्वं द्रष्टुमर्हसि ॥१-३१-७॥

तद्धि पूर्वं नरश्रेष्ठ दत्तं सदसि दैवतैः।
अप्रमेयबलं घोरं मखे परमभास्वरम् ॥१-३१-८॥

नास्य देवा न गन्धर्वा नासुरा न च राक्षसाः।
कर्तुमारोपणं शक्ता न कथञ्चन मानुषाः ॥१-३१-९॥

धनुषस्तस्य वीर्यं हि जिज्ञासन्तो महीक्षितः।
न शेकुरारोपयितुं राजपुत्रा महाबलाः ॥१-३१-१०॥

तद्धनुर्नरशार्दूल मैथिलस्य महात्मनः।
तत्र द्रक्ष्यसि काकुत्स्थ यज्ञं च परमाद्भुतम् ॥१-३१-११॥

तद्धि यज्ञफलं तेन मैथिलेनोत्तमं धनुः।
याचितं नरशार्दूल सुनाभं सर्वदैवतैः ॥१-३१-१२॥

आयागभूतं नृपतेस्तस्य वेश्मनि राघव।

अर्चितं विविधैर्गन्धैर्धूपैश्चागुरुगन्धिभिः ॥१-३१-१३

एवमुक्त्वा मुनिवरः प्रस्थानमकरोत् तदा।
सर्षिसङ्घः सकाकुत्स्थ आमन्त्र्य वनदेताः ॥१-३१-१४॥

स्वस्ति वोऽस्तु गमिष्यामि सिद्धः सिद्धाश्रमादहम्।
उत्तरे जाह्नवीतीरे हिमवन्तं शिलोच्चयम् ॥१-३१-१५॥

इत्युक्त्वा मुनिशार्दूलः कौशिकः स तपोधनः।
उत्तरां दिशमुद्दिश्य प्रस्थातुमुपचक्रमे ॥१-३१-१६॥

तं व्रजन्तं मुनिवरमन्वगादनुसारिणाम्।
शकटीशतमात्रं तु प्रयाणे ब्रह्मवादिनाम् ॥१-३१-१७॥

मृगपक्षिगणाश्चैव सिद्धाश्रमनिवासिनः।
अनुजग्मुर्महात्मानं विश्वामित्रं तपोधनम् ॥१-३१-१८॥

निवर्तयामास ततः स ऋषि सन्घः स पक्षिणः।
ते गत्वा दूरम् अध्वानम् लम्बमाने दिवाकरे ॥१-३१-१९॥

ते गत्वा दूरमध्वानं लम्बमाने दिवाकरे ।
वासं चक्रुर्मुनिगणाः शोणाकूले समाहिताः ॥१-३१-१९॥

तेऽस्तं गते दिनकरे स्नात्वा हुतहुताशनाः ।
विश्वामित्रं पुरस्कृत्य निषेदुरमितौजसः ॥१-३१-२०॥

रामोऽपि सहसौमित्रिर्मुनींस्तानभिपूज्य च ।
अग्रतो निषसादाथ विश्वामित्रस्य धीमतः ॥१-३१-२१॥

अथ रामो महातेजा विश्वामित्रं तपोधनम् ।
पप्रच्छ मुनिशार्दूलं कौतूहलसमन्वितम् ॥१-३१-२२॥

भगवन् को न्वयं देशः समृद्धवनशोभितः ।
श्रोतुमिच्छामि भद्रं ते वक्तुमर्हसि तत्त्वतः ॥१-३१-२३॥

चोदितो रामवाक्येन कथयामास सुव्रतः ।
तस्य देशस्य निखिलमृषिमध्ये महातपाः ॥१-३१-२४॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
एकत्रिंशः सर्गः ॥१-३१॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे द्वात्रिंशः सर्गः ॥१-३२॥

ब्रह्मयोनिर्महानासीत् कुशो नाम महातपाः ।
अक्लिष्टव्रतधर्मज्ञः सज्जनप्रतिपूजकः ॥१-३२-१॥

स महात्मा कुलीनायां युक्तायां सुमहाबलान् ।
वैदर्भ्यां जनयामास चतुरः सदृशान् सुतान् ॥१-३२-२॥

कुशाम्बं कुशनाभं च असूर्तरजसं वसुम् ।
दीप्तियुक्तान् महोत्साहान् क्षत्रधर्मचिकीर्षया ॥१-३२-३॥

तानुवाच कुशः पुत्रान् धर्मिष्ठान् सत्यवादिनः ।
क्रियतां पालनं पुत्रा धर्मं प्राप्स्यथ पुष्कलम् ॥१-३२-४॥

कुशस्य वचनं श्रुत्वा चत्वारो लोकसत्तमाः ।

निवेशं चक्रिरे सर्वे पुराणां नृवरास्तदा ॥१-३२-५॥

कुशाम्बस्तु महातेजाः कौशाम्बीमकरोत् पुरीम् ।
कुशनाभस्तु धर्मात्मा पुरं चक्रे महोदयम् ॥१-३२-६॥

असूर्तरजसो नाम धर्मारण्यं महीपतिः ।
चक्रे पुरवरं राजा वसुनाम गिरिव्रजम् ॥१-३२-७॥

एषा वसुमती राम वसोस्तस्य महात्मनः ।
एते शैलवराः पञ्च प्रकाशन्ते समन्ततः ॥१-३२-८॥

सुमागधी नदी रम्या मागधान् विश्रुताऽऽययौ ।
पञ्चानां शैलमुख्यानां मध्ये मालेव शोभते ॥१-३२-९॥

सैषा हि मागधी राम वसोस्तस्य महात्मनः ।
पूर्वाभिचरिता राम सुक्षेत्रा सस्यमालिनी ॥१-३२-१०॥

कुशनाभस्तु राजर्षिः कन्याशतमनुत्तमम् ।
जनयामास धर्मात्मा घृताच्यां रघुनन्दन ॥१-३२-११॥

तास्तु यौवनशालिन्यो रूपवत्यः स्वलङ्कृताः ।

उद्यानभूमिमागम्य प्रावृषीव शतह्रदाः ॥१-३२-१२॥

गायन्त्यो नृत्यमानाश्च वादयन्त्यस्तु राघव ।
आमोदं परमं जग्मुर्वराभरणभूषिताः ॥१-३२-१३॥

अथ ताश्चारुसर्वाङ्ग्यो रूपेणाप्रतिमा भुवि ।
उद्यानभूमिमागम्य तारा इव घनान्तरे ॥१-३२-१४॥

ताः सर्वा गुणसम्पन्ना रूपयौवनसंयुताः ।
दृष्ट्वा सर्वात्मको वायुरिदं वचनमब्रवीत् ॥१-३२-१५॥

अहं वः कामये सर्वा भार्या मम भविष्यथ ।
मानुषस्त्यज्यतां भावो दीर्घमायुरवाप्स्यथ ॥१-३२-१६॥

चलं हि यौवनं नित्यं मानुषेषु विशेषतः ।
अक्षयं यौवनं प्राप्ता अमर्यश्च भविष्यथ ॥१-३२-१७॥

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा वायोरक्लिष्टकर्मणः ।
अपहास्य ततो वाक्यं कन्याशतमथाब्रवीत् ॥१-३२-१८॥

अन्तश्चरसि भूतानां सर्वेषां सुरसत्तम ।

प्रभावज्ञाश्च ते सर्वाः किमर्थमवमन्यसे ॥१-३२-१९॥

कुशनाभसुता देव सर्वाः समस्ताः सुरसत्तम ।
स्थानाच्च्यावयितुं देवं रक्षामस्तु तपो वयम् ॥१-३२-२०॥

मा भूत् स कालो दुर्मेधः पितरं सत्यवादिनम् ।
अवमन्य स्वधर्मेण स्वयं वरमुपास्महे ॥१-३२-२१॥

पिता हि प्रभुरस्माकं दैवतं परमं च सः ।
यस्य नो दास्यति पिता स नो भर्ता भविष्यति ॥१-३२-२२॥

तासां तु वचनं श्रुत्वा हरिः परमकोपनः ।
प्रविश्य सर्वगात्राणि बभञ्ज भगवान् प्रभुः ॥१-३२-२३॥

अरत्निमात्राकृतयो भग्नगात्रा भयार्दिताः ।

ताः कन्या वायुना भग्ना विविशुर्नृपतेर्गृहम् ।
प्रविश्य च सुसम्भ्रान्ताः सलज्जाः सास्रलोचनाः ॥१-३२-२४॥

स च ता दयिता भग्नाः कन्याः परमशोभनाः ।
दृष्ट्वा दीनास्तदा राजा सम्भ्रान्त इदमब्रवीत् ॥१-३२-२५॥

किमिदं कथ्यतां पुत्र्यः को धर्ममवमन्यते।

कुब्जाः केन कृताः सर्वाश्चेष्टन्त्यो नाभिभाषथ।
एवं राजा विनिःश्वस्य समाधिं संदधे ततः ॥१-३२-२६॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
द्वात्रिंशः सर्गः ॥१-३२॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे त्रयस्त्रिंशः सर्गः ॥१-३३॥

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा कुशनाभस्य धीमतः।
शिरोभिश्चरणौ स्पृष्ट्वा कन्याशतमभाषत ॥१-३३-१॥

वायुः सर्वात्मको राजन् प्रधर्षयितुमिच्छति।
अशुभं मार्गमास्थाय न धर्मं प्रत्यवेक्षते ॥१-३३-२॥

पितृमत्यः स्म भद्रं ते स्वच्छन्दे न वयं स्थिताः ।
पितरं नो वृणीष्व त्वं यदि नो दास्यते तव ॥१-३३-३॥

तेन पापानुबन्धेन वचनं न प्रतीच्छता ।
एवं ब्रुवन्त्यः सर्वाः स्म वायुनाभिहता भृशम् ॥१-३३-४॥

तासां तु वचनं श्रुत्वा राजा परमधार्मिकः ।
प्रत्युवाच महातेजाः कन्याशतमनुत्तमम् ॥१-३३-५॥

क्षान्तं क्षमावतां पुत्र्यः कर्तव्यं सुमहत् कृतम् ।
ऐकमत्यमुपागम्य कुलं चावेक्षितं मम ॥१-३३-६॥

अलङ्कारो हि नारीणां क्षमा तु पुरुषस्य वा ।
दुष्करं तच्च वै क्षान्तं त्रिदशेषु विशेषतः ॥१-३३-७॥

यादृशी वः क्षमा पुत्र्यः सर्वासामविशेषतः ।
क्षमा दानं क्षमा सत्यं क्षमा यज्ञाश्च पुत्रिकाः ॥१-३३-८॥

क्षमा यशः क्षमा धर्मः क्षमायां विष्ठितं जगत् ।
विसृज्य कन्याः काकुत्स्थ राजा त्रिदशविक्रमः ॥१-३३-९॥

मन्त्रज्ञो मन्त्रयामास प्रदानं सह मन्त्रिभिः।
देशे काले च कर्तव्यं सदृशे प्रतिपादनम् ॥१-३३-१०॥

एतस्मिन्नेव काले तु चूली नाम महाद्युतिः

ऊर्ध्वरेताः शुभाचारो ब्राह्मं तप उपागमत् ॥१-३३-११॥

तपस्यन्तमृषिं तत्र गन्धर्वी पर्युपासते।
सोमदा नाम भद्रं ते ऊर्मिलातनया तदा ॥१-३३-१२॥

सा च तं प्रणता भूत्वा शुश्रूषणपरायणा।
उवास काले धर्मिष्ठा तस्यास्तुष्टोऽभवद् गुरुः ॥१-३३-१३॥

स च तां कालयोगेन प्रोवाच रघुनन्दन।
परितुष्टोऽस्मि भद्रं ते किं करोमि तव प्रियम् ॥१-३३-१४॥

परितुष्टं मुनिं ज्ञात्वा गन्धर्वी मधुरस्वरम्।
उवाच परमप्रीता वाक्यज्ञा वाक्यकोविदम् ॥१-३३-१५॥

लक्ष्म्या समुदितो ब्राह्म्या ब्रह्मभूतो महातपाः।

ब्राह्मेण तपसा युक्तं पुत्रमिच्छामि धार्मिकम् ॥१-३३-१६॥

अपतिश्चास्मि भद्रं ते भार्या चास्मि न कस्यचित् ।
ब्राह्मेणोपगतायाश्च दातुमर्हसि मे सुतम् ॥१-३३-१७॥

तस्याः प्रसन्नो ब्रह्मर्षिर्ददौ ब्राह्ममनुत्तमम् ।
ब्रह्मदत्त इति ख्यातं मानसं चूलिनः सुतम् ॥१-३३-१८॥

स राजा ब्रह्मदत्तस्तु पुरीमध्यवसत् तदा ।
काम्पिल्यां परया लक्ष्म्या देवराजो यथा दिवम् ॥१-३३-१९॥

स बुद्धिं कृतवान् राजा कुशनाभः सुधार्मिकः ।
ब्रह्मदत्ताय काकुत्स्थ दातुं कन्याशतं तदा ॥१-३३-२०॥

तमाहूय महातेजा ब्रह्मदत्तं महीपतिः ।
ददौ कन्याशतं राजा सुप्रीतेनान्तरात्मना ॥१-३३-२१॥

यथाक्रमं तदा पाणिं जग्राह रघुनन्दन ।
ब्रह्मदत्तो महीपालस्तासां देवपतिर्यथा ॥१-३३-२२॥

स्पृष्टमात्रे तदा पाणौ विकुब्जा विगतज्वराः ।

युक्तं परमया लक्ष्म्या बभौ कन्याशतं तदा ॥१-३३-२३॥

स दृष्ट्वा वायुना मुक्ताः कुशनाभो महीपतिः ।
बभूव परमप्रीतो हर्षं लेभे पुनः पुनः ॥१-३३-२४॥

कृतोद्वाहं तु राजानं ब्रह्मदत्तं महीपतिम् ।
सदारं प्रेषयामास सोपाध्यायगणं तदा ॥१-३३-२५॥

सोमदापि सुतं दृष्ट्वा पुत्रस्य सदृशीं क्रियाम् ।

यथान्यायं च गन्धर्वी स्नुषास्ताः प्रत्यनन्दत ।
स्पृष्ट्वा स्पृष्ट्वा च ताः कन्याः कुशनाभं प्रशस्य च ॥१-३३-२६॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
त्रयस्त्रिंशः सर्गः ॥१-३२॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे चतुस्त्रिंशः सर्गः ॥१-३४॥

कृतोद्वाहे गते तस्मिन् ब्रह्मदत्ते च राघव।
अपुत्रः पुत्रलाभाय पौत्रीमिष्टिमकल्पयत् ॥१-३४-१॥

इष्ट्यां तु वर्तमानायां कुशनाभं महीपतिम्।
उवाच परमोदारः कुशो ब्रह्मसुतस्तदा ॥१-३४-२॥

पुत्रस्ते सदृशः पुत्र भविष्यति सुधार्मिकः।
गाधिं प्राप्स्यसि तेन त्वं कीर्तिं लोके च शाश्वतीम् ॥१-३४-३॥

एवमुक्त्वा कुशो राम कुशनाभं महीपतिम्।
जगामाकाशमाविश्य ब्रह्मलोकं सनातनम् ॥१-३४-४॥

कस्यचित् त्वथ कालस्य कुशनाभस्य धीमतः।
जज्ञे परमधर्मिष्ठो गाधिरित्येव नामतः ॥१-३४-५॥

स पिता मम काकुत्स्थ गाधिः परमधार्मिकः।
कुशवंशप्रसूतोऽस्मि कौशिको रघुनन्दन ॥१-३४-६॥

पूर्वजा भगिनी चापि मम राघव सुव्रता।

नाम्ना सत्यवती नाम ऋचीके प्रतिपादिता ॥१-३४-७॥

सशरीरा गता स्वर्गं भर्तारमनुवर्तिनी ।
कौशिकी परमोदारा सा प्रवृत्ता महानदी ॥१-३४-८॥

दिव्या पुण्योदका रम्या हिमवन्तमुपाश्रिता

लोकस्य हितकार्यार्थं प्रवृत्ता भगिनी मम ॥१-३४-९॥

ततोऽहं हिमवत्पार्श्वे वसामि नियतः सुखम्

भगिन्यां स्नेहसंयुक्तः कौशिक्यां रघुनन्दन ॥१-३४-१०॥

सा तु सत्यवती पुण्या सत्ये धर्मे प्रतिष्ठिता

पतिव्रता महाभागा कौशिकी सरितां वरा ॥१-३४-११॥

अहं हि नियमाद्राम हित्वा तां समुपागतः

सिद्धाश्रममनुप्राप्तः सिद्धोऽस्मि तव तेजसा ॥१-३४-१२॥

एषा राम ममोत्पत्तिः स्वस्य वंशस्य कीर्तिता

देशस्य च महाबाहो यन्मां त्वं परिपृच्छसि ॥१-३४-१३॥

गतोऽर्धरात्रः काकुत्स्थ कथाः कथयतो मम ।
निद्रामभ्येहि भद्रं ते मा भूद् विघ्नोऽध्वनीह नः ॥१-३४-१४॥

निष्पन्दास्तरवः सर्वे निलीना मृगपक्षिणः ।
नैशेन तमसा व्याप्ता दिशश्च रघुनन्दन ॥१-३४-१५॥

शनैर्विसृज्यते संध्या नभो नेत्रैरिवावृतम् ।
नक्षत्रतारागहनं ज्योतिर्भिरवभासते ॥ १६ ॥१-३४-१६॥

उत्तिष्ठते च शीतांशुः शशी लोकतमोनुदः ।
ह्लादयन् प्राणिनां लोके मनांसि प्रभया स्वया ॥१-३४-१७॥

नैशानि सर्वभूतानि प्रचरन्ति ततस्ततः ।
यक्षराक्षससंघाश्च रौद्राश्च पिशिताशनाः ॥॥१-३४-१८॥

एवमुक्त्वा महातेजा विरराम महामुनिः ।
साधुसाध्विति तं सर्वे मुनयो ह्यभ्यपूजयन् ॥१-३४-१९॥

कुशिकानामयं वंशो महान् धर्मपरः सदा।
ब्रह्मोपमा महात्मानः कुशवंश्या नरोत्तमाः ॥१-३४-२०॥

विशेषेण भवानेव विश्वामित्र महायशः।
कौशिकी सरितां श्रेष्ठा कुलोद्योतकरी तव ॥१-३४-२१॥

मुदितैर्मुनिशार्दूलैः प्रशस्तः कुशिकात्मजः।
निद्रामुपागमच्छ्रीमानस्तंगत इवांशुमान् ॥१-३४-२२॥

रामोऽपि सहसौमित्रिः किञ्चिदागतविस्मयः।
प्रशस्य मुनिशार्दूलं निद्रां समुपसेवते ॥१-३४-२३॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
चतुस्त्रिंशः सर्गः ॥१-३२॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे पञ्चत्रिंशः सर्गः ॥१-३५॥

उपास्य रात्रिशेषं तु शोणाकूले महर्षिभिः ।
निशायां सुप्रभातायां विश्वामित्रोऽभ्यभाषत ॥१-३५-१॥

सुप्रभाता निशा राम पूर्वा संध्या प्रवर्तते ।
उत्तिष्ठोत्तिष्ठ भद्रं ते गमनायाभिरोचय ॥१-३५-२॥

तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य कृतपूर्वाह्णिकक्रियः ।
गमनं रोचयामास वाक्यं चेदमुवाच ह ॥१-३५-३॥

अयं शोणः शुभजलोऽगाधः पुलिनमण्डितः ।
कतरेण पथा ब्रह्मन् संतरिष्यामहे वयम् ॥१-३५-४॥

एवमुक्तस्तु रामेण विश्वामित्रोऽब्रवीदिदम् ।
एष पन्था मयोद्दिष्टो येन यान्ति महर्षयः ॥१-३५-५॥

एवमुक्ता महर्षयो विश्वामित्रेण धीमता ।
पश्यन्तस्ते प्रयाता वै वनानि विविधानि च ॥१-३५-०६॥

ते गत्वा दूरमध्वानं गतेऽर्धदिवसे तदा ।

जाह्नवीं सरितां श्रेष्ठां ददृशुर्मुनिसेविताम् ॥१-३५-७॥

तां दृष्ट्वा पुण्यसलिलां हंससारससेविताम् ।
बभूवुर्मुनयः सर्वे मुदिताः सहराघवाः ॥१-३५-८॥

तस्यास्तीरे तदा सर्वे चक्रुर्वासपरिग्रहम् ।
ततः स्नात्वा यथान्यायं संतर्प्य पितृदेवताः ॥१-३५-९॥

हुत्वा चैवाग्निहोत्राणि प्राश्य चामृतवद्धविः ।
विविशुर्जाह्नवीतीरे शुभा मुदितमानसाः ॥१-३५-१०॥

विश्वामित्रं महात्मानं परिवार्य समन्ततः ।

विष्ठिताश्च यथान्यायं राघवौ च यथार्हतः ।
संप्रहृष्टमना रामो विश्वामित्रमथाब्रवीत् ॥१-३५-११॥

भगवञ्छ्रोतुमिच्छामि गङ्गां त्रिपथगां नदीम् ।
त्रैलोक्यं कथमाक्रम्य गता नदनदीपतिम् ॥१-३५-१२॥

चोदितो रामवाक्येन विश्वामित्रो महामुनिः ।
वृद्धिं जन्म च गङ्गाया वक्तुमेवोपचक्रमे ॥१-३५-१३॥

शैलेन्द्रो हिमवान् राम धातूनामाकरो महान् ।
तस्य कन्याद्वयं राम रूपेणाप्रतिमं भुवि ॥१-३५-१४॥

या मेरुदुहिता राम तयोर्माता सुमध्यमा ।
नाम्ना मेना मनोज्ञा वै पत्नी हिमवतः प्रिया ॥१-३५-१५॥

तस्यां गङ्गेयमभवज्ज्येष्ठा हिमवतः सुता ।
उमा नाम द्वितीयाभूत् कन्या तस्यैव राघव ॥१-३५-१६॥

अथ ज्येष्ठां सुराः सर्वे देवकार्यचिकीर्षया ।
शैलेन्द्रं वरयामासुर्गङ्गां त्रिपथगां नदीम् ॥१-३५-१७॥

ददौ धर्मेण हिमवांस्तनयां लोकपावनीम् ।
स्वच्छन्दपथगां गङ्गां त्रैलोक्यहितकाम्यया ॥१-३५-१८॥

प्रतिगृह्य त्रिलोकार्थं त्रिलोकहितकांक्षिणः ।
गङ्गामादाय तेऽगच्छन् कृतार्थेनान्तरात्मना ॥१-३५-१९॥

या चान्या शैलदुहिता कन्याऽसीद् रघुनन्दन ।
उग्रं सुव्रतमास्थाय तपस्तेपे तपोधना ॥१-३५-२०॥

उग्रेण तपसा युक्तां ददौ शैलवरः सुताम् ।
रुद्रायाप्रतिरूपाय उमां लोकनमस्कृताम् ॥१-३५-२१॥

एते ते शैलराजस्य सुते लोकनमस्कृते ।
गङ्गा च सरितां श्रेष्ठा उमादेवी च राघव ॥१-३५-२२॥

एतत् ते सर्वमाख्यातं यथा त्रिपथगामिनी ।
खं गता प्रथमं तात गतिं गतिमतां वर ॥१-३५-२३॥

सैषा सुरनदी रम्या शैलेन्द्रतनया तदा ।
सुरलोकं समारूढा विपापा जलवाहिनी ॥१-३५-२४॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
पञ्चत्रिंशः सर्गः ॥१-३५॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे षट्त्रिंशः सर्गः ॥१-३६॥

उक्तवाक्ये मुनौ तस्मिन्नुभौ राघवलक्ष्मणौ।
प्रतिनन्द्य कथां वीरावूचतुर्मुनिपुङ्गवम् ॥१-३६-१॥

धर्मयुक्तमिदं ब्रह्मन् कथितं परमं त्वया।

दुहितुः शैलराजस्य ज्येष्ठाया वक्तुमर्हसि।
विस्तरं विस्तरज्ञोऽसि दिव्यमानुषसम्भवम् ॥१-३६-२॥

त्रीन् पथो हेतुना केन प्लावयेल्लोकपावनी।
कथं गङ्गा त्रिपथगा विश्रुता सरिदुत्तमा ॥१-३६-३॥

त्रिषु लोकेषु धर्मज्ञ कर्मभिः कैः समन्विता।
तथा ब्रुवति काकुत्स्थे विश्वामित्रस्तपोधनः ॥१-३६-४॥

निखिलेन कथां सर्वामृषिमध्ये न्यवेदयत्।
पुरा राम कृतोद्वाहः शितिकण्ठो महातपाः ॥१-३६-५॥

दृष्ट्वा च भगवान् देवीं मैथुनायोपचक्रमे।

तस्य संक्रीडमानस्य महादेवस्य धीमतः।
शितिकण्ठस्य देवस्य दिव्यं वर्षशतं गतम् ॥१-३६-६॥

न चापि तनयो राम तस्यामासीत् परंतप।
सर्वे देवाः समुद्युक्ताः पितामहपुरोगमाः ॥१-३६-७॥

यदिहोत्पद्यते भूतं कस्तत् प्रतिसहिष्यति।
अभिगम्य सुराः सर्वे प्रणिपत्येदमब्रुवन् ॥१-३६-८॥

देवदेव महादेव लोकस्यास्य हिते रत।
सुराणां प्रणिपातेन प्रसादं कर्तुमर्हसि ॥१-३६-९॥

न लोका धारयिष्यन्ति तव तेजः सुरोत्तम।
ब्राह्मेण तपसा युक्तो देव्या सह तपश्चर ॥१-३६-१०॥

त्रैलोक्यहितकामार्थं तेजस्तेजसि धारय।
रक्ष सर्वानिमाँल्लोकान् नालोकं कर्तुमर्हसि ॥१-३६-११॥

देवतानां वचः श्रुत्वा सर्वलोकमहेश्वरः।
बाढमित्यब्रवीत् सर्वान् पुनश्चेदमुवाच ह ॥१-३६-१२॥

धारयिष्याम्यहं तेजस्तेजसैव सहोमया ।
त्रिदशाः पृथिवी चैव निर्वाणमधिगच्छतु ॥१-३६-१३॥

यदिदं क्षुभितं स्थानान्मम तेजो ह्यनुत्तमम् ।
धारयिष्यति कस्तन्मे ब्रुवन्तु सुरसत्तमाः ॥१-३६-१४॥

एवमुक्तास्ततो देवाः प्रत्यूचुर्वृषभध्वजम् ।
यत्तेजः क्षुभितं ह्यद्य तद्धरा धारयिष्यति ॥१-३६-१५॥

एवमुक्तः सुरपतिः प्रमुमोच महाबलः ।
तेजसा पृथिवी येन व्याप्ता सगिरिकानना ॥१-३६-१६॥

ततो देवाः पुनरिदमूचुश्चापि हुताशनम् ।
आविश त्वं महातेजो रौद्रं वायुसमन्वितः ॥१-३६-१७॥

तदग्निना पुनर्व्याप्तं संजातं श्वेतपर्वतम् ।
दिव्यं शरवणं चैव पावकादित्यसंनिभम् ॥१-३६-१८॥

यत्र जातो महातेजाः कार्तिकेयोऽग्निसम्भवः ।
अथोमां च शिवं चैव देवाः सर्षिगणास्तदा ॥१-३६-१९॥

पूजयामासुरत्यर्थं सुप्रीतमनसस्तदा।
अथ शैलसुता राम त्रिदशानिदमब्रवीत् ॥१-३६-२०॥

समन्युरशपत् सर्वान् क्रोधसंरक्तलोचना।
यस्मान्निवारिता चाहं संगता पुत्रकाम्यया ॥१-३६-२१॥

अपत्यं स्वेषु दारेषु नोत्पादयितुमर्हथ।
अद्यप्रभृति युष्माकमप्रजाः सन्तु पत्नयः ॥१-३६-२२॥

एवमुक्त्वा सुरान् सर्वाञ्शशाप पृथिवीमपि।
अवने नैकरूपा त्वं बहुभार्या भविष्यसि ॥१-३६-२३॥

न च पुत्रकृतां प्रीतिं मत्क्रोधकलुषीकृता।
प्राप्स्यसि त्वं सुदुर्मेधो मम पुत्रमनिच्छती ॥१-३६-२४॥

तान् सर्वान् पीडितान् दृष्ट्वा सुरान् सुरपतिस्तदा।
गमनायोपचक्राम दिशं वरुणपालिताम् ॥१-३६-२५॥

स गत्वा तप आतिष्ठत् पार्श्वे तस्योत्तरे गिरेः।
हिमवत्प्रभवे शृङ्गे सह देव्या महेश्वरः ॥१-३६-२६॥

एष ते विस्तरो राम शैलपुत्र्या निवेदितः

गङ्गायाः प्रभवं चैव शृणु मे सहलक्ष्मण ॥१-३६-२७॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे षट्त्रिंशः सर्गः ॥१-३६॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे सप्तत्रिंशः सर्गः ॥१-३७॥

तप्यमाने तपो देवे देवाः सर्षिगणाः पुरा ।
सेनापतिमभीप्सन्तः पितामहमुपागमन् ॥१-३७-१॥

ततोऽब्रुवन्सुराः सर्वे भगवन्तं पितामहम् ।
प्रणिपत्य शुभं वाक्यं सेन्द्राः साग्निपुरोगमाः ॥१-३७-२॥

यो नः सेनापतिर्देव दत्तो भगवता पुरा ।

स तपः परमास्थाय तप्यते स्म सहोमया ॥१-३७-३॥

यदत्रानन्तरं कार्यं लोकानां हितकाम्यया।
संविधत्स्व विधानज्ञ त्वं हि नः परमा गतिः ॥१-३७-४॥

देवतानां वचः श्रुत्वा सर्वलोकपितामहः।
सान्त्वयन् मधुरैर्वाक्यैस्त्रिदशानिदमब्रवीत् ॥१-३७-५॥

शैलपुत्र्या यदुक्तं तन्न प्रजाः स्वासु पत्निषु।
तस्या वचनमक्लिष्टं सत्यमेव न संशयः ॥१-३७-६॥

इयमाकाशगङ्गा च यस्यां पुत्रं हुताशनः।
जनयिष्यति देवानां सेनापतिमरिंदमम् ॥१-३७-७॥

ज्येष्ठा शैलेन्द्रदुहिता मानयिष्यति तं सुतम्।
उमायास्तद्बहुमतं भविष्यति न संशयः ॥१-३७-८॥

तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य कृतार्था रघुनन्दन।
प्रणिपत्य सुराः सर्वे पितामहमपूजयन् ॥१-३७-९॥

ते गत्वा परमं राम कैलासं धातुमण्डितम्।

अग्निं नियोजयामासुः पुत्रार्थं सर्वदेवताः ॥१-३७-१०॥

देवकार्यमिदं देव समाधत्स्व हुताशन ।
शैलपुत्र्यां महातेजो गङ्गायां तेज उत्सृज ॥१-३७-११॥

देवतानां प्रतिज्ञाय गङ्गामभ्येत्य पावकः ।
गर्भं धारय वै देवि देवतानामिदं प्रियम् ॥१-३७-१२॥

इत्येतद् वचनं श्रुत्वा दिव्यं रूपमधारयत् ।
स तस्या महिमां दृष्ट्वा समन्तादवशीर्यत ॥१-३७-१३॥

समन्ततस्तदा देवीमभ्यषिञ्चत पावकः ।
सर्वस्त्रोतांसि पूर्णानि गङ्गाया रघुनन्दन ॥१-३७-१४॥

तमुवाच ततो गङ्गा सर्वदेवपुरोगमम् ।
अशक्ता धारणे देव तेजस्तव समुद्धतम् ॥१-३७-१५॥

दह्यमानाग्निना तेन सम्प्रव्यथितचेतना ।
अथाब्रवीदिदं गङ्गां सर्वदेवहुताशनः ॥१-३७-१६॥

इह हैमवते पार्श्वे गर्भोऽयं संनिवेश्यताम् ।

श्रुत्वा त्वग्निवचो गङ्गा तं गर्भमतिभास्वरम् ॥१-३७-१७॥

उत्ससर्ज महातेजाः स्त्रोतोभ्यो हि तदानघ ।
यदस्या निर्गतं तस्मात् तप्तजाम्बूनदप्रभम् ॥१-३७-१८॥

काञ्चनं धरणीं प्राप्तं हिरण्यमतुलप्रभम् ।
ताम्रं कार्ष्णायसं चैव तैक्ष्ण्यादेवाभिजायत ॥१-३७-१९॥

मलं तस्याभवत् तत्र त्रपु सीसकमेव च ।
तदेतद्धरणीं प्राप्य नानाधातुरवर्धत ॥१-३७-२०॥

निक्षिप्तमात्रे गर्भे तु तेजोभिरभिरञ्जितम् ।
सर्वं पर्वतसंनद्धं सौवर्णमभवद् वनम् ॥१-३७-२१॥

जातरूपमिति ख्यातं तदाप्रभृति राघव ।

सुवर्णं पुरुषव्याघ्र हुताशनसमप्रभम् ।
तृणवृक्षलतागुल्मं सर्वं भवति काञ्चनम् ॥१-३७-२२॥

तं कुमारं ततो जातं सेन्द्राः सह मरुद्गणाः ।
क्षीरसम्भावनार्थाय कृत्तिकाः समयोजयन् ॥१-३७-२३॥

ताः क्षीरं जातमात्रस्य कृत्वा समयमुत्तमम्।
ददुः पुत्रोऽयमस्माकं सर्वासामिति निश्चिताः॥१-३७-२४॥

ततस्तु देवताः सर्वाः कार्तिकेय इति ब्रुवन्।
पुत्रस्त्रैलोक्यविख्यातो भविष्यति न संशयः॥१-३७-२५॥

तेषां तद् वचनं श्रुत्वा स्कन्नं गर्भपरिस्त्रवे।
स्नापयन् परया लक्ष्म्या दीप्यमानं यथानलम्॥१-३७-२६॥

स्कन्द इत्यब्रुवन् देवाः स्कन्नं गर्भपरिस्त्रवे।
कार्तिकेयं महाभागं काकुत्स्थज्वलनोपमम्॥१-३७-२७॥

प्रादुर्भूतं ततः क्षीरं कृत्तिकानामनुत्तमम्।
षण्णां षडाननो भूत्वा जग्राह स्तनजं पयः॥१-३७-२८॥

गृहीत्वा क्षीरमेकाह्ना सुकुमार वपुस्तदा।
अजयत्स्वेन वीर्येण दैत्यसैन्यगणान्विभुः॥१-३७-२९॥

सुरसेनागणपतिं ततस्तममलद्युतिम्।
अभ्यषिञ्चन्सुरगणाः समेत्याग्निपुरोगमाः॥१-३७-३०॥

एष ते राम गङ्गाया विस्तरोऽभिहितो मया ।
कुमारसंभवश्चैव धन्यः पुण्यस्तथैव च ॥१-३७-३१॥

तप्यमाने तदा देवे स इन्द्राः स अग्नि पुरोगमाः ।
सेनापतिम् अभीप्सन्तः पितामहम् उपागमन् ॥१-३७-१॥

ततो अब्रुवन् सुराः सर्वे भगवंतम् पितामहम् ।
प्रणिपत्य सुराः राम स इन्द्राः स अग्नि पुरोगमाः ॥१-३७-२॥

येन सेनापतिः देव दत्तो भगवता पुरा ।
स तपः परम् आस्थाय तप्यते स्म सह उमया ॥१-३७-३॥

यत् अत्र अनंतरम् कार्यम् लोकानाम् हित काम्यया ।
संविधत्स्व विधानज्ञ त्वम् हि नः परमा गतिः ॥१-३७-४॥

देवतानाम् वचः श्रुत्वा सर्व लोक पितामहः ।
सान्त्वयन् मधुरैः वाक्यैः त्रिदशान् इदम् अब्रवीत् ॥१-३७-५॥

शैल पुत्र्या यत् उक्तम् तत् न प्रजाः स्वासु पत्निषु ।
तस्या वचनम् अक्लिष्टम् सत्यम् एव न संशयः ॥१-३७-६॥

इयम् आकाश गंगा यस्याम् पुत्रम् हुताशनः ।
जनयिष्यति देवानाम् सेनापतिम् अरिंदमम् ॥१-३७-७॥

ज्येष्ठा शैलेन्द्र दुहिता मानयिष्यति तम् सुतम् ।
उमायाः तत् बहुमतम् भविष्यति न संशयः ॥१-३७-८॥

तत् श्रुत्वा वचनम् तस्य कृतार्था रघुनन्दन ।
प्रणिपत्य सुराः सर्वे पितामहम् अपूजयन् ॥१-३७-९॥

ते गत्वा परमम् राम कैलासम् धातु मण्डितम् ।
अग्निम् नियोजयामासुः पुत्रार्थम् सर्व देवताः ॥१-३७-१०॥

देव कार्यम् इदम् देव समाधत्स्व हुताशन ।
शैल पुत्र्याम् महातेजो गंगायाम् तेज उत्सृज ॥१-३७-११॥

देवतानाम् प्रतिज्ञाय गंगाम् अभ्येत्य पावकः ।
गर्भम् धारय वै देवि देवतानाम् इदम् प्रियम् ॥१-३७-१२॥

इति एतत् वचनम् श्रुत्वा दिव्यम् रूपम् अधारयत् ।
स तस्या महिमाम् दृष्ट्वा समंतात् अवकीर्यत ॥१-३७-१३॥

समंततः तदा देवीम् अभ्यषिंचत पावकः ।
सर्व स्त्रोतांसि पूर्णानि गंगाया रघुनन्दन ॥१-३७-१४॥

तम् उवाच ततो गंगा सर्व देव पुरोगमम् ।
अशक्ता धारणे देव तेजः तव समुद्धतम् ॥१-३७-१५॥

दह्यमाना अग्निना तेन संप्रव्यथित चेतना ।
अथ अब्रवीत् इदम् गंगाम् सर्व देव हुताशनः ॥१-३७-१६॥

इह हैमवते पार्श्वे गर्भो अयम् संनिवेश्यताम् ।
श्रुत्वा तु अग्नि वचो गंगा तम् गर्भम् अतिभास्वरम् ॥१-३७-१७॥

उत्ससर्ज महातेजाः स्त्रोतोभ्यो हि तदा अनघ ।
यत् अस्या निर्गतम् तस्मात् तप्त जांबूनद प्रभम् ॥१-३७-१८॥

कांचनम् धरणीम् प्राप्तम् हिरण्यम् अतुल प्रभम् ।
ताम्रम् कार्ष्णायसम् चैव तैक्ष्ण्यात् एव अभिजायत ॥१-३७-१९॥

मलम् तस्य अभवत् तत्र त्रपु सीसकम् एव च ।
तत् एतत् धरणीम् प्राप्य नाना धातुः अवर्धत ॥१-३७-२०॥

निक्षिप्त मात्रे गर्भे तु तेजोभिः अभिरंजितम् ।
सर्वम् पर्वत संनद्धम् सौवर्णम् अभवत् वनम् ॥१-३७-२१॥

जातरूपम् इति ख्यातम् तदा प्रभृति राघव ।

सुवर्णम् पुरुषव्याघ्र हुताशन सम प्रभम् ।
तृण वृक्ष लता गुल्मम् सर्वम् भवति कांचनम् ॥१-३७-२२॥

तम् कुमारम् ततो जातम् स इन्द्राः सह मरुद् गणाः ।
क्षीर संभावन अर्थाय कृत्तिकाः समयोजयन् ॥१-३७-२३॥

ताः क्षीरम् जात मात्रस्य कृत्वा समयम् उत्तमम् ।
ददुः पुत्रो अयम् अस्माकम् सर्वासाम् इति निश्चिताः ॥१-३७-२४॥

ततः तु देवताः सर्वाः कार्तिकेय इति ब्रुवन् ।
पुत्रः त्रैलोक्य विख्यातो भविष्यति न संशयः ॥१-३७-२५॥

तेषाम् तत् वचनम् श्रुत्वा स्कन्नम् गर्भ परिस्रवे ।
स्नापयन् परया लक्ष्म्या दीप्यमानम् यथा अनलम् ॥१-३७-२६॥

स्कंद इति अब्रुवन् देवाः स्कन्नम् गर्भ परिस्त्रवात् ।
कार्तिकेयम् महाबाहुम् काकुत्स्थ ज्वलन उपमम् ॥१-३७-२७॥

प्रादुर्भूतम् ततः क्षीरम् कृत्तिकानाम् अनुत्तमम् ।
षण्णाम् षड् आननो भूत्वा जग्राह स्तनजम् पयः ॥१-३७-२८॥

गृहीत्वा क्षीरम् एक अह्ना सुकुमार वपुः तदा ।
अजयत् स्वेन वीर्येण दैत्य सैन्य गणान् विभुः ॥१-३७-२९॥

सुर सेना गण पतिम् अभ्यर्षिंचत् महाद्युतिम् ।
ततः तम् अमराः सर्वे समेत्य अग्नि पुरोगमाः ॥१-३७-३०॥

एष ते राम गंगाया विस्तरो अभिहितो मया ।
कुमार संभवः चैव धन्यः पुण्यः तथैव च ॥१-३७-३१॥

भक्तः च यः कार्तिकेये काकुत्स्थ भुवि मानवः ।
आयुष्मान् पुत्र पौत्रः च स्कन्द सालोक्यताम् व्रजते ॥१-३७-३२॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे सप्तत्रिंशः सर्गः
॥१-३७॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे अष्टात्रिंशः सर्गः ॥१-३८॥

ताम् कथाम् कौशिको रामे निवेद्य मधुर अक्षरम् ।
पुनः एव अपरम् वाक्यम् काकुत्स्थम् इदम् अब्रवीत् ॥१-३८-१॥

अयोध्या अधिपतिः वीरः पूर्वम् आसीत् नराधिपः ।
सगरो नाम धर्मात्मा प्रजाकामः स च अप्रजः ॥१-३८-२॥

वैदर्भ दुहिता राम केशिनी नाम नामतः ।
ज्येष्ठा सगर पत्नी सा धर्मिष्ठा सत्य वादिनी ॥१-३८-३॥

अरिष्ठनेमि दुहिता सुपर्ण भगिनी तु सा ।
द्वितीया सगरस्य आसीत् पत्नी सुमति संज्ञिता ॥१-३८-४॥

ताभ्याम् सह महाराजा पत्नीभ्याम् तप्तवान् तपः ।

हिमवंतम् समासाद्य भृगु प्रस्त्रवणे गिरौ ॥१-३८-५॥

अथ वर्ष शते पूर्णे तपसा आराधितो मुनिः ।
सगराय वरम् प्रादाद् भृगुः सत्यवताम् वरः ॥१-३८-६॥

अपत्य लाभः सुमहान् भविष्यति तव अनघ ।
कीर्तिम् च अप्रतिमाम् लोके प्राप्स्यसे पुरुषर्षभ ॥१-३८-७॥

एका जनयिता तात पुत्रम् वंशकरम् तव ।
षष्टिम् पुत्र सहस्त्राणि अपरा जनयिष्यति ॥१-३८-८॥

भाषमाणम् महात्मानम् राज पुत्र्यौ प्रसाद्य तम् ।
ऊचतुः परम प्रीते कृतांजलि पुटे तदा ॥१-३८-९॥

एकः कस्याः सुतो ब्रह्मन् का बहून् जनयिष्यति ।
श्रोतुम् इच्छावहे ब्रह्मन् सत्यम् अस्तु वचः तव ॥१-३८-१०॥

तयोः तत् वचनम् श्रुत्वा भृगुः परमधार्मिकः ।
उवाच परमाम् वाणीम् स्वच्छन्दो अत्र विधीयताम् ॥१-३८-११॥

एको वंश करो वा अस्तु बहवो वा महाबलाः ।

कीर्तिमन्तो महोत्साहाः का वा कम् वरम् इच्छति ॥१-३८-१२॥

मुनेः तु वचनम् श्रुत्वा केशिनी रघुनंदन ।
पुत्रम् वंश करम् राम जग्राह नृप संनिधौ ॥१-३८-१३॥

षष्टिम् पुत्र सहस्राणि सुपर्ण भगिनी तदा ।
महोत्साहान् कीर्तिमतो जग्राह सुमतिः सुतान् ॥१-३८-१४॥

प्रदक्षिणम् ऋषिम् कृत्वा शिरसा अभिप्रणम्य च ।
जगाम स्व पुरम् राजा सभार्या रघु नन्दन ॥१-३८-१५॥

अथ काले गते तस्मिन् ज्येष्ठा पुत्रम् व्यजायत ।
असमंज इति ख्यातम् केशिनी सगरात्मजम् ॥१-३८-१६॥

सुमतिः तु नरव्याघ्र गर्भ तुंबम् व्यजायत ।
षष्टिः पुत्र सहस्राणि तुंब भेदात् विनिःसृताः ॥१-३८-१७॥

घृत पूर्णेषु कुंभेषु धात्र्यः तान् समवर्धयन् ।
कालेन महता सर्वे यौवनम् प्रतिपेदिरे ॥१-३८-१८॥

अथ दीर्घेण कालेन रूप यौवनशालिनः ।

षष्टिः पुत्र सहस्त्राणि सगरस्य अभवन् तदा ॥१-३८-१९॥

स च ज्येष्ठो नरश्रेष्ठ सगरस्य आत्म संभवः ।
बालान् गृहीत्वा तु जले सरय्वा रघुनंदन ॥१-३८-२०॥

प्रक्षिप्य प्रहसन् नित्यम् मज्जतस् तान् निरीक्ष्य वै ।
एवम् पाप समाचारः सज्जन प्रतिबाधकः ॥१-३८-२१॥

पौराणाम् अहिते युक्तः पित्रा निर्वासितः पुरात् ।
तस्य पुत्रो अंशुमान् नाम असमंजस्य वीर्यवान् ॥१-३८-२२॥

सम्मतः सर्व लोकस्य सर्वस्य अपि प्रियम् वदः ।
ततः कालेन महता मतिः समभिजायत ॥१-३८-२३॥

सगरस्य नरश्रेष्ठ यजेयम् इति निश्चिता ।

स कृत्वा निश्चयम् राजा स उपाध्याय गणः तदा ।
यज्ञ कर्मणि वेदज्ञो यष्टुम् समुपचक्रमे ॥१-३८-२४॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे अष्टात्रिंशः सर्गः ॥१-३८॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे एकोनचत्वारिंशः सर्गः ॥१-३९॥

विश्वामित्र वचः श्रुत्वा कथान्ते रघुनंदन।
उवाच परम प्रीतो मुनिम् दीप्तम् इव अनलम् ॥१-३९-१॥

श्रोतुम् इच्छामि भद्रम् ते विस्तरेण कथाम् इमाम्।
पूर्वजो मे कथम् ब्रह्मन् यज्ञम् वै समुपाहरत् ॥१-३९-२॥

तस्य तत् वचनम् श्रुत्वा कौतूहल समन्वितः।
विश्वामित्रः तु काकुत्स्थम् उवाच प्रहसन्निव ॥१-३९-३॥

श्रूयताम् विस्तरो राम सगरस्य महात्मनः।
शंकर श्वशुरो नाम हिमवान् इति विश्रुतः ॥१-३९-४॥

विंध्य पर्वतम् आसाद्य निरीक्षेते परस्परम् ।
तयोर् मध्ये संभवत् यज्ञः स पुरुषोत्तम॥१-३९-५॥

स हि देशो नरव्याघ्र प्रशस्तो यज्ञ कर्मणि।

तस्य अश्व चर्याम् काकुत्स्थ दृढ धन्वा महारथः ॥१-३९-६॥

अंशुमान् अकरोत् तात सगरस्य मते स्थितः ।

तस्य पर्वणि तम् यज्ञम् यजमानस्य वासवः १-३९-७

राक्षसीम् तनुम् आस्थाय यज्ञिय अश्वम् अपाहरत् ।
ह्रियमाणे तु काकुत्स्थ तस्मिन् अश्वे महात्मनः ॥१-३९-७॥

उपाध्याय गणाः सर्वे यजमानम् अथ अब्रुवन् ।
अयम् पर्वणि वेगेन यज्ञिय अश्वो अपनीयते ॥१-३९-८॥

हर्तारम् जहि काकुत्स्थ हयः च एव उपनीयताम् ।
यज्ञः च्छिद्रम् भवति एतत् सर्वेषाम् अशिवाय नः ॥१-३९-९॥

तत् तथा क्रियताम् राजन् यज्ञो अच्छिद्रः कृतो भवेत् ।

सो उपाध्याय वचः श्रुत्वा तस्मिन् सदसि पार्थिवः ॥१-३९-१०॥

षष्टिम् पुत्र सहस्राणि वाक्यम् एतत् उवाच ह ।
गतिम् पुत्रा न पश्यामि रक्षसाम् पुरुषर्षभाः ॥१-३९-११॥

मंत्र पूतैः महाभागैः आस्थितो हि महाक्रतुः ।
तत् गच्छत विचिन्वध्वम् पुत्रका भद्रम् अस्तु वः ॥१-३९-१२॥

समुद्र मालिनीम् सर्वाम् पृथिवीम् अनुगच्छत ।
एक एकम् योजनम् पुत्रा विस्तारम् अभिगच्छत ॥१-३९-१३॥

यावत् तुरग संदर्शः तावत् खनत मेदिनीम् ।
तम् एव हय हर्तारम् मार्गमाणा मम आज्ञया ॥१-३९-१४॥

दीक्षितः पौत्र सहितः स उपाध्याय गणः तु अहम् ।
इह स्थास्यामि भद्रम् वो यावत् तुरग दर्शनम् ॥१-३९-१५॥

ते सर्वे हृष्टमनसो राज पुत्रा महाबलाः ।
जग्मुर् मही तलम् राम पितुर् वचन यंत्रिताः ॥१-३९-१६॥

गत्व तु पृथिवीम् सर्वम् अदृष्टा तम् महबलाः ।

योजनायाम् अविस्तारम् एकैको धरणी तलम् ।
बिभिदुः पुरुषव्याघ्र वज्र स्पर्श समैः भुजैः ॥१-३९-१७॥

शूलैः अशनि कल्पैः च हलैः च अपि सुदारुणैः ।
भिद्यमाना वसुमती ननाद रघुनंदन ॥१-३९-१८॥

नागानाम् वध्यमानानाम् असुराणाम् च राघव ।
राक्षसानाम् च दुर्धर्षः सत्त्वानाम् निनदो अभवत् ॥१-३९-१९॥

योजनानाम् सहस्राणि षष्टिम् तु रघुनंदन ।
बिभिदुर् धरणीम् राम रसा तलम् अनुत्तमम् ॥१-३९-२०॥

एवम् पर्वत संबाधम् जम्बू द्वीपम् नृपात्मजाः ।
खनन्तो नृपशार्दूल सर्वतः परिचक्रमुः ॥१-३९-२१॥

ततो देवाः स गंधर्वाः स असुराः सह पन्नगाः ।
संभ्रांत मनसः सर्वे पितामहम् उपागमन् ॥१-३९-२२॥

ते प्रसाद्य महात्मानम् विषण्ण वदनाः तदा ।
ऊचुः परम संत्रस्ताः पितामहम् इदम् वचः ॥१-३९-२३॥

भगवन् पृथिवी सर्वा खन्यते सगर आत्मजैः ।
बहवः च महात्मानो वध्यन्ते जल चारिणः ॥१-३९-२४॥

अयम् यज्ञ हरो अस्माकम् अनेन अश्वो अपनीयते ।
इति ते सर्व भूतानि हिंसन्ति सगर आत्मजः ॥१-३९-२५॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे
एकोनचत्वारिंशः सर्गः ॥१-३९॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे चत्वारिंशः सर्गः ॥१-४०॥

देवतानाम् वचः श्रुत्वा भगवान् वै पितामहः ।
प्रत्युवाच सुसंत्रस्तान् कृतान्त बल मोहितान् ॥१-४०-१॥

यस्य इयम् वसुधा कृत्स्ना वासुदेवस्य धीमतः।

महिषी माधवसय स एषा स एव भगवन् प्रभुः॥१-४०-२॥

कापिलम् रूपम् आस्थाय धारयत्य अनिशम् धराम् ।
तस्य कोपाग्निना दग्धा भविष्यंति नृपात्मजा ॥१-४०-३॥

पृथिव्याः च अपि निर्भेदो दृष्ट एव सनातनः ।
सगरस्य च पुत्राणाम् विनाशो दीर्घ दर्शिनाम् ॥१-४०-४॥

पितामह वचः श्रुत्वा त्रयः त्रिंशत् अरिन्दमः ।
देवाः परम संहृष्टाः पुनर् जग्मुर् यथा आगतम् ॥१-४०-५॥

सगरस्य च पुत्राणाम् प्रादुर् आसीत् महास्वनः ।
पृथिव्याम् भिद्यमानायाम् निर्घात सम निःवनः ॥१-४०-६॥

ततो भित्त्वा महीम् सर्वाम् कृत्वा च अपि प्रदक्षिणम् ।
सहिताः सगराः सर्वे पितरम् वाक्यम् अब्रुवन् ॥१-४०-७॥

परिक्रांता मही सर्वा सत्त्ववन्तः च सूदिताः ।
देव दानव रक्षांसि पिशाच उरग पन्नगाः ॥१-४०-८॥

न च पश्यामहे अश्वम् ते अश्व हर्तारम् एव च ।
किम् करिष्याम भद्रम् ते बुद्धिः अत्र विचार्यताम् ॥१-४०-९॥

तेषाम् तत् वचनम् श्रुत्वा पुत्राणाम् राज सत्तमः ।
समन्युः अब्रवीत् वाक्यम् सगरो रघुनंदन ॥१-४०-१०॥

भूयः खनत भद्रम् वो विभेद्य वसुधा तलम्

अश्व हर्तारम् आसाद्य कृतार्थाः च निवर्तत ॥१-४०-११॥

पितुर् वचनम् आसाद्य सगरस्य महात्मनः ।
षष्टिः पुत्र सहस्राणि रसातलम् अभिद्रवन् ॥१-४०-१२॥

खन्यमाने ततः तस्मिन् ददृशुः पर्वत उपमम् ।
दिशा गजम् विरूपाक्षम् धारयंतम् महीतलम् ॥१-४०-१३॥

स पर्वत वनाम् कृत्स्नाम् पृथिवीम् रघुनंदन ।
धारयामास शिरसा विरूपाक्षो महागजः ॥१-४०-१४॥

यदा पर्वणि काकुत्स्थ विश्रमार्थम् महागजः ।
खेदात् चालयते शीर्षम् भूमि कम्पः तदा भवेत् ॥१-४०-१५॥

ते तम् प्रदक्षिणम् कृत्वा दिशा पालम् महागजम् ।
मानयन्तो हि ते राम जग्मुर् भित्त्वा रसातलम् ॥१-४०-१६॥

ततः पूर्वाम् दिशम् भित्त्वा दक्षिणाम् बिभिदुः पुनः ।
दक्षिणस्याम् अपि दिशि ददृशुः ते महागजम् ॥१-४०-१७॥

महा पद्मम् महात्मानम् सुमहा पर्वतोपमम् ।
शिरसा धारयंतम् गाम् विस्मयम् जग्मुर् उत्तमम् ॥१-४०-१८॥

ते तम् प्रदक्षिणम् कृत्वा सगरस्य महात्मनः ।
षष्टिः पुत्र सहस्त्राणि पश्चिमाम् बिभिदुर् दिशम् ॥१-४०-१९॥

पश्चिमायाम् अपि दिशि महांतम् अचलोपमम् ।
दिशा गजम् सौमनसम् ददृशुः ते महा बलाः ॥१-४०-२०॥

ते तम् प्रदक्षिणम् कृत्वा पृष्ट्वा च अपि निरामयम् ।
खनंतः समुपक्रांता दिशम् सोमवतीम् तदा ॥१-४०-२१॥

उत्तरस्याम् रघुश्रेष्ठ ददृशुर् हिम पाण्डुरम् ।
भद्रम् भद्रेण वपुषा धारयंतम् महीम् इमाम् ॥१-४०-२२॥

समालभ्य ततः सर्वे कृत्वा च एनम् प्रदक्षिणम् ।
षष्टिः पुत्र सहस्त्राणि बिभिदुर् वसुधा तलम् ॥१-४०-२३॥

ततः प्राक् उत्तराम् गत्वा सागराः प्रथिताम् दिशम् ।
रोषात् अभ्यखनन् सर्वे पृथिवीम् सगर आत्मजाः ॥१-४०-२४॥

ते तु सर्वे महत्मानो भिमवेग महबलाः ।
ददृशुः कपिलम् तत्र वासुदेवम् सनातनम् ॥१-४०-२५॥

हयम् च तस्य देवस्य चरन्तम् अविदूरतः ।
प्रहर्षम् अतुलम् प्रप्तः सर्वे ते रघुनंदन ॥१-४०-२६॥

ते तम् हय हरम् ज्ञात्वा क्रोध पर्याकुल ईक्षणाः ।
खनित्र लांगला धर नाना वृक्ष शिला धराः ॥१-४०-२७॥

अभ्यधावन्त संक्रुद्धाः तिष्ठ तिष्ठ इति च अब्रुवन् ।
अस्माकम् त्वम् हि तुरगम् यज्ञियम् हृतवान् असि ॥१-४०-२८॥

दुर्मेधः त्वम् हि संप्राप्तान् विद्धि नः सगरात्मजान् ।
श्रुत्वा तत् वचनम् तेषाम् कपिलो रघुनंदन ॥१-४०-२९॥

रोषेण महता आविष्टो हुम् कारम् अकरोत् तदा ।

ततः तेन अप्रमेयेण कपिलेन महात्मना ।
भस्म राशी कृताः सर्वे काकुत्स्थ सगरात्मजाः ॥१-४०-३०॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे चत्वारिंशः सर्गः ॥१-४०॥

}}

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे एकचत्वारिंशः सर्गः ॥१-४१॥

पुत्रांश्चिरगताञ्ज्ञात्वा सगरो रघुनन्दन।

नप्तारमब्रवीद्राजा दीप्यमानं स्वतेजसा।।१-४१-१।।

शूरश्च कृतविद्यश्च पूर्वैस्तुल्योऽसि तेजसा।

पितृणां गतिमन्विच्छ येन चाश्वोऽपहारितः।।१-४१-२।।

अन्तर्भौमानि सत्त्वानि वीर्यवन्ति महान्ति च।

तेषां त्वं प्रतिघातार्थं सासिं गृह्णीष्व कार्मुकम्।।१-४१-३।।

अभिवाद्याभिवाद्यांस्त्वं हत्वा विघ्नकरानपि।

सिद्धार्थः संनिवर्तस्व मम यज्ञस्य पारगः।।१-४१-४।।

एवमुक्तोंऽशुमान्सम्यक्सगरेण महात्मना।

धनुरादाय खड्गं च जगाम लघुविक्रमः।।१-४१-५।।

स खातं पितृभिर्मार्गमन्तर्भौमं महात्मभिः।

प्रापद्यत नरश्रेष्ठ तेन राज्ञाभिचोदितः।।१-४१-६।।

दैत्यदानवरक्षोभिः पिशाचपतगोरगैः।

पूज्यमानं महातेजा दिशागजमपश्यत॥१-४१-७॥

स तं प्रदक्षिणं कृत्वा पृष्ट्वा चैव निरामयम्।

पितॄन्स परिपप्रच्छ वाजिहर्तारमेव च॥१-४१-८॥

दिशागजस्तु तच्छ्रुत्वा प्रीत्याहांशुमतो वचः।

आसमञ्जकृतार्थस्त्वं सहाश्वः शीघ्रमेष्यसि॥१-४१-९॥

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा सर्वानेव दिशागजान्।

यथाक्रमं यथान्यायं प्रष्टुं समुपचक्रमे॥१-४१-१०॥

तैश्च सर्वैर्दिशापालैर्वाक्यज्ञैर्वाक्यकोविदैः।

पूजितः सहयश्चैव गन्तासीत्यभिचोदितः॥१-४१-११॥

तेषां तद्वचनं श्रुत्वा जगाम लघुविक्रमः।

भस्मराशीकृता यत्र पितरस्तस्य सागराः॥१-४१-१२॥

स दुःखवशमापन्नस्त्वसमञ्जसुतस्तदा।

चुक्रोश परमार्तस्तु वधात्तेषां सुदुःखितः॥१-४१-१३॥

यज्ञियं च हयं तत्र चरन्तमविदूरतः।

ददर्श पुरुषव्याघ्रो दुःखशोकसमन्वितः॥१-४१-१४॥

ददर्श पुरुषव्याघ्रो कर्तुकामो जलक्रियाम्।

सलिलार्थी महातेजा न चापश्यज्जलाशयम्॥१-४१-१५॥

विसार्य निपुणां दृष्टिं ततोऽपश्यत्खगाधिपम्।

पितॄणां मातुलं राम सुपर्णमनिलोपमम्॥१-४१-१६॥

स चैनमब्रवीद्वाक्यं वैनतेयो महाबलः।

मा शुचः पुरुषव्याघ्र वधोऽयं लोकसंमतः॥१-४१-१७॥

कपिलेनाप्रमेयेन दग्धा हीमे महाबलाः।

सलिलं नार्हसि प्राज्ञ दातुमेषां हि लौकिकम्॥१-४१-१८॥

गङ्गा हिमवतो ज्येष्ठा दुहिता पुरुषर्षभ।

भस्मराशीकृतानेतान्पावयेल्लोकपावनी॥१-४१-१९॥

तया क्लिन्नमिदं भस्म गङ्गया लोककान्तया।

षष्टिं पुत्रसहस्त्राणि स्वर्गलोकं नयिष्यति॥१-४१-२०॥

गच्छ चाश्वं महाभाग संगृह्य पुरुषर्षभ।

यज्ञं पैतामहं वीर निर्वर्तयितुमर्हसि॥१-४१-२१॥

सुपर्णवचनं श्रुत्वा सोंऽशुमानतिवीर्यवान्।

त्वरितं हयमादाय पुनरायान्महायशाः॥१-४१-२२॥

ततो राजानमासाद्य दीक्षितं रघुनन्दन।

न्यवेदयद्यथावृत्तं सुपर्णवचनं तथा॥१-४१-२३॥

तच्छ्रुत्वा घोरसंकाशं वाक्यमंशुमतो नृपः।

यज्ञं निर्वर्तयामास यथाकल्पं यथाविधि॥१-४१-२४॥

स्वपुरं चागमच्छ्रीमानिष्टयज्ञो महीपतिः।

गङ्गायाश्चागमे राजा निश्चयं नाध्यगच्छत॥१-४१-२५॥

अगत्वा निश्चयं राजा कालेन महता महान्।

त्रिंशद्वर्षसहस्राणि राज्यं कृत्वा दिवं गतः॥१-४१-२६॥

पुत्रान् चिर गतान् ज्ञात्वा सगरो रघुनंदन।
नप्तारम् अब्रवीत् राजा दीप्यमानम् स्व तेजसा॥१-४१-१॥

शूरः च कृत विद्यः च पूर्वैः तुल्यो असि तेजसा ।
पितृणाम् गतिम् अन्विच्छ येन च अश्वो अपहारितः ॥१-४१-२॥

अन्तर् भौमानि सत्त्वानि वीर्यवन्ति महान्ति च ।
तेषाम् त्वम् प्रतिघात अर्थम् स असिम् गृह्णीष्व कार्मुकम् ॥१-४१-३॥

अभिवाद्य अभिवाद्यान् त्वम् हत्वा विघ्न करान् अपि ।
सिद्धार्थः संनिवर्तस्व मम यज्ञस्य पारगः ॥१-४१-४॥

एवम् उक्तो अंशुमान् सम्यक् सगरेण महात्मना ।
धनुर् आदाय खड्गम् च जगाम लघुविक्रमः ॥१-४१-५॥

स खातम् पितृभिः मार्गम् अन्तर् भौमम् महात्मभिः ।
प्रापद्यत नरश्रेष्ठ तेन राज्ञा अभिचोदितः ॥१-४१-६॥

देव दानव रक्षोभिः पिशाच पतग उरगैः ।
पूज्यमानम् महातेजा दिशा गजम् अपश्यत ॥१-४१-७॥

स तम् प्रदक्षिणम् कृत्वा पृष्ट्वा चैव निरामयम् ।
पितृइन् स परिपप्रच्छ वाजि हर्तारम् एव च ॥१-४१-८॥

दिशा गजः तु तत् श्रुत्वा प्रत्युवाच महामतिः ।
आसमंज कृतार्थः त्वम् सह अश्वः शीघ्रम् एष्यसि ॥१-४१-९॥

तस्य तद् वचनम् श्रुत्वा सर्वान् एव दिशा गजान् ।
यथा क्रमम् यथा न्यायम् प्रष्टुम् समुपचक्रमे ॥१-४१-१०॥

तैः च सर्वैः दिशा पालैः वाक्यज्ञैः वाक्यकोविदैः ।
पूजितः स हयः चैव गन्ता असि इति अभिचोदितः ॥१-४१-११॥

तेषाम् तत् वचनम् श्रुत्वा जगाम लघुविक्रमः ।
भस्म राशी कृता यत्र पितरः तस्य सागराः ॥१-४१-१२॥

स दुःख वशम् आपन्नः तु असमंज सुतः तदा ।
चुक्रोश परम आर्तः तु वधात् तेषाम् सुदुःखितः ॥१-४१-१३॥

यज्ञियम् च हयम् तत्र चरन्तम् अविदूरतः ।
ददर्श पुरुषव्याघ्रो दुःख शोक समन्वितः ॥१-४१-१४॥

स तेषाम् राज पुत्राणाम् कर्तु कामो जल क्रियाम् ।

स जलार्थम् महातेजा न च अपश्यत् जल आशयम् ॥१-४१-१५॥

विसार्य निपुणाम् दृष्टिम् ततो अपश्यत् खग अधिपम् ।
पितृणाम् मातुलम् राम सुपर्णम् अनिल उपमम् ॥१-४१-१६॥

स च एनम् अब्रवीत् वाक्यम् वैनतेयो महाबलः ।
मा शुचः पुरुषव्याघ्र वधो अयम् लोक सम्मतः ॥१-४१-१७॥

कपिलेन अप्रमेयेण दग्धा हि इमे महाबलाः ।
सलिलम् न अर्हसि प्राज्ञ दातुम् एषाम् हि लौकिकम् ॥१-४१-१८॥

गंगा हिमवतो ज्येष्ठा दुहिता पुरुषर्षभ ।
तस्याम् कुरु महाबाहो पितृणाम् तु जल क्रियाम् ॥१-४१-१९॥

भस्म राशी कृतान् एतान् पावयेत् लोक कांतया ।

तया क्लिन्नम् इदम् भस्म गंगया लोक कान्तया ।
षष्टिम् पुत्र सहस्राणि स्वर्ग लोकम् गमिष्यति ॥१-४१-२०॥

निर्गच्छ च अश्वम् महाभाग संगृह्य पुरुषर्षभ ।
यज्ञम् पैतामहम् वीर निर्वर्तयितुम् अर्हसि ॥१-४१-२१॥

सुपर्ण वचनम् श्रुत्वा सः अंशुमान् अतिवीर्यवान् ।
त्वरितम् हयम् आदाय पुनर् आयात् महायशाः ॥१-४१-२२॥

ततो राजानम् आसाद्य दीक्षितम् रघुनंदन ।
न्यवेदयत् यथा वृत्तम् सुपर्ण वचनम् तथा ॥१-४१-२३॥

तत् श्रुत्वा घोर संकाशम् वाक्यम् अंशुमतो नृपः ।
यज्ञम् निर्वर्तयामास यथा कल्पम् यथा विधि ॥१-४१-२४॥

स्व पुरम् च अगमत् श्रीमान् इष्ट यज्ञो महीपतिः ।
गंगायाः च आगमे राजा निश्चयम् न अध्यगच्छत ॥१-४१-२५॥

अगत्वा निश्चयम् राजा कालेन महता महान् ।
त्रिंशत् वर्ष सहस्त्राणि राज्यम् कृत्वा दिवम् गतः ॥१-४१-२६॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे एकचत्वारिंशः सर्गः ॥१-४१॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे द्विचत्वारिंशः सर्गः ॥१-४२॥

कालधर्मम् गते राम सगरे प्रकृती जनाः ।
राजानम् रोचयामासुर् अम्शुमन्तम् सुधार्मिकम् ॥१-४२-१॥

स राजा सुमहान् आसीत् अंशुमान् रघुनंदन ।
तस्य पुत्रो महान् आसीत् दिलीप इति विश्रुतः ॥१-४२-२॥

तस्मै राज्यम् समादिश्य दिलीपे रघुनंदन ।
हिमवत् शिखरे रम्ये तपः तेपे सुदारुणम् ॥१-४२-३॥

द्वा त्रिंशत् सहस्राम् वर्षाणि सुमहा यशाः ।
तपोवन गतो राजा स्वर्गम् लेभे तपोधनः ॥१-४२-४॥

दिलीपः तु महातेजाः श्रुत्वा पैतामहम् वधम् ।

दुःख उपहतया बुद्ध्या निश्चयम् न अध्यगच्छत ॥१-४२-५॥

कथम् गंगा अवतरणम् कथम् तेषां जलक्रिया ।
तारयेयम् कथम् च एतान् इति चिंतापरो अभवत् ॥१-४२-६॥

तस्य चिंतयतो नित्यम् धर्मेण विदित आत्मनः ।
पुत्रो भगीरथो नाम जज्ञे परम धार्मिकः ॥१-४२-७॥

दिलीपः तु महातेजा यज्ञैः बहुभिः इष्टवान् ।
त्रिंशत् वर्ष सहस्राणि राजा राज्यम् अकारयत् ॥१-४२-८॥

अगत्वा निश्चयम् राजा तेषाम् उद्धरणम् प्रति ।
व्याधिना नर शार्दूल काल धर्मम् उपेयिवान् ॥१-४२-९॥

इन्द्रलोकम् गतो राजा स्व अर्जितेन एव कर्मणा ।
रज्ये भगीरथम् पुत्रम् अभिषिच्य नरर्षभः ॥१-४२-१०॥

भगीरथः तु राजर्षिः धार्मिको रघुनंदन ।
अनपत्यो महारजाः प्रजा कामः स च प्रजाः ॥१-४२-११॥

मंत्रिषु आधाय तत् रज्यम् गङ्ग अवतरणे रतः।

तपो दीर्घम् समातिष्ठत् गोकर्णे रघुनंदन ॥१-४२-१२॥

ऊर्ध्व बाहुः पंच तपा मास आहारो जितेइन्द्रियः ।
तस्य वर्ष सहस्राणि घोरे तपसि तिष्ठतः ॥१-४२-१३॥

अतीतानि महबहो तस्य राज्ञो महात्मनः ।
सुप्रीतो भगवान् ब्रह्मा प्रजानाम् पतिः ईश्वरः ॥१-४२-१४॥

ततः सुर गणैः सार्धम् उपागम्य पितामहः ।
भगीरथम् महात्मानम् तप्यमानम् अथ अब्रवीत् ॥१-४२-१५॥

भगीरथ महाराज प्रीतः ते अहम् जनाधिप ।
तपसा च सुतप्तेन वरम् वरय सुव्रत ॥१-४२-१६॥

तम् उवाच महातेजाः सर्वलोक पितामहम् ।
भगीरथो महाबाहुः कृत अंजलिपुटः स्थितः ॥१-४२-१७॥

यदि मे भगवान् प्रीतो यदि अस्ति तपसः फलम् ।
सगरस्य आत्मजाः सर्वे मत्तः सलिलम् आप्नुयुः ॥१-४२-१८॥

गन्गायाः सलिल क्लिन्ने भस्मनि एषाम् महात्मनाम् ।
स्वर्गम् गच्छेयुर् अत्यंतम् सर्वे मे प्रपितामहाः ॥१-४२-१९॥

देव याचे ह संतत्यै न अवसीदेत् कुलम् च नः ।
इक्ष्वाकूणाम् कुले देव एष मे अस्तु वरः परः ॥१-४२-२०॥

उक्त वाक्यम् तु राजानम् सर्वलोक पितामहः ।
प्रत्युवाच शुभाम् वाणीम् मधुरम् मधुर अक्षराम् ॥१-४२-२१॥

मनोरथो महान् एष भगीरथ महारथ ।
एवम् भवतु भद्रम् ते इक्ष्वाकु कुल वर्धन ॥१-४२-२२॥

इयम् हैमवती ज्येष्ठा गंगा हिमवतः सुता ।
ताम् वै धारयितुम् राजन् हरः तत्र नियुज्यताम् ॥१-४२-२३॥

गंगायाः पतनम् राजन् पृथिवी न सहिष्यते ।
ताम् वै धारयितुम् राजन् न अन्यम् पश्यामि शूलिनः ॥१-४२-२४॥

तम् एवम् उक्त्वा राजानम् गंगाम् च आभाष्य लोककृत् ।
जगाम त्रिदिवम् देवैः सर्वैः सह मरुत् गणैः ॥१-४२-२५॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे द्विचत्वारिंशः सर्गः ॥१-४२॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे त्रिचत्वारिंशः सर्गः ॥१-४३॥

देव देवे गते तस्मिन् सो अंगुष्ठ अग्र निपीडिताम् ।
कृत्वा वसुमतीम् राम वत्सरम् समुपासत ॥१-४३-१॥

अथ संवत्सरे पूर्णे सर्व लोक नमस्कृतः ।
उमापतिः पशुपती राजानम् इदम् अब्रवीत् ॥१-४३-२॥

प्रीतः ते अहम् नरश्रेष्ठ करिष्यामि तव प्रियम् ।
शिरसा धारयिष्यामि शैलराज सुताम् अहम् ॥१-४३-३॥

ततो हैमवती ज्येष्ठा सर्व लोक नमस्कृता ।
तदा सा अति महत् रूपम् कृत्वा वेगम् च दुःसहम् ॥१-४३-४॥

आकाशात् अपतत् राम शिवे शिव शिरस्य् उत ।
अचिन्तयः च सा देवी गंग परम दुर्धरा ॥१-४३-५॥

विशामि अहम् हि पातालम् स्त्रोतसा गृह्य शंकरम् ।
तस्याः वलेपनम् ज्ञत्व क्रुद्धः तु भगवन् हरः ॥१-४३-६॥

तिरोभाववयितुम् बुद्धिम् चक्रे त्रिनयनः तदा ।
सा तस्मिन् पतिता पुण्या पुण्ये रुद्रस्य मूर्धनि॥१-४३-७॥

हिमवत् प्रतिमे राम जटा मण्डल गह्वरे ।
सा कथंचित् महीम् गंतुम् न अशक्नोत् यत्नम् आस्थिता ॥१-४३-८॥

न एव सा निर्गमम् लेभे जटा मण्डल अंततः ।
तत्र एव आबंभ्रमत् देवी संवत्सर गणान् बहून् ॥१-४३-९॥

ताम् अपश्यन् पुनः तत्र तपः परमम् आस्थितः ।
स तेन तोषितः च असीत् अत्यंतम् रघुनंदन ॥१-४३-१०॥

विससर्ज ततो गंगाम् हरो बिन्दु सरः प्रति।
तस्यम् विसृउज्यमानायाम् सप्त स्त्रोतंसि जज्ञिरे ॥१-४३-११॥

ह्लादिनी पावनी चैव नलिनी च तथा एव च।
तिस्त्रः प्राचीम् दिशम् जग्मुः गंगाः शिव जलाः शुभाः ॥१-४३-१२॥

सुचक्षुः च एव सीता च सिन्धुः च एव महानदी।
तिस्त्रः एता दिशम् जग्मुः प्रतीचीम् तु शुभ उदकाः ॥१-४३-१३॥

सप्तमी च अन्वगात् तासम् भगीरथ रथम् तदा।
भगीरथो अपि रजर्षि दिव्यम् स्यंदनम् आस्थितः ॥१-४३-१४॥

प्रायात् अग्रे महातेजा गंग तम् च अपि अनुव्रजत्।
गगनात् शंकर शिरः ततो धरणिम् आगता ॥१-४३-१५॥

असर्पत जलम् तत्र तीव्र शब्द पुरस्कृतम्।
मत्स्य कच्छप संघैः च शिशुमार गणैः तथा ॥१-४३-१६॥

पतद्भिः पतितैः च एव व्यरोचत वसुंधरा।

ततो देव ऋषि गंधर्वा यक्ष सिद्ध गणाः तथा ॥१-४३-१७॥

व्यलोकयन्त ते तत्र गगनात् गाम् गताम् तदा ।
विमानैः नगर आकारैः हयैः गज वरैः तथा ॥१-४३-१८॥

पारिप्लव गताः च अपि देवताः तत्र विष्ठिताः ।
तत् अद्भुततमम् लोके गंगा अवतरम् उत्तमम् ॥१-४३-१९॥

दिदृक्षवो देव गणाः समीयुः अमित ओजसः ।
संपतद्भिः सुर गणैः तेषाम् च आभरण ओजसा ॥१-४३-२०॥

शत आदित्यम् इव आभाति गगनम् गत तोयदम् ।
शिंशुमार उरग गणैः मीनैः अपि च चंचलैः ॥१-४३-२१॥

विद्युद्भिः इव विक्षिप्तैः आकाशम् अभवत् तदा ।
पाण्डुरैः सलिल उत्पीडैः कीर्यमाणैः सहस्त्रधा ॥१-४३-२२॥

शारद अभ्रैः इव आक्रीणम् गगनम् हंस संप्लवैः ।
क्वचित् द्रुततरम् याति कुटिलम् क्वचित् आयतम् ॥१-४३-२३॥

विनतम् क्वचित् उद्भूतम् क्वचित् याति शनैः शनैः ।

सलिलेन एव सलिलम् क्वचित् अभ्याहतम् पुनः ॥१-४३-२४॥

मुहुर् ऊर्ध्व पथम् गत्वा पपात वसुधाम् पुनः ।
तत् शंकर शिरो भ्रष्टम् भ्रष्टम् भूमि तले पुनः ॥१-४३-२५॥

व्यरोचत तदा तोयम् निर्मलम् गत कल्मषम् ।

तत्र ऋषि गण गन्धर्वा वसुधा तल वासिनः १-४३-२६

भव अंग पतितम् तोयम् पवित्रम् इति पस्पृशुः ।
शापात् प्रपतिता ये च गगनात् वसुधा तलम् ॥१-४३-२६॥

कृत्वा तत्र अभिषेकम् ते बभूवुः गत कल्मषाः ।
धूत पापाः पुनः तेन तोयेन अथ शुभ अन्विता ॥१-४३-२७॥

पुनः आकाशम् आविश्य स्वान् लोकान् प्रतिपेदिरे ।
मुमुदे मुदितो लोकः तेन तोयेन भास्वता ॥१-४३-२८॥

कृत अभिषेको गंगायाम् बभूव गत कल्मषः ।
भगीरथो राजर्षिः दिव्यम् स्यंदनम् आस्थितः ॥१-४३-२९॥

प्रायात् अग्रे महाराजा: तम् गंगा पृष्ठतो अन्वगात् ।
देवा: स ऋषि गणा: सर्वे दैत्य दानव राक्षसा: ॥१-४३-३०॥

गन्धर्व यक्ष प्रवरा: स किंनर महोरगा: ।
सर्पा: च अप्सरसो राम भगीरथ रथ अनुगा: ॥१-४३-३१॥

गंगाम् अन्वगमन् प्रीता: सर्वे जल चरा: च ये ।
यतो भगीरथो राजा ततो गंगा यशस्विनी ॥१-४३-३२॥

जगाम सरिताम् श्रेष्ठा सर्व पाप प्रणाशिनी ।
ततो हि यजमानस्य जह्नो: अद्भुत कर्मण: ॥१-४३-३३॥

गंग संप्लावयामास यज्ञ वाटम् महत्मन: ।
तसया वलेपनम् ज्ञत्व कृद्धो जह्नु: च राघव ॥१-४३-३४॥

अपिबत् तु जलम् सर्वम् गंगया: परम अद्भुतम् ।
ततो देवा: स गंघर्व ऋषय: च सु विस्मिता: ॥१-४३-३५॥

पूजयन्ति महत्मनम् जह्नुम् पुरुष सत्तमम् ।
गंगम् च अपि नयन्ति स्म दुहितृत्वे महात्मन: ॥१-४३-३६॥

ततः तुष्टः महातेजाः श्रोत्राभ्याम् असृउजत् प्रभुः ।
तस्मात् जह्नु सुता गंग प्रोच्यते जाह्नवी इति च ॥१-४३-३७॥

जगाम च पुनः गंग भगीरथ रथ अनुगा ।
सागरम् च अपि संप्रप्ता सा सरित् प्रवरा तदा ॥१-४३-३८॥

रसातलम् उपागच्छत् सिद्ध्यर्थम् तस्य कर्मणः ।
भगीरथो अपि रजार्षि गंगम् आदाय यत्नतः ॥१-४३-३९॥

पितमहान् भस्म क्रुतम् अपश्यत् गत चेतनः ।

अथ तत् भस्मनाम् राशिम् गंग सलिलम् उत्तमम् ।
प्लावयत् पूत पाप्मानः स्वर्गम् प्रप्ता रघु उत्तम ॥१-४३-४०॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे त्रिचत्वारिंशः सर्गः ॥१-४३॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे चतुश्चत्वारिंशः सर्गः ॥१-४४॥

स गत्वा सागरम् राजा गंगया अनुगतस् तदा ।
प्रविवेश तलम् भूमेः यत्र ते भस्मसात् कृताः ॥१-४४-१॥

भस्मनि अथ आप्लुते राम गंगाइआः सलिलेन वै ।
सर्व लोक प्रभुः ब्रह्मा राजानम् इदम् अब्रवीत् ॥१-४४-२॥

तारिता नरशार्दूल दिवम् याताः च देववत् ।
षष्टिः पुत्र सहस्त्राणि सगरस्य महात्मनः ॥१-४४-३॥

सागरस्य जलम् लोके यावत् स्थास्यति पार्थिव ।
सगरस्य आत्मजाः सर्वे दिवि स्थास्यन्ति देववत् ॥१-४४-४॥

इयम् च दुहिता ज्येष्ठा तव गंगा भविष्यति ।
त्वत् कृतेन च नाम्ना अथ लोके स्थास्यति विश्रुता ॥१-४४-५॥

गंगा त्रिपथगा नाम दिव्या भागीरथी इति च ।
त्रीन् पथो भावयन्ति इति तस्मत् त्रिपथगा स्मृता ॥१-४४-६॥

पितामहानाम् सर्वेषाम् त्वम् अत्र मनुजाधिप ।
कुरुष्व सलिलम् राजन् प्रतिज्ञाम् अपवर्जय ॥१-४४-७॥

पूर्वकेण हि ते राजन् तेन अतियशसा तदा ।
धर्मिणाम् प्रवरेण अथ न एष प्राप्तो मनोरथः ॥१-४४-८॥

तथैव अंशुमता वत्स लोके अप्रतिम तेजसा ।
गंगाम् प्रार्थयता नेतुम् प्रतिज्ञा न अपवर्जिता ॥१-४४-९॥

राजर्षिणा गुणवता महर्षि सम तेजसा ।
मत् तुल्य तपसा चैव क्षत्र धर्म स्थितेन च ॥१-४४-१०॥

दिलीपेन महाभाग तव पित्रा अतितेजसा ।
पुनर् न शकिता नेतुम् गंगाम् प्रार्थयत अनघ ॥१-४४-११॥

सा त्वया समतिक्रान्ता प्रतिज्ञा पुरुषर्षभ ।
प्राप्तो असि परमम् लोके यशः परम संमतम् ॥१-४४-१२॥

तत् च गंगा अवतरणम् त्वया कृतम् अरिन्दम ।
अनेन च भवान् प्राप्तो धर्मस्य आयतनम् महत् ॥१-४४-१३॥

प्लावयस्व त्वम् आत्मानम् नरोत्तम सदा उचिते।
सलिले पुरुषश्रेष्ठ शुचिः पुण्यफलो भव ॥१-४४-१४॥

पितामहानाम् सर्वेषाम् कुरुष्व सलिलक्रियाम्।
स्वस्ति ते अस्तु गमिष्यामि स्वम् लोकम् गम्यताम् नृप ॥१-४४-१५॥

इति एवम् उक्त्वा देवेशः सर्वलोक पितामहः।
यथा आगतम् तथा अगच्छत् देव लोकम् महायशाः ॥१-४४-१६॥

भगीरथः तु राजर्षिः कृत्वा सलिलम् उत्तमम्।
यथाक्रमम् यथान्यायम् सागराणाम् महायशाः ॥१-४४-१७॥

कृतोदकः शुची राजा स्वपुरम् प्रविवेश ह।
समृद्धार्थो नरश्रेष्ठ स्वराज्यम् प्रशशास ह ॥१-४४-१८॥

प्रमुमोद च लोकः तम् नृपम् आसाद्य राघव।
नष्टशोकः समृद्धार्थो बभूव विगतज्वरः ॥१-४४-१९॥

एष ते राम गंगाया विस्तरो अभिहितो मया ।
स्वस्ति प्राप्नुहि भद्रम् ते संध्या कालो अतिवर्तते ॥१-४४-२०॥

धन्यम् यशस्यम् आयुष्यम् पुत्र्यम् स्वर्ग्यम् अथ अपि च ।
यः श्रावयति विप्रेषु क्षत्रियेषु इतेरेषु च ॥१-४४-२१॥

इदम् आKयनम् आयुश्यम् गंगा अवतरणम् शुभम् ॥१-४४-
२२॥

यः श्रुणोति च काकुत्स्थ सर्वान् कामान् अवाप्नुयात् ।
सर्वे पापाः प्रणश्यन्ति आयुः कीर्तिः च वर्धते ॥१-४४-२३॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे चतुश्चत्वारिंशः
सर्गः ॥१-४४॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे पञ्चचत्वारिंशः सर्गः ॥१-४५॥

विश्वामित्र वचः श्रुत्वा राघवः सह लक्ष्मणः ।
विस्मयम् परमम् गत्वा विश्वामित्रम् अथ अब्रवीत् ॥१-४५-१॥

अति अद्भुतम् इदम् ब्रह्मन् कथितम् परमम् त्वया ।
गंगा अवतरणम् पुण्यम् सागरस्य अपि पूरणम् ॥१-४५-२॥

क्षण भूत इव नौ रात्रिः संवृत्त इयम् परंतप ।
इमाम् चिंतयतोः सर्वम् निखिलेन कथाम् तव ॥१-४५-३॥

तस्य सा शर्वरी सर्वा मम सौमित्रिणा सह ।
जगाम चिंतयान् अस्य विश्वामित्र कथाम् शुभाम् ॥१-४५-४॥

ततः प्रभाते विमले विश्वामित्रम् तपोधनम्।

उवाच राघवो वाक्यम् कृत आह्निकम् अरिन्दमः ॥१-४५-५॥

गता भगवती रात्रिः श्रोतव्यम् परमम् श्रुतम् ।
तराम सरितम् श्रेष्टम् पुण्यम् त्रि पथ गाम् नदीम् ॥१-४५-६॥

नौः एषा हि सुख आस्तीर्णा ऋषीणाम् पुण्य कर्मणाम् ।
भगवंतम् इह प्राप्तम् ज्ञात्वा त्वरितम् आगता ॥१-४५-७॥

तस्य तत् वचनम् श्रुत्वा राघवस्य महात्मनः ।
संतारम् कारयामास स ऋषि संघस्य कौशिकः ॥१-४५-८॥

उत्तरम् तीरम् आसाद्य संपूज्य ऋषि गणम् ततः ।
गंगा कूले निविष्टाः ते विशालाम् ददृशुः पुरीम् ॥१-४५-९॥

ततो मुनि वरः तूर्णम् जगाम सह राघवः ।
विशालाम् नगरीम् रम्याम् दिव्याम् स्वर्ग उपमाम् तदा ॥१-४५-१०॥

अथ रामो महाप्राज्ञो विश्वामित्रम् महामुनिम् ।
पप्रच्छ प्रांजलिः भूत्वा विशालाम् उत्तमाम् पुरीम् ॥१-४५-११॥

कतमो राज वंशो अयम् विशालायाम् महामुने ।
श्रोतुम् इच्छामि भद्रम् ते परम् कौतूहलम् हि मे ॥१-४५-१२॥

तस्य तत् वचनम् श्रुत्वा रामस्य मुनिपुंगवः ।

आख्यातुम् तत् समारेभे विशालस्य पुरातनम् ॥१-४५-१३॥

श्रूयताम् राम शक्रस्य कथाम् कथयतः श्रुताम् ।
अस्मिन् देशे हि यत् वृत्तम् शृणु तत्त्वेन राघव ॥१-४५-१४॥

पूर्वम् कृत युगे राम दितेः पुत्रा महाबलाः ।
अदितेः च महाभागा वीर्यवन्तः सुधार्मिकाः ॥१-४५-१५॥

ततः तेषाम् नरव्याघ्रः बुद्धिः आसीत् महात्मनाम् ।
अमरा विर्जराः चैव कथम् स्यामो निरामयाः ॥१-४५-१६॥

तेषाम् चिंतयताम् तत्र बुद्धिः आसीत् विपश्चिताम् ।
क्षीर उद मथनम् कृत्वा रसम् प्राप्स्याम तत्र वै ॥१-४५-१७॥

ततो निश्चित्य मथनम् योक्त्रम् कृत्वा च वासुकिम् ।
मन्थानम् मन्दरम् कृत्वा ममन्थुर् अमित ओजसः ॥१-४५-१८॥

अथ वर्ष सहस्त्रेण योक्त्र सर्प शिरांसि च ।
वमन्तो अति विषम् तत्र ददंशुर् दशनैः शिलाः ॥१-४५-१९॥

उत्पपाताम् अग्नि संकाशम् हालाहल महाविषम् ।

तेन दग्धम् जगत् सर्वम् स देव असुर मानुषम् ॥१-४५-२०॥

अथ देवा महादेवम् शंकरम् शरणार्थिनः ।
जग्मुः पशुपतिम् रुद्रम् त्राहि त्राहि इति तुष्टुवुः ॥१-४५-२१॥

एवम् उक्{]तः ततो देवैः देवेश्वरः प्रभुः ।
प्रादुर् आसीत् ततो अत्र एव शंख चक्र धरो हरिः ॥१-४५-२२॥

उवाच एनम् स्मितम् कृत्वा रुद्रम् शूलधरम् हरिः ।
दैवतैः मध्यमानो तु तत् पूर्वम् समुपस्थितम् ॥१-४५-२३॥

तत् त्वदीयम् सुरश्रेष्ठः सुराणाम् अग्रतो हि यत् ।
अग्र पूजामि इह स्थित्वा गृहाण इदम् विषम् प्रभो ॥१-४५-२४॥

इति उक्त्वा च सुरश्रेष्ठः तत्र एव अंतर्धीयत ।
देवतानाम् भयम् दृष्ट्वा श्रुत्वा वाक्यम् तु शारङ्गिणः ॥१-४५-
२५॥

हालाहलम् विषम् घोरम् संजग्राह अमृत उपमम् ।
देवान् विसृउज्य देवेशो जगाम भगवान् हरः ॥१-४५-२६॥

ततो देव असुराः सर्वे ममन्थू रघुनंदन ।
प्रविवेश अथ पातालम् मन्थानः पर्वतोत्तमः ॥१-४५-२७॥

ततो देवाः स गन्धर्वाः तुष्टुवुः मधुसूदनम् ।
त्वम् गतिः सर्व भूतानाम् विशेषेण दिवौकसाम् ॥१-४५-२८॥

पालय अस्मान् महाबाहो गिरिम् उद्धर्तुम् अर्हसि ।
इति श्रुत्वा हृषीकेशः कामठम् रूपम् आस्थितः ॥१-४५-२९॥

पर्वतम् पृष्टतः कृत्वा शिश्ये तत्र उदधौ हरिः ।
पर्वत अग्रम् तु लोकात्मा हस्तेन आक्रम्य केशवः ॥१-४५-३०॥

देवानाम् मध्यतः स्थित्वा ममन्थ पुरुषोत्तमः ।
अथ वर्ष सहस्त्रेण आयुर्वेदमयः पुमान् ॥१-४५-३१॥

उदतिष्ठत् सुधर्मात्मा स दण्ड स कमण्डलुः ।
पूर्वम् धन्वन्तरिर् नाम अप्सराः च सु वर्चसः ॥१-४५-३२॥

अप्सु निर्मथनात् एव रसात् तस्मात् वर स्त्रियः ।
उत्पेतुः मनुज श्रेष्ठ तस्मात् अप्सरसो अभवन् ॥१-४५-३३॥

षष्टिः कोट्यो अभवन् तासाम् अप्सराणाम् सुवर्चसाम्।
असंख्येयाः तु काकुत्स्थ याः तासाम् परिचारिकाः ॥१-४५-३४॥

न ताः स्म प्रतिगृह्णन्ति सर्वे ते देव दानवाः।
अप्रतिग्रहणात् एव ता वै साधारणाः स्मृताः ॥१-४५-३५॥

वरुणस्य ततः कन्या वारुणी रघुनंदन।
उत्पपात महाभागा मार्गमाणा परिग्रहम् ॥१-४५-३६॥

दितेः पुत्रा न ताम् राम जगृहुर् वरुण आत्मजाम्।
अदितेः तु सुता वीर जगृहुः ताम् अनिंदिताम् ॥१-४५-३७॥

असुराः तेन दैतेयाः सुराः तेन अदितेः सुताः।
हृष्टाः प्रमुदिताः च आसन् वारुणी ग्रहणात् सुराः ॥१-४५-३८॥

उच्चैःश्रवा हय श्रेष्ठो मणि रत्नम् च कौस्तुभम्।
उदतिष्ठन् नरश्रेष्ठ तथैव अमृतम् उत्तमम् ॥१-४५-३९॥

अथ तस्य कृते राम महान् आसीत् कुल क्षयः।
अदितेः तु ततः पुत्रा दितेः पुत्रान् असूदयन् ॥१-४५-४०॥

एकताम् अगमन् सर्वे असुरा राक्षसैः सह ।
युद्धम् आसीत् महाघोरम् वीर त्रैलोक्य मोहनम् ॥१-४५-४१॥

यदा क्षयम् गतम् सर्वम् तदा विष्णुः महाबलः ।
अमृतम् सः अहरत् तूर्णम् मायाम् आस्थाय मोहिनीम् ॥१-४५-४२॥

ये गता अभिमुखम् विष्णुम् अक्षरम् पुरुषोत्तमम् ।
संपिष्टाः ते तदा युद्धे बिष्णुना प्रभ विष्णुना ॥१-४५-४३॥

अदितेः आत्मजा वीरा दितेः पुत्रान् निजघ्निरे ।
अस्मिन् घोरे महायुद्धे दैतेया अदित्यायोः भृशम् ॥१-४५-४४॥

निहत्य दिति पुत्रान् तु राज्यम् प्राप्य पुरंदरः ।
शशास मुदितो लोकान् स ऋषि संघान् स चारणान् ॥१-४५-४५॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे पञ्चचत्वारिंशः सर्गः ॥१-४५॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे षट्चत्वारिंशः सर्गः ॥१-४६॥

हतेषु तेषु पुत्रेषु दितिः परम दुःखिता।
मारीचम् काश्यपम् राम भर्तारम् इदम् अब्रवीत् ॥१-४६-१॥

हत पुत्रा अस्मि भगवन् तव पुत्रैः महाबलैः।
शक्र हन्तारम् इच्छामि पुत्रम् दीर्घ तपो अर्जितम् ॥१-४६-२॥

सा अहम् तपः चरिष्यामि गर्भम् मे दातुम् अर्हसि।
ईश्वरम् शक्र हन्तारम् त्वम् अनुज्ञातुम् अर्हसि ॥१-४६-३॥

तस्याः तत् वचनम् श्रुत्वा मारीचः काश्यपः तदा।
प्रत्युवाच महातेजा दितिम् परम दुःखिताम् ॥१-४६-४॥

एवम् भवतु भद्रम् ते शुचिः भव तपोधने।
जनयिष्यसि पुत्रम् त्वम् शक्र हन्तारम् आहवे ॥१-४६-५॥

पूर्णे वर्ष सहस्त्रे तु शुचिः यदि भविष्यसि ।
पुत्रम् त्रैलोक्य हन्तारम् मत्तः त्वम् जनयिष्यसि ॥१-४६-६॥

एवम् उक्त्वा महा तेजाः पाणिना स ममार्ज ताम् ।
तम् आलभ्य ततः स्वस्ति इति उक्त्वा तपसे ययौ ॥१-४६-७॥

गते तस्मिन् नरश्रेष्ठ दितिः परम हर्षिता ।
कुशप्लवम् समासाद्य तपः तेपे सुदारुणम् ॥१-४६-८॥

तपः तस्याम् हि कुर्वत्याम् परिचर्याम् चकार ह ।
सहस्त्राक्षो नरश्रेष्ठ परया गुण संपदा ॥१-४६-९॥

अग्निम् कुशान् काष्ठम् अपः फलम् मूलम् तथैव च ।
न्यवेदयत् सहस्त्राक्षो यच् च अन्यत् अपि कान्क्षितम् ॥१-४६-१०॥

गात्र संवाहनैः चैव श्रम अपनयनैः तथा ।
शक्रः सर्वेषु कालेषु दितिम् परिचचार ह ॥१-४६-११॥

पूर्णे वर्ष सहस्त्रे दश ऊने रघुनंदन ।

दितिः परम संहृष्टा सहस्त्राक्षम् अथ अब्रवीत् ॥१-४६-१२॥

तपः चरन्त्या वर्षाणि दश वीर्यवताम् वर ।
अवशिष्टानि भद्रम् ते भ्रातरम् द्रक्ष्यसे ततः ॥१-४६-१३॥

यम् अहम् त्वत् कृते पुत्र तम् आधास्ये जय उत्सुकम् ।
त्रैलोक्य विजयम् पुत्र सह भोक्ष्यसि विज्वरः ॥१-४६-१४॥

याचितेन सुरश्रेष्ट पित्रा तव माहात्मना ।
वरो वर्ष सस्त्र अन्ते मम दत्तः सुतम् प्रति ॥१-४६-१५॥

इति उक्त्वा च दितिः तत्र प्राप्ते मध्यन्दिन ईश्वरे ।
निद्रया पहृता देवी पादौ कृत्वाथ शीर्षतः ॥१-४६-१६॥

दृष्ट्वा ताम् अशुचिम् शक्रः पादयोः कृत मूर्धजाम् ।
शिरः स्थाने कृतौ पादौ जहास च मुमोद च ॥१-४६-१७॥

तस्याः शरीर विवरम् प्रविवेश पुरंदरः ।
गर्भम् च सप्तधा राम चिच्छेद परम आत्मवान् ॥१-४६-१८॥

भिद्यमानः ततो गर्भो वज्रेण शत पर्वणा ।

रुरोद सुस्वरम् राम ततो दितिः अबुध्यत ॥१-४६-१९॥

मा रुदो मा रुदः च इति गर्भम् शक्रो अभ्यभाषत ।
बिभेद च महातेजा रुदन्तम् अपि वासवः ॥१-४६-२०॥

न हन्तव्यम् न हन्तव्यम् इति एवम् दितिः अब्रवीत् ।
निष्पपात ततः शक्रो मातुर् वचन गौरवात् ॥१-४६-२१॥

प्रांजलिः वज्र सहितो दितिम् शक्रो अभ्यभाषत ।
अशुचिः देवि सुप्ता असि पादयोः कृत मूर्धजा॥१-४६-२२॥

तत् अन्तरम् अहम् लब्ध्वा शक्र हन्तारम् आहवे ।
अभिन्दम् सप्तधा देवि तन् मे त्वम् क्षन्तुम् अर्हसि ॥१-४६-२३॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे षट्चत्वारिंशः सर्गः ॥१-४६॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे सप्तचत्वारिंशः सर्गः ॥१-४७॥

सप्तधा तु कृते गर्भे दितिः परम दुःखिता।
सहस्राक्षम् दुराधर्षम् वाक्यम् स अनुनया अब्रवीत् ॥१-४७-१॥

मम अपराधात् गर्भो अयम् सप्तधा शकली कृतः ।
न अपराधो हि देव ईश तव अत्र बलसूदन ॥१-४७-२॥

प्रियम् त्वत् कृतम् इच्छामि मम गर्भ विपर्यये ।
मरुताम् सप्त सप्तानाम् स्थानपाला भवन्तु ते ॥१-४७-३॥

वात स्कंधा इमे सप्त चरन्तु दिवि पुत्रक।
मारुता इति विख्याता दिव्यरूपा मम आत्मजाः ॥१-४७-४॥

ब्रह्म लोकम् चरतु एक इन्द्र लोकम् तथा अपरः ।
दिव्य वायुः इति ख्यातः तृतीयो अपि महायशाः ॥१-४७-५॥

चत्वारः तु सुरश्रेष्ठ दिशो वै तव शासनात्।
संचरिष्यन्ति भद्रम् ते कलेन हि मम आत्मजाः ॥१-४७-६॥

त्वत् कृतेन एव नाम्ना वै मारुता इति विश्रुताः ।
तस्याः तत् वचनम् श्रुत्वा सहस्राक्षः पुरंदरः ॥१-४७-७॥

उवाच प्रांजलिः वाक्यम् दितिम् बलसूदनः ।
सर्वम् एतत् यथा उक्तम् ते भविष्यति न संशयः ॥१-४७-८॥

विचरिष्यन्ति भद्रम् ते देवरूपाः तव आत्मजाः ।
एवम् तौ निश्चयम् कृत्वा माता पुत्रौ तपोवने ॥१-४७-९॥

जग्मतुः त्रिदिवम् राम कृतार्थौ इति नः श्रुतम् ।
एष देशः स काकुत्स्थ महेन्द्रात् अद्युषितः पुरा ॥१-४७-१०॥

दितिम् यत्र तपः सिद्धाम् एवम् परिचचार सः ।
इक्ष्वाकोस्तु नरव्याघ्र पुत्रः परम धार्मिकः ॥१-४७-११॥

अलंबुषायाम् उत्पन्नो विशाल इति विश्रुतः ।
तेन च आसीत् इह स्थाने विशाले इति पुरी कृता ॥१-४७-१२॥

विशालस्य सुतो राम हेमचन्द्रो महाबलः ।
सुचन्द्र इति विख्यातो हेमचन्द्रात् अनंतरः ॥१-४७-१३॥

सुचन्द्र तनयो राम धूम्र अश्व इति विश्रुतः ।
धूम्राश्व तनयः च अपि सृंजयः समपद्यत ॥१-४७-१४॥

सृंजयस्य सुतः श्रीमान् सहदेवः प्रतापवान् ।
कुशाश्वः सहदेवस्य पुत्रः परम धार्मिकः ॥१-४७-१५॥

कुशाश्वस्य महातेजाः सोमदत्तः प्रतापवान् ।
सोमदत्तस्य पुत्रः तु काकुत्स्थ इति विश्रुतः ॥१-४७-१६॥

तस्य पुत्रो महातेजाः सम्प्रति एष पुरीम् इमाम् ।
आवसत् परम प्रख्यः सुमतिः नाम दुर्जयः ॥१-४७-१७॥

इक्ष्वाकोस्तु प्रसादेन सर्वे वैशालिका नृपाः ।
दीर्घ आयुषो महात्मानो वीर्यवन्तः सुधार्मिकाः ॥१-४७-१८॥

इह अद्य रजनीम् एकाम् सुखम् स्वप्स्यामहे वयम् ।
श्वः प्रभाते नरश्रेष्ठ जनकम् द्रष्टुम् अर्हसि ॥१-४७-१९॥

सुमतिः तु महातेजा विश्वामित्रम् उपागतम् ।
श्रुत्वा नर वर श्रेष्ठः प्रत्यागच्छन् महायशाः ॥१-४७-२०॥

पूजाम् च परमाम् कृत्वा स उपाध्याय: सबान्धव: ।
प्रांजलि: कुशलम् पृष्ट्वा विश्वामित्रम् अथ अब्रवीत् ॥१-४७-२१॥

धन्यो अस्मि अनुगृहीतो अस्मि यस्य मे विषयम् मुने ।
संप्राप्तो दर्शनम् चैव न अस्ति धन्यतरो मम ॥१-४७-२२॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे सप्तचत्वारिंश: सर्ग: ॥१-४७॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे अष्टचत्वारिंश: सर्ग: ॥१-४८॥

पृष्ट्वा तु कुशलम् तत्र परस्पर समागमे ।
कथाअन्ते सुमति: वाक्यम् व्याजहार महामुनिम् ॥१-४८-१॥

इमौ कुमारौ भद्रम् ते देव तुल्य पराक्रमौ ।
गज सिंह गती वीरौ शार्दूल वृषभ उपमौ ॥१-४८-२॥

पद्म पत्र विशालाक्षौ खड्ग तूणी धनुर् धरौ ।
अश्विनौ इव रूपेण समुपस्थित यौवनौ ॥१-४८-३॥

यदृच्छया एव गाम् प्राप्तौ देवलोकात् इव अमरौ ।
कथम् पद्भ्याम् इह प्राप्तौ किम् अर्थम् कस्य वा मुने ॥१-४८-४॥

भूषयन्तौ इमम् देशम् चन्द्र सूर्यौ इव अंबरम् ।
परस्परेण सदृशौ प्रमाण इन्गित चेष्टितैः ॥१-४८-५॥

किम् अर्थम् च नर श्रेष्ठौ सम्प्राप्तौ दुर्गमे पथि ।
वर आयुध धरौ वीरौ श्रोतुम् इच्छामि तत्त्वतः ॥१-४८-६॥

तस्य तद् वचनम् श्रुत्वा यथा वृत्तम् न्यवेदयत् ।
सिद्ध आश्रम निवासम् च राक्षसानाम् वधम् तथा ॥१-४८-७॥

विश्वामित्र वचः श्रुत्वा राजा परम विस्मितः ॥१-४८-८॥

च्

अतिथी परमौ प्राप्तम् पुत्रौ दशरथस्य तौ ।
पूजयामास विधिवत् सत्कार अर्हौ महाबलौ ॥१-४८-९॥

ततः परम सत्कारम् सुमतेः प्राप्य राघवौ ।
उष्य तत्र निशाम् एकाम् जग्मतुः मिथिलाम् ततः ॥१-४८-१०॥

ताम् दृष्ट्वा मुनयः सर्वे जनकस्य पुरीम् शुभाम् ।
साधु साधु इति शंसन्तो मिथिलाम् समपूजयन् ॥१-४८-११॥

मिथिल उपवने तत्र आश्रमम् दृश्य राघवः ।
पुराणम् निर्जनम् रम्यम् पप्रच्छ मुनि पुंगवम् ॥१-४८-१२॥

इदम् आश्रम संकाशम् किम् नु इदम् मुनि वर्जितम् ।
श्रोतुम् इच्छामि भगवन् कस्य अयम् पूर्व आश्रमः ॥१-४८-१३॥

तत् श्रुता राघवेण उक्तम् वाक्यम् वाक्य विशारदः ।
प्रति उवाच महातेजा विश्वमित्रो महामुनिः ॥१-४८-१४॥

हन्त ते कथयिष्यामि शृणु तत्त्वेन राघव ।
यस्य एतत् आश्रम पदम् शप्तम् कोपान् महात्मना ॥१-४८-१५॥

गौतमस्य नरश्रेष्ठ पूर्वम् आसीत् महात्मनः ।
आश्रमो दिव्य संकाशः सुरैः अपि सुपूजितः ॥१-४८-१६॥

स च अत्र तप आतिष्ठत् अहल्या सहितः पुरा ।
वर्ष पूगानि अनेकानि राजपुत्र महायशः ॥१-४८-१७॥

तस्य अन्तरम् विदित्वा तु सहस्राक्षः शची पतिः ।
मुनि वेष धरो भूत्वा अहल्याम् इदम् अब्रवीत् ॥१-४८-१८॥

ऋतु कालम् प्रतीक्षन्ते न अर्थिनः सुसमाहिते ।
संगमम् तु अहम् इच्छामि त्वया सह सुमध्यमे ॥१-४८-१९॥

मुनि वेषम् सहस्राक्षम् विज्ञाय रघुनंदन ।
मतिम् चकार दुर्मेधा देव राज कुतूहलात् ॥१-४८-२०॥

अथ अब्रवीत् सुरश्रेष्ठम् कृतार्थेन अंतरात्मना ।
कृतार्था अस्मि सुरश्रेष्ठ गच्छ शीघ्रम् इतः प्रभो ॥१-४८-२१॥

आत्मानम् माम् च देवेश सर्वदा रक्ष गौतमात् ।
इन्द्रः तु प्रहसन् वाक्यम् अहल्याम् इदम् अब्रवीत् ॥१-४८-२२॥

सुश्रोणि परितुष्टो अस्मि गमिष्यामि यथा आगतम् ।
एवम् संगम्य तु तया निश्चक्राम उटजात् ततः ॥१-४८-२३॥

स संभ्रमात् त्वरन् राम शन्कितो गौतमम् प्रति ।
गौतमम् स ददर्श अथ प्रविशंतम् महामुनिम् ॥१-४८-२४॥

देव दानव दुर्धर्षम् तपो बल समन्वितम् ।
तीर्थ उदक परिक्लिन्नम् दीप्यमानम् इव अनलम् ॥१-४८-२५॥

गृहीत समिधम् तत्र स कुशम् मुनि पुंगवम् ।
दृष्ट्वा सुर पतिः त्रस्तो विषण्ण वदनो अभवत् ॥१-४८-२६॥

अथ दृष्ट्वा सहस्राक्षम् मुनि वेष धरम् मुनिः ।
दुर्वृत्तम् वृत्त संपन्नो रोषात् वचनम् अब्रवीत् ॥१-४८-२७॥

मम रूपम् समास्थाय कृतवान् असि दुर्मते ।
अकर्तव्यम् इदम् यस्मात् विफलः त्वम् भविष्यति ॥१-४८-२८॥

गौतमेन एवम् उक्तस्य स रोषेण महात्मना ।
पेततुः वृषणौ भूमौ सहस्राक्षस्य तत् क्षणात् ॥१-४८-२९॥

तथा शप्त्वा च वै शक्रम् भार्याम् अपि च शप्तवान् ।
इह वर्ष सहस्त्राणि बहूनि निवषिस्यसि ॥१-४८-३०॥

वायु भक्षा निराहारा तप्यन्ती भस्म शायिनी ।
अदृश्या सर्व भूतानाम् आश्रमे अस्मिन् वषिस्यसि ॥१-४८-३१॥

यदा तु एतत् वनम् घोरम् रामो दशरथ आत्मजः ।
आगमिष्यति दुर्धर्षः तदा पूता भविष्यसि ॥१-४८-३२॥

तस्य आतिथ्येन दुर्वृत्ते लोभ मोह विवर्जिता ।
मत् सकाशे मुदा युक्ता स्वम् वपुः धारयिष्यसि ॥१-४८-३३॥

एवम् उक्त्वा महातेजा गौतमो दुष्ट चारिणीम् ।

इमम् आश्रमम् उत्सृज्य सिद्ध चारण सेविते ।
हिमवत् शिखरे रम्ये तपः तेपे महातपाः ॥१-४८-३४॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे अष्टचत्वारिंशः सर्गः ॥१-४८॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे एकोनपञ्चाशः सर्गः ॥१-४९॥

अफलः तु ततः शक्रो देवान् अग्नि पुरोगमान् ।
अब्रवीत् त्रस्त नयनः सिद्ध गन्धव चारणान् ॥१-४९-१॥

कुर्वता तपसो विघ्नम् गौतमस्य महात्मनः ।
क्रोधम् उत्पाद्य हि मया सुर कार्यम् इदम् कृतम् ॥१-४९-२॥

अफलो अस्मि कृतः तेन क्रोधात् सा च निराकृता ।
शाप मोक्षेण महता तपो अस्य अपहृतम् मया ॥१-४९-३॥

तत् माम् सुरवराः सर्वे स ऋषि संघाः स चारणाः ।
सुर कार्य करम् यूयम् सफलम् कर्तुम् अर्हथ ॥१-४९-४॥

शतक्रतोः वचः श्रुत्वा देवाः स अग्नि पुरोगमाः ।

पितृ देवान् उपेत्य आहुः सह सर्वैः मरुत् गणैः ॥१-४९-५॥

अयम् मेषः सवृषणः शक्रो हि अवृषणः कृतः ।
मेषस्य वृषणौ गृह्य शक्राय आशु प्रयच्छत ॥१-४९-६॥

अफलः तु कृतो मेषः पराम् तुष्टिम् प्रदास्यति ।

भवताम् हर्षणार्थाय ये च दास्यन्ति मानवाः ।
अक्षयम् हि फलम् तेषाम् यूयम् दास्यथ पुष्कलम् ॥१-४९-७॥

अग्नेः तु वचनम् श्रुत्वा पितृ देवाः समागताः ।
उत्पाट्य मेष वृषणौ सहस्राक्षे न्यवेशयन् ॥१-४९-८॥

तदा प्रभृति काकुत्स्थ पितृ देवाः समागताः ।
अफलान् भुंजते मेषान् फलैः तेषाम् अयोजयन् ॥१-४९-९॥

इन्द्रः तु मेष वृषणः तदा प्रभृति राघव ।
गौतमस्य प्रभावेन तपसा च महात्मनः ॥१-४९-१०॥

तत् आगच्छ महातेज आश्रमम् पुण्य कर्मणः ।
तारय एनाम् महाभागाम् अहल्याम् देव रूपिणीम् ॥१-४९-११॥

विश्वामित्र वचः श्रुत्वा राघवः सह लक्ष्मणः ।
विश्वामित्रम् पुरस्कृत्य आश्रमम् प्रविवेश ह ॥१-४९-१२॥

ददर्श च महाभागाम् तपसा द्योतित प्रभाम् ।
लोकैः अपि समागम्य दुर्निरीक्ष्याम् सुर असुरैः ॥१-४९-१३॥

प्रयत्नात् निर्मिताम् धात्रा दिव्याम् मायामयीम् इव ।
धूमेन अभिपरीत अंगीम् दीप्ताअम् अग्नि सिखाम् इव ॥१-४९-
१४॥

स तुषार आवृताम् स अभ्राम् पूर्ण चन्द्र प्रभाम् इव ।
मध्ये अंभसो दुराधर्षाम् दीप्ताम् सूर्य प्रभाम् इव ॥१-४९-१५॥

सस् हि गौतम वाक्येन दुर्निरीक्ष्या बभूव ह ।
त्रयाणाम् अपि लोकानाम् यावत् रामस्य दर्शनम् ॥१-४९-१६॥

शापस्य अन्तम् उपागम्य तेषाम् दर्शनम् आगता ॥

राघवौ तु ततः तस्याः पादौ जगृहतुः मुदा ॥१-४९-१७॥

स्मरंती गौतम वचः प्रतिजग्राह सा च तौ ॥

पाद्यम् अर्घ्यम् तथा आतिथ्यम् चकार सुसमाहिता ।
प्रतिजग्राह काकुत्स्थो विधि दृष्टेन कर्मणा ॥१-४९-१८॥

पुष्प वृष्टिः महती आसीत् देव दुंदुभि निस्वनैः ।
गन्धर्व अप्सरसाम् च एव महान् आसीत् समुत्सवः ॥१-४९-१९॥

साधु साधु इति देवाः ताम् अहल्याम् समपूजयन् ।
तपो बल विशुद्ध अंगीम् गौतमस्य वश अनुगाम् ॥१-४९-२०॥

गौतमो अपि महातेजा अहल्या सहितः सुखी ।
रामम् सम्पूज्य विधिवत् तपः तेपे महातपाः ॥१-४९-२१॥

रामो अपि परमाम् पूजाम् गौतमस्य महामुनेः ।
सकाशात् विधिवत् प्राप्य जगाम मिथिलाम् ततः ॥१-४९-२२॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे एकोनपञ्चाशः सर्गः ॥१-४९॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे पञ्चाशः सर्गः ॥१-५०॥

ततः प्राक् उत्तराम् गत्वा रामः सौमित्रिणा सह ।
विश्वामित्रम् पुरस्कृत्य यज्ञ वाटम् उपागमत् ॥१-५०-१॥

रामः तु मुनि शार्दूलम् उवाच सह लक्ष्मणः ।
साध्वी यज्ञ समृद्धिः हि जनकस्य महात्मनः ॥१-५०-२॥

बहूनि इह सहस्त्राणि नाना देश निवासिनाम् ।
ब्राह्मणानाम् महाभाग वेद अध्ययन शालिनाम् ॥१-५०-३॥

ऋषि वाटाः च दृश्यन्ते शकटी शत संकुलाः ।
देशो विधीयताम् ब्रह्मन् यत्र वत्स्यामहे वयम् ॥१-५०-४॥

रामस्य वचनम् श्रुत्वा विश्वामित्रो महामुनिः ।
निवेशम् अकरोत् देशे विविक्ते सलिल आयुते ॥१-५०-५॥

विश्वामित्रम् अनुप्राप्तम् श्रुत्वा नृपवरः तदा।
शतानंदम् पुरस्कृत्य पुरोहितम् अनिन्दितम्॥१-५०-६॥

प्रति उज्जगाम सहसा विनयेन समन्वितः।
ऋत्विजो अपि महात्मानः तु अर्घ्यम् आदाय स त्वरम्॥१-५०-७॥

विश्वामित्राय धर्मेण ददौ धर्म पुरस्कृतम्।
प्रतिगृह्य तु ताम् पूजाम् जनकस्य महात्मनः॥१-५०-८॥

पप्रच्छ कुशलम् राज्ञो यज्ञस्य च निरामयम्।
स ताम् च अथ मुनीन् पृष्ट्वा स उपाध्याय पुरोधसः॥१-५०-९॥

यथा अर्हम् ऋषिभिः सर्वैः समागच्छत् प्रहृष्टवत्।
अथ राजा मुनि श्रेष्ठम् कृत अंजलिः अभाषत॥१-५०-१०॥

आसने भगवान् आस्ताम् सह एभिः मुनि सत्तमैः।
जनकस्य वचः श्रुत्वा निषसाद महामुनिः॥१-५०-११॥

पुरोधा ऋत्विजः चैव राजा च सह मंत्रिभिः।

आसनेषु यथा न्यायम् उपविष्टान् समन्ततः ॥१-५०-१२॥

दृष्ट्वा स नृपतिः तत्र विश्वामित्रम् अथ अब्रवीत् ।
अद्य यज्ञ समृद्धिः मे सफला दैवतैः कृता ॥१-५०-१३॥

अद्य यज्ञ फलम् प्राप्तम् भगवद् दर्शनात् मया ।
धन्यो अस्मि अनुगृहीतो अस्मि यस्य मे मुनि पुंगव ॥१-५०-१४॥

यज्ञ उपसदनम् ब्रह्मन् प्राप्तो असि मुनिभिः सह ।
द्वादश अहम् तु ब्रह्मर्षे दीक्षाम् आहुः मनीषिणः ॥१-५०-१५॥

ततो भाग अर्थिनो देवान् द्रष्टुम् अर्हसि कौशिक ।
इति उक्त्वा मुनि शार्दूलम् प्रहृष्ट वदनः तदा ॥१-५०-१६॥

पुनः तम् परिपप्रच्छ प्रांजलिः प्रयतो नृपः ।
इमौ कुमारौ भद्रम् ते देव तुल्य पराक्रमौ ॥१-५०-१७॥

गज तुल्य गती वीरौ शार्दूल वृषभ उपमौ ।

पद्म पत्र विशाल अक्षौ खड्ग तूणी धनुर् धरौ ।
अश्विनौ इव रूपेण समुपस्थित यौवनौ ॥१-५०-१८॥

यदृच्छया एव गाम् प्राप्तौ देव लोकात् इव अमरौ ।
कथम् पद्भ्याम् इह प्राप्तौ किम् अर्थम् कस्य वा मुने ॥१-५०-१९॥

वर आयुध धरौ वीरौ कस्य पुत्रौ महामुने ।
भूषयन्तौ इमम् देशम् चन्द्र सूर्यौ इव अंबरम् ॥१-५०-२०॥

परस्परस्य सदृशौ प्रमाण इन्गित चेष्टितैः ।
काक पक्ष धरौ वीरौ श्रोतुम् इच्छामि तत्त्वतः ॥१-५०-२१॥

तस्य तत् वचनम् श्रुत्वा जनकस्य महात्मनः ।
न्यवेदयत् अमेय आत्मा पुत्रौ दशरथस्य तौ ॥१-५०-२२॥

सिद्ध आश्रम निवासम् च राक्षसानाम् वधम् तथा ।
तत्र आगमनम् अव्यग्रम् विशालायाः च दर्शनम् ॥१-५०-२३॥

अहल्या दर्शनम् चैव गौतमेन समागमम् ।
महाधनुषि जिज्ञासाम् कर्तुम् आगमनम् तथा ॥१-५०-२४॥

एतत् सर्वम् महातेजा जनकाय महात्मने ।

निवेद्य विरराम अथ विश्वामित्रो महामुनिः ॥१-५०-२५॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे पञ्चाशः सर्गः ॥१-५०॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे एकपञ्चाशः सर्गः ॥१-५१॥

तस्य तत् वचनम् श्रुत्वा विश्वामित्रस्य धीमतः ।
हृष्ट रोमा महातेजाः शताअनन्दो महातपाः ॥१-५१-१॥

गौतमस्य सुतो ज्येष्ठः तपसा द्योतित प्रभः ।
राम संदर्शनात् एव परम् विस्मयम् आगतः ॥१-५१-२॥

एतौ निषण्णौ संप्रेक्ष्य सुख आसीनौ नृपात्मजौ ।
शताअनंदो मुनिश्रेष्ठम् विश्वामित्रम् अथ अब्रवीत् ॥१-५१-३॥

अपि ते मुनि शार्दूल मम माता यशस्विनी ।
दर्शिता राज पुत्राय तपो दीर्घम् उपागता ॥१-५१-४॥

अपि रामे महातेजो मम माता यशस्विनी ।
वन्यैः उपाहरत् पूजाम् पूजा अर्हे सर्व देहिनाम् ॥१-५१-५॥

अपि रामाय कथितम् यथा वृत्तम् पुरातनम् ।
मम मातुः महातेजो दैवेन दुरनुष्ठितम् ॥१-५१-६॥

अपि कौशिक भद्रम् ते गुरुणा मम संगता ।
माता मम मुनिश्रेष्ठ राम संदर्शनात् इतः ॥१-५१-७॥

अपि मे गुरुणा रामः पूजितः कुशिकात्मज ।
इह आगतो महातेजाः पूजाम् प्राप्य महात्मनः ॥१-५१-८॥

अपि शांतेन मनसा गुरुः मे कुशिकात्मज ।
इह आगतेन रामेण पूजितेन अभिवादितः ॥१-५१-९॥

तत् श्रुत्वा वचनम् तस्य विश्वामित्रो महामुनिः ।
प्रति उवाच शतानंदम् वाक्यज्ञो वाक्य कोविदम् ॥१-५१-१०॥

न अतिक्रान्तम् मुनिश्रेष्ठ यत् कर्तव्यम् कृतम् मया ।
संगता मुनिना पत्नी भार्गवेण इव रेणुका ॥१-५१-११॥

तत् श्रुत्वा वचनम् तस्य विश्वामित्रस्य धीमतः ।
शतानंदो महातेजा रामम् वचनम् अब्रवीत् ॥१-५१-१२॥

स्वागतम् ते नरश्रेष्ठ दिष्ट्या प्राप्तो असि राघव ।
विश्वामित्रम् पुरस्कृत्य महर्षिम् अपराजितम् ॥१-५१-१३॥

अचिन्त्य कर्मा तपसा ब्रह्मर्षिः अमित प्रभः ।
विश्वामित्रो महातेजा - वेद्म्य - वेत्सि एनम् परमाम् गतिम् ॥१-५१-१४॥

न अस्ति धन्यतरो राम त्वत्तो अन्यो भुवि कश्चन ।
गोप्ता कुशिक पुत्रः ते येन तप्तम् महत् तपः ॥१-५१-१५॥

श्रूयताम् च अभिधास्यामि कौशिकस्य महात्मनः ।
यथा बलम् यथा तत्त्वम् तत् मे निगदतः शृणु ॥१-५१-१६॥

राजा अभूत् एष धर्मात्मा दीर्घ कालम् अरिन्दमः ।
धर्मज्ञः कृत विद्यः च प्रजानाम् च हिते रतः ॥१-५१-१७॥

प्रजापति सुतः तु आसीत् कुशो नाम महीपतिः ।
कुशस्य पुत्रो बलवान् कुशनाभः सुधार्मिकः ॥१-५१-१८॥

कुशनाभ सुतः तु आसीत् गाधिः इति एव विश्रुतः ।
गाधेः पुत्रो महातेजा विश्वामित्रो महामुनिः ॥१-५१-१९॥

विश्वमित्रो महातेजाः पालयामास मेदिनीम् ।
बहु वर्ष सहस्राणि राजा राज्यम् अकारयत् ॥१-५१-२०॥

कदाचित् तु महातेजा योजयित्वा वरूथिनीम् ।
अक्षौहिणी परिवृतः परिचक्राम मेदिनीम् ॥१-५१-२१॥

नगराणि च राष्ट्रानि सरितः च तथा गिरीन् ।
आश्रमान् क्रमशो राजा विचरन् आजगाम ह ॥१-५१-२२॥

वसिष्ठस्य आश्रम पदम् नाना पुष्प लता द्रुमम् ।
नाना मृग गण आकीर्णम् सिद्ध चारण सेवितम् ॥१-५१-२३॥

देव दानव गन्धर्वैः किन्नरैः उपशोभितम् ।
प्रशांत हरिण आकीर्णम् द्विज संघ निषेवितम् ॥१-५१-२४॥

ब्रह्म ऋषि गण संकीर्णम् देव ऋषि गण सेवितम् ।
तपः चरण संसिद्धैः अग्नि कल्पैः महात्मभिः ॥१-५१-२५॥

सततम् संकुलम् श्रीमत् ब्रह्म कल्पैः महात्मभिः ।
अब् भक्षैः वायु भक्षैः च शीर्ण पर्ण अशनैः तथा ॥१-५१-२६॥

फलमूलाशनैर्दान्तैर्जितदोषैर्जितेन्द्रियैः - यद्वा -

फल मूल अशनैः दान्तैः जित दोषैः जित इन्द्रियैः ।
ऋषिभिः वालखिल्यैः च जप होम परायणैः ॥१-५१-२७॥

अन्यैः वैखानसैः चैव समंतात् उपशोभितम् ।

वसिष्ठस्य आश्रम पदम् ब्रह्म लोकम् इव अपरम् ।
ददर्श जयताम् श्रेष्ठ विश्वामित्रो महाबलः ॥१-५१-२८॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे एकपञ्चाशः सर्गः ॥१-५१॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे द्विपञ्चाशः सर्गः ॥१-५२॥

तम् दृष्ट्वा परम प्रीतो विश्वामित्रो महाबलः ।
प्रणतो विनयात् वीरो वसिष्ठम् जपताम् वरम् ॥१-५२-१॥

स्वागतम् तव च इति उक्तो वसिष्ठेन महात्मना ।
आसनम् च अस्य भगवान् वसिष्ठो व्यादिदेश ह ॥१-५२-२॥

उपविष्टाय च तदा विश्वामित्राय धीमते ।
यथा न्यायम् मुनि वरः फल मूलम् उपाहरत् ॥१-५२-३॥

प्रतिगृह्य तु ताम् पूजाम् वसिष्ठात् राज सत्तमः ।
तपो अग्नि होत्र शिष्येषु कुशलम् पर्यपृच्छत ॥१-५२-४॥

विश्वामित्रो महातेजा वनस्पति गणे तथा ।
सर्वत्र कुशलम् च आह वसिष्ठो राज सत्तमम् ॥१-५२-५॥

सुख उपविष्टम् राजानम् विश्वामित्रम् महातपाः ।
पप्रच्छ जपताम् श्रेष्ठो वसिष्ठो ब्रह्मणः सुतः ॥१-५२-६॥

कच्चित् ते कुशलम् राजन् कच्चित् धर्मेण रंजयन् ।
प्रजाः पालयसे राजन् राज वृत्तेन धार्मिक ॥१-५२-७॥

कच्चित् ते सुभृता भृत्याः कच्चित् तिष्ठन्ति शासने ।
कच्चित् ते विजिताः सर्वे रिपवो रिपु सूदन ॥१-५२-८॥

कच्चित् बले च कोशे च मित्रेषु च परंतप ।
कुशलम् ते नर व्याघ्र पुत्र पौत्रे तथा अनघ ॥१-५२-९॥

सर्वत्र कुशलम् राजा वसिष्ठम् प्रत्युदाहरत् ।
विश्वामित्रो महातेजा वसिष्ठम् विनय अन्वितम् ॥१-५२-१०॥

कृत्वा तौ सुचिरम् कालम् धर्मिष्ठौ ताः कथाः तदा ।
मुदा परमया युक्तौ प्रीयेताम् तौ परस्परम् ॥१-५२-११॥

ततो वसिष्ठो भगवान् कथा अन्ते रघुनंदन ।
विश्वामित्रम् इदम् वाक्यम् उवाच प्रहसन् इव ॥१-५२-१२॥

आतिथ्यम् कर्तुम् इच्छामि बलस्य अस्य महाबल ।
तव च एव अप्रमेयस्य यथा अर्हम् संप्रतीच्छ मे ॥१-५२-१३॥

सत्क्रियाम् तु भवान् एताम् प्रतीच्छतु मया कृताम् ।
राजन् त्वम् अतिथि श्रेष्ठः पूजनीयः प्रयत्नतः ॥१-५२-१४॥

एवम् उक्तो वसिष्ठेन विश्वामित्रो महामतिः ।
कृतम् इति अब्रवीत् राजा पूजा वाक्येन मे त्वया ॥१-५२-१५॥

फल मूलेन भगवन् विद्यते यत् तव आश्रमे ।
पाद्येन आचमनीयेन भगवद् दर्शनेन च ॥१-५२-१६॥

सर्वथा च महाप्राज्ञ पूजा अर्हेण सुपूजितः ।
नमस्ते अस्तु गमिष्यामि मैत्रेण ईक्षस्व चक्षुषा ॥१-५२-१७॥

एवम् ब्रुवन्तम् राजानम् वसिष्ठः पुनः एव हि ।
न्यमंत्रयत धर्मात्मा पुनः पुनः उदार धीः ॥१-५२-१८॥

बाढम् इति एव गाधेयो वसिष्ठम् प्रत्युवाच ह ।
यथा प्रियम् भगवतः तथा अस्तु मुनि सत्तम ॥१-५२-१९॥

एवम् उक्तः तथा तेन वसिष्ठो जपताम् वरः ।
आजुहाव ततः प्रीतः कल्माषीम् धूत कल्मषः ॥१-५२-२०॥

एहि एहि शबले क्षिप्रम् शृणु च अपि वचो मम ।

सबलस्य अस्य राजर्षेः कर्तुम् व्यवसितो अस्मि अहम् ।
भोजनेन महा अर्हेण सत्कारम् संविधत्स्व मे ॥१-५२-२१॥

यस्य यस्य यथा कामम् षड् रसेषु अभिपूजितम् ।
तत् सर्वम् काम धुक् दिव्ये अभिवर्ष कृते मम ॥१-५२-२२॥

रसेन अन्नेन पानेन लेह्य चोष्येण संयुतम् ।
अन्नानाम् निचयम् सर्वम् सृजस्व शबले त्वर ॥१-५२-२३॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे द्विपञ्चाशः सर्गः ॥१-५२॥

← सर्गः ५२ रामायणम्/बालकाण्डम्

बालकाण्डम्

वाल्मीकिः सर्गः ५४ →

[[File:Kanda 1 BK-052- Vasista Vishvamithrayoh Samvadhaha.ogg|thumb|द्विपञ्चाशः

त्रिपञ्चाशः सर्गः श्रूयताम् रामायणम्/बालकाण्डम्

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे त्रिपञ्चाशः सर्गः ॥१-५३॥

एवमुक्ता वसिष्ठेन शबला शत्रुसूदन १.०५३.००१

विदधे कामधुक्कामान् यस्य यस्य यथेप्सितम् १.०५३.००१

इक्षून्मधूंस्तथा लाजान्मैरेयांश्च वरासवान्   १.०५३.००२

पानानि च महार्हाणि भक्ष्यांश्चोच्चावचांस्तथा १.०५३.००२

उष्णाढ्यस्यौदनस्यापि राशयः पर्वतोपमाः १.०५३.००३

मृष्टान्नानि च सूपाश्च दधिकुल्यास्तथैव च १.०५३.००३

नानास्वादुरसानां च षाडवानां तथैव च १.०५३.००४

भाजनानि सुपूर्णानि गौडानि च सहस्त्रशः १.०५३.००४

सर्वमासीत्सुसंतुष्टं हृष्टपुष्टजनाकुलम् १.०५३.००५

विश्वामित्रबलं राम वसिष्ठेनाभितर्पितम् १.०५३.००५

विश्वामित्रोऽपि राजर्षिर्हृष्टपुष्टस्तदाभवत् १.०५३.००६

सान्तः पुरवरो राजा सब्राह्मणपुरोहितः १.०५३.००६

सामात्यो मन्त्रिसहितः सभृत्यः पूजितस्तदा १.०५३.००७

युक्तः परेण हर्षेण वसिष्ठमिदमब्रवीत् १.०५३.००७

पूजितोऽहं त्वया ब्रह्मन् पूजार्हेण सुसत्कृतः १.०५३.००८

श्रूयतामभिधास्यामि वाक्यं वाक्यविशारद १.०५३.००८

गवां शतसहस्रेण दीयतां शबला मम १.०५३.००९

रत्नं हि भगवन्नेतद्रत्नहारी च पार्थिवः १.०५३.००९

तस्मान्मे शबलां देहि ममैषा धर्मतो द्विज १.०५३.००९

एवमुक्तस्तु भगवान् वसिष्ठो मुनिसत्तमः १.०५३.०१०

विश्वामित्रेण धर्मात्मा प्रत्युवाच महीपतिम् १.०५३.०१०

नाहं शतसहस्रेण नापि कोटिशतैर्गवाम् १.०५३.०११

राजन् दास्यामि शबलां राशिभी रजतस्य वा १.०५३.०११

न परित्यागमर्हेयं मत्सकाशादरिंदम १.०५३.०१२

शाश्वती शबला मह्यं कीर्तिरात्मवतो यथा १.०५३.०१२

अस्यां हव्यं च कव्यं च प्राणयात्रा तथैव च १.०५३.०१३

आयत्तमग्निहोत्रं च बलिर्होमस्तथैव च १.०५३.०१३

स्वाहाकारवषट्कारौ विद्याश्च विविधास्तथा १.०५३.०१४

आयत्तमत्र राजर्षे सर्वमेतन्न संशयः १.०५३.०१४

सर्व स्वमेतत्सत्येन मम तुष्टिकरी सदा १.०५३.०१५

कारणैर्बहुभी राजन्न दास्ये शबलां तव १.०५३.०१५

वसिष्ठेनैवमुक्तस्तु विश्वामित्रोऽब्रवीत्ततः १.०५३.०१६

संरब्धतरमत्यर्थं वाक्यं वाक्यविशारदः १.०५३.०१६

हैरण्यकक्ष्याग्रैवेयान् सुवर्णाङ्कुशभूषितान् १.०५३.०१७

ददामि कुञ्जराणां ते सहस्राणि चतुर्दश १.०५३.०१७

हैरण्यानां रथानां च श्वेताश्वानां चतुर्युजाम्   १.०५३.०१८

ददामि ते शतान्यष्टौ किङ्किणीकविभूषितान् १.०५३.०१८

हयानां देशजातानां कुलजानां महौजसाम्   १.०५३.०१९

सहस्त्रमेकं दश च ददामि तव सुव्रत१.०५३.०१९

नानावर्णविभक्तानां वय:स्थानां तथैव च   १.०५३.०२०

ददाम्येकां गवां कोटिं शबला दीयतां मम   १.०५३.०२०

एवमुक्तस्तु भगवान् विश्वामित्रेण धीमता   १.०५३.०२१

न दास्यामीति शबलां प्राह राजन् कथं चन   १.०५३.०२१

एतदेव हि मे रत्नमेतदेव हि मे धनम्   १.०५३.०२२

एतदेव हि सर्वस्वमेतदेव हि जीवितम्   १.०५३.०२२

दर्शश्च पूर्णमासश्च यज्ञाश्चैवाप्तदक्षिणाः   १.०५३.०२३

एतदेव हि मे राजन् विविधाश्च क्रियास्तथा   १.०५३.०२३

अदोमूलाः क्रियाः सर्वा मम राजन्न संशयः   १.०५३.०२४

बहूनां किं प्रलापेन न दास्ये कामदोहिनीम्   १.०५३.०२४

एवम् उक्ता वसिष्ठेन शबला शत्रु सूदन ।
विदधे कामधुक् कामान् यस्य यस्य ईप्सितम् यथा ॥१-५३-१॥

इक्षून् मधून् तथा लाजान् मैरेयान् च वर आसवान् ।
पानानि च महाअर्हाणि भक्ष्यान् च उच्च अवचान् तथा ॥१-५३-२॥

उष्ण आढ्यस्य ओदनस्य अपि राशयः पर्वतोपमाः ।
मृष्ट अन्नानि च सूपाः च दधि कुल्याः तथैव च ॥१-५३-३॥

नाना स्वादु रसानाम् च खाण्डवनाम् - षाडबानाम् - तथैव च ।
भाजनानि -भोजनानि - सुपूर्णानि गौडानि च सहस्त्रशः ॥१-५३-४॥

सर्वम् आसीत् सुसंतुष्टम् हृष्ट पुष्ट जन आयुतम् ।
विश्वामित्र बलम् राम वसिष्ठेन सुतर्पितम् ॥१-५३-५॥

विश्वामित्रो अपि राजर्षिः हृष्ट पुष्टः तदा अभवत् ।
स अन्तः पुर वरो राजा स ब्राह्मण पुरोहितः ॥१-५३-६॥

स अमात्यो मंत्रि सहितः स भृत्यः पूजितः तदा ।
युक्तः परम हर्षेण वसिष्ठम् इदम् अब्रवीत् ॥१-५३-७॥

पूजितो अहम् त्वया ब्रह्मन् पूज अर्हेण सुसत्कृतः ।
श्रूयताम् अभिधास्यामि वाक्यम् वाक्य विशारद ॥१-५३-८॥

गवाम् शत सहस्रेण दीयताम् शबला मम ।
रत्नम् हि भगवन् एतत् रत्न हारी च पार्थिवः ॥१-५३-९॥

तस्मात् मे शबलाम् देहि मम एषा धर्मतो द्विज ।
एवम् उक्तः तु भगवान् वसिष्ठो मुनि सत्तमः ॥१-५३-१०॥

विश्वामित्रेण धर्मात्मा प्रत्युवाच महीपतिम् ।
न अहम् शत सहस्रेण न अपि कोटि शतैः गवाम् ॥१-५३-११॥

राजन् दास्यामि शबलाम् राशिभी रजतस्य वा ।
न परित्यागम् अर्हा इयम् मत् सकाशात् अरिन्दम ॥१-५३-१२॥

शाश्वती शबला मह्यम् कीर्तिर् आत्मवतो यथा ।
अस्याम् हव्यम् च कव्यम् च प्राण यात्रा तथैव च ॥१-५३-१३॥

आयत्तम् अग्नि होत्रम् च बलिः होमः तथैव च ।
स्वाहा कार वषट् कारौ विद्याः च विविधाः तथा ॥१-५३-१४॥

आयत्तम् अत्र राज ऋषे सर्वम् एतन् न संशयः ।
सर्वस्वम् एतत् सत्येन मम तुष्टि करी तथा ॥१-५३-१५॥

कारणैः बहुभी राजन् न दास्ये शबलाम् तव ।
वसिष्ठेन एवम् उक्तः तु विश्वामित्रो अब्रवीत् तदा ॥१-५३-१६॥

संरब्धतरम् अत्यर्थम् वाक्यम् वाक्य विशारदः ।
हैरण्य कक्ष्या ग्रैवेयान् सुवर्ण अंकुश भूषितान् ॥१-५३-१७॥

ददामि कुंजराणाम् ते सहस्राणि चतुर् दश ।

हैरण्यानाम् रथानाम् च श्वेत अश्वानाम् चतुर् युजाम् ॥१-५३-१८॥

ददामि ते शतानि अष्टौ किन्किणीक विभूषितान् ।

हयानाम् देश जातानाम् कुल जानाम् महौजसाम् ।
सहस्त्रम् एकम् दश च ददामि तव सुव्रत ॥१-५३-१९॥

नाना वर्ण विभक्तानाम् वयःस्थानाम् तथैव च ।
ददामि एकाम् गवाम् कोटिम् शबला दीयताम् मम ॥१-५३-२०॥

यावत् इच्छसि रत्नानि हिरण्यम् वा द्विजोत्तम ।
तावत् ददामि ते सर्वम् दीयताम् शबला मम ॥१-५३-२१॥

एवम् उक्तः तु भगवान् विश्वामित्रेण धीमता ।
न दास्यामि इति शबलाम् प्राह राजन् कथंचन ॥१-५३-२२॥

एतदेव हि मे रत्नम् एतदेव हि मे धनम् ।
एतदेव हि सर्वस्वम् एतदेव हि जीवितम् ॥१-५३-२३॥

दर्शः च पौर्ण मासः च यज्ञाः चैव आप्त दक्षिणाः ।

एतदेव हि मे राजन् विविधाः च क्रियाः तथा ॥१-५३-२४॥

अतो मूलाः क्रियाः सर्वा मम राजन् न संशयः ।
बहूना किम् प्रलापेन न दास्ये काम दोहिनीम् ॥१-५३-२५॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे त्रिपञ्चाशः सर्गः ॥१-५३॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे चतुःपञ्चाशः सर्गः ॥१-५४॥

तदास्य शबलां राम विश्वामित्रोऽन्वकर्षत १.०५४.००१

नीयमाना तु शबला राम राज्ञा महात्मना १.०५४.००२

दुःखिता चिन्तयामास रुदन्ती शोककर्शिता १.०५४.००२

परित्यक्ता वसिष्ठेन किमहं सुमहात्मना १.०५४.००३

याहं राजभृतैर्दीना ह्रियेयं भृशदु:खिता १.०५४.००३

किं मयापकृतं तस्य महर्षेर्भावितात्मन: १.०५४.००४

यन्मामनागसं भक्तामिष्टां त्यजति धार्मिक: १.०५४.००४

इति सा चिन्तयित्वा तु नि:श्वस्य च पुन: पुन:१.०५४.००५

जगाम वेगेन तदा वसिष्ठं परमौजसं १.०५४.००५

निर्धूय तांस्तदा भृत्याञ्शतश: शत्रुसूदन १.०५४.००६

जगामानिलवेगेन पादमूलं महात्मन: १.०५४.००६

शबला सा रुदन्ती च क्रोशन्ती चेदमब्रवीत् १.०५४.००७

वसिष्ठस्याग्रत: स्थित्वा मेघदुन्दुभिराविणी १.०५४.००७

भगवन् किं परित्यक्ता त्वयाहं ब्रह्मणः सुत १.०५४.००८

यस्माद्राजभृता मां हि नयन्ते त्वत्सकाशतः १.०५४.००८

एवमुक्तस्तु ब्रह्मर्षिरिदं वचनमब्रवीत् १.०५४.००९

शोकसंतप्तहृदयां स्वसारमिव दुःखिताम् १.०५४.००९

न त्वां त्यजामि शबले नापि मेऽपकृतं त्वया १.०५४.०१०

एष त्वां नयते राजा बलान्मत्तो महाबलः १.०५४.०१०

न हि तुल्यं बलं मह्यं राजा त्वद्य विशेषतः १.०५४.०११

बली राजा क्षत्रियश्च पृथिव्याः पतिरेव च १.०५४.०११

इयमक्षौहिणीपूर्णा सवाजिरथसंकुला १.०५४.०१२

हस्तिध्वजसमाकीर्णा तेनासौ बलवत्तरः १.०५४.०१२

एवमुक्ता वसिष्ठेन प्रत्युवाच विनीतवत् १.०५४.०१३

वचनं वचनज्ञा सा ब्रह्मर्षिममितप्रभम्   १.०५४.०१३

न बलं क्षत्रियस्याहुर्ब्राह्मणो बलवत्तरः   १.०५४.०१४

ब्रह्मन् ब्रह्मबलं दिव्यं क्षत्रात्तु बलवत्तरम्१.०५४.०१४

अप्रमेयबलं तुभ्यं न त्वया बलवत्तरः   १.०५४.०१५

विश्वामित्रो महावीर्यस्तेजस्तव दुरासदम् १.०५४.०१५

नियुङ्क्ष्व मां महातेजस्त्वद्ब्रह्मबलसंभृताम् १.०५४.०१६

तस्य दर्पं बलं यत्तन्नाशयामि दुरात्मनः   १.०५४.०१६

इत्युक्तस्तु तया राम वसिष्ठः सुमहायशाः १.०५४.०१७

सृजस्वेति तदोवाच बलं परबलारुजम् १.०५४.०१७

तस्या हुम्भारवोत्सृष्टाः पह्लवाः शतशो नृप   १.०५४.०१८

नाशयन्ति बलं सर्वं विश्वामित्रस्य पश्यतः १.०५४.०१८

स राजा परमक्रुद्धः क्रोधविस्फारितेक्षणः १.०५४.०१९

पह्लवान्नाशयामास शस्त्रैरुच्चावचैरपि १.०५४.०१९

विश्वामित्रार्दितान् दृष्ट्वा पह्लवाञ्शतशस्तदा १.०५४.०२०

भूय एवासृजद्घोराञ्शकान् यवनमिश्रितान् १.०५४.०२०

तैरासीत्संवृता भूमिः शकैर्यवनमिश्रितैः १.०५४.०२१

प्रभावद्भिर्महावीर्यैर्हेमकिञ्जल्कसंनिभैः १.०५४.०२१

दीर्घासिपट्टिशधरैर्हेमवर्णाम्बरावृतैः १.०५४.०२२

निर्दग्धं तद्बलं सर्वं प्रदीप्तैरिव पावकैः १.०५४.०२२

ततोऽस्त्राणि महातेजा विश्वामित्रो मुमोच ह १.०५४.०२३

कामधेनुम् वसिष्ठो अपि यदा न त्यजते मुनिः ।

तदा अस्य शबलाम् राम विश्वामित्रो अन्वकर्षत ॥१-५४-१॥

नीयमाना तु शबला राम राज्ञा महात्मना ।
दुःखिता चिन्तयामास रुदंती शोक कर्शिता ॥१-५४-२॥

परित्यक्ता वसिष्ठेन किम् अहम् सुमहात्मना ।
या अहम् राज भृतैः दीना ह्रियेयम् भृश दुःखिता ॥१-५४-३॥

किम् मया अपकृतम् तस्य महर्षेः भावित आत्मनः ।
यन् माम् अनागसम् भक्ताम् इष्टाम् त्यजति धार्मिकः ॥१-५४-४॥

इति संचिन्तयित्वा तु निःश्वस्य च पुनः पुनः ।
जगाम वेगेन तदा वसिष्ठम् परम ओजसम् ॥१-५४-५॥

निर्धूय ताम् तदा भृत्यान् शतशः शत्रुसूदन ।
जगाम अनिल वेगेन पाद मूलम् महात्मनः ॥१-५४-६॥

शबला सा रुदन्ती च क्रोशन्ती च इदम् अब्रवीत् ।
वसिष्ठस्य अग्रतः स्थित्वा मेघ निःस्वना ॥१-५४-७॥

भगवन् किम् परित्यक्ता त्वया अहम् ब्रह्मणः सुत ।

यस्मात् राज भटा माम् हि नयन्ते त्वत् सकाशतः ॥१-५४-८॥

एवम् उक्तः तु ब्रह्मर्षिर् इदम् वचनम् अब्रवीत् ।
शोक संतप्त हृदयाम् स्व सारम् इव दुःखिताम् ॥१-५४-९॥

न त्वाम् त्यजामि शबले न अपि मे अपकृतम् त्वया ।
एष त्वाम् नयते राजा बलात् मत्तः महाबलः ॥१-५४-१०॥

न हि तुल्यम् बलम् मह्यम् राजा तु अद्य विशेषतः ।
बली राजा क्षत्रियः च पृथिव्याः पतिः एव च ॥१-५४-११॥

इयम् अक्षौहिणी पूर्णा गज वाजि रथ आकुला ।
हस्ति ध्वज समाकीर्णा तेन असौ बलवत्तरः ॥१-५४-१२॥

एवम् उक्ता वसिष्ठेन प्रत्युवाच विनीतवत् ।
वचनम् वचनज्ञा सा ब्रह्मर्षिम् अतुल प्रभम् ॥१-५४-१३॥

न बलम् क्षत्रियस्य आहुः ब्राह्मणो बलवत्तरः ।
ब्रह्मन् ब्रह्म बलम् दिव्यम् क्षत्रात् तु बलवत्तरम् ॥१-५४-१४॥

अप्रमेय बलम् तुभ्यम् न त्वया बलवत्तरः ।

विश्वामित्रो महावीर्यः तेजः तव दुरासदम् ॥१-५४-१५॥

नियुङ्क्ष्व माम् महातेजः त्वत् ब्रह्म बल संभृताम् ।
तस्य दर्पम् बलम् यत्नम् नाशयामि दुरात्मनः ॥१-५४-१६॥

इति उक्तः तु तया राम वसिष्ठः सुमहायशाः ।
सृजस्व इति तदा उवाच बलम् पर बल अर्दनम् ॥१-५४-१७॥

तस्य तत् वचनम् श्रुत्वा सुरभिः सा असृजत् तदा ।
तस्या हुंभा रव उत्सृष्टाः पह्लवाः शतशो नृप ॥१-५४-१८॥

नाशयन्ति बलम् सर्वम् विश्वामित्रस्य पश्यतः ।
स राजा परम क्रुद्धः क्रोध विस्फारित ईक्षणः ॥१-५४-१९॥

पह्लवान् नाशयामास शस्त्रैः उच्चावचैः अपि ।
विश्वामित्र अर्दितान् दृष्ट्वा पह्लवान् शतशः तदा ॥१-५४-२०॥

भूय एव असृजत् घोरान् शकान् यवन मिश्रितान् ।
तैः आसीत् संवृता भूमिः शकैः यवन मिश्रितैः ॥१-५४-२१॥

प्रभावद्भिर्महावीर्यैर्हेमकिंजल्कसन्निभैः ।

यद्वा -

प्रभावद्भिः महावीर्यैः हेम किंजल्क संनिभैः ।

दीर्घासिपट्टिशधरैर्हेमवर्णाम्बराअवृतैः ॥

यद्वा -

दीर्घ असि पट्टिश धरैः हेम वर्ण अंबर आवृतैः ॥१-५४-२२॥

निर्दग्धम् तत् बलम् सर्वम् प्रदीप्तैः इव पावकैः ।

ततो अस्त्राणि महातेजा विश्वामित्रो मुमोच ह ।
तैः तैः यवन कांभोजा बर्बराः च अकुली कृताः ॥१-५४-२३॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे चतुःपञ्चाशः सर्गः ॥१-५४॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे पञ्चपञ्चाशः सर्गः ॥१-५५॥

ततः तान् आकुलान् दृष्ट्वा विश्वामित्र अस्त्र मोहितान् ।
वसिष्ठः चोदयामास काम धुक् सृज योगतः ॥१-५५-१॥

तस्या हुंकारतो जाताः कांबोजा रवि सन्निभाः ।
ऊधसः तु अथ संजाताः पह्लवाः शस्त्र पाणयः ॥१-५५-२॥

योनि देशात् च यवनः शकृ देशात् शकाः तथा ।
रोम कूपेषु म्लेच्छाः च हारीताः स किरातकाः ॥१-५५-३॥

तैः तत् निषूदितम् सैन्यम् विश्वमित्रस्य तत् क्षणात् ।
स पदाति गजम् स अश्वम् स रथम् रघुनंदन ॥१-५५-४॥

दृष्ट्वा निषूदितम् सैन्यम् वसिष्ठेन महात्मना ।
विश्वामित्र सुतानाम् तु शतम् नाना विध आयुधम् ॥१-५५-५॥

अभ्यधावत् सुसंक्रुद्धम् वसिष्ठम् जपताम् वरम् ।

हुम् कारेण एव तान् सर्वान् निर्ददाह महान् ऋषिः ॥१-५५-६॥

ते स अश्व रथ पादाता वसिष्ठेन महात्मना ।
भस्मी कृता मुहूर्तेन विश्वामित्र सुताः तदा ॥१-५५-७॥

दृष्ट्वा विनाशितान् पुत्रान् बलम् च सुमहा यशाः ।
स व्रीडः चिंतया आविष्टो विश्वामित्रो अभवत् तदा ॥१-५५-८॥

समुद्र इव निर्वेगो भग्न दंष्ट्र इव उरगः ।
उपरक्त इव आदित्यः सद्यो निष्प्रभताम् गतः ॥१-५५-९॥

हत पुत्र बलो दीनो लून पक्ष इव द्विजः ।
हत सर्व बल उत्साहो निर्वेदम् समपद्यत ॥१-५५-१०॥

स पुत्रम् एकम् राज्याय पालय इति नियुज्य च ।
पृथिवीम् क्षत्र धर्मेण वनम् एव अन्वपद्यत ॥१-५५-११॥

स गत्वा हिमवत् पार्श्वम् किंनर उरग सेवितम् ।
महादेव प्रसाद अर्थम् तपः तेपे महातपाः ॥१-५५-१२॥

केनचित् तु अथ कालेन देवेशो वृषभ ध्वजः ।

दर्शयामास वरदो विश्वामित्रम् महामुनिम् ॥१-५५-१३॥

किम् अर्थम् तप्यसे राजन् ब्रूहि यत् ते विवक्षितम् ।
वरदो अस्मि वरो यः ते कांक्षितः सो अभिधीयताम् ॥१-५५-१४॥

एवम् उक्तः तु देवेन विश्वामित्रो महातपाः ।
प्रणिपत्य महादेवम् विश्वामित्रो अब्रवीत् इदम् ॥१-५५-१५॥

यदि तुष्टो महादेव धनुर् वेदो मम अनघ ।
सा अंग उप अंग उपनिषदः स रहस्यः प्रदीयताम् ॥१-५५-१६॥

यानि देवेषु च अस्त्राणि दानवेषु महर्षिषु ।
गंधर्व यक्ष रक्षस्सु प्रतिभांतु मम अनघ ॥१-५५-१७॥

तव प्रसादात् भवतु देवदेव मम ईप्सितम् ।
एवम् अस्तु इति देवेशो वाक्यम् उक्त्वा गतः तदा ॥१-५५-१८॥

प्राप्य च अस्त्राणि देवेशात् विश्वामित्रो महाबलः ।
दर्पेण महता युक्तो दर्पपूर्णो अभवत् तदा ॥१-५५-१९॥

विवर्धमानो वीर्येण समुद्र इव पर्वणि ।
हतम् मेने तदा राम वसिष्ठम् ऋषि सत्तमम् ॥१-५५-२०॥

ततो गत्वा आश्रमपदम् मुमोच अस्त्राणि पार्थिवः ।
यैः तत् तपो वनम् सर्वम् निर्दग्धम् च अस्त्र तेजसा ॥१-५५-२१॥

उदीर्यमाणम् अस्त्रम् तत् विश्वामित्रस्य धीमतः ।
दृष्ट्वा विप्रद्रुता भीता मुनयः शतशो दिशः ॥१-५५-२२॥

वसिष्ठस्य च ये शिष्याः ये च वै मृग पक्षिणः ।
विद्रवन्ति भयात् भीता नाना दिक्भ्यः सहस्रशः ॥१-५५-२३॥

वसिष्ठस्य आश्रमपदम् शून्यम् आसीत् महात्मनः ।
मुहूर्तम् इव निःशब्दम् आसीत् ईरिण संनिभम् ॥१-५५-२४॥

वदतो वै वसिष्ठस्य मा भै इति मुहुर्मुहुः ।
नाशयामि अद्य गाधेयम् नीहारम् इव भास्करः ॥१-५५-२५॥

एवम् उक्त्वा महातेजा वसिष्ठो जपताम् वरः ।
विश्वामित्रम् तदा वाक्यम् स रोषम् इदम् अब्रवीत् ॥१-५५-२६॥

आश्रमम् चिर संवृद्धम् यत् विनाशितवान् असि ।
दुराचारो हि यत् मूढ तस्मात् त्वम् न भविष्यसि ॥१-५५-२७॥

इति उक्त्वा परम क्रुद्धो दण्डम् उद्यम्य सत्वरः ।
विधूम इव काल अग्निः यम दण्डम् इव अपरम् ॥१-५५-२८॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे पञ्चपञ्चाशः सर्गः ॥१-५५॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे षट्पञ्चाशः सर्गः ॥१-५६॥

एवम् उक्तो वसिष्ठेन विश्वामित्रो महाबलः ।
आग्नेयम् अस्त्रम् उत्क्षिप्य तिष्ठ तिष्ठ इति च अब्रवीत् ॥१-५६-१॥

ब्रह्मदण्डम् समुद्यम्य काल दण्डम् इव अपरम् ।
वसिष्ठो भगवान् क्रोधात् इदम् वचनम् अब्रवीत् ॥१-५६-२॥

क्षत्र बन्धो स्थितो अस्मि एष यद् बलम् तद् विदर्शय ।
नाशयामि अद्य ते दर्पम् शस्त्रस्य तव गाधिज ॥१-५६-३॥

क्क च ते क्षत्रिय बलम् क्क च ब्रह्म बलम् महत् ।
पश्य ब्रह्म बलम् दिव्यम् मम क्षत्रिय पांसन ॥१-५६-४॥

तस्य अस्त्रम् गाधि पुत्रस्य घोरम् आग्नेयम् उत्तमम् ।
ब्रह्म दण्डेन तत् शांतम् अग्नेः वेग इव अंभसा ॥१-५६-५॥

वारुणम् चैव रौद्रम् च ऐन्द्रम् पाशुपतम् तथा ।
ऐषीकम् च अपि चिक्षेप रुषितो गाधि नंदनः ॥१-५६-६॥

मानवम् मोहनम् चैव गांधर्वम् स्वापनम् तथा ।
जृंभणम् मदानम् चैव संतापन विलापने ॥१-५६-७॥

शोषणम् दारणम् चैव वज्रम् अस्त्रम् सुदुर्जयम् ।
ब्रह्म पाशम् काल पाशम् वारुणम् पाशम् एव च ॥१-५६-८॥

पिनाकम् अस्त्रम् च दयितम् शुष्क आर्द्रे अशनी तथा ।

दण्ड अस्त्रम् अथ पैशाचम् क्रौन्चम् अस्त्रम् तथैव च ॥१-५६-९॥

धर्म चक्रम् काल चक्रम् विष्णु चक्रम् तथैव च ।
वायव्यम् मथनम् चैव अस्त्रम् हय शिरः तथा ॥१-५६-१०॥

शक्ति द्वयम् च चिक्षेप कंकालम् मुसलम् तथा ।
वैद्याधरम् महाअस्त्रम् च कालास्त्रम् अथ दारुणम् ॥१-५६-११॥

त्रिशूलम् अस्त्रम् घोरम् च कापालम् अथ कंकणम् ।
एतानि अस्त्राणि चिक्षेप सर्वाणि रघु नंदन ॥१-५६-१२॥

वसिष्ठे जपताम् श्रेष्ठे तद् अद्भुतम् इव अभवत् ।
तानि सर्वाणि दण्डेन ग्रसते ब्रह्मणः सुतः ॥१-५६-१३॥

तेषु शांतेषु ब्रह्मास्त्रम् क्षिप्तवान् गाधि नंदनः ।
तत् अस्त्रम् उद्यतम् दृष्ट्वा देवाः स अग्नि पुरोगमाः ॥१-५६-१४॥

देव ऋषयः च संभ्रांता गंधर्वाः स महा उरगाः ।
त्रैलोक्यम् आसीत् संत्रस्तम् ब्रह्मास्त्रे समुदीरिते ॥१-५६-१५॥

तत् अपि अस्त्रम् महाघोरम् ब्राह्मम् ब्राह्मेण तेजसा ।
वसिष्ठो ग्रसते सर्वम् ब्रह्म दण्डेन राघव ॥१-५६-१६॥

ब्रह्म अस्त्रम् ग्रसमानस्य वसिष्ठस्य महात्मनः ।
त्रैलोक्य मोहनम् रौद्रम् रूपम् आसीत् सुदारुणम् ॥१-५६-१७॥

रोम कूपेषु सर्वेषु वसिष्ठस्य महात्मनः ।
मरीच्य इव निष्पेतुः अग्नेः धूम आकुल अर्चिषः ॥१-५६-१८॥

प्राज्वलत् ब्रह्म दण्डः च वसिष्ठस्य कर उद्यतः ।
विधूम इव काल अग्निः यम दण्ड इव अपरः ॥१-५६-१९॥

ततो अस्तुवन् मुनि गणा वसिष्ठम् जपताम् वरम् ।
अमोघम् ते बलम् ब्रह्मन् तेजो धारय तेजसा ॥१-५६-२०॥

निगृहीतः त्वया ब्रह्मन् विश्वामित्रो महातपाः ।
प्रसीद जपताम् श्रेष्ठ लोकाः सन्तु गत व्यथाः ॥१-५६-२१॥

एवम् उक्तो महातेजाः शमम् चक्रे महातपाः ।
विश्वामित्रो अपि निकृतो विनिःश्वस्य इदम् अब्रवीत् ॥१-५६-२२॥

धिक् बलम् क्षत्रिय बलम् ब्रह्म तेजो बलम् बलम् ।
एकेन ब्रह्म दण्डेन सर्व अस्त्राणि हतानि मे ॥१-५६-२३॥

तत् एतत् समवेक्ष्य अहम् प्रसन्न इन्द्रिय मानसः ।
तपो महत् समास्थास्ये यत् वै ब्रह्मत्व कारणम् ॥१-५६-२४॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे षट्पञ्चाशः सर्गः ॥१-५६॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे सप्तपञ्चाशः सर्गः ॥१-५७॥

ततः संतप्त हृदयः स्मरन् निग्रहम् आत्मनः ।
विनिःश्वस्य विनिःश्वस्य कृत वैरो महात्मना ॥१-५७-१॥

स दक्षिणाम् दिशम् गत्वा महिष्या सह राघव ।

ततापं परमम् घोरम् विश्वामित्रो महातपाः ॥१-५७-२॥

फल मूल अशनो दान्तैः चचार महत् तपः ।
अथ अस्य जज्ञिरे पुत्राः सत्य धर्म परायणाः ॥१-५७-३॥

हविष्पन्दो मधुष्यन्दो दृढनेत्रो महारथः ।
पूर्णे वर्ष सहस्रे तु ब्रह्मा लोक पितामहः ॥१-५७-४॥

अब्रवीत् मधुरम् वाक्यम् विश्वामित्रम् तपो धनम् ।
जिता राजर्षि लोकाः ते तपसा कुशिक आत्मज ॥१-५७-५॥

अनेन तपसा त्वाम् हि राज ऋषिर् इति विद्महे ।
एवम् उक्त्वा महातेजा जगाम सह दैवतैः ॥१-५७-६॥

त्रिविष्टपम् ब्रह्म लोकम् लोकानाम् परम ईश्वरः ।
विश्वामित्रो अपि तत् श्रुत्वा ह्रिया किंचित् अवाङ्मुखः ॥१-५७-७॥

दुःखेन महता आविष्टः स मन्युः इदम् अब्रवीत् ।
तपः च सुमहत् तप्तम् राज ऋषिर् इति माम् विदुः ॥१-५७-८॥

देवाः स ऋषि गणाः सर्वे न अस्ति मन्ये तपः फलम् ।

एवम् निश्चित्य मनसा भूय एव महातपाः ॥१-५७-९॥

तपः चचार काकुत्स्थ परमम् परम आत्मवान् ।
एतस्मिन् एव काले तु सत्य वादी जित इन्द्रियः ॥१-५७-१०॥

त्रिशंकुः इति विख्यात इक्ष्वाकु कुल वर्धनः ।
तस्य बुद्धिः समुत्पन्ना यजेयम् इति राघव ॥१-५७-११॥

गच्छेयम् स्व शरीरेण देवानाम् परमाम् गतिम् ।
वसिष्ठम् स समाहूय कथयामास चिन्तितम् ॥१-५७-१२॥

अशक्यम् इति च अपि उक्तो वसिष्ठेन महात्मना ।
प्रत्याख्यातो वसिष्ठेन स ययौ दक्षिणाम् दिशम् ॥१-५७-१३॥

ततः तत् कर्म सिद्धि अर्थम् पुत्रान् तस्य गतो नृपः ।
वासिष्ठा दीर्घ तपसः तपो यत्र हि तेपिरे ॥१-५७-१४॥

त्रिशंकुः सुमहातेजाः शतम् परम भास्वरम् ।
वसिष्ठ पुत्रान् ददृशे तप्यमानान् यशस्विनः ॥१-५७-१५॥

सो अभिगम्य महात्मानः सर्वान् एव गुरोः सुतान् ।

अभिवाद्य आनुपूर्व्येण ह्रिया किंचित् अवाङ्मुखः ॥१-५७-१६॥

अब्रवीत् स महात्मनः सर्वान् एव कृतांजलिः ।
शरणम् वः प्रपद्ये अहम् शरण्यान् शरणागतः ॥१-५७-१७॥

प्रत्याख्यातो अस्मि भद्रम् वो वसिष्ठेन महात्मना ।
यष्टु कामो महायज्ञम् तत् अनुज्ञातुम् अर्थथ ॥१-५७-१८॥

गुरु पुत्रान् अहम् सर्वान् नमस् कृत्य प्रसादये ।
शिरसा प्रणतो याचे ब्राह्मणान् तपसि स्थितान् ॥१-५७-१९॥

ते माम् भवन्तः सिद्धि अर्थम् याजयंतु समाहिताः ।
स शरीरो यथा अहम् वै देव लोकम् अवाप्नुयाम् ॥१-५७-२०॥

प्रत्याख्यातो वसिष्ठेन गतिम् अन्याम् तपो धनाः ।
गुरु पुत्रान् ऋते सर्वान् न अहम् पश्यामि कांचन ॥१-५७-२१॥

इक्ष्वाकूणाम् हि सर्वेषाम् पुरोधाः परमा गतिः ।
तस्मात् अनंतरम् सर्वे भवन्तो दैवतम् मम ॥१-५७-२२॥

इति वाल्मीकिरामायणे आदिकाव्ये बालकाण्डे सप्तपञ्चाशः सर्गः ॥१-५७॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे अष्टपञ्चाशः सर्गः ॥१-५८॥

ततः त्रिशंकोः वचनम् श्रुत्वा क्रोध समन्वितम् ।
ऋषि पुत्र शतम् राम राजानम् इदम् अब्रवीत् ॥१-५८-१॥

प्रत्याख्यातो असि दुर्बुद्धे गुरुणा सत्य वादिना ।
तम् कथम् समतिक्रम्य शाखा अन्तरम् उपेयिवान् ॥१-५८-२॥

इक्ष्वाकूणाम् हि सर्वेषाम् पुरोधाः परमा गतिः ।
न च अतिक्रमितुम् शक्यम् वचनम् सत्य वादिनः ॥१-५८-३॥

अशक्यम् इति स उवाच वसिष्ठो भगवान् ऋषिः ।
तम् वयम् वै समाहर्तुम् क्रतुम् शक्ताः कथंचन ॥१-५८-४॥

बालिशः त्वम् नर श्रेष्ठ गम्यताम् स्व पुरम् पुनः ।
याजने भगवान् शक्तः त्रैलोक्यस्य अपि पार्थिव ॥१-५८-५॥

अवमानम् कथम् कर्तुम् तस्य शक्षायामहे वयम् ।
तेषाम् तद् वचनम् श्रुत्वा क्रोध पर्याकुल अक्षरम् ॥१-५८-६॥

स राजा पुनः एव एतान् इदम् वचनम् अब्रवीत् ।
प्रत्याख्यातो भगवता गुरु पुत्रैः तथैव हि ॥१-५८-७॥

अन्याम् गतिम् गमिष्यामि स्वस्ति वो अस्तु तपो धनाः ।
ऋषि पुत्राः तु तत् श्रुत्वा वाक्यम् घोर अभिसंहितम् ॥१-५८-८॥

शेपुः परम संक्रुद्धाः चण्डालत्वम् गमिष्यसि ।
इति उक्त्वा ते महात्मानो विविशुः स्वम् स्वम् आश्रमम् ॥१-५८-९॥

अथ रात्र्याम् व्यतीतायाम् राजा चण्डालताम् गतः ।
नील वस्त्र धरो नीलः परुषो ध्वस्त मूर्धजः ॥१-५८-१०॥

चित्य माल्य अनुलेपः च आयस आभरणो अभवत् ।

तम् दृष्ट्वा मंत्रिणः सर्वे त्यज्य चण्डाल रूपिणम् ॥१-५८-११॥

प्राद्रवन् सहिता राम पौरा ये अस्य अनुगामिनः ।
एको हि राजा काकुत्स्थ जगाम परम आत्मवान् ॥१-५८-१२॥

दह्यमानो दिवा रात्रम् विश्वामित्रम् तपो धनम् ।
विश्वामित्रः तु तम् दृष्ट्वा राजानम् विफली कृतम् ॥१-५८-१३॥

चण्डाल रूपिणम् राम मुनिः कारुण्यम् आगतः ।
कारुण्यात् स महातेजा वाक्यम् परम धार्मिकः ॥१-५८-१४॥

इदम् जगाद भद्रम् ते राजानम् घोर दर्शनम् ।
किम् आगमन कार्यम् ते राजपुत्र महाबल ॥१-५८-१५॥

अयोध्या अधिपते वीर शापात् चण्डालताम् गतः ।
अथ तत् वाक्यम् आकर्ण्य राजा चण्डालताम् गतः ॥१-५८-
१६॥

अब्रवीत् प्रांजलिः वाक्यम् वाक्यज्ञो वाक्य कोविदम् ।
प्रत्याख्यातो अस्मि गुरुणा गुरु पुत्रैः तथा एव च ॥१-५८-१७॥

अनवाप्य एव तम् कामम् मया प्राप्तो विपर्ययः ।
स शरीरो दिवम् यायामि इति मे सौम्य दर्शन ॥१-५८-१८॥

मया च इष्टम् क्रतु शतम् तत् च न अवाप्यते फलम् ।
अनृतम् न उक्त पूर्वम् मे न च वक्ष्ये कदाचन ॥१-५८-१९॥

कृच्छ्रेषु अपि गतः सौम्य क्षत्र धर्मेण ते शपे ।
यज्ञैः बहु विधैः इष्टम् प्रजा धर्मेण पालिताः ॥१-५८-२०॥

गुरवः च महात्मानः शील वृत्तेन तोषिताः ।
धर्मे प्रयतमानस्य यज्ञम् च आहर्तुम् इच्छतः ॥१-५८-२१॥

परितोषम् न गच्छन्ति गुरवो मुनिपुंगव ।
दैवम् एव परम् मन्ये पौरुषम् तु निरर्थकम् ॥१-५८-२२॥

दैवेन आक्रम्यते सर्वम् दैवम् हि परमा गतिः ।

तस्य मे परम आर्तस्य प्रसादम् अभिकांक्षतः ।
कर्तुम् अर्हसि भद्रम् ते दैव उपहत कर्मणः ॥१-५८-२३॥

न अन्याम् गतिम् गमिष्यामि न अन्यः शरणम् अस्ति मे ।

दैवम् पुरुष कारेण निवर्तयितुम् अर्हसि ॥१-५८-२४॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे अष्टपञ्चाशः सर्गः ॥१-५८॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे एकोनषष्ठितमः सर्गः ॥१-५९॥

उक्त वाक्यम् तु राजानम् कृपया कुशिक आत्मजः ।
अब्रवीत् मधुरम् वाक्यम् साक्षात् चण्डालताम् गतम् ॥१-५९-१॥

इक्ष्वाको स्वागतम् वत्स जानामि त्वाम् सुधार्मिकम् ।
शरणम् ते भविष्यामि मा भैषीः नृप पुंगव ॥१-५९-२॥

अहम् आमंत्रये सर्वान् महर्षीन् पुण्य कर्मणः ।

यज्ञ साह्य करान् राजन् ततो यक्ष्यसि निर्वृतः ॥१-५९-३॥

गुरु शाप कृतम् रूपम् यत् इदम् त्वयि वर्तते ।
अनेन सह रूपेण स शरीरो गमिष्यसि ॥१-५९-४॥

हस्त प्राप्तम् अहम् मन्ये स्वर्गम् तव नरेश्वर ।
यः त्वम् कौशिकम् आगम्य शरण्यम् शरणागतः ॥१-५९-५॥

एवम् उक्त्वा महातेजाः पुत्रान् परम धार्मिकान् ।
व्यादिदेश महाप्राज्ञान् यज्ञ संभार कारणात् ॥१-५९-६॥

सर्वान् शिष्यान् समाहूय वाक्यम् एतत् उवाच ह ।
सर्वान् ऋषि वरान् वशिष्ठान् आनयध्वम् मम आज्ञया ॥१-५९-
७॥

स शिष्यान् सुहृदः चैव स ऋत्विजः सुबहु श्रुतान् ।
यत् अन्यो वचनम् ब्रूयात् मत् वाक्य बल चोदितः ॥१-५९-८॥

तत् सर्वम् अखिलेन उक्तम् मम आख्येयम् अनादृतम् ।
तस्य तत् वचनम् श्रुत्वा दिशो जग्मुः तत् आज्ञया ॥१-५९-९॥

आजग्मुः अथ देशेभ्यः सर्वेभ्यो ब्रह्म वादिनः ।
ते च शिष्याः समागम्य मुनिम् ज्वलित तेजसम् ॥१-५९-१०॥

ऊचुः च वचनम् सर्वे सर्वेषाम् ब्रह्म वादिनाम् ।
श्रुत्वा ते वचनम् सर्वे समायान्ति द्विजातयः ॥१-५९-११॥

सर्व देशेषु च अगच्छन् वर्जयित्वा महाउदयम् ।
वासिष्ठम् तत् शतम् सर्वम् क्रोध पर्याकुल अक्षरम् ॥१-५९-१२॥

यथा आह वचनम् सर्वम् शृणु त्वम् मुनि पुंगव ।
क्षत्रियो याजको यस्य चण्डालस्य विशेषतः ॥१-५९-१३॥

कथम् सदसि भोक्तारो हविः तस्य सुर ऋषयः ।
ब्राह्मणा वा महात्मानो भुक्त्वा चण्डाल भोजनम् ॥१-५९-१४॥

कथम् स्वर्गम् गमिष्यन्ति विश्वामित्रेण पालिताः ।
एतत् वचनम् नैष्ठुर्यम् ऊचुः संरक्त लोचनाः ॥१-५९-१५॥

वासिष्ठा मुनि शार्दूल सर्वे सह महोदयाः ।
तेषाम् तत् वचनम् श्रुत्वा सर्वेषाम् मुनि पुंगवः ॥१-५९-१६॥

क्रोध संरक्त नयनः स रोषम् इदम् अब्रवीत् ।
यत् दूषयन्ति अदुष्टम् माम् तप उग्रम् संआस्थितम् ॥१-५९-१७॥

भस्मी भूता दुरात्मानो भविष्यन्ति न संशयः ।
अद्य ते काल पाशेन नीता वैवस्तव क्षयम् ॥१-५९-१८॥

सप्त जाति शतानि एव मृतपाः सन्तु सर्वशः ।
श्व मांस नियत आहारा मुष्टिका नाम निर्घृणाः ॥१-५९-१९॥

विकृताः च विरूपाः च लोकान् अनुचरन्तु इमान् ।
महोदयः च दुर्बुद्धिः माम् अदूष्यम् हि अदूषयत् ॥१-५९-२०॥

दूषितः सर्व लोकेषु निषादत्वम् गमिष्यति ।
प्राण अतिपात निरतो निरनुक्रोशताम् गतः ॥१-५९-२१॥

दीर्घ कालम् मम क्रोधात् दुर्गतिम् वर्तयिष्यति ।

एतावत् उक्त्वा वचनम् विश्वामित्रो महातपाः ।
विरराम महातेजा ऋषि मध्ये महामुनिः ॥१-५९-२२॥

इति वाल्मीकिरामायणे आदिकाव्ये बालकाण्डे एकोनषष्ठितमः सर्गः ॥१-५९॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे षष्ठितमः सर्गः ॥१-६०॥

तपो बल हतान् ज्ञात्वा वासिष्ठान् स महोदयान् ।
ऋषि मध्ये महातेजा विश्वामित्रो अभ्यभाषत ॥१-६०-१॥

अयम् इक्ष्वाकु दायादः त्रिशंकुः इति विश्रुतः ।
धर्मिष्ठः च वदान्यः च माम् चैव शरणम् गतः ॥१-६०-२॥

स्वेन अनेन शरीरेण देव लोक जिगीषया ।
यथा अयम् स्व शरीरेण देव लोकम् गमिष्यति ॥१-६०-३॥

तथा प्रवर्त्यताम् यज्ञो भवद्भिः च मया सह ।
विश्वामित्र वचः श्रुत्वा सर्व एव महर्षयः ॥१-६०-४॥

ऊचुः समेताः सहसा धर्मज्ञा धर्म संहितम् ।
अयम् कुशिक दायादो मुनिः परम कोपनः ॥१-६०-५॥

यत् आह वचनम् सम्यक् एतत् कार्यम् न संशयः ।
अग्नि कल्पो हि भगवान् शापम् दास्यति रोषितः ॥१-६०-६॥

तस्मात् प्रवर्त्यताम् यज्ञः स शरीरो यथा दिवम् ।
गच्छेत् इक्ष्वाकु दायादो विश्वामित्रस्य तेजसा ॥१-६०-७॥

ततः प्रवर्त्यताम् यज्ञः सर्वे समधितिष्ठत ।
एवम् उक्त्वा महर्षयः संजह्रुः ताः क्रियाः तदा ॥१-६०-८॥

याजकः च महातेजा विश्वामित्रो अभवत् क्रतौ ।
ऋत्विजः च आनुपूर्व्येण मंत्रवत् मंत्र कोविदाः ॥१-६०-९॥

चक्रुः सर्वाणि कर्माणि यथा कल्पम् यथा विधि ।
ततः कालेन महता विश्वामित्रो महातपाः ॥१-६०-१०॥

चकार आवाहनम् तत्र भाग अर्थम् सर्व देवताः ।
न अभ्यागमन् तदा भाग अर्थम् सर्व देवताः ॥१-६०-११॥

ततः कोप समाविष्टो विश्वमित्रो महामुनिः ।
स्त्रुवम् उद्यम्य स क्रोधः त्रिशंकुम् इदम् अब्रवीत् ॥१-६०-१२॥

पश्य मे तपसो वीर्यम् स्व आर्जितस्य नर ईश्वर ।
एष त्वाम् स्व शरीरेण नयामि स्वर्गम् ओजसा ॥१-६०-१३॥

दुष्प्रापम् स्व शरीरेण दिवम् गच्छ नर अधिप ।
स्वार्जितम् किंचित् अपि अस्ति मया हि तपसः फलम् ॥१-६०-१४॥

राजन् त्वम् तेजसा तस्य स शरीरो दिवम् व्रज ।
उक्त वाक्ये मुनौ तस्मिन् स शरीरो नर ईश्वरः ॥१-६०-१५॥

दिवम् जगाम काकुत्स्थ मुनीनाम् पश्यताम् तदा ।
स्वर्ग लोकम् गतम् दृष्ट्वा त्रिशंकुम् पाक शासनः ॥१-६०-१६॥

सह सर्वैः सुर गणैः इदम् वचनम् अब्रवीत् ।
त्रिशंको गच्छ भूयः त्वम् न असि स्वर्ग कृत आलयः ॥१-६०-१७॥

गुरु शाप हतो मूढ पत भूमिम् अवाग् शिराः ।
एवम् उक्तो महेन्द्रेण त्रिशंकुः अपतत् पुनः ॥१-६०-१८॥

विक्रोशमानः त्राहि इति विश्वामित्रम् तपो धनम् ।
तत् श्रुत्वा वचनम् तस्य क्रोशमानस्य कौशिकः ॥१-६०-१९॥

रोषम् आहारयत् तीव्रम् तिष्ठ तिष्ठ इति च अब्रवीत् ।
ऋषि मध्ये स तेजस्वी प्रजापतिः इव अपरः ॥१-६०-२०॥

सृजन् दक्षिण मार्गस्थान् सप्त ऋषीन् अपरान् पुनः ।
नक्षत्र वंश परंपरम् असृजत् क्रोध मूर्छितः ॥१-६०-२१॥

दक्षिणाम् दिशम् आस्थाय मुनि मध्ये महायशाः ।
सृष्ट्वा नक्षत्र वंशम् च क्रोधेन कलुषी कृतः ॥१-६०-२२॥

अन्यम् इंद्रम् करिष्यामि लोको वा स्यात् अनिंद्रकः ।
दैवतानि अपि स क्रोधात् स्त्रष्टुम् समुपचक्रमे ॥१-६०-२३॥

ततः परम संभ्रान्ताः स ऋषि संघाः सुर असुराः ।
विश्वामित्रम् महात्मानम् ऊचुः स अनुनयम् वचः ॥१-६०-२४॥

अयम् राजा महाभाग गुरु शाप परिक्षतः ।
स शरीरो दिवम् यातुम् न अर्हति एव तपो धन ॥१-६०-२५॥

तेषाम् तत् वचनम् श्रुत्वा देवानाम् मुनि पुंगवः ।
अब्रवीत् सु महत् वाक्यम् कौशिकः सर्व देवताः ॥१-६०-२६॥

स शरीरस्य भद्रम् वः त्रिहन्कोः अस्य भूपतेः ।
आरोहणम् प्रतिज्ञातम् न अनृतम् कर्तुम् उत्सहे ॥१-६०-२७॥

स्वर्गो अस्तु स शरीरस्य त्रिशंकोः अस्य शाश्वतः ।
नक्षत्राणि च सर्वाणि मामकानि ध्रुवाणि अथ ॥१-६०-२८॥

यावत् लोका धरिष्यन्ति तिष्ठन्ति एतानि सर्वशः ।
यत् कृतानि सुराः सर्वे तत् अनुज्ञातुम् अर्हथ ॥१-६०-२९॥

एवम् उक्ताः सुराः सर्वे प्रति ऊचुः मुनि पुंगवम् ।
एवम् भवतु भद्रम् ते तिष्ठन्तु एतानि सर्वशः ॥१-६०-३०॥

गगने तानि अनेकानि वैश्वानर पथात् बहिः ।
नक्षत्राणि मुनि श्रेष्ठ तेषु ज्योतिःषु जाज्वलन् ॥१-६०-३१॥

अवाग् शिराः त्रिशंकुः च तिष्ठतु अमर संनिभः ।
अनुयास्यन्ति च एतानि ज्योतीन्षि नृप सत्तमम् ॥१-६०-३२॥

कृतार्थम् कीर्तिमन्तम् च स्वर्ग लोक गतम् यथा ।
विश्वामित्रः तु धर्मात्मा सर्व देवैः अभिष्टुतः ॥१-६०-३३॥

ऋषि मध्ये महातेजा बाढम् इति आह देवताः ।

ततो देवा महात्मानो ऋषयः च तपो धनाः ।
जग्मुः यथा आगतम् सर्वे यज्ञस्य अन्ते नरोत्तम ॥१-६०-३४॥

इति वाल्मीकिरामायणे आदिकाव्ये बालकाण्डे षष्ठितमः सर्गः ॥१-६०॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे एकषष्ठितमः सर्गः ॥१-६१॥

विश्वामित्रो महातेजाः प्रस्थितान् वीक्ष्य तान् ऋषीन् ।
अब्रवीत् नरशार्दूल सर्वान् तान् वन वासिनः ॥१-६१-१॥

महाविघ्नः प्रवृत्तो अयम् दक्षिणाम् आस्थितो दिशम् ।
दिशम् अन्याम् प्रपत्स्यामः तत्र तप्स्यामहे तपः ॥१-६१-२॥

पश्चिमायाम् विशालायाम् पुष्करेषु महात्मनः ।
सुखम् तपः चरिष्यामः परम् तत् हि तपो वनम् ॥१-६१-३॥

एवम् उक्त्वा महातेजाः पुष्करेषु महामुनिः ।
तप उग्रम् दुराधर्षम् तेपे मूल फल अशनः ॥१-६१-४॥

एतस्मिन् एव काले तु अयोध्या अधिपतिः महान् ।
अंबरीष इति ख्यातो यष्टुम् समुपचक्रमे ॥१-६१-५॥

तस्य वै यजमानस्य पशुम् इन्द्रो जहार ह ।
प्रणष्टे तु पशौ विप्रो राजानम् इदम् अब्रवीत् ॥१-६१-६॥

पशुः अभ्याहृतः राजन् प्रणष्टः तव दुर्नयात् ।
अरक्षितारम् राजानम् घ्नन्ति दोषा नरेश्वर ॥१-६१-७॥

प्रायः चित्तम् महत् हि एतत् नरम् वा पुरुषर्षभ ।
आनयस्व पशुम् शीघ्रम् यावत् कर्म प्रवर्तते ॥१-६१-८॥

उपाध्याय वचः श्रुत्वा स राजा पुरुषर्षभ ।
अन्वियेष महाबुद्धिः पशुम् गोभिः सहस्रशः ॥१-६१-९॥

देशान् जनपदान् तान् तान् नगराणि वनानि च ।
आश्रमाणि च पुण्यानि मार्गमाणो महीपतिः ॥१-६१-१०॥

स पुत्र सहितम् तात स भार्यम् रघुनंदन ।
भृगुतुंगे समासीनम् ऋचीकम् संददर्श ह ॥१-६१-११॥

तम् उवाच महातेजाः प्रणम्य अभिप्रसाद्य च ।
महर्षिम् तपसा दीप्तम् राजर्षिः अमित प्रभः ॥१-६१-१२॥

पृष्ट्वा सर्वत्र कुशलम् ऋचीकम् तम् इदम् वचः ।
गवाम् शत सहस्रेण विक्रीणीषे सुतम् यदि ॥१-६१-१३॥

पशोः अर्थे महाभाग कृत कृत्यो अस्मि भार्गव ।
सर्वे परिगता देशा यज्ञियम् न लभे पशुम् ॥१-६१-१४॥

दातुम् अर्हसि मूल्येन सुतम् एकम् इतो मम ।
एवम् उक्तो महातेजा ऋचीकः तु अब्रवीत् वचः ॥१-६१-१५॥

न अहम् ज्येष्ठम् नर श्रेष्ठ विक्रीणीयाम् कथंचन ।
ऋचीकस्य वचः श्रुत्वा तेषाम् माता महात्मनाम् ॥१-६१-१६॥

उवाच नर शार्दूलम् अंबरीषम् इदम् वचः ।
अविक्रेयम् सुतम् ज्येष्ठम् भगवान् आह भार्गवः ॥१-६१-१७॥

मम अपि दयितम् विद्धि कनिष्ठम् शुनकम् प्रभो ।
तस्मात् कनीयसम् पुत्रम् न दास्ये तव पार्थिव ॥१-६१-१८॥

प्रायेण हि नरश्रेष्ठ ज्येष्ठाः पितृषु वल्लभाः ।
मातृणाम् च कनीयांसः तस्मात् रक्षे कनीयसम् ॥१-६१-१९॥

उक्त वाक्ये मुनौ तस्मिन् मुनि पत्न्याम् तथैव च ।
शुनःशेपः स्वयम् राम मध्यमो वाक्यम् अब्रवीत् ॥१-६१-२०॥

पिता ज्येष्ठम् अविक्रेयम् माता च आह कनीयसम् ।
विक्रेतम् मध्यमम् मन्ये राजपुत्र नयस्व माम् ॥१-६१-२१॥

अथ राजा महाबाहो वाक्य अन्ते ब्रह्म वादिनः ।
हिरण्यस्य सुवर्णस्य कोटिभी रत्न राशिभिः ॥१-६१-२२॥

गवाम् शत सहस्त्रेण शुनःशेपम् नरेश्वरः ।
गृहीत्वा परम प्रीतो जगाम रघुनंदन ॥१-६१-२३॥

अंबरीषः तु राजर्षी रथम् आरोप्य सत्वरः ।
शुनःशेपम् महातेजा जगाम आशु महायशाः ॥१-६१-२४॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे एकषष्ठितमः सर्गः ॥१-६१॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे द्विषष्ठितमः सर्गः ॥१-६२॥

पूर्णे वर्षसहस्त्रे तु व्रतस्नातं महामुनिम्   ०१

अभ्यागच्छन् सुराः सर्वे तपःफलचिकीर्षवः ०१

अब्रवीत्सुमहातेजा ब्रह्मा सुरुचिरं वचः ०२

ऋषिस्त्वमसि भद्रं ते स्वार्जितैः कर्मभिः शुभैः ०२

तमेवमुक्त्वा देवेशस्त्रिदिवं पुनरभ्यगात् ०३

विश्वामित्रो महातेजा भूयस्तेपे महत्तपः ०३

ततः कालेन महता मेनका परमाप्सराः ०४

पुष्करेषु नरश्रेष्ठ स्नातुं समुपचक्रमे ०४

तां ददर्श महातेजा मेनकां कुशिकात्मजः ०५

रूपेणाप्रतिमां तत्र विद्युतं जलदे यथा ०५

दृष्ट्वा कन्दर्पवशगो मुनिस्तामिदमब्रवीत् ०६

अप्सरः स्वागतं तेऽस्तु वस चेह ममाश्रमे ०६

अनुगृह्णीष्व भद्रं ते मदनेन सुमोहितम् ०६

इत्युक्ता सा वरारोहा तत्रावासमथाकरोत् ०७

तपसो हि महाविघ्नो विश्वामित्रमुपागतः ०७

तस्यां वसन्त्यां वर्षाणि पञ्च पञ्च च राघव ०८

विश्वामित्राश्रमे सौम्य सुखेन व्यतिचक्रमुः ०८

अथ काले गते तस्मिन् विश्वामित्रो महामुनिः ०९

सव्रीड इव संवृत्तश्चिन्ताशोकपरायणः ०९

बुद्धिर्मुनेः समुत्पन्ना सामर्षा रघुनन्दन १०

सर्वं सुराणां कर्मैतत्तपोऽपहरणं महत् १०

अहोरात्रापदेशेन गताः संवत्सरा दश ११

काममोहाभिभूतस्य विघ्नोऽयं प्रत्युपस्थितः   ११

विनिःश्वसन्मुनिवरः पश्चात्तापेन दुःखितः   १२

भीतामप्सरसं दृष्ट्वा वेपन्तीं प्राञ्जलिं स्थिताम् १३

मेनकां मधुरैर्वाक्यैर्विसृज्य कुशिकात्मजः   १३

उत्तरं पर्वतं राम विश्वामित्रो जगाम ह   १३

स कृत्वा नैष्ठिकीं बुद्धिं जेतुकामो महायशाः १४

कौशिकीतीरमासाद्य तपस्तेपे सुदारुणम्   १४

तस्य वर्षसहस्रं तु घोरं तप उपासतः   १५

उत्तरे पर्वते राम देवतानामभूद्भयम् १५

अमन्त्रयन् समागम्य सर्वे सर्षिगणाः सुराः   १६

महर्षिशब्दं लभतां साध्वयं कुशिकात्मजः १६

देवतानां वचः श्रुत्वा सर्वलोकपितामहः १७

अब्रवीन्मधुरं वाक्यं विश्वामित्रं तपोधनम् १७

महर्षे स्वागतं वत्स तपसोग्रेण तोषितः १८

महत्त्वमृषिमुख्यत्वं ददामि तव कौशिक १८

ब्रह्मणः स वचः श्रुत्वा विश्वामित्रस्तपोधनः १९

प्राञ्जलिः प्रणतो भूत्वा प्रत्युवाच पितामहम् १९

ब्रह्मर्षि शब्दमतुलं स्वार्जितैः कर्मभिः शुभैः २०

यदि मे भगवानाह ततोऽहं विजितेन्द्रियः २०

तमुवाच ततो ब्रह्मा न तावत्त्वं जितेन्द्रियः २१

यतस्व मुनिशार्दूल इत्युक्त्वा त्रिदिवं गतः २१

विप्रस्थितेषु देवेषु विश्वामित्रो महामुनिः २२

ऊर्ध्वबाहुर्निरालम्बो वायुभक्षस्तपश्चरन् २२

घर्मे पञ्चतपा भूत्वा वर्षास्वाकाशसंश्रयः २३

शिशिरे सलिलस्थायी रात्र्यहानि तपोधनः २३

एवं वर्षसहस्रं हि तपो घोरमुपागमत् २४

तस्मिन् संतप्यमाने तु विश्वामित्रे महामुनौ २४

संभ्रमः सुमहानासीत्सुराणां वासवस्य च २५

रम्भामप्सरसं शक्रः सह सर्वैर्मरुद्गणैः २५

उवाचात्महितं वाक्यमहितं कौशिकस्य च २६

शुनःशेपम् नरश्रेष्ठ गृहीत्वा तु महायशाः।
व्यश्रामत् पुष्करे राजा मध्याह्ने रघुनंदन ॥१-६२-१॥

तस्य विश्रममाणस्य शुनःशेपो महायशाः ।
पुष्करम् ज्येष्ठम् आगम्य विश्वामित्रम् ददर्श ह ॥१-६२-२॥

तप्यन्तम् ऋषिभिः सार्थम् मातुलम् परम आतुरः ।
विषण्ण वदनो दीनः तृष्णाया च श्रमेण च ॥१-६२-३॥

पपात अन्के मुने राम वाक्यम् च इदम् उवाच ह ।
न मे अस्ति माता न पिता ज्ञातयो बान्धवाः कुतः ॥१-६२-४॥

त्रातुम् अर्हसि माम् सौम्य धर्मेण मुनिपुंगव ।
त्राता त्वम् हि नरश्रेष्ठ सर्वेषाम् त्वम् हि भावनः ॥१-६२-५॥

राजा च कृतकार्यः स्यात् अहम् दीर्घ आयुः अव्ययः ।
स्वर्ग लोकम् उपाश्नीयाम् तपः तप्त्वा हि अनुत्तमम् ॥१-६२-६॥

स मे नाथो हि अनाथस्य भव भव्येन चेतसा ।
पिता इव पुत्रम् धर्माअत्मन् त्रातुम् अर्हसि किल्बिषात् ॥१-६२-७॥

तस्य तत् वचनम् श्रुत्वा विश्वामित्रो महातपाः ।

सान्त्वयित्वा बहु विधम् पुत्रान् इदम् उवाच ह ॥१-६२-८॥

यत् कृते पितरः पुत्रान् जनयन्ति शुभ अर्थिनः ।
पर लोक हित अर्थाय तस्य कालो अयम् आगतः ॥१-६२-९॥

अयम् मुनि सुतो बालो मत्तः शरणम् इच्छति ।
अस्य जीवित मात्रेण प्रियम् कुरुत पुत्रकाः ॥१-६२-१०॥

सर्वे सुकृत कर्माणः सर्वे धर्म परायणाः ।
पशु भूता नरेन्द्रस्य तृप्तिम् अग्नेः प्रयच्छत ॥१-६२-११॥

नाथनान् च शुनःशेपो यज्ञः च अविघ्नतो भवेत् ।
देवताः तर्पिताः च स्युः मम च अपि कृतम् वचः ॥१-६२-१२॥

मुनेः तु वचनम् श्रुत्वा मधुष्यन्द आदयः सुताः ।
स अभिमानम् नरश्रेष्ठ स लीलम् इदम् अब्रुवन् ॥१-६२-१३॥

कथम् आत्म सुतान् हित्वा त्रायसे अन्य सुतम् विभो ।
अकार्यम् इव पश्यामः श्व मांसम् इव भोजने ॥१-६२-१४॥

तेषाम् तत् वचनम् श्रुत्वा पुत्राणाम् मुनिपुंगवः ।

क्रोध संरक्त नयनो व्याहर्तुम् उपचक्रमे ॥१-६२-१५॥

निःसाध्वसम् इदम् प्रोक्तम् धर्मात् अपि विगर्हितम् ।
अतिक्रम्य तु मत् वाक्यम् दारुणम् रोम हर्षणम् ॥१-६२-१६॥

श्व मांस भोजिनः सर्वे वासिष्ठा इव जातिषु ।
पूर्णम् वर्ष सहस्रम् तु पृथिव्याम् अनुवत्स्यथ ॥१-६२-१७॥

कृत्वा शाप समायुक्तान् पुत्रान् मुनिवरः तदा ।
शुनःशेपम् उवाच आर्तम् कृत्वा रक्षाम् निरामयाम् ॥१-६२-१८॥

पवित्र पाशैर् बद्धो रक्त माल्य अनुलेपनः ।
वैष्णवम् यूपम् आसाद्य वाग्भिः अग्निम् उदाहर ॥१-६२-१९॥

इमे च गाथे द्वे दिव्ये गायेथा मुनि पुत्रक ।
अंबरीषस्य यज्ञे अस्मिन् ततः सिद्धिम् अवाप्स्यसि ॥१-६२-२०॥

शुनःशेपो गृहीत्वा ते द्वे गाथे सुसमाहितः ।
त्वरया राज सिंहम् तम् अंबरीषम् उवाच ह ॥१-६२-२१॥

राज सिंह महाबुद्धे शीघ्रम् गच्छावहे वयम् ।

निवर्तयस्व राजेन्द्र दीक्षाम् च समुदाहर ॥१-६२-२२॥

तत् वाक्यम् ऋषि पुत्रस्य श्रुत्वा हर्ष समन्वितः ।
जगाम नृपतिः शीघ्रम् यज्ञ वाटम् अतन्द्रितः ॥१-६२-२३॥

सदस्य अनुमते राजा पवित्र कृत लक्षणम् ।
पशुम् रक्त अंबरम् कृत्वा यूपे तम् समबन्धयत् ॥१-६२-२४॥

स बद्धो वाग्भिः अग्र्याभिः अभितुष्टाव वै सुरौ ।
इन्द्रम् इन्द्र अनुजम् चैव यथावत् मुनि पुत्रकः ॥१-६२-२५॥

ततः प्रीतः सहस्त्र अक्षो रहस्य स्तुति तोषितः ।
दीर्घम् आयुः तदा प्रादात् शुनःशेपाय राघव ॥१-६२-२६॥

स च राजा नरश्रेष्ठ यज्ञस्य च समाप्तवान् ।
फलम् बहु गुणम् राम सहस्त्राक्ष प्रसादजम् ॥१-६२-२७॥

विश्वामित्रो अपि धर्मात्मा भूयः तेपे महातपाः ।
पुष्करेषु नरश्रेष्ठ दश वर्ष शतानि च ॥१-६२-२८॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे द्विषष्ठितमः सर्गः ॥१-६२॥

<poem>

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे त्रिषष्ठितमः सर्गः ॥१-६३॥

पूर्णे वर्ष सहस्रे तु व्रत स्नातम् महामुनिम् ।
अभ्यागच्चन् सुराः सर्वे तपः फल चिकीर्षवः ॥१-६३-१॥

अब्रवीत् सु महातेजा ब्रह्मा सु रुचिरम् वचः ।
ऋषिः त्वम् असि भद्रम् ते स्व अर्जितैः कर्मभिः शुभैः ॥१-६३-२॥

तम् एवम् उक्त्वा देवेशः त्रिदिवम् पुनः अभ्यगात् ।
विश्वामित्रो महातेजा भूयः तेपे महत् तपः ॥१-६३-३॥

ततः कालेन महता मेनका परम अप्सराः ।

पुष्करेषु नर श्रेष्ठ स्नातुम् समुपचक्रमे ॥१-६३-४॥

ताम् ददर्श महातेजा मेनकाम् कुशिक आत्मजः ।
रूपेण अप्रतिमाम् तत्र विद्युतम् जलदे यथा ॥१-६३-५॥

दृष्ट्वा कन्दर्प वशगो मुनिः ताम् इदम् अब्रवीत् ।
अप्सरः स्वागतम् ते अस्तु वस च इह मम आश्रमे ॥१-६३-६॥

अनुगृह्णीष्व भद्रम् ते मदनेन सु मोहितम् ।
इति उक्ता सा वरारोहा तत्र वासम् अथ अकरोत् ॥१-६३-७॥

तपसो हि महाविघ्नो विश्वामित्रम् उपागतम् ।
तस्याम् वसन्त्याम् वर्षाणि पंच पंच च राघव ॥१-६३-८॥

विश्वामित्र आश्रमे सौम्य सुखेन व्यतिचक्रमुः ।
अथ काले गते तस्मिन् विश्वामित्रो महामुनिः ॥१-६३-९॥

स व्रीड इव संवृत्तः चिन्ता शोक परायणः ।
बुद्धिर् मुनेः समुत्पन्ना स अमर्षा रघुनंदन ॥१-६३-१०॥

सर्वम् सुराणाम् कर्म एतत् तपो अपहरणम् महत् ।

अहो रात्रा अपदेशेन गताः संवत्सरा दश ॥१-६३-११॥

काम मोह अभिभूतस्य विघ्नो अयम् प्रत्युपस्थितः ।
स विनिःश्वसन् मुनिवरः पश्चात्तापेन दुःखितः ॥१-६३-१२॥

भीताम् अप्सरसम् दृष्ट्वा वेपन्तीम् प्रांजलिम् स्थिताम् ।
मेनकाम् मधुरैः वाक्यैः विसृज्य कुशिक आत्मजः ॥१-६३-१३॥

उत्तरम् पर्वतम् राम विश्वामित्रो जगाम ह ।
स कृत्वा नैष्ठिकीम् बुद्धिम् जेतु कामो महायशाः ॥१-६३-१४॥

कौशिकी तीरम् आसाद्य तपः तेपे दुरासदम् ।
तस्य वर्ष सहस्राणि घोरम् तप उपासतः ॥१-६३-१५॥

उत्तरे पर्वते राम देवतानाम् अभूत् भयम् ।
अमंत्रयन् समागम्य सर्वे स ऋषि गणाः सुराः ॥१-६३-१६॥

महर्षि शब्दम् लभताम् साधु अयम् कुशिक आत्मजः ।
देवतानाम् वचः श्रुत्वा सर्व लोक पितामहः ॥१-६३-१७॥

अब्रवीत् मधुरम् वाक्यम् विश्वामित्रम् तपो धनम् ।

महर्षे स्वागतम् वत्स तपसा उग्रेण तोषितः ॥१-६३-१८॥

महत्त्वम् ऋषि मुख्यत्वम् ददामि तव कौशिक।
ब्रह्मणः स वचः श्रुत्वा विश्वामित्रः तपो धनः ॥१-६३-१९॥

प्रांजलिः प्रणतो भूत्वा प्रत्युवाच पितामहम्।
ब्रह्मर्षि शब्दम् अतुलम् स्व अर्जितैः कर्मभिः शुभैः ॥१-६३-२०॥

यदि मे भगवान् आह ततो अहम् विजित इन्द्रियः।
तम् उवाच ततो ब्रह्मा न तावत् त्वम् जित इन्द्रियः ॥१-६३-२१॥

यतस्व मुनि शार्दूल इति उक्त्वा त्रिदिवम् गतः।
विप्रस्थितेषु देवेषु विश्वामित्रो महामुनिः ॥१-६३-२२॥

ऊर्ध्व बाहुः निरालंबो वायु भक्षः तपः चरन्।
धर्मे पंच तपा भूत्वा वर्षासु आकाश संश्रयः ॥१-६३-२३॥

शिशिरे सलिले शायी रात्रि अहानि तपो धनः।
एवम् वर्ष सहस्त्रम् हि तपो घोरम् उपागमत् ॥१-६३-२४॥

तस्मिन् संतप्यमाने तु विश्वामित्रे महामुनौ।

संतापः सुमहान् आसीत् सुराणाम् वासवस्य च ॥१-६३-२५॥

रंभाम् अप्सरसम् शक्रः सह सर्वैः मरुत् गणैः ।
उवाच आत्म हितम् वाक्यम् अहितम् कौशिकस्य च ॥१-६३-२६॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे त्रिषष्ठितमः सर्गः ॥१-६३॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे चतुःषष्ठितमः सर्गः ॥१-६४॥

सुरकार्यमिदं रम्भे कर्तव्यं सुमहत्त्वया   १.०६४.००१

लोभनं कौशिकस्येह काममोहसमन्वितम्   १.०६४.००१

तथोक्ता साप्सरा राम सहस्राक्षेण धीमता १.०६४.००२

व्रीडिता प्राञ्जलिर्भूत्वा प्रत्युवाच सुरेश्वरम् १.०६४.००२

अयं सुरपते घोरो विश्वामित्रो महामुनिः १.०६४.००३

क्रोधमुत्स्रक्ष्यते घोरं मयि देव न संशयः १.०६४.००३

ततो हि मे भयं देव प्रसादं कर्तुमर्हसि १.०६४.००३

तामुवाच सहस्राक्षो वेपमानां कृताञ्जलिम् १.०६४.००४

मा भैषि रम्भे भद्रं ते कुरुष्व मम शासनम् १.०६४.००४

कोकिलो हृदयग्राही माधवे रुचिरद्रुमे १.०६४.००५

अहं कन्दर्पसहितः स्थास्यामि तव पार्श्वतः १.०६४.००५

त्वं हि रूपं बहुगुणं कृत्वा परमभास्वरम् १.०६४.००६

तमृषिं कौशिकं रम्भे भेदयस्व तपस्विनम् १.०६४.००६

सा श्रुत्वा वचनं तस्य कृत्वा रूपमनुत्तमम्   १.०६४.००७

लोभयामास ललिता विश्वामित्रं शुचिस्मिता १.०६४.००७

कोकिलस्य तु शुश्राव वल्गु व्याहरतः स्वनम् १.०६४.००८

संप्रहृष्टेन मनसा तत एनामुदैक्षत   १.०६४.००८

अथ तस्य च शब्देन गीतेनाप्रतिमेन च   १.०६४.००९

दर्शनेन च रम्भाया मुनिः संदेहमागतः   १.०६४.००९

सहस्राक्षस्य तत्कर्म विज्ञाय मुनिपुंगवः १.०६४.०१०

रम्भां क्रोधसमाविष्टः शशाप कुशिकात्मजः १.०६४.०१०

यन्मां लोभयसे रम्भे कामक्रोधजयैषिणम्   १.०६४.०११

दशवर्षसहस्राणि शैली स्थास्यसि दुर्भगे १.०६४.०११

ब्राह्मण: सुमहातेजास्तपोबलसमन्वित: १.०६४.०१२

उद्धरिष्यति रम्भे त्वां मत्क्रोधकलुषीकृताम् १.०६४.०१२

एवमुक्त्वा महातेजा विश्वामित्रो महामुनि:   १.०६४.०१३

अशक्नुवन् धारयितुं कोपं संतापमागत:१.०६४.०१३

तस्य शापेन महता रम्भा शैली तदाभवत्   १.०६४.०१४

वच: श्रुत्वा च कन्दर्पो महर्षे: स च निर्गत: १.०६४.०१४

कोपेन स महातेजास्तपोऽपहरणे कृते   १.०६४.०१५

इन्द्रियैरजितै राम न लेभे शान्तिमात्मन: १.०६४.०१५

बभूव अस्य मन: चिंता तपो अपहरणे कृते ।
न एव क्रोधम् गमिष्यामि न च वक्ष्ये कथंचन ॥१-६४-१७॥

अथवा न उच्छ्वासिष्यामि संवत्स्र शतानि अपि ।
अहम् हि शोषयिष्यामि आत्मानम् विजितेन्द्रिय: ॥१-६४-१८॥

तावत् यावत् हि मे प्राप्तम् ब्राह्मण्यम् तपसा आर्जितम् ।
अनुच्छ्वसन् अभुंजाः तिष्ठेयम् शाश्वती समाः ॥१-६४-१९॥

न हि मे तप्यमानस्य क्षयम् यास्यन्ति मूर्तयः ।

एवम् वेअर्ष शस्त्रस्य दीक्षाम् स मुनिपुंगवः ।
चकार प्रतिमाम् लोके प्रतिज्ञाम् रघुनंदन ॥१-६४-२०॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे चतुःषष्ठितमः सर्गः ॥१-६४॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे पञ्चषष्ठितमः सर्गः ॥१-६५॥

अथ हैमवतीम् राम दिशम् त्यक्त्वा महामुनिः ।

पूर्वाम् दिशम् अनुप्राप्य तपः तेपे सुदारुणम् ॥१-६५-१॥

मौनम् वर्ष सहस्रस्य कृत्वा व्रतम् अनुत्तमम् ।
चकार अप्रतिमम् राम तपः परम दुष्करम् ॥१-६५-२॥

पूर्णे वर्ष सहस्रे तु काष्ठ भूतम् महामुनिम् ।
विघ्नैः बहुभिः आधूतम् क्रोधो न अंतरम् आविशत् ॥१-६५-३॥

सः कृत्वा निश्चयम् राम तप आतिष्टत् अव्ययम् ।
तस्य वर्ष सहस्रस्य व्रते पूर्णे महाव्रतः ॥१-६५-४॥

भोक्तुम् आरब्धवान् अन्नम् तस्मिन् काले रघूत्तम ।
इन्द्रो द्विजातिः भूत्वा तम् सिद्ध अन्नम् अयाचत् ॥१-६५-५॥

तस्मैः दत्त्वा तदा सिद्धम् सर्वम् विप्राय निश्चितः ।
निःषेषिते अन्ने भगवान् अभुक्त्वा इव महातपाः ॥१-६५-६॥

न किंचित् अवदत् विप्रम् मौन व्रतम् उपास्थितः ।
तथा एव आसीत् पुनः मौनम् अनुच्छ्वासम् चकार ह ॥१-६५-७॥

अथ वर्ष सहस्रम् च न उच्छ्वसन् मुनिपुंगवः ।

तस्य अनुच्छ्वसमानस्य मूर्ध्नि धूमो व्यजायत ॥१-६५-८॥

त्रै लोक्यम् येन संभ्रांतम् आतापितम् इव अभवत् ।
ततो देवर्षि गन्धर्वाः पन्नग उरग राक्षसाः ॥१-६५-९॥

मोहिता तपसा तस्य तेजसा मंदरश्मयः ।
कश्मल उपहताः सर्वे पितामहम् अथ अब्रुवन् ॥१-६५-१०॥

बहुभिः कारणैः देव विश्वामित्रो महामुनिः ।
लोभितः क्रोधितः चैव तपसा च अभिवर्धते ॥१-६५-११॥

न हि अस्य वृजिनम् किंचित् दृश्यते सूक्ष्मम् अपि अथ ।
न दीयते यदि तु अस्य मनसा यत् अभीप्सितम् ॥१-६५-१२॥

विनाशयति त्रैलोक्यम् तपसा स चर अचरम् ।
व्याकुलाः च दिशः सर्वा न च किंचित् प्रकाशते ॥१-६५-१३॥

सागराः क्षुभिताः सर्वे विशीर्यन्ते च पर्वताः ।
प्रकंपते च वसुधा वायुः वाति इह संकुलः ॥१-६५-१४॥

ब्रह्मन् नप्रतिजानीमो नास्तिको जायते जनः ।

सम्मूढम् इव त्रैलोक्यम् संप्रक्षुभित मानसम् ॥१-६५-१५॥

भास्करो निष्प्रभः चैव महर्षेः तस्य तेजसा ।
बुद्धिम् न कुरुते यावत् नाशे देव महामुनिः ॥१-६५-१६॥

तावत् प्रसादो भगवान् अग्नि रूपो महाद्युतिः ।
काल अग्निना यथा पूर्वम् त्रैलोक्यम् दह्यते अखिलम् ॥१-६५-१७॥

देव राज्यम् चिकीर्षेत दीयताम् अस्य यत् मतम् ।
ततः सुर गणाः सर्वे पितामह पुरोगमाः ॥१-६५-१८॥

विश्वामित्रम् महात्मानम् वाक्यम् मधुरम् अब्रुवन् ।
ब्रह्मर्षे स्वागतम् ते अस्तु तपसा स्म सु तोषिताः ॥१-६५-१९॥

ब्राह्मण्यम् तपसा उग्रेण प्राप्तवान् असि कौशिक ।
दीर्घम् आयुः च ते ब्रह्मन् ददामि स मरुद् गणः ॥१-६५-२०॥

स्वस्ति प्राप्नुहि भद्रम् ते गच्छ सौम्य यथा सुखम् ।
पितामह वचः श्रुत्वा सर्वेषाम् त्रिदिव ओकसाम् ॥१-६५-२१॥

कृत्वा प्रणामम् मुदितो व्याजहार महामुनिः ।
ब्राह्मण्यम् यदि मे प्राप्तम् दीर्घम् आयुः तथैव च ॥१-६५-२२॥

आऊं कारो अथ वषट् कारो वेदाः च वरयन्तु माम् ।
क्षत्र वेदविदाम् श्रेष्ठो ब्रह्म वेदविदाम् अपि ॥१-६५-२३॥

ब्रह्म पुत्रो वसिष्ठो माम् एवम् वदतु देवताः ।
यदि अयम् परमः कामः कृतो यान्तु सुरर्षभाः ॥१-६५-२४॥

ततः प्रसादितो देवैः वसिष्ठो जपताम् वरः ।
सख्यम् चकार ब्रह्मर्षिः एवम् अस्तु इति च अब्रवीत् ॥१-६५-२५॥

ब्रह्मर्षिः त्वम् न संदेहः सर्वम् संपद्यते तव ।
इति उक्त्वा देवताः च अपि सर्वा जग्मुः यथा आगतम् ॥१-६५-२६॥

विश्वामित्रो अपि धर्मात्मा लब्ध्वा ब्राह्मण्यम् उत्तमम् ।
पूजयामास ब्रह्मर्षिम् वसिष्ठम् जपताम् वरम् ॥१-६५-२७॥

कृत कामो महीम् सर्वाम् चचार तपसि स्थितः ।

एवम् तु अनेन ब्राह्मण्यम् प्राप्तम् राम महात्मना ॥१-६५-२८॥

एष राम मुनि श्रेष्ठ एष विग्रहवान् तपः ।
एष धर्मः परो नित्यम् वीर्यस्य एष परायणम् ॥१-६५-२९॥

एवम् उक्त्वा महातेजा विरराम द्विजोत्तमः ।
शतानंद वचः श्रुत्वा राम लक्ष्मण संनिधौ ॥१-६५-३०॥

जनकः प्रांजलिः वाक्यम् उवाच कुशिकाअत्मजम् ।
धन्यो अस्मि अनुगृहीतो अस्मि यस्य मे मुनिपुंगव ॥१-६५-३१॥

यज्ञम् काकुत्स्थ सहितः प्राप्तवान् असि कौशिक ।
पावितो अहम् त्वया ब्रह्मन् दर्शनेन महामुने ॥१-६५-३२॥

गुणा बहु विधाः प्राप्ताः तव संदर्शनात् मया ।
विस्तरेण च वै ब्रह्मन् कीर्त्यमानम् महत्तपः ॥१-६५-३३॥

श्रुतम् मया महातेजो रामेण च महात्मना ।
सदस्यैः प्राप्य च सदः श्रुताः ते बहवो गुणाः ॥१-६५-३४॥

अप्रमेयम् तपः तुभ्यम् अप्रमेयम् च ते बलम् ।

अप्रमेया गुणाः चैव नित्यम् ते कुशिकात्मज ॥१-६५-३५॥

तृप्तिः आश्चर्य भूतानाम् कथानाम् न अस्ति मे विभो ।
कर्म कालो मुनि श्रेष्ठ लम्बते रवि मण्डलम् ॥१-६५-३६॥

श्वः प्रभाते महातेजो द्रष्टुम् अर्हसि माम् पुनः ।
स्वागतम् जपताम् श्रेष्ठ माम् अनुज्ञातुम् अर्हसि ॥१-६५-३७॥

एवम् उक्तो मुनिवरः प्रशस्य पुरुषर्षभम् ।
विससर्ज आशु जनकम् प्रीतम् प्रीतिमान् तदाअ ॥१-६५-३८॥

एवम् उक्त्वा मुनि श्रेष्ठम् वैदेहो मिथिला अधिपः ।
प्रदक्षिणम् चकार आशु स उपाध्यायः स बांधवः ॥१-६५-३९॥

विश्वामित्रो अपि धर्मात्मा सह रामः स लक्ष्मणः ।
स्वम् वासम् अभिचक्राम पूज्यमानो महर्षिभिः ॥१-६५-४०॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे पञ्चषष्ठितमः सर्गः ॥१-६५॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे षट्षष्ठितमः सर्गः ॥१-६६॥

ततः प्रभाते विमले कृत कर्मा नराधिपः।
विश्वामित्रम् महात्मानम् आजुहाव स राघवम् ॥१-६६-१॥

तम् अर्चयित्वा धर्माअत्मा शास्त्र दृष्टेन कर्मणा।
राघवौ च महात्मानौ तदा वाक्यम् उवाच ह ॥१-६६-२॥

भगवन् स्वागतम् ते अस्तु किम् करोमि तव अनघ।
भवान् आज्ञापयतु माम् आज्ञाप्यो भवता हि अहम् ॥१-६६-३॥

एवम् उक्तः स धर्मात्मा जनकेन महात्मना।
प्रत्युवाच मुनिर् वीरम् वाक्यम् वाक्य विशारदः ॥१-६६-४॥

पुत्रौ दशरथस्य इमौ क्षत्रियौ लोक विश्रुतौ।
द्रष्टु कामौ धनुः श्रेष्ठम् यत् एतत् त्वयि तिष्ठति ॥१-६६-५॥

एतत् दर्शय भद्रम् ते कृत कामौ नृप आत्मजौ ।
दर्शनात् अस्य धनुषो यथा इष्टम् प्रतियास्यतः ॥१-६६-६॥

एवम् उक्तः तु जनकः प्रत्युवाच महामुनिम् ।
श्रूयताम् अस्य धनुषो यत् अर्थम् इह तिष्ठति ॥१-६६-७॥

देवरात इति ख्यातो निमेः ज्येष्ठो मही पतिः ।
न्यासो अयम् तस्य भगवन् हस्ते दत्तो महात्मना ॥१-६६-८॥

दक्ष यज्ञ वधे पूर्वम् धनुः आयम्य वीर्यवान् ।
रुद्रः तु त्रिदशान् रोषात् स लीलम् इदम् अब्रवीत् ॥१-६६-९॥

यस्मात् भाग अर्थिनो भागान् न अकल्पयत मे सुराः ।
वर अंगानि महाअर्हाणि धनुषा शातयामि वः ॥१-६६-१०॥

ततो विमनसः सर्वे देवा वै मुनिपुंगव ।
प्रसादयन्ति देवेशम् तेषाम् प्रीतो अभवत् भवः ॥१-६६-११॥

प्रीति युक्तः तु सर्वेषाम् ददौ तेषाम् महात्मनाम् ।
तत् एतत् देवदेवस्य धनू रत्नम् महात्मनः ॥१-६६-१२॥

न्यासभूतम् तदा न्यस्तम् अस्माकम् पूर्वजे विभो ।
अथ मे कृषतः क्षेत्रम् लांगलात् उत्थिता मम ॥१-६६-१३॥

क्षेत्रम् शोधयता लब्ध्वा नाम्ना सीता इति विश्रुता ।
भू तलात् उत्थिता सा तु व्यवर्धत मम आत्मजा ॥१-६६-१४॥

वीर्य शुल्का इति मे कन्या स्थापिता इयम् अयोनिजा ।
भूतलात् उत्थिताम् ताम् तु वर्धमानाम् मम आत्मजाम् ॥१-६६-१५॥

वरयामासुः आगम्य राजानो मुनिपुंगव ।
तेषाम् वरयताम् कन्याम् सर्वेषाम् पृथिवीक्षिताम् ॥१-६६-१६॥

वीर्य शुल्का इति भगवन् न ददामि सुताम् अहम् ।
ततः सर्वे नृपतयः समेत्य मुनिपुंगव ॥१-६६-१७॥

मिथिलाम् अभ्युपागम्य वीर्यम् जिज्ञासवः तदा ।
तेषाम् जिज्ञासमानानाम् शैवम् धनुः उपाहृतम् ॥१-६६-१८॥

न शेकुः ग्रहणे तस्य धनुषः तोलने अपि वा ।
तेषाम् वीर्यवताम् वीर्यम् अल्पम् ज्ञात्वा महामुने ॥१-६६-१९॥

प्रत्याख्याता नृपतयः तन् निबोध तपोधन ।
ततः परम कोपेन राजानो मुनिपुंगव ॥१-६६-२०॥

अरुन्धन् मिथिलाम् सर्वे वीर्य संदेहम् आगताः ।
आत्मानम् अवधूतम् ते विज्ञाय मुनिपुंगव ॥१-६६-२१॥

रोषेण महता आविष्टाः पीडयन् मिथिलाम् पुरीम् ।
ततः संवत्सरे पूर्णे क्षयम् यातानि सर्वशः ॥१-६६-२२॥

साधनानि मुनिश्रेष्ठ ततो अहम् भृश दुःखितः ।
ततो देव गणान् सर्वान् तपसा अहम् प्रसादयम् ॥१-६६-२३॥

ददुः च परम प्रीताः चतुरंग बलम् सुराः ।
ततो भग्ना नृपतयो हन्यमाना दिशो ययुः ॥१-६६-२४॥

अवीर्या वीर्य संदिग्धा स अमात्याः पाप कारिणः ।
तत् एतत् मुनिशार्दूल धनुः परम भास्वरम् ॥१-६६-२५॥

राम लक्ष्मणयोः च अपि दर्शयिष्यामि सुव्रत ।

यदि अस्य धनुषो रामः कुर्यात् आरोपणम् मुने।
सुताम् अयोनिजाम् सीताम् दद्याम् दाशरथेः अहम् ॥१-६६-२६॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे षट्षष्ठितमः सर्गः ॥१-६६॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे सप्तषष्ठितमः सर्गः ॥१-६७॥

जनकस्य वचः श्रुत्वा विश्वामित्रो महामुनिः।
धनुर् दर्शय रामाय इति ह उवाच पार्थिवम् ॥१-६७-१॥

ततः स राजा जनकः सचिवान् व्यादिदेश ह।
धनुर् आनीयताम् दिव्यम् गन्ध माल्य अनुलेपितम् ॥१-६७-२॥

जनकेन समादिष्टाः सचिवाः प्राविशन् पुरम्।

तत् धनुः पुरतः कृत्वा निर्जग्मुः अमित औजसः ॥१-६७-३॥

नृणाम् शतानि पंचाशत् व्यायतानाम् महात्मनाम् ।
मंजूषाम् अष्ट चक्राम् ताम् समूहुः ते कथंचन ॥१-६७-४॥

ताम् आदाय तु मंजूषाम् आयसीम् यत्र तत् धनुः ।
सुरोपमम् ते जनकम् ऊचुः नृपति मन्त्रिणः ॥१-६७-५॥

इदम् धनुर् वरम् राजन् पूजितम् सर्व राजभिः ।
मिथिला अधिप राज इन्द्र दर्शनीयम् यत् इच्छसि ॥१-६७-६॥

तेषाम् नृपो वचः श्रुत्वा कृत अंजलिः अभाषत ।
विश्वामित्रम् महात्मानम् तौ उभौ राम लक्ष्मणौ ॥१-६७-७॥

इदम् धनुर् वरम् ब्रह्मन् जनकैः अभिपूजितम् ।
राजभिः च महा वीर्यैः अशक्तैः पूरितम् तदा ॥१-६७-८॥

न एतत् सुर गणाः सर्वे स असुरा न च राक्षसाः ।
गंधर्व यक्ष प्रवराः स किन्नर महोरगाः ॥१-६७-९॥

क्क गतिः मानुषाणाम् च धनुषो अस्य प्रपूरणे ।

आरोपणे समायोगे वेपने तोलने अपि वा ॥१-६७-१०॥

तत् एतत् धनुषाम् श्रेष्ठम् आनीतम् मुनिपुंगव।
दर्शय एतत् महाभाग अनयोः राज पुत्रयोः ॥१-६७-११॥

विश्वामित्रः स रामः तु श्रुत्वा जनक भाषितम्।
वत्स राम धनुः पश्य इति राघवम् अब्रवीत्॥१-६७-१२॥

महर्षेः वचनात् रामो यत्र तिष्ठति तत् धनुः।
मंजूषाम् ताम् अपावृत्य दृष्ट्वा धनुः अथ अब्रवीत्॥१-६७-१३॥

इदम् धनुर्वरम् ब्रह्मन् संस्पृशामि इह पाणिना।
यत्नवान् च भविष्यामि तोलने पूरणे अपि वा॥१-६७-१४॥

बाढम् इति एव तम् राजा मुनिः च समभाषत।
लीलया स धनुर् मध्ये जग्राह वचनात् मुनेः ॥१-६७-१५॥

पश्यताम् नृ सहस्त्राणाम् बहूनाम् रघुनंदनः।
आरोपयत् स धर्मात्मा स लीलम् इव तत् धनुः ॥१-६७-१६॥

आरोपयित्वा मौर्वीम् च पूरयामास वीर्यवान्।

तत् बभंज धनुर् मध्ये नरश्रेष्ठो महायशाः ॥१-६७-१७॥

तस्य शब्दो महान् आसीत् निर्घात सम निःस्वनः ।
भूमि कंपः च सुमहान् पर्वतस्य इव दीर्यतः ॥१-६७-१८॥

निपेतुः च नराः सर्वे तेन शब्देन मोहिताः ।
व्रजयित्वा मुनि वरम् राजानम् तौ च राघवौ ॥१-६७-१९॥

प्रति आश्वस्तो जने तस्मिन् राजा विगत साध्वसः ।
उवाच प्रांजलिः वाक्यम् वाक्यज्ञो मुनिपुंगवम् ॥१-६७-२०॥

भगवन् दृष्ट वीर्यो मे रामो दशरथ आत्मजः ।
अति अद्भुतम् अचिंत्यम् च अतर्कितम् इदम् मया ॥१-६७-२१॥

जनकानाम् कुले कीर्तिम् आहरिष्यति मे सुता ।
सीता भर्तारम् आसाद्य रामम् दशरथ आत्मजम् ॥१-६७-२२॥

मम सत्या प्रतिज्ञा सा वीर्य शुल्का इति कौशिक ।
सीता प्राणैः बहुमता देया रामाय मे सुता ॥१-६७-२३॥

भवतो अनुमते ब्रह्मन् शीघ्रम् गच्छंतु मंत्रिणः ।

मम कौशिक भद्रम् ते अयोध्याम् त्वरिता रथैः ॥१-६७-२४॥

राजानम् प्रश्रितैः वाक्यैः आनयंतु पुरम् मम ।
प्रदानम् वीर्य शुक्लायाः कथयंतु च सर्वशः ॥१-६७-२५॥

मुनि गुप्तौ च काकुत्स्थौ कथयंतु नृपाय वै ।
प्रीति युक्तम् तु राजानम् आनयंतु सु शीघ्र गाः ॥१-६७-२६॥

कौशिकः च तथा इति आह राजा च आभाष्य मंत्रिणः ।

अयोध्याम् प्रेषयामास धर्मात्मा कृत शासनान् ।
यथा वृत्तम् समाख्यातुम् आनेतुम् च नृपम् तथा ॥१-६७-२७॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे सप्तषष्ठितमः सर्गः ॥१-६७॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे अष्टषष्ठितमः सर्गः ॥१-६८॥

जनकेन समादिष्टा दूताः ते क्लान्त वाहनाः ।
त्रि रात्रम् उषिता मार्गे ते अयोध्याम् प्राविशन् पुरीम् ॥१-६८-१॥

ते राज वचनात् गत्वा राजवेश्म प्रवेशिताः ।
ददृशुः देव संकाशम् वृद्धम् दशरथम् नृपम् ॥१-६८-२॥

बद्ध अंजलि पुटाः सर्वे दूता विगत साध्वसाः ।
राजानम् प्रश्रितम् वाक्यम् अब्रुवन् मधुर अक्षरम् ॥१-६८-३॥

मैथिलो जनको राजा स अग्नि होत्र पुरस्कृतः ।
मुहुर् मुहुर् मधुरया स्नेह संरक्तया गिरा ॥१-६८-४॥

कुशलम् च अव्ययम् चैव स उपाध्याय पुरोहितम् ।
जनकः त्वाम् महाराज पृच्छते स पुरः सरम् ॥१-६८-५॥

पृष्ट्वा कुशलम् अव्यग्रम् वैदेहो मिथिलाधिपः ।
कौशिक अनुमते वाक्यम् भवन्तम् इदम् अब्रवीत् ॥१-६८-६॥

पूर्वम् प्रतिज्ञा विदिता वीर्य शुल्का मम आत्मजा ।
राजानः च कृत अमर्षा निर्वीर्या विमुखी कृताः ॥१-६८-७॥

सा इयम् मम सुता राजन् विश्वामित्र पुरस्कृतैः ।
यदृच्छया आगतैः वीरैः निर्जिता तव पुत्रकैः ॥१-६८-८॥

तत् च रत्नम् धनुर् दिव्यम् मध्ये भग्नम् महात्मना ।
रामेण हि महाबाहो महत्याम् जन संसदि ॥१-६८-९॥

अस्मै देया मया सीता वीर्य शुल्का महात्मने ।
प्रतिज्ञाम् तर्तुम् इच्छामि तत् अनुज्ञातुम् अर्हसि ॥१-६८-१०॥

स उपाध्यायो महाराज पुरोहित पुरस्कृतः ।
शीघ्रम् आगच्छ भद्रम् ते द्रष्टुम् अर्हसि राघवौ ॥१-६८-११॥

प्रतिज्ञाम् मम राजेन्द्र निर्वर्तयितुम् अर्हसि ।
पुत्रयोः उभयोः एव प्रीतिम् त्वम् अपि लप्स्यसे ॥१-६८-१२॥

एवम् विदेह अधिपतिः मधुरम् वाक्यम् अब्रवीत् ।
विश्वामित्र अभ्यनुज्ञातः शताअनन्द मते स्थितः ॥१-६८-१३॥

दूत वाक्यम् तु तत् श्रुत्वा राजा परम हर्षितः ।
वसिष्ठम् वामदेवम् च मंत्रिणः च एवम् अब्रवीत् ॥१-६८-१४॥

गुप्तः कुशिक पुत्रेण कौसल्य आनन्द वर्धनः ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा विदेहेषु वसति असौ ॥१-६८-१५॥

दृष्ट वीर्यः तु काकुत्स्थो जनकेन महात्मना ।
संप्रदानम् सुतायाः तु राघवे कर्तुम् इच्छति ॥१-६८-१६॥

यदि वो रोचते वृत्तम् जनकस्य महात्मनः ।
पुरीम् गच्छामहे शीघ्रम् मा भूत् कालस्य पर्ययः ॥१-६८-१७॥

मंत्रिणो बाढम् इति आहुः सह सर्वैः महर्षिभिः ।
सु प्रीतः च अब्रवीत् राजा श्वः यात्रा इति च मंत्रिणः ॥१-६८-
१८॥

मंत्रिणः तु नरेन्द्रस्य रात्रिम् परम सत्कृताः ।
ऊषुः प्रमुदिताः सर्वे गुणैः सर्वैः समन्विताः ॥१-६८-१९॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे अष्टषष्ठितमः
सर्गः ॥१-६८॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे एकोनसप्ततितमः सर्गः
॥१-६९॥

ततो रात्र्याम् व्यतीतायाम् स उपाध्यायः स बान्धवः ।
राजा दशरथो हृष्टः सुमंत्रम् इदम् अब्रवीत् ॥१-६९-१॥

अद्य सर्वे धन अध्यक्षा धनम् आदाय पुष्कलम् ।
व्रजंति अग्रे सु विहिता नाना रत्न समन्विताः ॥१-६९-२॥

चतुरंग बलम् च अपि शीघ्रम् निर्यातु सर्वशः ।
मम आज्ञा समकालम् च यानम् युग्मम् अनुत्तमम् ॥१-६९-३॥

वसिष्ठो वामदेवः च जाबालिः अथ काश्यपः ।
मार्कण्डेयः च दीर्घायुः ऋषिः कात्यायनः तथा ॥१-६९-४॥

एते द्विजाः प्रयान्तु अग्रे स्यंदनम् योजयस्व मे ।
यथा काल अत्ययो न स्यात् दूता हि त्वरयन्ति माम् ॥१-६९-५॥

वचनात् च नरेन्द्रस्य सेना च चतुरंगिणी ।
राजानम् ऋषिभिः सार्धम् व्रजंतम् पृष्ठतो अन्वगात् ॥१-६९-६॥

गत्वा चतुर् अहम् मार्गम् विदेहान् अभ्युपेयिवान् ।
राजा तु जनकः श्रीमान् श्रुत्वा पूजाम् अकल्पयत् ॥१-६९-७॥

ततो राजानम् आसाद्य वृद्धम् दशरथम् नृपम् ।
जनको मुदितो राजा हर्षम् च परमम् ययौ ॥१-६९-८॥

उवाच वचनम् श्रेष्ठो नरश्रेष्ठम् मुदा अन्वितम् ।
स्वागतम् ते नरश्रेष्ठः दिष्ट्या प्राप्तो असि राघव ॥१-६९-९॥

पुत्रयोः उभयोः प्रीतिम् लप्स्यसे वीर्य निर्जिताम् ।
दिष्ट्या प्राप्तो महातेजा वसिष्ठो भगवान् ऋषिः ॥१-६९-१०॥

सह सर्वैः द्विज श्रेष्ठैः देवैः इव शतक्रतुः ।
दिष्ट्या मे निर्जिता विघ्ना दिष्ट्या मे पूजितम् कुलम् ॥१-६९-
११॥

राघवैः सह संबंधात् वीर्य श्रेष्ठैः महात्मभिः ।
श्वः प्रभाते नरेन्द्र त्वम् सम्वर्तयितुम् अर्हसि ॥१-६९-१२॥

यज्ञस्य अन्ते नरश्रेष्ठ विवाहम् ऋषि सत्तमैः ।
तस्य तत् वचनम् श्रुत्वा ऋषि मध्ये नराधिपः ॥१-६९-१३॥

वाक्यम् वाक्यविदाम् श्रेष्ठः प्रत्युवाच महीपतिम् ।
प्रतिग्रहो दातृ वशः श्रुतम् एतत् मया पुरा ॥१-६९-१४॥

यथा वक्ष्यसि धर्मज्ञ तत् करिष्यामहे वयम् ।
तत् धर्मिष्ठम् यशस्यम् च वचनम् सत्य वादिनः ॥१-६९-१५॥

श्रुत्वा विदेह अधिपतिः परम् विस्मयम् आगतः ।
ततः सर्वे मुनि गणाः परस्पर समागमे ॥१-६९-१६॥

हर्षेण महता युक्ताः ताम् निशाम् अवसन् सुखम् ।
अथ रामो महातेजा लक्ष्मणेन समम् ययौ ॥१-६९-१७॥

विश्वामित्रम् पुरस्कृत्य पितुः पादौ उपस्पृशन् ।
राजा च राघवौ पुत्रौ निशाम्य परिहर्षितः ॥१-६९-१८॥

उवास परम प्रीतो जनकेन सुपूजितः ।

जनको अपि महातेजाः क्रिया धर्मेण तत्त्ववित् ।
यज्ञस्य च सुताभ्याम् च कृत्वा रात्रिम् उवास ह ॥१-६९-१९॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे
एकोनसप्ततितमः सर्गः ॥१-६९॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे सप्ततितमः सर्गः ॥१-७०॥

ततः प्रभाते जनकः कृत कर्मा महर्षिभिः ।
उवाच वाक्यम् वाक्यज्ञः शतानंदम् पुरोहितम् ॥१-७०-१॥

भ्राता मम महातेजा यवीयान् अतिधार्मिकः ।
कुशध्वज इति ख्यातः पुरीम् अध्यवसत् शुभाम् ॥१-७०-२॥

वार्या फलक पर्यन्ताम् पिबन् इक्षुमतीम् नदीम् ।
सांकाश्याम् पुण्य संकाशाम् विमानम् इव पुष्पकम् ॥१-७०-३॥

तम् अहम् द्रष्टुम् इच्छामि यज्ञ गोप्ता स मे मतः ।
प्रीतिम् सो अपि महातेजा इमाम् भोक्ता मया सह ॥१-७०-४॥

एवम् उक्तो तु वचने शतानंदस्य संनिधौ ।
आगताः केचिद् अव्यग्रा जनकः तान् समादिशत् ॥१-७०-५॥

शासनात् तु नरेन्द्रस्य प्रययुः शीघ्र वाजिभिः ।
समानेतुम् नरव्याघ्रम् विष्णुम् इन्द्र आज्ञया यथा ॥१-७०-६॥

संकास्याम् ते समागम्य ददृशुः च कुशध्वजम् ।
न्यवेदयन् यथा वृत्तम् जनकस्य च चिन्तितम् ॥१-७०-७॥

तद् वृत्तम् नृपतिः श्रुत्वा दूत श्रेष्ठैः महा जवैः ।
आज्ञया तु नरेन्द्रस्य आजगाम कुशध्वजः ॥१-७०-८॥

स ददर्श महात्मानम् जनकम् धर्म वत्सलम् ।
सो अभिवाद्य शतानंदम् जनकम् च अति धार्मिकम् ॥१-७०-९॥

राज अर्हम् परमम् दिव्यम् आसनम् च अध्यरोहत ।
उपविष्टौ उभौ तौ तु भ्रातरौ अमित ओजसौ ॥१-७०-१०॥

प्रेषयामासतुः वीरौ मन्त्रि श्रेष्ठम् सुदामनम् ।
गच्छ मंत्रि पते शीघ्रम् इक्ष्वाकम् अमित प्रभम् ॥१-७०-११॥

आत्मजैः सह दुर्धर्षम् आनयस्व स मंत्रिणम् ।
औपकार्याम् स गत्वा तु रघूणाम् कुल वर्धनम् ॥१-७०-१२॥

ददर्श शिरसा च एनम् अभिवाद्य इदम् अब्रवीत् ।
अयोध्या अधिपते वीर वैदेहो मिथिला अधिपः ॥१-७०-१३॥

स त्वाम् द्रष्टुम् व्यवसितः स उपाध्याय पुरोहितम् ।
मंत्रि श्रेष्ठ वचः श्रुत्वा राजा स ऋषि गणः तदा ॥१-७०-१४॥

स बन्धुः अगमत् तत्र जनको यत्र वर्तते ।
राजा च मंत्रि सहितः स उपाध्यायः स बांधवः ॥१-७०-१५॥

वाक्यम् वाक्य विदाम् श्रेष्ठो वैदेहम् इदम् अब्रवीत् ।
विदितम् ते महाराज इक्ष्वाकु कुल दैवतम् ॥१-७०-१६॥

वक्ता सर्वेषु कृत्येषु वसिष्ठो भगवान् ऋषिः ।
विश्वामित्र अभ्यनुज्ञातः सह सर्वैः महर्षिभिः ॥१-७०-१७॥

एष वक्ष्यति धर्मात्मा वसिष्ठो मे यथा क्रमम् ।
तूष्णीम् भूते दशरथे वसिष्ठो भगवान् ऋषिः ॥१-७०-१८॥

उवाच वाक्यम् वाक्यज्ञो वैदेहम् स पुरोधसाम् ।
अव्यक्त प्रभवो ब्रह्मा शाश्वतो नित्य अव्ययः ॥१-७०-१९॥

तस्मात् मरीचिः संजज्ञे मरीचेः कश्यपः सुतः ।
विवस्वान् कश्यपात् जज्ञे मनुर् वैवस्वतः स्मृतः ॥१-७०-२०॥

मनुः प्रजापतिः पूर्वम् इक्ष्वाकुः च मनोः सुतः ।
तम् इक्ष्वाकुम् अयोध्यायाम् राजानम् विद्धि पूर्वकम् ॥१-७०-२१॥

इक्ष्वाकोः तु सुतः श्रीमान् कुक्षिः इति एव विश्रुतः ।
कुक्षेः अथ आत्मजः श्रीमान् विकुक्षिः उपपद्यत ॥१-७०-२२॥

विकुक्षेः तु महातेजा बाणः पुत्रः प्रतापवान् ।

बाणस्य तु महातेजा अनरण्यः प्रतापवान् ॥१-७०-२३॥

अनरण्यात् पृथुः जज्ञे त्रिशंकुः तु पृथोः सुतः ।
त्रिशंको: अभवत् पुत्रो धुन्धुमारः महायशाः ॥१-७०-२४॥

धुन्धुमारात् महातेजा युवनाश्वो महारथः ।
युवनाश्व सुतः असीत् मान्धाता पृथिवी पतिः ॥१-७०-२५॥

मान्धातुः तु सुतः श्रीमान् सुसन्धिः उदपद्यत ।
सुसंधेः अपि पुत्रौ द्वौ ध्रुवसंधिः प्रसेनजित् ॥१-७०-२६॥

यशस्वी ध्रुवसंधेः तु भरतो नाम नामतः ।
भरतात् तु महातेजा असितो नाम जायत ॥१-७०-२७॥

यस्य एते प्रति राजन उदपत्यन्त शात्रवः ।
हैहय तालजंघाः च शूराः च शशबिंद्वः ॥१-७०-२८॥

तान् च स प्रति युद्ध्यन् वै युद्धे राजा प्रवासितः ।
हिमवन्तम् उपागम्य भार्याभ्याम् सहितः तदा ॥१-७०-२९॥

असितो अल्प बलो राजा काल धर्मम् उपेयिवान् ।

द्वे च अस्य भार्ये गर्भिण्यै बभूवतुः इति श्रुति ॥१-७०-३०॥

एका गर्भ विनाश अर्थम् सपत्नै सगरम् ददौ ।
ततः शैलवरे रम्ये बभूव अभिरतो मुनिः ॥१-७०-३१॥

भार्गव च्यवनो नाम हिमवंतम् उपाश्रितः ।
तत्र च एका महाभागा भार्गवम् देव वर्चसम् ॥१-७०-३२॥

ववन्दे पद्म पत्राक्षी कांक्षन्ती सुतम् उत्तमम् ।
तम् ऋषिम् सा अभ्युपगम्य कालिन्दी च अभ्यवादत ॥१-७०-३३॥

स ताम् अभ्यवदत् विप्रः पुत्र ईप्सुम् पुत्र जन्मनि ।
तव कुक्षौ महाभागे सु पुत्रः सु महाबलः ॥१-७०-३४॥

महावीर्यो महातेजा अचिरात् संजनिष्यति ।
गरेण सहितः श्रीमान् मा शुचः कमलेक्षणे ॥१-७०-३५॥

च्यवनम् च नमस्कृत्य राजपुत्री पतिव्रता ।
पत्या विरहिता तस्मात् पुत्रम् देवी व्यजायत ॥१-७०-३६॥

सपत्न्या तु गरः तस्यैः दत्तो गर्भ जिघांसया।
सह तेन गरेण एव संजातः सगरोइ अभवत्॥१-७०-३७॥

सगरस्य अस्य असमंजः तु असमंजात् अथ अंशुमान्।
दिलीपो अंशुमतः पुत्रो दिलीपस्य भगीरथः॥१-७०-३८॥

भगीरथात् ककुत्स्थः च ककुत्स्थस्य रघुः तथा।
रघोः तु पुत्रः तेजस्वी प्रवृद्धः पुरुषादकः॥१-७०-३९॥

कल्माषपादो हि अभवत् तस्मात् जातः तु शङ्खणः।
सुदर्शनः शंखणस्य अग्निवर्णः सुदर्शनात्॥१-७०-४०॥

शीघ्रगः तु अग्निवर्णस्य शीघ्रगस्य मरुः सुतः।
मरोः प्रशुश्रुकः तु आसीत् अंबरीषः प्रशुश्रुकात्॥१-७०-४१॥

अंबरीषस्य पुत्रो अभूत् नहुषः च महीपतिः।
नहुषस्य ययातिः तु नाभागः तु ययाति जः॥१-७०-४२॥

नाभागस्य भभूव अज अजात् दशरथो अभवत्।
अस्मात् दशरथात् जातौ भ्रातरौ राम लक्ष्मणौ॥१-७०-४३॥

आदि वंश विशुद्धानाम् राज्ञाम् परम धर्मिणाम् ।
इक्ष्वाकु कुल जातानाम् वीराणाम् सत्य वादिनाम् ॥१-७०-४४॥

राम लक्ष्मणयोः अर्थे त्वत् सुते वरये नृप ।
सदृशाभ्याम् नरश्रेष्ठ सदृशे दातुम् अर्हसि ॥१-७०-४५॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे सप्ततितमः सर्गः ॥१-७०॥

<poem>

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे एकसप्ततितमः सर्गः ॥१-७१॥

एवम् ब्रुवाणम् जनकः प्रत्युवाच कृतांजलिः ।
श्रोतुम् अर्हसि भद्रम् ते कुलम् नः परिकीर्तितम् ॥१-७१-१॥

प्रदाने हि मुनि श्रेष्ठ कुलम् निरवशेषतः ।

वक्तव्यम् कुल जातेन तन् निबोध महामुने ॥१-७१-२॥

राजा अभूत् त्रिषु लोकेषु विश्रुतः स्वेन कर्मणा ।
निमिः परम धर्मात्मा सर्व सत्त्ववताम् वरः ॥१-७१-३॥

तस्य पुत्रो मिथिः नाम जनको मिथि पुत्रकः ।
प्रथमो जनको नाम जनकात् अपि उदावसुः ॥१-७१-४॥

उदावसोः तु धर्मात्मा जातो वै नन्दिवर्धनः ।
नन्दिवर्धन पुत्रः तु सुकेतुः नाम नामतः ॥१-७१-५॥

सुकेतोः अपि धर्मात्मा देवरातो महाबलः ।
देवरातस्य राजर्षेः बृहद्रथ इति स्मृउतः ॥१-७१-६॥

बृहद्रथस्य शूरो अभूत् महावीरः प्रतापवान् ।
महावीरस्य धृतिमान् सुधृतिः सत्य विक्रमः ॥१-७१-७॥

सुधृतेः अपि धर्मात्मा धृष्टकेतुः सु धार्मिकः ।
धृष्टकेतोः च राजर्षेः हर्यश्व इति विश्रुतः ॥१-७१-८॥

हर्यश्वस्य मरुः पुत्रो मरोः पुत्रः प्रतीन्धकः ।

प्रतीन्धकस्य धर्मात्मा राजा कीर्तिरथः सुतः ॥१-७१-९॥

पुत्रः कीर्तिरथस्य अपि देवमीढ इति स्मृतः ।
देवमीढस्य विबुधो विबुधस्य महीध्रकः ॥१-७१-१०॥

महीध्रक सुतो राजा कीर्तिरातो महाबलः ।
कीर्ति रातस्य राजर्षेः महारोमा व्यजायत ॥१-७१-११॥

महारोम्णः तु धर्मात्मा स्वर्णरोमा व्यजायत ।
स्वर्णरोम्णः तु राजर्षेः ह्रस्वरोमा व्यजायत ॥१-७१-१२॥

तस्य पुत्र द्वयम् जज्ञे धर्मज्ञस्य महात्मनः ।
ज्येष्ठो अहम् अनुजो भ्राता मम वीरः कुशध्वज ॥१-७१-१३॥

माम् तु ज्येष्ठम् पिता राज्ये सो अभिषिच्य नराधिप ।
कुशध्वजम् समावेश्य भारम् मयि वनम् गतः ॥१-७१-१४॥

वृद्धे पितरि स्वर् याते धर्मेण धुरम् आवहम् ।
भ्रातरम् देव संकाशम् स्नेहात् पश्यन् कुशध्वजम् ॥१-७१-१५॥

कस्यचित् तु अथ कालस्य सांकाश्यात् अगमत् पुरात् ।

सुधन्वा वीर्यवान् राजा मिथिलाम् अवरोधकः ॥१-७१-१६॥

स च मे प्रेषयामास शैवम् धनुः अनुत्तमम् ।
सीता कन्या च पद्माक्षी मह्यम् वै दीयताम् इति ॥१-७१-१७॥

तस्य अप्रदानात् ब्रह्मर्षे युद्धम् आसीत् मया सह ।
स हतो अभिमुखो राजा सुधन्वा तु मया रणे ॥१-७१-१८॥

निहत्य तम् मुनिश्रेष्ठ सुधन्वानम् नराधिपम् ।
सांकाश्ये भ्रातरम् शूरम् अभ्यषिंचम् कुशध्वजम् ॥१-७१-१९॥

कनीयान् एष मे भ्राता अहम् ज्येष्ठो महामुने ।
ददामि परम प्रीतो वध्वौ ते मुनिपुंगव ॥१-७१-२०॥

सीताम् रामाय भद्रम् ते ऊर्मिलाम् लक्ष्मणाय वै ।
वीर्य शुल्काम् मम सुताम् सीताम् सुर सुत उपमाम् ॥१-७१-२१॥

द्वितीयाम् ऊर्मिलाम् चैव त्रिः वदामि न संशयः ।
ददामि परम प्रीतो वध्वौ ते मुनिपुंगव ॥१-७१-२२॥

राम लक्ष्मणयो राजन् गो दानम् कारयस्व ह ।
पितृ कार्यम् च भद्रम् ते ततो वैवाहिकम् कुरु ॥१-७१-२३॥

मघा हि अद्य महाबाहो तृतीये दिवसे प्रभो ।

फल्गुन्याम् उत्तरे राजन् तस्मिन् वैवाहिकम् कुरु ।
राम लक्ष्मणयोः अर्थे दानम् कार्यम् सुखोदयम् ॥१-७१-२४॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे एकसप्ततितमः सर्गः ॥१-७१॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे द्विसप्ततितमः सर्गः ॥१-७२॥

तम् उक्तवंतम् वैदेहम् विश्वामित्रो महामुनिः ।
उवाच वचनम् वीरम् वसिष्ठ सहितो नृपम् ॥१-७२-१॥

अचिंत्यानि अप्रमेयाणि कुलानि नरपुंगव ।
इक्ष्वाकूणाम् विदेहानाम् न एषाम् तुल्यो अस्ति कश्चन ॥१-७२-२॥

सदृशो धर्म संबन्धः सदृशो रूप संपदा ।
राम लक्ष्मणयो राजन् सीता च ऊर्मिलया सह ॥१-७२-३॥

वक्तव्यम् च नर श्रेष्ठ श्रूयताम् वचनम् मम ।
भ्राता यवीयान् धर्मज्ञ एष राजा कुशध्वजः ॥१-७२-४॥

अस्य धर्मात्मनो राजन् रूपेण अप्रतिमम् भुवि ।
सुता द्वयम् नरश्रेष्ठ पत्नि अर्थम् वरयामहे ॥१-७२-५॥

भरतस्य कुमारस्य शत्रुघ्नस्य च धीमतः ।
वरयेम सुते राजन् तयोः अर्थे महात्मनोः ॥१-७२-६॥

पुत्रा दशरथस्य इमे रूप यौवन शालिनः ।
लोक पाल समाः सर्वे देव तुल्य पराक्रमाः ॥१-७२-७॥

उभयोः अपि राजेन्द्र संबन्धेन अनुबध्यताम् ।

इक्ष्वाकु कुलम् अव्यग्रम् भवतः पुण्य कर्मणः ॥१-७२-८॥

विश्वामित्र वचः श्रुत्वा वसिष्ठस्य मते तदा ।
जनकः प्रांजलिः वाक्यम् उवाच मुनिपुंगवौ ॥१-७२-९॥

कुलम् धन्यम् इदम् मन्ये येषाम् तौ मुनिपुंगवौ ।
सदृशम् कुल संबन्धम् यत् आज्ञापयथः स्वयम् ॥१-७२-१०॥

एवम् भवतु भद्रम् वः कुशध्वज सुते इमे ।
पत्न्यौ भजेताम् सहितौ शत्रुघ्न भरतौ उभौ ॥१-७२-११॥

एक अह्ना राज पुत्रीणाम् चतसृणाम् महामुने ।
पाणीन् गृह्णन्तु चत्वारो राज पुत्रा महाबलाः ॥१-७२-१२॥

उत्तरे दिवसे ब्रह्मन् फल्गुनीभ्याम् मनीषिणः ।
वैवाहिकम् प्रशंसन्ति भगो यत्र प्रजापतिः ॥१-७२-१३॥

एवम् उक्त्वा वचः सौम्यम् प्रत्युत्थाय कृतांजलिः ।
उभौ मुनि वरौ राजा जनको वाक्यम् अब्रवीत् ॥१-७२-१४॥

परो धर्मः कृतो मह्यम् शिष्यो अस्मि भवतोः सदा ।

इमानि आसन मुख्यानि आस्यताम् मुनिपुंगवौ ॥१-७२-१५॥

यथा दशरथस्य इयम् तथा अयोध्या पुरी मम ।
प्रभुत्वे न अस्ति सन्देहो यथा अर्हम् कर्तुम् अर्हथः ॥१-७२-१६॥

तथा ब्रुवति वैदेहे जनके रघु नंदनः ।
राजा दशरथो हृष्टः प्रत्युवाच मही पतिम् ॥१-७२-१७॥

युवाम् असंख्येय गुणौ भ्रातरौ मिथिलेश्वरौ ।
ऋषयो राज संघाः च भवद्भ्याम् अभिपूजिताः ॥१-७२-१८॥

स्वस्ति प्राप्नुहि भद्रम् ते गमिष्यामः स्वम् आलयम् ।
श्राद्ध कर्माणि विधिवत् विधास्य इति च अब्रवीत् ॥१-७२-१९॥

तम् आपृष्ट्वा नर पतिम् राजा दशरथः तदा ।
मुनीन्द्रौ तौ पुरस्कृत्य जगाम आशु महायशाः ॥१-७२-२०॥

स गत्वा निलयम् राजा श्राद्धम् कृत्वा विधानतः ।
प्रभाते काल्यम् उत्थाय चक्रे गो दानम् उत्तमम् ॥१-७२-२१॥

गवाम् शत सहस्त्रम् च ब्राह्मणेभ्यो नराधिपः ।

एक एकशो ददौ राजा पुत्रान् उद्धिश्य धर्मतः ॥१-७२-२२॥

सुवर्ण शृंगयः संपन्नाः स वत्साः काम्स्य दोहनाः ।
गवाम् शत सहस्त्राणि चत्वारि पुरुष ऋषभः ॥१-७२-२३॥

वित्तम् अन्यत् च सु बहु द्विजेभ्यो रघु नंदनः ।
ददौ गो दानम् उद्दिश्य पुत्राणाम् पुत्र वत्सलः ॥१-७२-२४॥

स सुतैः कृत गो दानैः वृतः सः नृपतिः तदा ।
लोक पालैः इव आभाति वृतः सौम्यः प्रजापतिः ॥१-७२-२५॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे द्विसप्ततितमः सर्गः ॥१-७२॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे त्रिसप्ततितमः सर्गः ॥१-७३॥

यस्मिन् तु दिवसे राजा चक्रे गो दानम् उत्तमम् ।
तस्मिन् तु दिवसे शूरो युधाजित् समुपेयिवान् ॥१-७३-१॥

पुत्रः केकय राजस्य साक्षात् भरत मातुलः ।
दृष्ट्वा पृष्ट्वा च कुशलम् राजानम् इदम् अब्रवीत् ॥१-७३-२॥

केकय अधिपती राजा स्नेहात् कुशलम् अब्रवीत् ।
येषाम् कुशलकामो असि तेषाम् संप्रति अनामयम् ॥१-७३-३॥

स्वस्त्रीयम् मम राजेन्द्र द्रष्टु कामो महीपतिः ।
तत् अर्थम् उपयातो अहम् अयोध्याम् रघुनंदन ॥१-७३-४॥

श्रुत्वा तु अहम् अयोध्यायाम् विवाह अर्थम् तव आत्मजान् ।
मिथिलाम् उपयातान् तु त्वया सह महीपते ॥१-७३-५॥

त्वरया अभुपयातो अहम् द्रष्टु कामः स्वसुः सुतम् ।
अथ राजा दशरथः प्रिय अतिथिम् उपस्थितम् ॥१-७३-६॥

दृष्ट्वा परम सत्कारैः पूजार्हम् समपूजयत् ।
ततः ताम् उषितो रात्रिम् सह पुत्रैः महात्मभिः ॥१-७३-७॥

प्रभाते पुनः उत्थाय कृत्वा कर्माणि तत्त्ववित् ।
ऋषीन् तदा पुरस्कृत्य यज्ञ वाटम् उपागमत् ॥१-७३-८॥

युक्ते मुहूर्ते विजये सर्व आभरण भूषितैः ।
भ्रातृभिः सहितो रामः कृत कौतुक मंगलः ॥१-७३-९॥

वसिष्ठम् पुरतः कृत्वा महर्षीन् अपरान् अपि ।
वशिष्टःओ भगवान् एत्य वैदेहम् इदम् अब्रवीत् ॥१-७३-१०॥

राजा दशरथो राजन् कृत कौतुक मन्गलैः ।
पुत्रैः नर वर श्रेष्ठ दातारम् अभिकांक्षते ॥१-७३-११॥

दातृ प्रतिग्रहीतृभ्याम् सर्व अर्थाः संभवन्ति हि ।
स्वधर्मम् प्रतिपद्यस्व कृत्वा वैवाह्यम् उत्तमम् ॥१-७३-१२॥

इति उक्तः परम उदारो वसिष्ठेन महात्मना ।
प्रत्युवाच महातेजा वाक्यम् परम धर्मवित् ॥१-७३-१३॥

कः स्थितः प्रतिहारो मे कस्य आज्ञा संप्रतीक्ष्यते ।
स्व गृहे को विचारो अस्ति यथा राज्यम् इदम् तव ॥१-७३-१४॥

कृत कौतुक सर्वस्वा वेदि मूलम् उपागताः ।
मम कन्या मुनिश्रेष्ठ दीप्ता वह्नेः इव अर्चिषः ॥१-७३-१५॥

सद्यो अहम् त्वत् प्रतीक्षो अस्मि वेद्याम् अस्याम् प्रतिषितः ।
अविघ्नम् कुरुताम् राजा किम् अर्थम् हि विलम्ब्यते ॥१-७३-१६॥

तत् वाक्यम् जनकेन उक्तम् श्रुत्वा दशरथः तदा ।
प्रवेशयामास सुतान् सर्वान् ऋषि गणान् अपि ॥१-७३-१७॥

ततो राजा विदेहानाम् वशिष्ठम् इदम् अब्रवीत् ।
कारयस्व ऋषे सर्वान् ऋषिभिः सह धार्मिक ॥१-७३-१८॥

रामस्य लोक रामस्य क्रियाम् वैवाहिकीम् प्रभो ।
तथा इति उक्त्वा तु जनकम् वशिष्टःओ भगवान् ऋषिः ॥१-७३-१९॥

विश्वामित्रम् पुरस्कृत्य शतानंदम् च धार्मिकम् ।
प्रपा मध्ये तु विधिवत् वेदीम् कृत्वा महातपाः ॥१-७३-२०॥

अलम् चकार ताम् वेदीम् गन्ध पुष्पैः समंततः ।
सुवर्ण पालिकाभिः च चित्र कुम्भैः च स अंकुरैः ॥१-७३-२१॥

अंकुर आढ्यैः शरावैः च धूप पात्रैः स धूपकैः ।
शंख पात्रैः श्रुवैः स्त्रुग्भिः पात्रैः अर्घ्यादि पूजितैः ॥१-७३-२२॥

लाज पूर्णैः च पात्रीभिः रक्षितैः अपि संस्कृतैः ।
दर्भैः समैः समास्तीर्य विधिवत् मंत्र पुरस्कृतम् ॥१-७३-२३॥

अग्निम् आधाय तम् वेद्याम् विधि मंत्र पूर्वकम् ।
जुहाव अग्नौ महातेजा वशिष्ठो मुनिपुंगव ॥१-७३-२४॥

ततः सीताम् समानीय सर्व आभरण भुषिताम् ।
समक्षम् अग्नेः संस्थाप्य राघव अभिमुखे तदा ॥१-७३-२५॥

अब्रवीत् जनको राजा कौसल्य आनंद वर्धनम् ।
इयम् सीता मम सुता सह धर्म चरी तव ॥१-७३-२६॥

प्रतीच्छ च एनाम् भद्रम् ते पाणिम् गृह्णीष्व पाणिना ।
पतिव्रता महभागा छाय इव अनुगता सदा ॥१-७३-२७॥

इति उक्त्वा प्राक्षिपत् राजा मंत्र पूतम् जलम् तदा ।
साधु साधु इति देवानाम् ऋषीणाम् वदताम् तदा ॥१-७३-२८॥

देव दुंदुभि निर्घोषः पुष्प वर्षम् महान् अभूत् ।
एवम् दत्त्वा सुताम् सीताम् मंत्र उदक पुरस्कृताम् ॥१-७३-२९॥

अब्रवीत् जनको राजा हर्षेण अभिपरिप्लुत ।
लक्ष्मण आगच्छ भद्रम् ते ऊर्मिलाम् उद्यताम् मया ॥१-७३-३०॥

प्रतीच्छ पाणिम् गृह्णीष्व मा भूत् कालस्य पर्ययः ।
तम् एवम् उक्त्वा जनको भरतम् च अभ्यभाषत ॥१-७३-३१॥

गृहाण पाणिम् माण्डव्याः पाणिना रघुनंदन ।
शत्रुघ्नम् च अपि धर्माअत्मा अब्रवीत् मिथिलेश्वरः ॥१-७३-३२॥

श्रुतकीर्तेः महाबाहो पाणिम् गृह्णीष्व पाणिना ।
सर्वे भवन्तः सौम्याः च सर्वे सुचरित व्रताः ॥१-७३-३३॥

पत्नीभिः सन्तु काकुत्स्था मा भूत् कालस्य पर्ययः ।
जनकस्य वचः श्रुत्वा पाणीन् पाणिभिः अस्पृशन् ॥१-७३-३४॥

चत्वारः ते चतसृणाम् वसिष्ठस्य मते स्थिताः ।
अग्निम् प्रदक्षिणम् कृत्वा वेदिम् राजानम् एव च ॥१-७३-३५॥

ऋषीन् चैव महात्मानः सह भार्या रघु उद्वहाः ।
यथा उक्तेन तथा चक्रुः विवाहम् विधि पूर्वकम् ॥१-७३-३६॥

पुष्पवृष्टिर्महत्यासीदन्तरिक्षात्सुभास्वरा ।

दिव्यदुन्दुभिनिर्घोषैर्गीतवादित्रनिःस्वनैः ॥

यद्वा -

पुष्प वृष्टिः महति आसीत् अंतरिक्षात् सु भास्वरा ।
दिव्य दुन्दुभि निर्घोषैः गीत वादित्र निःस्वनैः ॥१-७३-३७॥

ननृतुः च अप्सरः संघा गन्धर्वाः च जगुः कलम् ।
विवाहे रघु मुख्यानाम् तद् अद्भुतम् अदृश्यत ॥१-७३-३८॥

ईदृशे वर्तमाने तु तूर्य उद्घुष्ट निनादिते ।
त्रिः अग्निम् ते परिक्रम्य ऊहुः भार्या महौजसः ॥१-७३-३९॥

अथ उपकार्याम् जग्मुः ते स दारा रघुनंदनाः ।
राजा अपि अनुययौ पश्यन् स ऋषि संघः स बान्धवः ॥१-७३-४०॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे त्रिसप्ततितमः सर्गः ॥१-७३॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे चतुःसप्ततितमः सर्गः ॥१-७४॥

अथ रात्र्याम् व्यतीतायाम् विश्वामित्रो महामुनिः ।
आपृष्ट्वा तौ च राजानौ जगाम उत्तर पर्वतम् ॥१-७४-१॥

विश्वामित्रो गते राजा वैदेहम् मिथिला अधिपम् ।
आपृष्ट्व इव जगाम आशु राजा दशरथः पुरीम् ॥१-७४-२॥

अथ राजा विदेहानाम् ददौ कन्या धनम् बहु ।
गवाम् शत सहस्राणि बहूनि मिथिलेश्वरः ॥१-७४-३॥

कंबलानाम् च मुख्यानाम् क्षौमान् कोटि अंबराणि च ।
हस्ति अश्व रथ पादातम् दिव्य रूपम् स्वलंकृतम् ॥१-७४-४॥

ददौ कन्या शतम् तासाम् दासी दासम् अनुत्तमम् ।
हिरण्यस्य सुवर्णस्य मुक्तानाम् विद्रुमस्य च ॥१-७४-५॥

ददौ राजा सुसंहृष्टः कन्या धनम् अनुत्तमम् ।
दत्त्वा बहु विधम् राजा समनुज्ञाप्य पार्थिवम् ॥१-७४-६॥

प्रविवेश स्व निलयम् मिथिलाम् मिथिलेश्वरः ।
राजा अपि अयोध्या अधिपतिः सह पुत्रैः महात्मभिः ॥१-७४-७॥

ऋषीन् सर्वान् पुरस्कृत्य जगाम स बल अनुगः ।
गच्छंतम् तु नरव्याघ्रम् स ऋषि संघम् स राघवम् ॥१-७४-८॥

घोराः तु पक्षिणो वाचो व्याहरन्ति समंततः ।
भौमाः चैव मृगाः सर्वे गच्छन्ति स्म प्रदक्षिणम् ॥१-७४-९॥

तान् दृष्ट्वा राज शार्दूलो वसिष्ठम् पर्यपृच्छत ।
असौम्याः पक्षिणो घोरा मृगाः च अपि प्रदक्षिणाः ॥१-७४-१०॥

किम् इदम् हृदय उत्कम्पि मनो मम विषीदति ।
राज्ञो दशरथस्य एतत् श्रुत्वा वाक्यम् महान् ऋषिः ॥१-७४-११॥

उवाच मधुराम् वाणीम् श्रूयताम् अस्य यत् फलम् ।
उपस्थितम् भयम् घोरम् दिव्यम् पक्षि मुखात् च्युतम् ॥१-७४-१२॥

मृगाः प्रशमयन्ति एते संतापः त्यज्यताम् अयम् ।
तेषाम् संवदताम् तत्र वायुः प्रादुर् बभूव ह ॥१-७४-१३॥

कम्पयन् मेदिनीम् सर्वाम् पातयन् च महान् द्रुमान् ।
तमसा संवृतः सूर्यः सर्वे न वेदिषुर् दिशः ॥१-७४-१४॥

भस्मना च आवृतम् सर्वम् सम्मूढम् इव तत् बलम् ।
वसिष्ठ ऋषयः च अन्ये राजा च ससुतः तदा ॥१-७४-१५॥

स संज्ञा इव तत्र आसन् सर्वम् अन्यत् विचेतनम् ।
तस्मिन् तमसि घोरे तु भस्म छन्न इव सा चमूः ॥१-७४-१६॥

ददर्श भीम संकाशम् जटा मण्डल धारिणम् ।
भार्गवम् जमदग्ने अयम् राजा राज विमर्दनम् ॥१-७४-१७॥

कैलासम् इव दुर्धर्षम् काल अग्निम् इव दुःसहम् ।
ज्वलंतम् इव तेजोभिः दुर् निरीक्ष्यम् पृथक् जनैः ॥१-७४-१८॥

स्कन्धे च आसज्य परशुम् धनुः विद्युत् गण उपमम् ।
प्रगृह्य शरम् उग्रम् च त्रि पुर घ्नम् यथा शिवम् ॥१-७४-१९॥

तम् दृष्ट्वा भीम संकाशम् ज्वलंतम् इव पावकम् ।
वसिष्ठ प्रमुखा विप्रा जप होम परायणाः ॥१-७४-२०॥

संगता मुनयः सर्वे संजजल्पुः अथो मिथः ।
कच्चित् पितृ वध अमर्षी क्षत्रम् न उत्सादयिष्यति ॥१-७४-२१॥

पूर्वम् क्षत्र वधम् कृत्वा गत मन्युः गत ज्वरः ।
क्षत्रस्य उत्सादनम् भूयो न खलु अस्य चिकीर्षितम् ॥१-७४-२२॥

एवम् उक्त्वा अर्घ्यम् आदाय भार्गवम् भीम दर्शनम् ।
ऋषयो राम राम इति मधुरम् वाक्यम् अब्रुवन् ॥१-७४-२३॥

प्रतिगृह्य तु ताम् पूजाम् ऋषि दत्ताम् प्रतापवान् ।
रामम् दाशरथिम् रामो जामदग्न्यो अभ्यभाषत ॥१-७४-२४॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे
चतु:सप्ततितमः सर्गः ॥१-७४॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे पञ्चसप्ततितमः सर्गः ॥१-
७५॥

राम दाशरथे वीर वीर्यम् ते श्रूयते अद्भुतम् ।
धनुषो भेदनम् चैव निखिलेन मया श्रुतम् ॥१-७५-१॥

तत् अद्भुतम् अचिंत्यम् च भेदनम् धनुषः तथा ।
तत् श्रुत्वा अहम् अनुप्राप्तो धनुर् गृह्य अपरम् शुभम् ॥१-७५-२॥

तत् इदम् घोर संकाशम् जामदग्न्यम् महत् धनुः ।
पूरयस्व शरेण एव स्व बलम् दर्शयस्व च ॥१-७५-३॥

तत् अहम् ते बलम् दृष्ट्वा धनुषो अपि अस्य पूरणे ।
द्वंद्व युद्धम् प्रदास्यामि वीर्य श्लाघ्यम् अहम् तव ॥१-७५-४॥

तस्य तत् वचनम् श्रुत्वा राजा दशरथः तदा ।
विषण्ण वदनो दीनः प्रांजलिः वाक्यम् अब्रवीत् ॥१-७५-५॥

क्षत्र रोषात् प्रशांतः त्वम् ब्राह्मणः च महातपाः ।
बालानाम् मम पुत्राणाम् अभयम् दातुम् अर्हसि ॥१-७५-६॥

भार्गवाणाम् कुले जातः स्वाध्याय व्रत शालिनाम् ।
सहस्राक्षे प्रतिज्ञाय शस्त्रम् प्रक्ष्द् इप्तवान् असि ॥१-७५-७॥

स त्वम् धर्म परो भूत्वा काश्यपाय वसुंधराम् ।
दत्त्वा वनम् उपागम्य महेन्द्र कृत केतनः ॥१-७५-८॥

मम सर्व विनाशाय संप्राप्तः त्वम् महामुने ।
न च एकस्मिन् हते रामे सर्वे जीवामहे वयम् ॥१-७५-९॥

ब्रुवति एवम् दशरथे जामदग्न्यः प्रतापवान् ।
अनादृत्य तु तत् वाक्यम् रामम् एव अभ्यभाषत ॥१-७५-१०॥

इमे द्वे धनुषी श्रेष्ठे दिव्ये लोक अभिपूजिते ।
दृढे बलवती मुख्ये सुकृते विश्वकर्मणा ॥१-७५-११॥

अनिसृष्टम् सुरैः एकम् त्र्यम्बकाय युयुत्सवे ।
त्रिपुर घ्नम् नरश्रेष्ठ भग्नम् काकुत्स्थ यत् त्वया ॥१-७५-१२॥

इदम् द्वितीयम् दुर्धर्षम् विष्णोर् दत्तम् सुरोत्तमैः ।
तत् इदम् वैष्णवम् राम धनुः पर पुरम् जयम् ॥१-७५-१३॥

समान सारम् काकुत्स्थ रौद्रेण धनुषा तु इदम् ।
तदा तु देवताः सर्वाः पृच्छन्ति स्म पितामहम् ॥१-७५-१४॥

शिति कण्ठस्य विष्णोः च बल अबल निरीक्षया ।
अभिप्रायम् तु विज्ञाय देवतानाम् पितामहः ॥१-७५-१५॥

विरोधम् जनयामास तयोः सत्यवताम् वरः ।
विरोधे तु महत् युद्धम् अभवत् रोम हर्षणम् ॥१-७५-१६॥

शिति कण्ठस्य विष्णोः च परस्पर जय एषिणोः ।
तदा तु जृम्भितम् शैवम् धनुः भीम पराक्रमम् ॥१-७५-१७॥

हुम् कारेण महादेवः स्तम्भितो अथ त्रिलोचनः ।
देवैः तदा समागम्य स ऋषि सन्घैः स चारणैः ॥१-७५-१८॥

याचितौ प्रशमम् तत्र जग्मतुः तौ सुर उत्तमौ ।
जृम्भितम् तत् धनुः दृष्ट्वा शैवम् विष्णु पराक्रमैः ॥१-७५-१९॥

अधिकम् मेनिरे विष्णुम् देवाः स ऋषि गणाः तदा ।
धनू रुद्रः तु संक्रुद्धो विदेहेषु महायशाः ॥१-७५-२०॥

देवरातस्य राज ऋषेः ददौ हस्ते स सायकम् ।
इदम् च वैष्णवम् राम धनुः पर पुरम् जयम् ॥१-७५-२१॥

ऋचीके भार्गवे प्रादात् विष्णुः स न्यासम् उत्तमम् ।
ऋचीकः तु महातेजाः पुत्रस्य अप्रतिकर्मणः ॥१-७५-२२॥

पितुः मम ददौ दिव्यम् जमदग्नेः महात्मनः ।
न्यस्त शस्त्रे पितरि मे तपो बल समन्विते ॥१-७५-२३॥

अर्जुनो विदधे मृत्युम् प्राकृताम् बुद्धिम् आस्थितः ।

वधम् अप्रतिरूपम् तु पितुः श्रुत्वा सु दारुणम् ।
क्षत्रम् उत्सादयन् रोषात् जातम् जातम् अनेकशः ॥१-७५-२४॥

पृथिवीम् च अखिलाम् प्राप्य काश्यपाय महात्मने ।
यज्ञस्य अन्ते तदा राम दक्षिणाम् पुण्य कर्मणे ॥१-७५-२५॥

दत्त्वा महेन्द्र निलयः तपो बल समन्वितः ।
श्रुत्वा तु धनुषो भेदम् ततो अहम् द्रुतम् आगतः ॥१-७५-२६॥

तत् एवम् वैष्णवम् राम पितृ पैतामहम् महत् ।
क्षत्र धर्मम् पुरस् कृत्य गृह्णीष्व धनुर् उत्तमम् ॥१-७५-२७॥

योजयस्व धनुः श्रेष्ठे शरम् पर पुरम् जयम् ।
यदि शक्तः असि काकुत्स्थ द्वन्द्वम् दास्यामि ते ततः ॥१-७५-२८॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे पञ्चसप्ततितमः सर्गः ॥१-७५॥

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे षट्सप्ततितमः सर्गः ॥१-७६॥

श्रुत्वा तत् जामदग्न्यस्य वाक्यम् दाशरथिः तदा ।
गौरवात् यंत्रित कथः पितू रामम् अथ अब्रवीत् ॥१-७६-१॥

कृतवान् अस्मि यत् कर्म श्रुतवान् असि भार्गव ।
अनुरुन्ध्यामहे ब्रह्मन् पितुर् आनृण्यम् आस्थितः ॥१-७६-२॥

वीर्य हीनम् इव अशक्तम् क्षत्र धर्मेण भार्गव ।
अवजानासि मे तेजः पश्य मे अद्य पराक्रमम् ॥१-७६-३॥

इति उक्त्वा राघवः क्रुद्धो भार्गवस्य वर आयुधम् ।
शरम् च प्रतिजग्राह हस्तात् लघु पराक्रमः ॥१-७६-४॥

आरोप्य स धनू रामः शरम् सज्यम् चकार ह ।
जामदग्न्यम् ततो रामम् रामः क्रुद्धो अब्रवीत् इदम् ॥१-७६-५॥

ब्राह्मणो असि इति पूज्यो मे विश्वामित्र कृतेन च ।
तस्मात् शक्तो न ते राम मोक्तुम् प्राण हरम् शरम् ॥१-७६-६॥

इमाम् वा त्वत् गतिम् राम तपो बल समार्जितान् ।
लोकान् अप्रतिमान् वा अपि हनिष्यामि यत् इच्छसि ॥१-७६-७॥

न हि अयम् वैष्णवो दिव्यः शरः पर पुरंजयः ।
मोघः पतति वीर्येण बल दर्प विनाशनः ॥१-७६-८॥

वर आयुध धरम् रामम् द्रष्टुम् स ऋषि गणाः सुराः ।
पितामहम् पुरस्कृत्य समेताः तत्र सर्वशः ॥१-७६-९॥

गंधर्व अप्सरसः चैव सिद्ध चारण किन्नराः ।
यक्ष राक्षस नागाः च तत् द्रष्टुम् महत् अद्भुतम् ॥१-७६-१०॥

जडी कृते तदा लोके रामे वर धनुर् धरे ।
निर्वीर्यो जामदग्न्यो असौ रमो रामम् उदैक्षत ॥१-७६-११॥

तेजोभिः हत वीर्यत्वात् जामदग्न्यो जडी कृतः ।
रामम् कमल पत्र अक्षम् मन्दम् मन्दम् उवाच ह ॥१-७६-१२॥

काश्यपाय मया दत्ता यदा पूर्वम् वसुंधरा ।
विषये मे न वस्तव्यम् इति माम् काश्यपो अब्रवीत् ॥१-७६-१३॥

सो अहम् गुरु वचः कुर्वन् पृथिव्याम् न वसे निशाम् ।
तदा प्रभृति काकुत्स्थ कृता मे काश्यपस्य ह ॥१-७६-१४॥

तम् इमाम् मत् गतिम् वीर हन्तुम् न अर्हसि राघव ।
मनो जवम् गमिष्यामि महेन्द्रम् पर्वत उत्तमम् ॥१-७६-१५॥

लोकाः तु अप्रतिमा राम निर्जिताः तपसा मया ।
जहि तान् शर मुख्येन मा भूत् कालस्य पर्ययः ॥१-७६-१६॥

अक्षय्यम् मधु हन्तारम् जानामि त्वाम् सुरेश्वरम् ।
धनुषो अस्य परामर्शात् स्वस्ति ते अस्तु परंतप ॥१-७६-१७॥

एते सुर गणाः सर्वे निरीक्षन्ते समागताः ।
त्वाम् अप्रतिम कर्माणम् अप्रतिद्वन्द्वम् आहवे ॥१-७६-१८॥

न च इयम् तव काकुत्स्थ व्रीडा भवितुम् अर्हति ।
त्वया त्रैलोक्य नाथेन यत् अहम् विमुखी कृतः ॥१-७६-१९॥

शरम् अप्रतिमम् राम मोक्तुम् अर्हसि सु व्रत ।
शर मोक्षे गमिष्यामि महेन्द्रम् पर्वतोत्तमम् ॥१-७६-२०॥

तथा ब्रुवति रामे तु जामदग्न्ये प्रतापवान् ।
रामो दाशरथिः श्रीमान् चिक्षेप शरम् उत्तमम् ॥१-७६-२१॥

स हतान् दृश्य रामेण स्वान् लोकान् तपसा आर्जितान् ।
जामदग्न्यो जगाम आशु महेन्द्रम् पर्वतोत्तमम् ॥१-७६-२२॥

ततो वि तिमिराः सर्वा दिशा च उपदिशः तथा ।
सुराः स ऋषि गणाः रामम् प्रशशंसुः उदायुधम् ॥१-७६-२३॥

रामम् दाशरथिम् रामो जामदग्न्यः प्रशस्य च ।
ततः प्रदक्षिणी कृत्य जगाम आत्म गतिम् प्रभुः ॥१-७६-२४॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे षट्सप्ततितमः सर्गः ॥१-७६॥

<poem>

श्रीमद्वाल्मीकियरामायणे बालकाण्डे सप्तसप्ततितमः सर्गः ॥१-७७॥

गते रामे प्रशांत आत्मा रामो दाशरथिः धनुः ।
वरुणाय अप्रमेयाय ददौ हस्ते महायशाः ॥१-७७-१॥

अभिवाद्य ततो रामो वसिष्ठ प्रमुखान् ऋषीन् ।
पितरम् विह्वलम् दृष्ट्वा प्रोवाच रघुनंदनः ॥१-७७-२॥

जामदग्न्यो गतो रामः प्रयातु चतुर् अग्गिणी ।
अयोध्या अभिमुखी सेना त्वया नाथेन पालिता ॥१-७७-३॥

रामस्य वचनम् श्रुत्वा राजा दशरथः सुतम् ।
बाहुभ्याम् सम्परिष्वज्य मूर्ध्नि उपाघ्राय राघवम् ॥१-७७-४॥

गतो राम इति श्रुत्वा हृष्टः प्रमुदितो नृपः ।
पुनर्जातम् तदा मेने पुत्रम् आत्मानम् एव च ॥१-७७-५॥

चोदयामास ताम् सेनाम् जगाम आशु ततः पुरीम् ।
पताका ध्वजिनीम् रम्याम् तूर्य उद् घुष्ट निनादिताम् ॥१-७७-६॥

सिक्त राज पथा रम्याम् प्रकीर्ण कुसुम उत्कराम् ।
राज प्रवेश सुमुखैः पौरैः मंगल पाणिभिः ॥१-७७-७॥

सम्पूर्णाम् प्राविशत् राजा जन ओघैः समलम्कृताम् ।
पौरैः प्रति उद्गतो दूरम् द्विजैः च पुर वासिभिः ॥१-७७-८॥

पुत्रैः अनुगतः श्रीमान् श्रीमद्भिः च महायशाः ।
प्रविवेश गृहम् राजा हिमवत् सदृशम् प्रियम् ॥१-७७-९॥

ननन्द स्वजनैः राजा गृहे कामैः सुपूजितः ।
कौसल्या च सुमित्रा च कैकेयी च सुमध्यमा ॥१-७७-१०॥

वधू प्रतिग्रहे युक्ता याः च अन्या राज योषितः ।
ततः सीताम् महाभागाम् ऊर्मिलाम् च यशस्विनीम् ॥१-७७-
११॥

कुशध्वज सुते च उभे जगृहुः नृप योषितः ।
मंगल आलापनैः होमैः शोभिताः क्षौम वाससः ॥१-७७-१२॥

देवत आयतनानि आशु सर्वाः ताः प्रत्यपूजयन् ।
अभिवाद्य अभिवाद्यान् च सर्वा राज सुताः तदा ॥१-७७-१३॥

रेमिरे मुदिताः सर्वा भर्तृभिः सहिता रहः ।
कृत दाराः कृत अस्त्राः च स धनाः स सुहृत् जनाः ॥१-७७-१४॥

शुश्रूषमाणाः पितरम् वर्तयन्ति नरर्षभाः ।
कस्यचित् अथ कालस्य राजा दशरथः सुतम् ॥१-७७-१५॥

भरतम् कैकेयी पुत्रम् अब्रवीत् रघुनंदन ।
अयम् केकय राजस्य पुत्रो वसति पुत्रक ॥१-७७-१६॥

त्वाम् नेतुम् आगतो वीरो युधाजित् मातुलः तव ।
श्रुत्वा दशरथस्य एतत् भरतः कैकेयि सुतः ॥१-७७-१७॥

गमनाय अभिचक्राम शत्रुघ्न सहितः तदा ।
आपृच्छ्य पितरम् शूरो रामम् च अक्लिष्ट कर्मणम् ॥१-७७-१८॥

मातृः च अपि नरश्रेष्ट शत्रुघ्न सहितो ययौ ।
युधाजित् प्राप्य भरतम् स शत्रुघ्नम् प्रहर्षितः ॥१-७७-१९॥

स्व पुरम् प्रविवेशत् वीरः पिता तस्य तुतोष ह ।
गते च भरते रामो लक्ष्मणः च महाबलः ॥१-७७-२०॥

पितरम् देव संकाशम् पूजयामासतुः तदा ।
पितुः आज्ञाम् पुरस्कृत्य पौर कार्याणि सर्वशः ॥१-७७-२१॥

चकार रामः सर्वाणि प्रियाणि च हितानि च ।
मातृभ्यो मातृ कार्याणि कृत्वा परम यंत्रितः ॥१-७७-२२॥

गुरूणाम् गुरु कार्याणि काले काले अन्ववैक्षत ।
एवम् दशरथः प्रीतो ब्राह्मणा नैगमाः तथा ॥१-७७-२३॥

रामस्य शील वृत्तेन सर्वम् विषय वासिनः ।
तेषाम् अति यशा लोके रामः सत्य पराक्रमः ॥१-७७-२४॥

स्वयम्भूः इव भूतानाम् बभूव गुणवत्तरः ।
रामः च सीतया सार्धम् विजहार बहून् ऋतून् ॥१-७७-२५॥

मनस्वी तद् गतमानस्य तस्या हृदि समर्पितः ।
प्रिया तु सीता रामस्य दाराः पितृ कृता इति ॥१-७७-२६॥

गुणात् रूप गुणात् च अपि प्रीतिः भूयो अभिवर्धते।
तस्याः च भर्ता द्विगुणम् हृदये परिवर्तते ॥१-७७-२७॥

अन्तर् गतम् अपि व्यक्तम् आख्याति हृदयम् हृदा।
तस्य भूयो विशेषेण मैथिली जनक आत्मजा।
देवताभिः समा रूपे सीता श्रीः इव रूपिणी ॥१-७७-२८॥

तया स राज ऋषि सुतो अभिकामयासमेयिवान् उत्तम राज कन्यया।
अतीव रामः शुशुभे मुदा अन्वितोविभुः श्रिया विष्णुः इव अमर ईश्वरः ॥१-७७-२९॥

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये बालकाण्डे सप्तसप्ततितमः सर्गः ॥१-७७॥